HALİS ÇETİN

Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu

iletişim

HALİS ÇETİN

Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu

HALİS ÇETİN 1969 yılında Sivas'ta doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu (1993). Cumhuriyet Üniversitesi'nde yüksek lisans (1996), Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde doktora yaptı (2001). 2005 yılında siyasal düşünceler alanında doçent, 2011 yılında profesör oldu. Halen Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Siyaset bilimi, siyasal ideolojiler ve siyaset felsefesi alanlarında yayımlanmış kitapları şunlardır: *İnsan ve Siyaset: Siyasetin Psikolojik Temelleri* (Siyasal Kitabevi, 2003); *Modernleşme ve Türkiye'de Modernleştirme Krizleri* (Siyasal Kitabevi, 2003); *Türk Toplum Sözleşmesi: Siyasetin Sosyolojik Temelleri* (Lotus Yayınları, 2004); *Çağdaş Siyasal Akımlar* (Orion Yayınları, 2007); *Cumhur ve Başkanı: Kral Çıplak, Halk Çırılçıplak* (Orion Yayınları, 2007); *Modernleşme Krizi: İdeoloji ve Ütopya Arasında Türkiye* (Orion Yayınları, 2007); *Totaliter Soylu Gelenek* (Kadim Yayınları, 2010); *Siyaset Bilimi* (ed.; Orion Yayınları, 2011).

İletişim Yayınları 1709 • Politika Dizisi 100
ISBN-13: 978-975-05-1003-8

1. BASKI 2012, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora - Kerem Ünüvar
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Ayten Koçal
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HALİS ÇETİN

Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu



İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNSÖZ

Filler hep aynı suyolunu takip ederlerdi. Bunu keşfeden insanlar tuzaklarını bu suyolu üzerine kurarlardı. Kendileri de siyah kukuletalı "siyah" elbiseler giyerlerdi. Tuzağa düşen filleri günlerce aç bırakır ve başına, yüzüne, kulaklarına, hortumuna ve bacaklarına çelik kancalı maşalar ve üzeri çivili sopalarla vurarak işkence edip onları ölüme terk ederlerdi. Bu sopalara "terbiye" sopası derlerdi. Fillerin ölüm, açlık ve korkuya karşı dirençlerinin bittiği noktada siyah elbiseli aynı insanlar "beyaz" elbiselerini giyer ve filleri tuzaklardan kurtarır, yaralarını tedavi eder, karınlarını doyururlardı. Filler, hayatlarını borçlu oldukları bu beyaz elbiseli insanlara kayıtsız şartsız itaat ederlerdi. Tarih boyunca sadece hayvanlar değil insanlar da korku ile terbiye edilip kayıtsız şartsız itaate zorlandılar. Montaigne'in ifade ettiği gibi "acı çekeceğinden korkan insanlar, zaten korkuları yüzünden acı çekiyorlardı". Korkusu yüzünden acı çeken insanlar, kendileri gibi insanlarla bir araya gelerek ortak acı çekecekleri sosyal ve siyasal yapılar kurdular. Böylece kendi acılarını ortak acılara katlanma birlikteliğine dönüştürdüler. Tasada ve kıvançta birlikte acı çekecekleri kolektiviteler kurdular. Bu yapılar kolektif acı ve korku düzenlerine dönüştüler. Tek tek acı çekmenin korkusunu birlikte acı çekme korkusuy-

la yendiler. Tek tek acı çekmenin kaosundan ortak acıların güvenliğine sığındılar. Hobbes'un ilan ettiği gibi "kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir egemen tayin edip bu egemenin ortak barış ve güvenlikle ilgili işlerde yapacağı veya yaptıracağı şeylerin amili olmayı kabul ettiler" ve kendi varlıklarını o egemenin varlığına, kendi iradelerini o egemenin iradesine, kendi akıllarını o egemenin aklına ve kendi ahlaklarını o egemenin ahlakına tabi kıldılar. "Böylece herkesin bir ve aynı korku örgütlenmesinde birleşmesini" sağladılar. "Bu yapıldığında da tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir devlet olarak adlandırıldı" ve "Leviathan (ejderha) veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, ölümlü tanrı" doğdu. Herkes, her şey üzerindeki güç kullanma ve korkma/korkutma hakkından vazgeçip sadece ondan korkma ve onun adına korkutma hakkını kullanmaya söz verdi. Sonuçta bu vazgeçilen, terk edilen korkuların toplamından daha üstün ve daha güçlü egemen bir mutlak korku iktidarı ortaya çıktı. Her türlü iktidarın kaosun doğurduğu korkudan daha iyi olduğu kabul edildi. İktidar korkuyu kendi varlığında sıradanlaştırdı. Korku sıradanlaştıkça da iktidar doğallaştı.

Korku ve siyasal iktidarın buluştuğu ortak nokta da ortak doğalarından gelen bir bağ idi: tehdit et ve yönet. Çünkü korkunun ve siyasal iktidarın amacı ortaktı: toplumsal birlik ve dirliği sağlamak. Bu yüzden siyasal iktidar en büyük meşruiyet kaynağı ve aracı kolektif korkuları üretti. Kolektif korku ne kadar güçlü olduysa devlete bağlılık da o kadar güçlü oldu ve korku unsuru ilan edilen öteki/yabancı/düşman olan unsurlara karşı tepki ve cezalandırma biçimi de o denli şiddetli oldu. Siyasal iktidar sadece bunu meşrulaştıran söylemler değil aynı zamanda bu korkuyu topluma yayan bir "ahlak ve inanç polisi" olarak toplumsal hayatı ve hayat tarzını belirleyen ve koruyan bir ilkeler bütünlüğü haline dönüştü. Korku birliğin, siyasal iktidar da dirliğin teminatı oldu. Böylece iktidar, hem korkunun hem toplumun hem de insanın doğasını bozdu.

Fromm'un işaret ettiği gibi doğası bozulan insan, kendi olmaktan çıkıp siyasal ve kültürel korkuların kendisine sundu-

ğu yeni kişiliğini tümüyle benimsedi. Tıpkı diğer insanlar gibi onların kendisinden beklediği insan haline geldi. "Ben" olmaktan korkup "Biz" olmanın içinde eridi. Ben olma özgürlüğünü tüm bizlik oluşları içinde yok etti. Böylece "Ben" ile dünya arasındaki tutarsızlık ve onunla birlikte de bilinçli yalnızlık ve güçsüzlük duygusunu ortadan kaldırdı. "Gönüllü kulluk" alanına geçti. Bir şeyden korktuğu için renk değiştirip ortama uyum sağlayan hayvanlar gibi oldular. Korku, insana "Ben" olarak kendisini yenemeyeceği korkusunu verdi. En büyük korku kaynağı olarak da "özgürlük korkusunu" aşıladı. İnsan, özgürlük korkusunu yenmek için korku taşlarıyla döşediği üç "kölelik yolu" üretti: Mutlak bir iktidara sığınma, destruktivizm, konformizm. Mutlak iktidarlar, insana korkularının kolektif bir totaliter bütünlük içinde eritileceğini; destruktivizm, ötekinden korkmamak için ötekini korkutup korkudan izole olmak ve korku kaynağı olan ötekileri yok etmek gerektiğini; konformizm ise ortak korku bütünlüğünde birlikte olunan berikiler ile uyum içinde olup kurulu düzene boyun eğmek, berikilerin beklentilerine uygun davranmak ve bu beklentileri davranışlarında yansıtmak zorunluluğunu öğretti. Birinci yol benlik, ikinci yol ahlak, üçüncü yol da aklı yok etti.

Kendi bireysel benliğinden, evrensel ahlaki değerlerinden ve ben olma aklından özgürlük korkusuyla vazgeçen ve çevresindeki milyonlarca diğer insanlar gibi robotlaşan insan, artık kendini yalnız hissetmez, kaygı duymaz ve korkmaz oldu. Ama Ben'e ait korkularından kurtulmak için ödediği Biz'lik bedeli yüksekti: kendi benliğini, aklını ve ahlakını yitirmek. Korkunun insanların benliği, aklı ve ahlakını elinden almasının doğurduğu boşluğu mutlaka siyasal iktidar doldurdu. Çünkü siyasal iktidar insanlara ihtiyaç duydukları benlik, akıl ve ahlak inşa etmek için vardı. Sonuçta siyasal iktidar, korkusundan güvenine sığındığımız yeni tanrımız oldu. İlahi ve ölümsüz tanrı için ve adına yaptığımız her şeyi bu kez dünyevi ve ölümlü tanrı için ve adına yapar olduk. Bu ölümlü tanrılar sadece bir siyasal örgüt olarak değil çoğu zaman bir ilahi misyon, bir medeniyet algısı, bir ideolojik inşa aklı, bir toplum mühendisliği proje-

si, bir mahalle baskısı veya başka bir kategorik alt korku kaynağı olarak karşımıza çıktı. Bu ölümlü tanrılar öteki olmadan var olunamayacağını öğrettiler. Bir mahallede başlayan korku siyaseti devletlerin mahallelerini oluşturduğu dünyamıza yayıldı.

Dünyamız halen güvene dayanan evrensel medeniyet nosyonunu kaybetmiş bir insanlık onuru ve ötekine korku ve zor ile dayatılmış mutlak iyiliklerin baskısı ile örselenmiş insanlık onurumuzun bunalımlarıyla boğuşuyor. Ülkemiz ise etnik, ideolojik, mezhebi ve dinsel kimliklere yapılan karşılıklı tehditlere dayanan söylem ve eylemlerin doğurduğu korku siyasetinin ve siyaset korkusunun tükettiği güven ve yüzleşme krizleriyle uğraşıyor. Kazananın asla olmayacağı bu çatışmaların her zaman kaybedeninin insanlığın güvene dayanan kadim medeniyet birikimleri, ahlakilik paradigması ve sosyal-siyasal sermayemizi oluşturan güven teamülleri olduğunu görüyoruz. Güven üzerine kurulması gereken siyaset, karşılıklı korkuların körüklediği güvenlik siyasetleri üzerinden inşa ediliyor. Güven devleti yerini güvenlik devletine, güven siyaseti ise yerini korku siyasetine bırakıyor. Korku siyaseti ise siyaset korkusunu üretiyor. En büyük siyaset korkusu olarak da korkularımızla yüzleşmek korkusu tüm insanlığı kuşatıyor. Korku siyaseti esir aldığı siyaset korkusu ile tüm dünyayı cezaevine çevirerek insanlığın bir kısmını esir, bir kısmını gardiyan yapıyor ve son tahlilde herkesi bu cezaevinde yaşamaya mahkûm ediyor. Sonuçta insanlar da siyah elbiseli gardiyanların korkusundan beyaz elbiseli gardiyanların merhametine sığınıyor.

HALİS ÇETİN
Sivas, Aralık 2011

GİRİŞ

Tanrılar İnsanken

Korku mu siyaseti yaratmıştır yoksa siyaset mi korkuyu yaratmıştır? Korkutan, korku ve korkan arasındaki ilişki mi siyasettir yoksa iktidar, meşruiyet ve itaat arasındaki ilişki mi korkudur? Tanrı mı korkuyu yaratmıştır yoksa korku mu Tanrı'yı yaratmıştır? İnsan korkuya boyun eğmek için mi yaratılmıştır yoksa korkuyu yok etmek için mi vardır? İnsan insandan korunmak için mi korkuyu yaratmıştır yoksa insan insanın korkusu olsun diye mi yaratılmıştır korku? İnsan korkularının mı ürünüdür yoksa korkular insanların mı? İnsan korkudan korunmak için mi iktidar üretir yoksa iktidarlar insandan korunmak için mi korku üretir? Neden ve Niçin korktuğumuz mudur siyaset yoksa Neden ve Niçin sorularından korkutulduğumuz mudur siyaset?

İnsan ve insanlık tarihi aslında ikiye bölünmüş bir hayatın, ölümün, tanrısal inanışın ve siyasetin hikâyesidir. Diyalektik olarak var olan ve insana ve hayata dair her şeyin özünde bu ikili çatışma kültürünü bulmak mümkündür. Neredeyse tüm medeniyetlerde ortak olan insanların yaratılmasında doğalarını inşa eden kil (toprak/çamur) ve kan (Tanrı'nın kanı/tükrüğü/nefesi/ruhu) sürekli çatışma halindedir. Tarih ve insana dair neredeyse her şey insanların doğasındaki bu ikiliğin çatışma-

sının ürünüdür. İnsan doğasının bir yanında tanrılık diğer yanında kulluk, bir yanında iyilik diğer yanında kötülük, bir yanında hayat diğer yanında ölüm, bir yanında korku diğer yanında güven, bir yanında savaş diğer yanında barış, bir yanında iktidar diğer yanında itaat vardır. İnsanların bu ikili çatışma dünyası tanrılar için de geçerlidir. Çünkü insanların bedenleri ve ruhları üzerinde egemenlik kurmak isteyen ve bu yüzden birbiriyle çatışan ikili doğası bu kez evrene hâkim olmak isteyen ve yine birbiriyle sürekli savaş halinde olan tanrılar yaratmıştır. Hepsinde de ikili tanrıların rolleri aynıdır: Korku ve Güven, Kaos ve Düzen, Kötülük ve İyilik, Karanlık ve Aydınlık, Siyah ve Beyaz.

En eski uygarlıklardan birisi olan Çin düşüncesinin temel unsurlarından biri ikili çatışma kaynağını temsil eden "Yin" ve "Yang" ilkesidir. Yin; karanlık, ölüm, gece, negatif, soğuk, kadın, pasif, yumuşak, kış gibi değerleri, Yang ise ışık, aydınlık, yaşam, gündüz, pozitif, sıcak, erkek, aktif, sert, yaz gibi değerleri temsil eder. Bu ilkeye göre evrendeki tüm şeylerin ve süreçlerin birbiriyle çatışan ama sadece bir karşıtlığın kutuplarından biri olarak varlık kazanabilen iki yönü vardır. Kaos-güven, dişil-eril, sıcak-soğuk, yukarı-aşağı, başlangıç-bitiş, zaman-mekân, aydınlık-karanlık, doğu-batı gibi. İnsanlık tarihindeki tüm varlık, var oluş ve değişimler bunların dinamik etkileşiminden kaynaklanır. Yin zayıflığın timsali aydır. Yang ise güçlülüğün timsali güneştir. Ancak hem Yin'in hem de Yang'ın doğasında öbüründen bir parça vardır. İki güç birbirini hem çeker hem de tamamlar. Korku ile güven gibi, savaş ve barış gibi zıtların birlikteliğini mümkün kılan tam da bu ilişkidir. İki karşıt unsur sürekli birbirinin yerine geçer. Oluşumlar, karşıtı olmadan açıklanamazlar. Karşıtların biri, diğerinden bağımsız olamaz. Gündüz olmadan gece, gece olmadan gündüz; korku olmadan güven, güven olmadan korku; kaos olmadan düzen, düzen olmadan kaos açıklanamaz. Biri olmadığı sürece diğeri de yoktur. Karşıtlar, birbirine dönüşebilen yapıdadır. Dönüşüm aşamalarla, kendi sürecine bağlı olarak gerçekleşir. Fakat denge hiçbir zaman gerçekleşmez. Karşıt kutuplardan biri-

nin ahlaki açıdan diğerine üstünlüğü söz konusu olmazsa da çeşitli felsefi akımlar çoğu kez kutuplardan birini ya da diğerini öne çıkartmıştır. Örneğin Taocular dişil ve yumuşak Yin'i, Konfüçyüsçüler ise eril ve sert Yang'ı yeğ tutarlar. Yang beyaz, Yin ise siyahtır.[1]

Yine eski uygarlıklardan Mezopotamya'da Babil Atramkhasis efsanesi "inuma ilu av-ilu" (tanrılar insanken) sözleriyle başlar. Tanrılar insanken tıpkı insanlar gibi iki doğalı bir çatışma evrenine sahiptiler. Yakındoğu'da, Mezopotamya'da, Sümer ve Akad inanışlarında birbiriyle çoğu zaman çatışma içinde olan iki tanrı vardır: An ve Enlil (Sümer); Enki ve Ninmah, Teşub ve Kumarbi (Hitit); El ve Baal (Ugarit); Hürmüz (aydınlık/iyilik) ve Ehrimen (karanlık/kötülük) (İran Zerdüştlüğü); Marduk ve Asur. Bu tanrılar devlet tanrısıdır ve görevleri kâinatı korku kaynağı olan ejderha Tiamat'ın yıkımından korumak, insanlığı yok etmek isteyen iki kötü iblis olan Lamaştu ve Pazuzu ile savaşmak ve kralın hükümranlığını korumaktır. Bu tanrılar dünyayı ve insanları taş, ateş ve sudan oluşan canavarlardan korurlar. Ekinleri farelerden ve felaketlerden korusun diye tanrı Ninuta'ya adaklar kurban edilir. Mezopotamya'da İnana, Marduk ve Ninurta gibi tanrıların görevi dünyayı ve insanları tehdit eden canavarlardan korumaktır. Mezopotamya medeniyetleri Babil, Sümer ve İbranilerde tanrılar büyük tufandan insan ırkını kurtarıcı güçtür. Sümerlerde insanların düşmanı olan diğer tanrılara karşı insanları kollayan, tufan olayında onlara gizlice gemi yapmasını söyleyen tanrı Enki'dir. Karanlığa ve karanlığın temsil ettiği zulme karşı "ışık" anlamına gelen, güneş ve aydınlığı doğal olarak da adaleti temsil eden Sümer tanrısı Utu'dur. Hammurabi'nin kanunlarını aldığını ve onun kutsal gücünü temsil ettiğini iddia ettiği tanrı da yine budur. Yakındoğu mitolojilerinde gerçek hayata paralel olarak bir de "Ölüler Diyarı" vardı. Kötü ruhların, hayaletlerin, kötü niyetli tanrıların ve iblislerin bulunduğu bu dünya gerçek dünyaya müdahil olabiliyor ve insanların hayatlarını olumsuz yönde yönetebiliyordu. Ölüler ile canlılar iç içe yaşadıkları için hayat ve

1 Juliane von Laffert (Ed.), *Mitoloji*, NTV Yayınları, Istanbul, 2010, s. 332.

ölüm de birliktedir. Tüm kötü unsurlar korku ve dehşet salarak kontrol ettikleri canlıların hayatlarına ve kaderlerine yön verebiliyorlardı. Dünyada tapınılan tanrıların rolü de tüm bu korku ve kötülük kaynaklarına karşı insanları iyilik ve güvenlik içinde tutmaktı. Enheduana bir şiirinde tanrıça İnana için şöyle yazar: "Görünüşünle dehşet uyandırdığın, düşmanlarına bu dehşeti saçtığın, sana başkaldıranları toptan yok ettiğin, hatta onların cesetlerini bir hayvan gibi yediğin herkesçe görülecektir." İnsanlar tanrıları yaratıp korkularından emin olduklarında ise kendilerini tanrı ilan ettiler. Çünkü onlar da tıpkı tanrılar gibi korku ve güven yaratabiliyor, insanları kötülüklerden koruyabiliyordu. Böylece tarih sahnesine tanrı-krallar çıkıyordu. Tarihte adı geçen ilk tanrı-kral Akad imparatoru Naram-Sin'dir. Tanrılar insanken ile başlayan süreç insanlar tanrıykene evrilir. Böylece koruyucu tanrı figürü sadece hükümdarlara ve devletlere ait bir inanışa dönüşür[2] ve "tanrı adına"nın yerini bizzat "tanrı olarak" alır.

Mısırlılar hem siyasal hem dinsel hem de sosyal hayatlarını düzenleyen binden fazla tanrı yarattılar ve insanı serseme çevirecek kadar karmaşık bir panteonu kapsayan hayret verici bir din kurdular. Diğer kültürlerin tanrıları gibi Mısır tanrıları da kendilerini yaratan insanların amaçlarına, arzularına ve korkularından korunmalarına hizmet ettiler. Tıpkı diğer medeniyetlerde olduğu gibi Mısırlılar için hayat ve evren birbiri ile karşıtlıklardan oluşan bir ikilik düzeniydi. İkilik düzeninin tanrıları da birbiriyle çatışan ve egemenlik kurmak isteyen ikili tanrılardı. Tanrılar arasında büyük bir hiyerarşik düzen ve bürokratik yapı vardı. Mısırlılar aynı hiyerarşik ve bürokratik düzeni piramit mükemmelliğinde yeryüzünde de gerçekleştirdiler. Çeşitli asil soylar ve kabileler kendi tanrılarının ve doğal olarak da kendi iktidarlarının egemenliği için tıpkı tanrılar gibi savaştılar. En büyük savaş da en büyük tanrı kabul edilen, korku ve ölümü temsil eden Osiris'in (Ölüler Diyarı'nın efendisi) altında yer alan Set ve Horus'un savaşıdır. Böylece her iki tanrı çatışması bir yandan korku, şiddet ve kaosu (Set) diğer yandan

2 Juliane von Laffert (Ed.), *Mitoloji*, s. 23-49.

da güven ve düzeni (Horus) kişiselleştirir. Bu kişiselleştirmede "tanrının oğlu" olan Firavun da yine güven ve düzenin temsilcisi tanrı-kral olarak ortaya çıkar. Firavun bu çok katmanlı ve aşırı hiyerarşik bürokrasi ortamında tanrılar ile uyrukları arasındaki ilişkiyi sağlar. Bu bürokratik yapının tüm dünyevi ilişkilerini ise tapınaklara bakmakla görevli ruhban sınıfı ve din bürokrasisi üstlenmiştir.[3] Korku hemen arkasından siyaseti yaratmış ve siyaset de korku kültürüne dayanan bir tanrılar ve insanlar hiyerarşini ve bürokrasisini yaratmıştır.

Homeros, *İlyada* adlı eserinde korkunun, şiddetin, kaba kuvvetin ve terörün simgesi olan ve tehditkâr, azgın, kuralsız, korkunç ve uğursuz olarak nitelendirilen savaş tanrısı Ares'ten bahseder. Ares, annesi Hera ve babası Zeus'un bile saygı ve sevgi göstermediği ve asla yüz vermediği, insanların ve insanlığın en büyük düşmanı olarak sunulan olumsuz ve karanlık bir karakterdir. Fakat bu kötülük, çirkinlik ve karanlık sembolü karakter, güzellik tanrıçası Aphrodit'in de âşığı olarak bilinir. Savaş tanrısı Ares ile güzellik tanrıçası Aphrodit'in ilişkilerinden üç tane çocukları olur: Deimos (Kaygı), Phobos (Korku) ve Harmonia (Uyum). Yunanlılar, tanrı ilan ettikleri Deimos (Kaygı) ve Phobos (Korku) adına tapınaklar ve heykeller yapmışlardı. Aynı tanrılar (Kaygı ve Korku) Romalılar tarafından da yüce kabul edilip Pallor ve Pavor adlarında tapınaklar ve heykeller yaptırılmıştı. Askeri başarısızlıkların ve krizlerin sorumluluğunu onlara yüklüyorlardı. Kötü ruhları ve başarısızlık korkularını yok etmek için onlara adaklar sunuyor ve ibadetlerde bulunuyorlardı. Onlar, kötülüklere ve başarısızlıklara karşı dost olunması gereken müttefikler ya da korkunç düşmanlar olarak görünüyordu. Fakat onlar için korku sadece savaş alanı ile sınırlı değildi, korku her zaman ve her yerde var olan en büyük düşmandı. Korkudan korunmak için sığınılacak tek yer de yine korkunun kendisi idi.

Korku, her zaman ve her yerde hazır ve nazır olarak vardı. Siyaset bunun keşfedilip, yönetilip yönlendirilmesi ve insanların bedenlerine ve ruhlarına sindirilmesi ile başladı. Siyaset, kor-

3 Juliane von Laffert (Ed.), *Mitoloji*, s. 62-64.

kuyu bir iktidar aracı olarak kullanmaya başladığında da zaten korku kendi iktidar aracı olarak siyaseti kontrol etmekteydi. Siyaset kendini yaratan korku tanrısının kulu olarak onun bahşettiği korku tanrılarının da tanrısı oldu. Böylece tanrısal korku hiyerarşisi siyasal korku hiyerarşisine dönüştü. Korku hiyerarşisinde herkes korktuğu tanrının kulu, korkuttuğu kulun tanrısı oldu. Bu korku hiyerarşinin en tepesinde tek korku tanrısı yer aldı. Korkuya dair tüm sıfatlar insanları ve korkuyu özdeş yaratan bu tek Tanrı'ya atfedildi. Tanrı zamanla kutsal kitaplar aracılığıyla korkuya evrensel bir değer yükleyip tanrısal korku haklarını kendini yeryüzünde temsil eden tanrı-insanlara devretti. Kutsal kitapları Tevrat'ta Rableri İsrailoğullarına şöyle seslendi: "Haydi kalkın! Arnon Vadisi'nden geçin! İşte Heşbon Kralı Amorlu Sihon'u ve ülkesini elinize teslim ettim. Ona saldırın ve ülkesini mülk edinmeye başlayın. Bugünden başlayarak göğün altındaki uluslara korkunuzu, dehşetinizi salacağım. Haberinizi duyunca korkuyla titreyecekler."[4] Kutsal kitapları İncil'de İsa havarilerine; "lşte, sizi koyunlar gibi kurtların arasına gönderiyorum. Yılan gibi zeki, güvercin gibi saf olun. İnsanlardan sakının. Çünkü sizi mahkemelere verecek, havralarında kamçılayacaklar... Kardeş kardeşi baba çocuğunu ölüme teslim edecek. Çocuklar ana babaya başkaldırıp onları öldürtecek... Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Barış değil kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben babayla oğulun, anneyle kızın, gelinle kaynananın arasına ayrılık sokmaya geldim. İnsanın düşmanı kendi ev halkı olacak";[5] "Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim," dedi.[6] Kutsal kitapları Kuran'da Al-

4 *Tevrat*; Yasa Kitabı: 2/25, http://www.kutsalkitap.org/index.php?option=com_flexicontent&view=items&cid=318%3Ainciliokuyun&id=399%3Akutsal-kitab-okumak-istiyorum&Itemid=428.

5 *İncil*; İsa'ya layık olmak: (Mar.9:41; Luk.12:51-53; Mat.34-37).

6 *İncil*; Son Buyruk: (Mar.16:14-18; Luk.24:36-49; Yu.20:19-23; Elç.1:6-8): http://www.incil.com/doc/incil_html/frame1.html.

lah'ları Müslümanlara şöyle buyurdu: "Hani Rabbin meleklere, Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boyunlarını. Vurun, onların bütün parmaklarını diye vahyediyordu... Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz."[7] Böylece korku da Tanrı da insanların kontrolünde oldu. İnsanların elinde Tanrı korkusu korku tanrısına dönüştü. Korkunun sahibi ve yaratıcısı olan Tanrı insanların korku siyasetlerinin aracı oldu. Tanrı korkusu amacı tüm insan korkusu araçlarını meşru kıldı. İnsanlar korkunun da Tanrı'nın da bizzat kendisi oldu. Kutsal kitaplar, tapınaklar, adaklar, saraylar, tahtlar, sunaklar, emirler-yasaklar, güçler, zenginlikler-yoksunluklar Tanrı adına üretilen korku araçları oldu. İnsanlar Tanrı korkusundan korku tanrıları ürettiler. Kendi tanrısallıklarına korku ile mutlaklık ve kutsallık kattılar. Korku siyasetlerine toplumun itiraz edemeyeceği aşkın bir boyut kattılar. Siyaset adınanın yerine Tanrı adınanın evrensel misyonunu yüklediler. Korku ve umut arasında kendilerine köleler yarattılar. Siyaseti, cehennem korkusu ile cennet umudu arasında yaşamaya mahkûm ettiler. Efsaneler, kahramanlar, tarihsel ve toplumsal mitler aracılığıyla korkuyu beslediler. Korku siyasetine ait tabular, kültler, tanrılar veya tanrı-krallar, bir soyun, dinin, kişinin, devletin ve siyasetin üstünlüğüne ve imtiyazlarına dayanan mitoslar, kutsallıklar, dogmalarla çerçevelendirilmiş sorgulanamazlıklar ve toplumsal iradenin bir kişi, grup, sınıf, elit veya devlette toplandığını iddia eden dini ve ideolojik söylemler ürettiler. Siyasal korku iktidarları ile dinsel korku iktidarını birbiriyle örtüştürüp adını devlet veya yasa koydukları siyasalar inşa ettiler. Tanrı yerine devlet, tanrısal akıl yerine lider, din yerine siyaset, kutsal kitap yerine anayasa, vahiy yerine yasa, günah yerine suç, inkâr yerine ceza, tapınaklar yerine kamusal alanlar, ibadet yerine itaat ve kullar yerine vatandaşlar yarattılar. Korkudan sığındıkları saraylarının etrafını yine kor-

7 *Kuran*; Enfal Sûresi:12/60, http://www.kuran-ikerim.org/index.php?s=meal.

kudan girilmemesi için korku duvarlarıyla ördüler. Bu siyaset dünyasına insanları korku veya umut ile entegre ettiler. Korku onları doğurdu onlar da korkuyu büyüttüler. Tanrılar insanken ("inuma ilu av-ilu") sözleriyle başlayan tarih "insanlar tanrıyken" ilkesiyle devam etti.

Tanrısal korku yerine inşa edilen beşeri korku düzenleri sürekliliğin ilk şartı olarak "öteki" korkular veya düşmanlar/heretikler/kâfirler/asiler/hainler/bölücüler yarattılar. Tanrı adınanın adalet misyonu "zulüm toplumu" kurmanın korkularıyla sonlandı. İlahi öfkeye ve korkuya neden olmamak için toplumsal hijyen yapılarak siyasi ve dini öfke ve korku toplumları yaratıldı.[8] Korku ile kuşatılmış ahlak dünyasında tek kimlikli insan ve tek biçimli toplum öngörüldü. Bu güçle egemen olan siyasal iktidar temsilcileri toplumun birlik ve beraberliğinin, toplumsal dayanışmanın temsilcisi olarak yüceltildi. Bu birlik ve beraberlik, her grup ve toplumda bireyleri uygun bir şekilde kuşatarak ve kontrol altında tutarak yapıldı. Korku siyasetinin en önemli özelliği olan organizmacı ve hiyerarşik bir bütünsel düzen kuruldu. Bu düzen içinde korkutulup nesneleştirilmiş insanlar amaç-araç, özne-nesne ikilemleri arasında yok edildi. Ortak korkularda birlik ve beraberlik inancı siyasal düzenin kimlik bütünlüğünü temsil eder oldu. Korku siyasetinin sirayet edemediği güven (özel/sivil) alanlarında da siyaset korkusu yarattılar. Korkunun nesnesi olmayanlar siyasetin öznesi olamadılar. Korkmayan insan tüm öteki ithamlarıyla lanetlenip vatandaşlıktan da reddedildi. Korkanlar ise bu mistik ve mitolojik bütünlük içinde eritilip dönüştürüldü. Bu korkular dünyasına uygun siyasi ve ahlaki kimlik ve kişilik oluşturulması için dinsel ibadetler siyasal ritüellere evrildi. Ortak korkulara karşı toplumsal birlik ve beraberlik miti, dağılma, bölünme ve yok olma korkusu yaratarak güven ve güvenlik kaynağı olarak sunulan siyasal iktidara sığınma ihtiyacı yaratıldı. Ortak korkunun yarattığı Tanrısal ve organik toplumsal ahlak ile bütünleşip yeni "kardeşlik" toprağı üstünde yeşertildi. Tasada (korku-

---

8 Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 96.

da) ve kıvançta birlik ortak kardeşlik diskuru olarak üst korku kimlikleri inşa edildi. Tıpkı dinler gibi korku siyaseti de korku karşısındaki eşitsizliklerle hiyerarşik sistem kurdu. Kutsalın herkese değil yalnız seçilmişlere açık olmasını gerektiren eski yapı yerini kamusalın herkese eşit hizmet etmeyeceğine ve yeni seçilmişlerin üstünlüklerine dönüştürüldü. Korkunun kulluğundan vatandaşlığın erdemlerine yükseltilmişler eskinin ilahi misyon yerine ulusal çıkar, kamusal yarar, kamu sağlığı ve güvenliği gibi yeni iyiliklerin hizmetçileri oldular.

Korku siyaseti, korkuyu sürekli kılmak için ötekini ve öteki ile savaşı kutsadı. Kutsallığın düzeninin karşısına kaosun korkusunu koydu. Korku ve iman ile kaos ve itaat ilkeleri birbiri içinde eritilip kaynaştırıldı. Din yerini siyasete, Tanrı da yerini devlete bıraktı. Doğal olarak da inkâr yerini düşmanlığa, şeytan yerini ötekine, cehennem yerini kaosa terk etti. Din irrasyonel ve doğaüstü olanı, siyasal iktidar ise rasyonel ve doğal olanı ifade etti. İrrasyonel olandan rasyonel olana, doğaüstü olandan doğal olana geçişi de korku sağladı: Yaşam ve ölüm arasındaki ezeli ve ebedi ikili çatışma korkusu. Tüm korkuların taşıdıkları tehlike kutsal bir irade veya şeytansı bir güce bağlandı. Bu dünya ile öteki dünya arasındaki eksen olarak ölüm vardı. Ölüm korkusundan kurtulmak için hayat kutsandı. Ölüm tanrısından sığınmak için hayat tanrıları yaratıldı. Tüm korkular aslında hayatın ötekisi olan ölüm kaynaklıydı: cesedi hayalete dönüştürüp onun doğurduğu atalara tapınma; gökten gelen fırtına ve şimşeği totemlere dönüştürüp tanrılara tapınma; yerden gelen deprem ve seli kaygılara dönüştürüp doğaya tapınma; bütün kötülükleri baş kötülük olan şeytana dönüştürüp şeytana veya onun zıddı olan iyilik sembollerine tapınma; ekonomik kriz, iç savaş, işgal, düzensizlik, kaos, kargaşayı ölüm korkusuna dönüştürüp devlete tapınma gibi. Aslında tüm bu korkular insanların kendi eksiklik ve irrasyonel davranışlarının "günah keçisi" rolünü üstlenmekte[9] ve bunlardan kurtulmanın ve sığınmanın yolu olarak da siyasal iktidar gösterilmekteydi. İn-

9 Pierre Mannoni, *Korku*, çev. Işın Gürbüz, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, s. 27-31.

sanlar, korkularından kurtulmak için inşa ettikleri kalelerinin/devletlerinin gönüllü mahkûmları oldular. İnsanlar tıpkı Frankestein gibi efendisi olmak için yarattıkları canavarın/Leviathan'ın gönüllü köleleri oldular. İnsanlar kendileri gibi olan diğer insanlara ne zaman korku, aşkınlık, mutlaklık ve egemenlik hakkı verdiler ise kendilerini hep onların kulu veya kölesi olarak buldular.

Korku, insanların doğuştan özgür ve eşit olduğu gerçeğinin antitezidir. Korku, insanları köleleştirir ve korku hiyerarşisine bağımlı kılar. Korku, korku siyaseti elinde insanların doğasını bozup korkuya itaati emreden ikinci bir doğa yaratır. Korku, insanların özgür doğalarını kendinden menkul meşruiyet yasaları ile bozarak kullaşmaya sürükler. Bu durum doğa bozumu durumudur. Bu korku düzeni, gerçek ve özgür bir tercih değil önceden var olan korku iktidarının, insanları çeşitli yöntemlerle yozlaşmaya, başka bir deyişle kulluğu arzulayıp seçmeye koşullandırılmasıdır.[10] Korku, korkutulandan güvenilene sığınma doğası yaratır. Daha önemlisi korku, içinde sığınılacak güvenlik/sığınma kaynağını da taşır. Güvenlik kaynakları ise kendisine sığınanlardan ziyade kendisini korumak için korku üretir. Onun ürettiği korkuların kaynağı ise ona sığınanların korkusudur: "Size böylesine hâkim olan kişinin iki gözü, iki eli, bir bedeni var ve herhangi bir insandan daha fazla bir şeye sahip değil. Yalnızca sizden fazla bir şeyi var; o da sizi ezmek için ona sağlamış olduğunuz üstünlük. Eğer siz vermediyseniz, sizi gözetlediği bu kadar gözü nereden buldu? Sizden almadıysa, nasıl oluyor da sizleri dövdüğü bu kadar eli oluyor? Kentlerinizi çiğnediği ayaklar sizinkiler değilse bunları nereden almıştır?"[11] Korku, bir örümcek ağı gibi toplumu kuşatmaya almıştır. Bu kuşatma, bugün adına devlet dediğimiz ve korkularımızdan emin olmak için sığındığımız ve etrafını ötekilerden korunmak ve berikilerin kaçmasını önlemek için "çit"lerle çevirdiğimiz; onu korumak için ordu ve polis olduğumuz, için-

10 Etienne de la Boetie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, çev. M. Ali Ağaoğulları, İmge Yayınları, Ankara, 1995, s. 98.

11 Etienne de la Boetie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, s. 28.

dekileri kontrol etmek için yasalar ve bürokratik ağlarla ördüğümüz, onu kutsamak, dışardakileri lanetlemek ve korkularımızı tazelemek için eğitim gördüğümüz bir korku ağıdır. Korku üzerine çitlenmiş bu alan toplumu koruma, düzenleme ve kontrol aracı olarak bilgi ağı, hiyerarşi ağı, akıl ağı ve sır ağı yaratacaktır. Hepsinden önemlisi bu düzen bir korku hiyerarşisi ve disiplin yaratacaktır. Küçük tiranların her köşesini doldurduğu ve her bir küçük tiranın kendisini en üst tiranın yerine koyup bir alttakinin efendisi olmak için bir üstünün kölesi olarak bu gönüllü kulluk ağına süreklilik kazandırılmaktadır. Böylece, korku yaratma tekelinin sahibi siyasal iktidar kendisini sürekli kılmak için, her yerde hazır ve nazır, her şeyi görülebilir kılma yeteneğine sahip olan ama kendini görünmez kılan bir toplumu gözetim altında tutma ağına sahip olur. Bu ağ, toplumsal bünyenin tümünü bir korku algılama alanı haline dönüştüren, çehresi olmayan bir bakış gibidir. Bu korku ağı, her yere yerleştirilmiş binlerce göz, hareketli ve her zaman uyanık dikkatler, hiyerarşik hale getirilmiş bir kontrol, teyakkuz ve kapatma şebekesidir.[12]

Korku olmaksızın siyasal iktidarın toplumu "kapatma" işlevi gerçekleştirilemez. Kapatma işlevi sadece siyasal bir güç gösterisi ile değil kültürel ve ideolojik bir kuşatma ile de gerçekleştirilir. Bu kuşatmanın merkezinde de yine korku yer almaktadır. Siyasal iktidar kavgası, gerçek tehdit ve hakiki kötünün ne ya da kim olduğuna dair kavgadır. Doğal olarak sürekli kullanılan korku kaynağının unsurları da "etkileme", "damgalama", "yaftalama", "dışlama", "şeytanlaştırma", "temizleme" veya "yok etme" gibi eylemlerdir. Belirli bir durumu ve bu durumdan sorumlu oldukları iddia edilen insanları, grupları, davranışları siyasal ve toplumsal bir problem ve korku unsuru olarak tanımlama ve kendisine karşı sürekli teyakkuz halinde olunması gereken bir düşman olarak damgalama ve yaftalama her siyasal iktidarın başvurduğu bir yöntemdir. Devletler de bu yönde yani siyasal ve toplumsal korku ve problemler yaratmak için kay-

12 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. M. Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1992, s. 269.

nak ve kurumsallık yaratan güç koalisyonlarıdır. Bu anlamda en büyük dayanışma ortakları medya, kamuoyu yaratma araçları ve eğitimdir. Tüm bunlar siyasal iktidarın ürettiği korkuları yayan ve aktaran "destekleyici kültürel çevre" unsurlarıdır. Başta kitle iletişim araçları olmak üzere tüm bu destekleyici kültürel çevre unsurları aracılığıyla siyasal iktidar, gerçeklerin korkutucu görünümünün toplumda kök salmasını sağlar.[13] Bu yüzden korku, sadece bir eğitim aracı değil eğitim aracılığıyla bir yönetim ve iletişim kaynağıdır. Korku siyasetleri eğitim alanlarında insanların neden korkacağını onların bedenlerine ve ruhlarına işler. Bilgiyi sadece korkacağı şeyleri öğrenmek niyetiyle açıklar ve korku kaynağı hakkındaki gerçek bilgileri gizler, müphemleştirir veya çarpıtır. Korku siyasetinde eğitime hâkim olan temel algı bilmenin cesareti değil bilginin korkusudur. Yani gerçeği bilmekten korkmaktır. Çünkü korku siyaseti bilir ki "gerçekler insanı özgürleştirir".

Korku, yöneten ile yönetilen veya korkutan ile korkan arasındaki en önemli iletişim aracıdır. Korku ile inşa edilen siyasal düzenlerde ortak korku kaynaklarına olan kolektif korku iklimi içinde görece, barış, düzen, disiplin ve kontrol sağlanır. Bu yüzden en uyumlu ve ahenkli toplumlar korku toplumları olabilir. Yönetilenler/korkanlar ortak korku kaynağından ortak güvenlik kaynağına zorunluluk veya gönüllülük ile bağlı ve bağımlı hale gelirler. Korku siyaseti toplumda "aynı"lık kültürü yaratır. Birbirine benzeyen, farklılıklardan korkan toplumsal korku düzeni kurulur. Bu toplumsal düzen içinde çoğu zaman siyasal iktidarın müdahalelerine bile gerek kalmaksızın el, öteki, yabancı gibi unsurlar eriyip yok olur veya "toplumsal yok olma/yok sayılma" cezasına maruz kalarak "hiç"leşirler. Korku siyasetinin eğitimle yakın ilgilenmesinin sebebi de budur. Çocuk yaştan itibaren kurgulanan bir hayatı insanlar kendiliğinden sürdürürler. Daha önce kurulmuş bir saat gibi ne zaman alarm vereceğine veya "Pavlov'un köpekleri" gibi ne gördüğünde nasıl salgı salgılayacaklarını önceden ve kendiliğinden öğrenirler. Korku mukadderatı kontrol etmenin bir aracı olarak ta-

13 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 25-27.

bi olduğu her şeyi kendine benzeterek dönüştürür. Korku sayesinde mutlak iktidarlar mutlak itaat elde ederler. Korku siyasetlerinin bedeli en az ödenen meşruiyet aracı (ikna kapasitesi) olarak korkuyu büyütmelerinin sebebi de ister olumlu isterse olumsuz yönelim (dost-düşman) olsun toplumsal motivasyonun ve mobilizasyonun en yoğun ve en yaygın şekilde kullanılmasını sağlamasıdır. Korku aracılığıyla yaratılan motivasyonun ve mobilizasyonun kaynağı olan çarpıtılmış gerçeklerin korkutucu görünümleri ise her zaman bir yabancı imgeyi veya "ötekini" sembolize eder. Böylece sadece ülke değil toplum ve bireyler de korku çitleriyle çevrilmiş olur. Bu etrafı çitlerle çevrilmiş kütleyi bir "güvenlik" sistemi içinde düzenleyen de son tahlilde siyasal iktidar olmaktadır. Bu yüzden bir güvenlik sendromu yaratma işlevi gören korku aynı zamanda da toplumu şekillendirme ve dönüştürme misyonunu da üstlenmiştir. Bu misyona Bauman "bahçıvanlık" demektedir. Ona göre "her bahçede güvenlikten yoksun bir yapaylık vardır. Bu durum, bahçe bahçıvanının sürekli dikkatini gerektirir. Çünkü bir anlık ihmal ya da dalgınlık onu başlangıçtaki duruma yani kendi varlığını ortaya koymak için yok etmek, temizlemek ve denetim altına almak zorunda kaldığı duruma döndürebilir".[14] Sonuçta korku bir "günah keçisi" olarak iktidar ve itaat arasındaki meşruiyet ilişkisini düzenleyen bir suç ve suçlama ağına, siyaset de bu ağı örme ve ağına düşenleri yönetme işine dönüşür. Herkes bu suç ve korku şebekesinin/ağının bir parçasını oluşturur.

Bahçenin veya çitin, ülkenin veya devletin içindekilerin varlığı, yönetimi ve kontrolü korku ile güvensizliğe, güvensizlik ile de savaşa bağlanır. Devleti yaratan korku, devlet tarafından büyütülür. En hızlı yayılan virüs olarak korku, insanların bedenlerine ve ruhlarına sirayet eder. Korkudan güvene sığınma adına çıkılan tüm korku düzenleri güvenlik adına ile sonlanır. Bireylerin birbirine ve devletine, devletin de toplumuna güven duyduğu "güven devletleri" yerini bireylerin birbirin-

---

14 Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s. 65.

den ve devletinden, devletin de toplumundan korktuğu "güvenlik devletleri"ne bırakır. Korku, güvenlik devletlerinin damarlarında akan kan, korku makinelerini hareket ettiren yağ gibi sistemi ayakta tutar. Korku ile inşa edilmiş güvenlik devletleri korku aracığıyla her şeyi değiştirir, her şeyi kendine benzetir, her şeyi kendine tutsak eder. En büyük korku kaynağı olan devlet, diğer küçük korkuların tanrısı olur. Hayatta kalmaya karar veren şey üretilen korku iktidarının büyüklüğü olur. Ötekilerin korkularından emin olmanın tek yolu berikilerin korkularından ötekilerin emin olmaması haline dönüşür. Korku, beşeri bedenlerden toplumsal bedenlere, oradan ulusların bedenine, oradan da evrenselin bedenine ruh olur. Ve evrensel yasa gereği de korku geldiğinde her şey gider; korku geldiğinde her şey ona boyun eğer. Korku düzenlerinin veya korku siyasetlerinin kaosa karşı kurdukları "güvenlik" sistemlerinin bu emekleri karşılığında toplumlarından istedikleri bazı fedakârlıklar vardır: İnsanların varlıklarını devletlerine, hayatlarını ölümlerine, özgürlüklerini güvenliklerine, akıllarını korkularına, ahlaklarını çıkarlarına, bireyselliklerini kolektivitelerine, haklarını görevlerine kurban etmeleri...

BİRİNCİ BÖLÜM

Siyasal İktidar, Meşruiyet ve Korku Siyaseti

Aristoteles *Politika*[1] adlı eserinde siyasal düzeni bir gemiye, toplumu da gemideki yolcu ve mürettebata benzetir. Toplumu ve siyasal düzeni oluşturan her bir yurttaşın farklı görevleri ve işlevleri bulunmasına ve bireysel açıdan farklı amaçlar taşımasına rağmen gemide bulunmak, tüm bu farklılıkların üstünde ortak bir amacı ortaya çıkarmaktadır: geminin ve yolculuğun güvenliği. Çünkü kendi varlıklarının devamı, bu geminin varlığına ve yolculuğun güvenliğine bağlıdır. Bu yüzden siyaset de tüm toplumun ortak bir siyasal düzen içinde, ortak bir birlik ve bütünlük bilinciyle, ortak sahiplenme güdüsüyle, ortak ilişkiler ve ortak mekânlar bütünlüğüyle hareket eden bir gemi yönetimi işidir. Gemi yönetimi için, onu idare edecek, dışarıdaki dalgaların tehdidinden ve batma korkusundan yolcuları koruyacak bir iktidar, gemiye ve iktidara güvenerek ve itaat ederek yola çıkacak bir toplum ve her iki unsurun da ortak yola olan inancın doğurduğu meşruiyet olmak zorundadır. Bu yüzden siyasetin olduğu her yerde iktidar, meşruiyet ve onları bir araya getiren korku olmak zorundadır.

1 Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

Siyasal iktidar ve meşruiyet ilişkisi bağlamında korku

İktidar ve meşruiyet ilişkisi bağlamında korku sorunu birbirinden farklı birçok kavramsal dizgenin iç içe geçmiş halini gösterir. Siyaset literatürü açısından iktidar ve meşruiyet ilişkisi ile bu ilişkinin kaçınılmaz gerçekliği olan ve psikolojik, sosyolojik ve siyasal kavramlar dizgesi ile analiz edilmesi gereken korku arasındaki bağ, aslında iktidarın ve korkunun ortak doğalarından gelen bir bağdır: tehdit et ve yönet. İktidar, varlığını ve sürekliliğini sağlamak için toplumsal alanda aradığı meşruiyet sorununu korku aracılığıyla çözmeye çalışır. Bu açıdan korku unsuru, siyasal iktidarın bir meşruiyet arayışının ürünü olarak karşımıza çıkar. İktidar, meşruiyet ve korku ilişkisinden çıkan en basit sonuç, iktidarın bir eşitsizlik ilişkisi olduğu ve bu eşitsizlikle beraber korkunun ve korku unsurları olan tehdidin, şiddetin, zorun, zorlamanın, baskının ve müdahalenin paralel geliştiğidir. İster kaba güç olarak isterse sosyal, siyasal, geleneksel bir otorite olarak karşımıza çıksın iktidar olgusu, kaçınılmaz olarak eşitsiz bir ilişkiyi özünde barındırır. Tarihsel olarak da sorun tam da buradan kaynaklanır: Bu eşitsizlik farkı hangi araçlarla ve yöntemlerle kapatılacaktır? İnsanlığın bu soruna bulduğu en kadim cevap ise hiç şüphesiz korkudur. Korku, iktidar ve itaat olarak ayrımlanan siyasal ilişki biçimlerine meşruiyet kazandıran en önemli araç olarak insanlığın her döneminde kullanılmıştır. Hayali bir iç ve dış korku unsurunun varlığına olan inanç, devlet seviyesine ulaşmış toplum için yeni bir şey olmadığı gibi, aslında devlet kurumu kadar da eskidir. Eski veya yeni tüm siyasal iktidarlar ürettikleri korkuları topluma aktarmada ve onları korkularla yönetmekte oldukça beceriklidirler. Kimi hayali olan her çeşit grup, mevcut dini ve siyasi düzene ve herkesin, hatta en sıradan insanın bile esenliğine bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Gerçekler, böyle korkuları üretmek ve yönetmek için nadiren bir engel teşkil etmişlerdir.[2] Çünkü iktidar sadece dostları yönetme ihtiyacının değil aynı zamanda düşmanlardan korunma gerekliliğinin de çözüm kay-

---

2 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 20.

nağıdır. Bu yüzden tüm siyasal iktidarların eşitsizlikleri haklı ve zorunlu göstermesi için meşruiyet aracı olarak korkudan vazgeçmesi asla düşünülemez.

Korku iktidarı

"Her yerde korku, her zaman korku"

Korku, her zaman ve her yerde kendi lehine olan durumlarda ortaya çıkar. Korkunun bulunmadığı hiçbir dönem ve hiçbir yer yoktur. Fakat korku, gerçek mekânını insanların yüreğinde, daha doğrusu zihninde bulur: Sahip olduğu güçlerin tam değerini burada gösterir. Korkunun sahip olduğu tasarım ve imgelem yetenekleri insanı ürküntülerin temel yaratıcısı ve propagandacısı yapar. Bu yüzden hayatın hiçbir alanı ve aşaması korkudan bağışık değildir. Korku bulaşıcı bir hastalık gibi mümkün olan en geniş ölçüde yayılır: Bütün olarak toplumsal bünyenin içine girer ve grubu veya tüm halkı esir alır. Bütün mekânlar, bütün zamanlar, bütün insanlar onun ilgi ve kontrol alanına girerler: Tıpkı iktidar gibi korku da hiçbir boşluk tanımaz. Onu varoluşun temel yapıtaşı haline getiren şey de budur. Korkunun bin bir yüzü vardır ve onun bürünemeyeceği hiçbir görüntü ve kimlik yoktur. Bu yüzden korku, zamana, mekâna, şartlara ve insanlara göre sürekli kılık ve silahlarını değiştirir. Korku, insanlığın en büyük tanrısı olarak tüm çağlarda varlığını devam ettirmiştir.[3]

Korku sadece siyasal hayatta değil aynı zamanda sosyal hayatta da bir iktidar kaynağıdır. İktidar sahibi, elindeki iktidarı kaybetme korkusunu topluma başka korkular yayarak aşmaya çalışır. Diğer yandan ise korku ile toplum üzerinde bir iktidar yaratma yolunu seçer. Korku, iki tür iktidar yaratır; kendilerinden korkulanların giderek artan gizem ve iktidarları, diğer yandan da bunları bastırmak, yok etmek üzere harekete geçen bir güç aygıtının iktidarı.[4] İktidar ve korkunun ortak tahakküm noktası boşluktan nefret etmeleridir. Berle'nin ifade ettiği gibi,

3 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 5-7.

4 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 11.

iktidar, istisnasız, insan topluluklarındaki bir boşluğu doldurur. İktidar, asla boşluk kabul etmez. Kaos korkusu ve iktidar arasındaki her boşluğu, her zaman iktidar doldurur. İktidar, istisnasız, şahsidir. İktidar, istisnasız, bir fikir veya felsefe sistemine dayanır. Böyle bir sistem veya felsefe bulunmazsa, iktidar için elzem olan müesseseler, meşru ve güvenilir olmaktan çıkarlar. İktidar, istisnasız, kurumlar kanalıyla yürütülür. İktidar, istisnasız, bir sorumluluk alanı ile karşılaşır ve bu sorumluluk alanı içinde hareket eder. İktidar ve sorumluluk, devamlı bir şekilde, düşmanlık veya işbirliği içinde, çatışma veya diyalog içinde, teşkilatlı veya teşkilatsız birbirini etkilemek suretiyle, iktidarın dayandığı kurumları oluşturur.[5] Berle'nin ifade ettiği tüm iktidar doğası yasaları korku için de geçerlidir. Bu yüzden iktidarın kaos yaratması ve kaostan doğan boşlukları doldurması için korku bulunmaz bir kaynaktır. Her türlü iktidar ilişkisinin öncelikle korkutmakla başladığını bilmek gerekir. Siyasal iktidar toplumsal kontrolü meşrulaştırmak için yarattığı korkuları ve korku unsurlarını müphemleştirir. Böylece o müphemliğin içini istediği zaman, mekân ve şartlara göre yeniden uyarlayıp dönüştürebilir. Daha önemlisi ise bu müphemliğin iktidarını iç ve dış korkular/ötekiler yaratmak için "kapsamlı kategoriler" inşa ederek genişletme kapasitesidir. Siyasal iktidar, hem müphemlik hem de kapsamlı kategoriler yaratma gücüyle neyin veya kimin bu alanlara gireceğini bilme ve tayin etme tekelini de eline geçirir. Hayali ve müphem korkuların gerçek tehditlere dönüşmesi zamanla tam tersini de yaratan bir kısır döngüye yol açmaktadır: gerçek tehditler varlığından çok büyük bir abartı ile hayali korkuları üretmektedir. Örneğin, siyasal iktidarın birlik ve beraberliğe aşırı vurgusu "bölünme", mutlak ilerlemeci modern söylemler "gericilik", devlete ve devlet sistemine aşırı kutsiyet yükleme "yıkılma", iç ve dış düşmanların varlığının abartılması "işgal" ve "komplo", öteki unsurların bir tehlike olarak sürekli vurgulanması "parçalanma", öteki ilan edilenlerin hain olarak damgalanması ve yaftalanması "ihanet", yekpare (türdeş) bir toplum inşa etme arzusu "özgürlük", düzene yapılan vurgu-

5 Adolf A. Berle, *İktidar*, çev. Nejat Muallimoğlu, Tur Yayınları, İstanbul, 1980.

lar ise "kaos" korkusunu karşılıklı olarak beslemektedir. Siyasal iktidarın bu denli yoğun ve yaygın bir tehdit ve tehlike korkusuna sığınmasının nedenlerinden biri de bu korkuları gerekçe gösterip temel haklar ve özgürlükler konusundaki sınırlama ve kısıtlamalarına meşruiyet kazandırmak ve kendi beceriksizlikleri ile doğan kötülükleri ve olumsuzlukları mazur göstermektir: Yaşanan tüm kötülüklerin kaynağı bu mutlak kötülüklerdir. Siyasal iktidar da bu mutlak kötülüklere karşı toplumun koruyucusu ve yöneticisidir.

Bu süreç yönetiminin merkezinde de korku ve ürettiği güvenlik sendromu vardır. Korku, insanları yabancı unsurlara karşı uyaran, onlara zarar verebilecek olan tehditlerden uzak tutmaya yardım eden bir güvenlik ve alarm sistemidir. İnsanlar korku sirenleri çaldığında kendilerini yok edecek bir düşmanın varlığına inandırılır. Korku her bir insan için ortak bir anlam taşır: tehlike. Yine korku her bir insan için ortak bir ihtiyaç üretir: sığınma. Korkunun da bir tehdit ve ikna unsuru olarak araçsallaşmasının kaynağı da budur. İktidar veya korkuyu yaratan psikolojik unsur ortaktır: Gerçek veya hayali olsun tehdit algısıdır. İnsan herhangi bir tehdit algılamasında ya kaçış ya da boyun eğiş davranışına yönelir. Her iki halde de sonuç aynıdır: kendinden daha güçlü bir otoriteye sığınmak. Bu yüzden insanların hayatı sığınaklarla doludur. Çünkü korku korkuttuğu insanda ilk önce rasyonel yeteneklerini ve gerçeğe yönelik dikkatliliğini yok eder. İçgüdüden akla, reflekslerden eyleme kadar her şey korkunun gücü ve etkisiyle yok olur. Korkan insanın zihni sadece tehlike ile meşguldür ve artık bir yargıda veya bir usavurmada bulunamaz. Onun için her şey bulanık, belirsiz, anlamsız ve düzensizdir. O, artık analiz yapamaz ve akıl yürütemez. O, artık tamamen irrasyonel dünyanın parçasıdır. İnsan, insanlık olarak korku karşısında ya zihinsel ya tarihsel ya da toplumsal olarak arkaik bir dünyaya geri döner. İnsan korku karşısında çabuk ve kolay inanan bir canlıya dönüşür. Sonuçta ise, korku fenomenlerinin kurbanı olan insanlar kendilerini güvende hissetmek ve kendi adlarına rasyonel karar vermesi için bir kişinin, bir grubun, bir kolektivetin veya bir siya-

sal otoritenin vesayetine girer. Rasyonel ve irrasyonel tüm yeteneklerini onların varlığına bağlar. Onlar, karanlığa karşı aydınlığı, kaosa karşı düzeni, hayaletlere karşı bilgiyi, korkulara karşı güveni, şeytanlara karşı melekleri, hayali olana karşı gerçeği, bulanıklığa karşı şeffaflığı temsil ederler. Bu durumun en tehlikeli yanı ise sığınanların veya sığınılanların kendi varlığını bir "korku şantajına" dayandırmak istemesidir. Bu yüzden rasyonel ve doğal olabilecek korkular bile irrasyonelliğin ve doğaüstülüğün gizemliğinin ve anlaşılmazlığının kurbanı olabilir.[6] Böylece insanlar, korkularının ve korkularını kontrol edenlerin kontrolüne girerler.

Siyasal iktidar, korkuyu bireyin hem kendisine hem de siyasal sisteme yabancılaşmasını önlemek ve bireyi kendi iktidar alanına hapsetmek için kullanır. Korkutulan nesneler sayesinde siyasal iktidar siyasal ve toplumsal bir özneye dönüşürken korku karşısında bireyler de nesneleşir. Özne olan insan kendi yarattığı korku nesnesi karşısında nesneleşmektedir. Bu anlamda, insan hem kendine yabancılaşmakta, hem de nesnesine bir irade izafe ederek korku nesnesine karşı yabancılaşmaktadır. Devletin yarattığı kurumsal, hukuki ve siyasi korku unsurları sosyal ortamlar olan bürokratik işbölümü, emir-komuta hiyerarşisi, kurumsallaşmış ödül-ceza sistemi, grup kimliklerinin tutunduğu, kendilerini kontrol eden ağ, çevre ve zincirlerle desteklenen/beslenen faaliyetler bütünü içinde bireyleri nesneleştirir.[7] Korku nesneleri sadece kaçınmaya değil o nesneler ve onlar için yaratılan ikonlar, simgeler ve semboller aracılığıyla tapınmaya da yol açabilir. Korkuyu temsil eden ikonlar zamanla Tanrı'yı da temsil etmeye başlayabilirler. Korkuyu temsil eden simgeler ve hatırlatıcılar zamanla tapınmanın nesnesi haline gelir ve putlaşır. Böylece gerçeklik ile insan arasına girerek hakikatin örtülmesine sebep olurlar. Bu süreç ya korkunun ya korku nesnesinin ya da korkulandan sığınılan iktidarın tanrısallaşması ile sonlanır.

---

6 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 10-12.

7 Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 126.

Siyasal iktidarlar ürettikleri korku nesneleri ile toplumla aralarına engel ve perde koymuş olurlar. Böylece devlet, hem varoluş amacına yabancılaşır hem de topluma karşı yabancılaşır. Çünkü devlet yabancılaşmaksızın, siyasal amacını ancak kendisini araç görmekle gerçekleştirebilir. Bu yüzden de devlet hem kendisini hem amaçlarını hem de yarattığı korkuları müphemleştirir. Etkin ve yoğun sembolik korku evreni inşası devlete toplumu kontrol etme imkânı, yoğunluğu ve genişliği sağlar. Devletin korku aracılığıyla her şeyi müphem ve sır içine hapsetmesi ve bir sembolün veya bir korkunun her anlama gelecek şekilde göstergesel genişliğe maruz bırakılması putlaştırma dediğimiz şeylerin gerçek anlamından, gerçek işlevinden uzaklaştırılmasının en geçerli yollarından biridir. Böylece devlet müphem bir korku aracılığıyla asli görevini yerine getirmesi gereken yerde, salt kendine atfedilen korkudan korunma özelliklerinin metafizik ağırlığı altında işlevsiz kalabilmektedir. Devlet kendini korumak adına yaptığı korku ve korku nesneleriyle savaşı tüm insanlık adına yaptığını ilan ederek bu müphemliği topluma da yayar. Schmitt'in ifade ettiği gibi "eğer bir devlet düşmanıyla 'insanlık' adına savaştığını iddia ederse, bu insanlık uğruna yapılan bir savaş değil, herhangi bir devletin askeri rakibi karşısında evrensel bir kavramı gasp etmeye çalıştığı bir savaştır".[8] Devlet, sosyal kontrol ve düzenleme amacını bir düşman korkusu ve o düşmana karşı girişilen bir savaş misyonu arkasına gizler. Bu gizlemede korku, düşman, savaş ve devlet de müphemleşmektedir. Bu yüzden "öteki ile savaş" misyonundan beslenmeyen devlet yoktur. Korku, düşman ve savaş olguları devletin sosyal kontrol sağlamak, kendi yasal otoritesini kurmak ve dayatmak için düzenleyici bir işlev görürler.[9] Korku, düşman ve savaş olguları "insanlık" adına insanları kandırmak amacıyla kullanılan ideolojik bir iktidar söylemidir. Toplumun devlet tarafından devlete karşı korunma-

8 Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s. 74.

9 Michael Hardt-Antonio Negri, *Çokluk*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 42.

ya ihtiyaç duyduğu gerçeği tersyüz edilerek, toplumun, iç ve dış öteki topluma karşı, devlet tarafından korunması gerektiği ya da devletin, topluma karşı, devlet tarafından korunması gerektiği gibi bir meşruiyet durumu ortaya çıkmaktadır. Böylece varlık sebebine yabancılaşan devlet, içinde bulunduğu toplumu tarihsel mirasına aykırı olarak, yabancılaştırma faaliyeti ile kendi yabancılaşmasının meşruiyetini arama yollarına gidebilmektedir. Bauman'ın ifadesiyle tüm siyasal iktidarlar öteki toplumlar/yabancılar yaratır ancak her toplum kendi yabancı türünü, kendine has yollarla yaratır. Eğer yabancılar siyasal sistemin ideolojik evreninin "bilişsel, ahlaki veya estetik" haritasına uymayan insanlarsa siyasal iktidar onları yabancı ilan ederek dışlar. Çünkü siyasal iktidarların ortak doğası, kendi bilişsel/ideolojik, ahlaki ve estetik değerlerini toplumun tamamına dayatma eğilimidir. Devlet, kendisine ait toplumu kontrol edememe korkusunun (yabancılaşmasının) bedelini topluma ödeterek meşruluğunu sorgulanamaz kılmaktadır. Bu eğilim Bauman'a göre iki şekilde işleyebilir; biri *antropofajik*, diğeri ise *antropoemik*tir. Yabancıları yutarak işleyen *antropofajik* süreçte, bireyin siyasal sisteme benzetilmesi yani yabancılaştırılması söz konusudur. Bu asimilasyon stratejisinde kendi düzenine uymayan tüm gelenek ve bağımlılıkları yasaklamak ve kendi üçlü (bilişsel, ahlaki, estetik) haritasını dayatma söz konusudur. Diğeri ise kusmak şeklinde işleyen *antropoemik* süreçtir. Yani, kendi siyasal dünyalarının dışına itmek ve bunların içerdekilerle tüm iletişimlerini kesmektir. Burada yabancılaşmaya karşıt olarak bireyin tercihleriyle oluşturduğu kendi kimliğine atıf yaparak verdiği varlık mücadelesi yerini, dayatılan bir kimliği edinmeye bırakır. Bireyin kendini dayandırdığı asli kimlikler/görüşler ise indirgenir, zayıflatılır ve bastırılır.[10] Böylece birey hem kendine hem de siyasal sisteme "yabancı"laşır. Bu durum tam da Fromm'un yabancı (*aliene*) kavramını tahlilde kullandığı asli anlamına yani "akıl-ruh hastası" kişiliğe denk düşmektedir ki bu durumda devlet de "alienist" yani "deli dok-

10 Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 29-33.

toru" olmaktadır.[11] Bireyin devlet tarafından bu tanımlamaya, terbiye ve tedavi edilmeye maruz kalması sonucunda artık dışarıdakiler/yabancılar için yasak bölge/girilemez bölge olan alan, içeride dışarıya yabancılaşmış olanlar için ise çıkılamaz bölgeye dönüşmektedir. Devlet de böylece korku aracılığıyla bir çitleme işlevi görmektedir. Dost-düşman ayırımının yerini ise bizden olanlar ve olmayanlar ayırımı alır. Çünkü gerek içeride gerekse dışarıda yürütülen bir savaş değil bir cadı avıdır. Cadı, ya özel olarak inşa edilmiş tımarhanelerde sürekli alıkonulmalı ya yapılacak işkencelerle insanı cadılaştıran kötü ruh bedenden çıkartılmalı ya da yakılarak öldürülmelidir.[12] Korku ve onun ürettiği korku düzeni siyasal iktidarın bir felaket oyunu/senaryosu olarak örgütlenmesini ve toplumun zararlı mikroplara karşı açılmış tıbbi-politik bir savaş yani estetik/plastik cerrahi girişimi ile tasfiye edilmesi stratejisinin uygulanmasını belirginleştirmektedir.[13]

Bu durum tüm bir siyasal sistemin siyasal paranoyaya dönüşmesi ve paralelinde de toplumsal bir paranoya yaratılması anlamındadır. Çünkü devletin bilişsel, ahlaki ve estetik harita düzeni büyük bir gizlilik ve kutsal bir sır örgüsü içinde belirlenmekte, bu gizlilik/müphemlik altında herkes yabancı olma ihtimali veya şüphesi altında yaşamaya mahkûm olmaktadır. Artık hiç kimse güvende değildir ve herkes haddini aşma ya da bozgunculukla suçlanma ihtimaliyle karşı karşıyadır.[14] Paranoya da zaten bu ihtimalin kendisidir. Korku düzeninin veya şiddetin gerçekleşmesine değilse bile olasılığına maruz bırakılan bireyler,[15] kendilerinden ne beklenildiğini ve başkalarından ne beklenebileceğini/talep edilebileceğini bilemeyerek,

---

11 Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, çev. Bozkurt Güvenç, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995, s. 56.

12 Zygmunt Bauman, *Parçalanmış Hayat*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 175.

13 Jean Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

14 Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, s. 30.

15 Judith Butler, *Kırılgan Hayat, Yasın ve Şiddetin Gücü*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 36.

kendi dünyalarında bir yabancıya/düşmana dönüşür ve karşısındakini de düşmana dönüştürür.[16] Yabancı, iç-dış düşman ve öteki gibi müphemlik olguları siyasal ve toplumsal bir yaşam biçimi haline geldikçe, bu durumdan kurtulma ihtimali zayıflamakta ve bu gerilim, güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk ve izolasyon/yalıtılmışlığı netice vermekte, paranoyanın hâkim olduğu toplumsal zeminde birey kendisine, türüne, etkinliğine, ürününe ve içinde yaşadığı topluma da "yabancı"laşmaktadır. Müphemlik ve devlet sırrı adı altında "gizlilik stratejisi", gizlilik perdesini açma/belirleme hakkı olan az sayıda insanın diğerleri üzerinde ayrı bir "üstünlük" kazanmasını ve bu uygulamayla birlikte karşılıklı ilişkideki "biz" ve "onlar" asimetrisinin daha da derinleşeceği kaçınılmazdır.[17] Siyasal iktidar tarafından inşa edilen düşman imgesinin hayaletimsi sonsuzluğu üzerinden, düşmanın korkutuculuğu ve tehdit ediciliği savıyla, zorunluluklar alanı ve bir tür meşruiyet biçimi üretilerek düşman imgesinin tehdit ediciliği örtbas edilmeye çalışılır.[18] Siyasal ve toplumsal paranoya ile birlikte meşruiyeti kendinden menkul, sorgulanamaz sürekli olağanüstü tehlikeli bir durum/potansiyel bir tehdit ve teyakkuz sistemi yaratılmış olunur. Herhangi bir potansiyel tehditten korunmanın en emin yolunun bu durumun gerçekleşmesinden kaynaklanacağının farkında olan siyasal iktidar bunun hiçbir zaman geçekleşmemesi için soyut ve müphem çerçevelerden hareketle bu duruma süreklilik kazandırır. Siyasal iktidar ve kendisine uyumlulaştırdığı bireyler kendilerini siyasal sistemin, devletin, ülkenin, vatanın, rejimin tek sahibi ve koruyucusu olarak görme ve neticesinde dost-düşman ayırımına gitme, böyle olmayanları yabancı ilan edip siyasal ve toplumsal paranoyayı sistemleştirme ve bu paranoyadan hareketle açılan metafizik ve kutsal savaşta öteki tüm unsurlar düşman ilan edilerek dışlanarak içlenmekte, içlenerek

16 Frank Furedi, *Korku Kültürü*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 148.

17 Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 186.

18 Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, çev. Nihat Ülner, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 129-131.

dışlanmakta yani siyasetten arındırma ve hukuktan askıya almak suretiyle politik bir figüre indirgenmektedirler.[19]

Tüm iktidarların ortak özelliği, insanı tek bir özne olarak görmekten ziyade, parçalara ayırıp "bir bütünün ya da bir iktidar örüntüsünün parçası haline getirmektir".[20] Bu yüzden her bir bireyin siyasal iktidar tarafından belirlenen ikinci bir kimliği ve kişiliği vardır. Tanrı Janus'un iki yüzü gibi, öznenin bir yönü uyum, umut, istikrar ve düzeni temsil ederken diğer yönüyse tüm korku unsurlarını "öteki" olarak temsil etmektedir. Umut ve korku bir madalyonun iki yüzü gibidir. Korku bütün kusurları muhafaza eder, umut ise açığa çıkarır. İktidar, umut ve korku tükendi mi biter. Çünkü iktidarı yaratan çıkar umudu ve zarar korkusudur. Siyasal iktidar siyasal düzen ile bireysel düzeni birbirine uyumlulaştırarak bu yapıyı yıkıcı tüm korku unsurlarını yabancılaştırarak düşman haline dönüştürür. Bu durum aynı zamanda öteki olanın, yabancı ya da düşman olarak bir korku kaynağı haline dönüştürülmesi sürecidir. Siyasal iktidar ile birey arasındaki bu ilişki, iktidarın korku unsurlarını siyasallaştırarak kullanmasıyla "düşmanlar" ve onlara karşı "savaş"ı ortaya çıkartmıştır. Bu savaş algısı toplumun nereden gelip nereye gittiği, nasıl ve niçin var olduğu gibi soruları da cevaplar. Sorokin'in ifadesiyle "toplumun köklerinden söküldüğünü ve köklerinin yok edildiğini", "olağan yaşayış çizgilerinin bütünüyle altüst olduğunu ve alıştıkları uyarlanımların bozulduğunu" görebiliriz; sonuç olarak savaş aracılığıyla "koca koca kütleler yerinden edilmiş ve köklerinden sökülmüş olarak suyun üstünde yüzen bir eşya yığınına dönerler".[21] Bu kontrolsüz kütleyi bir "güvenlik" sistemi içinde düzenleyen de son tahlilde siyasal iktidar olmaktadır. Bu yüzden bir güvenlik sendromu yaratma işlevi gören korku aynı zamanda da toplumu şekillendirme ve dönüştürme misyonunu da üstlenmiştir. Bu mis-

19 Giorgio Agamben, "İstisnai Durum, Hukuk Devleti ve Saf Şiddet: Siyasal Olanın Özü", çev. Naci Kadızade, *Tezkire*, s. 34, 2003, s. 61-69.

20 Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

21 Pitirim A Sorokin, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, çev. Mete Tunçay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s. 15.

yona Bauman "bahçıvanlık" demektedir. Ona göre "her bahçede güvenlikten yoksun bir yapaylık vardır. Bu durum, bahçıvanın sürekli dikkatini gerektirir. Çünkü bir anlık ihmal ya da dalgınlık onu başlangıçtaki duruma yani kendi varlığını ortaya koymak için yok etmek, temizlemek ve denetim altına almak zorunda kaldığı duruma döndürebilir".[22]

Siyasal iktidar ayrık otları temizleyen bir bahçıvan olarak toplumda sürekli geçmiş ve gelecek arasında korkular yaratır. Siyasal iktidarın yarattığı korkular aynı zamanda bireylerin kişisel korkularıyla da paralel işlemektedir. Bu yüzden bilinçaltı korkuları, bireye ya toplum tarafından kazandırılır ya da var oluyor olmanın getirdiği birtakım sorgulamalar aracılığıyla oluşur. Ölüm korkusu, bilinmeyenlerden korkma, insanın kendi bilinç düzeyinin oluşturduğu korkular arasındadır. Ölüm korkusu ölümün bizzat kendisinden daha büyük iktidar kaynağıdır. Ölüm bireysel iken ölüm korkusu kolektiftir. Ölüm geçici iken ölüm korkusu süreklidir. Ölüm korkusu ile yaratılan gelecek korkusu, savaş korkusu, yabancıların istilasından korkma ve teknolojinin karanlık bir gelecek yaratacağına ilişkin şüpheler gibi birçok korku, birey ile toplum ya da sistem arasındaki etkileşimden oluşmaktadır. Çünkü iktidarların toplumu gelecek kaygısı içine iterek manipüle etmesi daha kolaydır. Bu nedenden ötürüdür ki, sistemin yarattığı korkuların şiddeti daha baskındır. Birçok korku, toplumun ontolojik derinliğinde veya toplumsal hafızasında saklıdır. Eğer korkular olmasa, "insanların taşkınlık yapıp, istedikleri gibi davranacakları aşikâr kabul edilir. Bu nedenle korku vardır ki, insanları denetlemek mümkün olsun".[23] Siyasal iktidarlar toplumu ve bireyleri denetlemek için iç ve dış tehlike olarak sundukları ötekileri korku unsuru olarak inşa ederler. Siyasal iktidar ötekinin varlığına ihtiyaç duyar. Çünkü "tehdit, tehlike, düşman" gibi söylemlerle toplumda korku kültürü yaratarak toplumu ortak amaçlar birliği içinde yönetmesi kolaylaşır. Ba-

22 Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, s. 65.

23 Jiddu Krishnamurti, *Korku Üzerine*, çev. Anita Tatlıer, Ayna Yayınevi, Ankara, 2002, s. 62.

uman, her toplumun kendi kimliğini tehdit eden bazı tehlike vizyonları ürettiğinden bahseder. Ona göre "her toplum yabancılar yaratır ve bunları istediği biçimde kullanır".[24] İktidar ise bireylerin korkudan toplu halde kaçışlarının sığınma mekânı haline dönüşür. Çünkü "korku beklenmedik ve öngörülemeyen bir durumla karşılaşılan insanın zihnini yoğunlaştırmasını sağlayan bir mekanizmadır".[25] Bu mekanizmada insanları siyasal iktidarın gönüllü kulluğuna iten şey ise "belirsiz olanın tehdidinden belirli olanın güvenliğine kaçıştır". Çünkü korkunun yarattığı "ürkütücü" kötülükten hiçbir insan tek başına kurtulamaz. İnsan toplumda huzur, yarar ve korunma arar. İnsanın toplumsallaşmasının ve bir siyasal iktidar altında yaşamasının sebebi de budur. Toplumsal bir yapı içinde olan insanlar daha fazla hayatta kalma şansına sahiptirler. Toplum dışı kalmak veya "sosyal ölüme" maruz kalmak korkusu insanlarda çok ciddi kaygı sorunlarına neden olur. Bu yüzden korku ve siyasal toplumsallaşma arasında önemli bir bağ vardır. Yalnızlık korkuya yol açıyorsa toplumsallık korkuyu azaltır. Korku duygusu yüksek insanlar daha az olanlara oranla çok daha fazla toplumsal bütünleşme eğilimine sahiptirler. Bu yüzden korku insanları toplumsallaştırmanın ve psikolojik olarak bir sosyal veya siyasal bir bütünlüğe mahkûm etmenin en önemli kaynağıdır.[26] Korku bireyselken sığınma kolektiftir.

Korku, beyindeki ve ruhtaki içsel kölelik kaynaklarının en önemlisidir. Korku, insanın insanı köleleştirmesi olan dışsal kölelik durumunun da asli kaynaklarındandır.[27] Korku tehlike düşüncesinin uyandırdığı duygusal bir reaksiyondur. Durumlardan ziyade düşüncelerde geliştirilen uyarıcılarda oluşmaktadır. Korku hissi oldukça rahatsız edici olduğu için, korkuyu hisseden kişiler bu hissi uyandıran nesne veya durumlardan mümkün olduğu kadar kaçmaya çalışır. Bu kaçma davra-

24 Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, s. 29.

25 Frank Furedi, *Korku Kültürü*, s. 8.

26 Jonathan L. Freedman-David O. Sears-J. Merrill Carlsmith, *Sosyal Psikoloji*, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 46.

27 G. Winstanley, "Ortak Sermaye", *Siyasal Düşünce*, ED: M. Rosen-J. Wolff, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 307.

nışı kişinin bu ortamı bir kez daha değerlendirme fırsatını, yani geliştirdiği fikirlerinin gerçekliliğini gözden geçirme fırsatını kişiye tanımaz. Korkuya neden olan durumdan mümkün olduğunca uzak kalmaya başlandığında insan, hareket serbestliğini kendi kendine kısıtlar. Korkuya neden olan nesneler zamanla tabu niteliği kazanır. Tabu bir yandan kutsal (*sacre*), kutsallaştırılmış (*consacre*) anlamlarına; diğer yandan da tehlikeli korkunç, yasak, kirli anlamlarına gelir. Tabu sözcüğünde sakınma gibi bir anlam da gizlidir; kendini temel olarak yasaklarda gösterir. Kutsal korku tamlaması çoğu durumda tabu anlamını karşılar.[28] Tabular insanlar üzerinde tehlike hissi oluşturur. Doğal olarak insanlar, tehlikeli olarak değerlendirdikleri durumlardan mümkün olduğu kadar uzak kalmak, eğer bu durumun içindelerse de kaçmak, kendini korumak ister. Dolayısıyla korku içerdiği tehlike düşüncesi neticesinde, beraberinde korunma, kaçma davranışı getiren bir duygudur. Olayların meydana gelmesinde kontrolün kişinin elinde olmadığı düşüncesi, kişilerin içerisinde bulundukları olumsuz duruma neden olan problemi doğrudan çözmeye yönelmelerini engellemektedir. Kuvvetli korkular kuvvetli kaçma davranışını da beraberinde getirir.[29] Kaçma davranışını ortaya çıkaran korkunun ortaya çıkmasında asli unsur belirsizlik tehdididir. Belirsiz ve "bilinmeyene karşı korku" öznel tecrübenin tehlikeli olduğunu öğretir ve kolektif bir bütünlüğe sığınma ihtiyacı doğurur. Belirsizlik hem tehlikeyi ve ondan kaçmayı hem de ondan korunmak için ondan daha güçlü bir belirliliğe sığınmayı öğretir. Ateşin yakıcı ve yok edici olduğunu bildiğimiz için korkar ancak ondan kurtulmanın yolunun su olduğunu öğrendiğimiz için de rahatlarız. Korkunun kontrol kaynağı ise "bilinmeyen"dir. İnsanların tanımlayamadıkları için denetim altına alamadıkları, belleklerinde korunma adına bir iz ya da tortu bulunmayan olgu ve objelerden duydukları korkunun sınırı yoktur. Çünkü tanımlanamayan obje ve denetleme olanağına sahip olmadığımı-

28 Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, İlksan Matbaası, Ankara, 2008, s. 24.

29 Tülin Gençöz, "Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Başetme Yolları", *Kriz Dergisi* 6 (2): 9-16, s. 10- 12.

zı duyumsadığımız olayların bize ne tür ve ne şiddette bir tehdit ve tehlike sergilediğini algılayamadığımız için devreye içgüdülerimiz girerek bizi kontrol dışı davranışlara yöneltir. Tehdit ve tehlikenin boyutunu algılayarak biçimlendiremediğimiz için korunamaz ve korkunun esiri oluruz. Bu olgunun adı korku hipnozudur. Korku hipnozu yaşayan birey ve toplumlar etken konumdan hızla uzaklaşarak edilgen konuma indirgenir, reaksiyoner kimliklerinden soyutlanarak pasifleşir, teslimiyet noktasına doğru savrulmaya ve sürüklenmeye başlarlar. Edilgen toplumların temel özellikleri pasif, dirençsiz, yönlendirme ve dayatmalara karşı sorgulama, araştırma ve irdeleme yeteneklerini kaybetmiş bireylerden oluşmasıdır. Korku hipnozu yaşayan toplumların ulaştığı ikinci evre ise "pasif itaatkâr toplum ya da güdümlü kamuoyu" olarak tanımlanabilir. Bireyler ve toplum; korkutularak, sindirilerek, kandırılarak adeta kendi korkuları ile hipnotize edilerek, yanlış-doğru kavramlarının yer değiştirmesi sağlanır. Değer yargısı kaybı ve kavram anarşisi içine itilen toplumlar sürekli olarak değişen düşman hedefler, art arda verilen sloganlarla şaşırtılır ve sonuçta pasif, aldırmaz, tepki vermeyen bireylere ulaşılır. Bu bireylerden oluşan toplumlar içine itildikleri düşünsel kaosta, telkin edilmek istenilen yeni düşünceleri, zararlı da, önceden tümü ile reddettiği fikirler de olsa pasif bir itaatkârlık duygusu içinde kabul etmeye başlarlar. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu algılayamayacak konuma indirgenen toplumlar içine itildikleri kavram kargaşasında daha önce savunduğu değerler sisteminin tümüyle aksi değerleri sessizce kabul etmeye, sebep-sonuç ilişkilerini irdeleyemez hale gelerek kendilerine empoze edilen her şeyi kendi düşünceleri gibi kabul etmeye başlarlar. Bu durum ise "öğrenilmiş ya da öğretilmiş çaresizlik"tir.[30] Korkunun siyasal iktidara kazandırdığı en önemli işlev de budur: Çaresizseniz çare biziz!

Her korku yeni bir iktidar alanı ve aktörü üretir. Korku, siyasal iktidarın eksikliklerini örtme aracıdır. İktidarın topluma

30 Ercan Çitlioğlu, "Küresel Güvenlik", http://busam.bahcesehir.edu.tr/konferansdosya/kureselguvenlik. 06.05.2011.

sunduğu her şeye değer biçen şey korkudur. Korku, her zaman daha fazlasını üretme arzusunu doğurur. Korkular çoğu zaman kendinin zıddı bir duygu ile ortaya çıkar: Zaaf metaneti; tehdit itaati üretir. Korkular, bilinçaltını ortaya çıkaran uyarımlardır. İnsanları nesneleştirmenin bir yolu da büyük korkularla onların benliğini tehdit ve tahdit etmektir. Korku bireylerin ve toplumların dünyasında dört temel süreç ile siyasal iktidarlara hizmet eder. Birinci evre "önemsizleştirme" yani korku kaynağının ve kontrol süreçlerinin sıradanlaştırılmasıdır. Korku ile her türlü olay ve olgu önemsiz, sıradan, alışılmışa dönüştürülerek bireysel iradeler esir alınır. İkinci evre "duyarsızlaştırma" yani öteki hakkında yapılan propagandanın doğru-yanlış olduğu kaygısının toplumda yok olmasıdır. Diğer evre ise "tepkisizleştirme" yani toplumun korku ve siyasal iktidar karşısında tepki verme reflekslerini de yitirip pasif ve edilgen bir konuma düşmesidir. Son evre ise tepki refleksleri budanan birey ve toplumların teslim alınma ya da "teslim" olmalarıdır. Böylece korku, sürekli değişen düşman hedefler; art arda tekrarlanan ötekileştirme ve tehdit sloganları; siyasal iktidara bağımlı bilgilenme süreçleri; karşıt görüş ve hayat algılarının sindirilmesi; zihinsel terör ile aklın esir alınması; kavramsal kargaşa ve müphemlik içinde doğru-yanlış değerlerinin yok olması gibi işlevlerle toplumu kontrol altına alır. Bauman'ın ifadesiyle "düşmanın getirdiği tehlikeler zayıf insani savunmaların başa çıkamayacağı denli büyüktür" anlayışı toplumu esir alır ve her bir bireyi korkunun ve doğal olarak da iktidarın 'kurban"ı haline dönüştürür. Bu yüzden en büyük korku, belirsizliğin yol açtığı dehşettir. Belirsizlik, yabancı olarak etiketlenen ötekiyle de ilişkilendirilmekte ve insan varoluşunun temellerine yöneltilmiş bir tehdit olarak sunulmaktadır.[31] Furedi'ye göre, toplumsal yaşamın atomizasyonu ve bireylerin giderek siyasal alanlara kapanması, bireysel özerklik ve özgürlük iradesinin de yok olmasına neden olur. Böylece korku özerk ve özgür birey yerine "kurban" bir birey yaratır. Korkunun ve korkudan koruyan siyasal iktidarın kurbanı olarak birey "sınırlanmış ve kapa-

31 Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, s. 51.

tılmış" bir korku nesnesine dönüşür.[32] Böylece siyasal iktidar hem öteki ilan ettiklerini hem de itaate zorladığı toplumu aynı korku sisteminin araçları olarak hayata ve gerçeğe "kapatır".[33] Korku olmaksızın siyasal iktidarın toplumu "kapatma" ve meşrulaştırma işlevi gerçekleştirilemez. Korku ve iktidarın kesiştiği bu alan da meşruiyet olarak karşımıza çıkar. Meşruiyet, siyasal iktidarın başındaki korku halesidir. Korku ise, siyasal iktidarın bir elinde tuttuğu kılıçtan diğer elinde tuttuğu asaya sığınma tehdididir. Korku, tehdidinden tahdidine sığınılan siyasal iktidarın bizzat kendisidir.

Meşruiyet korkusu

"Dikenli telde öteki avcılığı"

Meşruiyet, siyasal iktidarın varlık sebebi ve devam etmesinin tek güvencesidir. Siyasal iktidarın yasa, emir ve eylemlerinin birey ve toplum nezdinde kabul görüp uyulmasının tek dayanağıdır. Bu yüzden siyaset, devlet, iktidar ve egemenliğin konuşulduğu her alan aynı zamanda meşruiyet alanıdır. Bir meşruiyet kaynağı aramayan, düzenleyici ya da uygulayıcı gücünü bir yasaya bağlı kılmayan siyasal iktidar var olamaz. Bir ilkeye ya da yasaya gönderme yapılmadan siyasi iktidar kullanılamaz, sürdürülemez. İktidar, toplumu ne adına yönettiğini söylemeden, toplumdan onay almadan meşrulaşamaz. Aynı zamanda, hiçbir toplum da, saygı duyduğu aşkın bir ilke adına var olmayan siyasi iktidara rıza göstermez ve kendisini yönettirmez. Kısaca, otoritenin beslemediği bir güç ilişkisine siyasi iktidar adı verilemeyeceği; otoritesiz gücün, yasasız uygulamanın, ilkesiz kullanımın her türlü sosyal düzenlemeyi imkânsız kılan bir kaosa yol açacağı[34] gerçeğinden yola çıktığımızda, meşruiyet sorunuyla yüz yüzeyiz demektir. Siyasal iktidarın tarihsel olarak kullandığı en önemli ve en güçlü meşruiyet unsuru kaos korkusudur. Kaos, siyasal iktidarın kendini meşrulaştırdığı bir-

32 Frank Furedi, *Korku Kültürü*, s. 211.

33 Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, s. 95.

34 Cemal Bali Akal, *Yasa ve Kılıç*, Afa Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7.

lik ve beraberlik zorunluluğu söyleminin tam da zıddını ifade eden bölünme, parçalanma, uyumsuzluk ve ayrımcılıktır. Kaos, siyasal iktidarın kendi varlığını zorunlu kılan ötekidir. İşte siyasal iktidarın korkuyu bir meşruiyet aracı olarak kullanmasının nedeni de budur: Öteki.

Ötekileştirme, siyasal iktidarı var ve meşru kılan birlik, bütünlük ve uyumun bozulmasını tehdit eden tüm unsurlara karşı doğan korkunun toplumdan ve siyasadan sökülüp atılması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü siyasal iktidarın özü tekleşmek ve tekelleştirmektir. Bu yüzden birlik, bütünlük ve uyum bu tekleşmenin bir zorunluluğudur. Birlik, bütünlük ve uyum siyasal iktidara bütüncül bir iktidar alanı yaratarak total bir korku evreninin düzenlenmesi imkânını verir. Bu durum, siyasal iktidarın meşruiyet yasasına mutlaklık ve kutsallık katar. Korku yaratılmadan iktidarın mutlaklığı ve kutsallığı asla sağlanamaz. Siyasal iktidarın varlık sebebi olan düzen(liliğ) in zıddı olan kaos korkusuyla birlik, bütünlük ve uyumun bozulması riski/tehdidi toplumun siyasal iktidara olan ihtiyacını, dolayısıyla itaatini artırır ve buna yönelik itiraz ve retlerin düşman/öteki ilan edilip yok edilmesine meşruluk kazandırır. Bu karşıtlık yoluyla siyasal iktidar toplumu bölücü ve bozguncu "ihanetlerden"/ötekilerden koruyan bir misyona bürünür. Son tahlilde birlik, bütünlük ve uyumun koruyucusu siyasal iktidar ile toplumun ortak düşmanları olan bireysellik, çoğulculuk, parçalanmışlık, uyumsuzluk, bölücülük bu düzenin dışına atılır. Bu korku diyalektiğinin meşrulaştırıcı işlevi içinde, siyasal iktidar da yenilenerek süreklilik kazanır. Korku meşruiyeti, meşruiyet de siyasal iktidarı büyütür. Çünkü korkunun bir iktidar üretme niteliği vardır. Siyasal iktidarlar, toplumda iktidar kurmak için bazı grupları korkunç mahluklar haline getirerek bir korku kaynağı olarak sunarlar. Bu aslında iktidarlar için sıradan bir tahakküm yoludur. Siyasal iktidar, güçlü bir toplumsal denetim ağı kurmak, öteki korku unsurlarını dışlamak, tehdit söylemleri ile devlet otoritesini meşrulaştırmak için sürekli korku söylemlerine başvurur. Böylece devlet iktidarı süreklilik kazanır. Tehlike, korku ve tehditler siyasal iktidara sürek-

lilik kazandırır. Devlet ve kurumları ise toplumu bu korkulardan koruyan bir "kale"ye dönüşür. Siyasal iktidar, kendi varoluşunu ötekine olan korku üzerine inşa eder. Ötekinin sağladığı korku ortamı ile toplum kendi üzerindeki kısıtlayıcı ve düzenleyici siyasal iktidar uygulamalarına rıza gösterir. Çünkü fırsat verildiğinde korkulan ötekiler çok daha beter bir tahakküm kuracak ve hayatı ve hayat standartlarını yok edecektir. Böylece siyasal iktidarın baskı, otorite ve şiddeti de meşrulaştırılmış olacaktır. Öteki elinden ölümü görenler statüko elinde köleliğe razı olacaklardır. Devlet, korku üretme ve yönetme merkezidir. Siyasal iktidar, öteki ilan ettiği korku gruplarını veya insanlarını damgalama işlevi görür ve hayatın korku ile tahrip edilmesine yol açar. Siyasal iktidar, dış düşmanların veya yabancı istilası korkusu ile "dikenli tel", iç düşman korkusu ile de "vücut avcılığı" yapar. Dikenli tel, fiziksel kuşatmanın ve cezalandırmanın hem bir parçası, hem de simgesi bir çitlemedir. Dikenli tel, aynı zamanda siyasi sapmanın kontrolünde kullanılan teknolojinin göstergesidir. Mekânı ve insanı kontrol etmek içindir. Korku faktörleri sadece onların yok edilmesi gerektiğini değil tecrit edilmesi gerektiğini de öğretir. Bu açıdan bakılınca dikenli tel düzeni karşılıklı tecrit sistemidir. Sadece dışarıdaki korkular değil aynı zamanda içerideki tüm unsurlar da gerçeklerden tecrit edilirler. Tecridin meşrulaştırılması için ise siyasal iktidar, dini misyon, ahlaki arınma, ulusal onur, siyasal birlik ve beraberlik gibi söylemleri üretir. Böylece, şeytani tehditlerin toplumsal gerçekliği en vahşi eylemleri de meşru kılar. Mutlak kötülük üzerine inşa edilen şeytanilik tanımlamaları ve korkuları toplumsal bünyeden temizlenmelidir. Devlet, bir doktor gibi bu habis urları toplumsal organizmadan temizlemek için "ameliyat" yapmalıdır. Urun çıkarılması için en vahşi ve acı ilaçların kullanılması da doğaldır.[35] Vücut avcılığı ise devlete tehdit ve tehlikelere karşı sürek avcılığı misyonu yüklemektedir. Avlanan sadece korkulan şeyin fiziksel varlığı değil aynı zamanda onun ürettiği akıl, düşünce, giyim, biçim, sembol gibi tüm görünülürlük ve yaşanabilirlilik göstergeleri-

35 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 32.

dir. Bu durum siyasal iktidarın beden siyaseti yapan bir Leviathan'a dönüşmesidir. Korkunun bir meşruiyet kaynağı olarak ihtişamı da burada ortaya çıkar.

Siyasal iktidar, topluma sunduğu ahlaki değerler dünyası içinde tek tek bireyleri tanımlar ve çerçeveler. Toplum ise kendisine sunulan bu ahlaki değer dünyasını tehdit eden unsurlara karşı bir nevi sürekli teyakkuzu ifade eden "ahlaki panik" içinde yaşar. Ahlaki panik ve korku içinde bir durum, olay, kişi, değer, düşünce ya da grup toplumsal değerlere ve çıkarlara karşı bir tehdit olarak tanımlanmaya başlar; tehdit olarak algılanan bu olay, kişi veya grubun doğası ve yapısı siyasal iktidar ve araçları tarafından yapay ve basmakalıp bir biçimde sunulur; yazarlar, din adamları, politikacılar ve diğer kanaat önderleri manevi engeller koyarlar, teşhis ve çözümlerini telaffuz ederler. Tehdidin üstesinden gelme yolları geliştirilir veya çoğu kez bu yollara başvurulur.[36] Ahlaki panik, siyasal iktidarın sıradan bir korkuyu alıp, onu sıra dışı bir tedhiş gibi sunmasıyla meydana gelmektedir. Kolektif olarak yanlış davranışlarda bulunanları ahlaki bozulma ve sosyal çözülmenin nedeni olarak algılayan toplum, düşünce liderleri ve benzeri otoriteler tarafından oluşturulan ahlaki ortamın içerisinde sistem, bir suçluluk abartması döngüsünü harekete geçirmektedir. Ahlaki panikler, meydana geldikleri toplumda fikir ortaklığı ve ortak kaygılar oluşturarak ahlaki sınırları belirlemektedirler. Yabancı unsurlar bir metafor oldukları ve davranışları toplumun sağlıklı veya hastalıklı mı diye test etmek için bir ölçüt olarak görüldükleri için asli hedeftirler.[37] Ahlaki korku ve panik düzeni; bir davranış, düşünce veya grubu hedef alarak kaygıyı tetiklemekte; kurulu bir değer sisteminin tehdit altında olduğu korkusunu yaymakta; korku ve kaygı unsurları ve nesneleri "halkın şeytanları" olarak tanımlanmakta; bu şeytani unsurlara karşı geniş ve ortak bir toplumsal tepki birliği yaratılmakta; korkunun tehdit düzeyi, şiddeti ve büyüklüğü abartılmaktadır. Bu korku düze-

---

36 S. Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of Mods and Rockers*, Londra: Routledge, 1972, s. 94.

37 Y. Jewkes, *Media and Crime*. Londra: Sage Publications, 2004, s. 86.

ninin asli amacı ise değer verilen yaşam tarzının tehlikede olduğu korkusu oluşturmaktır.[38] Siyasal iktidar halk korkularını kullanarak yabancı grupları yıkıcı olarak adlandırmakta ve koruyucu baba yaklaşımıyla genellikle ötekine karşı şiddete varan bir sonuç üretmeye başlamaktadırlar. Siyasal iktidar, yabancı unsurları ve sapkınlıkları kontrol etmek ve cezalandırmak için daha sert eylemler isteyerek halkı, sapkınların eylemlerinin kontrol edilmediği takdirde olabilecek tehlikelere karşı uyarmakta ve yaptığı tedhişe meşruiyet üretmektedir.[39] Korku kültürü sürecinde oluşan histerinin halkı yönetenlerin vatandaşlarını kontrol etmek, sıra dışı yaşam tarzlarını edinmekten caydırmak ve onları toplumun normlarına uymaya zorlamak için etkin bir yol olmaktadır. Bu nedenle sapkınlık abartma döngüsü, bir toplumda bir grubun kanun dışı ilan edildiği zaman neler olduğunu tanımlamaktadır. Algılanan tehditle başa çıkma yolları sorunu çözmek için çıkarılan yeni yasalarla veya ilave idari tedbirlerle sağlanmaktadır.[40] Böylece devlet kolektif korkuları sistemik iktidar araçlarına dönüştürmektedir.

Siyasal iktidarın toplum tarafından meşru görülmeye ve bunun için de korku unsurlarını kullanmaya ihtiyacı evrenseldir. Bütün devletlerde siyasal iktidar sınıfı zamana ve mekâna göre değişebilecek ve genellikle halkça kabul görecek dini, milli, modern ve ahlaki inançlar, duygular ve korkular üzerine dayanarak kendi iktidarlarını meşrulaştırırlar. Bu yüzden korkular sadece siyasal iktidarın meşrulaştırılması için değil aynı zamanda da toplumsal hayat içerisinde rol oynayarak şu üç fonksiyonu yerine getirirler: Öncelikle bir korkunun tırmanışı bir belirti görevi görür ve topluma imgesel ürünlerinin, umut ve kâbuslarının gizli içerikleri hakkında bilgi verir. Siyasal iktidarlar ise bu korkuların yarattığı kaygıları istedikleri amaçlara yönlendirirler. Korku sayesinde toplum neye karşı sürekli teyakkuz halinde olduğunu bilir ve uyanık olur. Korku, böylece iktidar sa-

---

38 E. Goode - N. BenYehuda, *Moral Panics: The Social Construction of Deviance.* Oxford: Blackwell, 1994, s. 89.

39 Frank Furedi, *Korku Kültürü*, s. 181.

40 S. Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, s. 216.

hiplerinin eksikliklerini ortaya koyduğu gibi onları gizleyebilir de. Böylece korku ile "kurumsal sağlık" tedbirleri güçlendirilir. Korkunun topluma sunduğu ikinci görev ise, toplumun kendi bilincine varmasını sağlamaktır. Tarihi korkular böyledir. Tarih, zamanında birliklerini ve beraberliklerini sağlayamadıkları için, dağılan, köleleşen veya başka bir halkın içinde eriyip yok olan toplumların örnekleriyle doludur. Bu yüzden çıkar, egoizm, rekabet ve güvensizlik yaratan bireysellikler yerine ortak çıkar, toplumsal fedakârlık, dayanışma ve güvenlik duygusu içinde ortak toplumsal bilinç yaratılır. Bu yüzden siyasal iktidar tarafından yaratılan savaş, ekonomik kriz, yıkılma, bölünme gibi korkular ile dini ve ulusal bayram kutlamaları, törenler ve ritüeller arasında işlev olarak fark yoktur. Çünkü her ikisinde de mesaj ortaktır: Gevşemeyin. Bu durumların her ikisi de, canlı bir organizmanın temel fonksiyonları açısından biyolojik ritimlerle yönetilmesi ve yönlendirilmesidir. Bu kolektif korkular, her toplumun kendi ihtiyacı içinde toplum hayatının ve hayat tarzlarının korunmasını sağlayan birey ve toplum üstü yapılara yani devlete bağlılığı güçlendirme işlevi görürler. İşte bu yüzden bireyi topluma, toplumu da devlete bağlayan en asli bağ korkudur: boşluk korkusu. Boşluk korkusunu yok etmek için kolektif korkular ortak duygusal bağlar geliştirir. Kolektif korkular, cezalandırılması gereken bir suçlunun/günah keçisinin/ötekinin/yabancının belirlenmesi ve yok edilmesiyle giderilir. Bu suçlunun cezalandırılması, kovulması veya yok edilmesi kitlesel olarak uygulanan sembolik veya fiili olarak öldürülmesi korku durumunun çözümünü getirir. Toplumun rasyonel veya irrasyonel çıkarına ve güvenliğine uygun olan yol bellidir: kaos ve korkuda birlikteyken, yeniden kavuşulan güvenlik ortamında da birlikte olmaya devam etmek. Bu yüzden kolektif korkuya neden olan, dışlanan ve tecrit edilen suçlu, toplumsal birlik ve beraberliğin teminatı ve hayat sigortasıdır. Böylece korkunun üçüncü işlevi olan karşı-toplumlar yaratmak görevi tamamlanır. Karşı-toplumlar, bu toplumun solunumunu sağlamış, zayıflıklarını ve organizmadaki çatlakları göstermiş, kolektif duygusallığı büyütmüş olur. Her toplumun

karşı-toplum yaratmasının sebebi de budur. Bu yüzden korku, tüm toplumsal ve siyasal taleplerin, ihtiyaçların ve mücadelelerin motorudur.[41] İster bir kişi isterse bir kurum olarak siyasal iktidar kendi varlığını, zorunluluğunu, mutlaklığını ve kutsallığını meşrulaştırmak istiyorsa mutlaka bir "korku" yaratmak zorundadır. Ancak korku ile bir siyasal iktidar kendi meşruiyetini ikame ve idame edebilir. Çünkü sadece korku, iktidar ve itaat arasındaki eşitsizlik farkını ortadan kaldırıp yerine ihtiyaç ve zorunluluk misyonunu ikame edebilir.

Siyasal iktidarın korku kaynakları

"Korkut ve yönet"

Siyasal iktidar, korku unsurlarını da kullanarak meşruiyetinin kurulması ve toplumsal rızanın en yüce, en aşkın ve en kutsal araçlarla ikame edilmesi için mitoloji, din ve ideoloji gibi kaynakları kullanır. Her üç araç da aynı amacı, yani meşruiyetin kuruluşunun en üstün değerlere dayandırılmasını temsil eder. Korku unsurları da bu meşruiyet araçlarının toplumsal alanda yaygınlaşmasını ve yoğunlaşmasını sağlar. Siyasal iktidar bu meşruiyet araçları yanında halk/ulus, ulusal birlik ve beraberlik gibi kaynaklar üzerinden de kendi tahakküm alanını toplumsal gerçekler üzerinden inşa eder. Bu araçların ortak özelliği siyasal iktidarın somut ve görünür alanlar içinde vesayet sürdürmesine yardımcı olmalarıdır. Siyasal iktidar ayrıca toplumsal düzenlemeler ve müdahaleler imkânını eğitim, bilim ve propaganda gibi meşruiyet araçları ile sürdürür. Bu araçlar, siyasal iktidarın toplumu kurması ve toplumu kendi korku yasalarına uygun olarak düzenlemesi gerekçelerini üretir. Bu alanda kullanılan korku kaynakları ise artık soyut, imgesel ve kurgusal dünyanın sembolleri değil bilakis topluma içkin, toplumsal alanı belirleyici ve düzenleyici somut tehdit ve tehlikelerdir. Korku, bu alanlarda ete kemiğe bürünür ve bu araçlarla toplumu kontrol eder, bir ve bütünlük içinde onu kuşatır ve disiplinize eder. Siyasal iktidarın bu meşruiyet araçlarının tü-

41 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 90-98.

mü aynı zamanda korku üretim kaynaklarıdır. Korku, siyasal iktidarın meşruiyet araçlarına kaos, öteki, tehdit ve tehlikeler algılamasını sunar. Siyasal iktidar, meşruiyet ve korkunun buluştuğu bu araçlar sayesinde korku düzeni ve korku siyaseti bir bütünlük ve uyum içerisinde işler.

Din ve mitoloji

"Korku, insanlığın en büyük tanrısı olarak..."

Siyasal iktidar, din ve mitoloji gibi mutlaklık ve kutsallık kaynaklarını araç olarak kullanarak kendi gücüne toplumun itiraz edemeyeceği aşkın bir boyut katmaktadır. Siyasal iktidar bu araçlarla, büyük bir inandırıcı gücün arkasına sığınarak kuvvet kazanmaktadır. Bir taraftan anlam ve inanç dünyası ve toplum imgeleri insanların davranışlarını belirlemekte önemli bir yer tutarken, diğer taraftan insanlar çok zaman bir ümit ve korku içinde inanılmayacak güçler elde etmektedirler.[42] Bu araçların gücü, bu güne anlam veren bir geçmiş ve geleceği anlatmasıdır. Bugüne meşruiyet kazandırmak için geçmiş ve geleceğin yaşanabileceğine hatta daha iyi bir durumun gerçekleşeceğine inanç gerekmektedir. Gager'in ifade ettiği gibi "durum ne kadar kötü olursa olsun mitoslar ve dinler ile iyi-kötü arasındaki savaşta daima iyinin kazanacağına olan inancı besleyerek umutla yarınların geleceğine olan güven tazelenir. Efsaneler, kahramanlar, tarihsel ve toplumsal mitler hep bu inanca yönelik olarak kurulur".[43] Her dönemin ve toplumun kendine ait bir dinsel ve mitolojik dünyası vardır. Siyasal iktidar içinden geçtiği tarihsel gerçekliğin ve toplumsal değerlerin niteliklerine uygun olarak bu araçları kullanır. İlk dönemlerde kabilelere ait tabular, kültler, daha sonra çeşitli tanrılar ve onların temsil ettiği değerler, bir soyun üstünlüğüne ve imtiyazlarına dayanan mitoslar, dinin topluma egemen olması için kutsallıklar, doğmalarla çerçevelendirilmiş sorgulanamazlıklar ve ulu-

42 Henry Tudor, *Political Myth*, Londra: Macmillan, 1972, s. 14.

43 John G. Gager, *Kingdom and Community*, Prentice-Hall: Englewood Cliffs, 1975, s. 51.

sal iradenin bir kişi, parti veya grupta toplandığını iddia eden devlet sistemleri siyasal iktidarın araç olarak kullandığı meşruiyet kaynaklarıdır. Din ve mitolojinin ortak özelliği insandan ve toplumdan aşkın bir değerler ve ilkeler dünyasına insanı zorunluluklar gerekçesiyle mahkûm etmeleri ve itiraz edilemeyecek bu anlamlandırma dünyasına bireyleri korku veya umut ile entegre etmeleridir. Siyasal iktidarın meşruiyet arayışındaki en önemli sorunu; toplumun siyasal iktidar tarafından gerçekleştirilen sosyal ve siyasal düzenlemeye, sosyal ve siyasal emirlere, kanunlara uyması ve bu emir ve kanunların insanların kişisel varlıklarından daha üstün ve güçlü olduğunu kabul etmeleridir. İnsanların kurallarla yönetilmeyi kabul etmeleri için, o kuralları söyleyen aşkın bir güce rıza göstermeleri gerekir. Çünkü hiçbir toplum, kişisel varlığı aşan ve yasayı söyleyen bir kutsallık odağı yaratmadan varolamaz.[44]

Siyasal iktidar, gerek meşruiyeti sağlamak gerekse toplumsal itaatin meşrulaştırılması için korku üretmek için dini kullanır. Din, siyasal iktidar meşruiyetinin en eski ve en güçlü aracıdır. Dine bu özellikleri veren onun aşkınlaştırıcı ve kutsallaştırıcı gücüdür. Dini bir meşruiyet aracı olarak kullanmayan siyasal iktidar yok gibidir. Kendisini din dışı ilan eden siyasal iktidarlar bile gerek dinin ideolojik totalitesini, gerek toplumsal birlik ve bütünlük ritüellerini, gerek korku üzerine inşa edilen itaat kültürünü kullanmaktan çekinmemişlerdir. Her siyasal iktidar kendi dinsel ideolojik totalitesini ve toplumsal ritüellerini yaratır ve onun üzerine kurulur. Siyasal tarihin bu en eski ve en güçlü meşruiyet aracı herkesin onayını alarak yeni gerçeklere ve modern değerlere uygun bir biçimde gücünü modern zamanlarda da devam ettirmektedir. Modernizm, total egemenlik eksikliğini dinsel değerlerin ve ritüellerin gölgesinde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Egemenliğin teorik olarak meşrulaştırılması ve ona nihai kutsallık atfedilmesi tanrısal ve kalıtımsal haklara dayalı meşruiyet anlayışlarının çökmesine rağmen bugün bile büyük etkinliğe sahip bulunmaktadır. Değişen sadece şekildir, gerçekte kutsallaştı-

44 Cemal Bali Akal, *Yasa ve Kılıç*, s. 9.

rılmış meşruiyet, herkesçe kabul edilmiş egemenlik ve kendisinden korkulan iktidar özelliklerini hiç değiştirmeden devam ettirmektedir. Devletin ve bürokrasinin gücüyle ve eldeki tüm imkânlarla toplumda yeni meşruiyet dinamikleri yaratılmaktadır. Yeni ortaya çıkan meşruiyet boyutunda, medya ile yeni tanrılar, yeni kutsallıklar, bilimsel alanda akademik şatolarda akademisyenler tarafından ulusal mit olarak meşrulaştırılan eskisinden çok daha fazla idoller yaratılmaktadır. Din, toplumsal meşruiyeti sağlayan en önemli araç olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Tüm dinler "öteki" yaratmakla işe başlarlar ve tüm inanç ve ritüelleri bu öteki düşman üzerinden inşa ederler. Dinler içeride de yarattıkları sapkın iç düşmanları yok etmek üzerine bir söylem kurarlar. Amaç, dine ve topluma günah ve fesat tohumları ekenleri yok etmek veya dini sistemin dışına sürgün etmektir. Böyle bir korku siyaseti "zulüm toplumu" kurma ile sonlanır. İlahi öfkeye neden olmamak için toplumsal hijyen yapılarak siyasi ve dini bir öfke toplumu yaratılır.[45] Dinin, meşruiyet alanı içerisinde kutsallıktan kaynaklı aşkınlık ve mutlaklık hukuku altında tanrısal irade ile siyasal iktidarın iradesi birbiriyle örtüştürülür ve siyasal eylemler ve çıkarlar tanrısal istek ve çıkarlara bağlanır. Toplumsal itaatin güçlü bir şekilde bununla kuşatılması ile bireylerin değerleri ve çıkarları bu tanrısal misyona bağlanır. Din, topluma olması gerekenlerin dünyasını ve olanların bu olması gerekenlerin nedenlerini oluşturduğu inancını yayarak statükoya olan itaatin devamını güçlendirir. Dinsel kutsallıkla çevrili ahlak dünyasında tek kimlikli insan ve tek biçimli toplum öngörülür. Bu güçle egemen olan siyasal iktidar temsilcileri toplumun birlik ve beraberliğinin, toplumsal dayanışmanın temsilcisi olarak yüceltilir. Bu birlik ve beraberlik, her grup ve toplumda bireyleri uygun bir şekilde kuşatarak ve kontrol altında tutarak yapılır. Din, kutsal olarak tanımlanan her türlü olağandışı durumların karizmasını uyandırır ve kolaylaştırır. Bu yüzden liderlerin dindarlık kisvesi koyulaşır. Her ne kadar bu kisvenin altında bir kurtuluş miti, dola-

45 Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 96.

yısıyla görece rasyonel bir dünya görüşü de olsa, dinin bu gücünden yararlanmaktan kendisini hiçbir iktidar alıkoyamaz.[46] Dinsel meşruiyetin en önemli özelliği, tamamen hiyerarşik ve bütünsel olmasıdır. Toplumu kontrol altında tutmak için disiplin ve toplum üyelerinin birbirinden farklı olan fikir ve çıkarlarının sistemle entegre edilmesi ve toplumun çıkarları ile siyasal iktidarın çıkarlarının örtüştüğüne toplumun inandırılması yani birbiriyle entegre olması gerekir. Siyasal iktidar, toplum üyeleri üzerinde mutlak bir aşkınlık içinde olup onu yönetmek iddiasını taşır. Bunlar metasosyal sözleşmelerdir. Meşrulaştırılmış toplumsal düzen kesinlikle hiyerarşiktir ve bu hiyerarşiden çıkan temel ilke onun altında var olan her şeyin hiçliğini belirler ki o ilke tanrısal iradenin ta kendisidir. Sosyal, siyasal hiyerarşik düzen ve metasosyal sözleşmeler dinsel korkular ve bu korkulara karşı üretilmiş gelenekler sayesinde oluşturulur. Bu gelenekler, aileden aktarılan bir dil mirası ve ulusların tarihlerinde yer alan silinmez yazıların, masalların, mitolojilerin, destanların anlattıklarıdır. Bu inanç içerisinde nesneleştirilmiş insanlar amaç-araç, özne-nesne ikilemleri arasında yok edilir. İnsanlar bu mistik bütünlük içinde eritilip dönüştürülür. Bu inançlar dünyasına uygun ahlaki kişilik oluşturulması için dinsel ritüellerin önemi ortaya çıkar. Bu sayede, insanlar hangi davranışların doğru hangisinin yanlış olacağını öğrenir. İnançlara ve değerlere karşı duyarsız ve şüpheci bireyler toplumun dışına atılır. Toplumsal birlik ve beraberlik miti, dağılma ve yok olma korkusu yaratarak dine ve dinsel motiflere doğal olarak onu temsil eden iktidara sığınma ihtiyacı yaratır. Yaratılan organik toplumsal ahlak, dinsel altyapıya sahip yerlerde, 'kardeşlik' toprağı üstünde yeşerir. Çıkış noktası, dinsel karizmanın eşitsizliği olgusudur. Kutsalın herkese değil, yalnız bazılarına açık olmasını gerektiren bu yapı bütün bireylere kişisel karizma ve yazgılarının belirlediği sosyal ve ekonomik konumlarına uygun belli görevler verir. Bu durum, hem yararlı hem toplumsal hem de ilahi imiş gibi yorumlanarak kurulu düzenin sürek-

---

46 Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 232.

liliği sağlanır.[47] Tanrı'dan kut almaktan ilahi misyon söylemlerine, modern ilahlar yaratmaktan totem ve tabulara sığınmaya kadar genişletilebilecek bir alandır bu.

Mitoloji ise tıpkı dinler gibi korku ve kötülük evreni ile bunlardan kurtulma ve korunma dünyası arasında geçiş alanları yaratarak siyasal iktidara meşruiyet kaynakları yaratır. Mitolojilerin masal, destan ve tanrıların hikâyeleri ile yapılan çeşitli törenler özellikle cenaze, kurban törenleriyle, doğuştan itibaren insanlara gerçeği maskeleme ve geçmiş ve geleceğe yönelik ortak bir korku evreni ile duygu ve düşünce birliği oluşturmak konusunda çok etkili araçlar olduğu söylenebilir. Siyasal iktidar, toplumsal kontrolü sağlamak için tehditler ve korkular ile bunları toplumsal alanda sürekli kılacak ritüeller yaratır. Her bir ritüel siyasal iktidarca üretilmiş bir tehdit veya korku unsuruna dayanır. Siyasal iktidar, ritüel anlamlar yüklenmiş milyonlarca etkileşim üretme kapasitesine sahiptir. Bir korkunun işlevinin bittiği yerde hemen ötekininki başlar. Bu ritüeller, ahlaki bir sınırın inşası ve kötülüğün çarpıcı sunumu, toplum içinde iyi, yasalara saygılı, doğru düşünen vatandaşları tehdit eden gizli bir tehlikenin varlığını herkese öğretmek için kullanılır. Böylece süreç kendi kendini besler: korku, komplo, ahlaki sınırlar ve bu sınırları savunmak için gereken aşırı uygulamaların meşrulaştırılması.[48] Mitolojik korkular topluma imgesel ürünlerinin, umut ve kâbuslarının gizli içerikleri hakkında bilgi verir. Siyasal iktidarlar ise bu korkuların yarattığı kaygıları istedikleri amaçlara yönlendirirler. Korku sayesinde toplum neye karşı sürekli teyakkuz halinde olduğunu bilir ve uyanık olur. Bu yüzden siyasal iktidar tarafından yaratılan savaş, ekonomik kriz, yıkılma, bölünme gibi korkular ile dini ve ulusal bayram kutlamaları, törenler ve ritüeller arasında işlev olarak fark yoktur. Çünkü her ikisinde de mesaj ortaktır: Gevşemeyin. Bu korkular, her toplumun kendi ihtiyacı içinde toplum hayatının ve hayat tarzlarının korunmasını sağlayan birey ve toplumüstü yapılara yani devlete bağlılığı güçlendirme işle-

47 Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 291.

48 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 36.

vi görürler. İşte bu yüzden bireyi topluma, toplumu da devlete bağlayan en asli bağ korkudur: boşluk korkusu. Boşluk korkusunu yok etmek için siyasal iktidar toplumda ortak duygusal bağlar geliştirir.[49]

Mit, toplumsal türden baskı ve buyrukları, hatta birtakım pratik istekleri karşılar. Mitler, inanışları dile getirir, belirgin kılar, düzene koyar, ahlak ilkelerini savunur ve onları zorla kabul ettirir.[50] Siyasal iktidar, ritüel mitosları aracılığıyla, toplumda bir güç ve bir erke boyun eğme bilinci yaratarak ortak bir geçmiş ve gelecek duygusunu topluma yayar. Orijin mitosları aracılığıyla, topluma bir "ilk sebep ve ilk ilke" misyonu sağlanır. Kült mitosları aracılığıyla, toplumsal kurtuluş, yeniden doğuş, hâkim bir güç olunması gerektiğine yönelik inanç gerçekleştirilir. Prestij mitosları aracılığıyla, toplumun saygı duyacağı kahramanlık destanları üretilerek ortak bir duygu ve misyon yaratılır. Tarih, zamanında birliklerini ve beraberliklerini sağlayamadıkları için, dağılan, köleleşen veya başka bir halkın içinde eriyip yok olan toplumların örnekleriyle doludur. Bu yüzden çıkar, egoizm, rekabet ve güvensizlik yaratan bireysellikler yerine ortak çıkar, toplumsal fedakârlık, dayanışma ve güvenlik duygusu içinde ortak toplumsal bilinç yaratılır. Eskatalogya mitosları aracılığı ile toplum, gerek kötü günler, gerek düşman istilaları ile bir sonun geleceğine inandırılır.[51] Böylece mitolojiler, toplumsal uyum ve düzenin korunması ve güçlendirilmesi için güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır. Mitolojiler aracılığıyla, bir üst kutsanmışlıklar alanı yaratılarak var olan duruma yönelik kabuller güçlendirilmekte, talih ve kader inancı ile tüm toplumun zihinsel olarak birbirini tamamlaması ve bütünleşmesi, ortak bir bağlılık dünyasının yaratılması[52] gerçekleştirilmektedir.

Mitolojiler ile zaman ve mekân olguları istenilen zaman ve

49 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 90-98.

50 Eliade Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 24.

51 S. Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alaaddin Şenel, İmge Yayınları, Ankara, 1995, s. 10-18.

52 Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji: Tanrıların Maskeleri*, çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yayınları, Ankara, 1995, s. 455-462.

mekâna dönüştürülerek yeni bir dünya kurulması sağlanmaktadır. Mitolojiler, bir mantığa veya sürekliliğe sahip olmamalarına rağmen tüm mantıki konular onun içinde, onun aracılığıyla yeniden oluşturulmakta, tüm mantık dışı olgular onun içinde bir mantıki gerekçelendirmeye dönüştürülmektedir. Onda, geçmiş ve gelecek bugüne dönüştürülür. Mekân, her yere uyarlanabilir. Kısaca mitolojiler aracılığıyla her şeyin her şey olması mümkündür. Mitler her şeyin mümkün olduğu bir dünyayı anlatmaktadır.[53] Mitolojiler, insanların korktukları ölüm, cehennem, şeytan gibi olguları kullanarak sürekli bir gizemli ve karanlık dünya imgesi üretirler. Özellikle eskatologya mitolojilerinin işlevi budur. Mitolojiler, hem kolektif korku yaratmak hem de korkulardan korunma, kurtulma ve sığınma yollarını topluma öğretirler. Mitolojiler, efsaneler, masallar ve hikâyeler ile toplumun dışında ve üstünde bir yanılsamalar ormanı/evreni yaratırlar. Bir mitin amacı korku yaratmaksa diğerinki de güven telkin etmektir. Özellikle kahramanlık destanları üretilen kolektif korkulardan kurtulma yolları üzerinedir. Kahramanlık hikâyeleri, kolektif korkuları yok eden bir kişinin veya topluluğun korkunun üzerine atılmasıyla elde edilmiş zafer destanlarıdır. Korkuyu yenmenin yolu, tehdidin bilinçli olarak algılanması ve ona karşı kararlı bir şekilde mücadele verilmesiyle mümkündür. Bu yüzden toplumun tarihinde, kültüründe ve bilincinde yeterince korkuyu yenme kaynakları keşfedilir.[54] Geçmişin tüm mitleri yeniden üretilerek çeşitli hayali korkular yaratılır. Siyasal iktidarlar bu hayali korkularla savaşan kahramanlık misyonuna bürünür. Siyasal iktidarlar, bu hayali korkular sayesinde aldatıcı gerçeklik inşa ederler. Ulusal histeri içerisinde her toplum ötekini bir korku kültü olarak damgalar. Bu durum korku üzerine kurulan ulusal histerinin korku unsurunu yok etmek üzerine kurulan savaş histerisine dönüşmesidir. Ötekinin varlığı şüpheyi, şüphe kaygıyı, kaygı korkuyu,

---

53 Claude Levi-Strauss, "The Structurul Study of Myth", *Social Theory: The Multicultural and Classical Readings*, Ed: Charles Lemert, Oxford: Westview Press, 1993, s. 335.

54 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 99-100.

korku histeriyi, histeri terör ve savaşı doğurur. Din ve mitoloji, şeylerin niçin o şeyler olduğunu açıklayan sosyal teorilerdir. Topluma, ritüeller aracılığıyla bir toplumsal yapının, bir düzen veya bir kahramanın etrafında birlik ve bütünlük oluşturmasının, siyasal iktidarın gücünü kullanmasının meşru bir hak olduğunu anlatırlar. Din ve mitoloji, bir toplumda kültürün, ideolojinin yapmış olduğu tüm görevleri üstlenirler ve insanlara ne için yaşayıp ne için ölmeleri gerektiğini öğretirler. Sonuçta ise siyasal iktidar, din ve mitoloji aracılığıyla, insanları kendine bağlayan zincirleri aşkınlık ve kutsallık değerleriyle güçlendirmiş olur.

İdeoloji

"Ya kaos ya düzen, ya ölüm ya itaat, ya sev ya terk et"

Siyasal iktidarın "bütünleşmiş düşüncelerden oluşan total bir sistem kurmak, siyasal iktidarın eylemlerini justifiye etmek, hayatı tanımlamak ve bu tanımlı hayatı bireylere haklı olarak göstermek"[55] temel amacı ideoloji ile gerçekleştirilir. İdeoloji, siyasal iktidarın baskı ve zor boyutlarını gizleyerek tartışılmaz ve itiraz edilmez bir boyuta taşır. İdeoloji ile meşruiyet, dogmatik inançlara, köklü ve zorunlu kabullere, mutlak gerçekliklere ve değişmez ilkelere yükseltilerek siyasal iktidar tarafından resmileştirilir. Bu resmi ideolojik totalite içerisinde bireye biçim verilmesi, ideolojiye uygun yeni insan yaratılması ve ideolojinin organik toplumsal bütünlük içerisinde içselleştirilmesi[56] gerçekleştirilir. Shils'in değerlendirmesiyle ideolojiler; "görüş açısı, inanç sistemi, fikirsel bütünlük değerlerinden aşkın olarak anlatım kesinliği, merkezi bir ahlaki veya bilişsel eksen etrafında sistematik olarak kümelenme derecesi, geçmişin ve çağın düşünce türleriyle yakınlığı, yeni unsurlara veya çeşitliliğe kapalılık derecesi, davranışı etkilemeye

---

55 Peter L. Berger-Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality*, New York: Anchor, 1967, s. 94.

56 Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, çev. E. Özbudun, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1984, s. 23.

çalışma derecesi, beraberinde getirdiği etki, katılanlardan istenen fikir birliği, fikrin meşruluğunun ne oranda bir otoriteye bağlandığı, inancı gerçekleştirmeyi üstüne almış bir kurumla ilişkisi en yüksek"[57] bütünleştirici düşünce yapıları olarak siyasal iktidarın meşruiyet arayışına çok boyutlu bir güç ve içerik kazandırır. İdeolojik bir meşruiyet içinde olmayan siyasal iktidarın kuruculuk, koruyuculuk ve siyasal, toplumsal ve ekonomik mühendislik derecesi oldukça düşüktür. Siyasal iktidar, bütünleştirici ve total anlamlar ve eylemler dünyası kurma gücünü ideolojiler sayesinde kazanır. İdeolojiler de tıpkı dinler gibi, çok güçlü bir korku ve iman gerektirir ve kendi dışındaki dünyaları cehennem, kendi vaat ettiği dünyayı ise cennet olarak tasvir eder. İdeolojiler, siyasal iktidarca belirlenen ilerleme, çağdaşlaşma, iyi ve refah içinde adil bir toplum yaratma amaçlarına meşruiyet kazandırarak daha iyi bir gelecek ve mevcut siyasal ve toplumsal yapıya süreklilik kazandırmak için statükoyu koruyucu bir rol oynamaktadırlar. Bu rol, zamanla insanlar daha iyiye gidecek, medeniyet seviyesi yükselecek, toplumu ilerletecek daha etkin araçlar bulunacak iddiaları ile siyasal iktidarı elinde bulunduran güçlerin siyasa ve toplum içindeki ayrıcalıklı yerini pekiştiren bir roldür. Bu, geleceğin iyiliği ihtimaliyle bu güne meşruiyet kazandıran bir durumdur. Bu rol ile birlikte siyasal iktidarın meşruiyeti sağlanmakla birlikte siyasal iktidarın toplumu ilerletmek, medenileştirmek ve mutlu kılmak için daha da güçlenerek siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlardaki egemenlik ve müdahale imkânı artırılmaktadır. Korku unsuru da tam da burada devreye girerek, geçmiş ve gelecek arasındaki korku ve umut, kaos ve düzen arasındaki çatışmalara siyasal iktidar lehine gerekçe üretir. Korku üzerine inşa edilen siyasal iktidarlar öncelikle, kamu adına yarattıkları kaos korkusu karşısında konumlandırdıkları korkuları ideolojik bunaltma yöntemi ile yıldırmakta ve kontrol etmektedir. İkinci amaç olarak da, ahlaki sınır çalışmaları ile toplumsal olarak sunduğu davranışların sınırları-

57 Edward Shils, "The Concept and Function of Ideology", *International Encyclopedia Social Sciens*, 1968, VII, s. 66.

nı geçenleri cezalandırmaktadır.[58] Bu yüzden de asla vazgeçilmez bir kontrol ve cezalandırma aracı olarak korkuyu kullanmaktadırlar.

Tüm bu ideolojik meşruiyet arayışların temelinde yatan unsur, siyasal iktidarın her zaman ve her yerde toplumun mutlak itaatini sağlamak için toplumsal kabule duyduğu istek ve inançtır. Bu bağlamda ideolojilerin bir başka meşruiyet araçsallığı ile karşılaşırız: toplumun siyasal iktidara itaatinin sağlanması için bireylere düşünsel ve davranışsal normlar dünyası sunmak. Bu dünya ile bireylerle devletin amaçları ve çıkarları örtüştürülerek bireylerin siyasal iktidara yabancılaşması önlenmeye çalışılmaktadır. Bireyler, bu anlamlar ve davranışlar dünyası içerisinde kendisi gibi bireylerden oluşan toplumla uyumlulaştırılırken siyasal iktidarın davranışlarını da kendi dünyasında meşrulaştırmış olmaktadır. Bu yönüyle ideoloji, önemli toplumsal ayrımların belirmeye başladığı modern toplumun kendine bir yaşam çerçevesi bulma çabasıdır. Bu toplumda beliren şartlar içinde insanları toplumdan kopararak "yabancılaşması" olayı da ortaya çıkmaktadır ki bu yüzden, ideolojiler siyasal iktidara yabancılaşmış insanın ve toplumun kaygı ve korkularına getirilmiş cevaplardan oluşmaktadır.[59] Tüm bu cevapların amacı, bireyleri var olan ideolojik dünyayı kabul etmeye, ona boyun eğmeye ve onun dışındaki dünyaların gerçekleşmesinin imkânsızlığına inandırmaktır. Bu dünya, bireylerin kaçınılmazlıklar ve zorunluluklar dünyasıdır. Bu yönüyle ideoloji, geleneksel toplum haritalarının modern çağlarda faydalarını yitirmeleri sonucu yeni bir toplum anlamları haritası üretme çabasıdır.[60] İdeoloji; insanı, toplumu, siyasayı ve evreni yorumlayan katı ve kapalı toplumsal mobilizasyon ve manipülasyon aracı olarak toplumun topyekûn (yekpare) tek bir meşruiyet alanı içerisinde, sistemle bütünleşmiş bir şekilde, bu meşruiyete uygun olarak nesneleştirilmesidir.

---

58 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 81.

59 Paul E. Sigmund, *The Ideologies of Developing Nations*, New York, Praeger, 1967, s. 96.

60 Şerif Mardin, *İdeoloji*, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1976, s. 7.

"Yabancı ve düşman korkusuna karşı birlik ve beraberlik miti"

Siyasal iktidarın kendini meşrulaştırma geleneği, kendisini tam olarak toplumsal itaat alanında temsil edebilmek için toplumsal itaat alanını bir bütün olarak tanımlar ve meşruiyetini ona indirger. Görünürde siyasal iktidar ile toplumsal rıza birbiriyle tamamen örtüşerek meşruiyet toplumdan menkul hale dönüştürülmektedir. Artık insanlar kendilerinden ayrı ve bağımsız bir siyasal iktidara değil bizzat kendilerinden kaynaklı bir iktidarla muhataptırlar. Son tahlilde siyasal iktidar ile toplumsal itaat aynı şeydir ve siyasal iktidar, toplumun konsensüsü ile ortaya çıkmış genel iradenin ürünüdür. Meşruiyetin kaynaklığı da böylece tepeden inme yasalara değil toplumun içinden topluma ait yasalara indirgenmektedir. Bu indirgemede yücelen tek şey siyasal iktidarın bu toplumsal değerleri kullanmada ve yönetmedeki tekelidir. Ulusal meşruiyet, bu düzlemde ulusal egemenlikle doğal olarak da ulus-devletle örtüşmektedir. Örtüştürülen bir başka şey de ulusun genel iradesi ile siyasal iktidarın iradesidir. Bu bağlamda meşruiyet, Hegel'de tam ifadesini bulan birey-ulus-devlet-tin özdeşliği ile bir bütün halinde tüm karşıt unsurlarını içerisinde eriten bir mekânizmaya dönüşmektedir. Ulusal meşruiyeti savunan ulusçuluk da zaten "siyasal birim ile ulusal birimin örtüşmesini öngören siyasal bir ilkedir".[61] Devlet de, bu çakışmadan doğan meşruiyet kazanmış şiddet tekelini elinde bulunduran aygıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani devlet, tüm meşruiyet araçlarını kendi tekelinde bulundurma yetkisiyle donatılmış modern bir Leviathan'dır. Ulusal meşruiyet doğal olarak, "bireyi toplum içinde yaratma, toplumdan bir halk üretme ve halkı ulusallaştırma tarihsel yaratım sürecini devletin zor ve eğitim faktörleriyle besleyerek devamlı üretilen bir sürece"[62] dönüştürecek-

61 Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. B. Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s. 19.

62 Ettienne Balibar-Immanuel Wallerstein, *Irk, Ulus, Sınıf*, çev. Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 1993, s. 114-118.

tir. Bu sürecin tek hâkimi ise, toplumun tüm meşruiyet haklarını kullanma tekeline alan siyasal iktidardır. Devlet artık meşruiyetin hem kaynağı hem sahibi hem de yeniden üreticisi olarak toplum üzerinde tek meşru şiddet kullanıcısıdır. Ulus kurgusu ile örülmüş, siyasal iktidar ve toplum arasında birlik oluşturan yeni "ulusal kimlik" modern devlet anlayışının ve gelişiminin bir sonucu olarak meşruiyetini siyasal iktidarın belirleyiciliği ve bütünleştiriciliğinden almıştır. Ulusal kimlik oluşumu, ulus-devletleşme sürecinin aracıdır ve her ikisi de modern çağın ürünüdür. Modern öncesi dönemde devletler meşruiyetlerini ulusal kimlikte değil, geleneksel, dinsel, yerel zeminlerde bulmaktadırlar. Bütün toplulukların "ulus" formu içinde örgütlenmesini şart koşan modern çağın toplumsal örgütlenişinin de gereği olarak, ulus büyüklüğünde tek bir kimlik referansının ve türdeş, ahenkli ve dayanışmacı bir toplum yapısı mümkün olmadığı halde toplumsal sözleşmeye ya da temellerinin bozulmadan geldiğine inanılan kurgusal ulusal kimlikler inşa edilmiştir. Birey kendisini ötekilerden ayırt etmesine yarayan muhayyel bir cemaat olan ulusun varlığı ile özdeşim kurmuş, bu kimliğin içinde asimile olmuştur. Ulus-devlet, modern bir organizasyondur ve doğallıkla modernliğin karekteristikleri olan rasyonaliteyi ve teknolojileri kullanır. Modern rasyonalite ve teknolojinin, geleneksel yaşantı ve teknikten farkı kadar, ulus devletin ve ulusal kimliğin tarihsel öncüllerinden farkı vardır. Bu farkın en belirginlerinden birisi, yukarıdan aşağıya inşadır; modern ulus-devletin bir dizi siyasal öğreti, tarihsel anlatı, örnek şahsiyetler, kutlamalar ve anma törenlerinden oluşan bir "sivil din" (resmi ideoloji) oluşturmaya girişmesi bu nedenledir. Sivil din, gerçek bir dinle benzeşir olduğunda çok daha iyi işleyecektir. Yoksa siyasal inançlar gerçek dinsel inançların yükü altında kalacaktır. Sivil din insanların çoklu kimlikleriyle çok fazla uyum içinde olacaktır. Nihayetinde onun amacı tam bir dönüştürme değil, yalnızca politik toplumsallaştırmadır.[63] Sivil dinin bu fonksiyonlarını, meşruiyet ilkesi olarak dü-

---

63 Erol Göka, "Bugün: Dünün ve Yarının Ilginç Bir Karışımı", *Türkiye Günlüğü*, Ankara, Eylül-Ekim 1998/52, s. 21-25.

şüncede ve toplumda en iyi kuran, ulusal kimlik esasına dayalı ulusalcı ideolojik iktidarlar olmuştur. Bu iktidarlar için "en yüce değer; ulusun kutsallığıdır".[64]

Renan'a göre ulus bir ruh, zihinsel bir ilkedir. Bu ilkeyi oluşturan asli unsurlar anıların korunması ve beraber yaşama arzusudur. Bir ulus geçmişte yapılmış ve gelecekte yapılmaya hazır özverilerle desteklenen, özel bir akrabalık duygusuna sahip genişletilmiş bir topluluktur. Bir ulus ortak bir geçmiş farz eder ama geçmiş bir somut gerçek üzerine kurulmuştur: Anlaşma yani hep birlikte bir yaşamı devam ettirme arzusudur. Tüm bunlar "toplumsal dayanışma" olarak tanımlanabilir. Ulusu oluşturan temel unsurlar "iç gruplar" ve "dış gruplar" olarak ayrımlanır. İç grup, biz duygusuyla bir arada tutulurken dış grup ötekilerdir. İç grupta anlaşma, barış ve düzen varken dış grupta tehdit, korku ve gerginlik vardır. "Bizim grup" duygusu, üyelerine, bir yere ait olmayı, kendilerini güvenlikte hissetmeyi ve grup içinde veya adına yaptıkları her şeyin aynı zamanda kendi yaşamları için de bir anlamı olduğunu iletmeye çalışır. Bizim grup, temel ilkeler ve davranış kalıplarıyla birlikte simge, sembol gibi işaretlerle de tanımlanır. Bu durum ulusun standartlaşmasını ve süreklilik kazanmasını sağlar. Özellikle "yabancılara" karşı temkinli ve güvenli olunması gerektiğini ve gruptan olmayanlara karşı olumsuz imaj ve korku yaratmaya dönüşür. Böylece ulus üyelerinin yaşam sürelerini aşan bir kalıcılık ve meşruiyet oluşur. Bir grup olarak ulusun varlığını kökenlere götürme ve ulusun bütünlüğünü güçlendirmek için "tarih icat etmek" gerekir. Çünkü tarih bir ulusu eski geleneklerinden bugüne birleştiren, ulusu çözülmez bağlarla birbirine bağlayan ortak bir alınyazısının kaydıdır. Bir ulusun tarihi, varlığının garantisidir. Ulus tarih aracılığıyla kutsanmış bir yasaya inandığı sürece ötekilere karşı korkuyu, savaşı ve şiddeti meşrulaştırabilir. Ulusal bilinç ve diğer uluslarla savaş ancak mitlerle işlenmiş bir tarih aracılığıyla gerçekleştirilebilir ve ancak tarih bugünün haklığını geçmişle meşru-

64 Henri Michel, *Faşizmler*, çev. Füsun Üstel, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 9.

laştırabilir. Çünkü bugün ve gelecek geçmiştedir. Tarih, gelecek inşası için geçmişten kanıtlar devşirir. Korku unsuru olarak iç ve dış grupsal tehditler ve düşmanlar yaratmak da bu tarih icat etmek eyleminin işlevlerindendir. Aslında bu durum tehditler ve düşmanlardan korunmak için yaratılan devletten bağımsız bir ulus olamayacağının da kurgulanmasıdır. İnsanlar grup adına öznel ve kişisel sadakatlerini korktukları düşmandan kendilerini koruyan devletine sunarlar. Bir ulusun kendi kimliğini oluşturmasına yardım eden genellikle diğer ulusların olumsuz özellikleridir. Düşman yaratmadan dost, kirlilik yaratmadan temizlik, kötülük yaratmadan iyilik ve korku yaratmadan güvenlik düzeni kuramayacağına inanan devletler hep bu öteki inşasına girişirler. Takdire ve güvene değer tüm özellikler bizim ulusa aitken nefrete ve korkuya değer tüm özellikler öteki uluslara aittir. Bizim grup için hem yeni bir tarih hem de yeni bir kimlik inşasında kullanılan bir başka kaynak savaşlardır. Savaş hem öteki grubu lanetlemek hem bizim grubu mitsel bir statüye dönüştürüp kutsamak hem de "biz" duygusunu güçlendirmek için kullanılır. Taç, asa, ulus ve din gibi iktidar kaynakları ulusun biz olarak tek vücut olduğunu ve devletle ulusun bütünleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ortak din, dil, kültür, kahramanlık ve savaş gibi olgular uluslara ruh ve şekil veren unsurlardandır. Savaşlar korku unsuru yaratılan ötekilerden korunmak için kaçınılmaz bir durumdur. Savaş, ulusal bilincin oluşturulmasında katalizör görevi üstlenir. Ortak bir dil ve ortak kahramanlık mitleri savaş aracılığıyla korku ve "kamusal nefret" olgu ve algıları yaratır. Ulusların kendi kimliklerini keşfetme eğilimini oluşturan, ötekilerle tarihsel, kültürel ve siyasi sınırlarını oluşturan ve korkularla toplumsal bütünleşmeyi artıran temel unsur bu düşmanlıklar ve düşmanlarla yapılan savaşlardır. Siyasal iktidarlar ise ulusun bilincinin zayıfladığı dönemlerde bu düşmanlıkları ve savaşları sürekli yeniden uyarlayarak topluma sunarlar. Böylece kültürel bütünleşme arttıkça siyasi bütünleşme de artmaktadır. Ulus fikri, yön duygusu sağlama, topluluk hissi verme ve üstünlük ruhu kazandırma açısından insanları siyasi iktidara bağım-

lı kılmaktadır. Bireyin ulusuyla tanımlanması ve diğer uluslardan devlet aracığıyla ayrılması karmaşık toplumsal ve uluslararası ilişkileri basitleştirmekte ve devlete sadakat sorununu tamamen çözmektedir. Ulus ve devlet "tek ve bölünmez" bir bütünlüğe dönüşmektedir. Devlet sadece bir siyasi güç değil aynı zamanda yokluğunda ulusun da yok olacağı bir manevi ruh ve ilahi bir kozmik düzendir. Devlet insanların ortak siyasi eyleme birlikte boyun eğmeyi yani egemenliği de ifade etmektedir. Ulus bir siyasi iktidarı vatan parçasında bir arada tutan en asli silahtır ve doğal olarak da onu koruyan ve yaşatan diğer iki silahın yani ordu ve eğitimin de ürünüdür. Ordu ulusu diğer uluslardan üstün kılan bir değeri temsil ederken eğitim de ortak dil ve ortak kültür inşa etmeyi temsil etmektedir. Eğitim, ortak anılar, kahramanlık hikâyeleri, antlar, marşlar ve ideolojik söylemlerle ulusun ruhunu kurmaktadır. Bu ruh ulusun toplamından daha fazla bir kutsal değer ifade etmektedir. Bu yüzden uluslar manevi varlıklar, kolektif bireyler ve "Tanrı'ya ait fikirler"dir. Ulus, dinsellik ifade den bir kutsallık çağrışımı olarak da "'yoksa bile inanmanın zorunlu olduğu" bir dogmadır. Her ulus "kutsal ulus"tur.[65] Bu yüzden ulusçuluk teorileri ile dinsel inançlar arasında ortak değerler oldukça fazladır. Her ikisi de korku ve inanç esası üzerinde yol alırlar.

Savaş, düşman işgali, yabancı bir güç tarafından yağmaya uğrama korkusu, grup olarak aşağılanmışlık duygusu ve ötekinden nefret etme gibi unsurlar ulusal kimliklerin ve bilincin oluşumunda katalizör rolü oynamıştır. "Uçurumun kenarında bir ulus" imajı çizilmeden ve ulusal varlığı tehdit eden bir düşman korkusu yaratmadan ulusal kimlik inşa edilemez. Ulus, kötülüğün sembolü olan düşmanın kutsanmış kurbanı olarak yüceltilmektedir. Düşman, yeniden dirilmiş şeytandır ve ulusal değerleri yok etmeye şartlanmıştır. O halde yapılması gereken iç ve dış şeytani odakları ulusal ruhtan dışlamak ve ulusal alandan atmak gerekir. "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için" ilkesi ile yapılan şeytanlara karşı "ulusal seferberlik" savaşın-

65 Hagen Schulze, *Avrupa'da Ulus ve Devlet*, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 111-155.

da ise her araç mubahtır. Ulusun ve ulusal bilincin ortaya çıkmasındaki en önemli unsur düşman ve öteki korkusudur. Korku ulusal bilinci ve direnci harekete geçirme ve devlet tarafından kontrol edilme gücü vermektedir. Özellikle yurtseverlik ve milliyetçilik propagandaları ile beyin yıkama işlevi sayesinde ulus sürekli devletin kontrolünde tutulmaktadır. Ulusal bilincin ve ulus fikrinin tüm topluma yayılmasını sağlayacak okullar ve silahlı kuvvetler vardır. Basın ve yayın araçları, partiler, ideolojiler ve dernekler de bu misyonun toplumsal araçlarını oluşturmaktadır. Ulusal bilinci yaratan korku unsurlarından biri de intikam güdüsüdür. Tarihte yaşanmış düşmanlıkların yeniden yaşanmasını önlemenin tek yolu düşmandan intikam almaktır. Ulus, hem içeriden hem de dışarıdan tehdit edildiği için birlik ve bütünlük içinde kalmak gerekir. Bu "kuşatılmışlık korkusunu" yenmek için intikam ateşi sürekli beslenmektedir. Ayrıca toplumun temizliğini ve sağlığını tehdit eden iç parazitlere karşı da sürekli hijyen politikaları uygulanmalıdır. Ulusal birlik ve bütünlüğü tehdit eden ve ulusun hastalanmasına, gevşemesine ve yozlaşmasına neden olan en tehlikeli parazit ise "bireycilik"tir. Ulus, egonun üstünde kutsal bir aşkınlık ve hayatın en önemli ve öncelikli değeri olmalıdır. Bireyin, organizmacı bir algı gereği ulusunun onun için uygun gördüğü işlevi yerine getirmekten, "soyunun kutsal yasasını" izlemekten, "toprağının ve ölülerinin sesini dinlemekten" ve üyesi olduğu daha yüksek bir topluluk (bizim grup) için kendini feda etmekten başka bir seçeneği yoktur. Ulusun ortak mirası, içeride egoizmin yozlaştırıcı etkilerine, dışarıdan da düşman kültürlerin sızmasına karşı korunmalı ve savunulmalıdır. Bireycilik, kozmopolitizm ve demokrasi gibi tehditler bir ulusun bütünlüğünü tehdit edebilecek en büyük hastalıklardır. Bu yüzden ulus bir bütün olarak bu tehlikelere karşı içeride ve dışarıda savaşmalıdır. Savaş hem bireyi hem de ulusu yeniden yaratan bir Tanrı'dır. İç ve dış düşman korkusu ulusal dayanışmayı arttırmak ve devletin ulusu bir "baba" gibi koruyup kontrol etmesi için kullanılmaktadır. Devleti ulusu ile birlikte var kılmak ve yaşatmak için onlara karşı saldırma ihtimali olan her tür-

lü iç ve dış düşmana karşı birleşmek zorunludur.[66] Ulus devlet ne kadar tehdit altında gösterilirse birleştirici uzlaşma da o kadar artacaktır.

Devletle vatandaşları arasındaki ilişki sadece siyasal bağa dayanmaz. Bu siyasal ilişkinin temeli daha çok bir ulus oluşturma ya da kültür, toprak, ekonomi, dil, din gibi toplumsal unsurların bir bölümünü ya da tümünü paylaşan bir topluluk olma düşüncesinin ifadesi olarak görünür. Bu, ulusun özelliklerini öne çıkararak bir tür ulusal kimlik ve kişilik oluşturulmasıdır. Bu süreçte ulusalcılık, ulusal kültürün önceden var olan unsurlarını kullanarak yalnızca korkuları canlandırmakla kalmaz, aynı zamanda onları keşfeder ve dönüştürür. Devletin ulusla örtüştüğü ulusalcılık, ulus-devletin günlük yaşamına nüfuz ederek, ulus-devletin bütünlüğünün tehlikeye girdiği korku dönemlerinde çıkarlarını korumak için öne çıkar. Bu yüzden korkular sadece siyasal iktidarın meşrulaştırılması için değil aynı zamanda da toplumsal hayat içerisinde rol oynayarak şu üç fonksiyonu yerine getirirler: Öncelikle bir korkunun tırmanışı bir belirti görevi görür ve topluma imgesel ürünlerinin, umut ve kâbuslarının gizli içerikleri hakkında bilgi verir. Siyasal iktidarlar ise bu korkuların yarattığı kaygıları istedikleri amaçlara yönlendirirler. Korku sayesinde toplum neye karşı sürekli teyakkuz halinde olduğunu bilir ve uyanık olur. Korku, böylece iktidar sahiplerinin eksikliklerini ortaya koyduğu gibi onları gizleyebilir de. Böylece korku ile "kurumsal sağlık" tedbirleri güçlendirilir. Korkunun topluma sunduğu ikinci görev ise, toplumun kendi bilincine varmasını sağlamaktır. Tarihi korkular böyledir. Tarih, zamanında birliklerini ve beraberliklerini sağlayamadıkları için, dağılan, köleleşen veya başka bir halkın içinde eriyip yok olan toplumların örnekleriyle doludur. Bu yüzden çıkar, egoizm, rekabet ve güvensizlik yaratan bireysellikler yerine ortak çıkar, toplumsal fedakârlık, dayanışma ve güvenlik duygusu içinde ortak toplumsal bilinç yaratılır. Bu yüzden siyasal iktidar tarafından yaratılan savaş, ekonomik kriz, yıkılma, bölünme gibi korkular ile dini ve ulusal bay-

66 Hagen Schulze, *Avrupa'da Ulus ve Devlet*, s. 230-252.

ram kutlamaları, törenler ve ritüeller arasında işlev olarak fark yoktur. Çünkü her ikisinde de mesaj ortaktır: Gevşemeyin. Bu durumların her ikisi de, canlı bir organizmanın temel fonksiyonları açısından biyolojik ritimlerle yönetilmesi ve yönlendirilmesidir. Bu kolektif korkular, her toplumun kendi ihtiyacı içinde toplum hayatının ve hayat tarzlarının korunmasını sağlayan birey ve toplumüstü yapılara yani devlete bağlılığı güçlendirme işlevi görürler. İşte bu yüzden bireyi topluma, toplumu da devlete bağlayan en asli bağ korkudur: boşluk korkusu. Boşluk korkusunu yok etmek için kolektif korkular ortak duygusal bağlar geliştirir. Kolektif korkular, cezalandırılması gereken bir suçlunun/günah keçisinin/ötekinin/yabancının belirlenmesi ve yok edilmesiyle giderilir. Bu suçlunun cezalandırılması, kovulması veya yok edilmesi kitlesel olarak uygulanan sembolik veya fiili olarak öldürülmesi korku durumunun çözümünü getirir. Toplumun rasyonel veya irrasyonel çıkarına ve güvenliğine uygun olan yol bellidir: korkuda birlikteyken, yeniden kavuşulan güvenlik ortamında da birlikte olmaya devam etmek. Bu yüzden kolektif korkuya neden olan, dışlanan ve tecrit edilen suçlu, toplumsal birlik ve beraberliğin teminatı ve hayat sigortasıdır. Böylece korkunun üçüncü işlevi olan karşı-toplumlar yaratmak görevi tamamlanır. Karşı-toplumlar, bu toplumun solunumunu sağlamış, zayıflıklarını ve organizmadaki çatlakları göstermiş, kolektif duygusallığı büyütmüş olur. Her toplumun karşı-toplum yaratmasının sebebi de budur. Bu yüzden korku, tüm toplumsal ve siyasal taleplerin, ihtiyaçların ve mücadelelerin motorudur.[67] İster bir kişi isterse bir kurum olarak siyasal iktidar kendi varlığını, zorunluluğunu, mutlaklığını ve kutsallığını meşrulaştırmak istiyorsa mutlaka bir "korku" yaratmak zorundadır.

Siyasal iktidar, ulusal meşruiyet aracıyla üç aşamalı süreci de içinde barındırmaktadır. Birincisi, ulus olarak tanımlanan meşruiyet temeline, diğer tüm ulusların değerlerinden daha üstünlük atfederek yeni bir ulusal kültür yaratılmaktadır. İkincisi ise ulusal meşruiyete yapılan bu üstünlük vurgulamaları ile fark-

67 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 90-98.

lı olanlara karşı korku, dışlama ve düşmanlık oluşturulmaktadır. Üçüncü olarak da, ötekileştirilmiş diğer tüm meşruiyet girişimlerine karşı devamlı "ulusal güvenlik" teyakkuz hali sürdürülmektedir. Bu güvenlik arayışının sonucunda sıkı bir toplumsal kontrol ve disiplin, kültürel korunma, siyasal ve ekonomik olarak devlet müdahalelerinin statükoyu koruması ortaya çıkar. Bu aşamada ulusal meşruiyet, diğer bir meşruiyet aracı olan ideoloji ile buluşur. İdeoloji, ulusal meşruiyetin siyasal iktidarına uygun toplumsal itaat zeminini yaratır. Bu sayede, bireyleri sınıflandırma ve görevlendirme, toplumsal hayatı tanımlama, siyasal iktidara mutlak bağlılığı öğretme, ulusal birlik ve beraberliği güçlendirici araçları üretme, ulusal meşruiyetin iktidarına uygun ve uyumlu bireyler yaratma, toplumsal davranış kalıpları ve ilişkilerini düzenleme, kısaca bir toplum inşası gerçekleştirilir. Siyasal iktidar, ulus ölçeğinde birlik ve bütünlüğün sağlanması için güçlü iktidar, korkutulan düşmanlardan korunmak için güvenlik, geçmiş ve geleceğe bağlanmak için kutsallık, otoriteye mutlak bağlılık için doğaüstülük yasalarıyla kendini yeniden kurar. Bu, kendisini yeniden kurmak konusunda, onu diğer tüm organizasyonlardan ayıran özellik; tüm topluma, en uç noktasına varana kadar sirayet etmiş bir kontrol ve bunu düzenleyen bir örgüt ağına sahip olma ve kullanma tekelidir. Finer, bu örgüt ağının biri, modern ulus-devletin kurucusu ve koruyucusu olan ordu, diğeri ise onun düzenlenmesini ve topluma yayılmasını sağlayan bürokrasi araçları olduğunu ifade eder.[68] Devlet tüm bu araçlar ile ulusal birliği sağlamak için ulusal korkular ve ulusal korku düzeni tesis eder.

Eğitim ve bilim

"İktidar bilgidir; bilgi ise iktidar korkusudur"

Eğitim, siyasal iktidarın kendi meşruiyet ilkelerini ve korku kültürünü topluma dayatmak için kullandığı en yaygın ve en

68 S. E. Finer, "State and Nation Building in Europe", *In the Formation of National States in Western Europe*, Ed: C.Tilly, Princeton: Princeton University Press; 1975, s. 74.

yoğun araçlarından birisidir. Siyasal iktidar, eğitimi toplumsal düzenlemeyi belirlediği ideolojik amaçlar ve ilkeler çerçevesinde yeniden kurmak için kullanmaktadır. Devlet-toplum ilişkisinde önceliğin ve üstünlüğün devlete ait olmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan devlet algısı, insanların içinde yaşadıkları toplumun sahibi ve onun üzerinde tasarruf sahibi olduğu bir aygıt olarak bir "öğretmen ve terbiye eden devlet"[69] tasarımını söz konusu etmiştir. Siyasal iktidar, elinde bulundurduğu tüm imkânlarla topluma, kendine has meşruiyet ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir kurumu temsil etmektedir. Eğitim aracılığıyla devlet, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir "eritme potası" içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelmiştir. Bu yüzden devlet, eğitimin tüm aşamalarında kendi ideolojik ilkelerini dayatır. İnsanlara, belirlenen bu ideolojik sınırlar içinde yaşamaları öğretilir. İnsanların, toplumsal kabul ve siyasal statü kazanmasının yolu bu yapacakları ve yapamayacakları şeyleri öğrenmekten geçer. Bu anlamda eğitim, toplumsal bir amaca ulaşmak için bir araç olarak kullanılır. Eğitim süreci, insanın imal edilme sürecini ve fabrikasyonunu ifade eder. Eğitim kurumları, insanları programlama merkezleridir.[70] Hegel'in ifadesiyle "eğitimin amacı, bireyi öznellikten kurtarıp ona devlet içinde nesnellik kazandırmaktır".[71] Siyasal iktidar, eğitim kurumları aracılığıyla tüm toplumu kendi meşruiyet ilkeleri doğrultusunda kodlamakta, eğitmekte ve kendi ideolojik formlarından kaynaklanan sembolleri, simgeleri ve dili topluma yaymaktadır. Eğitim, bir toplumsal ve siyasal kontrol mekânizması olarak modern dünya ile beraber çok yoğun ve etkin bir alana hâkim olmuştur. Eğitim, toplumsal kabulün, statülerin, kişilik gelişiminin ve birey olmanın bir yolu olarak siyasal iktidarlar tarafından toplumsal itaat alanına dayatılan zorunluluk-

---

69 Mücahit Bilici, "Öğretmen Cumhuriyette Mazbut Demokrasi", *Birikim*, İstanbul, Kasım 1998/115, s. 48.

70 Ivan Illich, *Şenlikli Toplum*, çev. Ahmet Kot, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 65-67.

71 Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, Ara Yayınları, İstanbul, 1991, s. 114-116.

ların başında gelmektedir. Bu yüzden, hiçbir siyasal iktidar da kendi meşruiyetini kuşaklar boyu devam ettirebilmenin bu en önemli kurumunu ihmal etmeye yanaşmamaktadır.

Eğitim, terbiye olmakla, emir altına girmekle, itaat etmekle ve dahası hizmetkârlıkla başlar"[72] ve bunu hedefler. Rousseau'nun ifade ettiği gibi, eğitim kurumları, en iyi toplumsal kurumlardır, insanı tabiattan ayırmasını, ona izafi bir varlık vermek için mutlak varlığını kaldırmasını ve "ben"ini müşterek vahdet içerisine nakletmesini öğreten kurumlardır. Böylece, her parça, artık kendisinin bir olduğuna değil, fakat birliğin bir kısmı olduğuna ve ancak bütünde bir organ olabileceğine inanır[73] ve bu inanç sayesinde siyasal iktidar ve toplumsal yapının birliği ve bütünlüğü sürekli bir hale dönüşmüş olur. Eğitim aracılığıyla siyasal iktidar ile toplumsal meşruiyet arasındaki iletişim sorununun çözümüne de katkıda bulunarak insanlar arasında ortak bir iletişim sistemi geliştirir.

Eğitimin gücü, bilgi ve bilim tekelinin siyasal iktidar tarafından üretilip kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bilgi ve bilim üretme tekelinin siyasal iktidarın kontrolünde olması, toplumu bu güce bağlı ve bağımlı kılmaktadır. Siyasal iktidarın meşruiyeti de işte bu sayede güçlenmektedir. Toplumsal itaatin siyasal iktidara bağlı ve bağımlı olma derecesi, ona muhtaç olma derecesi ne kadar artarsa siyasal iktidarın meşruluğu da o kadar artacaktır. Eğitim ve dolayısıyla bilgi işte bu bağımlılığın en güçlü alanlarından biri olarak siyasal iktidarın meşruiyetine hizmet eden araçların başında gelmektedir. Bilgi iktidarın aracıdır. İktidarı beslemek ve güçlendirmek için işler. Bu nedenle her iktidar arayışıyla birlikte bilginin araçsallığı da artar. Bilgiye duyulan ihtiyaç iktidara duyulan güç tutkusunun artma derecesine bağlıdır. "Bütün iktidarlar bilgiye muhtaçtır, mutlak iktidarlar ise mutlak bilgiye muhtaçtır. Çünkü bilgi iktidarlara meşruiyet kazandırır."[74] Bütün siyasal iktidarlar bil-

---

72 F. W. Nietzsche, *Gelecekteki Felsefe*, çev. Ümit Özdağ, İmge Yayınları, Ankara, 1991, s. 89.

73 Rousseau, *Emile*, İstanbul, 1966, s. 10.

74 Zygmunt Bauman, *Legislators and Interpreters on Modernity, Postmodernity and*

ginin efendisi, egemeni olmak ister ve onu hizmetinde tutmak için gerçek bilginin belirli bir miktarını devamlı kendi kontrolünde tutar. Böylece bilgi bir moral güç değil bir iktidar gücüne dönüşür.[75] Bilgi bir hiyerarşidir ve bu hiyerarşinin en tepesinde devlet bulunur. Bilgi, insanı tanımanın, onu düzenlemenin, dönüştürmenin ve manipüle etmenin bir aracıdır. Bu yüzden tüm bilgi aktarım ve uygulayım süreçleri iktidar hiyerarşisiyle belirlenir ve ona göre şekillenir. Yani iktidar bilgi de içkindir, bilgi de iktidarda. Bilgi ve iktidarı birbirinden ayırmak bu yüzden mümkün değildir. Bilginin egemenliği, doğal olarak iktidarın egemenliği demektir. "Hiçbir bilgi kendi içinde bir iktidar formu, bir iktidar fonksiyonu ve diğer iktidar formlarına bağlı bulunan bir iletişim, kayıt, insanları toplayıp kontrol etme ve kendi sistemini yayma düzeni olmaksızın şekillenemez, varlığını devam ettiremez. Hiçbir iktidar da bilginin üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı ve alıkonması olmaksızın uygulanamaz, gerçekleşemez."[76] "Bilgi ve gerçek onu üreten ve yayan kurumlarda merkezi bir güce dönüştürülür. Bu gerçek siyasal iktidar tarafından devamlı olarak teşvik edilir. Çünkü bilgi üretim ve yayılımını sağlayan eğitim kurumları aracılığı ile iktidar sınırsız bir yayılma imkânı bulur. Bilgi ve gerçek, üniversite, ordu, medya gibi siyasal araçlarla dağıtılır ve tüm topluma yaygınlaştırılır. Bilgi, egemen ideoloji kontrolünde üretilerek tüm topluma aktarılır."[77] Bilimin siyasal iktidar ile yaptığı bu ittifak sonucu siyasal iktidar bilgiye bir mutlaklık kazandırır. Bu mutlaklık aynı zamanda bilginin kutsanması, kutsallaştırılması anlamına gelir. Siyasal iktidarın bilgiyi kontrolü ile oluşan ideoloji de, bu bağlamda kutsallığı ve mutlaklığından dolayı eleştirilemezliğe yüceltilir. Bu karşılıklı kutsa-

---

Intellectuals, New York: Cornell University Press, 1987, s. 48.

75 F. W. Nietzsche, *The Will to Power*, Ing. çev. Walter Kaufmann-R.J. Hollingdale, New York: Vintage Books, 1967, s. 266.

76 Michel Foucault, *The Will to Truth*, Ing. çev. Alan Sheridan, New York-London: Tavistock P., 1980, s. 131

77 Michel Foucault, *Power, Knowledge, Selected Interviews and other Writings*, Ing. çev. Colin Gordon, Leo Marshal, John Mepham, Kate Soper, New York-Londra: Harvester Wheatsheaf, 1980, s. 132.

malar ile toplumsal alan zihinsel olarak da kontrol altına alınmış olur. Bilim, siyasal iktidarın kontrolünde tüm eski kutsallıklardan boşaltılan alanları doldurarak meşruiyetin en önemli aracı haline dönüşür. Bu durum Comte'un ifade ettiği şekliyle bilimin dinselleştirilmesidir. Bu dinselleştirme, modernizmin ürettiği seküler bir mitoloji olarak siyasal iktidarın meşrulaştırılmasının bir aracıdır. Bu aracın mutlaklığı, kutsallığı ve gerçekliği nedeniyle insanın ve toplumun düzenlenmesinde jakoben düzenleyicilik düşüncesi meşruiyet bulur. Çünkü bu durum mutlaklığın, kutsallığın ve gerçekliğin sahibi olan iktidara bunlardan yoksun olan, karanlıkta olan toplumun aydınlatılması misyonunun meşruiyet ölçütüdür. Bilginin aydınlatıcılığı, siyasal iktidarın meşruiyet ilkeleri ile birleşerek toplumsal düzenleme gerçekleştirilir.

Siyasal iktidar eğitim alanlarında hem geçmiş hem bugün ve hem de geleceğe ait kolektif korkuları çocukların beyinlerine zerk eder. Eğitim kurumları içerisinde kaos ve düzen arasındaki korku ve umut duygularını yönetir. Umut ve korku bir madalyonun iki yüzü gibidir. Korku bütün kusurları muhafaza eder, umut ise açığa çıkarır. İktidar, umut ve korku tükendi mi biter. Çünkü iktidarı yaratan çıkar umudu ve zarar korkusudur. Korku aracılığıyla kaygı kültürü tüm toplumsal sisteme sirayet eder. Çünkü korku bir nesnesi olan kaygı durumudur. Korku bir tehdit ve tehlikenin varlığını ifade eden bir nesnenin varlığını zorunlu kılar. Korkunun farklı faktörlere bağlı olarak farklı durumları ve yapıları vardır: çekingenlik, tedirginlik, endişe, ürküntü, panik, dehşet. Tüm bu durumlar eğitim ve bilgi aracılığıyla yaratılır ve yönetilir. Korkunun kendisi de bir iktidar üretme aracı olarak kullanılır. Korkuyu harekete geçiren ve yöneten unsur ise bilgidir. Korku üzerine bilgiyi üreten ve yöneten güç, iktidarı da kuran güçtür. Korku üretim bilgisi iktidar yönetim bilgisine dönüşür. Devlet, korkulan kirlilik ve kötülük unsurlarından korunma aracı olarak toplumsal kontrol makinesi işlevi görür. Bu makinenin en önemli görevi, ruhsal seferberlik ile kirli, kötü ve yaşamaya değmez olanların yok edilmesi fikrini toplumun zihnine yerleştirmek-

tir. Bu yüzden ötekiler her türlü kötü tanımlamayı, damgalamayı ve yaftalamayı hak eden tehlikeli şeylerdir. Bunlar için çare siyasal iktidarların gücüne göre değişir boyutlarda: damgalama, yaftalama, dışlama, hijyen, sterilizasyon, ötekileştirme, toplumsal Darwinizm, ötanazi, siyasal ameliyat, ırksal emperyalizm, soykırım vb.[78]

Korkuyu topluma yayarak iktidarlarını sürdüren dinsel ve büyüsel güçler modern çağlarda bilimi devreye sokmaktadırlar. Bilim korkuyu bastırması ve korku unsurunun bulanıklığını dağıtması gerekirken korkuyu kışkırtmaktadır. Bilim korkunun yenilenmesine katkıda bulunur. Örneğin, eskinin yok oluş hikâyelerini anlatan eskatologya mitolojileri yerine nükleer yok oluş, küresel ısınma, uçan daireler, küresel ekonomik krizler üretmek gibi. Bilim böylece irrasyonel olanı rasyonelleştirme işlevi ile siyasal iktidara hizmet eder. Siyasal iktidar, bilim aracılığıyla sadece irrasyonel değil rasyonel ve zihni alanlara da tahakkümünü kurar.[79] İrrasyonel olan aynı zamanda bilinmeyen olduğu için de bütün korkuların kaynağı bilinmeyene dönüşür. Bilinmeyen gerçekliği yok ettiği için insanlar tek gerçek bilgi kaynağı olan otoritelere sığınmaktadır. Dün bu işlevi mitolojiler ve dinler görürken bu aynı işlevi bilim ve ideolojiler görmektedir. Her iki olguya da hâkim olan devlet ise tüm korkulardan sığınılması gereken en güvenli sığınak haline dönüşür. Bu durum sürekli ikircikli bir tercihin belki de tehdidin var olmasını sağlar: kötüye karşı iyi, korkuya karşı güven. Böylece siyasal iktidar zihni bir mimar olarak, bu karşıtlıkları eğitim ve bilim aracılığıyla sürekli üreterek kendini gerçekleştirir. Devlet sadece siyasal ve toplumsal bir organizmacı bütünlük değil aynı zamanda biyolojik bir bütünlük haline dönüşür. Toplum ise ahlaki bir bütünlük olarak sadece temiz kalmaz aynı zamanda hatasız da olur. Siyasal iktidar yarattığı hatasızlık kültü ile toplumsal mühendislik, doktorluk, ahlak zabıtacılığı görevlerinin yanına öğretmen kimliğini de eklemiş olur. Böylece toplum, kuramsal gerçeklikle olgusal gerçekliği, ideolojik ola-

---

78 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 10, 39.

79 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 79.

rak telkin edilmiş hayali korkuların dünyası ile asla reddedilemeyecek devlet gerçeklerinin dünyasını birbirinden ayırt edemez hale dönüştürülür. Gerçek, artık gerçeğin tekelini elinde tutan siyasal iktidara aittir. Devlet, bilgi ve eğitim tekeli olarak istediği korkuyu ve istediği gerçeği istediği gibi bu eğitim ve bilim "çerçevelemesi" içinde üretir ve sürdürür. Böylece korku, iktidarın kendisi olur.

Korku siyaseti ve siyaset korkusu

Siyaset, insanların (ve halkların) zaaflarını yönetmek sanatıdır. İnsanların doğasındaki en büyük zaaf ise korkudur: ölüm, açlık, kaos, terör ve gelecek korkusu gibi. İnsanların doğasında var olan zaafları kontrol edip yönetmek ve varlığını böylece sürdürmek arzusu da siyasal iktidarın doğasındaki zaaflardır. Siyasal iktidar insanların doğasındaki bu zaafları keşfederek veya yeni zaaflar yaratarak varlık zaafını sürdürür. İşte korku siyasetinin de kaynağı insanların ve siyasal iktidarların doğalarındaki bu ortak korku zaaflarıdır: yokluk ve yoksunluk korkusu. Korku, siyasal iktidarlar için tarih boyunca siyasal hayatı belirleyen en güçlü faktörlerden biri olagelmiştir; bazen açık, kimi zaman örtülü; bazen kenarda kıyıda, çoğu zaman da merkezde. Korku; siyasal iktidarlar tarafından kurucu, koruyucu, düzenleyici, motive edici, biçimlendirici ve meşrulaştırıcı bir işlevle kullanılmıştır. Bunun adı "korku siyaseti"dir. Korku siyasetinin en önemli sonucu, siyasetin içini boşaltmaktır. Çünkü korku, aklı devre dışı bırakır; insanı bilinçli hareket eden bir özne olmaktan uzaklaştırır, etki edemeyeceği güçler arasında oynanan bir oyunun nesnesi haline getirir. Korkunun hâkimiyetine giren insanlar, derin bir kadercilik girdabına sürüklenirler. Yani korku, insanı kendine yabancılaştırır. Korku siyaseti, insanların kendilerini yaklaşmakta olan bir felaketin potansiyel kurbanı olarak görmelerini sağlayacak bir atmosfer yaratmayı hedefler. Akla değil, insani varoluşun en zayıf noktalarına hitap ederek yapar bunu. Kendi kaderine hâkim olma, bireysel irade ve özgürlük gibi idealler; insanların bu en zayıf noktalarını hedef alan

sürekli bir alarm sesiyle gölgelenir, bastırılır.[80] Modern korku siyaseti kaynağını Machiavelli'den almaktadır. Korku siyasetinin temeli Machiavelli'nin devlet yöneticilerine "daha fazla güvenlik için, sevilen olmaktansa korkulan olmak gerektiği" tavsiyesine dayanmaktadır. Bu tavsiye tüm korku siyaseti mensupları tarafından otoriter hükümetleri için önemsenmiştir. Korku siyaseti ondan sonra yaşanmış tüm trajedilerin sorumlusudur. Korku siyaseti güven üzerine değil güvenlik üzerine bir devlet kurmak için sürekli korkutulan bir düşmandan beslenmiştir. Var olmak ve gelecek hakkında sürekli korku siyaseti uygulamak toplumsal itaati güçlendirir. Korku güvenlik devletleri aracılığıyla bilinçli olarak politize edilmiştir. Tarih boyunca korku, yönetici seçkinler tarafından siyasi bir silah olarak kullanılmıştır. Korku, kamu düzenini ve devlet güvenliğini korumak için istihdam edilmiştir. Korku, algılanan bir tehdide karşı ortak bir reaksiyonun provokesi sayesinde, aynı zamanda uzlaşma ve birlik kazanmak için bir odak noktasıdır. Korku siyaseti, siyasal iktidarlar için bir birlik ölçüsü ve düzen kaygısı yönetimidir. Korku siyasetinde devletin alternatifinin kaos ve dağılma olduğu savunulmaktadır.[81] Devlete itaat ile tehditler arasında kalan birey pasiflik ve korku karşıtlığı içinde eritilir. Korku siyasetinde devlet, pasif vatandaşlık kültürü yaratarak kendine yönelik tüm eleştiri ve muhalif söylemlerin önünü tıkayan bir siyasal kültür yaratır. Bu süreçte devlet korku siyasetinin baskın öğeleri olan öteki kimlikler yaratmak, dışlamak, teslim almak ve hariç tutmak işlevlerini yerine getirir. Yanlış ve hasta olan korku unsurları tedavi edilir ve tüm toplum korku karşısında eşitleştirilir. Bu noktada iktidar, siyasi korku oluşturan tüm siyaset kaynaklarını ve araçlarını da devreye sokar.[82]

Korku siyaseti teorisyenlerden Carl Schmitt'e göre devlet, egemenliği elinde tutan iktidarın, toplum üzerinde siyasal ey-

---

80 Mithat Sancar, "Korku Siyaseti", birikimdergisi.com, 10.05.2007.

81 Frank Füredi, *Taking the Politics of Fear to a New Low*, http://www.frankfuredi.com/19.05.2011.

82 Michael Neocosmos, "The Politics of Fear", *Journal of Asian and African Studies*, SAGE Publications, Los Angeles, Vol: 43/6, s. 592.

lemleri belirleyerek belirli bir toprak parçası üzerindeki halkı örgütleyerek yönetmesidir.[83] Devletin uyguladığı tüm siyasetler de, "düşman" olarak nitelenen bir ötekinin varlığı üzerine inşa edilir. Schmitt'e göre, sanattaki "güzel-çirkin", ahlaktaki "iyi-kötü", ekonomideki "yararlı-zararlı" gibi karşıtlıklar üzerinden tanımlamalar ve ilişkiler kuruluyorsa siyasette de siyasal eylem ve saik "dost ve düşman" karşıtlığı üzerine kurulmaktadır.[84] Schmitt, devletlerin kendi varlıklarını, meşruiyetlerini ve sürekliliklerini sağlayacak siyasal eylemlerini, içeride ve dışarıda yarattıkları düşmanları yok etmek ya da etkisiz hale getirmek üzerine kurdukları mücadeleye göre kurguladıklarını iddia eder. Bu mücadelenin adı korku siyasetidir. Korku siyaseti içeride ve dışarıda düşmana karşı mücadelede ve kaos korkusunun sürekli gündemde tutulduğu "istisnai hal"de gerçekleştirilir. Bu yüzden devleti yöneten egemen veya iktidar aynı zamanda korku siyasetini ifade eden bu "istisnai hal"e karar veren iradedir.[85] Korku siyasetinin sürmesi yani "istisnai hal"in devam etmesi için her zaman bir düşman olmalı ve ona karşı mücadele edilmelidir. Çünkü "siyasal birlik, doğası gereği, tüm insanlığı ve yeryüzünü kapsar biçimde tekil bir birlik olamaz. Çünkü eğer, tüm halklar, dinler, sınıflar ve diğer insan toplulukları, aralarında herhangi bir çatışmayı imkânsız kılacak biçimde bir araya gelmişlerse, yeryüzünü kapsayan bir imparatorlukta herhangi bir iç savaşın çıkma olasılığı ortadan kalkmış demektir. Yani dost-düşman ayrımı ortadan kalkar; geriye sadece siyasetten arındırılmış bir dünya görüşü, kültür, medeniyet, ekonomi, ahlak, hukuk, sanat, eğlence vs kalır, ama ne siyaset ne de devlet olmaz".[86] Yani düşman yoksa korku da yoktur, korku yoksa siyaset de yoktur, siyaset yoksa devlet de yoktur.

Schmitt'e göre siyaset, "siyasal olanın" neler olduğunu saptamakla işe başlar. Bu ise, siyasal olanın sınırlarını belirleyecek

83 Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 39.

84 Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 47.

85 Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, çev. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Yayınları, 2005, s. 13.

86 Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 74.

karşıt anlamlı terimlerin bulunmasına bağlıdır. Siyaset, bu karşıt terimlerin üzerine inşa edilmektedir. Bir toplumun en temel siyasal işlevi, öteki toplumlardan hangilerinin dost, hangilerinin düşman olduğunu belirlemektir. Bu *Biz ve Ötekiler* ikileminde dost olarak nitelendirilebilecek toplumlar, "Biz"in bağımsız ve bütünlükçü bir toplum olarak varlığını kabul edenlerdir. Düşman ise bu bağımsızlık ve bütünlüğü tehdit eden korku unsurlarıdır. Bu yüzden dost-düşman ayrımını siyasal bir paradigma olarak ortaya koymak siyasal iktidar açısından olmazsa olmaz bir sorundur. Çünkü ancak bağımsızlık ve bütünlük korunabilirse, toplumun kendi iç ilişki ve faaliyetleri yaşayabilir. Bu açıdan bir toplumu veya korku kaynağını dost ya da düşman biçiminde saptamaya yönelik karar en asli ve en önemli karardır. Çünkü bu karar var olmakla ilgilidir. Ötekine yönelik savaşın ve şiddetin siyasal bir meşruiyetinin olması için de mutlaka "ona düşmanca davranılmasını haklı gösterecek bir gerekçe bulunmalıdır.[87] Bu gerekçe de korkudur. Korku, öteki/düşman hangi nedenle olursa olsun "biz'i düşman olarak tanımlıyor ve düşmanca davranıyorsa, aynı türde bir karşılık vermek zorunludur" gerekçesini yaratır.[88] Bu gerekçenin beslediği en önemli siyaset de savaştır.

Duverger'a göre siyaset bir savaştır ve doğal olarak savaşın en önemli unsuru olan korkudan beslenir. Siyaset savaşı, bir yandan iktidarı ele geçirmek, paylaşmak ya da etkilemek için savaşan insanlar, gruplar ve sınıflar arasında; öbür yandan da kumanda eden iktidarla ona karşı direnen vatandaşlar arasında olmak üzere iki alanda cereyan eder. Bütün insan topluluklarında iktidar, onu elinde tutanlara şeref, itibar, menfaat, zevk gibi üstünlükler ve imtiyazlar sağlar. Büyük topluluklarda bu ferdi çatışmaların yanı sıra, toplumun tümü içinde kurulmuş gruplar arasında da çatışmalar olur ki bunlar kanunlar, milletler arasındaki rekabetler; sınıflar, ırklar, ideolojiler arasında savaşlar-

---

87 Thomas Nagel, "War and Massacre", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, Num. 128, 1972, s. 134.

88 Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi*, çev. Şule Kut-Binnaz Toprak, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 23.

dır. İkinci bir savaş şekli de vatandaşları iktidarla, yönetenleri yönetilenlerle, toplum üyelerini toplumsal baskı cihazı ile karşı karşıya getirir. İktidar daima bir grubun, bir zümrenin, bir sınıfın yararına olarak yürütülür; ona karşı savaş da başka gruplar, zümreler, sınıflar tarafından yönetilir. Bunlar, ötekilerin yerini almak isterler. Bununla birlikte, egemen sınıfın içinde de devlet cihazı bir azınlığın elinde bulunur ve bununla çoğunluk arasında da, egemen sınıfla egemenlik altındaki sınıfı çatıştıran anlaşmazlıklardan ayrı olan, birtakım anlaşmazlıklar doğar. Yönetenlerle yönetilenler, kumanda edenlerle boyun eğmek zorunda olanlar, iktidarla vatandaşlar arasındaki çatışma bütün insan toplumlarında kendini gösterir.[89] Siyaset savaş olarak okunduğunda savaşın en büyük meşruiyet aracı da korku olmaktadır. Bu yüzden korkuyu üreten ve yöneten en kadim iktidar aracı yine silahlardır: "İlk defa kral olan kişi, talihi yaver bir askerdi." Çünkü silahlar hem korku aracı hem de güven kaynağı olarak toplumun tepesinde sürekli sallanmaktadır. Devletin kaynağı korkudur ve korkunun ürettiği fiziki zorbalık bütün otorite ilişkilerinde asli unsurdur. Bu yüzden otorite sahiplerinin "sarayları dış düşmanlara karşı değil de milletlerine karşı kendilerini koruyan kaleler" olmuştur. Siyaset zorbalık araçlarını, askeri silahları yok etmek değil de onları halka kullandırtmayıp iktidarın elinde toplamak amacını güder. Devletin başlıca niteliği de bu zorlama tekelidir ki bu, iktidarı işgal etmekte olan sınıfa, partiye, hizbe korkunç bir kudret verir. Silahsız bir milletin ortasında tek silahlı olan iktidardır: Bu ise birinciyi ikincinin keyfine tabi kılar. İktidarın bu tekeli siyaset savaşlarında zorbalık araçlarının kullanılmasını ortadan kaldırmak gibi bir sonuç doğurur, savaşçıların yalnız birinde silah vardır çünkü. İktidarın bu denli korku ve zorbalık üretmesinin temel nedeni imtiyazlıların duydukları iktidarlarını kaybetme korkusudur.[90]

Korkuyu bir iktidar ve meşruiyet aracı olarak siyasal sistemlerinin merkezine yerleştiren Platon, Machiavelli, Hobbes,

---

89 Maurice Duverger, *Politikaya Giriş*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964, s. 14.

90 Maurice Duverger, *Politikaya Giriş*, s. 138.

Rousseau ve Hegel'in korku siyasetlerinin analizi bu geleneğin hangi kaynaklardan beslendiği ve hangi argümanlara dayandığını anlamak açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bu düşünürlerin ortak noktası bir önceki bölümde ifade ettiğimiz korku iktidarı ve meşruiyet korkusunu siyasal iktidarın tüm meşruiyet araçlarını kullanarak inşa etmeleridir. Bu korku filozofları, korku unsurlarını da kullanarak siyasal iktidarın kurulması ve toplumsal rızanın en yüce, en aşkın ve en kutsal araçlarla ikame edilmesi için mitoloji, din, dil, siyasal kültür ve ideoloji gibi kaynakları; siyasal iktidarın somut ve görünür alanlar içinde vesayet sürdürmesine yardımcı olmaları açısından gelenek, kahramanlar/liderler, halk/ulus gibi kaynakları; siyasal iktidara toplumsal düzenlemeler ve müdahaleler imkânını veren bürokrasi, teknokrasi, eğitim ve bilim gibi kaynakları da kullanarak siyasal sistemlerini kurma ve sürdürmeyi amaç edinmişlerdir. Bu yüzden bu düşünürlerin korku siyaseti bütün diğer korku yönetim ve uygulamalarını anlamamıza teorik kaynaklık edecektir. Çünkü bu "korku filozofları", sadece korku siyaseti yapmakla yetinmemişler aynı zamanda siyaseti de korku olarak üretmişlerdir.

Platon

"Onları korku ve saygı ile terbiye etmek gerekir"

Korku üzerine siyasal bir sistem kurma geleneği yani korku siyaseti Platon ile başlar. Hatta korku siyaseti üzerine söylenen her şey Platon'a düşülen dipnotlardan ibarettir denilebilir. Platon'un korku siyasetinin kaynağı var olan statükoyu yani aristokratik düzeni (Polis) iç ve dış düşman olarak tanımladığı kötülüklerden (Eros) korumaktır. İnsanların doğuştan eşitsizliğine inanan ve akıllı bir bilge azınlığın yönetiminden yana olan Platon'un korku siyasetinin amacı yıkılmasından korktuğu aristokratik düzeni kurtarmaktır.[91] Platon'un felsefesi her türlü bireysel, toplumsal ve siyasal kaosa karşı mutlak, değişmez

91 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s. 20

bir düzen inşasıdır. Platon'un amacı, insanların mutlu olacağı ve bu mutluluklarının hiçbir şey tarafından değiştirilemeyeceği bir düzendir. Dünyada ideal bir cennet kurma ütopyası ve bu cenneti cehenneme çevirecek her türlü değişimi yok etmek isteği Platon'un asli amacıdır. Platon'a göre, bütün toplumsal değişim, bozulma, çürüme ya da soysuzlaşmadır. Platon'un iki şeye birden inandığı muhakkaktır: bozulmaya doğru genel bir tarihi yönelim ve siyaset alanında, bütün siyasi değişimi durdurmak suretiyle bozulmayı durdurabilme imkânı. Öyleyse uğrunda çalışacağı amaç budur. Değişim kötülüğünden ve bozulmaktan arınmış olan devlet en iyi, mükemmel devlettir. Bu, değişiklik nedir bilmeyen altın çağın devletidir. Bu, durdurulmuş devlettir. Fakat Platon, değişmeyen mükemmel devlet inancını "bütün şeyler" alanına da yaymış[92] ve her alanda değişimi sağlayacak unsurları yok etmeye çalışmıştır. Bu yüzden Platon için en büyük korku değişim korkusudur denebilir.

Platon'a göre toplumun doğuş nedeni insanların tek başlarına kendi kendilerine yetememeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başkalarının yardım ve işbirliğine gerek duymalarıdır. Bu tür yaşamın adı ise "toplum düzeni" yani devlettir. İnsanlar yaradılıştan birbirlerine benzemedikleri için de kimi şu işe kimi bu işe daha yatkın olacaktır. İnsan başka işlerle uğraşacağı yerde yaradılışına uygun olan işi görürse hem iş gelişir hem de yaptığı iş daha güzel ve daha kolay olur. İnsanların yaradılış farklılıklarından kaynaklanan iş bölümü ve insanın yetenekli olduğu işte uzmanlaşması hem toplumun hem de kişinin çıkarına uyar. İş bölümü ve uzmanlaşmanın sonucu olarak da toplum giderek büyür. Herkesin kendi doğal eğilimine ve yeteneğine uygun tek bir iş yapması sonucunda insanların birbirlerine gereksinimleri artacağı gibi bu da karşılıklı yükümlülüklerin doğmasına neden olur, toplum hem sağlam temeller üzerine oturur hem de birlik ve bütünlük sağlanmış olur.[93] Platon için korkulması gereken en büyük siyasal tehli-

---

92 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, çev. Mete Tunçay, Türk Siyasi Ilimler Derneği, Ankara, 1967, s. 23-24.

93 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 21-22.

ke bu birlik ve beraberliğin bozulması yani bireyciliğin ortaya çıkmasıdır. Platon'a göre tüm insanlar aynı şeye "benim" demeleri halinde "ben"lik duygusunun veya birey olma isteğinin insan doğasını bozan kötülüklerinden sıyrılıp yekpare bir bütün olarak "biz"lik dünyası içerisinde eridiği zaman mükemmel veya ideal toplum ve devlet kurulmuş olur. Böylece, bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve adalet ilkelerine dayanan en iyi devlet yasalara gerek kalmadan yönetilebilecektir. Platon, "Toplum tek bir insandan daha büyük bir şeydir," derken, insan ile toplum ve devlet arasında bir paralellik ve özdeşlik kurar ki, bu görüş organizmacı bir düşüncedir. İnsanların bir organizmanın parçaları olduğu söylemi içerisinde insanların eşitsizliği de kendiliğinden ortaya çıkan bir sonuç olur. Toplumda bir kısım insanlar, insandaki beyin ve kafanın yaptığı işleri yaparlarken, diğer bir kısım insanlar da daha önemsiz görevleri yerine getirirler. Nasıl ki insanın vücudundaki uyum, her organın kendi görevini yapması ile sağlanırsa devlet içinde de uyum ve adalet, her sınıfın, her bireyin kendi yerinde kalması ve kendi görevini yapması ile sağlanır. Platon, "Toplumdaki yönetenler, savaşçılar ve para kazananlar gibi içimizdeki yanlardan her biri kendi işini gördüğü vakit biz de kendi görevini yapan adil kişiler oluruz," diyerek bu eşitsizliği meşrulaştırır. Platon siyasal toplumun parçalarını belirledikten sonra ona doğallık yükleyen düşüncesini daha da ileriye götürerek devleti canlı bir varlığa, bir organizmaya benzetir. Toplum tek bir insandan daha büyük bir şeydir. Devlet sağlam bir bedene benzer. Devletin bir organizmaya, bir bedene benzetilmesi onun bireyler arasındaki güç ilişkilerine indirgenemeyeceğini ortaya koyar. Buna göre devlet kendini oluşturan bireylerden farklı bir şeydir. Yaşayan bir bütündür. Bir organizma olarak parçalara bölünmesi söz konusu olamaz; bölünürse yaşamını yitirir. Platon bu organik devlet kavramından devletin bir bütün olduğu ve varlığının bütünlüğünün sürdürülmesine bağlı bulunduğu sonucunu çıkarır. İşbölümü ilkesinin de belirttiği gibi toplumda farklı sınıflar, meslek grupları vardır. Bunlar devletin organları olarak görev yapar ve hepsi başın yönetimi altındadır. Onlar,

bir bakıma onun buyruklarını uygulayan zorunlu araçlardır.[94] Bu yüzden bu organizmacı bütünlüğü yıkacak her şey korku unsuru olarak ortaya çıkar.

Platon'a göre, "yapılması gereken tek şey devlet için en yararlı olan şey"leri yapmaktır. Nelerin yapılacağını ise Platon, şöyle sıralar: tüm yurttaşlara mutluluk sağlayan bir devlet; herkese yaratılışına ve konumuna göre ödevler ve işler yükleyen devlet; adaletin böyle tecelli edeceğine ve herkesin sadece kendi görev ve işine bakacağına, aksi takdirde devlete karşı işlenen en büyük suçu işleyeceğine inandırılan toplum; bir devlet için en büyük kötülüğün bölünme, birken birçok olma, en büyük iyiliğin de bütün kalma, tek kalma olduğunun öğretildiği bir toplum; bütün yurttaşların aynı kazanç ve aynı kayıplara birlikte sevinip üzülmelerinin birlik ve bütünlük için olduğuna inandırılan yurttaşlar; en büyük bölücülüğün, yurttaşların "benim", "benim değil", "bana yabancı" derken bu sözlerle ayrı ayrı şeyleri anlamaları düşüncesi; bir tek insan gibi düşünen, üzülen ve sevinen bir organizmacı devlet algısı. "Böylece, her biri bir başka şeye değil, her biri aynı şeye 'benim' diyecektir. Böyle olunca herkesin çıkarları bir, amaçları bir, duyguları mümkün olduğu kadar bir olacak. Böyle olunca da devletin parçalanmasına sebep olmayacak"tır.[95]

Platon, bozulma, çürüme, manevi bozulma dediği tüm korkularını tek bir korkuya dayandırır: soyun bozulması. Soyun bozulması korkusu yüzünden devleti sanki genetik bir bilim adamı gibi görerek ona bu soyun bozulmaması için görevler yükler. Platon ile başlayan bu soyun bozulması korkusu yirminci yüzyılda bilimin de gelişmesiyle bir paranoya olarak faşist devletlere de kaynaklık edecektir. Soyun bozulmaması için toplumda mitolojik korkular yaratmak gerektiğine inanan Platon "madenler mitosu" ile bu korkuları yönetmeye girişir. Çünkü kötü doğalı yani toprağında bakır, demir ve tunç gibi madenler olan çürük insanların iktidarı büyük bir yok oluş

---

94 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 29.

95 Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, 464: d.

ve felaket demektir. Platon'a göre, kötü doğalı insanlar başa geçince, ruhtan çok bedene önem vereceklerdir. Bunlar bilgisiz, yeteneksiz bir kuşak oluşturacaklar, altın, gümüş, bakır soyları ayırt edemeyeceklerdir. Altın, gümüş, bakır birbirine karışacak, yani sınıfsal yapı bozulacak, bu karışmanın yaratacağı haksızlıklar toplumda düzen ve dengeyi bozacak, herkes birbirine düşecek, birbirine diş bileyecektir. Doğal olarak birlik ve beraberlik yerine kaos hâkim olacaktır. Yöneticiler arasındaki bu anlaşmazlık sonuçta demir ve tunç mayalıların toprak, ev, altın, gümüş elde etme tutkularını artıracaktır. Platon'a göre bunun sonunda da olabilecek en kötü ve korkunç yönetim olan demokrasi gelir ki bu düzen "bilgisiz, kötü, dilenci, hırsız, yankesici, dinsiz ve kanlı katillerin ortaya çıkmasına da neden olur". Fakirler düşmanlarını yendiler mi demokrasi kurulur. Demokrasi kurulunca kimi zenginler öldürülür, kimi yurtdışına sürülür. Devlet işleri eşit koşullarla paylaşılır, çoğu zaman da iş başına gelecekler kura ile seçilir. Demokraside herkes özgürdür, her insan yaşayışına dilediği düzeni verebilir. Demokraside ahlak değerlerine aldırış edilmez, bir devlet adamının nasıl yetişmesi, hangi bilgileri edinmesi gerektiği düşünülmez. İktidara gelmek için kişinin kendini halkın dostu göstermesi yeterli sayılır. Bu düzenin insanında da saygısızlık, düzensizlik, serserilik, yüzsüzlük hâkim durumdadır. "Saygısızlık nezaket olur, kargaşa hürriyet, israf cömertlik, yüzsüzlük de yiğitlik" sayılır. Demokraside özgürlük o hale gelir ki, "bir yerde baskıya benzer en ufak bir şey gördü mü insanlar hemen kızar, ayaklanırlar, bütün kanunları hiçe sayarlar, kelimenin tam anlamıyla başına buyruk kalmak isterler". Ancak "bu aşırı özgürlük peşinden köleliği getirir. Çünkü her aşırılığın ardından her zaman sert bir tepki gelir". Özgürlükte de aşırılığa gidildiğinde, gelecek tepki de o oranda şiddetli olacaktır. Kısaca herkesin her dilediğini yapabildiği demokratik bir devlette kısa bir süre sonra hiçbir düzenin kalmadığı görülür.[96] Platon için devlet mutlak düzenlilik iken kaos ise mutlak kötülük ve düzensizliktir. Bu yüzden korkulması gereken tek şey kaostur. Tüm

96 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 31-34.

bu bozulma ve düzensizlikler ve insanın doğasındaki kötülükler arasında yapılması gereken şey asla insanın benliğini ve toplumun taleplerini ciddiye almayan mutlak bir otoriter ve totaliter düzen kurmaktır. Mademki tüm kötülüklerin kaynağı değişimdir, o halde yapılması gereken şey değişimi ve değişime sebep olan tehditleri yok etmektir.

Platon iç ve dış düşman tehdidi yaratarak devletine ve liderine sadık bir yurttaşlar düzeni yaratmak ister. Korkunun da bir tehdit ve ikna unsuru olarak araçsallaşmasının kaynağı da budur. İktidar veya korkuyu yaratan psikolojik unsur ortaktır: Gerçek veya hayali olsun tehdit algısıdır. İnsan herhangi bir tehdit algılamasında ya kaçış ya da boyun eğiş davranışına yönelir. Her iki halde de sonuç aynıdır: kendinden daha güçlü bir otoriteye sığınmak. Bu yüzden insanların hayatı sığınaklarla doludur. Çünkü korku korkuttuğu insanda ilk önce rasyonel yeteneklerini ve gerçeğe yönelik dikkatliliğini yok eder. İçgüdüden akla, reflekslerden eyleme kadar her şey korkunun gücü ve etkisiyle yok olur. Korkan insanın zihni sadece tehlike ile meşguldür ve artık bir yargıda veya bir usavurmada bulunamaz. Onun için her şey bulanık, belirsiz, anlamsız ve düzensizdir. O, artık analiz yapamaz ve akıl yürütemez. O, artık tamamen irrasyonel dünyanın parçasıdır. İnsan, insanlık olarak korku karşısında ya zihinsel ya tarihsel ya da toplumsal olarak arkaik bir dünyaya geri döner. İnsan koku karşısında çabuk ve kolay inanan bir canlıya dönüşür. Sonuçta ise, korku fenomenlerinin kurbanı olan insanlar kendilerini güvende hissetmek ve kendi adlarına rasyonel karar vermesi için bir kişinin, bir grubun, bir kolektivetin veya bir siyasal otoritenin vesayetine girer. Rasyonel ve irrasyonel tüm yeteneklerini onların varlığına bağlar. Onlar, karanlığa karşı ışığı, kaosa karşı düzeni, hayaletlere karşı bilgiyi, korkulara karşı güveni, şeytanlara karşı melekleri, hayali olana karşı gerçeği, bulanıklığa karşı şeffaflığı temsil ederler. Bu durumun en tehlikeli yanı ise sığınanların veya sığınılanların kendi varlığını bir "korku şantajına" dayandırmak istemesidir. Bu yüzden rasyonel ve doğal olabilecek korkular bile irrasyonelliğin ve doğaüstülüğün gizemliliğinin ve anlaşıl-

mazlılığının kurbanı olabilir.[97] Bu yüzden Platon, devlet düzenini mutlak iyilik, kaos korkusunu da mutlak kötülük olarak ilan ederken korkunun bu gücünden yararlanır. Toplumu korkutup iktidara bağlı kılmak amacı için her türlü yalanın söylenmesini de meşru gören Platon, yalanı sadece düşmanlara karşı değil dostların bulanık zihinlerini, hasta ruhlarını iyileştirmek için bir ilaç olarak da düşünür. Daha önce filozof, mimar ve ressam olan lider aklı şimdi de toplumsal hastalıkları tedavi eden bir doktor rolündedir. Platon, bir organizma olan toplumu hastalıklara yakalandıktan sonra tedavi etmenin anlamsızlığını bilerek, yurttaşlar, toplum ve devlet hastalanmadan önce koruma sistemi geliştirmek için tıp biliminin hıfzıssıhha yöntemini siyasete ve topluma uyarlayarak hıfzısiyasa'dan yani "siyasal hijyenden" yararlanır. Tıp insanların doğasını, ruhunu ve bedenini, organlarının nasıl çalışmakta olduğunu ve bu tek tek organların her birinin diğerleriyle ilişkisini bildiği ve organizmayı bir bütün olarak kavradığı için gerçek siyasete benzer.[98] "Platon, tıbbı siyasetin bir biçimi olarak yorumlar. Tıp sanatı, kendine amaç olarak ömrün uzatılması değil, yalnızca devletin çıkarını almalıdır. Yalan ve aldatmacalar bu yüzden topluma bir ilaç gibi sunulmalıdır. Fakat devleti yönetenlerin kuvvetli ilaçlar verecek kadar yürekli olmayan o birtakım 'alelade doktorlar' gibi davranmamalıdırlar."[99] Hastalık korkusu ile her türlü tedavi yöntemini kullanmaktan çekinmemelidir.

Filozof kralın ilk ve en önemli görevi, devletin kurucusu ve kanun koyucusu olmasıdır. "Tanrılık şeylerden pay alan filozof" ideal devlet ve ideal yurttaşlar "tasarımı" için model olarak tanrılık olanı almış bir desinatör ya da ressam gibidir. Filozof kral, tabiatüstü, mistik ve metafizik güçleri nedeniyle başka insanlar gibi değildir. O, insanüstüdür. Tanrı değilse bile tanrı gibidir. Platon'un dediği gibi; "Bu ressam krallar, bir devleti ve yurttaşlarının karakterini tuval diye alacaklar ve her şeyden ön-

---

97 Pierre Mannoni, *Korku*, s. 10-12.

98 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 80.

99 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, s. 149.

ce tuvallerini tertemiz (tabula rasa) yapacaklar. Temiz bir tuval olmadıkça ne devletin ne de yurttaşların üzerinde çalışmayacaklar ve kanun yapmayacaklardır. On yaşından yukarı bütün yurttaşlar şehirden atılmalı, sürülmeli, böylelikle ana babalarının görenek ve alışkanlıklarının etkisinden sıyrılan çocuklar ele alınmalı, eğitilmeli. Bunlar yasalar uyarınca eğitilmeli. Yönetimleri ister yasaya uysun isterse uymasın, yurttaşlar gönüllü olarak boyun eğseler de eğmeseler de ve devletin kimi yurttaşlarını, yine devletin iyiliği için öldürerek ya da sürerek temizleseler de, bu yönetim biçiminin tek doğru yol olduğunu söylemek gerekir. Yeter ki bilime ve adalete uygun iş görsünler, devleti de korusunlar".[100] Dikkat edilirse, toplumsal hafızanın silinmesinden sonra yapılan ilk şey "bilim" ve "adalet"in ne olduğuna dair yeni bir kavramsallaştırma, yeni bir paradigma inşasıdır. Yalanlar sadece, madenler mitosu ile sınırlı değildir. Asıl olan hangi kavramın hangi anlama geldiğine dair oluşmuş ortak korku evreni, ortak düzen söylemi ve ortak akıl yaratmaktır. Bu yüzden de korkunun birleştirici ve bütünleştirici gücünden yararlanılarak "mevcut kurum ve geleneklerin kökü kazınacaktır. Kişiler saflaştırılacak, ayıklanacak, sürülecek, atılacak ve öldürülecektir (modern anlamda tasfiye edilecektir). Toplumun bir sanat eseri gibi güzel olması gerektiği görüşü, şiddet tedbirlerine pek büyük bir kolaylıkla yol açar (meşruiyet sağlar)".[101] Platon'da koruyucular ve önderler ırkının saf tutulması ve devletin iyiliği için bebeklerin bile öldürülmesi geleneği korkunun gücünün nelere kadir olduğunun ve olacağının işaretidir.

Platon için adalet, devletin çıkarına uygun olan demektir. Bu kutsal ve yüce adalet amacı için her şeyin yapılması mubahtır, haktır, meşrudur. Platon'da tek bir sonul ölçüt vardır: devletin çıkarı. Bunu çoğaltan her şey iyi, erdemli ve adildir; azaltan her şey ise kötü, haksız ve adalete aykırı. Buna yarayan hareketler ahlaki, bunu tehlikeye sokanlar ise gayriahlakidir. Ahlaklılığını ayracı devletin çıkarıdır. Devletin çıkarı için ise öncelikle toplumsal hafızada bunun aksi olan tüm algılar, bilgiler, dü-

100 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, s. 142, 158, 178.

101 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, s. 178.

şünceler ve inanışlar "korku ve saygı ile" yok edilmelidir. İşte bu yüzden devletin en büyük "tabula rasa" ve endoktrine aracı eğitimdir. Platon'da eğitim, devleti korumak, liderlere ve yöneticilere itaat etmek ve istikrarlı bir düzen kurmak için bir araçtır. Eğitim sistemi tamamen bir soylu yalanlar üretme ve aşılama sürecidir. Platon'da "(e)ğitimin amacı, bütün insanları tek biçimli olarak kalıplamaktır. Aynı şeylere sevinip aynı şeylere üzülmeleri gerekir. Hiç kimsenin öndersiz kalmaması sağlanmalıdır. Kimsenin aklı kendi girişkenliğiyle iş becermeye alışmamalı. Savaşta ve barışta herkes gözünü önderine dikmeli ve onun ardından gitmelidir. Herkes kendi ruhunu, bağımsız hareket etmeyi hayal edemeyecek ve böyle hareket etmek yeteneğini büsbütün yitirecek biçimde alıştırarak eğitmelidir".[102] Çocukların hem ruhsal hem de bedensel disiplinini sağlamak ve önderlerine itaatte kusur etmelerini önlemek için jimnastikle yırtıcılık, müzikle de yumuşaklık akort ediliyor. Şiir, müzik, hikâye ve masallardaki uyumu, disiplini ve itaati bozabilecek unsurlar önderler tarafından sansür ediliyor. Müzik ve marşlar ortak akıl, duygu, bilinç ve itaat için kullanılıyor. Çünkü "(d)evlet, insanları her biri kendi yoluna gitsin diye başıboş bırakmak için yaratmaz".[103] Bu yüzden de toplumsal hafızanın yeniden inşası sürecinde "korku" mitosları devreye sokulmuştur. Çünkü Platon'un da ifade ettiği gibi ancak korku sayesinde birey ve toplum, doğasının değiştirilmesine ve devletine köleliğe hazır hale getirilebilir ve gerçek ile yalan arasındaki fark yok edilebilir. Bu yüzden, Platon'un mirasının modern yansımalarında, bireysel özgürlük ve toplumsal eşitlik alanları ile devletin mutlak güç kabul edildiği asli amaç arasında oluşması beklenen "güven", yerini korkularla meşrulaştırılmış "ötekilerle savaş" veya "sürekli teyakkuz" (güvenlik sendromu) ilişkisine bıraktığı zaman ise bu iki yapı (gerçek-yalan) arasında tıkanan birey, toplum, sivil ve siyasal kurumlar korkular arasında ikiyüzlü/takiyye bir siyasal söylem ve eylem dünyasında yaşamak zorunda kalırlar. Devletin toplumuna yönelik "iç düşman" ta-

102 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, s. 100-101.
103 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, s. 109.

savvuru altında asli amaç da bir nevi sosyal sermayeye ve onu yaratan ve sürdüren toplumsal hafızaya yönelik "savaş" sürecini temsil etmektedir.

Platon, korku üzerine inşa ettiği "savaş" düzeninin kurulması ve sürdürülmesi için gerekli yalanlar, güzel yalanlar, iyi yalanlar ve soylu yalanlar üretmeye büyük bir maden ustası titizliğiyle devam eder. Platon, büyük yalanların hem büyük ustalık, hem bir korku düzeni hem de eğitim aracılığıyla küçük yaşlardan itibaren çocuklara aktarılması gerektiğini savunur. Bu yalanlar için; çok güçlü bir retorik ve propaganda dili; her türlü mitolojik kaynak; önderlerin ve yardımcıların önce kendilerini sonra toplumu kandırabilme yeteneği; birlik, bütünlük ve kardeşlik söylemi; toprağa, ülkeye, vatana, öndere ve devlete tapınma ritüelleri; ontolojik kast sistemi; doğuştan ayrıcalıklı ve ayrımcılıklı sınıflar; Tanrı'nın ve dinin kutsallaştırıcı değerinden devşirilmiş kaderci bir boyun eğiş; yurttaşların devlete de, birbirlerine de daha yakından bağlanmalarını sağlayan bir özdeşlik algısı; toprağın kardeş çocuklarını sürekli teyakkuz halinde her türlü araçla silahlandırıp önderlerinin buyruğunda yürütmek amacı; doğan çocuklara iyi bekçilik etmek, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmak, hiçbir çocuğa acımayıp, onları hamurlarına uygun işlere koyacak Tanrı tarafından seçilmiş seçkin ve önder akıllar yaratır. Bu iş en küçük bir yanılmayı ya da dikkatsizliği kaldırmaz. "Çünkü mayasında demir ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün, şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur."[104] Bu yüzden de bir biyolog titizliğiyle bir toprağa ekilen tohumun meyve verme sürecine kadar korunup kollanması gerekir. Toprak, zararlı maddelerden temizlendiği gibi, toprakta yaşayan bitkiler de zararlı ve ayrık otlardan ayıklanmalıdır. Bu durum daha önce de değinmiş olduğumuz kirli, bozulmuş ve çürümüş toplum korkusuna karşı üretilmiş "siyasal hijyen" yöntemidir. Platon, insanları bir Tanrı gibi yoktan var edecek, bir mimar gibi inşa edecek, bir ressam gibi boyayacak, bir doktor gibi ilaçlarla tedavi edecek, bir maden usta-

104 Platon, *Devlet*, 415: d, e.

sı gibi ince ince işleyecek, bir bahçıvan gibi ayrık ve zararlı otlardan temizleyecek ve bir öğretmen gibi istediği düşünceleri çocukların ruhlarına, bedenlerine ve dimağlarına zerk edecek ve onlara istediği gibi hükmedecek bir yol bilmektedir: "onlara gerçekten iyi bir eğitim vermek"[105] ve "onları korku ve saygı ile terbiye etmek".[106]

Machiavelli

"(Hükümdar) halkı hem tatmin eden
hem de afallatan dehşet/korku ile yönetmelidir"

Korku siyasetini modern çağda inşa eden düşünür Machiavelli'dir. Modern çağ düşünürü olan Machiavelli, başyapıtı kabul edilen *Hükümdar* adlı eserinde yönetimlerin doğuşunu, insanların kendilerini daha iyi korumak için aralarında en güçlü, en cesur kişinin himayesine girmek, onu başkan yapmak ve onun emirlerine boyun eğmek olarak açıklar. Devleti var eden şey ise, iyileri ödüllendirmek, kötüleri cezalandırmak için yasalar yapılması ve adaletin sağlanmasıdır. Bunu sağlayan asli unsur ise güçtür. Güç, toplumsal birliği ve beraberliği sağladığı için en önemli siyasal gerçekliktir. Çünkü Machiavelli'ye göre toplumsal yapı sağlam ve sağlıklı ise, bazı siyasal karışıklıklar ve düzensizlikler zararlı olmaz, eğer toplumsal yapı bozulmuşsa, çürümüşse en mükemmel yasalar dahi etkisiz kalmaya mahkümdur.[107] Hem toplumsal hem de siyasal yapıyı ayakta tutacak unsur da bir egemenin mutlak gücü ile devleti yönetmesidir. Bu yüzden Machiavelli, hükümdarların egemenliklerini kurmak ve konumlarını muhafaza edebilmek için nasıl davranabileceklerini[108] incelediği eseri *Hükümdar*'da da egemenlik için egemeni olmazsa olmaz şart olarak ilan ediyordu. Çünkü Machiavelli için gerekli olan tek şey "güç tarafından yaratılmış

---

105 Platon, *Devlet*, 416: b.

106 Platon, *Devlet*, 465: b.

107 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 107.

108 Nicolo Machiavelli, *Hükümdar*, çev. Anita Tatlıer, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997, s. 27.

ve güç tarafından sürdürülecek olan bir siyasal örgüt",[109] bir siyasal birlik ve bütünlüktü. "Machiavelli, biricik dürtüsü hükmetme tutkusu olan bir hükümdarın, egemenliğini kurup sürdürmek için ne gibi araçlar kullanması gerektiğini de ayrıntılı olarak dile getirmiştir. Bu tek adam, kitlenin iyiliğini düşünecek yerde ona karşı hileli önlemler alan biridir."[110] Ona göre egemenliği yaratan egemen, "devleti yaratan yöneticisinin iradesidir".[111]

Machiavelli'nin asli amacı İtalya'nın ulusal birliğini kurmak ve güçlü bir hükümdar aracılığıyla bunu muhafaza etmek ve sürekliliğini sağlamaktır. Machiavelli açısından, bu amacın gerçekleştirilmesine "adalet veya ahlak anlayışı açısından" bakmamak gerekir. Önemli olan hükümdarın "hiçbir muhalefetle karşılaşmadan hükümran olması ve bunu muhafaza etmesidir".[112] Machiavelli, amacını gerçekleştirmek için her ne başarılı ise onu yüceltir, her ne başarısız ise onu da suçlar. Machiavelli, bu amaca ulaşmak için kullanılan yöntemler ve araçlar için bir ahlaki ilke veya standart sunmaz. O, hükümdarın amaca ulaşmak için yaptığı tercihlerin başarılı veya verimli olup olmadığı ile ilgilenir. Ona göre, siyasal tüm eylemlerin nihai amacı siyasal iktidarı ele geçirmektir. Onun öğretisine göre siyasal iktidar arayışında amaçlar araçları haklı ve meşru kılar. Korku, zulüm, gaddarlık, toplu katliamlar, ihanetler, acımasızlıklar bile bu amacı gerçekleştirmek için siyasal yönetim aracı olarak haklılaştırılabilir.[113] Machiavelli için en büyük korku kaynağı halkın bizzat kendisidir. Machiavelli'ye göre halk, başında biri olmadığı zaman çaresizdir, kararsızdır, iyi ve kötüyü tam anlayamaz. Eğer devlet yönetimini halka bırakırsak her şey dağılır ve kaos çıkar. Halk asli amacın gereği olan ulusal birliği ve mutlak egemen devleti temsil edemez. Bu yüzden hem amacı ger-

---

109 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 139.

110 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 125.

111 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. A. Kemal Bayram, Adres Yay., Ankara, 2004, s. 145.

112 Nicolo Machiavelli, *Hükümdar*, s. 56.

113 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 139.

çekleştirecek hem de kendisini gerçekleştirecek bir üstün akla ihtiyaç vardır. "İnsanların doğaları gereği kötü niyetli olduğuna inanan Machiavelli, hiçbir devletin soylu bir önderlik olmadan yapamayacağına"[114] inanır. Bu yüzden egemenliği inşa eden egemen (hükümdar/prens) halkın tek yol göstericisi, iktidarın birlik ve bütünlüğünün tek teminatı olarak egemen aklın sembolüdür. Egemen, bu yüce amacı gerçekleştirmek için hiçbir engel tanımayan, halkı korku ve umut arasında kontrol eden, halkını bazen okşayarak bazen tepeleyerek yöneten, ama her zaman ülkesinin birlik ve beraberliği için çalışan bir kişidir. Egemen; halkını yoktan var eden ve bu yüzden herkesin ona şükran borcu olduğu kimsedir. O, insanlara inanma gücünü aşılayan, bir amaç etrafında kenetleyen ve hiç hata yapmayan kişidir. Machiavelli için asli amaç, siyasal iktidarın birlik ve bütünlüğüdür. Bu ilkenin amaçsallığı doğrultusunda birey ve toplum araçsallaştırılır. Bu amaca ulaştıran her şey meşru kabul edilir. Machiavelli'de devletin kurulması ve sürdürülmesindeki meşruiyet ahlaki ve evrensel değer ve ilkelerden yoksundur ki onu modern devlet teorilerinin öncüsü yapan özellik de budur. Onun teorisinde üstün aklı temsil eden egemeni denetleyecek hiçbir düşünsel, fiziki ve ahlaki güç yoktur. Machiavelli ile siyasal iktidar "yalnızca din ve metafizikle olan bağlantısını değil, aynı zamanda insanın ahlaksal ve kültürel yaşamının tüm öteki biçimleriyle olan bağlantısını da yitirmiştir".[115] Machiavelli, korku üzerine kurmaya çalıştığı mutlak devlet amacının gerçekleşmesi için meşruiyet ilkesini "ortak iyi" kavramıyla açıklar. Bu "ortak iyi"nin yargıcı üstün aklın temsilcisi "hükümdar"dır. O, her zaman bu ortak iyi'yi kendi özel çıkarı ile özdeşleştirecek ve *L'etat C'est moi* (Devlet, benim!) kuralına göre eylemde bulunacaktır.[116] Çünkü egemeni sınırlandıracak hiçbir güç olmadığı gibi hiçbir ahlak, değer, ilke ve yasa da yoktur. Machiavelli'nin asli amacını gerçekleştirecek üstün akıl olan hükümdar, öncelikle İtalya'yı tüm iç ve dış düşman-

---

114 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 161.

115 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 144-145.

116 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 148.

lardan temizleyecek olan bir kurtarıcı, daha sonra ulusal birliği ve devleti inşa edecek bir kurucu ve son olarak da halkını ve devletini her zaman ve her yerde her türlü düşmana karşı savunacak bir koruyucudur. O, her yönüyle korkularla çevrelenmiş bir düzenin tek güvenlik ve sığınak kaynağıdır.

Talih, egemen akla "bir fırsat vermiştir, yani keyiflerince biçimlendirebilecekleri hammaddeyi. Söz konusu fırsat olmadan sahip oldukları büyük yetenekler boşa gideceği" için çok dikkatli ve güçlü olmak zorundadırlar. Egemen akıl aynı zamanda siyasal bir kurucu olarak, halkı için kendi zihniyetini ve iradesini yansıtan yeni bir yaşam tarzı yaratır. Bu yeniden yaratımın mimarı olan hükümdar "eğer kendi zihniyetinin ve emirlerinin ürünü iyi temeller atarsa bütüne can vermiş olur". Bunu başarabilmek için hükümdar, başkalarının iktidarına ve yardımına bağımlı olmaksızın tamamen kendi gücüne dayanmalıdır. Tam da bu yüzden silahlanmalıdır. Çünkü sadece silahlarla korkutarak insanları kendine ve emirlerine itaat etmeye zorlayabilir.[117] Şiddet dolu yöntemler asli amacın gerçekleştirilmesi için ancak silahların gölgesinde yapılabilir. Bu yüzden halkı korkutarak ve sürekli düşman tehdidi altında tutarak kendisine bağımlı kılmak gerekir. "Nankör, değişken, sinsi, tehlike karşısında korkak ve para canlısı" insanların şerrinden emin olmanın tek yolu onların hükümdarın şerrinden emin olmamasıdır. "Onlarla iyi olduğun sürece seninledirler; tehlike uzakta durdukça kanlarını, mallarını, canlarını, çocuklarını sana sunarlar, ama o aynı tehlike bir kez boy göstersin senden yüz çevirirler." Halka güvenen iktidarlar yok olmaya, hükümdarlar yıkılmaya mahkûmdur. Halk her zaman ve her yerde sadece korkular ile üretilmiş güce tapar. Bu yüzden gücün tüm ihtişamını ve korkunun tüm tedhişini onların ruhlarına, bedenlerine ve hayatlarına sindirmek gerekir. Asıl olan halkın mutlak itaatinin sağlanmasıdır. Bunun nasıl sağlandığının hiçbir önemi yoktur.

Machiavelli asli amacının gerçekleşmesi ve üstün aklın mutlak egemenliği için hem iç düşman hem de dış düşmana karşı devlete ve egemene sadık bir ordunun zorunluluğuna ina-

---

117 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 140.

nır. Zaten İtalya'nın birleşememesinin en büyük nedeni kendi ülkesine ait ulusal bir ordunun olmamasıdır. Ulusal birliğin ve dirliğin sağlanması için kurucu bir iradenin emrinde bir ordu vazgeçilmez bir değerdir. Machiavelli, insanların doğasını ve var olma sebebini iktidar için savaşa indirgediği gibi devletini de ayakta tutacak ve sürdürecek temel olgunun savaş olduğunu belirtir. Machiavelli için hayat da siyaset de savaştan başka bir şey değildir. Hem siyasetin hem de savaşın ortak noktası ise korku üretmek ve yönetmek sanatı olmalarıdır. Bu yüzden hükümdarın dışındaki herkes düşmandır ve her ne suretle (ikna veya zulüm ile) olursa olsun, yok edilmesi gereken tehdit ve tehlike unsurlarıdır. İç ve dış düşman algısının doruk noktaya çıktığı Machiavelli için devlet sistemi sürekli korku, teyakkuz ve savaş durumudur. Machiavelli'nin bu denli korku, şiddet ve tedhiş üzerine kurulu bir düzen kurma isteğinin arkasında aslında kendi korkusunu bastırma arzusu vardır. Machiavelli'nin temel korkusu, insanların devlete olan itaatinin azalmasından dolayı asli amaç olan siyasal birliğin dağılıp kaosun hâkim olması ve İtalya'nın eski kargaşa dönemine geri dönmesidir. Zaten devlet bir korku ve terör döneminden sonra kurulan bir egemenlik birliğidir. Machiavelli, devletin ve yönetimin ilk doğuşuna dayalı cezalandırma korkusunu sürekli hale getirmek ister ve bunu her on yılda bir sisteme uymayanların idamdan geçirilmesi gerekliliği ile de teyit eder. Machiavelli'ye göre "başlangıçta terör vardır" ve başarılı bir hükümdar siyaseten terörist olmak zorundadır.[118] Korku ve terör ile devleti yönetmek daha güvenlidir. Ancak zalim bir hükümdar ülkesinde birliği ve düzeni sağlar. Ülkede birlik ve düzeni sağlamak için zalim olmaktan korkmamalı, merhametli ve şefaatçi olup ülkede düzensizliğe, cinayetlere, soygunlara göz yummaktansa, zalim olup düzeni ve birliği sağlaması daha hayırlıdır.

Hükümdarın sevilen bir kimse mi, yoksa korkulan bir kimse mi olması daha iyidir? Machiavelli'ye göre bunun cevabı, hem sevilen hem de korkulan bir kimse olması en iyisidir, olabilir. Fakat ikisinin bir arada olması çok enderdir, onun için biri ola-

118 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 154.

caksa, hükümdarın korkulan kimse olması tercih edilmelidir. Ancak kendini sevdiremeyen fakat korkulan hükümdar, nefret edilen bir kişi olmaktan da kaçınmalıdır. Çünkü Machiavelli'ye göre siyasal mücadelenin iki yolu vardır: Biri yasalar çerçevesinde kalarak yapılan mücadele, diğeri kuvvetle yapılan mücadeledir. Birinci yol insanlara ve ikinci yol da hayvanlara özgüdür. Ancak, birinci yol etkisiz kaldığı zaman hükümdar ikinci yolu denemelidir.[119] Ahlaklı, merhametli, cömert, iyiliksever, dürüst, güvenli olma gibi kişisel ve özel erdemler hükümdar için bir lükstür. Bir kimse, kişisel olarak bunlara sahip olabilir ama bir hükümdar bunlara sahip olduğunda yok olur. Çünkü hükümdar sıradan insanlar gibi sadece kendi hayatından değil, aynı zamanda insanları bir ve bütün kılan devlet ve halkın hayatından da sorumludur. Bunun için yapılması gerekeni yapmalı ve koruması gereken devlet ve halkı için bu erdemlerden vazgeçmesini bilmelidir. Bedenlere hâkim olmak için şiddeti, ruhlara hâkim olmak için de korkuyu beslemelidir. Bunun için de erdem gerekli şart değildir. Onun öğretisine göre, siyasal iktidar arayışında amaçlar bütün araçları haklı kılar. Gaddarlık ve zulüm bile bir siyasal yönetim aracı olarak haklılaştırılabilir. Çünkü "tüm silahlı peygamberler fethetti, silahsızlar ise yok oldu". Bunun için de insanların doğasının kötülüğü gerekçesine sığınarak zulmü meşrulaştırır. Machiavelli için insan doğası "elde etme arzusu" ile bozulmuş bencil ve muhteris bir doğadır. "İnsanların artık inanmadığı ve zorla inandırılabildiği" bir durumda bu insanları yönetmek için nasıl erdemli olunabilir? Talih, egemene "bir fırsat vermiştir, yani keyiflerince biçimlendirebilecekleri hammaddeyi. Söz konusu fırsat olmadan sahip oldukları büyük yetenekler boşa gideceği" için çok dikkatli ve güçlü olmak zorundadırlar. Egemen aynı zamanda siyasal bir kurucu olarak, halkı için kendi zihniyetini ve iradesini yansıtan yeni bir yaşam tarzı yaratır. Bu yeniden yaratımın mimarı olan hükümdar "eğer kendi zihniyetinin ve emirlerinin ürünü iyi temeller atarsa bütüne can vermiş olur". Bunu başarabilmek için hükümdar, başkalarının iktidarına ve yar-

119 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 111-113.

dımına bağımlı olmaksızın tamamen kendi gücüne dayanmalıdır. Tam da bu yüzden silahlanmalıdır. Çünkü sadece silahlarla korkutarak insanları kendine ve emirlerine itaat etmeye zorlayabilir.[120] Korku ve şiddet dolu yöntemler asli amacın gerçekleştirilmesi için ancak silahların gölgesinde yapılabilir. Bu yüzden halkı korkutarak ve sürekli düşman tehdidi altında tutarak kendisine bağımlı kılmak gerekir. Machiavelli için düzenin maliyeti zulümdür.

Machiavelli herhangi bir ahlaki amaç duygusu olmadan, düpedüz merhametsizliği ve zulmü önermektedir. Machiavelli için, hükümdarın korku üzerine inşa ettiği her türlü yöntem devletin gücünü ve sürekliliğini sağladığı ölçüde ahlaki bir amaca hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Örneğin Sezar Borgia, Machiavelli'ye göre, siyasal iktidarını güvence altına almak için "basiretli ve erdemli bir insanın yapması gereken her şeyi yapmıştır". Sezar Borgia'nın yaptığı şey ise "halkı hem tatmin eden hem de afallatan dehşet", korku, şiddet ve terör yönetimidir. Bu yönüyle Machiavelli, korku ve şiddet dolu önlemlere ahlaki haklılaştırma sağlar.[121] Bunun en güzel örneği, korku, zulüm ve şiddet ile başarıya ulaştığı için erdemli ve başarılı olmayı da hak eden hükümdarlardan İspanya Kralı Ferdinando'dur. Bu yüzden Machiavelli, her gaddarlığın değil, yalnızca "iyi kullanılan" gaddarlığın başarılı olduğunu açıklar. Bu gaddarlıklar da hükümdarın önce devleti sonra da kendini koruma zorunluluğu için yapılmış ve ama "uyrukların mümkün olan en büyük faydalarına" dönüştürülmüş olanlardır. Sonuçta Machiavelli, devlete korumak ve toplumu birlik ve bütünlük içinde tutmak isteyen tüm siyasal iktidarlara korku ve zulüm ile yaptıkları her türlü eylemi meşrulaştıracak yeni ve modern gerekçeler üretmiştir: uyrukların faydası, kamu yararı, ulusal birlik ve beraberlik, ulusal güvenlik, toplumsal barış, genel refah, ortak iyi. Machiavelli, siyasal yönetimden tüm ahlaki sınırlamaları kaldırıp korku üzerine bir düzen inşa eder etmez, iktidar arayışını kendi başına bir amaca dönüştürür dönüştürmez, zorba-

120 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 140.

121 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 141.

lar için en akıl almaz faaliyetleri bile haklılaştırmayı kolaylaştırır. Bu Machiavelli'den Stalin'e, Hitler'e ve bunlar gibilere atılmış bir adım gibidir. Machiavelli, korkuları gerekçe gösterip sert önlemlerle hükümdarın iktidarını güvence altına almakla beraber, halkını barış ve birlikten yararlandırmanın zorunlu olduğu durumlarda haklılaştırır. Koşullar uygun olduğunda iktidar açlığı çeken bir hükümdar, halkının genel refahını yükseltmekle en büyük şeref elde edilir. Bu durumda hükümdarın iktidar olma hususundaki bencil çıkarı devletinin kamu çıkarına hizmet eder.[122] Machiavelli'ye göre, bir hükümdarın zulmü halkını "birleşmiş ve inançlı" olarak tutuyorsa bu "iyi kullanılan zulüm"dür. Merhamet gösteren hükümdarlar kendileri ile beraber halkın da mahvına sebep olurlar. Yerinde kullanılan gaddarlık "iyi/başarılı yönetimin" ayrılmaz parçasıdır. İnsanlar eğer hükümdarın gaddar kanunları ve yönetimi altında toplumsal barış içinde yaşayacaklarsa, bu insanlar arasında yaygın bir cezalandırma korkusu olmalıdır. Hükümdar, yönetimi korku ve şiddet aracılığıyla tesis eder ve sürdürür. Aslında Machiavelli'e göre tüm yönetimler örgütlü, organize şiddetten başka bir şey de değildir.[123] En kötü şiddet bile kaostan iyidir. Çünkü kaos hukuksuz bir karmaşa düzenidir. Devletin olmadığı yerde hukuk da olmaz. Machiavelli için bir devletin sahip olması gereken iki temel şey vardır: İyi yasa ve iyi silahlar. Machiavelli, devleti halka emanet etmeye güvenemediği için, devletin ve yasaların güvencesi olarak orduya bu misyonu yükler. "Güçlü ordu, güçlü devlet" algısını yücelten Machiavelli, gücün fetişleştirilmesini korku, savaş, şiddet, zulüm, katliam ve ordu kavramları bağlamında yeniden üretir. Machiavelli'ye göre, "iktidar salt amaçtır ve dışsal hiçbir belirleyicinin türevi olamaz". Bu yüzden de tüm çabası, iktidarı kuracak, koruyacak ve sürdürecek araçların en uygun ve başarılı olanlarını bulmaktır. Machiavelli'nin kaygısı, asli amaç ilan ettiği İtalya'nın birliği ve mutlak iktidara dayalı ulusal bir devlet kurmanın nasıl gerçekleştirileceğidir. O, niçinlerle değil nasıllarla ilgilenir. Bu yüzden

---

122 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 142-143.

123 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 153-154.

de amacı için meşrulaştıramayacağı hiçbir şey yoktur. Machiavelli, jakobenleri müjdeler şekilde, bir devletin kuruluş aşamasında her türlü korku, tedhiş, şiddet ve terörü meşrulaştırır.

Machiavelli, korku üzerine inşa edilen devlet düzenlerine "halka asla güvenmemek" ve "mutlak diktatörlük" ilkelerini eklemiştir. Ona göre, devletin varlığı ve birliğinin güvencesi asla halk olmamalıdır. Halk güvenilmez olduğu için ona hiçbir şey emanet edilemez. Halka devleti veya devlet işlerini emanet etmeye kalkarsanız, bunun sonu kargaşa ve kaos olur. Halka dayanmak bataklığa girmekten farksızdır. Çünkü her insan önce kendisinin sonra diğerlerinin hayatının tiran adayıdır. Halk ne kadar erdemli olursa olsun, Machiavelli Roma'daki diktatörlük kurumu gibi bir kurum olmadan, herhangi bir devletin ayakta kalamayacağını iddia eder. Çünkü Machiavelli'ye göre, Roma diktatörü "kimseye danışmadan uygun gördüğü her şeyi yapabilme ve herhangi bir merciye başvurmadan istediği herkesi cezalandırma iktidarına sahipti".[124] Machiavelli'nin korkusu İtalya'daki kaos ve kargaşa durumunun devam etmesidir. Machiavelli, her ne kadar ölümü ve kaosu gösterip insanları otoriter ve totaliter bir düzene razı etmeye çalışsa da hükümdarın gücü ve yerinin sağlamlığından şüphelidir. Çünkü iç ve dış düşmanlar her yerde ve her zaman hazır ve nazır beklemektedirler. Bir yanda dış düşmanlar olarak ele geçirdiği prensliklerdeki zarar verdiği çıkar çevrelerinin korkuları ile karşı karşıyadır; diğer yanda iç düşmanlar yani ülkeyi ele geçirmesinde kendisine yardımcı olan çevreler ve güvenilmez halk korkusu vardır.[125] Dört tarafı düşman ve ihanet odakları ile çevrili hükümdarın güvenebileceği tek şey bir Roma diktatörlük düzeni ve hükümdarın emrinden çıkmayan, yalnızca hükümdarını ve devletini düşünen güçlü bir ulusal ordudur. Çünkü amaç bir olsa da amaca ulaşmanın yolları bin türlüdür. Başarı ancak bu bin türlü yolun sonunu tarih, talih, güç, yetenek, şiddet, zulüm, gaddarlık ve hile ile tek bir yola çıkartabilmektir: Korku imparatorluğu. Bu yüzden Machiavelli için "bütün yollar Roma'ya (diktatörlüğe) çıkar".

---

124 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 163.

125 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 108.

"Devlet için güvenilir tek senet, kılıç korkusudur"

Thomas Hobbes, 5 Nisan 1588'de İngiltere'nin Malmesbury kentinde doğdu. Bu tarihte I. Elizabeth tahttaydı ve İspanyolların "Yenilmez Armada"sı İngiltere'ye saldırmak amacıyla denize açılmıştı. Bu haberin İngiltere'de yarattığı korku ve heyecan ortamında, annesi Hobbes'u yedi aylıkken doğurmuş ve sonraları Hobbes "Ben ve korku ikiziz," diyerek çekingen, korkak bir karaktere sahip olmasını bu özelliğine bağlamıştı.[126] Belki de bu nedenle Hobbes'un tüm düşüncesi bir "korku" felsefesine dayanmaktadır. Hobbes'a göre insanlar doğuştan eşittir. Doğa, insanları bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü bedensel güç bakımından, en zayıf olan kişi ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür.[127] Zihinsel yetiler açısından insanlar arasındaki eşitlik çok daha belirgindir. Zihinsel düzeyde insanların eşit olarak hoşnut olmaları, bütün insanlarda aynı kibrin, gururun bulunduğuna işaret eder. Kibrin evrenselliği eşitliğin bütün insanlar tarafından yadsınmasına yol açar. Bu eşitlik durumu, kanıların çatışması demektir ki bu da savaşın ta kendisidir.[128] Hobbes'a göre insanların doğasında üç temel kavga nedeni vardır: rekabet, güvensizlik ve şan-şeref tutkusu. Birincisi insanları kazanç için, ikincisi güvenlik için, üçüncüsü şöhret için mücadele etmeye iter.[129]

---

126 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994, s. 162.

127 Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 92.

128 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 191–192.

129 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 94.

Rekabet insanları çıkarları için mücadeleye iter. Güvensizlik duygusu da güvenliği sağlamak için insanları savaşa sürükler. Şan ve ünlerini korumak ve rakipsiz olduklarını kanıtlamak tutkusu da insanları saldırgan yapar. Rekabet halindeki insanlar başkalarının mallarına, çocuklarına, karılarına sahip olmak için yarışırlar. Bunları bir defa ele geçirdikten sonra da, onları korumak için, yani güvenlik için savaşırlar. Üstünlüklerini kanıtlamak için savaştıklarında ise, savaş nedenleri son derece önemsiz olabilir. Bu savaş herkesin herkesle, herkesin herkese karşı savaşıdır. Ve geçici bir hal de değildir. Savaşma iradesinden kaynaklanan sürekli bir haldir. Böyle bir savaş ortamında güvenliğin olmayacağı, tarımsal ya da ticari faaliyetlerin yapılamayacağı, sanat ve edebiyatın gelişemeyeceği, teknikte, bilimde ve sanayi de hiçbir ilerlemenin olamayacağı ve toplum hayatının da devam edemeyeceği açıktır. Sürekli öldürme tehdidi altında olan insanın hayatı da kısa, verimsiz, zorluklarla dolu ve yarı hayvansal bir yaşam olmaya mahkûmdur. Kısaca ifade etmek gerekirse: "İnsan insanın kurdudur" (*homo homini lupus*).[130]

Hobbes'un açıklamasına göre hem tutkular hem de akıl, bu savaş durumundan çıkmamızda bize yardımcı olur. Tutkulu bir ölüm korkusu ve hayatın rahatlıklarına yönelik arzu, bizi barışa yönlendirir ve aklımız, herkes itaat ettiğinde barışı güvence altına alabilecek davranış kuralları önerir. "İnsanın dünyadaki hayatının korunmasına vesile olan" bu kurallar doğanın yasalarıdır. Doğanın birinci ve en temel yasası, herkesin ulaşabileceği sürece barış arayışında olmasıdır; barış ulaşılabilir nitelikte olmadığında herkes savaşa başvurabilir. Bu ikinci doğa yasasına yol açar. Bu yasaya göre, herkes barışa kavuşabilmek için diğerleri ile birlikte tüm haklarından vazgeçmelidir.[131] Doğa durumu, hem devletin yadsınması, hem de devletin gerekliliğinin en açık belirtisidir. İnsan, "homo homini lupus" olduğu gibi, aynı zamanda "homo rationalist"tir. Bu nedenle sonu olmayan savaş ortamında yaşayamayacağını anlar ve yapay olana yö-

---

130 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 135-136.

131 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 202.

nelip, bir sözleşme yoluyla barışı gerçekleştirecek olan yapay devleti yaratır.[132] Kaos korkusundan devlete sığınır. Ne var ki, barış ve güvenlik için insanların anlaşarak haklarından vazgeçmeleri de sorunu tümüyle çözmez. İnsanların yaptıkları bu anlaşmaya ve doğal yasa kurallarına da uymaları gerekir. Oysa insanın doğal yapısı ve doğal eğilimleri göz önünde tutulduğunda ne ölüm korkusunun ne de aklın emirlerinin insanları anlaşmaya ve doğal yasa kurallarına uymalarını sağlamaya yettiği görülür. İnsanlara boyun eğdirici, gözle görünen, elle tutulan, korkutan, cezalandıran ve karşı konamayan bir gücün, bir otoritenin varlığı da zorunludur. Cebir ve baskı ile desteklenmeyen, cezalandırma yetkisini kapsamayan bir birleşme, anlaşma sözde kalmaya mahkûmdur ve insanlara hiçbir güvenlik getirmeyecektir. "Güvenilir tek senet, kılıç korkusudur." Anlaşmaya uyulmasını sağlayacak bu karşı konmaz kılıç gücünün sahibi Leviathan'dır.[133] "Yani, kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir kişi veya bir heyet tayin etmeleri ve herkesin, bu kişi veya heyetin ortak barış ve güvenlikle ilgili işlerde yapacağı veya yaptıracağı şeylerin amili olmayı kabul etmesi ve kendi iradesini o kişi veya heyetin iradesine ve muhakemesini de onun muhakemesine tabi kılmasıdır... Bu, herkesin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir. Bu yapıldığında, tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir devlet olarak adlandırılır. İşte o, Leviathan'ın (ejderha) veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşudur. Çünkü devletteki her bir kimsenin ona verdiği yetkiyle onun elinde o kadar çok kudret ve güç toplanmış olur, işte devletin özü o kişide toplanmış olur... Bu kişiliği taşıyana egemen denir ve onun egemenlik kudretine sahip olduğu söylenir, onun dışında kalan herkes ise, onun uyruğudur".[134] Herkes, her şey üzerindeki güç kullanma hakkından vazgeçer ve karşı koyma hakkını kullanmamaya söz verir. Sonuçta bu vazgeçilen, terk edilen güçlerin toplamından daha üstün egemen bir mutlak

132 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 202.

133 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 138-139.

134 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 130.

güç yani Leviathan ortaya çıkar.[135] Mutlak egemenlikle donanımlı yeni modern devleti temsil edecek yine mutlak bir güçle donanımlı yeni bir güç doğmaktadır. "Devletin özü"nü şahsında toplayan ve egemenlik kişiliğini temsil eden bu yeni mutlak güç "egemen"dir. O, artık egemenlik kudretine sahip tek varlıktır ve onun dışında kalan herkes ise, onun uyruğudur. Hobbes'un asli amacı tam da budur: her bir hücresi korku ile örülmüş bir canavar; Leviathan.

İnsanların en büyük korkusu can ve mallarına yönelik tehdit ve tehlikelerdir. İnsanlar, can güvenliği sağlandığı sürece egemene boyun eğerler. Hobbes, "Kılıçsız (müeyyidesiz) mukaveleler sözden başka bir şey değildir ve bu tür sözleşmeler, insanı güvence altına alacak güçten yoksundur," fikrini ısrarla vurgular. Hobbes'un toplum sözleşmesinde birilerinin sözü yeterli bir senet değildir. Güvenilir tek senet, kılıç korkusudur.[136] Savaşın doğallık içinde olduğunu gören insan, doğaya öykünüp yapay bir insan yaratır; bu, Leviathan'dır, devlettir. İnsanı Tanrı yaratmıştır ama insan da, Tanrı'nın hiç karışmadığı bir şekilde yeni bir canlıyı ortaya çıkartır. Bu bakımdan devlet, doğal insandan çok daha güçlü ve büyük bir insanı andırır. İnsanın yarattığı yapay ama canlı bir organizmadır.[137] Bu canlı organizma etrafı sararak korku algıları gereği bir ve bütün olarak işlev görür: korku bu egemenlik düzeninin ruhu, bürokrasi eklemleri, yasalar aklı ve iradesidir. Bu organizmanın ölümü de uyumsuzluk, nifak ve iç savaştır. Leviathan'ın görevi ise uyumsuzluk, nifak ve iç savaş korkusu ile insanların akıl ve vicdanlarına kadar her şeyi kontrol etmektir. "Devlet adlı o büyük Ejderha (Leviathan), doğal insanın korunması ve savunulması için tasarlanmış olup ondan daha büyük bir cesarete ve kudrete sahiptir ve onda, egemenlik bütün gövdeye (organizmaya) canlılık ve hareket veren yapay bir ruhtur; yargıçlar ve diğer yargı ve yürütme görevlileri yapay eklemler; egemenlik makamına bağlı her eklem ve organa kendi görevi-

135 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 210.

136 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 202.

137 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 214–215.

ni yaptıran ödül ve ceza doğal gövdede aynı işi yapan sinirlerdir; tek tek organların/üyelerin servet ve zenginlikleri ise kuvvettir; *salus populi* (halkın esenliği) onun görevidir; bilmesi gereken her şeyi ona bildiren hukukçular hafızadır; adalet ve yasalar yapay bir akıl ve iradedir; uyum sağlıktır; nifak hastalıktır; iç savaş ise ölüm".[138]

Uyumsuzluk, nifak ve iç savaş korkusu ile insanların akıl ve vicdanlarına kadar her şeyi kontrol etmek zorunluluğu üzerinden meşruiyet inşa eden Hobbes, mutlak egemenlikle donattığı devleti temsil etme ve yönetme hakkını sözleşmenin tarafı olmayacak kadar kutsal ve yüce olan egemenin aklına terk eder. Hobbes, korku aracılığıyla insanlardaki rekabete, güvensizliğe ve şerefe dayalı doğayı bozup kulluğa dayalı bir düzen inşa eder. Bu süreç *persona civitatis*'in (devletin kişisi) yaratılmasıdır. Korkunun amacı da uyumsuzluk, nifak ve iç savaşın kaynağı olan insanın kötü doğasını tamamen yok etmektir. Hobbes'taki insanların akıl ve vicdanlarına kadar her şeyi kontrol etmek isteği bu kötü doğanın toplumsal uyumu ve güvenliği bozma "korku"suna dayanır. Hobbes, korku ile başladığı siyasal sürecini korku ile sürdürür ve korku ile sonlandırır. Gerçekten de korku ve Hobbes ikiz gibidir: "Devletin amacı, bireysel güvenliktir. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek, yani insanları korku içinde tutacak ve onları ceza tehdidiyle ahitlerini ifa etmeye ve doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında, insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır. Bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz. Çünkü (adalet, hakkaniyet, tevazu, merhamet ve özet olarak bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi) doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın, bizi taraf tutmaya, kibre, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır. Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insa-

138 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 17-18.

nı güvence altına almaya yetmez."[139] O halde tüm bu korku üretiminin amacı tek ve mutlak bir kişinin egemenliği ve güvenliği altına sığınmaktır: "Bu güç ve güvenlik birkaç kişi veya ailenin birleşmesiyle de sağlanamaz...tek bir karar verici tarafından yöneltilmeyen bir çoğunlukla da sağlanamaz... Tek karar verici sürekli olmalıdır"[140] ve "işte o, Leviathan'ın (ejderha) veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşudur. Çünkü devletteki her bir kimsenin ona verdiği yetkiyle onun elinde o kadar çok kudret ve güç toplanmış olur, işte devletin özü o kişide toplanmış olur...Bu kişiliği taşıyana egemen denir ve onun egemenlik kudretine sahip olduğu söylenir, onun dışında kalan herkes ise, onun uyruğudur."[141]

Hobbes, mutlak egemenliği, korku, kaos, düzensizlik, iç savaş ve ölüm tehditleri karşısında zorunlu kıldıktan sonra, toplumun barış ve güven içinde yaşaması için bazı bedeller ödemesi gerektiğine inanır. Güvenlik korkusu ile özgürlüklerini feda etmiş insanlar, barış içinde yaşayabilmeleri için egemene kayıtsız ve şartsız itaat etmek, onun karar ve eylemlerine şeksiz-şüphesiz boyun eğmek zorundadır. Hobbes, bu efendi-köle ilişkisini andıran egemen-uyruk ilişkisinde egemeni "genel bir rehberlik yoluyla"[142] bu düzeni sağlayacak mutlak egemen akıl olarak tanrısallığa veya onun deyimiyle "ölümlü tanrı"lığa yüceltir. Öyle ki Hobbes, egemenin yapması gerekenleri bir görev olarak değil "egemenin hakları" başlığı altında açıklar. Egemenin bu hakları ise korku ve güvenlik üzerine inşa edilmiş bir mutlak egemen devletin ne denli otoriter ve totaliter olacağının işaretlerini vermektedir. Hobbes korkuya karşı güvenlik sığınağı olan egemenin haklarını şöyle halinde sıralar: "Uyruklar hükümet şeklini değiştiremezler; Egemen güçten vazgeçilemez; Hiç kimse, çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna, adaletsizlik etmeden karşı gelemez; Egemenin eylemleri uyruk

---

139 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 127.

140 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 127-128.

141 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 130.

142 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 234.

tarafından eleştirilemez; Egemenin yaptığı hiçbir şey, uyruk tarafından cezalandırılamaz; Uyruklarının barışı ve savunulması için neyin gerekli olduğuna egemen karar verir; Uyruklara hangi düşüncelerin öğretileceğine egemen karar verir; Uyruklardan her birinin, başka hiçbir uyruğun adaletsizlik etmeden ondan alamayacağı hangi şeylerin (insanların mülkiyet dedikleri şeylerin) kendisine ait olduğunu bilebileceği kurallar yapmak hakkı egemene aittir; Yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkı egemene aittir; Uygun gördüğü şekilde savaş ve barış yapma hakkı egemene aittir; Bütün barış ve savaş danışmanlarını ve bakanlarını seçme hakkı egemene aittir; Ödül ve ceza vermek ve (önceki bir yasa, ölçüsünü belirlememiş ise) bunu dilediği gibi yapmak hakkı egemene aittir; Şeref ve paye verme hakkı egemene aittir. Bu haklar bölünemez. Bu haklar asla yok olmaz. Uyrukların gücü ve şerefi, egemen güç karşısında yok olur. Bu büyük yetki bölünemez olduğu ve egemenliğe ayrılmaz bir biçimde bağlı olduğu için, egemen krallar hakkında "singulis majores" (tekil olandaki çoğunluk) olarak uyruklarının her birinden daha fazla kudrete sahiptir."[143] Bu haklar egemenin kutsallığı karşısında her şeyin sıradanlaşmasının, kutsal amaç için her şeyin araçsallaştırılmasının, insanların kötü doğaları yüzünden her türlü zulmün iyi ilan edilmesinin, egemenin mutlak ve üstün iradesi karşısında her şeyin yok edilmesinin ilanıdır. Çünkü "egemen güç yokluğu kadar zararlı değildir ve zarar, genellikle daha küçük bir zararın kabul edilmemesinden gelir".[144]

Hobbes'a göre "egemen güç yokluğu kadar zararlı değildir ve bu zarar çoğunlukla, daha küçük bir zarara boyun eğmemekten ileri gelmektedir. Herhangi bir yönetim biçiminde, halkın uğraması mümkün olan en büyük zarar, bir iç savaşın getirdiği yoksulluk ve korkunç kötülüğün ya da yasalara ve zorlayıcı bir iktidara boyun eğmeyen başıboş insanların o çözülmüş durumunun yanında küçük kalır".[145] Fakat insanlara itaat etmeyi

143 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 131-137.

144 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 138.

145 Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi II, Seçilmiş Yazılar*, Teori Yay., Ankara, 1986, s. 211–212.

öğretecek, özellikle "itaat ile korunma arasındaki karşılıklı ilişkiyi insanların gözlerinin önüne serecek" olan egemenden başkası değildir. Siyasal iktidar, ne kadar güçlü, ne kadar büyük olursa, yurttaşların yüreğine saldığı korku ve dolayısıyla boyun eğme de o denli büyük ve mutlak olur. Hobbes'un kuramı yönetmekten çok korku ile itaat etmeyi öğretmeye ve insanlara devlet ile anarşiden başka bir seçenek bulunmadığını göstermeye yöneliktir. Tüm bu korku düzeninin tek meşruiyet gerekçesi vardır: "Halkın esenliği en yüce yasa olmalıdır" (*salus populi, suprama lex*).[146] Halkın esenliğini sağlayacak tek yönetim biçimi de mutlak monarşidir. Diğer tüm yönetimlerin korkulması gereken kötü yanları vardır: iç barışı yok etmek. Hobbes'un iç barışı yok edecek iddiası ile korkuttuğu yönetim demokrasidir. Ona göre demokrasi, "halka barış ile güvenlik sağlama yatkınlığı ve kolaylığına sahip değildir, üstelik varlığını uzun süre devam ettirebilme olanağından yoksundur. Monarşiye yakıştırılan kötülüklerin hepsi, diğer rejimlerde, özellikle demokraside kat kat daha fazladır. Örneğin kralın yardakçıları vardır fakat demokraside bunlar daha çoktur ve daha fazla harcamaya neden olur. Demokratik ya da aristokratik meclislerde her kafadan bir ses çıktığından, hizipler oluşur ve ülkedeki iç barış tehlikeye girer. Oysa kralın kendi kendisiyle anlaşmazlığa düşmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Ayrıca demokraside kişisel çıkarlar hep ön plandadır. Oysa monarşide, kralın özel çıkarlarıyla kamunun çıkarı birdir".[147]

Hobbes için egemenin işlevleri arasında en önemli olanı, halkın eğitilmesidir. Dolayısıyla egemen, doğal insan olma özelliğiyle kendi güvenliğini de düşünürsek, uyruklara bir bakıma sürekli "yurttaşlık dersleri" vermelidir. Bu uğraşında kullanacağı kurumlar, modern korku kaynakları ve nesneleri üreteceğine emin olduğu bilimsel merkezler olan akademiler ve üniversitelerdir. Bu eğitimin amacı, egemenin aldığı kararların yaptığı yasaların rasyonel niteliklerini açıkça halka anlatarak rızasını ve onayını da kazanmak, bir bakıma konsen-

146 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 240.

147 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 225–226.

susü sürdürmektir ve egemenliğine süreklilik kazandırmaktır. Bu bağlamda Leviathan, elinde bulundurduğu tüm imkânlarla topluma, kendi ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir iktidarı temsil etmektedir. Leviathan, eğitim aracılığıyla, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir "eritme potası" içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelmiştir: "İster bir insan ister bir meclis olsun, egemen temsilci hakkında kötü konuşmanın veya onun iktidarını tartışma konusu yapmanın veya ona itiraz etmenin veya halkın gözünde küçük düşürecek şekilde ve halkın itaatini, ki devletin güvenliği buna bağlıdır, gevşetecek şekilde, onun adını saygısızca anmanın ne kadar büyük bir hata olduğu da halka öğretilmelidir. Uyruklara, görevlerinin onlara anlatılacağı ve genelde hepsini ilgilendiren pozitif yasaların okunup açıklanacağı ve onlara yasa yapan otoritenin kafalara yerleştirileceği belirli zaman tespit edilmesi gerekir. Son olarak, insanlara, sadece haksız eylemlerin değil, aynı zamanda gerçekleşmesi engellenmiş haksız eylem niyetleri ve planlarının da adaletsizlik olduğu öğretilmelidir; adaletsizlik, sadece eylemin değil, aynı zamanda iradenin de bozukluğudur."[148] Hobbes'ta eğitim toplumsal disiplini sağlayarak siyasal iktidarın kayıtsız şartsız kabulünü sağlamaya yönelir. Çünkü Hobbes'un korku düzenindeki en büyük tehdidi olan; "egemen güç yokluğu kadar zararlı değildir" inancının sürekliliği ancak "beşikten mezara kadar" verilecek bir eğitimle mümkündür. Bu eğitim, sadece bilinç ve eylem düzeyiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda düşüncelere, planlara, akıllara, vicdanlara ve niyetlere kadar insanın tüm doğasını ve hayatını korku, tehdit ve şantajlarla kuşatma ve yönetme iddiasındadır. Korkunun kendini esir aldığı Hobbes, yarattığı Leviathan ile tüm insanları esir alan bir korku düzeni inşa etmiştir. "Ben ve korku ikiziz," diyen Hobbes, bu sözünü ispatlarcasına tüm düşüncesini bir "korku" felsefesine, sistemini de bir "korku imparatorluğuna" dönüştürmüştür.

148 Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 238.

"Eğer (korku ile) otorite sağlanmazsa olabilecek en büyük iki kötülük, anarşi ve demokrasi gelir"

Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinin hemen başında "İnsan özgür doğar ama her yerde zincirlere vurulmuştur," ifadesine yer verir. Rousseau, doğal olarak herkesin özgür ve eşit olduğu; doğası gereği hiç kimsenin bir diğeri üzerinde yönetme hakkının olmadığı ve sadece birilerinin diğerleri üzerinde hâkimiyetinin olmadığı toplumların meşru toplum olacağını savunur. Ona göre, yönetilenler yöneticilerin, yoksullar da zenginlerin tahakkümü altındadır. Rousseau, ısrarla insanların yasa yapımına doğrudan katılımı ile özgür olabileceklerini belirtir. Bu süreç, iktisadi açgözlülükten dolayı halkın kamusal ödevlerinden uzaklaşmamasını gerektirir. Yani Rousseau, siyasal özgürlük için gerekli bir unsur olarak Eski Yunan ve Roma'daki yurttaş erdemine belli bir tarzda yeniden hayatiyet kazandırır. Böylece Rousseau, modern yaşamın en temel savlarından birine meydan okumaktadır: Bilim ve eğitimsel aydınlanma yoluyla oluşan ilerlemeye inanç. Rousseau'nun temel sorunu bireysel özerklik ile sosyal bağımlılık arasındaki çatışmadır.[149] Rousseau, tercihini sosyal bağımlılıktan yana yaparak onu tehdit edip yok edecek en büyük korku unsuru olarak da bireysel özerkliği görür. Onun için "toplumsal birlik ve bütünlüğü bozan her şey değersizdir" ve doğal olarak korkulması ve korunulması gereken şey de bu toplumsal birlik ve beraberliği bozacak her şeydir.

Toplum, Rousseau'nun ifadesiyle "Her birimiz, bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez parçası kabul ederiz," anlayışıyla tek tek bireylerden üstün ve üstte bir irade yaratır. Amaç ise "her bir insanın hem herkesle birleşmesi hem de eskisi kadar (doğal durumdaki kadar) özgür olmasıdır". Bireyin genel irade içerisinde eritildiği bu düzende "en güçlü gücünü hak, boyun eğmeyi de bir ödev haline getirmedikçe mutlak an-

149 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 282.

lamda egemen olmuş sayılmaz, hep egemen kalacak kadar da güçlü değildir". Rousseau, iktidarın salt güce, toplumsal rızanın da sadece itaate indirgendiği bu düzende meşruiyeti bir boyun eğiş sözleşmesi olarak düşünmektedir. Rousseau'nun "Her birimiz, kendimizi ve tüm erkimizi, hep birlikte genel iradenin yüce yönetimine veriyor ve gövde olarak her organı bütünün bölünmez bir parçası kabul ediyoruz," sözü bütün-parça, organizma-hücre, vücut-organ, amaç-araç ilişkisinin gerektirdiği amaç için araçların, bütün için parçaların yok edilmesi gerektiği ve ortak çıkarlar için her türlü kişisel ve özel çıkarın tehdit olarak algılayan organizmacı anlayışın bir yansıması olarak belirir. Burada can alıcı nokta toplumu "ortak çıkarlar" üzerine inşa etme ihtiyacıdır: Özel çıkarların çatışması, toplumların kurulmasını zorunlu kıldıysa, toplumu mümkün kılan da, aynı çıkarların uzlaşmasıdır. Yurttaşların ortak çıkarları derecesinde, bireysel özerklik ile sosyal otorite arasında çatışma olmaz. Toplumun başlıca yasaları, herkesin genel çıkarına hizmet etmek üzere, yurttaşlardan oluşmuş müşterek organ tarafından yapıldığı müddetçe, bu yasalara itaat etmekle herkes bir anlamda "sadece kendine itaat eder ve daha önceki kadar özgür" olur. Siyasal otorite, ortak çıkarları gerektirir. İnsanlar her zaman ortak çıkarlar üzerinde hemfikir olabilseydi siyasal otoriteye ihtiyaç olmazdı. Çıkarlar farklı olmasalardı, ortak çıkar hiçbir zaman asla bir engelle karşılaşmaz ve güç bela hissedilirdi. Her şey kendi başına pürüzsüz işlerdi ve siyaset de bir sanat olmazdı: "Her kim genel iradeye itaati reddederse tüm organ tarafından itaate mecbur bırakılır; bu da sadece, onun özgür olmaya mecbur bırakılması demektir. Çünkü bu, ona, tüm kişisel bağımlılıklar karşısında teminat verir." Rousseau'ya göre, devlet kamu çıkarına hizmet etmeyi gerektirir ama bunu ancak bireysel özgürlükleri bastırarak başarabilir. "Rousseau'nun toplumunda işbirliğine yanaşmayan yurttaş 'özgür olmaya mecbur' bırakılacaktır! Rousseau özgürlük adına, toplum tarafından bireyin zorlanması uygulamasını mümkün kılmak için, özgürlüğün anlamını bile çarpıtmaktadır."[150] Böylece Rousse-

150 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 296.

au toplumsal birlik ve bütünlüğü bozan en büyük korkusunu da açığa vurmuş olur: özgürlük. Rousseau'nun özgürlük korkusunun nedeni "toplumsal birlik ve bütünlüğü bozan her şeyi" içinde barındırmasıdır. Bu yüzden Rousseau, bu korkusunu yok etmek için özgürlükleri ortak yaşama zorunluluğu ile, özel iradeleri genel irade ile, bireysel çıkarı kamu çıkarı ile, bireysel faydayı sosyal adalet ile örtüştürür[151] ve eritir. Böylece özgürlük "toplumsal birlik ve bütünlük" içinde köleliğe dönüşür.

Rousseau, "Eğer bu otorite sağlanmazsa olabilecek en büyük iki kötülük; anarşi ve demokrasi gelir," korkusu ile modern devletin üzerine inşa edildiği en önemli meşruiyet kaynağı olan güvenliğe aşırı vurgu yapar. Anarşi ve demokrasi korkusunu yenmenin tek yolu güçlü yasalardır. Rousseau için özgürlüğü yok etmenin yeni yolu eşitliği adaletmiş gibi gösteren yasalar yapmaktır. Yasaları da ancak özgürlüğün "toplumsal birlik ve beraberliği bozan her şeyin" kaynağı olduğunu bilen bir yasa yapıcı yapmalıdır. Ama yasalar da egemen otoriteye ve düzene hizmet ettiği oranda değerlidir: "Demek ki, siyasal kurumları, etkilerini engelleme yetkisini ortadan kaldıracak denli güçlendirmeye kalkmamak gerekiyor. Sparta'nın bile yasaların üzerine şal attığı zamanlar olmuştur."[152]

Rousseau için tehdit ve tehlike unsuru olarak görülmesi gereken bir başka korku unsuru da halktır. Rousseau'ya göre halk, her zaman neyin onların menfaatine uygun olduğunu doğru olarak değerlendiremeyeceğinden dolayı "toplumsal birlik ve bütünlüğü" bozacak bir kötülük kaynağıdır. Halkı bu denli korku nesnesi kılan şey ise cehaletidir. Bu yüzden devletin halkını sürekli aydınlatması gerekir. Bu yüzden yasama işlevi bir eğitim, yasa yapıcı bir öğretmen, yasama işlevi ise bir medeniyetin kahraman kurucusudur. Rousseau, her zaman Musa, Lycurgus ve Romulus gibi insanları aklında tutar. Yüce yasa koyucu, farklılık ve bölünme korkusu kaynağı olan bireyleri sosyal varlıklara dönüştürme iktidarı açısından Tanrı gibi olmalıdır. Bu

---

151 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 299.

152 Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Alpagut Erenulu, Öteki Yay., Ankara, 1996, s. 189.

yasa koyucu, yalıtılmış insanları ayrı bir varlık olarak tek halk şeklinde birleştirmelidir. Böylece herkes, kendini sadece daha büyük bir sosyal bütünün parçası olarak hisseder. Bunu başarmak üzere yasa koyucu, Tanrı adına konuştuğunu düşünmeleri için insanları kandırmalıdır. Bu liderler yasa koyucu ve devlet kurucu olarak bir Tanrı Baba gibidir ve halkını yoktan yaratmışlardır. Ayrıca Rousseau, halkın yaşamının çok basit, eşitlikçi ve lüksten uzak olması gerektiğini ifade eder. Çünkü güçlü bir ekonomi, halkı kamusal işlerden uzaklaştırır ve servet eşitsizliğinden doğan çıkar çatışmaları yaratır. Onun yönetim anlayışı, her bireyin neredeyse özel yaşama sahip olamayacak kadar kamusal faaliyetlere müdahil olmasını gerektirir. İnsanların özel yaşamlarındaki alışkanlıkları ve görüşleri bile kamusal düzenlemeye tabi tutulur. Çünkü yaşam, en mahrem alanları da dahil olmak üzere yurttaşlık erdemini destekleyecek şekilde tasarlanmalıdır. Dini inançlar ve ibadetler bile, Rousseau'nun "sivil din" diye adlandırdığı şeye göre hukuk tarafından denetlenmelidir.[153] Rousseau'ya göre, "bir halk temsilcisini seçtiği anda, artık ne özgürdür ne de vardır". Halk sadece temsilcilerini seçerken özgürdür, seçim biter bitmez köleye dönüşür.[154]

Rousseau, asli amacı olan "toplumsal birlik ve bütünlüğü" korumak ve en asli korkusu olan özgürlük ve onun kaynağı olan bireysellikten korunmak için insan doğasını değiştirmeye yönelir. Bu açıdan da insan doğasının toplumsal birik ve bütünlüğü bozup özgürlük yaratan kaynaklarını kurutmaya çalışır. Bu yüzden de Rousseau, insanlık tarihini, uygarlığın ilerlemesi karşısında, ahlakın düşüşü ile artan sefalet ve kötülük destanı olarak değerlendirir. Yaşam biçimlerimiz yapay ihtiyaçlar ve yanlış değerlerle belirlenmeye başlamadan önce durumumuz sade ve doğaldı ve atalarımız güçlüydü. Aydınlanmanın beslediği lüksün aşırılığı bizi ilk diriliğimizden mahrum bırakıp, kültürün süsüne köle yaptı. Sparta, sanat ve bilimle donatılmamış olduğundan dayanıklı bir ulus kurdu. Roma'nın artan ihtişamı, askeri ve siyasal gücünün düşüşüne eşlik ederken, antikite-

153 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 303.

154 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 300.

nin en uygar devleti Atina, kendisini despotizme düşüşten koruyamadı. Benzer sonuçlar diğer bütün uygarlıkların gelişiminde görülmüştür. Her yerde harfler, sanatlar, bilimler çiçek demetleri gibi yayılarak, insanın yüklendiği demir zincirleri çevrelerler.[155] Otoriter korku düzenini özgürlük korkusu, toplumsal birlik ve bütünlük fetişizmi ve "halka güvenmemek" ilkeleri üzerine inşa eden Rousseau'ya göre siyaseten tehlikeli oldukları ve asli amaç olan toplumsal birlik ve beraberliği tehdit ettikleri gerekçesiyle bu düzene hizmet etmeyen bilim ve felsefeyi de lanetleyen Rousseau'ya göre "eğer bilim ve sanat çalışmalarına kendilerini adayacak birkaç kişiye izin verilecekse bunlar, sadece yalnız başlarına kendi izlerinden yürüyüp, bu izlerin ötesine geçme gücünü kendinde hissedenler olmalıdır. İnsan zekâsının şerefine anıtlar dikmek, işte bu azınlıkların işidir". Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Rousseau'ya göre mutlak egemen devlete ve egemen üstün akla en uygun yönetim gerçek anlamda özgür ve eşit toplum modeli ve demokrasiye ve filozoflara tahammülü olmayan savaşçı-yurttaşlar tarafından yönetilmiş olan Sparta'dır.[156] Rouesseau, toplumsal birlik ve dirliğin bozulmasının temellerini medeniyetin getirdiği ayrıcalıklarda görmesine rağmen insan doğasının da bu değişimlere göre değiştirilebileceğini belirtir. Zaten egemen akla yüklediği görevlerden biri de insan doğasını değiştirmektir. Rouesseau, değişimin durdurulduğu ve insan doğasının toplumsal doğaya bağlandığı Sparta ve Roma devletlerine hayranlığını gizleyemez.

Rousseau, Aydınlanma aklını toplumsal birlik ve bütünlüğü tehdit eden özgürlük yönünde hareket eden insan doğasının değiştirilmesi için bir araç olarak kullanmaktadır. Ona göre, insan devlet içine sokulmalı, bireyliği "moi-comun" olarak kolektifleştirilmelidir. Bununla kastedilen "alienation total", insandaki bireysel rezervlerin karşı koyamayacağı bir bilinç işlenmesidir. Bu totaliter insan manipülasyonu örneğidir. Rousseau için bu totaliter manipülasyonun en önemli aracı eğitimdir. O, siyasal eğitim öğretisini şöyle açıklar: "Çocukların fikirlerini ve

---

155 Brian Redhead, *Siyasal Düşüncenin Temelleri*, Alfa Yayınları, 2001, s. 165.

156 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 284.

zevklerini öylesine yöneltmek ki, eğilim, tutku, zorunluluk olarak vatansever olsunlar. Gözlerini dünyaya açan çocuk vatanını görmeli ve ölümüne kadar da ondan başka bir şey görmemelidir. Hepsi anasının sütü ile beraber devletin ve vatanının sütünü yani vatan aşkı ve kanun ve özgürlük aşkını emdi. Bu aşk onun bütün varlığıdır. O, vatandan başka bir şey görmez ve yalnız onun için yaşar. Tek başına olduğu zaman o bir hiçtir. Vatansız kaldığı zaman o da yoktur. Ölmemiş olsa bile ölmüş gibidir." Rousseau, bu ifadeleri ile Alman faşizminin pedegojik ideallerini onlardan yıllar önce savunmaktadır. Rousseau, mutlak bir totaliter düzenden yanadır ve birey bu düzen karşısında hiçbir doğal, kişisel ve siyasal hakka sahip değildir. "Aslında Rousseau, Hobbes'un izinden giderek otoriter ve totaliter devlet anlayışını devam ettirmekte ve bireyden Carl Schmitt'in tanımıyla kimliksiz, kişiliksiz, benliksiz bir devlet 'militan'ı veya 'partizan'ı olarak sadece devlete mutlak itaat talep etmektedir."[157] "Kendi yaşamını başkalarının zararına da olsa korumak isteyen kimse, gerektiğinde canını onlar için vermelidir de. Ve yurttaş, yasanın, kendisine, içine atılmasını emrettiği tehlikeyi tartışacak durumda değildir; hükümdar (ya da egemen varlık) 'Devlet için çıkar yol, senin ölmendir,' dediği zaman ölmek zorundadır; çünkü o zamana değin güvenlik içinde yaşadıysa bu koşul sayesinde yaşamıştır ve yaşamı, kendisine yalnızca doğanın bir nimeti değil, devletin koşula bağlanmış bir bağışıdır da".[158] Bu anlayış gereği Rousseau, hem toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlamak üzere ürettiği özgürlük korkusunu hem de onun ürettiği bireysellik korkusunu "herkesi" oluşturan "bizlik" duygusu içinde eritir. Böylece "kişi, diğer herkesle birleşir ve sadece kendine itaat eder ve önceki kadar da özgürlüğünü korumuş olur. Herkesin kendini herkese bırakması, kendini hiç kimseye bırakmaması için, her bir kişi tamamen topluma boyun eğmelidir. Herkes kendi şahsi iradesinin değil de müşterek organın gayrişahsi otoritesine boyun eğeceğinden, hiç kim-

157 Dian Schefold, "Rousseau'nun Devlet Öğretisinin Tarihselliği ve Güncelliği", çev. Nuşin Ayiter, *AÜHF. Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 1-4, 1974, s. 519-525.

158 Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 71.

se kişisel olarak başka birine boyun eğmemiş ve bağımlı olmamış olur. Birey olarak her kişi, özel çıkara hizmet eden özel iradeye sahiptir". Ancak "yurttaş" olarak her biri yurttaşların "ortak çıkarı"na hizmet eden "genel irade"ye katılırlar.[159]

Rousseau için genel irade toplumsal birlik ve bütünlüğün tek teminatı ve hayat sigortası iken özgürlük arzusu ve bireysel iradeler bu düzeni tehdit eden en büyük korkulardır. Rousseau, bu özgürlük ve bireysellik korkusunun en somut göstergesi olarak da halkın gerçekten egemen olması tehlikesine yani demokrasi korkusuna çareler üretmeye çalışır. Rousseau'nun asli amacı olan toplumsal birlik ve dev bir organizma olan genel iradenin bütünlüğü için en büyük tehdit olan demokrasiyi eleştirir. Rousseau'ya göre devletin otoritesi genel iradenin birlik ve bütünlüğü için kaçınılmazdır: "Eğer bu otorite sağlanmazsa olabilecek en büyük iki kötülük; anarşi ve demokrasi gelir." Rousseau için genel iradenin ötekisi bireysel irade, eşitliğin ötekisi özgürlük, otoritenin ötekisi anarşi, birlik ve bütünlük düzeninin ötekisi ise demokrasidir. Rousseau, mükemmel bir yönetim biçimi olan demokrasinin "ancak tanrıların toplumunda uygulanabilecek bir yönetim biçimi olduğunu" söyler. "Demokrasi sözcüğü tam anlamında alınacak olursa gerçek demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve olmayacaktır da. Çoğunluğun yönetmesi ve azınlığın yönetilmesi, doğal düzene aykırıdır. Hiçbir yönetim, demokrasi ya da halk yönetimleri ölçüsünde iç savaşlara ve karışıklıklara açık değildir; çünkü hiçbir yönetim, ısrarla ve sürekli olarak biçim değiştirmeye onlar gibi yatkın değildir ve bu yüzden de varlığını korumak için onlardan daha çok uyanıklık ve yüreklilik isteyen hiçbir yönetim, yoktur, özellikle böylesi bir yapı içindedir ki, yurttaş, güçlü ve dirençli olmalı ve erdemli bir palatinin Polonya Diet meclisinde söylediği şu sözleri yaşadığı sürece her gün, yüreğinin derinliklerinde duyumsayarak yinelemeli: Tanrıların, bir halkı olsaydı, demokrasi ile yönetilirdi. Böylesine yetkin bir yönetim insanlara göre değil."[160] Rousseau'ya göre, demokrasi kadar iç

159 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 296.

160 Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 115-117.

savaşlara ve karışıklıklara açık başka bir yönetim daha yoktur. Rousseau, "Özgürlük her iklimde yetişen bir meyve değildir, özgürlük tüm halkların erişebilecekleri bir meyve değildir," diyerek demokrasiyi zor ve imkânsız bir sistem olarak tanımlar: "Ancak tanrıların toplumunda uygulanabilecek bir yönetim olduğu" için mükemmel, ancak insanların dünyasına uymayacak kadar gerçekdışı ve tehlikeli. Demokrasinin en büyük tehlikesi ise özel iradelerin genel iradeyi, bireyselliğin toplumsal birlik ve bütünlüğü ve "özel çıkarların kamu işlerini etkilemesidir ki, bundan daha kötü bir şey düşünülemez". Rousseau'nun en büyük kaygı ve korkusu olan toplumsal birlik ve bütünlüğün bozulması riskine karşı her türlü özel irade yansımasını yasalar ile sınırlamak gerekir. Ona göre; "eğer toplumdaki bu hastalığın bir çaresi varsa, o da insan için hukuku devreye sokmak ve genel iradeyi her özel irade eylemine üstün olacak şekilde gerçek güçle donatmaktır". Genel iradeyi bu güçle donatmak özgürlük ve bireysellik tehditlerini sindirip yok edebilir. Rousseau'nun bu genel irade kuramı Fransız Devrimi'nde Jakobenlerin ve Robespierre'in kurduğu yönetim gibi, otoriter ve totaliter rejimlerin temeli olarak görülebilir.[161] Çünkü tüm otoriter ve totaliter rejimlerin özellikleri ortaktır: Korkut ve yönet. Rousseau'nun her bireyden, kendi kişisel çıkarlarını bir kenara bırakarak tamamen toplumun müşterek iradesine boyun eğmelerini talep etme nedeni de bu özgürlük korkusudur. Bu ise, bireyin devlete, özgürlüğün otoriteye, bireysel özerkliğin toplumsal bütüne, doğal farklılıkların genel irade tekliğine feda edilmesi bağlamında bir terör yönetimidir. Terör döneminde Jakobenler, Rousseau'dan devraldıkları totoloji ile egemenliği ulusa, ulusu genel iradeye, genel iradeyi çoğunluğun kararına, çoğunluğu da aydınların temsiline, aydın temsilini de tek kişinin veya bir elitin mutlak iktidarına indirgemişlerdir. Rousseau kaynaklı bu indirgeme sadece Jakobenler ile sınırlı kalmamış diğer otoriter ve totaliter korku rejimleri de çeşitli tehdit ve tehlike algılamaları ile egemenliği tek bir partinin yönetimine, onu da liderin iradesine devretmişlerdir.

161 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 294.

Rousseau, korku üzerine kurduğu, koruduğu ve toplumu düzenlediği siyasal sistemde egemenliği güvence altına almak ve egemenliğe sahip olanları egemen gücün etkinliğini şüpheye düşürebilecek olan kontrollere, alınacak kararların doğruluğu konusunda korkulara karşı koruyan bir bağlayıcı otoritenin kurulmasını amaçlamıştır. Korku düşünürü Hobbes için olduğu gibi korku üreticisi Rousseau için de devlet, bir yapı olarak "corps moral", insan tarafından icat edilmiş bir ölümlü tanrıdır. Bu tanrı, kendisini oluşturan parçalarla bütünleşmiş bir birlik olduğu için bölünmez, yanılmaz, kapalı sistemin dışında düşünülebilen her türlü gerçeğe imkân tanımayan bir mutlak otoritedir. Aslında Rousseau, Hobbes'tan da ileri giderek radikal bir adımla egemeni parçaların bütünü için öngörür ve egemenliğin sahipliğini tek tek bireylerden soyutlanmış bir mutlak monark değil, siyasal varlıklarıyla genel iradenin ifade oranı olarak vatandaşların tümüne verir. Rousseau, siyasal bir peygamber edasıyla kendisini vasıtasız, yanılmaz ve antiplüralist olarak tanıtarak gerçekte yönetici bir aydın grubunun iktidarını (aydın despotizmi) meşrulaştırarak sırf bir varsayım ve hayal ürünü olan halkın genel iradesine dayanarak özgürlüklerin bütün garantilerini yok etmiştir. "Genel iradenin bu şekilde meşrulaştırılması sonuçta Hobbes'un egemeninden daha keyfi bir zorba doğurmaktadır. Bu yüzden Rousseau mutlakiyetçi radikal totaliterizmin düşünürü olarak kalmış, özgürlükçü siyasetlere karşı ortaya çıkan faşist ve totaliter rejimlere ilham kaynağı olmuş"[162] ve özgürlük kaynaklı demokrasilerin düşmanı olmuştur. Korku, sadece bir siyasal düzen kurmakla yetinmemiş, Rousseau'un elinde bizzat bir düzen olmuştur.

Hegel

"...ve böylece korku halkın efendisi olur"

Hegel, siyasal felsefe olarak korku siyaseti üzerine inşa edilen otoriter ve mutlakiyetçi geleneğin bir devamıdır. Siyasal açıdan

---

162 Dian Schefold, "Rousseau'nun Devlet Öğretisinin Tarihselliği ve Güncelliği", s. 512-515.

aşırı statükocu ve tutucu olan Hegel'e göre devlet, özü itibariyle aristokratik bir kuruluştur. Hükümdar hanedanları ve siyasal ayrıcalıklı sınıflar, bir insanda yönetici beyin ve ruh nasılsa, öylece, bir devletin ayrılmaz parçalarıdır. Her devlette siyasal egemenliği ellerinde tutanlar halkın gizli olan "gerçek" ya da "akli" iradesini görüp yerine getirebilme ayrıcalığına ve yeteneğine sahip olanlardır. Bu yüzden tüm yönetimler adı ve şekli ne olursa olsun aristokratik bir elit iktidarıdır. Devlet adamı halk iradesini kendi tekelinde temsil eden bir yöneticidir. Halk ise onun sahip olduğu bilgi, sezgi ve deneye sahip olsaydı yapılmasını isteyeceği şeyleri yapması anlamında temsil edilen ve yönetilen bir zümredir. Tıpkı Platon'daki doktor-hasta ilişkisi gibi yönetici bir doktor, halk ise hastalar topluluğudur. Nasıl ki, bir doktor kötü, zor, tatsız ve hastasının hoşuna gitmeyen şeylerle hastasının hayatına müdahale ederse devlet ve devlet adamı da aynı şekilde hasta halkın tedavisini yapar. Devlet ve devlet adamı bu eylemleriyle aslında hastasının iyileşmek yolundaki gerçek iradesini temsil etmektedir. Bu yüzden devlet adamı bu iradeyi iyi anlamalı ve halkının ne düşündüğünü umursamamalıdır: "Zamana ne istediğini ve ne anlama geldiğini söyleyen ve sonra da bunu gerçekleştiren adam, zamanın büyük adamıdır. Bir yerde bir türlü, bir başka yerde bir başka türlü olan kamuoyunu aşağılamayı öğrenmeyen bir kimse hiçbir zaman büyük işler başaramaz."[163] Bunun için de yapılması gereken korkuyu bir tehdit aracı olarak iktidarın hizmetine sunmak ve korku aracılığı ile hayatı ve siyaseti düzenlemektir.

En büyük korkusu olarak özgürlüğü ortaya koyan Hegel, özgürlüğü toplumsal birlik ve bütünlük içinde bir köleliğe dönüştürür. Hegel'e göre insan istençleri, topluluğun istençlerine saygı göstererek kendini, topluluğun yasalarından kalkarak ve yine bu yasalara ussal bir biçimde boyun eğerek tümüyle yurttaş olarak belirler. Böylece insan ancak diğer insanlarla birlikte özgürleşir. Herkesçe yasallaştırılan ve kabul edilen özgürlük, sınırlanmış ve hesaplanmış bir özgürlük olur. Özgür-

163 Mete Tunçay, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi III, Seçilmiş Yazılar*, Teori Yay., Ankara, 1986, s. 1-3.

lük artık vahşi bir başıboşluk değil ussal ve usçul bir özgürlük olur. Böylece doğal ve vahşi ilkel insan, toplumsal bir duruma girerek erdemli ve iyi bir adama dönüşür. Böylece insan öznel değil nesnel bir ahlaka kavuşur ve devlete karşı ödevleri onun öz varlığına karşı ödevlerine dönüşür. Devletin koyduğu bu nesnel ahlaksal yasalar, topluluğun ortaya çıkardığı bir yükümlülük ve bir zorunluluktur. Herkes bunun önünde saygıyla eğilmelidir. Çünkü topluluğun yasaları herkesin çıkarlarını ve haklarını yine herkesin önünde savunmaktadır. Yasalar, her bir varlığın özgürlüğünün güvencesini kendi yapılarında oluşturmaktadırlar. İnsan, böylece devletin yurttaşı olur ve toplum da doğru ve gerçek kimliğini bulma olanaklarını kendine veren yasa önünde davranışlarının ve eylemlerinin sorumluluklarına sahiptir.[164] Hegel'in bu özdeşlik felsefesi, mevcut düzeni (statükoyu) haklı çıkarmaya yaramakta ve Prusya devletinin otoriter varoluşuna meşruiyet kazandırmaktadır. Bu düşüncenin başlıca sonucu bir ahlaksal pozitivizmdir ve mevcut standartlardan başka standartlar olamayacağına göre mevcut olanın iyi olduğunu öne süren bir öğretidir: Var olan güçlüdür, güçlü olan da haklı ve meşrudur. Hegel'e göre iyi olan da özellikle Prusya devletidir. Diyalektik ve özdeşlik düşüncesini bu şekilde kuran Hegel, bu sistemini başta siyaset olmak üzere her alana uyarlar. Örneğin Hegel'e göre özgürlük sorunu da bu sisteme göre şöyle analiz edilir: "Devletin ana ilkesi düşüncedir. Bundan dolayı düşünce ve bilim özgürlüğü ancak devlette ortaya çıkabilir."[165] Özgürlük ancak haddini bilmektir ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna ancak devlet karar verir: "Genel olarak devletin neyin nesnel doğruluk olduğuna kendi başına karar vermesi gerekir." Böylece diyalektik ve özdeşlik kuramı gereği özgürlük tam da zıddı olan köleliğe dönüştürülmüş olur. Hegel, korkusunu daha büyük bir korku ile bastırmaktadır.

Hegel'e göre özgürlük eğer devletle bütünleşmeyi doğurmu-

---

164 Şahin Yenişehirlioğlu, *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, Birey-Toplum Yayınları, Ankara, 1985, s. 47-49.

165 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları II*, çev. Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara, 1967, s. 39-45.

yorsa başıboşluk ve kaostur. Özgürlüğün yaratacağı bu korkulardan toplumu ve devleti korumak için insanlara özgürlük değil görev bilinciyle hareket etmeleri öğretilmelidir. Özgürlük, sadece gerçek anlamda rasyonel bir devlette gerçekleşebilir. Hegel, bireyi asla toplum ve kolektivite dışı bir olgu, bağımsız ve saltık bir değer olarak ele almaz. Hegel'de birey sosyal olanla ve bireysel özgürlük de sosyal ödevle örtüşür. Ona göre, "birey, ödev ile esas özgürlüğünü elde eder. Ödev, özümüzün gerçekleştirilmesi ve pozitif özgürlüğün kazanılmasıdır". Hegel, insanların özgürlüklerini sadece toplulukların üyeleri ve devletin yurttaşları olmakla gerçekleştireceklerine inanır. Buradaki özgürlük ise toplumsal olanın ve devlete ait olanın belirlediği görev ve sorumlulukları yerine getirme zorunluluğunun farkında olma bilinci olarak özgürlüktür. Kısaca "gönüllü kulluk" üzerine inşa edilmiş bir özgürlüktür. Bu yüzden Hegel'e göre; "Prusya özgürlüğün zirvesi ve kalesidir ki evrensel ruhun varmak istediği amaçtır. Evrensel Ruh kendisini tarih sahnesinde gösterir ve gerçekleştirir. Ruhun özü de özgürlüktür. Ruhun gelişmesi ise özgürlüğün gelişmesidir. Alman ruhu yeni dünyanın ruhudur ve amacı özgürlüğün sınırsızca kendini belirlemesi olarak mutlak doğruluğun gerçekleştirilmesidir". İnsanlar da ancak evrensel aklın son ve mükemmel aşaması Alman monarşisine tabi olarak özgürlüğe kavuşabilir.

Bireysel özgürlük ve onun yansıması olan halkın iradesini kuracağı düzeni tehdit eden en büyük korku unsurları olarak kabul eden Hegel'e göre, birey, ulus ve devlet bir bütünlüğün içinde erimiş ve özdeşleşmiş şeylerdir. Hegel'in ulusçuluğu bireylerin özgür iradeleri ile oluşan halk kavramını dışlama üzerine kuruludur: "Bazıları hükümdarın egemenliğine karşı halk egemenliğini savunuyor. Halk kavramı delice bir fikirdir ve hükümdar olmaksızın halk biçimden yoksun bir yığından ibarettir." Ona göre, ulus dahil tüm bireysel ve toplumsal istekler ancak her şeye kadir bir devlet tarafından kendiliğinden karşılanır ve bu yüzden de yapılması gereken tek şey ulusun güçlenmesine yardım etmektir. Hegel'e göre "tarih, türlü ulusal ruhların dünya hâkimiyeti için savaşmalarından başka bir şey değildir.

Bu açıdan her ulus kendisine en uygun tarihsel bir yönetime ve anayasaya sahiptir". Hegel, ulus kavramını yeniden inşa ederek ulusu birleştiren şeyin tarihsellik ruhu ve korkuları olduğunu ilan eder. Ulusu birleştiren şey ortak korkular, ortak düşmanlar ve savaşların verdiği ortak kader birliği duygusudur. Hegel'in kurduğu bu modern korku düzeni, özgürlüğe karşı verilen ezeli savaşın en önemli evresidir. Bu modern korku düzeninin adı faşizmdir ve Hegel'in fikirlerinden ilham almış ve ondan beslenmiştir. Hegel, özellikle Platon'un ürettiği doğacılığın ırk ve toprak şeklinde yeniden yorumudur. Irk, toprak ve kan hakkındaki modern mitos ile Platon'un madenler mitosu birbirini tam karşılamaktadır. Faşizm, Hegel'in ruh dediği şeyin yerine kan ve ırkı koydu. Kendi kendini geliştiren öz, dünyada egemen olan ve tarih sahnesinde kendini gösteren ve ulusun gerçek kaderini belirleyen şey artık ruh değil kandır[166] ve kan üzerine kurulan bu modern korku devletini yeşertmek ve büyütmek için başka kanlardan beslenmeyi de zorunlu kıldı.

Hegel'e göre, devlet korkuların ürettiği bir ihtiyaçtır. Devlet, insanın korkularından sığındığı bir güvenlik ve düzen alanıdır. Hegel için devlet, insanın bilgi aracılığıyla özgür olmak, aile ve özel mülkiyetini korumak için bir örgütlenme ihtiyacının ve yasal düzenlemeler ve hizmet araçları ile bunları düzenleme arayışının ürünüdür. Bu yüzden de devlet ancak insanların onun asli amacına bağlı kaldığı sürece yaşar. İnsan, artık hiçbir biçimde tekil bir birey olamayacak ve devletin bir yurttaşı olarak kabul edilecektir. Özel bir varlık olan bireyin, evrensel olarak doğmuş olan bir devlet ile birleşip bütünleşmesi, yalnızca kendi yapısında "güçlü" ve çok "düzenli" bir devlet içinde başarıya ulaşabilir. Güçlü ve düzenli devlet için en büyük korku, tehdit ve tehlike unsuru ise bireylerin özel çıkar ve iradeleridir. Bu yüzden tarihsel bir zorunluluk ve insani bir ihtiyaç olan devletin bu korkulardan korunması ancak özel çıkarla devlet çıkarının özdeşleşmesi ile mümkündür. Bu yüzden, bireyin öznel istenci, bir somut evrensel istence dönüşmek durumunda ve zorundadır. Hegel'e göre, tüm düzeni yok edebilecek bireylerde-

166 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları II*, s. 64.

ki bu özel istenç tehdidini yok etmek için yurttaşları "oldukça uzun ve zor bir eğitime tabi tutmak" gerekir. Bu tür zor ve zorunlu eğitimin amacı salt bir devlete boyun eğme ve kölelik bilinci aşılanmasıdır. Bu eğitim, insanı evrensel aklın ve halkın ortak aklı ve iradesi olan devlet içinde eritme yöntemidir. Böylece birey hem kendi tözüne, hem devlet özüne ve hem de halka uygun ve uyumlu hale gelmiş olacaktır. Çünkü birey, halkı ve devleti olmaksızın var olamaz. Bu sadece bir zorunluluk değil aynı zamanda da kutsal bir ödevdir. Nesnel ahlak ise ancak ve sadece devletin kendi bünyesinde, her bir yurttaşın iyiliği için sunduğu ve güvence altına aldığı yasalar çevresinde amacına varabilir.[167]

Hegel, siyasal sistemi için en büyük iç korku unsuru olarak birey, bireysel özgürlük istenci ve öznel çıkarı ortaya koyup onları yok etmenin yollarını gösterdikten sonra bir ulusun kurduğu devlet için en büyük dış korku unsurunun da öteki uluslar olması gerektiğini vurgular. Bu yüzden Hegel için savaşılması gereken iç öteki birey iken dış öteki diğer uluslardır. Hegel, devleti kutsamakla birlikte modern çağın yükselen meşruiyet değeri ulusu da aynı oranda kutsamakta ve yüceltmektedir. Hegel'e göre, "bir ulusun veya ırkın en yüksek amacı kendini korumaya yarayacak güçlü bir araç olmak üzere yüce bir devlet kurmaktır. Ulusun var olmasında en yüksek amaç devlet olmak ve varlığını bu biçimde sürdürmektir. Kendini bir devlet haline getirememiş bir ulus tarihten yoksundur. Devlet, halkın hayatındaki sanat, hukuk, ahlak, din, bilim gibi bütün somut öğelerin merkezidir. Devlet adı verilen somut gerçeklikte var olan töz bizzat halkın ruhudur. Gerçek devlet bütün özel sorunlarında, savaşlarında, kurumlarında bu ruh tarafından harekete geçirilir". Devlet çok güçlü olmalıdır ki tüm dünyaya hâkim olabilsin: "Bir ulus ancak yüce amaçlarını gerçekleştirmekle meşgul olduğu sürece ahlaklıdır, erdemlidir, hayat doludur." Hegel'e göre, bir ulusun ve devletin varlığı ancak başka devlet ve ulusların karşıtlığı ile sağlanabilir. Bu karşıtlığın da tek diyalektik sonucu savaş, sürekli savaştır. Nasıl ki Hobbes bir "kor-

---

167 Şahin Yenişehirlioğlu, *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, s. 96-101.

ku düşünürü" ise Hegel de bir "savaş düşünürü"dür. Hegel için mutlak kötülük, kaos, bozulma ve yıkılmayı temsil eden bu korkulara karşı savaşmak kadar savaşın yöntemleri de kutsaldır. Bu kutsal misyon ise her türlü zalimliği ve gaddarlığı da meşru kılar: "Bir ahlaksal bütün olan devletin var olması Us'un mutlak çıkarı gereğidir. Ne kadar zalim ve gaddar olurlarsa olsunlar kahramanları ve devlet kurucularını haklı çıkaran, onlara ehliyet veren de budur. Bu insanlar, büyük ve hatta kutsal çıkarlara karşı saygısızca davranabilirler. Ne var ki, böylesine güçlü bir biçimin birçok suçsuz çiçeği ayaklar altına alması ve yoluna çıkan birçok şeyi ezip geçmesi gerekir."[168]

Hegel, korku siyaseti yapan öncüllerinin toplumu korku ve tehdit ile eğitmek ve boyun eğdirmek için kullandıkları savaş söylemini modern çağa uygun olarak evrenselleştirir. Hegel, halkları kendi içlerinde gevşemeye, çürümeye, yalnızlaşmaya, soyutlanmaya ve yalıtılmaya bırakmamak için savaşla titretmek, sarsmak ve harekete geçirmek gerektiğini savunur. Bir ulusal organizma için gerekli olan birliği, bütünlüğü, uyumu ve kaynaşmayı yaratmak ve bu asli amaçları yok etmeye çalışan korkulardan arındırmak için "savaş", dünya devletleri için yaşamsal ve evrensel bir zorunluluktur. Ulus-devletler, diyalektik aşamanın bir zorunluluğu olarak özerk, özgür ve bağımsız olarak var olmak için savaşı bir araç ve bir "şeref" olarak kabul ederler. Nitekim sürekli, aralıksız, yaşam boyu alışkanlık ve barış, halkı, onun ahlakı ve ahlaksal sağlığı için zararlı ve tehlikeli olan bir tembellik, hareketsizlik ve uyuşukluluk içine sürüklemektedir. Oysa hükûmet bir başka ulusa savaş ilan ederek, bir ahlaksal sağlığı ve ahlaksal birliği sınamaktadır. Ulus, silahlı çatışma olan bu zor, çetin, sert sınavda, ölümü ve ölüm korkusunu kendisinin "efendisi" olarak hissettiğinde, devletin ve halkın toplumsal-ekonomik ve politik yaşamını ifade eden bütünün zorunlu bağlantı ve yapışıklığını sağlamlaştırmaktadır. Üstelik birey de savaş nedeniyle bencil istençlerinden uzaklaşıp arınacak, uyumlu vatandaş olacaktır. "Savaş zaten ulusun ahlaksal sağlığını korumak için yapılır. Savaş, halkı ebedi bir

168 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları II*, s. 78.

barışın onu içine sokacağı bozulmadan korur. Tarih, savaşların iç çatışmalara nasıl başarı ile son verdiğini gösterir. İç çekişmeler yüzünden birbirlerinden kopan uluslar sınırları dışındaki savaşlar sayesinde sınırları içinde barışa kavuşurlar."[169] Korkulması gereken ahlak devletin varlığını ve birliğini tehdit eden bireysel ahlaktır. Her türlü ahlak eğer bu asli amaçlara hizmet ediyorsa değerlidir. Hegel'in savaşın amacı olarak belirttiği, "devleti kuran, ulusu birleştiren şey ortak korkular ve ortak düşmanlardır ve savaşların verdiği ortak kader birliği duygusu" olmadan ister totaliter isterse demokratik olsun hiçbir devletin kurulması ve yaşaması mümkün değildir. Bu yüzden korku siyasetini kullanmayan hiçbir yönetim biçimi olamaz.

Korku siyasetini en üst noktaya taşıyan ve korku üzerinden otoriter ve totaliter bir düzen inşa eden Hegel için bu düzeni tehdit edecek bir başka önemli korku unsuru ise tüm korku siyaseti geleneğinde olduğu gibi demokrasidir. Hegel, mutlak ve kutsal ilan ettiği devlet ve büyük adamlar inancının karşısında en büyük düşman olarak diğer öncülleri gibi demokrasiyi görmektedir. Bu yüzden Hegel, demokrasi sorununu ciddi bir tehdit olarak algılayıp onu reddetmiştir. Hegel'e göre en iyi devlet "özel istenç ile genel istenci (genel iradeyi) barıştırıp bağdaştırma, örtüştürme ödeviyle belirlenen bir örgüt ve yapısallaşmış, kurumsallaşmış bir vücuda" dönüştürmüş olan devlettir. Bu mükemmel vücudu "tüm devlet tipleri içinde en ideal şekilde temsil edecek devlet biçimi de mutlak monarşidir". Bu devlet modelinde monark, kendisinin yüce temsil gücünde "egemen, tek, hükümran, bağımsız, en büyük yüce, en tartışmasız güç ve iktidar"dır. Monarşi, bir devletin ve ulusun yazgısını, sorumluluğunu üzerine alan, yüklenen "tek bir bireyin istenci"nin hâkim olduğu politik bir rejimdir. Devletin ve ulusunun geleceğine ilişkin her tür koşul ve durumda karar veren bu "tek bir bireyin istenci"dir. Halkın birliği, monarkın yüce, egemen, tartışmasız istenci için ve içinde var olmakta ve yaşamaktadır. Hegel, monarşik bir rejimde halkı temsil olanağının diğer yönetimlere oranla çok daha açık ve çok daha mutlak bir hale gel-

---

169 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları II*, s. 71-72.

diğini düşünmekte ve kabul etmektedir. Hegel'in monarşiyle halkın temsilini böylesine özdeş kılmak istemesinin asıl sebebi, bireysellik ve özgürlük korkusudur: "Monarkın gücü, öteki güçler arasında birlik ve bütünlüğü simgeleyen tek özel-tikelliği oluşturmasında ve ayrı güçlerin birbirinden ayrılmaz bir biçimde meydana getirdikleri birlik hükümdarın tek özel-tikellik niteliği çerçevesinde, devletin tek bağımsız, özerk egemenliği, hükümranlığı olarak kendini ifade etmesinde" saklıdır. Monark, kendisinin hukuksal ve evrensel kişiliğinde devletin yüceliğini, özerkliğini, bağımsızlığını, egemenliğini tamamen somut bir biçimde şahsında cisimleştirmektedir.

Hegel de korku siyaseti teorisyenlerinde ortak olduğu gibi halkın güvenilmezliği ve insan doğasının kötülüğü gibi korkularla demokrasi rejimine karşıdır. Çünkü o, demokraside kamu işlerini, yani devlet işlerini yönetmeyi hak etmeyen kişilerin gücünü, iktidarını ve çatışmalarını görmektedir. Ona göre, devleti ve kamuyu yönetmek işi, bireyde belli bir nitelik, derin bir bilgi ve görgü, ayrıntılı bir deneyim ve yadsınamayacak yetenekleri zorunlu kılar.[170] Hegel'e göre, demokrasileri korkulması gereken yönetim yapan tehlikeler iki sorun altında ortaya çıkar. Öncelikle politik aldatma ve kandırma ile halkın temsilcisi olan milletvekilleri her şeyden önce devletin çıkarı yerine kendi özel çıkarlarını düşünebilir ve devlet işleriyle uğraşacaklarına, kişisel-özel işlerle uğraşabilirler. İkinci sorun olarak da halk, meclislerde gerçekten temsil edilemez ve hazır bulunamaz. Bazen, milletvekillerince alınmış olan kararların halkın büyük çoğunluğunun çıkarlarına karşı olduğu vakidir. Aslında tüm bu nedenlerden öte Hegel'in asıl sorunu "kültürsüz basit bir töz" olan halkın güvenilmezliği ve özel istenç ile genel istenç arasındaki evrensel yasaları bilemeyecek kadar cahil olmasıdır: "Bugün bir ülkenin, bir halkın anayasasının böyle özgür bir seçime bırakıldığını düşünemiyoruz. Böyle bir anayasal kuruluş, en iyisi olsa bile, her yerde uygulanamaz, insanları değiştirmek için daha az özgürlükle yetinmek zorundayız. Öyleyse monarşik anayasa bu

170 Şahin Yenişehirlioğlu, *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, s. 236-247.

koşullar altında halk ahlakına en yararlısı olacaktır. Ayrıca monarşi kendisinde başka öğeleri içeren bir kuruluştur."[171]

Hegel'in inşa ettiği bu korku ve savaş dünyası içinde insan, kendisini aşkın bir ideolojik kuşatmanın ve kendisine dayatılmış dünya görüşünün karşısında sınırlı ve güçsüzdür. İnsan, sadece kendisine verilmiş bu amaçlar doğrultusunda çalışması gereken bir köledir. Efendi ise, korku siyaseti ile üretilen, kendisine sığınılması gereken ve çeşitli isim ve sembollerle karşımıza çıkan siyasal iktidar ve onun adına gücü kullananlardır. Bu yüzden efendi-köle ilişkisine dayanan tüm korku siyaset üretim kaynakları Hegel'in bir korkusunu kendi ideolojilerinin merkezine oturtmuştur. Bazı ideolojiler, birey ve özgürlük korkusuna karşı ürettiği devleti ve ulusu kutsallaştırıp tarihin uluslararası bir savaş olduğu tezini; bazıları "Ben" korkusu yerine ürettiği "Biz" inancını; bazıları ahlak korkusu yerine ürettiği güce tapınma ve tarihin yasaları iddiasını; bazıları erdem korkusu yerine ürettiği kan ve ırk söylemini; bazıları dayanışma ve kardeşlik korkusu yerine ürettiği uluslararası savaşı veya sınıflar arası savaş teorisini; bazıları farklılık ve çoğulculuk korkusu yerine ürettiği hiyerarşi ve elit teorisini; bazıları bireysel haklar korkusu yerine ürettiği birey-devlet özdeşliğini; bazıları uluslararası barış ve evrensel hukuk korkusu yerine ürettiği uluslarası çatışma, medeniyet çatışması veya tarihin sonu tezlerini; bazıları demokrasi korkusu yerine ürettiği mutlakiyet rejimlerini; bazıları da değişim korkusu yerine ürettiği statükoculuğu korku siyasetlerinin malzemesi olarak kullanmışlardır. Son tahlilde korku siyaseti, siyaset korkusunu üretmiştir.

171 Hegel, *Tarihte Akıl*, s. 140-143.

İKİNCİ BÖLÜM

Türk Siyasal Kültüründe Korku Geleneği

Bir toplumun hayat felsefesini ve yaşam ilkelerini belirleyen en genel sermayesi onun siyasal kültürüdür. Türk siyasal kültürüne egemen olan temel özellikler hiç şüphesiz ki, Türk toplumunun sosyal sermayesi, devlet geleneği, kültürel değerleri, geleneksel alışkanlıkları, dinsel yorumlarından beslenmiştir. Türk siyasal kültüründe, devlet-toplum ve birey ilişkilerinin şekillenmesinde bu siyasal yöntem ve davranışların toplumsal alanda ciddi bir altyapısı vardır. Siyasetin toplumsal alanı olarak gelenek, din ve kültürü ifade edebiliriz. Bu alanın siyaset ile ilişkilerini belirleyen en önemli araç ise toplumun geleneksel olarak sürdürdüğü yazılı ve sözlü değerler dünyasıdır. Özellikle, geleneksel bağların güçlü olduğu Türk kültüründe, sosyal sermayenin rolünün gücü inkâr edilmez bir gerçekliktir. Bireyin kendisini ailesiyle, soyu ve aşiretiyle, köyüyle tanımladığı Türk toplumsal kültüründe bu gelenek aktarımının birey üzerindeki etkisi büyüktür. Atalar kültüne ve "ata" sembolüne olan bağlılık, kutsallık ve saygınlık da buna eklenince, sosyal sermayenin Türk siyasal ve toplumsal hayatındaki rolünün gücü daha iyi ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, Türk siyasal kültüründe bireyin rolü, toplum ve siyasa içerisindeki konumu, ona verilen değer ve hayat (çevre) ile ilişkilerini en iyi açıklayan olgu, yi-

ne, Türk toplumsal kültürünün en önemli siyasal toplumsallaşma ve kültür aktarım aracı olan bu yazılı ve sözlü gelenektir. Sosyal sermayenin, bireylerin davranış kalıplarının oluşmasında ve toplumun ortak kültürünün anlaşılmasında önemli rolü olduğu bir gerçektir. Toplumsal kültür, bir toplumun ortak kültürü, geleneksel birikimi, süreklilik hafızası ve davranış kodlarıdır. Kültür bir toplumun yol işaretleridir ki, bireyin; bireysel ilişkilere, tarihe, hayata, siyasete bakış açısını şekillendirir. Türk toplumsal kültüründe, geleneğe dayalı bu kültürel değerler "kutsal kitap ayetleri" gibi, bir meşrulaştırma, korkutma, toplumsallaştırma, ahlaklaştırma, siyasal ve ekonomik ilişkileri düzenleme işlevi gören toplumsal sözleşme ilkeleridir.

Türk siyasal kültürüne damgasını vuran en önemli unsur gelenekten tevarüs eden devlet-toplum ilişkisinde önceliğin ve üstünlüğün devlete ait olmasıdır. Türk devlet geleneğindeki tebaa sistemi ve patrimonyalizmin temel ilkeleri olan "tabiyet, sadakat ve itaat" ilkeleri bu kültür geleneği içerisinde de sürdürülmüştür. Devletin bir üst etkinlikler düzeyi olarak kabulü; toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan bireylerin varlığını ve özgürlüklerini engellediği gibi, devlet dışında bir organizmik bütünlük içerisinde bireysel rol ve siyasal katılımı da yok etmiştir. Siyasal kültür; üzerine kurulacağı birey, toplumsal, siyasal ve ekonomik örgütleri/sivil kurumları yok sayarak kurulmaya çalışılmıştır. Toplumu tebaa olarak tutmaya devam etmenin arkasında böyle bir dinamik vardır. Tebaa kültürünün doğasında da ötekilerle korkutmak ve ötekilere karşı savaşmak algısı vardır. Bu yüzden bu savaşta toplumu birlik ve beraberlik içinde tutmak için seçkinler olmazsa olmaz değerdedir. Türk siyasal kültüründe ve yönetim geleneğinde seçkinlerin bu rolü hiçbir kopma göstermeksizin devam etmektedir. Siyasal kültürün niçinliğini ve nasıllığını belirleyen tek güç de yine bu seçkinler topluluğudur. Seçkinlerin temsil ettiği siyasi kültür, toplumsal kültür ile özdeşleşmediği zamanlarda siyasal kültür değişimi barışçı ve kendiliğinden uzlaşı içerisinde gerçekleşmemiş tam tersine korku, zor, tehdit, dayatma ve yönlendirmeler ağır basmıştır. Mardin, bu iki kültürü büyük gelenek-küçük gelenek şeklinde ayrı-

ma tabi tutmaktadır. Ona göre, Türk siyasal kültür süreci "büyük geleneği" temsil eden siyasi seçkinlerin halka ait "küçük gelenek" kültürünü siyasadan dışlama uğraşını temsil eder. Bu bağlamda Türk siyaset geleneğinde sık sık görülen siyasal krizlerin özünde de küçük geleneği oluşturan öğelerin daha fazla oranda büyük geleneğe nüfuz etme/etkileme çabası vardır.[1] Bu çabalar ise iç korku tehditlerinin ortaya çıkmasına ve seçkinlerin bu korkular ile toplumu tehdit edip yönetmelerine gerekçe sağlamaktadır. Bazen toplumun bizzat kendisi korku unsuru olmaktadır. Korku sadece siyasal hayatta değil aynı zamanda toplumsal kültür alanında da bir iktidar kaynağıdır. İktidar sahibi, elindeki iktidarı kaybetme korkusunu topluma başka korkular yayarak aşmaya çalışır. Diğer yandan ise korku ile toplum üzerinde bir iktidar yaratma yolunu seçer. Korku, iki tür iktidar yaratır; kendilerinden korkulanların giderek artan gizem ve iktidarları, diğer yandan da bunları bastırmak, yok etmek üzere harekete geçen bir güç aygıtının iktidarı.[2]

Siyasal kültür ve korku üzerine yaptığımız bu kısa değerlendirmeler ve önceki bölümde ifade ettiğimiz korku iktidarı, meşruiyet korkusu, siyasal iktidarın meşruiyetini korku ile inşa etmesi konuları ışığında Türk siyasal kültürü ve geleneğinde korku siyasetini analiz etmemiz gerekir. Türk siyasal geleneğinde hem yazılı hem de sözlü kültür aktarım kaynaklarına başvurduğumuz bu bölümde yine siyasal iktidarın kullandığı din, mitoloji, ideoloji, siyasal kültür, dil, söylem, gelenek, kahraman-karizma-lider, ulus-halk, bürokrasi, eğitim-bilim gibi meşruiyet araçlarını korku siyaseti bağlamında inceleyeceğiz. Tüm bu meşruiyet araçlarını korku üzerinden incelediğimiz metinler Türk siyasal kültürü ve geleneğinin en önemli metinleridir. Türk siyasal kültürü ve geleneğinde korku siyasetini analiz edeceğimiz metinler Orhon Abideleri (Yazıtları), *Kutadgu Bilig* ve siyasetnamelerden oluşmaktadır. Bu eserlerin ortak yönü Türk siyaset kültürünün ve geleneğinin en önemli

---

1 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, Der: Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 187.

2 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 11.

ve güçlü kaynakları olmalarıdır. Büyük ve derin bir siyasal kültür müktesabatını barındıran bu metinler üzerinden siyasal iktidarın meşruiyet araçları ile üretilen korku siyasetinin ipuçlarını ve günümüz siyaset kültürüne etkilerini ve miraslarını görmemiz mümkün olacaktır.

Orhon Abideleri

Orhon Abideleri Türk adının ilk kez geçtiği, Türk devlet geleneğinin ve Türk kültürünün temel özelliklerine ilk kez yer verildiği yazılı metinlerdir. Orhon Abideleri tarihte ilk defa Türk adını kullanan Göktürk Devleti'nin ürünüdür. Göktürk Devleti 552 yılında Bumin Kağan tarafından kurulmuştur. Bumin Kağan'ın devleti kurmasından önce Göktürkler Avar Türklerine tabi olarak Altay bölgesinde yaşıyorlardı. Avarlara isyan eden bir kavmi bastırmakla görevlendirilen Bumin Kağan Avar hanlarından karşılığını alamayınca isyan etti ve Göktürk Devleti'ni kurdu. Bumin Kağan devletin batı bölgelerini kardeşi İstemi Han'ın idaresine verdi. Göktürklerde büyük hanlık rütbesi ölen hanın en büyük kardeşine verildiğinden Bumin'den sonra devlete İstemi Kağan hâkim oldu. Hakanlık bazen Doğu Göktürklerine bazen de Batı Göktürklerine geçiyordu. Bu yüzden devlet merkezi ise bazen Orta Tişanyan, bazen ise Moğalistan'da oluyordu. Kuruluşundan 58 yıl sonra Göktürk Devleti doğu ve batı bölgelerinin birbirini tanımaması üzerine ikiye parçalandı. 630 yılında ise Çinliler Doğu Türklerini yenerek hakanlarını ve beylerini esir ettiler. 660 yılında ise Batı Göktürk Devleti'ni ortadan kaldırdılar. 681 yılında Türklerin İlteriş dedikleri Kutluk Kağan tarafından Göktürk Devleti yeniden kuruldu. Vezir Tonyukuk'un da katkıları ile devlet yeniden güçlendi. Kutluk Kağan'ın ölümü üzerine kardeşi Kapagan Kağan devleti yönetmeye başladı. Ancak bir iç isyanla öldürülünce Kutluk Kağan'ın oğlu Bilge Kağan kardeşi Kül Tigin ile beraber Göktürk Devleti'ni idare etmeye başladı.

Göktürk Devleti'nin bu süreler içerisinde yaşadığı hem tarihi hem de siyasi tecrübeler Orhun Abideleri aracılığıyla günü-

müze kadar taşındı. Bu yüzden bu eser Türk tarih ve siyasi tecrübesinin ve Türk siyasal kültürünün en eski ve en önemli eseri kabul edilmektedir. Bu eserde Bilge Kağan ve Vezir Tonyukuk'un Türk milletine ve Türk beylerine verdikleri mesajlar bulunmaktadır. Bir nevi taşa kazınmış siyasetname hükmündedir. Moğalistan'ın kuzeydoğusunda, eski Orhun Nehri yatağına dikilmiş oldukları için bu kitabelere Orhon Abideleri denilmektedir. Orhon civarında Orhon yazısı ile yazılı daha başka kitabeler de bulunmuştur. Belli başlıları altı tanedir. Fakat bunların en büyükleri ve mühimleri üç tanesidir. Birincisi olan Kül Tigin abidesini, ağabeyi Bilge Kağan 732'de diktirmiş, ikincisi olan Bilge Kağan abidesini de ölümünden bir yıl sonra 735'te kendi oğlu diktirmiştir. Vezir Tonyukuk abidesi ise 720-725 senelerinde kendisi tarafından dikilmiştir. Abideleri Bilge Kağan ve Kül Tigin'in yeğeni Yollug Tigin yazmıştır.[3] Türk siyasal geleneğinin kültür kodlarını veren Orhon Abideleri Türklerin İslamiyet'ten önceki dönemlerinde devlet, siyasal iktidar, egemenlik ve meşruiyet anlayışını çok özlü bir anlatımla dile getirmektedir. Türk tarihinin ilk yazılı belgeleri kabul edilen Orhon Abideleri'nin önemi, 1300 yıllık bir devlet geleneğinin ve devleti ayakta tutan temel ilkelerin dökümünü kısa bir özet olarak sunmasıdır. Bu gelenek bize Türk siyasal kültüründe halen etkilerini hissetmeye devam ettiğimiz devletin mutlaklığı, kutsallığı ve amaçlılığı, siyasal iktidarın kaynağı ve özellikleri ile yöneticilerin devlet ve millet için önemi ve korku siyasetinin kaynaklarına dair önemli ipuçları vermektedir.

Orhon Abideleri'nde siyasal düzen

"Türk milleti! Hep yanıldın, yine yanılacaksın"

Orhon Abideleri'nde siyasal düzeni temsil eden tek değer kavramsal kökenine de binaen devlettir. Devlet, olmazsa olmaz

3 http://zemin.terapad.com/resources/2172/assets/makale/Ergin,Muharrem.-Orhun_Abideleri-(v1.0).pdf/ 08.11.2010. Orhon abideleri ile ilgili metin alıntıları da ayrıca yine bu kaynaktan yararlanılarak aktarılacaktır. Bu yüzden her alıntı için tekrar dipnot atılmayıp alıntılar parantez içinde aktarılacaktır.

bir siyasal düzen demektir. Özellikle etrafın düşmanlarla çevrili olduğu, birlik ve beraberliğin sürekli tehdit altında olduğu, hem iç hem de dış düşmanların sürekli gasp ve işgaline maruz kalındığı bir ortamda devlet sadece siyasal düzenin değil hayatın da bizzat kendisi olarak kabul edilmektedir. Çünkü Orhon Abideleri'ne göre devletin olmadığı durum "doğal durum" yani kaos ve sürekli savaştır. Orta Asya Türk tarihi açısından devletsiz durumun doğal durum olarak algılanması oldukça doğaldır. Çünkü iç ve dış düşmanların sürekli istilaları yüzünden tüm Türk devletleri ya yok olmuş ya esir edilip asimile olmuş ya da parçalanmıştır. Aynı zamanda "ülüşme" adı verilen devletin kağanın soyu tarafından paylaşılması da bu korkuyu büyüten bir durumdur. Bilge Kağan da bu gerçeği bilerek abidelerin yarısından fazla yerde Türk milletini bu tehdide ve tehlikelere karşı uyanık kılmaya yönelik uyarılarda bulunmuş ama acı gerçeği de vurgulamaktan kendini alıkoyamamıştır: "Türk milletinin yanılacağını burada taşa vurdum."

Devlet

"Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye"

Orhon Abideleri'nde devlet olgusu çok önemli bir yere sahiptir. Türk toplumu, göçebe kültürden yerleşik yapıya geçme sancılarının vermiş olduğu birlik, dayanışma ve düzen ilkeleri içerisinde devleti bu ilkelerin kurulması, korunması ve sürdürülmesinin yegâne aracı olarak görmektedir. Türk toplumunda devlet, toplumu bir arada tuttuğu, toplumsal düzeni sağladığı ve Türklerin cihan davasını yaydığı için, tüm nicel ve nitel değerlerinden arındırılmış bir şekilde mutlak ve kutsal olan "olmazsa olmaz" bir güç niteliğindedir. Bu gücün temel iki misyonu vardır: düzeni korumak ve tehditleri yok etmek. Bunu kavramanın yolu Orhon Abideleri'nin yazıldığı dönemi iyi anlamaktan geçer. Orhon Abideleri'nin yazıldığı Göktürk devri Orta Asya Türk tarihinin çok karışık bir dönemidir. Orhun Abideleri'nde Kutluk Kağan'ın bir devlet kurabilmek için 47, Kapgan Kağan'ın 25 sefer yaptıkları söylenmektedir. Bilge Kağan'ın

Çin'e yaptığı sefer sayısı ise 12'dir. Kardeşi Kültigin ise bir yılda 5 savaş yapmıştır ve bu savaşların bazıları da Türk boyları ile yapılmıştır. Çünkü "Dokuz Oğuz milleti kendi milletim idi. Yer gök bulandığı için düşman" olmuştur. Nitekim Göktürk Devleti'nin kendisi de bir iç isyan sonucu kurulduğu gibi (Bumin Kağan'ın Avar hanına isyan etmesi ile) bir başka Türk kavmi olan Uygurlar tarafından yıkılmıştır. Bunun yanında elbette bu korkuyu besleyen diğer unsur da bir dış tehdit olan Çinliler olmuştur: "Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış, insanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini, töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş. Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tabi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş. Doğuda Kadırkan ormanına kadar, batıda Demir Kapı'ya kadar kondurmuş. İkisi arasında pek teşkilatsız Gök Türk öylece oturuyormuş. Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş. Buyruku yine bilgili imiş tabii, cesur imiş tabii. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabii. İli tutup töreyi düzenlemiş" (s. 14, p. 1-4). Bu metinden de anlaşılacağı üzere devletin varlık sebebi milleti bir arada tutmak, onun varlığını korumak ve idame etmek, il tutup düzen kurmak ve Türk töresini yaşatmaktır.

Orhon Abideleri'nde siyasal düzeni temsil eden devlet, hem Tanrı'nın kut vermesi ile ilahi, hem de törelere bağlılık değerleri ile geleneksel bir kutsallığa sahiptir. Türk siyasal kültüründe, "Türk hakanı, Tanrı tarafından bütün insanlığı idare etmek için kendisine 'kut' verilerek gönderilmiş bir hükümdardı" ki, bu yüzden hakana acuncu (cihana şamil) denirdi. Türk siyasal geleneğinde Tanrı'dan kut almamış soyların veya kişilerin yönetim hakkı yoktur. Kut kavramı tıpkı devlet kavramı gibi; saadet, uğur, baht gibi anlamlarının yanında, siyasi egemenlik gücünü ifade etmek üzere kullanılan, devletlû olma, ikbal ve saadet anlamlarına geliyordu. Türk toplumu, toplumsal, siyasal ve doğal tüm ilişkilerin bir düzen içinde ve ona uyumlu olarak hareket etmesine "töre" derdi. Töre, geleneğe dayalı toplumsal ve siyasal

hukuk kuralları idi. Tanrı buyruğu ile iktidar olan kişi, işte bu törenin belirlediği sınırlarla çevriliydi. Türk hakanı, Tanrı'dan kut alır, egemenliğe sahip olur; ama iktidarı mutlak değil, töre ile sınırlıdır. Bir diğer yönüyle, iktidarın meşruiyeti töreye uyduğu sürece devam eder, yoksa kut elinden alınırdı. Veya toplumun iktidara bağlılık şartı yok sayılırdı. Bu yüzden hem Tanrı'dan kut alma hem Tanrı buyruğu ile hükmetme hem de Tanrı yardımı ve kuralları ile milleti yönetme iddiası Orhon Abideleri'nde en sık geçen siyasal söylemdir: "Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan'ı, bu zamanda oturdum. Sözümü tamamiyle işit... adamakıllı dinle" (s. 12, p. 1-2); "Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturduğum için aç, fakir hep milleti toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım" (s. 12, p. 9-10); "Yukarıda Türk tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlteriş Kağan'ı, annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak... Tanrı kuvvet verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş" (16, p. 11-14); "Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş. Babam kağan öylece ili, töreyi kazanıp, uçup gitmiş" (s. 16, p. 15-16).

Milli birlik ve beraberlik

"(Millet) kendisini tanzim ve tertip edemediğinden yine teslim olmuş"

Orhon Abideleri'nde hem devletin hem de kağanın bu denli kutsallaştırılmasının ve yüceltilmesinin asli nedeni her şeyin üzerinde kabul edilen ve en yüce değer olarak ilan edilen "toplumsal birlik ve beraberlik" anlayışıdır. Toplumsal birlik ve beraberliğin "dirlik" olarak ifade edildiği bu anlayışta devlet ve lider dirliği kuran, koruyan, kollayan ve idame ettiren güç olarak kabul edilmektedir. Kutsal olan toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan yegâne unsur devlet ve lider olduğu için onlar da kutsaldır. Bu yüzden, toplumsal varoluştan bağımsız dev-

let olamayacağı gibi, devletten bağımsız da bir toplum olamaz. Toplumun varlığı, toplumun egemenliği, toplumun kurumları ile devletinkiler aynı anlam bütünlüğü (kamu gibi) içerisindedir; ruh ve beden gibi: "İltiriş Kağan kazanmasa, yok olsa idi, ben kendim, Bilge Tonyukuk, kazanmasam, ben yok olsa idim, Kapgan Kağan'ın, Türk Sir milletinin yerinde boy da, millet de, insan da hep yok olacaktı. İltiriş Kağan, Bilge Tonyukuk kazandığı için Kapgan Kağan'ın, Türk Sir milletinin yürüdüğü bu...Türk Bilge Kağanı Türk Sir milletini, Oğuz aletini besleyip oturuyor" (s. 42-43, p. 1-4). Orhon Abideleri'ndeki temel düşünce günümüze kadar da gelen milletin varlığına dayandırılmış devlet anlayışı değil devletin varlığına bağımlı ve bağlı bir millet anlayışıdır. *Devlet; ebet, müddet* anlayışı içerisinde, toplum var olduğu için devlet değil, devlet var olduğu için toplum vardır. Toplumsal varoluşu, kişisel kimlikleri, doğru-yanlışları, iyi-kötüleri, statüleri, nimetleri, güçleri dağıtan, düzenleyen ve bölüştüren tek kaynak da bu anlayış içerisinde devlet olmaktadır. Millet ise, kendini koruması, toplumsal birlik ve beraberliğini sürdürmesi amacıyla kutsadığı devlet tanrısının koruyucuları olmuştur: "Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için, beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin. Orda, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerek yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturduğum için aç, fakir hep milleti toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım" (s. 12, p. 9-10). Türk siyasal kültürünün en önemli özelliği olan devletin aşırı derecede kutsanması, devleti ve liderini sorgulanamaz, tartışılamaz bir dokunulmazlığa yüceltilir. Devlet ile milletin birbirinden tamamen ayrılığını temsil eden bu ilişki biçiminde devlet, aşırı derecede kutsallaşırken devletin somut/bedensel/gerçek/kurumsal/işlevsel dünyasından da çıkılarak soyut/büyülü/derin/ruhsal bir dünya kurulur: "Tanrı korusun, bu Türk milleti arasında silahlı düşmanı koşturmadım, damgalı atı koşturmadım. İltiriş Kağan kazanmasa ve ben kendim kazanmasam, il de mil-

let de yok olacaktı. Kazandığı için ve kendim kazandığım için il de il oldu, millet de millet oldu. Kendim ihtiyar oldum, kocaldım. Herhangi bir yerdeki kağanlı millette böylesi var olsa, ne sıkıntısı mevcut olacakmış?" (s. 42, p. 1-8). Devlet-millet-lider birliği ve bütünlüğü üzerine dayanan bu organizmacı anlayışın ürünü olarak ve bu soyut dünyanın belirsizliği ve tanımsızlığı arkasına sığınan devletlülar ve onların devletlendirdikleri güçler, bir büyücü gibi o soyut kutsallığın adına topluma kurallar ve yaşam değerleri yüklerler. Devlet kutsallaştıkça/soyutlaştıkça devlet ile lider örtüşmesinin ürünü olarak devlet yönetiminin bu "kut"sal güçler elinde dönmesi, paylaşılması da o derece kolay olmaktadır. Bu yüzden devletin kutsallığı ile yöneticilerin üstünlüğü aynı bütünün parçalarını oluşturur. Devletin kutsallığına/büyüsüne/derinliğine/gizemliliğine toplum inandırılır ki, toplumun yüz yüze kaldığı güç neredeyse "hayalet"e dönüşür. Hayalet yaratmak, devlete olan korkuyu ve itaati artırır. Hayalet haline dönüştürülen devlet korkusu içinde toplum, onun adına kimin konuştuğunu umursamaz. Sonuçta toplum, yaratılan bu hayaletin şiddetinden saygısına, korkusundan sevgisine, tedhişinden güvenine, zulmünden adaletine sığınmak zorunda kalır. Çünkü devlet milletini yok iken var kılan, aç iken doyuran, donsuz iken giydiren, fakir iken zenginleştiren, perişan ve düşkün iken kollayan ve tüm bu nedenlerden dolayı minnet edilmesi gereken kutsal bir nimettir: "Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için, beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin. Orda, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerek yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturduğum için aç, fakir hep milleti toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım" (s. 12, p. 9-10); "Varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İşte aşsız, dışta donsuz; düşkün, perişan milletin üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazandığı milletin adı, sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım" (s. 17, p. 27).

Orhon Abideleri'nde "birlik ve beraberlik" miti hem bir varoluş güveni hem de bir yokoluş korkusunu içinde barındırır. Dirlik ve düzeni sağlayan, toplumun güvenliğini temin eden devletin, güçlü olması ve devamı için, devlet ve millet içinde birlik ve beraberlik şarttır. "Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü" söyleminin özü de bu güven ve korku ikilemidir. Devleti olmazsa olmaz en asli ihtiyaç olarak kabul eden Türk siyasal kültüründe bu ihtiyacın ana nedeni de devletin bu birlik ve beraberlik düzenini korumasıdır. Her türlü değerin kaynağı devlet olunca, Türk toplumsal kültüründe insanların değerini belirlemek ölçütü de "devlete sadakat" olmaktadır. Kendi varlığını devlete ram eden millet, toplumsal birlik ve beraberlik korkusu ile kendi varlıklarını devam ettirme korkusunu örtüştürürler. Toplumsal talepler ile devletin ve toplumun birliği, bütünlüğü aynı anlamda değerlendirilir. Devletin gövdesini oluşturduğu siyasal bir organizmanın hücrelerini temsil eden millet ise bir hak ve çıkar arayışının değil, devletin toplumu düzenlemesinin araçlarına dönüşmektedir. Bu bağlamda, devlet ile millet arasındaki bölünmez birlik ve bütünlüğü tehdit ettiğine inanılan her şey devletin yıkılması ve bölünmesi korkusu çerçevesinde değerlendirilerek, sadece devlet alanının değil siyaset ve toplum alanının da dışına atılarak ötekileştirilir: "Amcam kağanın ili sarsıldığında: millet, hükümdar ikiye ayrıldığında, İzgil milleti ile savaştık" (s. 20, p. 4); "...bunca yaşayanlar (kadınlar) hep cariye olacaktı, ölenler yurtta yolda kalacaktınız. Kül Tigin olmasa hep ölecektiniz" (s. 21, p. 9-10); "Bilge Tonyukuk, ben kendim Çin ilinde kılındım. Türk milleti Çin'e tabi idi. Türk milleti hanını bulmayıp Çin'den ayrıldı, hanlandı. Hanını bırakıp Çin'e tekrar teslim oldu. Tanrı şöyle demiştir: Han verdim, hanını bırakıp teslim oldun. Teslim olduğun için Tanrı öldürmüştür. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu. Türk milletinin yerinde boy kalmadı" (s. 36, p. 1-4).

Başta Orhon Abideleri olmak üzere Türk siyasal geleneğinde, siyasal iktidarın meşruiyetinin sağlanması için, tarih boyunca girişilen çabalar oldukça zengin bir birikime ve çeşitliliğe dayanmaktadır. Bunların içinde ilahi kaynak, soy, efsaneler gibi

meşruiyet kökenleri vardır. Fakat tüm meşruiyet kaynaklarının ortak amacı veya misyonu, toplum için hayati olan düzen ve adaletin sağlanmasıdır. Türk siyasal hayatında, en korkulan şey meşruiyet bozumu değil, otorite boşluğu veya düzenin bozulması anlamında kaos ve kargaşanın olmasıdır. "Nizam-ı âlem" olarak ifade edilen bu düzen anlayışı, "asayişin berkemal" olduğu, güvenliğin tesis edildiği, toplumun huzur içinde olduğu, herkesin işinde gücünde yaşadığı (işi gücü verdiği) düzenlilik ve istikrarı ifade eder. Aynı kavram, statükonun sürdürülmesi ve "öteki" meşruiyet kaynaklarının yok edilmesi anlamına da gelmektedir. Statükonun (dirliğin) her türlü alternatifi, toplumun vazgeçilmez önceliği olan güvenliği tehlikeye atma ve kaos yaratma riski taşımaktadır. Orhon Abideleri bu konuyu oldukça özlü bir şekilde ifade eder: "Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım. Hep bana itaat etti. İşi gücü veriyor" (s. 18, p. 28-30).

Lider

"Kendim kazandığım için il de il oldu, millet de millet oldu"

Orhon Abideleri'nde siyasal düzeni ayakta tutacak iki temel düşünce biçimi iç içe ifade edilir. Birincisi organizmacı anlayış, ikincisi ise ona bağlı olarak hiyerarşik yapıdır. Bu iki anlayış günümüze kadar gelen Türk siyasal kültürünün temel özellikleri arasında başat konumdadırlar. Bu gelenek bağlamında bakıldığında Türk siyasal kültürü, otoriter, güvenlik kaygılı, organizmacı ve disiplinci bir siyaset anlayışına dayanır. Bunu, otorite başlarına "baş eğme" olarak da her alanda (okul, aile, askeriye, bürokrasi) görebiliriz. Bu yüzden, siyasal alanda, "hukuk ve özgürlük" yerine "töre, kanun ve düzen" ilkeleri egemendir. Bu düzende, bireyin hak ve özgürlükleri üzerinde devletin iktidar alanı (kamusal alan) vardır ve bu alan kamu yararı, ortak çıkar, devletin varlığı ve bütünlüğü gibi ilke-

ler adına yok edilir, bireylerin özgürlükleri ve çıkarları milletin ortak yararına, milletin ortak yararı da "baş"ın iradesine bağlanır. Toplumsal birlik ve beraberlik ile devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünün organizmacı ve disiplinci yapısını ayakta tutan, güçlendiren ve kontrol eden en önemli siyasal düzen kurgusu hiyerarşidir. Türk toplumsal yapısına hâkim olan hiyerarşik, disiplinci ve otoriter yapı aynı özelliklerle siyasal kültür alanına da yansımaktadır. Bu hiyerarşik yapının dışında kalan hiçbir olgu, kurum, ilke ve kişilik yoktur. Hiyerarşik başlılık düzeninde, toplumun ve siyasanın tepesinde "büyük baş"lar bulunur. Tepedeki en büyük baştan, aşağıdaki küçük başlara kadar inen hiyerarşik düzen, Türk siyasal sisteminin en önemli yapısal özelliğini gösterir. Toplumun, "büyükler"/"küçükler", "yukarılar"/"aşağılar", "başlar"/"ayaklar" olarak da adlandırdığı bu hiyerarşik yapıda, toplum için "iyi", "doğru", "faydalı", "güvenli" olan şeylere karar verme bilgisi ve hikmeti (hikmet-i hükümet) ile donanımlı bu "baş"lar, Türk siyasal tarihi boyunca hiçbir kırılma göstermeksizin egemen konumdadırlar. Bu düzeni tehdit edebilecek, haddini bilmezlik gösterecek diğer "küçük baş"lar/ayak takımı ezilmekte veya başları koparılmaktadır. Çünkü Orhon Abideleri'ne de yansıdığı gibi hem tarihsel tecrübeler, hem egemen güçler, hem de siyasal gerçeklikler göstermektedir ki başsız bir millet yok olmaya, köle olmaya mahkûmdur: "Yukarıda Türk tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlteriş Kağan'ı, annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak... Tanrı kuvvet verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş" (s. 16, p. 11-14); "Amcam kağanın ili sarsıldığında, millet, hükümdar ikiye ayrıldığında, İzgil milleti ile savaştık" (s. 20, p. 4); "...bunca yaşayanlar (kadınlar) hep cariye olacaktı, ölenler yurtta yolda kalacaktınız. Kül Tigin olmasa hep ölecektiniz" (s. 21, p. 9-10); "Bilge Tonyukuk, ben kendim Çin ilinde kılındım. Türk milleti Çin'e tabi idi. Türk milleti hanını bulmayıp Çin'den ayrıldı, hanlandı. Hanını bırakıp Çin'e tekrar teslim oldu. Tanrı şöyle demiştir: Han verdim, hanını bırakıp tes-

lim oldun. Teslim olduğun için Tanrı öldürmüştür. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu. Türk Sir milletinin yerinde boy kalmadı" (s. 36, p. 1-4).

Orhon Abideleri'ndeki kağan olmazsa millet olmaz anlayışı organizmacı toplumsal anlayışın ürünüdür. Metinlerin bütünlüğünden de anlaşılacağı gibi birlik ve bütünlük ancak bu organizmacı yapı ve onun başını temsil eden kağan sayesinde var olabilir. Bu yapıyı bozacak en büyük tehlike ise milletin doğal olarak insanların doğasının kötülüğüdür. Bu yüzden bireysel tüm istekler organizmacı toplum modelini parçalayıcı ve organizmacı yapıyı bozucu unsurlar olarak siyasadan dışlanır. Bunun için de, uzuvların özel çıkarları peşinde koşmasını engelleyecek, ortak çıkarı ve kamusal ruhu, "umumculuğu" egemen kılacak bir düzen ve düzenleyici zorunludur. Zayıf, kötü ve güvenilmez bir doğası olan insanların güçlü, uyumlu ve iyi yurttaşlar haline getirilebilmesi için, onların güdülerini, bağlılıklarını, yatkınlıklarını biçimlendirecek, bencil doğalarını ıslah edecek bir kahraman/karizma/lidere yani "büyük adamlar"a, "üstün insan"lara, büyük "baş"lara ihtiyaç vardır. Orhon Abideleri'nden günümüz siyasal kültürüne miras olarak gelen bu paternalizm ve "kahramana tapınma" anlayışı bir bütünlük içerisinde devlet-millet-lider özdeşleşmesine kadar götürülebilmektedir. Bu anlayış; doğruyu bilen, uzak görüşlü, sıradan olmayan, halkı eğitecek, ona erdemli olmasını öğretecek, onu karanlıktan aydınlığa çıkaracak, tüm yoksunlukları ortadan kaldıracak, devletin ve milletin birliğini ve bütünlüğünü sağlayacak, açları doyuracak, çıplakları giydirecek, perişan olanları şereflendirecek bir üstün insan kültü yaratmakla sonlanır ki Türk siyasal tarihi bunun onlarca örnekleri ile doludur: "Varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İşte aşsız, dışta donsuz; düşkün, perişan milletin üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazandığı milletin adı, sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım" (s. 17, p. 27); "Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıl-

dım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım. Hep bana itaat etti. İşi gücü veriyor" (s. 18, p. 28-30).

Orhon Abideleri'nin de işaret ettiği gibi Türk siyasal kültüründe liderlik/karizmatik otorite, milletin bir insanla içselleşmesi, bir devletin, bir dinin, bir geleneksel iktidarın kısaca bir meşruiyetin bir kişide tecessüm etmesi, eşsiz bir tarihsel, toplumsal ve siyasal misyonun bir kişiyle örtüşmesi, korkunun ve ödüllendirmenin bir kişinin eliyle tüm topluma dağıtılması anlamında "Tanrı gibi" bir niteliğe sahiptir. Karizmatik benlik, kutsallıkla, tarihsel misyonla, mitoloji veya gelenekle, dinsel veya siyasi argümanlarla bir kişisel kült yaratılması, bir insanın diğer insanlar üzerinde güç/iktidar oluşturmasıdır. Karizmatik liderlik; topluma eşsiz, tek ve kimlikli bir kişi sunar ve toplumsal dil bunu erişilmez bir kutsallık olarak ifade eder. Lider, toplumun birlik ve beraberliğinin, toplumsal dayanışmanın temsilcisi-özü olarak kabul edilir. Karizmatik kişilik, iktidarın siyasal ve toplumsal bütün kriterlerini görünür kılan yüzüdür. Siyasal iktidarın önemli meşruiyet aracı olan kahramanlık ve karizmatik liderlik, siyasal iktidarın toplumsal itaat tarafından meşrulaştırılmasının önemli bir yönünü gösterir. Kahramanlık, toplumsal itaate psikolojik bir boyut katar. Siyasal iktidarın vazgeçilmez amacı olan, toplumsal birlik ve bütünlüğün en iyi temsil edildiği alan, karizmatik liderliğin olduğu alandır. Orhon Abideleri'nde de ifade edildiği gibi, lider olmasaydı millet de, devlet de, il de, töre de olmazdı: "Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum" (s. 12, p. 1-2); "Türk Kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur" (s. 12, p. 3); "Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturduğum için aç, fakir hep milleti toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım" (s. 12, p. 9-10); "Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış, insanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini, töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş" (s. 14, p. 1-4); "Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kısme-

tim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım. Hep bana itaat etti. İşi gücü veriyor" (s. 18, p. 28-30).

Ordu

"Tanrı kuvvet verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş"

Orhon Abideleri'nin ruhuna sinen iç ve dış düşmanlara karşı sürekli teyakkuz durumu askere olan ihtiyacı en üst noktaya taşımıştır. Hatta dönemin şartları gereği hem millet hem de kağan aynı zamanda birer asker olmak zorundaydı. Özellikle "yer gök bulandığı için düşman olan Dokuz Oğuz milleti" ve düşmanlığı ve hileleri ile Türk dirliğini ve birliğini tehdit eden Çin devletinin varlığı orduyu siyasal düzenin başat aktörü yapmıştır. Türklerle aynı soydan gelen kardeş millet olan "Dokuz Oğuz milleti" öğretmiştir ki "Türk'ün Türk'ten başka düşmanı olmaz". İçeride bile kardeşin kardeşiyle savaştığı bir ortamda devleti ve milleti yaşatacak tek güç askerdir: "Güneyde Çin milleti düşman imiş, kuzeyde Baz Kağan, Dokuz Oğuz kavmi düşman imiş. Kırkız, Kunkan, Oğuz Tatar, Kitay, Tatabı hep düşman imiş. Kırk yedi defa ordu sevk etmiş, yirmi savaş yapmıştır. Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş. Babam kağan öylece ili, töreyi kazanıp, uçup gitmiş" (s. 16, p. 15-16). Türk devletinin ve milletinin ilsiz, kağansız ve başsız kalmaması için tüm düşmanların ilsizleşmesi, kağansızlaşması ve baş eğdirilmesi gerekmektedir. Bunu da yapacak tek güç "Tanrı kuvvet verdiği için kurt gibi" olmuş ve "düşmanı koyun gibi" boyun eğdirmiş ordudur.

Orhon Abideleri'nden günümüze kadar gelen bir önemli miras da etrafımızı çeviren dış düşmanların çokluğu ve sürekli fırsat kolladığı inancıdır. Orhon Abideleri'nde geçen "dört taraf hep düşman imiş" sözü ile günümüzde de sık sık kullanılan

"etrafımız bir ateş çemberi", "çok hassas ve tehlikeli bir coğrafyada yaşıyoruz" söyleminin amacı aynıdır: Korkut ve yönet. Tarihsel olarak ordunun siyasal ve toplumsal hayattaki başat rolünün meşruluk kaynakları da zaten, bu dost-düşman, ateş çemberi, coğrafya söylemidir. Hatta askerin askerden başka dostunun olmayacağı anlayışına kadar derinleşmiş bu kültür içerisinde, içinden çıktıkları toplumdan dahi gelse, her yabancı olguyu potansiyel bir düşman olarak görmek düşüncesi oldukça yaygındır. Bu kültürün en önemli yansıması, kapalı, otarşik, kendisiyle yetinen, üyeleri birbirine sımsıkı tutunmuş, yabancı unsurlara karşı aşırı duyarlı bir toplum ve ordu anlayışıdır. Bu içine kapanma, devamlı teyakkuz durumu, hem toplum içi hem de toplumlar arası savaş ve çatışmayı beslerken; toplumun ve devletin düzen ve istikrarı her an savaşmak zorunda olan, vatan, il, millet ve devlet için kendini feda etmeye hazır, güçlü, kuvvetli, cesur, çevik ve savaşçı vatandaşları gerektirir. Bu yüzden iyi insan, iyi vatandaş; iyi vatandaş da iyi asker olmak zorundadır. Türk siyasal kültüründe, savaş, yiğitlik ve kahramanlık gibi olguların yüceltilmesi, savaşı ve kahramanlığı besleyen her türlü simge ve sembolün kutsallaştırılmasının kaynağı da işte bu algıdır. *Türk milletinin doğuştan asker olduğu* inancı, *ordu-millet*, *ordu-devlet* özdeşliği içerisinde bir kültür yaratmıştır. Bu korku, tehdit ve tehlikelere dayalı güvenlikçi kültürel atmosfer içerisinde, ordu, askeri yiğitlikleri, orduya saygı ve sevgiyi toplumda yaygınlaştırma amacıyla, "şan", "şeref", "vatanseverlik", "ordu-millet-devlet birliği", "orduya sadakat", "güçlü ordu güçlü devlet" kavramsallaştırmalarıyla kendini ve kendine olan ihtiyacı yüceltir. Ordu yoksa erkekler esir, kadınlar cariye, millet de yok olacaktır: "Amga kalesinde kışlayıp ilk baharında Oğuz'a doğru ordu çıkardık... Yoksa annem hatun ve analarım, ablalarım, gelinlerim, prenseslerim, bunca yaşayanlar (kadınlar) hep cariye olacaktı, ölenler yurtta yolda kalacaktınız. Kül Tigin olmasa hep ölecektiniz" (s. 21, p. 9-10); "Çin milleti, hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatıcı olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirttiği için, Türk milleti il yaptığı ilini

elinden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını kaybedi vermiş. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu, hanımlık kız evladı cariye oldu. Türk beyler Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutup, Çin kağanına itaat etmiş" (s. 15, p. 5-8); "Yedi yüz er olup, ilsizleşmiş, kağansızlaşmış milleti, cariye olmuş, kul olmuş milleti, Türk töresini bırakmış milleti, ecdadımın töresince yaratmış, yetiştirmiş. Tölis, Tarduş milletini orda tanzim etmiş. Yabguyu, şadı orda vermiş" (s. 16, p. 11-14). Dirliğin ve birliğin tek teminatı olan ordu aynı zamanda milletin varlığının ve hayatının da tek sigortasıdır. Bu yüzden orduya ve onun başındaki lidere sadakat bir şeref ve minnet borcudur. Çünkü: ya "o olmasaydı".

Orhon Abideleri'nde korku

"Ya devlet başa..."

Orhon Abideleri'nde aşırı derecede vurgulanan devletin önemi, milli birlik ve beraberlik, liderin/kağanın üstünlüğü ve askerin gücü konuları aynı zamanda korku unsurlarının da kaynağını teşkil etmektedir. Devletsiz durum kaos korkusunu, birliğin ve dirliğin olmadığı durum esaret korkusunu, kağanın olmaması yok olma korkusunu ve askerin bulunmaması durumu ise topyekûn Türk milletinin, ilinin ve töresinin yok olması korkusunu beslemektedir.

Kaos

"İlsizleşmiş, kağansızlaşmış milleti, cariye olmuş, kul olmuş milleti, Türk töresini bırakmış milleti"

Orhon Abideleri'nde ifade edildiği gibi "Yer gök bulandığı için düşman olan Dokuz Oğuz milleti" iç düşman olarak, "Türk milletinin kökünü öldüreyim, kökünü kurutayım" diyen Çinliler dış düşman olarak Türk milletinin varlığını, birliğini ve dirliğini tehdit etmektedir. Böyle bir ortamda Türkleri bekleyen en büyük tehlike ilsiz, kağansız, dirliksiz ve birliksiz kalıp yok olmak veya esir olmaktır. "Dört taraf hep düş-

man" ve düşman da "etrafta ocak gibi" olduğu için yapılması gereken sürekli uyanık halde kalıp teyakkuzda bulunmak ve varlığın, birliğin ve dirliğin temsilcisi devlete ve kağana mutlak itaat etmektir. Bilinmelidir ki Orhon Abideleri'nin yazıldığı Göktürk devri Orta Asya Türk tarihinin çok karışık bir dönemidir. Orhon Abideleri'nde Kutluk Kağan'ın bir devlet kurabilmek için 47, Kapgan Kağan'ın 25 sefer yaptıkları söylenmektedir. Bilge Kağan'ın Çin'e yaptığı sefer sayısı ise 12'dir. Kardeşi Kültigin ise bir yılda 5 savaş yapmıştır ve bu savaşların bazıları da Türk boyları ile yapılmıştır. Çünkü "Dokuz Oğuz milleti kendi milletim idi. Yer gök bulandığı için düşman" olmuştur. Nitekim Göktürk Devleti'nin kendisi de bir iç isyan sonucu kurulduğu gibi (Bumin Kağan'ın Avar hanına isyan etmesi ile) bir başka Türk kavmi olan Uygurlar tarafından yıkılmıştır. Bunun yanında elbette bu korkuyu besleyen diğer unsur da bir dış tehdit olan Çinliler olmuştur. Çinliler, Göktürk Devleti'ni yıktıkları gibi 50 yıla yakın bir süre milleti ve beylerini de esir etmişlerdir. Bu nedenle Çin tehlikesi milletin ve devletin birlik-beraberliğine ve varlığına yönelik en büyük tehdit olarak algılanmaktadır. Abidelerdeki uyarı aslında bu esaret yıllarına dönme tehlikesi/tehdidi ile daha da güçlendirilmiştir. Bu dönemde Türk milleti kul, cariye kılınmış, açlıkla karşılaşmış ve bir kısmı da adını, ilini, töresini unutup benliğini yitirmiştir. Tonyukuk abidesinde ise bütün iç ve dış tehditler bir bütün olarak devletin ve milletin varlığının karşısına çıkmaktadır. Bütün düşmanlar toplanmış, Göktürkleri bölme ve parçalama planları yapmaktadır: "Çin kağanı düşmanımız idi. On Ok kağanı düşmanımız idi. Kırgızların güçlü kağanı da düşmanımız oldu. Bu üç kağan anlaşıp Altun ormanında birleşelim demişler. Şöyle anlaşmışlar: Doğuda Türk kağanına doğru sefere çıkalım demişler. Eğer biz üzerine yürümezsek, eninde sonunda o bizi, kağanı yiğit, danışmanı bilgili olduğu için, eninde sonunda o bizi mutlaka öldürecektir. Üçümüz birleşip üzerine yürüyelim, hepsini yok edelim demişler"; "Güneyde Çin milleti düşman imiş, kuzeyde Baz Kağan, Dokuz Oğuz kavmi düşman imiş. Kırkız, Kunkan, Oğuz Tatar, Kitay, Tatabı hep düş-

man imiş. Kırk yedi defa ordu sevk etmiş, yirmi savaş yapmıştır. Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş. Babam kağan öylece ili, töreyi kazanıp, uçup gitmiş" (s. 16, p. 15-16). Toplumsal ve siyasal birliğin karşına çıkarılan bu iç/dış düşman işbirliği binlerce yıldan beri bozulmadan devam etmektedir ki bugün de aynı ittifakın sürdüğünün ifadesi olan söylemlerle toplumun her an teyakkuz içinde olması sağlanmakta ve onu güvende tutacak devletine sığınma gerektiği vurgulanmaktadır.

Orhon Abideleri'nin temel felsefesinde "devlet yoksa millet de yoktur". Çünkü devlet milletin varlığının teminatı olduğu gibi düzenin yani dirliğin de teminatıdır. İl kelimesi devlet anlamında kullanıldığı gibi *Divan-ı Lügati Türk*'te barış/sulh anlamında da ele alınmıştır. Bu durum devlet ve barış durumu arasındaki ilişkiye işaret etmesi bakımımdan anlamlıdır. Barış durumunun ötekisi ise kaostur. Devlet yoksa düzen de yoktur. Dirlik/düzen yoksa devlet de yoktur, millet de yoktur. Yani devletin millete önceliği olduğu gibi dirliğin yani toplumsal bütünlüğün de devlete önceliği bulunmaktadır. Bu öncelik ise kendi yararın ve iyiliğin gibi kavramlarla ve evine girecek, dertsiz olacaksın vurgusunun işaret ettiği ortak iyilik ve güvenlik üzerinden meşrulaştırılmaktadır. Orhon Abideleri'nde devletin olmadığı ve düşmanların sürekli kötülük peşinde koştuğu algısı kaos korkusundan doğmaktadır. Kaos tam da devletin olmaması, toplumun birlik ve dirliğinin bozulup doğal duruma dönülmesi yani herkesin birbirine düşman olup savaştığı ortam anlamında kullanılmaktadır. Bu anlayışın beslediği çok önemli bir kültürel miras da, her türlü iç ve dış "öteki" unsurun Türk birlik ve beraberliğini bozucu, bölücü, yıkıcı olarak kabul edilmesidir. Türk'ün dostunun olmadığından beslenen bu korku, öteki unsurların hepsini, bireysel alandan olduğu gibi, toplumsal ve siyasal alandan da dışlamaya çalışır. Bu dışlama sürecinde düşmanla savaşmak veya düşmandan kaçınmak gerekir. Bu savaş ve kaçınma tercihi içerisindeki Türk siyasal kültürü, her türlü güç ve güvenlik algılaması içerisinde düşmanla-

rını ya yok eder, ya egemenlik (kontrol) altına alır, ya da onu her türlü güç ve iktidar alanından uzaklaştırır. Devamlı bir teyakkuz ve tehdit algılaması içerisinde, kurulu düzenin bozulacağına olan korku, Türk toplumsal kültürünün tüm davranış kalıpları içerisine sinmiştir. Özellikle, dış ilişkilerde ve yabancı/el/öteki milletlerle ilişkilerde, Türk siyasetine egemen olan mantık, kimseye güvenmemenin getirdiği "komploculuk" olmuştur. Orhon Abideleri'nde yöneticilerin ruhuna da sinmiş olan bu komploculuk kültürü her türlü sorunu korku ve hile ile anlamlandırmaya yol açmıştır. Orhon Abideleri'ndeki temel komplocu anlayış Türk siyasal kültürüne de tevarüs eden suyun uyuyup, düşmanların uyumadığına olan inançtır. "Dört tarafın düşmanla" çevrili olduğu bu ortamda elbette devletin birliğinin ve düzenin bozulmasının bir diğer sonucu bağımsızlığını kaybetmektir.

Bozulma

"(Düşmanın) tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti öldün; Türk milleti öleceksin!"

Orhon Abideleri'nde devletsiz kalmak kaosa neden olurken milli birlik ve beraberliğin bozulması da Türk milletinin yok olmasına, esir düşmesine veya başka milletler içinde asimile olmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bozulma korkusu her türlü tehdit, tehlike ve kötülüğü de içinde barındıran bir korkudur. Millet bozulduktan sonra ne birlik, ne dirlik, ne il, ne devlet ne de töre kalır. Bütün kötülüklerin kaynağı bozulmadır. Bozulma ise öncelikle ahlaki yozlaşma, başka milletlere öykünme, başka milletlerin hayat ve törelerini taklit etmekle olur. Orhon Abideleri'ndeki şu ifadeler bozulma korkusuna en güzel örnek teşkil eder: "Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırırmış. Yaklaştırıp konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp

çok çok, Türk milleti öldün; Türk milleti öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin!" (s. 12, p. 6-7).

Orhon Abideleri'nde bahsi sık sık geçen korkulardan biri de Türk milli birliğini simgeleyen Ötüken ormanından ayrılmaktır. Özellikle göçebe bir toplumun yerleşik hayata geçmesi ve bir medeniyet kurması açısından çok önemli olan bu yerleşiklik durumu dirliğin asli şartı olarak ifade edilir. Ayrıca Ötüken sadece bir yurt değil aynı zamanda milletin ortak ruhunun sembolüdür. Ötüken'de kalmanın tek şartı da kağanın sözünden asla çıkmamaktır. Çünkü Türk milletini düşmana esir edecek nedenlerin başında Ötüken'den ve kağanın sözünden ayrılmak gelmektedir: "Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş." Bunun iki nedeni vardır. Öncelikle Ötüken Türklerde kutsal kabul edilen bir yerdir. Bununla birlikte Ötüken ile hem maddi hem manevi anlamda tehdit ya da öteki olarak görülen Çin'in arasında Gobi Çölü bulunmaktadır. Manevi tehdit ise kültürel değerlerin kaybolması yani bozulma korkusu olarak karşımıza çıkmaktadır ki bu da korku kültürünün bir sonucu olan kapalı ve kendisi dışındakine hatta içindeki bazı unsurlara dahi güvenmeyen bireylerden oluşmuş güvensiz bir toplum üretir. Ötüken ormanı aynı zamanda Türk milletinin törel ve ahlaki birliğini ifade eder. Bu yüzden ticaret için veya ziyaret için bu ormanın terk edilmesi uygun değildir. Başka milletlerle mal ve kültür alışverişi yapmak toplumsal bozulmanın asli sebebidir. Millet eğer Ötüken'de "oturup kervan, kafile gönderirse sıkıntı yoktur" ama öteki ile kültürel temasa geçerse bozulma ve bozulmanın sonucunda da esaret söz konusudur. Ötüken yalnızca bir mekân olarak fiziksel korunmayı değil, kendi milletinden ayrılmayarak orada kalanların "kültürel korunmasını" da sembolize etmektedir. Ötekine yaklaşma çünkü tatlı dili, ipek kumaşı ile seni aldatır ve adını sanını bırakırsın. Bu bağlamda karşımıza çıkan bir diğer korku ise başkaları ile iletişim kurmanın Türk milli benliğinin yok olmasına neden olacağı kokusudur. "Ötüken ormanında oturusan, kervan kafile gönderirsen sıkıntı

yoktur... Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırırmış. Yaklaştırıp konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin." İnsanın doğasının kötü olduğu ve bozulmanın kaynağının da bu kötülük olduğu anlayışı içinde Orhon Abideleri "tatlı dille, ipek kumaşla" insanların nasıl aldatılıp bozulduğunu ve milletin de esarete sürüklendiğini anlatır. Bu ifadeler aynı zamanda yöneticinin halkına da güvenmediğini göstermektedir. Milletinden, yurdundan (Ötüken'den) ayrılanlar benliklerini de unutmaya başlarlar, analarından-atalarından ayrılırlar. "Türk beyler Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutup, Çin kağanına itaat etmiş. Elli yıl işi gücü vermiş. Çin kağanına ilini, töresini alı vermiş." Orhon Abideleri'nde korkudan beslenen güvensizlik olgusunun bir diğer yansıması ise Bilge Kağan'ın bütün nasihatlerine rağmen Türk milletinin yine bozulacağını, yanılacağını ve parçalanacağını söylemesidir. "Türk milletinin yanılacağını burada taşa vurdum," diyen Bilge Kağan'ın isabetli bir bilgelikle önceden gördüğü gibi ölümünden 12 yıl sonra bu bozulmadan dolayı devlet parçalanmıştır. İçinden çıktığı toplumu iyi analiz edebilmiş bir yönetici olarak Bilge Kağan'ın devletin ve milletin varlığına ve birliğine yönelik bütün tehditleri tekrar tekrar vurgulamasına ve korkuyu söyleminin temel aracı haline getirmesine rağmen iktidar hırsı bu korkulara baskın gelmiş ve Göktürk Devleti parçalanmıştır.

Orhon Abideleri'nde aşırı birlik ve dirlik iddiası vurguyu hem bir ve bütün olmaya, hem de birlik ve beraberliğin düzen (dirlik) ve istikrar içerisinde olması gerektiği inancına yapmaktadır. Dirliğin (düzenin) karşısında yer alan kaos ve anarşi durumu, Türk siyasal kültürünün en büyük korkusudur. Bu anlayış, birlik ve beraberliği düzen ve istikrar adına yüceltirken, kaosa neden olabilecek, birlik ve beraberliği bozucu her türlü değer ve olguyu da toplumdan ve siyasadan atmak gerektiği inancını besler. Türk siyasal kültürü açısından da, birlik ve be-

raberliği yıkacak, düzen ve istikrarı yıkacak en büyük tehdit ise bozulmadır. Türk siyasal kültürü, birlik ve beraberliği koruma, düzen ve istikrarı bozdurmama sendromu (korkusu) altında, farklılığa geçit vermemektedir. Farklı kültürler milleti asimile edecek büyük tehditlerdir. Bu tehdide karşı milleti koruyacak güç ise devlet ve kağandır: "Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için, beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin. Orda, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerek yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturduğum için aç, fakir hep milleti toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım" (s. 12, p. 9-10). Türk siyasal kültüründe, devlete ve devleti yöneten iktidara, güvenlik ve adalete dayalı bu kadar meşruluğun ve yüceliğin atfedilmesi, muhalefet ve alternatif meşruiyet taleplerini, arayışlarını ve hareketleri sistem dışına itmektedir. Alternatif arayışların, taleplerin ve muhalefetin sistem dışı, kural dışı sayılması ve "düşman", "hain", "bölücü", "yıkıcı", "gerici" ilan edilmesi, Türk siyasal kültüründe, iktidarın meşruiyetinin, muhalefetin gayrimeşruğundan beslendiğini ve onu yok etmek üzerine kurulduğunu da göstermektedir.

Başsızlık

"Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur"

Orhon Abideleri'nde dikkate değer en önemli siyasal vurgu bir baş olmadığında ilin de olmamasıdır. İli bir arada tutan kağandır. İl yoksa millet de yoktur. Milletin adı sanı yok olur. "İlli millet idim, ilim şimdi hani... Türk milleti yok olmaya gidiyormuş," ifadesi bu duruma yönelik bir vurgudur. Devlet-millet ikiliğinde vurgular hep devlet öncelikli olarak karşımıza çıkmaktadır. "İlsizleşmiş, kağansızlaşmış millet" ve "İltiriş Kağan olmasa il de millet de yok olacaktı," ifadeleri başsız bir milletin yok olacağını göstermektedir. Bir milletin varlığını sürdürmesi ancak bir liderin onları başında topladığında mümkün olacak-

tır. Bu nedenle Türk siyasal kültüründe liderin devlete, devletin de millete olan önceliğinin kökenleri oldukça uzak bir geçmişten beslenmektedir. Devlete meşruluk kazandıran millet değildir. Tam tersine milleti millet yapan devlettir. Bu bağlamda siyasal ve toplumsal algılamamızda "milletin devleti" değil, "devletin milleti" kavramının baskın olması daha iyi anlaşılmaktadır. Devletin milleti de yekpare bir bütün olmalıdır. Çünkü her türlü farklılık, çatışma aslında dış mihrakların bir oyunudur. Bu duruma karşı her an uyanık olmak gereklidir: "Çin milleti, hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatıcı olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirttiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elinden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını kaybedi vermiş. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu, hanımlık kız evladı cariye oldu. Türk beyler Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutup, Çin kağanına itaat etmiş. Elli yıl işi gücü vermiş... Çin kağanına ilini, töresine alı vermiş" (s. 15, p. 5-8).

Orhon Abideleri'nde kağanın mutlak otoritesini kutsallaştırmak için sadece kut almasına değil aynı zamanda düşmanlarla çevrilmiş bir tehdit ortamının varlığına da atıf yapılmaktadır. "Türk beylerim, milletim. Bu kağanından, bu beylerinden..ayrılmazsan, Türk milleti kendin iyilik göreceksin. Evine gireceksin, dertsiz olacaksın." Çünkü "dört taraf hep düşman imiş." Türk siyasal kültürüne de hâkim olan bu düşman algısı binlerce yıldır içselleştirilmiş bir korkunun siyasal yaşamımızda ve toplumsal algılamamızda bıraktığı izlerin artık genlerimize dahi işlediğini göstermektedir. Bu düşmanlara karşı milleti koruyacak yegâne varlık ise devlet ve egemen güç yani kağandır. Devletin, siyasal iktidarın ve egemenin kaostan beslendiği düşünülürse Orhon Abideleri'nde de aynı korkunun sürekli canlı tutulduğu görülmektedir. Devlet ve kağan milleti yok olmaktan koruduğu gibi açlıktan-fakirlikten ve esaretten de koruyacaktır. Bu nedenle de devlet ve kağanın otoritesi olmazsa olmaz önemdedir. Eğer devlet olmazsa, millet kendini besleyip varlıklı-zengin kılan kağanının sözünden çıkarsa ilsiz-kağansız kalan milletin başına gelecekler açlık ve esaretten başka bir şey

olmayacaktır. Bu nedenle açlıkla korkutma ve esaret döneminde nasıl kul-cariye olunduğunun tekrar tekrar dile getirilmesi bu tehdidi her an hatırlatmakta önemli bir araç haline dönüşmüştür. Aç kalmakla korkutmak abidelerin neredeyse her bölümüne sinmiş durumdadır. Açlık korkusu ne kadar beslenirse devlete dört elle sarılma o kadar güçlenecek ve devlet ve kağana minnet ve sadakat duygusu o kadar artacaktır. Belki de bu yüzden kağan "Tanrı gibi"dir. Kağanın milleti nasıl beslediği de abideler boyunca millete sık sık hatırlatılmaktadır ve devlete ve lidere olan minnet duyguları güçlendirilmektedir: "Varlıklı zengin millet üzerine oturmadım...", "Milleti besleyeyeim diye ordu sevk ettim...", "aç milleti tok, fakir milleti zengin kıldım." Bunun yanında açlığın da etkisiyle nüfusun azaldığı ancak daha sonra az milletin nasıl çok kılındığından bahsedilmektedir. Nüfusun çokluğu devletin teminatıdır. Bu nedenle az milleti çoğaltmak lazımdır. Bunun nedeni ise ordu-millet özdeşliğidir. Çünkü çok olmak demek güçlü olmaktır.

Orhon Abideleri'nde karşımıza çıkan ve günümüz siyasal kültüründe de hâkimiyetini sürdüren baş ve ayaklar, bilgeler ve cahiller, avam ve ahali, çoban ve sürü (reaya) algısı çok açık bir şekilde bu metinlerde de görülmektedir. Organizmacı ve hiyerarşik toplum anlayışına dayalı bu düzen öngörüsü içerisinde Türk siyasal kültürü mutlaka bir reisin (başın, başkanın, liderin, önderin, karizmanın) başkanlığında, bu hiyerarşik düzenin olması gerektiğine inanır. Birlik ve beraberliğin en büyük toplumsal değer olarak kabul edildiği organizmacı Türk toplumunda, bu birliğin ve beraberliğin korunmasının tek yolu bu organizmanın yönetiminde bir "baş"ın olmasıdır. Başsız bir organizma gibi, başsız bir toplumun da yok olacağı korkusu, Türk toplumsal kültürünün en önemli sendromudur. Bu yüzden her sorununda, bir kahraman, bir karizma, bir yiğit, bir lider, bir baş bekleyen Türk toplumu, tüm varlığını ve benliğini bu kahramanlara teslim etmeye hazır haldedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Orhon Abideleri'nde kağan olmanın şartı Tanrı'dan "kut" almaktır. Orhon Abideleri'nde kut kelimesi ile ifade edilen egemenliğin doğrudan doğruya Gök Tanrı tarafın-

dan verildiğine dair inancın varlığı görülmektedir. Ancak kut bir kişiye verilmiş mutlak bir yetki değildir. O bir aileye/soya verilmiş ve töre ile sınırlanmıştır. Kağanın meşruiyetini sağlayan bir diğer unsur ise bilgili olmasıdır. Kağan Tanrı tarafından verildiği ve bilgili olduğu için ona itaat gereklidir: "Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum." Kağanın varlığı hem ilin hem de milletin varlığının garantisidir. Çünkü kağan; "aç milleti doyuran, fakir milleti zengin kılan, az milleti çok kılan" bir güçtür. Bilge Kağan "İktidar olduğumda varlıklı millet üzerine oturmadım... Türk milleti, aç idi.. aç milleti doyurdum... Kül Tigin öksüz atına binip dokuz eri mızrakladı, merkezi vermedi. Annem hatun ve analarım, ablalarım, gelinlerim, prenseslerim, bunca yaşayanlar cariye olacaktı, ölenler yurtta yolda yatıp kalacaktınız. Kül Tigin olmasa hep ölecektiniz," derken kağanın varlığının milletin varlığı ile özdeşliğini vurgulamaktadır. Eğer millet ile lider arasındaki bu özdeşlik ve uyum (ahenk) bozulursa millet esareti tadacaktır: "Beyleri, milleti ahenksiz olduğu için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirttiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elinden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını kaybedi vermiş. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu, hanımlık kız evladı cariye oldu. Türk beyler Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutup, Çin kağanına itaat etmiş. Elli yıl işi gücü vermiş... Çin kağanına ilini, töresine alı vermiş" (s. 15, p. 5-8). Bu yüzden eğer devlet ve millet başsız/kağansız kalırsa yok oldu demektir. Kağanın ve milletin varlığının birbirleri ile ilişkilendirilmesi Tanrı'nın da Türk milletine bir kağan yollamasının nedenidir: "Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, o Tanrı kağan oturttu tabii". Başı olmayan bir bedenin yaşayamayacağı gibi kağansız kalan bir milletin de yaşaması mümkün değildir. Tanrı da zaten kağanına itaat etmeyen, ondan ayrılan Türk milletinden Orhon Abideleri'nde hesap sormakta, başına gelenin nedenini kendinde aramasını ve nasıl cezalandırılacağını söylemektedir: "Tanrı şöyle demiştir: Han verdim, hanını bırakıp teslim oldun. Teslim olduğun için Tanrı öldürmüştür. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu. Türk Sir milletinin yerinde boy kalmadı" (s.

36, p. 1-4). Devleti ve milleti kötü hale sokan itaatsizliğinden ve kusurlarından dolayı millettir. Devlet ve töre yıkılırsa bunun en büyük sorumlusu milletin kağanına itaat etmemesidir. Aslında kağanın ve yöneticilerin en büyük korkusu kendi milletidir. Milletinin itaatsizliğinden korktuğu için itaatini sağlayacak daha büyük korkular (ölüm, açlık, esaret, asimilasyon, kölelik, cariyelik, kulluk) üretir. Bu durum tam da korku siyasetini göstermektedir: "Türk, Oğuz beyleri, milleti, işitin: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese Türk milleti ilini töreni kim boza bilecekti? Türk milleti vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı, beslemiş olan bilgili kağanınla, hür ve müstakil iyi iline karşı kendin hata ettin, kötü hale soktun...Beylik erkek evladın kul oldu, hanımlık kız evladın cariye oldu. Bilmediğin için, kötülüğün yüzünden amcam kağan uçup gitti" (s. 17, p. 23-25).

Kutadgu Bilig

Kutadgu Bilig, Türk siyasal kültürünün temel özelliklerini gösteren en önemli kaynaktır. Türk-İslam siyasal yazınının adı bilinen ilk düşünürü Balasagunlu Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınmış bu eser medeni bir Türk muhitindeki asırlardan beri toplanmış ahlak, siyaset ve hukuka dair fikirlerin bir hülasası, XI. asırdaki Türk siyasal kültürünün bir abidesi[4] ve hazinesidir. Bu metin sıradan bir siyasetname, devlet yönetimi kitabı değildir. Esasen, insanın varoluşunun nasıl ve neyle yüceltilebileceği üzerinde durulmakta; bilgi, akıl, zekâ, iyilik ve kötülük kavramları, dünyanın faniliği ve ahiretin bekası vurgulanmaktadır.[5] Balasagunlu Yusuf *Kutadgu Bilig*'i Balasagun'da yazmaya başladı, 1068 yılında memleketinden ayrılarak Doğu Karahanlı devletinin merkezi olan Kaşgar'a gitti. Orada da bir buçuk yıl yaşadıktan sonra, 1069 yılında bunu tamamlayarak, günün hükümdarı olan, Süleyman Arslan Han'ın oğlu Hakan

4 Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul Üni. Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul, 1947, s. 95.

5 Hayati Develi, *Mutluluk Bilgisi (Kutadgu Bilig)*, Alkım Yay., İstanbul, 2006, s. 9.

Tavgaç Buğra Kara Han Ebu Ali Hasan'a sundu.[6] *Kutadgu Bilig*, Türklerin Karahanlı, İlighanlı ya da Hakani denilen devleti zamanında, 1069 yılında, Balasagunlu Yusuf'un yazdığı, esas bakımından bir "siyasetname" (yönetim kuramı yazısı), bir "pendname" (öğüt yazısı), bir ütopya, aynı zamanda Türklerin belli başlı önemli ilk Müslüman yapıtıdır. Bu açıdan yani hem bir Türk siyasal kültürü hem de İslami yönetim anlayışlarının sentezlenmesi bakımından çok önemli bir yere sahiptir. *Kutadgu Bilig*, bir töre ve yasa kitabı olarak yazılmıştır. Kutadgu bilig ifadesi, "insanları her iki dünyada da kut'a (saadete) eriştirmeye yarayan bilgi", "mesut kılma ve devlet idare etme ilmi" anlamına gelmektedir. Bununla birlikte "liderlere ve yurttaşlara düşen ödevleri ve ahlak kurallarını"[7] da bildirmektedir.

Eserinin adından da anlaşılacağı gibi, her iki dünyada insanları mutluluğa ulaştırmayı amaçlayan Yusuf Has Hacib, ideal devletin nasıl olması gerektiğini ele almış ve Türk-İslam toplumlarının yapılanması üzerine önemli tavsiyelerde bulunmuştur.[8] Asıl amaç devlet ve teşkilatı ile ilgili hususları anlatmaktır: Yusuf da bu noktayı; "Sözümü dört şey: Kanun, kut, akıl ve akıbet üzerine söyledim," diyerek belirtmiştir.[9] *Kutadgu Bilig*'in konusu ideal devlet, ideal devlet başkanı, ideal yasa ve ideal yönetimdir.[10] Bu yüzden başta Platon olmak üzere tüm ideal devlet ve yönetim teorilerinde ortak olan düzen-kaos, güven-korku ve huzur-bozulma ikilemleri *Kutadgu Bilig*'de de vardır. *Kutadgu Bilig*'de ideal yönetimin kurulması, korunması, düzenlenmesi ve düzeni tehdit edecek korkular üzerine oldukça geniş bir kaynak bulunmaktadır.

---

6 Agop Dilaçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988, s. 23.

7 Agop Dilaçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, s. 145.

8 Nejat Doğan, "Kutadgu Bilig'in Devlet Felsefesi I", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:12, s. 128.

9 İbrahim Kafesoğlu, *Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 13.

10 Agop Dilaçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi*. s. 166-167.

"İlaç ver ve sağalt, sen ol (hasta) halkın hekimi"

Kutadgu Bilig'de devletlerin varlığının nedenini iktidar korkusu oluşturmaktadır. Devlet varlığının ne olduğunu anlatmak için kendisinin olmadığında neler olacağını anlatarak halkı kendine tutsak etmektedir. Devlet her konuda sınırsız yetkilendirilmiştir. Bu sınırsız yetki ile her şeyi yapma hakkına sahiptir. Devletin ve hakanın denetimi ve cezası her zaman öteki dünyaya bırakılmıştır. Din konusunda da korkular üretilerek siyasal iktidarın hâkimiyetine meşruiyet gerekçeleri oluşturulmak istenmektedir. Eser hakkında bugüne kadar pek çok şey yazılmış fakat eserle ilgili olarak siyasal iktidar ve meşruiyet bağlamında korkuyu içeren bir çalışma yapılmamıştır. *Kutadgu Bilig*, bir nasihatname olarak görülmesine rağmen korkular oluşturularak devletin varlığı, zorunluluğu ve otoriter yaptırımları kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Yusuf Has Hacib eserinde yarattığı karakterler üzerinden siyasal iktidarı kurmakta ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte hayata giren İslami kural ve yaşam tarzını kurduğu iktidara yansıtmaktadır. Siyasal iktidar eserde anlatılan karakterler ve bu karakterlerin sahip olduğu özellikler üzerinden kurulmaktadır. Yine eserde karakterlerin görevleri açısından yapması gerekenler üzerinde durularak iktidarın devamı sağlanmakta[11] ve devlet ile devlelular özdeşleştirilmektedir. Bu bağlamda da çok güçlü bir hikmet-i hükümet söylemi esere hâkim olmaktadır. Eser, baştan sona "yapılması gereken şeylerin devlet için faydalı şeyler" olması gerektiği hikmetleri ile doludur. *Kutadgu Bilig*, tüm bu birikimlerinden (hikmet-i hükümet geleneği) dolayı günümüz Türk siyasal kültürüne de hâkim olan birçok özelliklerin kaynağı olma niteliğindedir.

---

11 Eserde kullanılan beyitler Fikri Silahdaroğlu, *Günümüz Türkçesiyle Kutadgu Bilig Uyarlaması* (Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1996) eserinden alınarak kullanılmıştır.

"Tanrı kime kılsa, yardım, inayet; Dünya onun olur, o bulur devlet"

Türklerde kağan "yeryüzünün hükümdarı" olarak düşünülürdü. Türk kağanı, adeta "göğün yeryüzündeki temsilcisidir" ki neredeyse "Tanrı gibi"dir. Taht sadece ilahi takdire ve hesap vermeye açıktır. Âdet, töre, yasa, adalet ve teamüller gibi diğer hesap verme ilkeleri bu siyasal sistemde hükümdarın iradesine tabi kılınmıştır. Hükümdar takdir ederse kendisine bir sorumluluk ve denetim kurumu inşa edebilir. Hanedandan biri bir şekilde yönetimi eline geçirdiği zaman artık onun meşruiyeti nazari ve hukuki açıdan tartışılan bir mesele olmaktan çıkmaktadır zira hükümdar artık göğün yerdeki temsilcisidir. Hâkimiyeti belirleyen en asli unsur güçtür ve güç iktidarı eline aldığında kendini de meşrulaştırır. Egemen kut aldığı için güçlü değil güçlü olduğu için kut almıştır. İslamiyet sonrasında da bu durum değişmemiştir. İslamiyet'in kabulünden sonra da; "ululemre itaat" ile Tanrı'ya itaat özdeşleştirilmiş ve siyasal iktidarın dünyevi otoritesi ile dinin ilahi otoritesi birbiri içinde eritilmiştir. Türk siyasal kültürünün en önemli bu geleneği her zaman baki kalmıştır. En laik yönetimler bile kendilerine kutsal bir meşruiyet kaynağı aramak veya yaratmak durumunda kalmışlardır. Ululemre itaat etmeyen Tanrı'ya itaat etmemiştir anlayışı din ile devlet işlerinin bir bütün içerisinde görüldüğünü anlatır. *Kutadgu Bilig*'in yazıldığı dönemde hâkimiyetin Tanrı'dan alındığı anlayışının daha da arttığı söylenebilir. Bu bağlamda *Kutadgu Bilig*'de de hâkimiyetin kaynağı Tanrı'dır. Yusuf eserinin başında Buğra Han'a övgü için yazdığı bölümde: "Ey Hakan, Tanrı sana kutluluk verdi, dolayısıyla ona şükret ve her zaman adını an," (109) diyerek Türklerde yönetme yetkisi anlamında kullanılan "kut"un Tanrı tarafından verildiğini belirtmektedir. Ayrıca Yusuf; "Seni o yarattı, kutluluk verdi; İnan bu sözüme, bana vermez mi?"; "Değersize değer, hep ondan gelir; Küçüğe ululuk, istese verir" (1244-1245); dizeleriyle meşruiyetin kaynağının Tanrı'dan geldiğini hükümdara açık bir şekil-

de ifade etmekte ve Tanrı'nın bu gücü dilediği herkese verebileceğini söyleyerek de meşruiyetin kaynağını veren gücü daha da pekiştirmektedir: "Tanrı kime verse beylik işini, O işe denk verir aklı gönülü; Kimi bey yaratmak dilese Tanrı, Verir tavrı aklı kolu kanadı" (1933-1934); "Tanrı kime kılsa, yardım, inayet; Dünya onun olur, o bulur devlet" (6192); "İsteyip almadın, beylik gücünü; Tanrı, yardımıyla, verdi belli ki" (5468); "Lütfederek verdi, beyliği sana; Ey geniş bilgili, şükür et buna; Öz duru, kalp doğru, Tanrı'ya tapın; Halka adil davran, içten ve yakın" (5370-5371); "Bu beyler, Tanrı'dan, gücünü alır; Millet iyi olsa, bey iyi olur" (5947).

Türk siyasal kültüründe dinden kaynaklı egemenlik ve meşruiyet söyleminin merkezinde Tanrı'dan kut alma vardır. *Kutadgu Bilig*'de de bu durum oldukça açık bir dille ifade edilmektedir. Egemenliğin kaynağı Tanrı olunca hakan da Tanrı adına bu gücü kullanan "Tanrı gibi" bir konuma yükseltilmektedir. Eserde hükümdara "beyliği sana tanrı verdi", "sana lütfetti", "buna şükret" gibi söylemlerle hükümdara, hâkimiyetin mutlak sahibinin Tanrı olduğunu, Tanrı tarafından bu görevin kendisine verildiğini, şükretmesi gerektiği anlatılmakta ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda egemenlik ve gücün yine Tanrı tarafından geri alınacağı anlatılmaktadır. Kısaca yönetimin adaleti "Tanrı'ya emanettir".

Nizam-ı âlem

"Bir hakana gerek, erdem, milyonla;
Bu erdemle hâkim olur cihana"

Türk siyasal kültüründe hem Türk töresinin hem de İslam geleneğinin etkisi ile evrenselci bir bakış açısı vardır. Hem yerel olarak devlet yönetimi hem de evrensel olarak dünya düzenine hükmetmek arzusu "nizam-ı âlem" kavramıyla ifade edilmektedir. Bu yüzden hükümdara tüm evrenin yöneticisi anlamına gelen "acuncu" adı verilirdi. *Kutadgu Bilig*'de de hükümdarın liderliği ve sahip olduğu yetkileri yerinde kullanılması ile dünya devleti olunabileceği, dünyaya hükmedebileceği belir-

tilmiştir. Yazarın dünya devleti olma konusundaki isteği eserde ciddi bir şekilde ele alınmaktadır. Özellikle; "dünyaya bey olmak", "cihana hâkim olmak", "dünyayı yönetmek", "dünyayı düzene sokmak", "dünya halkını yönetmek", "dünyadaki bozulmalara engel olmak" konuları *Kutadgu Bilig*'de oldukça geniş bir söylem oluşturur. Hatta bazı dizelerde bu istekten ziyade hükümdarın iyi yönetimiyle dünyanın düzeleceği anlatılarak, adeta hükümdarın dünyayı yönettiğini düşünmesi istenmektedir: "Hangi beye gelse, yiğit yarenler; Dünyaya bey olur, sahiplik eder" (3007); "Bir hakana gerek, erdem, milyonla; Bu erdemle hâkim, olur cihana" (3009); "Ne söyler, işit sen, bu ülke beyi; Dünyayı yöneten, yetkin fikirli" (3460); "Dünya halkı sakin, huzurlu, mutlu; Hakana dualar, etti tüm halkı" (1886); "Bilgi ve akılla, il yönetilir; Bu üç şey ile de, dünya düzelir" (2712); "İl, yasayla artar, dünya düzelir; Zulüm, il daraltır, dünya bozulur" (2034).

Dirlik/düzen

"Millet, bozulursa, beyler düzeltir;
Ya bey bozulursa, kimler düzeltir?"

Kutadgu Bilig'de evrensel hâkimiyet anlamında nizam-ı âlem anlayışının yerel egemenlik anlamındaki karşılığı ise "dirlik/düzen kavramıdır. Devletin varlık sebebi toplumsal birlik ve beraberliği belirli bir düzen içerisinde tutmaktır. Bu bağlamda korku siyasetinin asli unsuru olan organizmacı toplum modeli de devreye sokulmakta ve dirlik sorunu birlik sorununa o da siyasal iktidarın otoriter uygulamalarına dönüştürülmektedir. Dirliğin ve birliğin sağlanmasının kaynağı adalete uymak, ormanizmacı yapıyı korumak ve hiyerarşik düzeni tesis etmektir. "Ulusu düzenlemek ve düzeltmek", "düzgün gidişat", "ülkeye kötülük basması", "ulusu kurtarmak", "kuzu ile kurtların birlikte yürümesi", "iyi yasa yapmak", "beyler baş, halkın ayak olması", "milletin bozulması", "milletin hastalanması", "hakanın hekim olması", "düşmana boyun eğdirmek", "düzeni ve işi sağlamak" gibi kavram dizgeleri ülkedeki birlik ve beraberlik

ile organizmacı toplum düzeni ve onun doğurduğu hiyerarşik yapıya atıf yapmaktadır. Bu noktada önemli bir başka argüman da korku siyaseti teorisyenlerinde de gördüğümüz hasta millet-hekim lider ilişkisinin *Kutadgu Bilig*'de de çok yoğun ve yaygın olduğudur. Toplumda düzenin adalet ile sağlanacağı, hükümdarın adaletle bunu sağlayacağı anlatılmaktadır. Bu noktada hükümdara çok iş düşmektedir. Hükümdar toplumu yönetmek ve bir arada tutmak için birçok özelliğe sahip olmalı ve bunları etkili bir şekilde yönetimine uygulayıp toplumun düzenini sağlamalıdır. Yine hükümdar kişisel olarak da topluma örnek olmalıdır ve toplumu düzeltmek için kendisi de ahlaki erdeme sahip olmalıdır. Toplumun iyi, düzenli ve adil olmasını beyin aynı erdemleri taşımasına bağlayan *Kutadgu Bilig*, aslında tüm dirliği beyin vicdanına ve insafına bırakmakla otoriter bir algı içinde bir anlayışı temsil etmektedir. Beyi denetleyen, sınırlandıran ve yargılayan hiçbir kontrol mekânizması olmadığı gibi Tanrı dışında hiç kimseye karşı sorumluluk ve hesap verebilirlik ahlakı taşımayan bey mutlak bir hâkimiyete yükseltilir: "Bey iyi olursa, ulus düzelir; Hali iyi olur, gidiş düzgündür" (887); "Kötü yakın olsa, beyi çevirse; Uzar kötü eli, basar ülkeye" (889); "Kurtuldu ulusu, güçlükler gitti; Kuzuyla birlikte, kurtlar yürüdü" (1040); "Hakan ondan sonra, gönül düzeltti; İyi yasa yaptı, halkı yönetti" (3093); "Yaşadı bir süre, yürüdü böyle; Kurt ve koyun, kuzu, oldu birlikte" (3096); "Beyler baştır, başlar, nereye gitse; Uyar gider bütün, uyan kişi de" (5202); "Millet, bozulursa, beyler düzeltir; ya bey bozulursa, kimler düzeltir?" (5203); "Kimi aç, kimisi, çıplak ta olur; Kimi kaygı ile inler, kıvranır; Sendedir ilacı, bunların gör ki; İlaç ver ve sağalt, sen ol hekimi" (5243-5244).

Huzur ve zenginlik

"Millet huzur bulsun ve kutlu (zengin-mutlu) yaşam olsun"

Dirlik kavramının çağrıştırdığı düzenden anlamamız gereken şey hiyerarşik organizmacı toplum modeli iken huzur kavramından anlamamız gereken şey ise bu organizmanın sağlık-

lı, mutlu ve iyi bir şekilde çalışmasıdır. Dirlik de, birlik de ancak toplumda huzur olduğunda gerçekleşebilir. Huzur aynı zamanda güce ve otoriteye dayalı bir güvenlik ve asayiş sorunudur. Ülkede güvenlik yoksa huzur, huzur yoksa da dirlik yoktur. Bu yüzden *Kutadgu Bilig*'deki aşırı huzur vurgusu ve toplumun huzur içinde yaşaması için yapılan tavsiyeler aynı zamanda tehdit unsuru olan anarşi ve başıboşluk korkusunun da kaynağıdır. Bu amaçla *Kutadgu Bilig* neredeyse bir huzur ve korku eseri gibidir. Bu açıdan da *Kutadgu Bilig* hükümdara çok ciddi öğütler ve uyarılar vermektedir. Toplumun düzeninin sağlanması ve devamı için adalet ne kadar önemliyse, huzurun sağlanması için de o kadar önemlidir. Toplumda ve toplumu yönetenlerde "iyi" ve "kötü" ayrımı yapılmış ve kötü insanların, kötü yönetimin, kötü yasanın huzuru bozduğu, huzurun sağlanmasında ise iyi yönetimin ve iyi yasanın önemi vurgulanmıştır: "İkinci Halife, dürüst ve sağlam; Millet huzur bulsun ve kutlu yaşam" (5330); "Bu uç işin olsa, insanı doğru; Millet huzur bulur, parıldar günü" (5332); "Yasa yap millete, huzuru sağla; Sana iyilikle, etsinler dua" (5491); "Tatlandı yaşamı, bu refah ile; Huzurla avundu, güleç, sevinçle" (5627); "Güvenlik ve yasa, ilde huzurdur; Hakan ve ulusu, senden memnundu" (5734); "Ne iyi olur gör, bu iyi yasa; Yasalarla beylik, durur ayakta" (5944); "Böyle Bey olursa, halkın başında; Mutlu olur halkı ve ülkesi de" (5945); "Senin yerine bir, kötü oturur; Ulusu inletir, bırakmaz huzur" (5738); "Milleti yasayla, düzenle, bütün; Yararsız ve kötü, ilden sürülsün" (5498); "Düzelt ve temizle, il işlerini; Yarın huzur gelsin, halka ve sana" (5504); "Kötü olma, zoru, kötüye kullan; Kötüleri bütün, at yurdundan" (5505); "Kötüyü iradı, tüm iyileri; Kendi yakınma, aldı, iş verdi" (5625); "Düzeldi milleti, duruldu ili; Huzur geldi, sustu, yıl, ay, gün dili" (5626).

Kutadgu Bilig, devletin asli görevinin zenginlik (som altın) ile güvenlik (kılıç) ilişkilerini düzenlemek olduğunu sıkı sıkı tembih eder. İdeal huzur sisteminin ancak bu zenginlik ve güvenliğin tesisi ile kurulacağını ve toplumun zenginliğinin de alınacak otoriter tedbirlerle korunması gerektiğini, aksi hal-

de huzurun da devletin de bozulacağını anlatmaktadır. *Kutadgu Bilig*'e göre siyasal iktidarın bir görevi de zenginleri fakirlere, mülkiyeti de hırsızlara karşı korumaktır. Yukarıdaki metinlerden de anlaşılacağı üzere *Kutadgu Bilig*'e göre; "ulusun rahatı ve ferahlaması", "hazinenin artması ve devletin güçlenmesi", "ilin, yerin ve düzenin düzelmesi"; "güvenliğin ve huzurun sağlanması" için zenginlik ve güvenlik yani "som altın" ile "kılıç" ülkeyi, düzeni ve huzuru ayakta tutan asli iki güç kaynağı olarak kabul edilmek zorundadır: "İki şey var, tutan ülkeyi; Birisi som altın, kılıç diğeri" (3039).

Din

"Yaratmadan önce, yürüttü kaza;
Boyun eğip göster, kazaya rıza"

Kutadgu Bilig'in geneline bakıldığında, İslam'ın kabulüyle birlikte toplumun yaşamında köklü değişikliklerin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira İslam'ın kabulüyle birlikte Türkler için çok önemli olan hâkimiyet anlayışı da değişmiş, toplum İslam'ı inanç ve esaslara göre şekillenmiştir. Eserin genelinde de gerek hükümdarın ve yöneticilerin gerekse de toplumun İslami kurallara göre kendilerini şekillendirmeleri gerektiğine ve İslam'a göre yaşamanın önemine vurgu yapılmaktadır. Hemen hemen eserin her bölümünde bu vurgu görülmektedir. *Kutadgu Bilig* ayrıca devlet yönetiminin ve devlete itaatin sınırlarını dini kurallara göre çizmektedir. Yazar toplumu dine yönlendirmekte ve iktidarın meşruiyetini buna göre şekillendirmeye çalışmaktadır. Çünkü iyi bir mümin aynı zamanda iyi bir vatandaş; iyi bir kul da iyi bir köledir. Toplumun ulaştığı zenginliğin ve hükümdarın iktidarının Tanrı vergisi olduğu ısrarla vurgulanmakta ve bunun kıymetinin bilinmesi gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunulmaktadır. Tanrı toplumu ve devleti bir liderin öncülüğünde düzenlediği için bu düzene karşı çıkmak ile Tanrıya küfretmek aynı anlamdadır. Aşağıdaki metinlerde de görüleceği üzere "Tanrı'ya itaat ile beye itaat", "iktidarın iyiliği", "kadere rıza", "cennet-cehennem", "he-

lal-haram", "iyi-kötü", "devlet ve cennet özdeşliği", "ölüm ve cehennem korkusu" *Kutadgu Bilig*'de din adına yoğun şekilde işlenmektedir: "Ey adil, temiz bey, yumuşak huylu; Tanrı verdi, erdem, bilgi, akılı" (3112); "Tanrı verdi bana, tüm iyiliği; Bir de seni verdi, on kat üstünü" (3122); "Yaratmadan önce, yürüttü kaza; Boyun eğip göster, kazaya rıza" (3195); "Zindanda, ne arzu, dilek dilersin; Dilek cennettedir, devlet desteğin" (3521); "Bu üçünden başka, yok dünya malı; Ya helal, ya haram, ya da şüpheli; Helale hesap var, harama ceza; Eğer şüpheliyse, yeme, sakın ha; Kimi sevse dünya, sonunda sürer; Rahatla avutur, sonra terk eder" (3546-3548); "Bu gün gelir devlet, dileğin olur; İnanma ona sen, yine kaybolur; Ölüme aldanma, sanma geç gelir; Pusudan çıkmışça, ansızın gelir; Binlerce gafili, ölüm avlamış; Birçok toplumları, ölüm dağıtmış" (4825-4827); "Harama uzanma, gözet kendini; Haram yiyen' yeri, cehennem dibi" (5261).

Kutadgu Bilig'de dikkat çeken hususlardan birisi de din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiği yönündeki anlatımlarıdır. Hükümdar dini ve akıbeti temsil eden Ogdurmuş'tan yönetimde kendisine ışık tutabilecek ve yol gösterebilecek tavsiyeler istemektedir ve devlet adına çalışmasını istemektedir. Başka bir deyişle hükümdar Ogdurmuş'tan o dönem vezir olarak görev yapan Ögdülmüş'e yardımcı olmasını ve gerektiğinde vezir olmasını istemektedir. Kendisinden Ögdülmüş aracılığıyla nasihat isteyen hükümdara, Ogdurmuş'un verdiği yanıt ise din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması anlamında çok önemlidir. Buradan hareketle eserde, hükümdarların din işleri ile dünya işlerinde daha ölçülü davranması gerektiği vurgulanmaktadır. Din işlerine müdahalede ise toplumsal birlik ve bütünlüğün öncelenmesi ve dinin yekpare ve hiyerarşik bir toplumsal düzenleme misyonundan faydalanması gerektiği hakana tavsiye edilmektedir. Manevi alan olarak dinin, maddi alan olarak da devletin üstünlüğü ile sonlanan bu ayrışma da dinin misyonundan öte görevi hatırlatılmaktadır: "Din dalıyla, dünya, dalı karşıttır; Yaklaşmaz ikisi, yolu kesiktir; Bu din ile dünya, zor birleşmesi; Bilmeli, kavuşmaz, bunun ikisi;

Birisi yaklaşsa, birisi kaçar; İkisini tutsa, kişi, yol şaşar" (5311-5313); "Kişiye hizmetle, hayat geçirip; İbadetim kaldı, gaflete düşüp" (5693).

Bilgi, eğitim ve yönetim

"Akılsız kişiler bilgiyi bozar;
Bilgisiz kişiyle millet zayıflar"

Kutadgu Bilig, gelenek ve tecrübe gibi kültürel birikime önem verdiği kadar, bilgi ve eğitim konusunda da oldukça hassastır. Adından da anlaşılacağı üzere insanların dünya ve ahiret huzurunu sağlayan bilgilerin derlendiği eser için eğitim; bilgi, görgü, tecrübe ve liyakat elde etmekten ziyade, toplumsal, siyasal ve ekonomik statü (güç) sahibi olmanın ve insanın toplum ve siyasa içindeki hiyerarşik yerini bilmesinin bir aracı olarak görülür. Uzunca bablarda *Kutadgu Bilig*, en önemli toplumsal ve siyasal değerin çocuk eğitimi olduğundan bahseder. Bu bağlamda aileye ve devlete düşen görevlerden bahseder. Korku siyasetinin kurucu babası olan Platon'un eseri olan *Devlet* nasıl bir eğitim kitabı ise *Kutadgu Bilig* de o derece bir eğitim kitabıdır. Aslında iki eser arasındaki ortak noktalar o kadar fazladır ki, sanki Yusuf Has Hacib değil de Platon konuşmaktadır. Bu durum aslında Türk siyasal kültürü ile Platon'un düşüncelerinin ne denli birbiriyle özdeşleştiğini de göstermektedir. *Kutadgu Bilig*, çocuk eğitimini, çocuğun topluma ve devlete uyumunun artması ve hâkim kültür içerisinde nesneleşmesi, terbiye olması süreci olarak değerlendirir. Eğitimin önemi, çocuğun terbiye olması ile sınırlıdır. Eğitimin önemi, bir toplumsal güç elde edilmesi ve siyasal yapıya uyum kazandırılması gerekliliği ile kıyaslar. *Kutadgu Bilig*, cahil ve eğitimsiz kişilerin toplum ve hayat şartları karşısında çaresiz ve sorunlu kişiler yarattığına inanarak, eğitim ve eğitimcinin gücünü abartır.

Kutadgu Bilig'de eğitime verilen önemin bir başka önemli nedeni, eğitimli insanın toplum ve devlet içerisindeki saygın konumudur. Eğitimli ve bilgili kişi hem toplumsal hem dinsel hem de siyasal görevlerinin bilincinde olarak iyi bir vatandaş

olma erdemi gösterir. Ayrıca bilgi ve eğitim toplumsal düzeni sağlayan itaat kültürünü de besler. Eğitim ve bilgi sayesinde insanlar liyakate sahip olurlar ve milletine ve devletine hizmet etme imkânına kavuşurlar. Bu yüzden *Kutadgu Bilig*'de zenginliğe, soya ve eğitime dayalı elitizm (oligarşik, aristokratik, entelektüel) kültürü, bilgili insanlara toplumda fazladan bir itibar kazanma aracıdır. *Kutadgu Bilig*'de *cehalet, felaket* olarak değerlendirilmesine rağmen, sadece eğitimle insanların bilgili olacağı kabullenilmez. Eğitim, ancak doğası iyi olan ve doğal eğilimleri buna uygun insanları geliştirir. Bu yüzden, Türk toplumunda, insanın doğuştan getirdiği akıllık ve cahillik özellikleri, eğitimden daha önce gelir. Türk toplumu için, eğitim görmekten ziyade, "adam olmak" önemlidir. "Adam olmak" da devletine sadık "akıllı, uslu" vatandaş olmak anlamındadır: "Böyle bu faydalar, bilgiden gelir; Akıllı, bilgili, uysaldan gelir" (1775). *Kutadgu Bilig*'de bilginin sonradan öğrenildiği, bilginin insana değer kattığı ve önemi birçok yerde anlatılmıştır. Bilgisiz insanın toplumda da yeri olmadığı, insanın güzel özelliklere sahip olabilmeleri için bilgiyle kendilerini geliştirmeleri gerekir. "İnsanın yücelmesini", "bilginin erdem olduğunu", "bilginin toplumsal ve siyasal düzende dirlik sağladığını", "bilginin kut almak olduğunu" işleyen *Kutadgu Bilig*, bilgisiz olmayı da "kör" ve "hayvan" olmakla eşdeğer görür: "Verdiği bilgiyle, insan yükseldi; Verdiği anlayış, düğümler çözdü; Tanrı kime verse, anlayış bilgi; Hep iyiliklere uzanır eli; Bilgiyi yüce bil, anlayışlı ol; Bu iki erdemle, yükselir her kul" (150-152); "Bilgisiz insanlar, şüphesiz kördür; Yürü ey bilgisiz, bilgi gördürür" (179); "Öğrenemediği, akıl insanda; Doğasına katar, Rab, yaratanda" (1682); "Yürü, hayvan olma, akıl bilgi al; Bilgi ile konuş, düzelt bu dili" (1846); "Bilgi, erdem, tavır, iyi hareket; Öğrenirse insan, düzelir elbet" (1824); "Bilgili, akıllı, kişiler insan; Onlardan başkası, hepsi de hayvan" (3165); "İki tür insana, insandır denir; Biri öğretendir, biri öğrenir; İkisinden başka, hep hayvan gibi; Dilersen bunu tut, dilersen onu" (3217-3218).

Kutadgu Bilig'de devletin ve ülke yönetiminin istikrarı yasa ve güvenliğe bağlanmıştır. Hangi bey bu ikisine sahip olursa

iktidarı her yerde duyulur, ülkesi genişler ve beylik oluşur. Beyin güçlü ve adil yasa ve kurallara uyması tavsiye edilmiş, halkın beyin arkasından geleceği vurgulanmıştır. Yönetimin bu ilkelere dayanmaması halinde kargaşa, kaos ve anarşinin baş göstereceği ile korku siyaseti üretilmiştir. Anarşinin önlenmesi beyin uygulayacağı otoriter korku siyasetine, korku siyaseti de "kılıç ile güvenliğin sağlanmasına", "doğru yasa yapılmasına", "kötülerin dayak ve zindan ile susturulduğu siyaset yöntemlerine" bağlanmıştır: "İki şeydir, ülke, bağı, kilidi; Biri yasa, biri, güvenlik, köklü" (2015); "Bu göğün direği, doğruluk, yasa; Yerinde durmaz gök, yasa bozulsa" (3463); "Hangi beyin olsa, yasası doğru; Ülkesi yükseldi, parladı günü" (2017); "Bu beyler, ne yolda, yürürse eğer; Beyin bu gidişi, kula yol, meğer; (2113); "Beyi iyi olsa, yolu da doğru; Daha iyi yürür, kul, yolu izler" (2114); "Beyler kapısını, siyaset süsler; Siyasetle, ülke idare eder; Siyaset kötüyü, susturmalıdır; Anarşiyi ancak, siyaset önler" (2130. 2131); "İşte gör, bak benim, doğruluk, yasa; Yasa, kurallar bu, dikkat et buna" (800); "Artık benim törem, nereye girse; O il tam düzelir, taş kaya olsa" (830); "İyi yasa koydu, beylerin beyi; Kötünün dayaktır, zindandır, yeri" (893).

Ordu

"Kılıç oynadıkça düşman oynamaz;
Kılıç kına girse, bey huzur bulmaz"

Kutadgu Bilig'de ordu hakanın iktidarının ve gücünün sembolüdür. Bu yüzden hakan aynı zamanda bir asker olarak komutandır. Bu açıdan hakanın özelliklerinin başında sayılan "korkak" değil de "yürekli" olmasının kökeni de bu noktadır. Hakanın bir komutan olarak üstünlüğü tıpkı Machiavelli'nin aslan-tilki metaforuna benzer şekilde aslan-köpek ikilemine dayanmaktadır. Hakan bir asker olarak aslan gibi güçlü ve cesur olmalı iken asla bir köpek gibi aciz ve korkak olmamalıdır. Halkın ve ordusu onun gücü ve cesareti karşısında kedi veya koyun gibi olmalıdır. Aslan gibi olursa hakan hem içerideki hainler hem de dışarıdaki düşmanlar ondan korkacak ve

ona teslim olacaklardır. Ayrıca *Kutadgu Bilig*'de eğer hakan bu özelliklere sahip olup tüm dünyaya meydan okursa Hobbes'un Leviathan'ı gibi bir "ejderhaya dönüşecektir. Sık sık düşmanın ancak cesaretle yenilebileceği belirten *Kutadgu Bilig*, askerin en büyük silahının "nara atarak düşmanına korku salması" olduğunu da öğütler: "Yürekli, korkağa, olsa komutan; Yürekli olur o, bir başka insan; Gör ki, aslan olsa, köpekler başı; Köpek aslan olur, dengine karşı; Eğer köpek olsa, aslanlara baş; O aslan da olur, köpeklere eş" (2045-2048); "Savaşta yaramaz, yüreksiz kişi; Yüreksiz insanlar, sayılır dişi" (2283); "Yaklaşıp askere, erler kapışsa; Dengiyle vuruşup, atmalı nara" (2375); "Diren, arkanı dönme, sakın düşmana; Düşmanı vur, yoksa, düş öl orada" (2378); "Ayık bey ordusu, ejderha başlı; Bir aslana binmiş, kılıç kamçılı" (2354); "Yiğit kılıç alır, onu kullanır; Düşman boynu keser, yere kaydırır" (2708).

Türk siyasal kültürünün önemli yönetim kaynaklarından olan "Daire-i Adliye"de belirtilen ordunun işlevinin malı ve mülkiyeti toplamak ve toplumu devlete ram etmek ilkeleri *Kutadgu Bilig*'de de aynen vurgulanmaktadır. Bey için gerekli olan asli değerin dirlik ve birlik olduğu, bunu temin edecek şeyin mal olduğu ve malı da koruyan, toplayan ve bölüştürenin ordu olduğu gerçeği *Kutadgu Bilig*'de ordu konusunun ne denli önemli bir anlam ve değer ifade ettiğini göstermektedir. *Kutadgu Bilig*, dünyanın bütün hazinelerine kavuşmanın tek yolunun mal biriktirmekle uğraşmak değil güçlü orduya sahip bir devlet ve millet inşa etmek olduğunu vurgular. *Kutadgu Bilig*'deki bu vurgu günümüze kadar iktidarını sürdüren ve orduya devlet içinde vesayet rolü biçen "güçlü ordu, güçlü devlet" anlayışının da kaynağıdır: "Derlenir, toplanır, at, ordu, asker; Asker, at, orduyla, olur dilekler" (2051); "Cömert ol, bağışla, yedir ve içir; Eksilince vur al, yine yetiştir" (2053); "Yetkin dünya beyi, hazine neyler; Erat nerde ise, hazır hazineler" (2056); "Ülke tutmaya, çok ordu, at gerek; Asker, at tutmaya, mal, servet gerek" (2057); "Kılıç vuranları, memnun et, ey bey; Sen de memnun yaşa, görme acı şey" (2145); "Uzatma işini, er topla, savaş; Mal ver, öv askeri, okşa ve savaş" (2365). Bu açıdan "orduya sa-

dakat" ve minnet duymak hakanın, devletin ve milletin bir şeref borcudur: "Beyler kılıç ile egemen olur; Kılıçsız, gafil bey, ilinden olur; Kılıç ile balta, ülke bekçisi; Kılıçla alır il, yöneticisi; Ey ülkeyi tutan, ülkeni koru; Yiyen, gafletle yer, bil ki, ağuyu; Kılıç, balta olsun, bekçin, ey güçlü; Kılıç bekçi olsa, beyler huzurlu; Kılıç oynadıkça, düşman oynamaz; Kılıç kına girse, bey huzur bulmaz" (2139-2144).

Türk siyasal kültürüne hâkim olan "ordu-millet" özdeşliği ve "Her Türk asker doğar" inancı *Kutadgu Bilig*'de de aynı anlayışla işlenmektedir. Milletin her ferdinin asker olduğu inancı ile sürekli askeri eğitim alması ve savaşa her an hazır olması istenir. Savaşçı millet olmak zorunluluğu gereği asker-vatandaşlar tıpkı Spartan bir söylem ve anlayışla "onur", "cesaret", "ölüm", "canını feda etmek", "beyi için canını vermek", "yiğitlik", "şeref" ve "övgü" gibi payelerle eğitilirler. *Kutadgu Bilig* için bir asker vatandaşın savaşçı olmaması onursuz olması demektir: "Onuruyla insan, düşmanı saçar, Savaştan en önce, onursuz kaçar; Onur için, korkak, yiğitlik yapar; Övgü almak için, ölüme koşar" (2291-2292); "Gelin kız sevinci, gerdek gecesi; Yiğidin övüncü, savaş günleri" (2380); "Asker görse yiğit, gör, aslan olur; Seğirtir öldürür, vuruşup ölür" (2383); "Eri övsen, elle aslanı tutar; Atı övsen, koşar, uçanı tutar" (2401). *Kutadgu Bilig*'de insanların övgü alması ölmekten daha değerli görülmüş ve orduda cesaretin önemli olduğu, cesaretsiz kişilerin olmasının hem ordunun devamlılığı hem de ülkenin varlığı için tehlike olarak ele alınmıştır. En büyük iç korku olan saltanatın kaybolup anarşinin gelmesinin ve en büyük dış korku olan düşmanların istilasına uğramanın tek güvencesi ordudur. Bu yüzden sürekli teyakkuzda bulunulmalı ve ne hakan, ne komutanlar, ne millet ne de ordu ihmalkâr davranmamalıdır. En küçük ihmalkârlık yok olma, esir olmak veya anarşi ve kaosa gark olmaktır: "Yüreksiz kişiler, orduyu bozar; Ordu bozulunca, er, eri bozar" (2284); Hangi ordu olsa, başsız bıraksan; O ordu bozulur, Hakan yaşa sen" (2302); "Gururlansa eğer, bu komutanlar; Şüphesiz, düşmandan, kamçı yer bunlar" (2296); "Büyüklenen kişi, ihmalkar olur; Gafil er, bozulur, zamansız ölür" (2297).

"Umut ile korku, kanadın olsun;
Bu iki aradan, şaşmasın yolun"

Önceki bölümde de gördüğümüz gibi Orhon Abideleri'nde aşırı derecede vurgulanan devletin önemi, milli birlik ve beraberlik, liderin/kağanın üstünlüğü ve askerin gücü konuları aynı zamanda korku unsurlarının da kaynağını teşkil etmekte idi. *Kutadgu Bilig*, Orhon Abideleri'nden hiçbir kırılma göstermeksizin aynı korku siyasetini kendi çağına uyarlamıştır. Aradaki tek fark *Kutadgu Bilig*'in korkuyu meşrulaştırmak için yeni bir dinsel kaynak olarak İslam'ı aşırı derecede kullanıyor olmasıdır. *Kutadgu Bilig*, Türk siyasal kültürüne hâkim olan temel korku kaynaklarını kendi söylemi ile dönüştürmektedir. *Kutadgu Bilig*'de de iç ve dış düşman algısı, devletsiz durumun kaosa neden olacağı korkusu, birliğin ve dirliğin olmadığı yerde esaretin ve yok olmanın geleceği, kağanın olmaması durumunda bir milletin yok olacağı korkusu ve özellikle ordunun zayıf ve ihmalkâr olduğunda topyekün Türk milletinin, devletinin ve geleneğinin yok olması korkusu çok yoğun ve yaygın bir şekilde metinlere sinmiştir. *Kutadgu Bilig*, korku yaratarak ve yöneterek siyasal iktidarların meşrulaştırılacağının farkındadır. *Kutadgu Bilig*'de bu korku kültürü ve korku siyaseti siyasal ve toplumsal hayatı belirleyen en güçlü faktörlerden biri olarak kullanılmıştır. *Kutadgu Bilig*'de korku unsurları; siyasal iktidarı hem kurucu, hem koruyucu, hem düzenleyici hem de meşrulaştırıcı bir amaçla kullanılmıştır. Bu yüzden *Kutadgu Bilig*, bir "korku siyaseti" kitabıdır. Bu açıdan hemen her tavsiyenin arkasından bir tehdit gelir. Bu yüzden *Kutadgu Bilig* eseri bir "tembih/uyarı/ikaz" niteliğindedir. *Kutadgu Bilig*'de korku siyaseti inşa edilirken karşılıklı umut ve korku ile denge sağlanmaktadır: "Umut ile korku, kanadın olsun; Bu iki aradan, şaşmasın yolun" (3671); "Rica ile korku, kanat gibidir; İkisiyle uçan, göğe yol bulur" (3673).

"Hakan kötü olsa dünyayı bozar;
Kısıtlayan yoksa, yolundan çıkar"

Kutadgu Bilig, "insanları her iki dünyada da kuta eriştirmeye yarayan bilgi",[12] "mesut kılma ve devlet idare etme ilmi"[13] anlamına gelen ve bu ilkeleri düzenleyen bir eser olduğu için temel korkusu dünyada kutun kaybolup toplumsal ve siyasal düzenin bozulmasıdır. Bu bağlamda *Kutadgu Bilig* için kutun ötekisi kaostur. Kaos ise eser boyunca milletin devlete olan itaatinin kaybolması, yönetimin ve yasaların bozulması, toplumsal dini, ahlaki ve törel değerlerin çözülmesi ve ölüm olarak vurgulanmaktadır. *Kutadgu Bilig*'de bu tehdit algılamaları çerçevesinde siyasal iktidarın toplumda dirlik ve düzen sağlaması için hem siyasal iktidara hem de topluma bazı korkular verilmektedir. İyi yasa yaparak adaleti dolayısıyla da düzeni sağlayan hükümdara bozulmaması gerektiği, kendisinin bozulursa milletin de bozulup düzenin bozulacağı anlatılmaktadır. Düzen bozulduktan sonra da beyliğin yani devletin de ayakta kalamayacağı vurgulanmaktadır. Düzeni sağlamak için beyde bulunması gereken erdemlerin üzerinde durulmaktadır. Aslında *Kutadgu Bilig*'de okunması gereken en önemli şey organizmacı sistem ve hiyerarşik düzenin tek teminatı olan "baş"ın konumudur: "Beyler baştır, başlar, nereye gitse; Uyar gider bütün, uyan kişi de" (5202). Her şey hakana bağlıdır ve onun varlığı, dirliği, adaleti ve yasalara uymasıyla kaimdir. Bu anlayış ise siyasal sistemin korku ile paralel hakanın şahsındaki keyfilikle ilgilidir. Hakan sorumsuz ve mutlak bir güç olarak devletin, milletin ve organizmanın "olmazsa olmaz"ıdır. Tüm düzen hakanın insafına bırakılmaktadır. Yazar ayrıca toplumsal düzeni koruma adına dini çok iyi kullanmaktadır. Toplumun ve yöneticilerin dinden uzaklaştıklarında düzenin bozulacağını ölüm korkusu ve Tanrı'ya hesap vermekle işlemektedir: "Boyun eğip göster, kazaya rıza" (3195). *Kutadgu Bilig*'in temel felsefesi topluma ölümü gösterip düzene

12 Agop Dilaçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, s. 71.

13 Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, s. 89.

razı etmektir ki bu korkuyu da dini meşruiyet aracı olan "kadere rıza" ile beslemektedir: "Ölüme aldanma, sanma geç gelir; Pusudan çıkmışça, ansızın gelir; Binlerce gafili, ölüm avlamış; Birçok toplumları, ölüm dağıtmış; Çok toplulukları, taradı ölüm; Ölüm düşündükçe, yaşarır gözüm" (4826-4829); "Ölüm ordu bozdu, çok kenti, köyü; Ölüm saray yıktı, çok evi, köşkü" (4834); "Ulus tavrı densiz, olup bozulsa; Gör, bırakma, önle, baskı uygula" (5198); "Millet, bozulursa, beyler düzeltir; Ya bey bozulursa, kimler düzeltir?" (5203); "Eğer iyi tutsa, beyler eylemi; Ülkeye iyilik, olur sevinci" (5225); "Hakan kötü olsa dünyayı bozar; Kısıtlayan yoksa, yolundan çıkar; İyiyi ağırla, iyilik eyle; Millet iyi olur, düzelir böyle" (5282-5283); "Aç gözlü kişiye, ilde el verme; Şüphe etme, bozar, düzeni ilde" (5305); "Önce il düzelsin, millet durulsun; İç, dış, iş görülüp, yararlı olsun" (5495); "Ey Hakan, yapacak, işler bu sana; Bunu yaparsan il, girer düzene" (5540); "Dördüncü, dirençli ve yiğit olmak; Düşman boynu eğip, işi sağlamak; Hangi bey, dört işi, tamam yapmasa; Ülkeye çöküntü, girer sonra da" (5905-5906); "Hangi bey bu yolu, bırakıp sapsa; Beyliğini bozar, bey olmaz asla" (5909).

Kutadgu Bilig, dirlik ve düzen inşasını toplumsal huzur ideali üzerine kurmaktadır. Bu yüzden huzur kavramı "dünya ve ahiret mutluluğu" anlamında okunmaktadır. Bütün sistemi hakanın varlığına bağlayan *Kutadgu Bilig* huzurun sağlanmasında da yine hakana büyük görevler yüklemektedir. Eser, toplumda huzurun sağlanması için güvenlik, zenginlik ve adalet ilkelerini öne çıkartmış, bu ilkeleri iyi yasalara bağlamış ve iyi yasaları da hakanın iradesine ram etmiştir. Toplumda huzur sağlandıktan sonra da zenginliğin geleceğini anlatmaktadır. Bu açıdan huzur ve zenginlik arasında bağ kurularak, "Huzurunuz olmazsa, fakirleşirsiniz, düzeniniz de bozulur," mesajı verilmiştir. Huzurun kaybolması korkusu toplumsal dirlik ve birliğin de yok olması açısından durum doğurur. Bu bağlamda *Kutadgu Bilig* için huzurun ötekisi "yaramaz" durumdur: "Hizmetli, can feda, kılıçla vurur; Faydası ülkeye, il, kente huzur" (2999); "Bu üç işte olsa, yaramaz kişi; Yaramaz olur hep, ülkenin işi" (5334); "Yasa yap millete, huzuru sağla; Sana iyilikle,

etsinler dua" (5491); "Yasa, düzen iyi, tamam kuruldu; Hile, al kalmadı, kötü kayboldu; Bunları bırakıp, beri gelirsen; Bu işler bozulur, pişman olursun; Yine değişir bu, usûl ve yasa; Bozulur il, kalmaz, eser ortada; Senin yerine bir, kötü oturur; Ulusu inletir, bırakmaz huzur; Senden sorar bunu, bir olan Tanrı; Tanrı sorgusu var ve iyi adı" (5735-5740); "Ne iyi olur gör, bu iyi yasa; Yasalarla beylik, durur ayakta; Böyle bey olursa, halkın başında; Mutlu olur halkı ve ülkesi de" (5944-5945).

Yönetim ve adaletin bozulması; anarşi

"Eğer bey ülkeye yasa koymazsa;
Ateş düşer halka, ülke bozulur;
Şüphesiz temelden, beylik yıkılır"

Kutadgu Bilig'e göre devlet yönetimini ve toplumsal birliği birbirine adaletle bağlayan unsurlar töre, yasa ve kılıç gücüdür. Devleti yönetenler bunlar arasında dengeyi ve düzeni sağlayamazlarsa yönetim ve adalet bozularak anarşi ortaya çıkar. *Kutadgu Bilig*, sık sık anarşi kavramını devlet yönetiminde bir baş yerine başıboşluk ve çokbaşlılık olarak okur. Anarşi ise "törenin, görgünün, usulün, hakkın ve yönetimin" bozulduğu kargaşa ortamıdır: "Görgüsüz olurlar, cahil bütün halk; Töre yok, usûl yok, ilişkide hak" (4321). Ayrıca adaletten de kastedilen tam da herkesin haddini ve hukukunu bildiği bir hiyerarşik düzendir. *Kutadgu Bilig*'in anlatımına göre töre ve yasa hükümdardan önce gelir. Hükümdarlar ve yöneticilerin töreye uygun hareket etmesi gerektiği birçok yerde sıkı sıkı tembih edilmiştir. *Kutadgu Bilig*, iktidar sahiplerini, devlet yöneticilerini, vezirleri hak ve adalet yolundan ayrılmamaları, halka zulüm etmemeleri yönünde sürekli uyarmak suretiyle devlet yönetiminin temel ilkesini ortaya koymuştur. *Kutadgu Bilig*'e göre hükümdarın; halkı refah içinde yaşatmak, töreyi ve kanunları düzenleyip, uygulayıp düzeni sağlamak ve adaleti sağlamak, gerektiğinde savaşarak devletin düzenini korumak, ekonomik işleri düzenlemek gibi temel görevleri vardır. Hükümdar tüm bu işleri yaparken gücünü ve yetkisini töreden almalı ve Tanrı'nın koyduğu kurallara uygun yapmalıdır.

Bunun yanında hükümdar görevlerini yerine getirirken Tanrı'ya karşı sorumludur, halk da hükümdara karşı sorumludur. Halk hükümdarın dediklerini yapmalı ve onun emirlerine ve hükümdarlığına kayıtsız şartsız itaat etmelidir. *Kutadgu Bilig*, yöneticileri, her şeyi bilen, çok güçlü, Tanrı'dan güç alan ve bu güçle halkı yöneten, her şeye gücü yeten sıfatlarla aşırı yüceltirken hem siyasal korku araçlarını hem de meşruiyet kaynaklarını titizlikle kullanmaktadır. Bu açıdan yönetim bozulunca adalet de bozulur ve anarşi ortaya çıkar: "İftira dünyaya, anarşi sokar; Müfteri başını kes, ey cömert asker" (4213); "Diklenme devlete, onunla anlaş; Anlaşmazsa devlet zehir olur aş" (4299); "Kötü yapma millet, bey kötü yapar; Kötülük yaparak, kötüyü basar" (5948); "Bey tavrı düzelir, halk düzgün gitse; Tavır düzeltse bey, durulur ülke" (5949); "Doğru ol, doğruluk, üzre yap yasa; Ki uzasın beylik, dursun ayakta" (5170); "Eğer bey ülkeye, yasa koymazsa; Gözetilmese halk, kapanlar alsa; Ateş düşer halka, ülke bozulur; Şüphesiz temelden, beylik yıkılır" (2136-2137); "Nasıl bey olur o, dilek diler de; Bu kadar arzular, bulmaz onu da; Nasıl güç yetirir, koca ulusa; İlinde fermanı, yürütemezse" (3867-3868); "Hakan çok yaşasın, kutlu, devletli; Feda olsun, can, ten ve özüm, hepsi" (6267); "Hakan eli bütün, millete uzar; Asılırsa yüzü, ne olsa yapar" (5064).

Kutadgu Bilig'de adalet, töre ve yasaya bağlılık konusuna birçok yerde değinilmiştir. Eser, toplumun adaletle yönetilmesi gerektiğini ve devletin iyi yasa ve adaletle ayakta kalacağını vurgulamıştır. Töre ve yasalara uyulmazsa toplumsal yozlaşma olacağı, yasanın tam olması durumunda halkın da zengin olacağı vurgulanmaktadır. Adalet ve iyi yasanın yokluğunda devletin kaybedileceği, halkın zengin olmayacağı, huzur ve refahın olmayacağı şeklinde topluma korku aşılanmaktadır: "Dünya huzur doldu, düzen kuruldu; Adalet, yasayla, adı duyuldu" (103); "İyi yasa koydu, beylerin beyi; Kötünün dayaktır, zindandır, yeri" (893); "Ulusa düz-doğru, yasa uygula; Kıyamet gününde iyilik ola" (1374); "Uzun yöneteyim, dersen, ey yetkin; Doğru yasalar yap, kolla milletin" (2033); "Halk zengin olmalı, mal almak için; Yasa tam olmalı, zengin halk için"

(2058); "Eğer bey ülkeye, yasa koymazsa; Gözetilmese halk, kapanlar alsa; Ateş düşer halka, ülke bozulur; Şüphesiz temelden, beylik yıkılır" (2136-2137); "Bu göğün direği, doğruluk, yasa; Yerinde durmaz gök, yasa bozulsa; Olmasa hayatta, yasa beyleri; Tanrı bozardı bu, yedi kat yeri" (3463-3464); "Yasa yap millete, huzuru sağla; Sana iyilikle, etsinler dua" (5491); "Milleti yasayla, düzenle, bütün; Yararsız ve kötü, ilden sürülsün" (5498); "Değiştirildi tüm, yasa, nizamlar; Kara ile beyaz, benzer oldular" (6492).

Ahlaki bozulma ve cehalet; yozlaşma

"Değiştirildi tüm yasa, nizamlar;
Kara ile beyaz, benzer oldular"

Kutadgu Bilig'de devlet ile toplum arasındaki bağ hukuki kişilik ve kurumsal bağlılık üzerine değil tamamen ahlaki değer ve bağlılıklar üzerine inşa edilmektedir. Aynı zamanda bir ahlak kitabı olan *Kutadgu Bilig*, devlet ve millet arasındaki siyasi ilişkileri tamamen dinden ve töreden kaynaklanan ahlaki ilkeler üzerine kurmaktadır. Bu yüzden toplumun ahlaki yapısı dinsel ve geleneksel değerler dışında bir kaynaktan beslenirse devlet de millet de dirlik de yok olacaktır. Devleti ve milleti birbirine bağlayan harç tam da bu ahlaki ve dini inançlardır. Bu açıdan *Kutadgu Bilig*, ahlaki bozulmanın ciddi bir toplumsal ve siyasal yozlaşmaya neden olacağını bunun da sebebi olarak edep, töre, bilgi ve iyilik erdemleri yerine terbiyesizlik, ahlaksızlık, cehalet ve kötülüğün hâkim olmasını belirtir. Bu bağlamda yazarın en büyük korkularından birisi de ahlaksız bir devlet ve töresiz bir toplumdur. Bu iki değeri ayakta tutan temel tutkal ise din doğal olarak Tanrı'dır. Dinden ve töreden uzaklaşmak sadece devletin cezasını değil Tanrı'nın da gazabını celbedecektir. Tanrı devletsiz bırakıp esarete mahkûm edebileceği gibi dünyayı zindana da çevirecektir: "Üç şeyden uzak dur, gayret et fazla; Bir, beylik taslama, söylerim, asla; Birisi de yalan, biri açgözlülük; Bu üçün üçü de, sonunda yokluk" (4106-4107); "Bu üç şeyden kendini gözetmese er; İşit bu sözleri, ba-

şın terk eder" (4119) "Ey adil, temiz bey, yumuşak huylu; Tanrı verdi, erdem, bilgi, akılı" (3112); "Yaratmadan önce, yürüttü kaza; Boyun eğip göster, kazaya rıza" (3195); "İnsanın iyisi, insana yarar; Bu iyi insanla, ulus ta doyar" (3248); "Nefse uyan, onun, esiri olur; Ten arzusu duyan, ona kul olur" (3345); "Adem yanılınca, tanrı kınadı; Güçlü Tanrı, zindan, kıldı dünyayı" (3520); "Bu üçünden başka, yok dünya malı; Ya helal, ya haram, ya da şüpheli; Helale hesap var, harama ceza; Eğer şüpheliyse, yeme, sakın ha; Kimi sevse dünya, sonunda sürer; Rahatla avutur, sonra terk eder" (3546-3548); "Zindandır bu dünya, ey dünya beyi; Bulunmaz zindanda, ezadan gayri; Zindanda, sen fazla, sevinç dileme; Sevinç yeri cennet ve de avunma" (5185-5186); "Harama uzanma, gözet kendini; Haram yiyen yeri, cehennem dibi" (5261).

Yukarıdaki metinlerden de anlaşılacağı gibi din nerede başlıyor, devlet nerede bitiyor tamamen belirsizdir. *Kutadgu Bilig*, bir din devletini öngörmemektedir ama dini siyasal iktidarın elinde bir meşruiyet aracı olarak kullanmaktan çekinmemektedir. Haram ile ceza, günah ile suç, devlet ile din, hakan ile Tanrı birbiri içinde erimektedir. Toplumsal birlik ve dirliği asli amaç olarak kabul eden *Kutadgu Bilig*, bu düzeni ayakta tutabilmek için her türlü meşruiyet aracına ve korku kaynağına başvurmaktadır. Özellikle dünyevi suçlar için bile Tanrı ve cehennem söylemlerini dile getirmesi önemlidir. *Kutadgu Bilig*, ahlaki bozulma ve doğuracağı yozlaşma korkusu ile toplumu ve hakanı sık sık ahiret ve cehennem ile tehdit eder. Devletin ahlak ve dinden müteşekkil bir töre düzeni olduğundan yola çıkan *Kutadgu Bilig*, hakanın töre ve yasaya bağlı kalarak devleti yönetmesini, yine yönetilenlerin de yasaya ve töreye bağlı kalması gerektiğini defalarca vurgulamıştır: "Dünya sonu geldi, töre bozuldu. Kötüleri gördü, iyi bozuldu"; "Değiştirildi tüm, yasa, nizamlar. Kara ile beyaz, benzer oldular," diyerek töre ve yasaya uyulmaması durumunda toplumun bozulacağını, toplumsal yozlaşmanın kaçınılmaz olacağını vurgulamaktadır. *Kutadgu Bilig*'in, ahlaki yozlaşmayı din ve akıbeti temsil eden karakterlerden Ogdurmuş'un vefatı ile ilişkilendirmesi dikkat çekicidir.

Bu bağlamda yazarın dinden uzaklaşılması durumunda ahlaki yozlaşmanın da kaçınılmaz olacağı mesajını verdiği söylenebilir. İnsanların dinden uzaklaşmasıyla toplum bozulur ve bu bozulma beyliğin de yıkılmasına sebep olabilir: "Bollandı ülkede, değersiz kişi; Uysallar çiğnendi, çekemez başı; Meyle yüz yıkayan, namaz kılmayan; Gör, yiğit sayılır,o zor kullanan; Helal kalktı, bütün, haram çoğaldı; Haram yiyen gönlü, kirle kaplandı" (6453-6457); "Küçükte edep yok, büyükte bilgi; Kabalar bollaştı, nazikler yitti; Yakınlık oldu hep, tek para için; Hani iş görenler, doğru, hak için; Emanet adı var, hani yapanlar; Nasihat adı var, hani tutanlar; Hani isteneni, yapan kişiler; Hani yasakları, tutan kişiler; Satıcı kaldırdı, emanetleri; Ustalar kaldırdı, nasihatleri; Bilgililer doğru, söylemez sözü; Dişide haya yok, hiç örtmez yüzü; Tüm insanlar para, kulu oldular; Gümüş kimde ise, boyun eğdiler; Cemaat çok idi, bu mescitler az; Çoğaldı mescitler, cemaatler az; Hani doğrulukla, iş yapan hani; Hani Tanrı işi, yürüten hani; Dünya baştan başa, bütün bozuldu; Nerede, görüp de, şaşıran hani" (6469-6480); "Değiştirildi tüm, yasa, nizamlar; Kara ile beyaz, benzer oldular" (6492); "Dünya sonu geldi, töre bozuldu; Kötüleri gördü, iyi bozuldu" (6489).

Kutadgu Bilig, tıpkı Platon'un ideal devletini bozan ahlaki yozlaşmaları tek tek sıraladıktan sonra bu sorunun çözümü için de yapılması gereken tek şeyin neslin terbiye edilmesi ve insanların kötü doğalarının düzeltilmesi olduğunu salık verir. *Kutadgu Bilig*, neredeyse bir çocuk terbiyesi kitabı olacak hükümler eşliğinde ahlaki bozulma korkusuna karşı çocukların terbiyesine bir umut olarak sarılır. Çocukların terbiyesi ahlaki yüceliğe, ahlaki yücelik hem yönetimde hem de toplumda dirlik ve birliğe neden olacaktır. Bu yüzden *Kutadgu Bilig*'de çocuk terbiyesi ile neslin devamı ve toplumun birliği ve devletin düzeni arasında bir bağ kurulmuş ve birçok korku unsuru da bu süreçte tehdit algısı bağlamında dönüştürülmüştür: "Oğul, kız, düşmandır, düşman ne gerek; Düşmansız yaşamak, iyi olur, pek" (3380); "Oğul, kız kötüsü, atadan sonra; Anmaz, ana, baba, adını asla; Böyle evlatlardan, olur mu vefa; Tabiatı kötü, eylemi cefa" (3389-3390); "Tüm erdemleri, tam öğret oğ-

luna; Bu erdemler ile, mal-mülk kazana; Başıboş bırakma, oğlunu, aylak; Aylak çabuk gider, boşluğa, mutlak" (4508-4509); "Dişi kalıp evde, hiç çıkmamalı; Çıkarsa, kaybeder, o doğru yolu" (4518); "Faydalı, kul olsa, oğuldan yakın; Faydasız oğlunu, düşman bil, sakın" (3003).

Kutadgu Bilig'de çok yoğun bir şekilde insanın doğası ve insanların temel özelliklerinin olumsuz ve kötü olduğu yönünde iddialara şahit olmaktayız. İnsanın psikolojik özelliklerinden, doğasından, toplumdaki yerinden, zaafları ve yüceliklerinden temel kurallar çıkartan birçok beyit bulunmaktadır. *Kutadgu Bilig*, insanın doğasını "kötü" özelliklerle anlatır. İnsanın doğası kötüdür ve bu kötü doğadan dolayı insana güvenilmez. İnsanın doğasındaki bu kötülük ondan ortaya çıkacak tüm ürünlerin de eksik ve bozuk olduğuna işarettir. Özellikle avam olarak belirtilen tebaa gerek cehaleti gerekse usul ve erkân bilmediği için aşağılanır. *Kutadgu Bilig*'e göre insanın doğasındaki bu kötü ruh, insanı bencil ve çıkarcı yapmıştır. Bu özelliklerinden dolayı insan, her türlü ilişki biçiminde öncelikle kendi çıkarını düşünerek hareket eder ve diğer insanların çıkarlarını yok sayarak gasp etmek ister. İnsan, bu kadar bencil ve çıkarcı olduğu için, kendisine yapılacak iyiliği de hak etmemektedir. Bu yüzden sürekli kılıç ve zindan ile korkutularak terbiye edilmeli ve kötü doğaları ıslah edilmelidir. *Kutadgu Bilig*'de sık sık insanların "mevki", "altın", "para" ve "güç" için yaşadıkları ve topumu bozan unsurların da bunlar olduğu vurgulanmaktadır. Bu yüzden insanlar toplumda bir konum ve çıkar, başka insanlardan menfaat elde etmek için ikiyüzlü bir siyaset izler. İnsanın doğasının kötülüğü, toplumu bozmuş, bozulan toplumsal ilişkilerde de ayakta kalmanın tek yolu ikiyüzlülük yapmak olmuştur. Türk siyasal ve toplumsal hayatının en önemli değerlerinden biri olan "takiyecilik", bu toplumsal ve siyasal gerçeklerin bir ürünü olarak *Kutadgu Bilig*'de oldukça yoğun işlenmiştir. Avamın tüm işlerinin cehalet ve çıkarcılık düşüncesi üzerine kurulduğunu ifade eden *Kutadgu Bilig*, insanların gerçek yüzleri asla bilinemeyeceği için onlara korku, şüphe ve tehditle bakar. Bu açıdan bakılınca *Kutadgu Bilig*'de en önemli korku

kaynaklarından birisinin her zaman bozulmaya matuf "insanın doğası" olduğunu görürüz. *Kutadgu Bilig*, insanın bu kötü doğasını ve özelliklerini bir bir hakana anlatarak bu tehdide karşı sürekli uyanık olmasını salık verir. Esere göre, ikiyüzlülüğün, toplumsal bir kural ve zorunluluk halinde algılandığı ve yaşandığı bu toplumsal ilişkiler ağında, insanların kendi çıkarları için meşrulaştıramayacakları hiçbir davranış kalmaz. İkiyüzlülük ile meşrulaştırmanın birbirini beslemesi sonucu toplumsal değer ve ahlak ilkeleri de insanların *işine geldiği* gibi yorumlanan göreli normlara dönüşür: "İki tür insana, katılma, ıra; Karışır ortalık, katılsan ona; Birisi müfteri, gammazlık yapan; Biri iki yüzlü, çıkarcı olan; Bir de içkiciyi, tutma arkadaş; Vefalı olmaz o, kırar gönül, baş" (4271-4273); "Kabaya katılma, ey aslı temiz; Yüzsuyu bırakmaz, sende, tertemiz; Kabaya katılma, nazik, uysal ol; Asıl kavga, bütün kabadan oğul; Öfkeliyle olma, yine pek yakın; Eğer kızsa, bozar, yakınlık hakkın" (4289-4292); "Yalancı kişiyle, bozulur dünya; Ey yetkin, el uzat, gerçek, doğruya" (5878); "Kötülüğe karşı, sen ey yürekli; Kötü yapma, zehir, kötülük yemi" (6166); "Çıyan gibi sokar, sinek gibi emer; İt gibi havlarlar, kime yetişeyim" (6601).

İnsanlara her iki dünya mutluluğunu vaat eden bir bilgi kılavuzu olarak *Kutadgu Bilig*, hem ahlaki bozulmanın hem de dini yozlaşmanın ana nedeninin cehalet olduğunu ifade eder. Bu yüzden hem toplumsal alanda hem de ülke yönetiminde bilgi ve akla dayanan bir bilgelik siyaseti uygulanmalıdır. Özellikle avam-havas arasındaki bilgi düzeyini koruyup cahil halka asla güvenmemek ve bel bağlamamak gerekir. Her alanda insanların bilgili olmasının yanında bilgisizliğin milletin zayıflamasına ve huzurun yok olmasına sebep olacağını vurgulayan *Kutadgu Bilig*, cehaleti bir korku unsuru olarak sürekli diri tutmaktadır. Çünkü *Kutadgu Bilig*'e göre tüm kötülüklerin anası cehalettir: "Akılsız kişiler, bilgiyi bozar; Bilgisiz kişiyle, millet zayıflar; Bilgisize verse, bey, yer ve rütbe; Beye zarar verir, bunu bil, önce; Ululuğa erse, akılsız kişi; Beyin başını yer, ey yönetici" (4076-4078); "Avam halkın, bütün, tavrı aynıdır; Bilgi, davranışı, aklı aynıdır; Cahil halk doğası, olur kapkara; Bulaşma karaya, ken-

dini kolla; Cahil, başı boştur, şaşkın eylemi; İşi gücü bütün, eylemi gibi" (4320-4324).

El ve öteki korkusu; düşman

"Düşman nerde olsa, kargaşa boldur"

Kutadgu Bilig'de, hakan ve devlet otoritesi kötü doğaya sahip insanları ıslah etmek ve onları toplumsal birlik ve beraberlik içerisinde tutmak amacıyla kurulmuş bir düzen olarak algılanır. Bir erdemliler cemaati olarak algılanan siyasal düzeni bozan iç kötülük kaynaklan el ve öteki olarak adlandırılırken dış kötülük kaynakları ise genel olarak düşman nitelemesine tabi tutulur. İçerinin hain ve yaramaz insanlarla ve dört tarafın düşmanlarla çevrili olduğu mitolojisi *Kutadgu Bilig*'de de mevcuttur. Bu yüzden devletin görevi hem içerideki düşmanları yasa, kılıç ve zor baskıları ile sistemden atmak hem de dışarıdaki düşmanlarla sürekli savaş halinde kalmaktır. *Kutadgu Bilig*'in en asli önceliği, birlik, dirlik ve beraberliktir. Bu birlik, dirlik ve beraberliğin oluşması ve sürdürülmesinin yolu da, toplumsal dayanışmayı artırmaktır. Özellikle komşuluk, akrabalık ve hısımlık ilişkilerine yapılan yoğun vurgular *Kutadgu Bilig*'de dayanışmanın önemini gösterir. Düğün, cenaze, bayram ve yemek gibi ritüeller de, bu toplumsal dayanışmayı perçinlemek için sık sık kullanılmaktadır. Bu alanlar içerisinde, tartışmalar bile toplumsal pekişmeyi ve dayanışmayı beslediği için gerekli görülür: "Düşmandan, nasıl bir, menfaat olur; Düşman atı bile, karşı tanıktır" (3381); "Dost gönlü kırılsa, o düşman olur; Düşman nerde olsa, kargaşa boldur; Düşman ile hayat, çok tatsız olur; Düşman nerde olsa, yararsız olur; Nice küçük olsa, sana bir düşman; Onu sen büyük san, ey mert kahraman" (3396-3398); "Sinek, file, büyük, düşman sayılır; Isırınca fili, pek çok zıplatır; Düşman küçük deyip, ihmalkâr olma; Ne korkayım deyip, sözle avunma; Düşmanın var ise, ihmal etme hiç; Uysala, uysal ol, düşman, düşmana" (3399-3402); "Düşman uyandırır, eri uykudan; Kusuru, erdemi, halka duyuran" (3414); "Düşman olmayınca, er yiğitliği; Ne zaman bilinir, adı, kimliği;

Kimin erdemi çok, fazla olursa; Onun o oranda, düşmanı fazla" (3413-3415); "Düşmanla çarpışır, er adı büyür; Düşmansızın adı, yatar, küçülür" (3419); "Bilmeden kendine, düşman edinme; Düşmanı olanlar, ermez sevince" (4187); "Düşman az olsa da, zararı mühim; Düşmanda fayda var, diyemez dilim" (4188); "Bir tek olsa düşman, zararı bindir; Bin dostun olsa da, eksiği birdir" (4190).

Kutadgu Bilig'de toplumsal ve siyasal yapı organizmacı hiyerarşik modele uygun olarak bir soğanın katmanları gibi tasvir edilmekte ve Türk toplumu aile, soy, kabile, aşiret, ırk ve din şeklinde yükselen bir bağlılık ilişkisi içerisinde sunulmaktadır. Soğanın kabuğu da tüm bu unsurları birlik ve dirlik içinde tutan, onun çürümesini, bozulmasını, yozlaşmasını ve yok olmasını önleyen hakan ve onun şahsında siyasal iktidardır. Çünkü *Kutadgu Bilig*'in sık sık vurguladı iki şey olmazsa millet de, töre de, din de, devlette olmaz: Yasa ve kılıç. Daha önce de vurguladığımız gibi Türk siyasal kültürüne egemen olan, ***Türk'ün Türk'ten başka dostu da düşmanı da yoktur*** anlayışı ve "öteki" tüm ahlaki ve siyasi unsurları tehdit algılaması *Kutadgu Bilig*'e de hâkim bir söylemdir. Türk siyasal geleneğine hâkim olan "öteki" tanımlaması, *Kutadgu Bilig*'de "el/eloğlu" olarak adlandırılır ve güvenilmez, ikiyüzlü, düşman olarak tanımlanır. Bu tanımlamalar, bireylerin psikolojilerinde "el/öteki" ile ilişki kurmayı, ona güvenmeyi, onunla ortak davranış ve tutum birliği içerisinde hareket etmeyi engelleyip hakana ve devlete bağlanmayı öğütler. Hakana "Umut ile korku, kanadın olsun; Bu iki aradan, şaşmasın yolun" (3671) tavsiyesini veren *Kutadgu Bilig*, toplumu el, öteki ve düşmanlarla korkutup, devlete bağlanmanın doğuracağı saadet, zenginlik ve huzur umutları ile yönlendirmektedir. Bu yüzden *Kutadgu Bilig*'de hakan, toplum ve yöneticiler iç ve dış "düşman" ile çok ciddi bir şekilde uyarılmakta ve korkutulmaktadır. Düşman aynı zamanda kâfir olarak da görülmektedir. Bu bağlamda düşmanı belirlemek amacıyla dini öğeler kullanılmaktadır. Kâfir olarak görülen düşmanla savaşırken Tanrı da yardımcı olur. Dolayısıyla düşmanı dini anlamda tanımlayarak toplumun ya da askerlerin

bir anlamda düşmana karşı motive edilmesi ve savaşın kutsanması da söz konusudur. Şeytanın, menfaatçi kişilerin, nefsin ve dünyaya tapmanın en az düşman kadar tehlikeli olduğu vurgulanmaktadır. Hükümdar ve toplum bu konuda uyarılmakta ve manevi savaş ve düşman tanımlamalarına girilmektedir. Devletin bekası için düşmanlara dikkat edilmesi gerektiği ve düşmanlarla nasıl mücadele edilmesi gerektiği anlatılmıştır. Bir sineğin bile fil için tehlikeli olduğu vurgulanarak düşmanın küçümsenmemesi gerektiği ve sürekli düşmana karşı teyakkuzda olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Düşmanla mücadelede gaflet, iktidar için tehlikelidir. Düşmana karşı sürekli teyakkuz halinde ve temkinli olunması gerektiği, aksi halde toplumsal birlik ve dirliğin bozulacağı, beyliğin dağılıp yıkılacağı belirtilirken düşmanla mücadele etmenin yöntemleri de bir savaş stratejisi kitabı gibi tek tek anlatılmaktadır: "İki türlü, gör ki, yine düşmanlar; Düşmanı olana, kuruldu ağlar; Biri, Tanrı için, düşman olandır; Bu kâfir düşmanlar, daim düşmandır; Diğer bir düşmanlık, kâr, zarar için; Düşmanlık yapar er, öç almak için; Kâfir düşmanlığı, zorlu düşmanlık; Feda et bu işe, tenin, kıl satılık; Fayda, zarar için, düşman olursa; Fayda ona kalsın, barış onunla; Düşmana kâr sağla, olur yakının; Zarar gider, hazır, faydası onun; Gayret et, düşmanla, uyuş, yakın et; Esen olsun başın, yaşa selamet" (4224-4230); "Eğer varsa şimdi, bir düşman sana; Gafil olma, ona, tuzak hazırla; Düşmana aldanma, yakın durma, git; Düşmanı usandır, onu ağa it; Deneme düşmemi, onu büyük bil; Sopalı düşmana, demir kalkan tut" (4260-4263); "Düşmanın var ise, gözet canını; Düşmanı olanın, zor kurtulması" (4270); "Düşmanı kul etmek, istersen bütün; Sakalı ele al, saf altın dökün" (4277); "Tanrı sevdiği şey, yeter, olmasa; Şeytan vardır düşman, savaş onunla" (4763); "Söz yayan kişiyi, hiç tutma yakın; Müfteriyi senden, uzak tut, sakın; Böyle kişilerdir, zararlı insan; Zararlı insanı, düşman bil düşman" (5303-5304); "Bu dünya düşmandır, bu nefsin düşman; Bu iki düşmanın, ağı, yayılan; Devlete güvenip, gönül kabartma; Hayata inanma, vazgeç ondan da; Büyüklük, ululuk, bunlar geçici; Bütün söner bir gün, devlet ateşi" (5322-5324);

"Er-at, asker ile kes kafir, düşman; Tanrı'dan güç dile, hep olsun arkan; Er-at, asker, silah, kafire tut sen; Ölüm sayılmaz o, savaşta ölsen; Evi, barkını yak, kır putlarını; Yerini mescid yap, topla halkını; Tut oğul, kızını, et kul, cariye; Aldığın mallarla, kur bir hazine" (5484-5487).

Açlık korkusuyla halkı terbiye

"Ey Hakan, üç şeyin semizi fena;
Biri it, biri kuş, biri de gövde;
Aç bırakılmalı ki, yola gelsinler"

Kutadgu Bilig'de insanların bir takım asli ihtiyaçları sıralanmaktadır. Bu ihtiyaçlar insanın toplumsal ve siyasal rol ve görev üstlenmesinden daha öncelikli ihtiyaçlardır. Zaten insanları bir araya getiren, devleti kuran ve toplumsal dirlik ve birliği sağlayan temel neden de, bu ihtiyaçların birlikte giderilmesi gerektiğidir. *Kutadgu Bilig*'e göre bu ihtiyaçların en başında, hayatını idame ettirmek, yani karnını doyurmak yer alır. Türk toplumunda insanın topluma yaptığı veya yapacağı bütün zararların kaynağında bu ihtiyacının giderilmemesi sorunu yer almaktadır. "Milletin çabası, boğazı için" anlayışı içinde olan *Kutadgu Bilig*'e göre toplumsal yozlaşmanın ve siyasal bozulmanın özünde ve başında yer alan açlık korkusu, önemli birçok toplumsal davranış kalıbını da beraberinde besler: "Hazine gereksiz, er-at çok gerek; Bey zengin olmasın, ulus tok gerek" (3031); "Yemeği bilirler, karın tokluğu; Boğazdan başka yok, onun kaygusu" (4325); "Cahilin kaygusu, hep karnı için; Milletin çabası, boğazı için" (4327); "Birçok halklar öldü, bu boğaz için; Kara yeraltında, ateş yer, niçin" (4328); "Boğaz öfkesi de, pek yaman olur; Öç ve kini sürer, ölüme kalır" (4651).

Kutadgu Bilig'de, açlık korkusu aşırı derecede tehdit ve tehlike algısı olarak vurgulandıktan sonra bu korkuya karşı topluma "şükür", "kazaya rıza", "kısmet" ve "kanaat" gibi boyun eğiş ve itaat tavsiye edilmektedir. Açlık ile imtihan edilenlerin bunun gerekçesi olarak hakanı görmeleri veya devlete isyan etmeleri doğru değildir. Tüm acılar gibi açlık da Tanrı'dan gelen

bir kaderdir ve insanların kadere ve devlete boyun eğmesi gerekir. Açlık yüzünden isyan eden Tanrı'ya başkaldırarak kâfir ve düşman olmuş olur. Bu yüzden açlık durumunda sorunların çözümü de yine Tanrı'dır. Aç da tok da olsan *kazaya rıza* göstermek ve *kanaat etmek* gerekir ki nasıl olsa sonunda "herkes gibi öleceksin". Kısmetinde varsa her şey seni bulur, bunun için mücadele etmek, isyan etmek veya devleti ve hakanı suçlamak küfürdür: "Tok olsan da geçer, aç olsan geçer; Ne beye yüz verir, ne bay, kul seçer" 4841); "Tanrı'ya inanan, bilgili insan; Önüne konulan, aşı yer, inan" (1740); "Gerek yat, gerekse dünyayı gez, dur; Kısmetin ne ise, sana o olur" (1742); "Gönül, dil doğru tut, ey bilge yetkin; Eksilmez, vaktinde, gelir yemeğin" (1743); "Boğaza yemek, hem sırtıma giyim; Benden eksik etmez, yaratan Rabbim" (3743); "Giysim koyun postu, yemek arpa, aş; Yeter oldu dünya, bana ey kardaş" (4765). Beylerin üstün ve kutsal kişiler olmaları yanında en büyük erdemlerinin "temiz/arı" ve "kanaatkâr" olmak olduğunu belirten *Kutadgu Bilig*, aynı şekilde beyin temiz ve kanaatkâr olanları sevmesi ve onları yönetici yapmasını tavsiye eder. *Kutadgu Bilig*, "nankörlük yapmak", "beylik taslamak", "yalancılık ve açgözlülük" yapmanın sonunun yokluk olduğunu ve yokluğun da hem milleti hem de devleti yok edecek en büyük korku olduğunu ifade eder: "Kendini arı tut, herkesten ayrı; Arıdır bu beyler, sever arıyı" (4109); "Gözü tokluk gerek, terbiye, uyum; Açık-seçik olsun, sözün, tutumun; Doyumsuz olur o, gözü aç kişi; Gözü aça yetmez, dünyanın aşı" (2000-2001); "Üç şeyden uzak dur, gayret et fazla; Bir, beylik taslama, söylerim, asla; Birisi de yalan, biri açgözlülük; Bu üçün üçü de, sonunda yokluk" (4106-4107).

Kutadgu Bilig, bir ideal devlet teorisi olduğu için, tüm ideal teorilerde olduğu gibi temel korku bu denli mükemmel bir kurgu ile örülmüş düzenin bozulmasıdır. Bu yüzden yazarının da belirttiği gibi "umut ile korku" arasında bir dünya inşa edilmiştir. Bu dünya bir kuşun "iki kanadı" gibidir. Bu yüzden *Kutadgu Bilig*, bir kanatta "insanları her iki dünyada da kuta (saadete) eriştirmeye yarayan bilgi" kaynağı iken diğer kanatta ise

bu saadeti tehdit edecek her türlü kaos, anarşi, yozlaşma, bozulma, yokluk ve yaramazlığa karşı bir korku üretme ve korku yönetme sanatlarının kaynağı gibidir. Türk siyasal kültürünün birçok önemli geleneği de bu kadim kaynaktan beslenmiştir. Bu açıdan bakılınca *Kutadgu Bilig*, "umut ile korku" arasında salınan bir milletin "altın bir kafeste (ideal devlette)", "küçük bir kuş tedirginliğinde" yaşamaya mahkûm bırakılmasının ve aç kalma ve serbest olma korkuları ile terbiye edilmesinin özgün bir başyapıtıdır: "Umut ile korku, kanadın olsun; Bu iki aradan, şaşmasın yolun; İkisiyle uçan, göğe yol bulur."

Selçuklu-Osmanlı siyasetnamelerinde siyasal düzen ve korku

Türk siyasal geleneğinde başta yönetici hakan, bey, sultan veya padişah olmak üzere üst makamlara sunulan siyaset ile ilgili görüş ve tavsiyelerin yazıldığı mektup, risale veya kitaplara siyasetname denmektedir. Siyasetname kavramı, anlam olarak Arapça siyaset ve Farsça mektup, risale anlamına gelen "name"den meydana gelmiştir. Yine siyasetnameler, teşkilat ve idare terimi olarak da birden çok anlamda kendini göstermiştir. Siyaset kelime olarak (özellikle atı) tımar etmek, bakmak, terbiye etmek; vali ve hâkim olmak, idare etmek, düzene uymak, tedbir almak gibi anlamlara gelmektedir. Siyasetnamelerin bu anlamı itibariyle Selçuklu-Osmanlı zamanında temel teşkil eden; hükümet, memleket idaresi; cezalandırılmayı hak edenlerin cezasını vermekte şiddet göstermek (erbab-ı hükümette siyaset elzemdir); ceza, cezalandırma, idam (siyasete uğramak, siyaseten katl); kamu düzeni için yapılan icraat; devletlerarası münasebetleri düzenleyen ilim gibi ana unsurlar; hem padişahların ve devlet ileri gelenlerinin hem de daha sonra bu görevleri üstlenecekleri saltanatlarını sürdürmesinde, yöneticilik sanatına ilişkin bilgiler vermesinde ve iktidarını sürekli devam ettirmesinde büyük önem arz etmektedir.

"Âlemde devası olmayan bir dert, yabancı girdi içimize,
düzen ve tertip kalktı içimizde"

Selçuklu-Osmanlı siyasetnamelerinin ortak özelliklerinden birisi siyasal iktidarın meşruiyet kaynaklarının başında dinin gelmesidir. İktidarın en önemli sorunu, toplumun siyasal iktidar tarafından gerçekleştirilen sosyal ve siyasal düzenlemeye, sosyal ve siyasal emirlere, kanunlara uyması ve bu emir ve kanunların insanların kişisel varlıklarından daha üstün ve güçlü olduğunu kabul etmeleridir. İnsanların kurallarla yönetilmeyi kabul etmeleri ve o kuralları söyleyen aşkın bir güce rıza göstermeleri için dinsel meşruiyet önemli bir araçtır. Çünkü dinin egemen olduğu bir toplum, kişisel varlığı aşan ve yasayı söyleyen kutsallık odağına dayanmayan siyasal iktidara itaat etmez. Selçuklu-Osmanlı siyasetnameleri itaat bağlamında dini, "Bütün iktidarlar Tanrı'dan gelir," şeklinde kullanmışlardır. Siyasetnamelerde, padişaha itaat, Tanrı'ya ibadet olarak görülerek, din nosyonuyla iktidara "kutsal", "ilahi", "tanrısal" boyut kazandırılmıştır.

Eserlerde görülen iktidarın meşruiyet kaynaklarından ikincisi gelenektir. Geleneksel ortak bir tarihsel miras siyasal iktidarın devamlılığı, ahlaki birlik, siyasal ve toplumsal kültür gibi temel mutabakatların kabulünü ifade eder. Aile, soy, Tanrı, ülke, ulus, en eski ve en güçlü geleneksel bağlardır. Birey-toplum-devlet arasında kullanılan gelenekler (soy, Tanrı, ülke) siyasetnamelerde ortak meşruiyet kaynaklarıdır. Üçüncü olarak eserlerde en çok vurgu iktidarın meşruiyet kaynaklarından karizma üzerinden yapılmıştır. Karizmatik liderlik kutsallıkla, tarihsel misyonla, mitoloji veya gelenekle, dinsel veya siyasi argümanlarla bir kişisel kült yaratılması ve bu yolla bir insanın diğer insanlar üzerinde mutlak bir güç oluşturmasıdır. Bu bağlamda siyasetnameler özellikle toplumsal birlik ve bütünlüğün, toplumsal dayanışmanın temsilcisi olarak, lideri karizmatik otorite özellikleriyle örtüştürüp toplumda bireylerin kontrolünü sağlamıştır.

Türk toplumsal kültüründe toplum, kötü doğaya sahip insanları ıslah etmek ve onları toplumsal birlik ve beraberlik içersinde tutmak amacıyla kurulmuş bir düzen olarak algılanır. Bu düzen anlayışının korunması, *Koçi Bey Risalesi*'nde, "Adı geçen tarihten itibaren Özdemiroğlu Osman Paşa, yararlığı görülen bazı kimselere başlangıçta dokuz akçe ile bölük verdi ve bu yol ile yabancının girmesine sebep oldu",[14] "Düzen ve tertip kalktı, âleme devası olmayan bir dert olmuşlardır",[15] "Bunların alayı Deylemli Rafızî veya onların yardakçılarıdır. Bunların çöreklenmesine ve palazlanmalarına göz yumulursa Türklerin hali harap ve Müslümanların durumu vafim olur. Düşmanı koynumuzda beslemeye gelmez"[16] düşüncesiyle "yabancı" ve "düşman" olguları üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır. Yabancı ve düşmanlar, düzeni bozucu bir unsur olarak sunulmuştur. Üzüm üzüme baka baka kararır inancı olan Türk toplumunda, yabancı, beyaz üzümlere zarar (çürütücü) verici, düşman ise harap edici bir unsur olarak eserde işlenmiştir.

Toplumsal birlik ve beraberliğin oluşması ve korunmasında en önemli unsur yekpare toplum modelinin oluşturulması üzerine kurulmuştur. Yekpare toplum modelini bozucu unsur olarak karşısına çıkan en büyük tehlike, "yabancılar" ve "düşman"lardır. Siyasetnamede kendi mezhebinden olmayanlar düşman sayılmıştır. Bu eserde düşman sözcüğü, şer, fesat çıkarıcı özde Müslüman, sözde kâfir anlamında kullanılmıştır. İncelediğimiz diğer bir siyasetname olan *Ahlak-ı Alai*'de ise birlik beraberlik düşüncesi insanların birer sosyal varlık oldukları, toplum içerisinde bir arada yaşama, toplaşma, birlik olma zorunluluklarının var olduğu üzerine kurulmuştur. *Ahlak-ı Alai*'nin bir arada toplanma vurgusu, tıpkı Platon'da olduğu düşüncesi gibi "insanların tek başlarına kendi kendilerine yetememeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başkalarının yardım ve işbirliğine gerek duymaları" üzerine oluşturulmuştur:

---

14 *Koçi Bey Risalesi*, (Sadeleştiren: Zuhuri Danışman), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 5.

15 *Koçi Bey Risalesi*, s. 57.

16 *Koçi Bey Risalesi*, s. 231.

"İnsan içtima ve temeddün itmeyince maaş idemez"; "Pes ictima'leri ki temeddün andan ibaretdir. Zaruri ve birbirlerine muavenetleri lazımdır"; "Siyaset-i mezkure ki ictima-i medeni ansız mümkün değildir"[17] (İnsanın medeni bir birlik, bütünlük içinde yaşamasının artık siyaset olmaksızın mümkün olmayacağı), "Siyaset-i uzmadur ki bununıla içtima' mümkin ve fesad mündefi olur;[18] (insanların bir araya toplanmalarının mekân dahiline girmesi ve bütün kötülüklerin ortadan kaldırılması, en tedbirli olarak siyaset sayesinde gerçekleşir) diye belirterek fertlerin beraberce yaşama muhtaçlığını ortaya koymuştur.

Siyasetnamelerde görülen bir başka ortak özellik de toplumun canlı bir organizma olarak hiyerarşik bir yaklaşımla değerlendirilmesidir. Temel yaklaşım birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için algısıyla oluşturulup, toplum, bütünü oluşturan bir beden gibi ifade edilmiştir. Eserlerde sultan, bütünselliği koruyucu unsur olarak başat rol üstlenmiştir. Özellikle bir bütünün korunmasına yönelik iktidara isnat edilen "baş", "ağaç", "hekim" gibi ifadeler toplum üzerinde herhangi bir bozulmada önleyici olarak her türlü baskıcı ve otoriter kararları almada belirleyici olmuştur. Böylece organizmacı anlayışla, parçalar üzerinde herhangi bir bozulmanın diğer parçalara sirayet etmesi engellenmeye çalışılmıştır.

Türk siyasal geleneği, kişi kültü üzerinde yükselir. Karizmatik liderlik topluma eşsiz, tek ve kimlikli bir kişi sunar ve toplumsal dil bunu erişilmez bir kutsallık olarak ifade eder. *Koçi Bey Risalesi*'nin her birine başlangıç cümlesi olarak seçtiği girizgâhta ve son söz olarak risalelerin bitiminde yarattığı dilsel algıda padişah eşsiz, tek, olağanüstü özelliklere sahip, hatadan münezzeh bir aşkın varlık olarak sunulmuştur. Eserin, ortaya çıkarmaya çalıştığı külte tebaanın ve devletin ihtiyacı olduğunun gerekçesini, seçilen dil sağlamıştır. Ve bunu, sultanın gücü karşısında yaratılan erişilmezlik duygusunu toplumsal hafızaya yerleştirerek gerçekleştirmiştir. Koçi Bey mutlak bir kud-

---

17 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 442.

18 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 101.

ret algısını sultanla bütünleştirmiş, var olan bozukluğun tekrar iyileştirilmesini sağlayacak tek, biricik güç olarak padişahı karizmatik otorite özellikleriyle yüceltmiştir. Artık oluşturulan, yaratılan kült karşısında bireyi, grubu kontrol altına alma, uygun bir şekilde kuşatma ve kapsama kolaylıkla sağlanmıştır. Siyasetnamede de yapılmak istenilen ilk şey sultanı kutsamaktır. İktidar, Tanrı tarafından birtakım özelliklerle donatılarak kendi mutlak ve kutsal iktidar alanını yaratmaktadır. Yani kendisine dokunulmazlık ve keyfilik alanı yaratmaktadır: "Allahü Teala her çağda halk arasından birini seçerek onu hükümdarlara yaraşır birtakım özelliklerle donatır. Dünya işleri ve cihan ahalisinin kamu düzeninden onu sorumlu kılarak fitne ve kargaşa kapısını onun eliyle kapatır. Adaleti sayesinde hoşça zaman geçirip kendilerini güvende hissetmeleri ve idaresinde duacı olmaları için insanların gönlünde ve gözünde ona dar derin bir saygı uyandırır."[19] İşte bundan dolayı; egemenin, egemenliğini bizzat Tanrı'dan aldığını belirterek, daha başlangıç kısmında, sorgulama araçlarını etkisiz hale getirmektedir.

Eserlerde görülen bir diğer ortak özellik de yaratılan hiyerarşik sistem içerisinde iktidarın ve liderin kontrolcü, otoriter ve belirleyici yapısının sergilenmesidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türk siyasal kültüründe, en büyük korku unsuru meşruiyet bozumu değil otorite boşluğu veya düzenin bozulması anlamında kaos ve kargaşanın olmasıdır. "Nizam-ı âlem" olarak ifade edilen bu düzen anlayışı, "asayişin berkemal" olduğu, güvenliğin tesis edildiği, toplumun huzur içinde olduğu, herkesin işinde gücünde yaşadığı düzenlilik ve istikrarı ifade eder. İktidar, hâkimiyet alanını sağlam temeller üzerine kurmak zorundadır. Bunun için düzenin oluşturulması adına, yönetilenler arasında iş bölümü yapılarak, toplumu kontrol mekanizması etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle Kınalızade'nin *Ahlak-ı Alai*'sinde verilen tasniflerde idareciler hem düzenin korunmasında hem de yaratılan hiyerarşiyle bireyin hareket sahasında ana etken rolünü üstlenmiştir. Kınalızade

---

19 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayyar, Türkiye İş Bakası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 11.

ideal bir cemiyet hayatı ve devletin yönetiminde insanları birden çok bölümlere, sınıflara tabi tutmuştur. Akıl ve zekâlarına göre sınıfları, "filozoflar ve büyük âlimler, iman ehli, teslim ehli, zillete düşmüşler" şeklinde tasnif etmektedir. Halk ile seçkinler arasında; "muhakkıklar" (hakikati arayıp bulanlar), taklitçiler (halkın ekseriyeti bu kategoriye girer), "kıt görüşlüler" (zayıf görünen güçsüzler), "kalın kafalılar ve ahmaklar"dan (beladet-i mütenahiye) oluşan çok önemli bir kast sistemi inşa etmeye çalışmıştır. Meslek ve kabiliyetlerine göre ise; "erdemliler, hatipler, ölçücüler, gaziler ve mücahitler, mal sahipleri" olarak sınıflandırmıştır.[20] Her bir tasnifle, tıpkı Platon'un ideal devlet anlayışında olduğu gibi, yönetilen topluluğun belli bir alan içerisinde tutulması, hareket sahasının otorite tarafından belirlenmesi sağlanmıştır. Nizamü'l Mülk ise *Siyasetname*'sinde, ülkede birlik ve beraberliğin sağlanması için hiyerarşik yapı oluşturularak, toplumsal düzen anlayışı üzerinde durmuştur. Başta padişah, sonra vezir, ikta sahipleri, kadılar, hatipler, amiller, sahib haberciler, muhbirler, casuslar (mülkün selameti için), haberciler (maslahat gereği), postacılar, elçiler ve askerleri toplumsal alan içerisinde tanımlayarak hiyerarşik bir siyasal düzen inşa etmiştir. Böylece ülke yönetimi çok güçlü bir bürokratik yapıya kavuşturulmuştur. Tanımlanan sınırların dışına çıkılmaması için sahib haberciler, casuslar, muhbirler etkili bir araç olarak kullanılarak korku düzeni kurulmaya çalışılmıştır.

Gelenek içinde iktidarın meşruiyet dayanağını doğru bir şekilde teşhis edebilmek için fiili ihtiyaçlardan yola çıkmak en doğrusu olacaktır. İktidarın meşruiyet dayanağı, toplum için hayati olan düzen ve adaletin sağlanmasıdır. "Nizam-ı Âlem" asayişin, güvenliğin sağlandığı, herkesin işinde gücünde olduğu düzeni ifade etmektedir. Türk toplumsal kültüründe hak ve adalet kavramı, toplumsal normları belirleyici, üst bir kuşatıcı değerdir. Kınalızade'ye göre; "her devlet başlangıçta bir taifenin ittifakı ve bu taife içerisinde yer alan fertlerin bir bedenin uzuv-

---

20 Fahri Unan, *İdeal Cemiyet, İdeal Devlet, İdeal Hükümdar*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2004, s. 160.

ları gibi birleşmeleri ile kurulmuştur". Bu yüzden "İzzet uzlettedir. Ancak izzet izzete muhtaçtır".[21] Padişahların bu noktada saltanatlarını ve güçlerini korumaları için muhakkak ülkenin idaresinde itidal ve istikrarı korumaları icap etmektedir. Hükümdar itidal seyrini, yönetim alanında, iktisadi alanda ve dini alanda, nizam-ı âlem'in korunması için elzem görmektedir. Vezir ile hazine, yönetim ile maliye siyasal düzenin olmazsa olmazlarıdır. Çünkü hükümdar vezirsiz, ülke de hazinesiz var olamaz. Yönetim alanında bu, idarecilerin kontrolü ile sağlanmaktadır. Çünkü idareciler, bulundukları yerlerde devlet gibidirler. Yani, bulundukları yerde hükümdarın adını kullanarak, hükümdarın adalet anlayışını halka yansıtmaktadırlar. Bunun için idareciler sürekli olarak denetlenmek zorundadırlar. Hükümdar ilk başta vezirini kontrol etmelidir: "Görevlerini noksansız yerine getirip getirmediklerini görmek için padişahın vezirleri ve mutemetleri gizlice sürekli denetlemesi lazımdır. Padişahın ve memleketin esenlik yahut kargaşası onlara bağlıdır. Vezir iyi tabiatlı biriyse o memleket kalkınır, ordu ve reaya hoşnut ve huzurlu, padişah ise kaygulardan azade olur. Vezir şirret birisi ise memlekete telafi ve tedavisi imkânsız hasarlar verir ve bu sebeple padişahın gönlü daralır, zihni bulanır ve memlekette karşılıklar zuhur eder."[22] Daha sonra, ülkenin büyüklüğünü gösteren hazinenin denetimi yapılmalıdır. Çünkü ülke hazine ile ayakta kalmaktadır: "Padişah sürekli tahsildarı denetlemeli, onlara nezaret etmelidir. Cihanın ve hazinenin dört başı mamur, kendi ömrünün uzun olması için padişah, memurlar kanunlara mugayir davrandıklarında yahut raiyyetten gerektiğinden daha fazla bir şey aldıklarında alınan şeyi sahibine iade ederek, alan kişiyi diğer memurlara ibret olsun da aynı yolsuzluğu yapmasınlar diye derhal azledip uzaklaştırmalıdır."[23] Bir diğer nizam-ı âlemi sağlayıcı araç olan dinsel hüküm verme, kadılara bırakılmıştır: "Padişah adil ve meselelere vakıf olaydı, atadığı kadı da doğru dürüst olurdu; kadının nizamsızlığın-

---

21 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 435.

22 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 29.

23 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 28.

dan hükümdarın pek ihmalkâr olduğunu anladım,"[24] cümlesiyle, nizam-ı âlemi sağlamada toplumsal adaletin önemli olduğu vurgulanmaktadır.

En yoğun ve yaygın olarak *Siyasetname*'de ifade edildiği üzere hükümdar otoritesini sağlam temeller üzerine kurmaya çalışmaktadır. Sistem tamamen sürekli bir teyakkuzda tutulmakta ve iç ve dış düşmanlara karşı devamlı uyanık olmak (teyakkuz) gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunu yaparken de iki ana teyakkuz hali üzerinde durmaktadır. Birincisi hükümdarlığının devamını sağlama adına, tebaada oluşturulan teyakkuz halidir. Diğeri ise dost ve düşman ayrımına giderek yönetimde oluşturulan teyakkuz halidir. Bu yüzden hükümdarın halkı kontrol etmek için kullandığı en önemli araçların başında, memleketin her bir yanına dağılan "sahib habercileri, muhbirleri, casusları" sürekli hazır bulundurmak gerekmektedir. Çünkü hükümdarın, egemenliğini daha sağlam temeller üzerine kurabilmesi için ülke içerisindeki her şeyden haberdar olması ve tebaanın korku ile tehdit edilmesi zorunluluğu vardır: "Yanı başında yahut uzağında kalmış ordu ve raiyyetin durumlarını araştırıp onlardan haberdar olmak padişahlığın gereklerindendir. Hükümdar böyle yapmaz ise şanına noksan gelir ve halk bunu onun gafil, ihmalkâr ve gaddar biri olduğuna yorarak: 'Memlekette yolsuzluk, bozgunculuğun alıp başını gitmesi padişahın umurunda değil,' der. Şayet padişah olan bitenden haberdar da tedbir almıyorsa zulme rıza gösterip zalimlere ortak olur; yok eğer haberdar değilse ahmak, aymaz kara bir cahildir. Bu iki itham da hoş değil."[25] Bu sebeptendir ki, casustan muhbire, sahib-haberciden elçiye kadar herkes ülkeyi hükümdar adına teftiş etmekle sorumlu görevliler sayılmaktadır. Çünkü hükümdar, raiyetin durumunu bilip otoritesini en ücra yere kadar yaymadıkça gerçek anlamda devleti yönetemez ve iktidarını sürdüremez: "Bir şahıs bir tavuk yahut bir saman torbasını gasp etmişse padişah bunu 500 fersahlık mesafeden duyup, gasp edene gazaplanarak cezasını verirdi.

---

24 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 102.

25 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 85.

Böylece diğerleri padişahın tetikte olduğunu, her yere adamlarını yerleştirdiğini bilirlerdi."[26] Böylelikle hükümdar, sahib-habercileri, casusları ve muhbirleri ile memleket içerisinde tebaanın nasıl davrandığını gören göze ve tebaa arasında çıkan sesleri duyan bir kulağa sahip olmaktadır. Hükümdarın gözü ve kulakları olan bu casuslar ve muhbirler, halkı sürekli olarak teyakkuz halinde bırakmakta ve devlet otoritesini ruhlarında ve bedenlerinde hissetmektedirler. Siyasetnamelerde ortak olan bu dost-düşman varlığı ve tehdidi altında yaşam sürme çok önemli bir "güven", "komplo" ve "teyakkuz" sorununu doğurmaktadır. Türk siyasal kültüründe her ne kadar dost-düşman tanımı çok yapılsa da, vurgular genellikle davranışlar üzerinedir. Bazen en yakın dostun düşman olabileceği uyarısında bulunulurken, bazen de düşmanlık gerekçeleri ve kişilikleri ön plana çıkarılır. Bu bütünlük içerisinde, Türk siyasal kültüründe dost figüründen ziyade çok ciddi bir etkinlikle düşman figürü toplumsal ilişkilerde belirleyici olarak öne çıkarılır. Böylece Türk toplumu ve siyasal düzeni herkesin herkesten şüphe ettiği, herkesin her an düşmanlık yapacağının beklendiği bir nevrotik korku düzenine dönüşür. Bu değerlendirmeler ışığında belli başlı Türk siyasetname örnekleri olan *Siyasetname*, *Ahlak-ı Alai* ve *Koçi Bey Risaleleri*'nde korku siyasetinin temel özelliklerini ve günümüz Türk siyasal kültürüne kaynaklık ettikleri miraslarını analiz edebiliriz.

Siyasetname ***'de korku***

"Kapat fitne ve kargaşa kapısını"

Siyasetname, Nizamü'l Mülk tarafından Melikşah'a sunulmak için yazılmıştır. Kitap elli bir fasıldan oluşmaktadır. Kitapta devlet yönetimi, ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Nizamü'l Mülk, hükümdarın devleti nasıl yöneteceğine dair görüşlerini sunmuştur. Hükümdarın kendisinden vezirine kadar, din ve şeriat işlerinden ikta sahiplerine kadar, sahib-habercilerden elçisine kadar, sofra adabından şarap meclisinin

26 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 85.

tertibine kadar her konuda en ince ayrıntısına kadar hükümdarın yönetim işleri düzenlenmiştir. Nizamü'l Mülk bunları belirlerken, dini (hadisleri, ayetleri ve rivayetleri), geleneği ve karizmatik otorite söylemlerini meşruiyet aracı olarak kullanmaktadır. Her bir konunun işlenmesinde korkuyu araçsallaştırıp egemenliğin elde tutulması yöntemlerini açıklamaktadır. Amaç siyasal iktidarı elde tutmak araç ise korku siyaseti olmaktadır.

Tanrı ve bozulma korkusu

"Allahü Teala her çağda halk arasından birini seçerek onu hükümdarlara yaraşır birtakım özelliklerle donatır"

Nizamü'l Mülk'ün eserinde ilk yapmak istediği şey, herkesin kayıtsız şartsız itaatinin sağlanması gereği iktidarı kutsamaktır. Siyasal iktidar, Tanrı tarafından birtakım özelliklerle donatılmıştır. İktidar şüphesiz Tanrı'nın lütfu ve yardımıdır. Hükümdar da Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi ve temsilcisi olarak kutsal, üstün ve mutlaktır. Tanrı'dan alınan bu iktidar kimse tarafından sorgulanamaz. Bundan dolayı Nizamü'l Mülk hükümdara sunmak için kaleme aldığı *Siyasetname* adlı eserinin ilk faslında; egemenin, egemenliğini bizzat Tanrı'dan aldığını belirterek, daha başlangıç kısmında, sorgulama araçlarını etkisiz hale getirmektedir. Böylelikle hükümdara, dokunulmazlık zırhı vermektedir: "Allahü Teala her çağda halk arasından birini seçerek onu hükümdarlara yaraşır birtakım özelliklerle donatır. Dünya işleri ve cihan ahalisinin kamu düzeninden onu sorumlu kılarak fitne ve kargaşa kapısını onun eliyle kapatır. Adaleti sayesinde hoşça zaman geçirip kendilerini güvende hissetmeleri ve idaresinde duacı olmaları için insanların gönlünde ve gözünde ona dar derin bir saygı uyandırır."[27] Böylelikle egemen karşısında hiçliğinin farkına varamayan halk, kontrolünün egemende olduğunu kabul ederek, egemenin sorgulanamaz alanına girmekten korkmaktadır.

27 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 11.

"Mademki tebaayı kollayamıyorsun, cihanın jandarmalığına ne diye soyunuyorsun, daha koyunları kurttan koruyamıyorken bu ne çobanlık davasıdır?"

Nizamü'l Mülk, tüm siyasetnamelerde olduğu gibi organizmacı hiyerarşik bir düzen inşasından yanadır. Ona göre devlet bir vücut, hükümdar da o vücudun başıdır. Baş yoksa beden de yok demektir: "Bu saltanat bir vücut, bu vücudun başı da benim! Baş giderse beden boşadır!"[28] Bundan dolayı hükümdar kendi zorunluluğunu halka anlatmaktadır. Saltanatı vücuda benzeterek, kendisini başla özdeş kılmıştır. Böylelikle ülkeyi sahiplenerek, kendisinin olmaması durumunda, ülkenin dağılacağından bahsetmektedir. Hükümdarın ötekisi kaos ve anarşi durumudur. İktidarını hem insanların kişisel âlemine hem de devletin genel âlemine yaymak isteyen hükümdar ne kadar ulu ve mutlak olduğunu, her şeyin kendisinde var olduğunu göstererek, tüm umut ve korku unsurlarını kendi bünyesinde barındırmaktadır: "Baştan başa cihanın tümünde siz âlemin efendisinden (Allah mülkünü daim kılsın) ne daha ulusu, ne de saltanatından daha büyük bir saltanat vardır. Teçhizat olsun levazımat olsun, insaniyet olsun, yücelik olsun, memleket olsun, saltanat olsun, her ne gerek ise Allah'a şükür hepsi var."[29]

Nizamü'l Mülk egemenin karizmasını Tanrı ile kutsayıp, hükümdara dokunulmazlık alanı oluşturduktan sonra, sıra halkın yaşam alanını belirlemeye gelmiştir. Halka, birbirine zıt olan iki ayrı ortam gösterilmiştir. İlk göstermiş olduğu ortam; egemeni yok sayarak dini hafifseme ile ortaya çıkan, zalimlerin başa geçtiği, kurunun yanında yaşı da yakan bir durum olan kaos ortamıdır. Siyasal iktidarının meşruiyetini kendi varlığı üzerinden inşa etmeye çalışan ve ulu olma misyonunu kendi bünyesinde barındırmak isteyen hükümdar, kendi dışındaki her şeyi yokluk anlamına gelen kaos ile özdeşleştirmektedir. Bu özdeşlikte kaosu temsil eden milletin itaat etmemesi, yasanın uygu-

28 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 157.

29 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 131.

lanmaması, teçhizat ve levazımatsız kalmak, üstün ve mutlak olmasının kabul edilmemesi veya memleketin ve milletin elden gitmesi gibi korkular düzeni ayakta tutmak için üretilmektedir. Her varlığın arkasında bir yokluk korkusu doğmaktadır. Buradaki korkunun asıl sebebi, yoklar üzerine kurulan düzenin kısa zamanda yerle bir olmasıdır. Düzen yerle bir olursa hükümdarın egemenliği de son bulur. Düzeni yok edecek en büyük korkular başkaldırı, ilahi kuralların hafifsenmesi ve gevşeme, tefrikanın çıkması, bozgunculuktur. Fakat bunların olması aynı zamanda masum halkın da yok olması anlamına gelmektedir: "Bir başkaldırı, ilahi kuralları hafifseme yahut Allahü Teala'nın emirlerini yerine getirmede bir gevşeme... İsyanın uğursuzluğu, Allahü Teala'nın gazabını bu tür insanlara eriştirir. Öyle ki aralarında basiretli idareciler çıkmaz; tefrika kılıçları çekilir ve kanlar dökülür. Bu günahkâr takımı, kargaşa ve dökülen kanlar arasında helak olur ve dünya onlardan pirüpak olana değin eli güçlü, sırtı pek olanlar keyfince davranır. Tıpkı sazlığa düşen ateşin, kurunun yanında olduğundan ötürü yaşı da yakıp yandırması gibi, bu bozguncular tayfası yüzünden de birçok masumun kancağızı dökülür."[30]

Nizamü'l Mülk savaş ve kargaşa gibi halkın yok olacağı tehditleri gösterdikten sonra adalet ve saadet üzerine kurulacak bir düzenin umudunu verir. Ona göre devlet tam da kelime anlamında huzur, mutluluk ve saadettir. Devletin olmaması ise herkesin mutsuz olduğu ve sürekli ölümle yüz yüze olduğu bir doğal durum yani korku düzensizliğidir. Nizamü'l Mülk için korku düzeni korku düzensizliğinden iyidir. Bu düzeni de bizzat kendisinin oluşturacağını söylemektedir. Çünkü egemen adaletiyle, kendisine itaat edecek herkesi mutlu edeceğini belirtmektedir: "Nihayet, Allahü Teala'nın takdiri ile kullarından birisi saadet ve devlete erişir, Hakk Teala bu kişinin bahtını açarak talihini ona yaver kılar, ona verdiği akıl ve fikirle eli altındakileri layıkıyla istihdam eder, onları başarılı olabilecekleri makam ve mevkiye yerleştirir. Halk arasından hizmetkârlarını ve adamlarını tek tek seçerek her birine birtakım rütbeler,

30 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 11-12.

mertebeler verir. Din ve dünya meselelerine kifayetlerinde onlara güvenir. Sağladığı adalet sayesinde hayatlarını rahatça idame etsinler diye, itaat yolunu yol bilen ve kendi işleriyle meşgul olan tebaayı sıkıntılara karşı kollar."[31] Burada hükümdar, kaos ortamını tebaaya tasvir edip onu korkutarak, kendisinin düzenlemiş olduğu düzene tebaanın itaat etmesini sağlamaktadır. Yani hükümdar, tebaasına ölümü gösterip her türlü otoriteye razı etmektedir. Hükümdar tebaasına, ben olmazsam siz de olmazsınız mesajını vererek minnet üzerine bir itaat kültürü yaratmaktadır. Böylelikle oluşturulan düzende tebaa, gönüllü bir şekilde egemenin himayesi altına girmektedir. Zaten hükümdarın amacı da, düzen için kendine sadık kullar yaratmaktır. Bunu da kaos korkusunu kullanarak yapmaktadır.

Hükümdar dirlik ve saadet üzerine düzenini kurduktan sonra, bu düzeni ayakta tutmak için otoritesini idareciler ve idarenin çeşitli kurumları aracılığıyla halka yayma yolunu seçmiştir. Böylelikle hükümdar, düzen içerisinde zulüm görmüş mazlumları, düzenin bozulmaması için koruma misyonunu kendisine araç edinmiştir. Nizamü'l Mülk bu noktada düzenin bozulmaması için bizzat hükümdarı korkutmaktadır. Hükümdar sorumluluklarını yerine getirmezse Tanrı onu cezalandıracaktır. Tanrı'nın cezası öbür dünyada günahının büyüklüğü kadar ceza iken bu dünyada da düzen bozucuların ve isyanların ortaya çıkmasıdır: "Tanrı azze ve celle katında padişahların işledikleri günahtan daha büyük günah yoktur. Çünkü Tanrı azze ve celle padişahlara bahşettiği nimetleri hiçbir kuluna nasip eylememiştir. Padişaha, kendi kullarına hükmetme hakkı vermiştir. Bundan ötürü padişahın pür-adil olması ve mazlumlara kalkan elleri kırması gerektir. Padişah halka zulmü reva görürse askerlerin cümlesi Allahü Teala azze ve celleyi yadından silerek nankörlük içinde raiyyete nice fenalıklar eyler."[32]

Nizamü'l Mülk, devlet yönetimini bir güven ilişkisine, onu da güvenlik sendromuna dönüştürdükten sonra bu düzeni ayakta tutacak asli güç olarak askeri ve orduyu yüceltmektedir.

31 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 12.

32 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 54.

Çünkü dirlik, birlik ve asayişin tek teminatı ordudur. Hükümdarın, düzenin sürekliliğini devam ettirebilmek adına, kullandığı en önemli argümanların başında asker gelmektedir. Asker, ülkeyi diğer ülkeler karşısında üstün gösteren bir güç unsuru olmaktadır. Askerin çokluğu ile hükümdarın güçlülüğü arasında çok önemli bir ilişki vardır: Güçlü ordu, güçlü devlet. Hükümdar, askerin karnını tok, sırtını bek tutarak, askeri her zaman iç ve dış düşmanlara karşı güçlü tutmak zorundadır. Askeri, savaş ihtimali karşısında hazır tutmakla yükümlü olan hükümdar, askere silahlı güç yanında ekonomik güç de sağlamak zorundadır: "Askere verilecek maaş ve istihkak kesin bir şekilde karara bağlanmış ve belirlenmiş olmalıdır... Onların sırtı pek karnı tok tutmak, her daim hazır ve nazır bulunmalarını ve işlerine koyulmalarını sağlamak kadim padişahların töresinden idi. Amiller topladıkları malı padişahın hazinesine yığarlar; toplanan mal oradan gulamlara ve askerlere dağıtılırdı";[33] "Askeri çok şahın vilayeti çok; askeri az şahın vilayeti de az olur. Ordudan kısmak topraktan kısmak demektir".[34] Hükümdar unutmamalıdır ki, askere verdiği bu güç kendisi için bir tehdit olabilir. Eğer asker üzerinde vesayet kuramazsa askerler onun üzerinde vesayet kurmaya başlarlar. Bu yüzden hükümdar, askerin parasına ve silahına dokunulmaması gerekliliğini anlamalı ve askeri kendine ram etmelidir. Aksi takdirde bir askeri isyan veya ihanetle iktidarını kaybedebilir.

Ahlak-ı Alai*'de korku*

"Saltanatın kaybı hayatın kaybıdır"

Kınalızade *Ahlaki Alai* eserini, üç kitap şeklinde kaleme almıştır. Birinci kitabı (*Kitab-ı Evvel*) ahlak ilmine, birey ahlakı üzerine kurmuştur. İkinci kitapta (*Kitab-ı Sani*) aile ahlakını, çocuk eğitimini, adabı muaşeret kanunlarını işlemiştir. Üçüncü ve bizim asıl çalışmamıza temel oluşturan kitabında ise (*Kitab-ı Salis*) devlet ve cemiyetle ilgili ideal hükümlerini vermiş-

33 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 141.

34 Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s. 239.

tir. Eserin yazılma tarihi tam olarak bilinmese de 1563 ile 1566 yılları arasına denk gelen dilimde oluşturulduğu tahmin edilmektedir. Eser isminden de anlaşılacağı gibi, felsefi, dini, edebi ve tarihi kaynakların kullanılmasıyla oluşturulan bir ahlak kitabıdır. Kınalızade de bu bağlamda olandan ziyade olması gerekeni yani ideali bulmaya, göstermeye çalışmıştır. Kınalızade'nin Müslüman bir din adamı ve İslam âlimi olması, yaklaşımlarında ve kurduğu idealler sisteminde belirleyici etken olmuştur. Çıkış ve varış noktalarına hep bu tefekkür idealleriyle yaklaşmıştır. Dolayısıyla, *Ahlak-i Alai*'de var olan siyasal iktidar ve meşruiyet bağlamındaki korku unsurlarını da bu çerçevede oluşturmuştur. Korkular ana tema olarak; insanların bir olma, toplanma, hükümdara ihtiyaç duyma, cemiyet, devlet, şehir oluşumlarına ihtiyaç duymaları doğrultusunda işlenilip dini argümanların kaynak gösterilmesiyle dağılma vurgusu, idealden, itidal noktasından uzaklaşılması üzerine kurulmuştur.

Temeddün/bir olma/toplanma ve dağılma korkusu

"Cümlenin muradı vasıl ve nizam-ı âlem hasıl ola"

Kınalızade insanların birer sosyal varlık olduklarını, toplum içerisinde bir arada yaşama, toplaşma, birlik olma zorunluluklarının var olduğunu ve bunların da fıtratlarından geldiği söylemiyle birlik ve beraberliğe doğal olarak da devlet ve egemen bir güce muhtaçlığını ifade etmiştir. Fertler yaradılışlarından ötürü muhakkak bir egemen gücün otoritesi altına girmeli ki varlık sahasında parçadan uzak durarak kulluk vazifesini tam manasıyla yerine getirmiş olsun. Bu açıdan *Ahlak-i Alai*'de bu birlik ve bütünlük vurgusu dini kavramsallaştırmalar ile *Vahidi hakiki*/Hakiki birlik olarak tanımlanmaktadır. Kınalızade "Karınca ve arıların bile padişahsuz ictima'u ta'ayyuşları," (padişahsız bir araya toplanıp yaşamaları bile mümkün değildir) derken vurguyu bu *Vahidi hakiki*'ye yapmaktadır. İnsanın sosyal bir varlık (*Medine-i bit-tap*) olduğunu iddia eden Kınalızade İnsanın temeddüne ihtiyacını (insanın bir cemiyet halinde yaşamaya ihtiyacı) sürekli işlemektedir. Bu temeddün anlayışı-

nı da organizmacı ve hiyerarşik bir bütünlük içinde sistematize eden Kınalızade'ye göre "'herkesin belli bir kuvveti vardır, fakat bu kuvvetler toplanıp bir araya gelince ortaya çıkan kuvvet her birinin kuvvetinden daha fazladır";[35] "İnsan içtima ve temeddün itmeyince maaş idemez. Pes ictima'leri ki temeddün andan ibaretdir. Zaruri ve birbirlerine muavenetleri lazımdır".[36]

İlahi kanun ve devlet; isyan ve fitne korkusu

"Düzen bozulunca fitne ve kargaşa başlar, isyanlar baş gösterir"

Kınalızade'nin kurgusu ve ideal yapısı *Ahlak-ı Alai* içerisinde bir yöneticinin siyasete ve devlete ancak üç özellik sayesinde sahip olacağıyla ifade edilmiştir. Hükümdarın hâkimiyetinde gerçekleşecek bu üç özelliği ise birer korku nüvesiyle inşa etmiştir. Gücün ve iktidarın kurulmasında ilk dayanak noktası olarak hükümdara "namus-i şari" yani "ilahi kanun" niteliğini kazandırmıştır. Anlamsal ifadesini, "emirler, yasaklar, engellemeler, hadler, sınırlar, hükümler" oluşturmaktadır. Ona göre "ilahi kanuna itaat etmeyenler kâfir ve münafık" olarak her türlü şiddeti ve baskıyı hak etmektedirler: "Kanuna uyup adaletli davranılmadığında ülkede düzen bozulur. Düzen bozulunca fitne ve kargaşa başlar. İsyanlar baş gösterir. Ülkede isyanların çıkması düşmanlara karşı ülkeyi savunmasız bırakır. Bu durumda ya düşman saldırıları ya da isyanlar sonucunda padişah saltanatını kaybedebilir. Saltanatın kaybedilmesi çoğunlukla hayatın kaybına da sebep olmaktadır."[37] Kınalızade ilahi kanunla birlikte eserin geneline hâkim olan siyasal iktidarı ve sultanın otoritesini dine dayandırmayı sürekli yinelemektedir. Bu anlayışla, hükümdarın çıkardığı yasa, kanun gibi emir ve buyrukların insanlarda karşılık bulmasını, halkın zihinlerinde kabul edilebilirliğini dini korkularla araçsallaştırmıştır. Çünkü yöneticiler biliyor ki yasalar, kanunlar onu ortaya çıkaran devlet ve hükümdarın ömrüyle sınırlı kalmaya ve bir çizgiden öte

35 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 446.

36 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 439.

37 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 515.

gitmemeye mahkûmdur. Ancak yasaların uzun ömürlü ve sorgusuz nitelik kazanmasında, insanların şuurlarında yer edinmesinde ilahi kanunun büyük etkisi vardır. İlahi kanun halkın hem sorgulama yetisini ve niçinlik algısını yok etmiş hem de padişaha geniş bir alanda tahakküm hakkı kazandırmıştır.

Kınalızade güç ve iktidarın korku unsuruyla yerleştirilmesinde ikinci etken olarak "hâkim-i mani" yani "devlet başkanı" anlayışını oluşturmuştur. Temel olarak padişahla, "men edici, engellemeye hâkim, tedbir almaya, kanunlar koymaya, bunları uygulamaya, bunları karşı gelenlere engellemeye ve cezalandırmaya muktedir bir şahsiyet" düşüncesini geliştirmiştir. Ona göre padişahın hâkimliği Tanrı tarafından teyit edilmiş ve onun sonsuz yardımı ile desteklenmiştir: "Teyid-i ilahiile mümtaz ve Tevfik-i na mütenahi ile ser- efraz."[38] Nizam-ı âlemin sağlanmasında ve insanların yönetilmesinde padişahın hâkim otoritesine yine ilahi merciden meşruiyet sağlamıştır. Bu yüzden Kınalızade eseri boyunca yaşadığı en büyük korku olan devlete ve devlet başkanına boyun eğmemek tehdidini sürekli diri tutar ve 3devlet başkanına itaat etmeyenin asi ve zorba" olduğu iddiasıyla isyana karşı her türlü korku unsurlarını da tehdit olarak sunar.

Dayire-i adliye ve nizam; hastalık korkusu

"*Kamil bir padişah, mütehassıs bir tabip gibidir; reaya ise cesede benzer*"

Kınalızade'ye göre her devlet başlangıçta bir taifenin ittifakı ve bu taife içerisinde yer alan fertlerin "bir bedenin uzuvları gibi birleşmeleri" ile kurulmuştur. Padişahların bu noktada saltanatlarını ve güçlerini korumaları için muhakkak ülkenin idaresinde itidal yolunu korumaları icap etmiştir. En büyük korkuyu da bütünsel yapının bozulması yani kurulan sağlıklı bünyenin hastalanmaya veya çürümeye yüz tutması oluşturmuştur.

Bir sistemin dişlileri gibi meydana getirilen fert ve temeddün hayatı Kınalızade'nin eserinde sıkça bahsettiği adalet unsuruy-

38 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 108.

la sağlanmıştır. Fakat buradaki adalet anlayışı herkesin organizmacı hiyerarşik düzen içerisindeki yerini ve haddini bilmesi ile kaimdir. İşleyiş ve yapının sürekliliği yani korkuların önleyici sebebi daire-i adliyeyle kurulmuştur. Daire-i adliye ise; "Adldür muci-i salah-ı cihan; Cihan bir bağdur divarı devlet; Devletün nazımı şeri'atdür; Şeri'ate olamaz hiç haris, illa mülk; Mülk zabt eylemez, illa leşker; Leşkeri cem'idemez, illa mal; Malı cem' eyleyen ra'iyyetdür; Ra'iyyeti kul ider padişah-ı âleme adl" ilkelerinden oluşmaktadır: "Adalet cihanın salahının teminatıdır; cihan, duvarı devlet olan bir bahçe gibidir; devletin işlerini tanzim eden şeriattır (kanun); şeriatı mülkten (hükümdar) başkası koruyamaz; ancak mülkün hâkimi olan hükümdar bunu asker olmadan başaramaz; asker ise ancak mal ve para ile sağlanır; malı kazanan reayadır; ra'iyyeti âlemin padişahına kul eden, ona bağlı kılan ise sadece ve sadece adalettir."[39] Devlet yönetiminin ayrılmaz parçası olan adalet, hem dairenin en başında yer alıp açılışı oluşturan hem de dairenin en sonunda yer alıp devamlılığın sağlayıcısı konumunda olan bir sürükleyici ilkedir. Daire, adaletle açılmış adaletle kapanmıştır. Her şeyin başı adaletle sağlanmıştır. Adalet ise düzen ve kast sisteminin korunmasına bağlanmıştır.

Kınalızade toplumsal yapıda bütünsellik için adaleti başat unsur olarak kabul ederken benzer nitelikte padişahı da toplumun "bir bedenin uzuvları gibi birleşmeleri" noktasında bütünün sağlayıcısı olarak göstermiştir. *Ahlakı Alai*, en büyük korkusu olan bozulmaların, uyumsuzlukların ve hastalıkların tedavi kaynağı olarak padişahı bir tabip olarak tanımlamıştır. Sultan doktor, millet ise hastasıdır. Bir organizmacı devlet düzeni için en büyük korku da o organizmanın hastalanması tehdididir. Korku siyaseti üreten bütün teorilerde ortak olduğu gibi hastalıklı halk bir tehdit iken yönetici irade de bir doktordur. Bu yüzden hastalık korkusunun tedavisinin tek ilacı tedavi korkusudur. Sultan bir doktor olarak hasta halkının sağlığı için en acı reçeteleri ve tedavileri uygulamak zorundadır. Kınalızade'ye göre "tıbb-ı saltanatun cüz-i ilmisi" ve "mütehassıs

39 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 216.

bir tabip gibi" olan sultan "bir cesede benzeyen reayayı" hastalıklardan korumalıdır. Kınalızade, bir organizma olan toplumu hastalıklara yakalandıktan sonra tedavi etmenin anlamsızlığını bilerek, yurttaşlar, toplum ve devlet hastalanmadan önce koruma sistemi geliştirmek için tıp biliminin hıfzıssıhha yöntemini siyasete ve topluma uyarlayarak hıfzıssiyasa'dan yani "siyasal hijyenden" yararlanır. Tıp insanların doğasını, ruhunu ve bedenini, organlarının nasıl çalışmakta olduğunu ve bu tek tek organların her birinin diğerleriyle ilişkisini bildiği ve organizmayı bir bütün olarak kavradığı için gerçek siyasete benzer. Kınalızade'ye göre, siyaset sanatı tıpkı tıp sanatı gibi kendine amaç olarak ömrün uzatılması değil, yalnızca devletin çıkarını almalıdır. Yalan ve aldatmacalar bu yüzden topluma bir ilaç gibi sunulmalıdır. Fakat devleti yönetenler kuvvetli ilaçlar verecek kadar yürekli olmayan o birtakım "kötü doktorlar" gibi davranmamalıdır. Kınalızade'ye göre halk, her ne kadar güvensiz, korkak, ikiyüzlü, cahil ve başında biri olmadan yolunu bulamaz bir sürü ise de sultan, onların iyi niyetini temin etmek, mutlak itaatini sağlamak ve meşruiyetini kuvvetlendirmek üzere iktidarını "adalet ve sağlık" gibi herkesin kabul edeceği iyilikler üzerine bina etmelidir. Çünkü tebaa sadece güven ve sağlık/huzur içinde yaşamaya dikkat eder. Tebaa, hastalıklarını önceden teşhis eden bir doktor olan sultanın "hasta"sıdır. Bu yüzden nasıl ki, bir doktor kötü, zor, tatsız ve hastasının hoşuna gitmeyen şeylerle hastasının hayatına müdahale ederse devlet ve sultan da aynı şekilde hasta halkın tedavisini yapar. Tek bir hücre bile hastalansa bütün bedenin yok olacağını bilen mütehassıs doktor/sultan hiçbir acı reçeteden de çekinmemelidir: "Hükümdar saltanat doktorluğunu ve ilmini öğrendikten sonra, himmet ve azametle ilmini amele dönüştürmek, memlekette mevcut nizamı ve salahı eğer sekteye uğramışsa, tıpkı bir doktor gibi, eski haline getirmek ve onu sürdürmek mecburiyetindedir."[40] Tabip yani padişah bozulma karşısında gerekli müdahaleyi uygun zamanda yapamazsa memleketin sıhhati, rahatlığı kaybolup gidecektir ve artık itidal ve ahenk

40 Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, s. 209.

yerini hastalığa bırakmış olacaktır. Kısa zamanda tefrika ve ayrı baş çekme devletin fertlerine musallat olup kurulan organizmacı bütünsel yapı zaafa uğrayarak devletin, otoritenin yıkılması kaçınılmaz olacaktır.

Koçi Bey Risalesi*'nde korku*

"Korku yoksa itaat de yok, itaat yoksa saltanat da yok"

Koçi Bey, 1631 yılında IV. Murad'a "Devlet Yönetimindeki Bozukluklar ve Alınması Gereken Tedbirler" başlığı altında 21 risale ve I. İbrahim'e "Osmanlı Devlet Teşkilatı Hakkında" başlığı ile 19 risale olarak yazdığı eserini kırk risalede toplamıştır. Bu risalelerinin özü olarak da şu dört ilkeyi yerleştirmiştir: Devlet kavramından yola çıkarak toplumda devletsizlik düşüncesini oluşturup padişaha toplumsal kontrolü kolayca sağlamanın tarifini; padişahın siyasal iktidarın gücüne tekrardan nasıl, hangi araçların kullanmasıyla ulaşacağının yol işaretlerini; düzensizlik, kargaşa, perişanlık, fitne, fesat unsurlarını pek çok yerde kullanarak nizamı, otoriteyi sağlama gücünü; bakilik, devamlılık söylemlerini vererek dilsel algıda saltanatın sürekliliğini sağlamak zorunluluğunu işlemiştir. Koçi Bey, bu dört unsuru özellikle siyasal ve toplumsal atmosferi şekillendirmede ve padişahın sultasını pekiştirme noktasında birer araç olarak kullanmıştır.

Koçi Bey, risalesinde geleneksel otoriteyi temsil eden kadim kanunların devlet yönetiminde ne gibi bozukluklara yol açtığını, Osmanlı Devleti'nin öncelikle içten çürümeye başlamasının Kanuni Sultan Süleyman devri ile başladığını ve Osmanlı Devleti'ni kuşatmış olan bozulmaların ve hastalıkların teşhisi ve tedavisi için neler yapılması gerektiğini anlatmıştır. Koçi Bey, sarayın içerisinde yaşamış ve padişahın danışmanları arasında bulunmuş biri olarak devlet işlerinin nasıl olduğunu bilmekte ve buna göre gözlemler ve teklifler sunmaktadır. Koçi Bey, padişahların gücünün ancak zengin ve refah içinde olan bir halk kitlesiyle mümkün olacağını, zulümle bir siyasal iktidarın yaşayamayacağını, mutlak iktidar sahibi otoritelerin etrafında da-

ima dalkavuklar ve fırsatçılardan örülmüş bir çıkar ağının kurulacağını, bu insanların kişisel çıkarları uğruna padişahı yanlış yollara sürükleyebileceğini ve bu yüzden de devletin ve hükümdarın halktan ve liyakatlı devlet adamlarından uzaklaşacağını savunmuştur. Bu yüzden Koçi Bey, mülki ve askeri teşkilatın nasıl bozulduğunu, devlet bürokrasisinin rüşvet ve haksız kazanç içinde nasıl boğulduğunu, memuriyetlerin rüşvetle satıldığını, saray erbabının memleketi nasıl zorbalıkla yönettiğini ve devlete karşı isyan eden eşkıya güçlerinin halkı nasıl canından bezdirdiğini detaylarıyla anlatmıştır.

Koçi Bey, risalelerinde önce imparatorluğun "altın çağ"ının parlak bir tasvirini verir, daha sonra bu düzenin nasıl değişime uğradığını izah eder ve "ihtilâl-i âlem"in sebeplerini irdeleyerek bunalımdan çıkış yolunu göstermeye çalışır. Özellikle Sultan Murat'a sunulanında, devletin ihtişamlı dönemlerinde uygulanan ilke ve uygulamaları ortaya koyar ve mevcut durumla bir karşılaştırmasını yapar. Böylece yaşanılan dönemde zuhur eden içtimai ve idari problemleri daha açık bir şekilde ortaya koyar. Koçi Bey'e göre, problemlerin ortaya çıkmaya başladığı zaman olan Kanuni dönemine kadar padişahlar devlet ve toplum işleriyle bizzat ilgilenirlerdi. Divan toplantılarına katılıp meseleleri daha yakından takip ederlerdi. Devlet hiyerarşisindeki görevler, işinin ehli olan insanlara verilirdi ve bu kişiler görevlerini ihmal ve suiistimal etmedikleri müddetçe yerlerinde kalırlardı. Bundan dolayı her bir yönetici, görevinde uzmanlaşır, tecrübe sahibi olurdu. Görev başındaki devlet adamları devletin çıkarlarına öncelik verirlerdi, menfaatlerini ön plana çıkarmazlardı. Sistemin işlerliğini devam ettirmesi için, devlet görevlerine ait kadrolar ve toprak sahipliği yedi yılda bir gözden geçirilir, boş kadroların ve boş olan toprakların sahibi belirlenirdi. Ayrıca devlet yöneticilerinin ve memurlarının sayısı belli idi ve gelişigüzel artırılamazdı. Veziriazam ve vezirler, görevlerinde tam yetkili idiler. Makama dayalı güçleri oldukça fazla idi. Ancak bu gücü nasıl kullanacakları kurallarla belirlenmişti. Bu kural ve esaslara uyularak verilen kararlarda hiç kimse onlardan hesap soramazdı. Şeyhülislamlık, kazaskerlik

ve kadılık makamları haksızlığa göz yumma ve padişaha itaat etme yeri değil, hak ve adaleti gerçekleştirme yeri idi. Devletin devamı için ilmin ve âlimin ehemmiyetini bilen devlet yöneticileri, bilgiye ve bilginlere hürmet ve ikramda kusur etmezlerdi. İlmiye zümresine mensup olanlar kolayca görevlerinden alınmazlardı. Olgunluk ve fazilet kaynağı olan âlimler; padişaha ve halka doğruyu söyler ve yanlışların düzeltilmesine çalışırlardı.

Görüldüğü üzere Koçi Bey'in dile getirmiş olduğu ideal düzen, padişahın devlet ve toplum işleriyle bizzat ilgilenmesi, tımar ve kul sistemlerinin etkin bir şekilde taviz verilmeden uygulanması, devlet görevlilerinin yerinden olma korkusundan uzak olması ve bunlara bağlı olarak Osmanlı toplumundaki "farklı zümrelerin dengeli beraberliğini" temel alan düzenin devam ettirilmesi esaslarına dayanmaktadır. Koçi Bey'e göre Osmanlı Devleti'nde değişim Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlamıştır. Kanuni dönemi devletin en olgun dönemiyken, aynı zamanda muhtelif sahalardaki problemlerin de baş göstermeye başladığı dönemdir. Kanuni'nin son zamanlarına kadar veziriazamlar tam yetkiye sahiptiler. Oysa bu dönemden itibaren padişaha yakın olan kişiler devlet işlerine karışmaya başladılar. Saray halkının işlere karışmaları, yöneticilerin onlarla iyi geçinmelerine sebep oldu. Bu durum devletin çıkarlarının ikincil konuma itilmesine, yöneticilerin çıkarlarının ve makamda kalma isteklerinin ön plana çıkmasına sebebiyet verdi. Ayrıca, yönetimde etkinliğini artıran Enderun görevlileri, tımar ve zeametleri kendi adamlarına vermeye başladılar. Bu ise zamanla rüşveti ve iltiması doğurdu. Devlet yöneticilerinin kolayca görevden alınmaları, onları itaatkâr hale getirdi ve doğruyu yapma ve adil davranma yerine dalkavukluk yapmayı tercih eder oldular. Ayrıca, devlet görevleriyle ilgili memurluk kadroları artırıldı. Bu durum, bir yandan rüşvet almayı pekiştirirken diğer yandan devlet memurunun itibarını sarstı. Aynı zamanda kanunlara itaati zayıflattı, dirlik ve düzeni bozdu. Devlet yönetiminde veziriazam ve üst düzey yöneticilerinin bütün işleri kendi ellerinde toplama gayretleri haksızlığı artırdı. Onların alt kademedeki yöneticilerin işlerine müdahale etmeleri sebe-

biyle, problemin mahallinden uzakta verecekleri yanlış kararları şikâyet edecek merci kalmamıştı. Bundan dolayı haksızlık ve zulüm ortalığı sardı. Tımar ve zeametin hak sahibi olmayanlara verilmesi ve devşirme olmayanların yeniçeri olmaya başlamaları, askerlik sistemini bozdu. Bu da bu iki ocağın bozulmasına ve devlet hazinesinin zor duruma düşmesine sebep oldu. Bu durumu çözmek için reayadan alınan vergilerin artırılması halkın fakirleşmesine yol açtı.

Koçi Bey'e göre, problemlerin çözümünde temel ilke İslam esaslarına sıkı sıkıya bağlanmaktır. Ayrıca devletin klasik döneminde uyguladığı yönetim ilke ve politikalarına yeniden işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için şöyle bir yol izlenmelidir: Mevcut has, zeamet ve tımar sahibi olanların, devlet memurlarının, yeniçeri ve kapıkulu askerlerinin, ilmiye sınıfı mensuplarının sahip oldukları mal, mülk, makam ve mevki gözden geçirilmeli, kuralına uygun olmayan her şey iptal edilmelidir. Bu işi İstanbul'da vezirlerin (üst düzey yöneticiler) değil, beylerbeyinin (yerel yönetici) yapması daha doğrudur. Bu sebeple beylerbeyi ve kazaskerlere yetkiler yeniden devredilmelidir. Böylece işlerin bozulmasıyla artan merkeziyetçilik ortadan kalkacak ve problemler çözümlenecektir. Yerel yönetime ehil olanlar getirilmeli ve İstanbul'dan kimse onların işine karışmamalıdır. İşlerin düzelmesi, adaletin sağlanması ve hak sahiplerine haklarının verilebilmesi için rüşvet, iltimas mutlaka önlenmelidir. Veziriazam, görevlerini ifa ederken tam yetkili olmalı, saray halkı onun işine karışmamalıdır. Üst düzey yöneticiler, görevlerinden kolayca ve sıkça azlolunmamalıdır. Padişah perde arkasında kalmamalı, işleri bizzat kendi yapmalı ve üst düzey yöneticilerini yakından tanımalıdır. Saray halkının bu yöneticilerin işlerine karışmasına ve onların hakkında konuşmalarına fırsat vermemelidir.

Koçi Bey, Osmanlı'daki değişimin idarenin tepesindeki bozulma, daire-i adliye ve kanun-u kadim'de ihmal (eski sultanlar devrinde uygulanmış ve faydaları sınanmış kanun ve kaideler bütünlüğü), rüşvetin ve iltimasın artması, makamları ehline vermemek, erkân-ı erbaa ve toplum hiyerarşisindeki bozul-

ma, hazinenin dengesindeki bozulma ve ahlaki çürüme olgularını inceleyerek analiz etmeye çalışmıştır. Daha sonra bu problemlerin çözümü için bazı gerekli ıslahatlar önermiştir. Bu ıslahat teklifleri idari niteliktedir ve uygulamada baskı ve korku unsurunu ön plana çıkartmıştır. Kulların itaat altına alınmasından bahsederken "... benî âdem kahr ile zabtolnuur hilm ile olmaz" (insanoğlu yumuşaklıkla değil, zor-güç kullanılarak düzene sokulabilir) demektedir. Koçi Bey yaşanılan dönemin birlik ve dirliğinin ifadesi olarak otoritenin yani padişah sultasının siyasal iktidarını sunarken yarattığı korku kültürünü bu tehditler ve tehlikeler üzerinden meşrulaştırmıştır. Eserin yazıldığı dönem, devlet ve sultan otoritesinin iyice azaldığı, yönetimdeki sorunların ve bu sorunların giderilmesine yönelik atılacak adımların toplumsal rızayı kazanmada eksiklikler yaşadığı ve kaos, fitne, kargaşa, bozukluk içerisinde olunduğu bir zaman dilimini kapsıyordu. Koçi Bey tam bu tasvirin üzerinden yola çıkarak korku unsurları çerçevesinde tebaayı iki şey arasında seçim yapmaya mahkûm eden bir yapıyı ortaya çıkarmıştır: Halk ya padişahın siyasal iktidarını kabul edip düzen/iyilik içinde bir yaşam sürecektir ya da kendi başına buyruk bir hayatı tercih edip kaos/kötülük içinde yok olacaktır.

Başsızlık ve başıboşluk korkusu

"Benim şecaatli padişahım, tahtınızda şöyle mertçe oturmanız gerekir ki, herkes korksun"

Koçi Bey kırk risalesinin her birine başlangıç cümlesi olarak seçtiği girizgâhta ve son söz olarak risalelerin bitiminde yarattığı dilsel algıda padişahı eşsiz, tek, olağanüstü özelliklere sahip, hatadan münezzeh aşkın bir varlık olarak sunmuştur. Eserin ortaya çıkarmaya çalıştığı karizmatik otoriteye tebaanın ve devletin ihtiyacı olduğunun gerekçesini seçilen dinsel söylem sağlamıştır. Ve bunu, sultanın gücü karşısında yaratılan erişilmezlik duygusunu toplumsal hafızaya yerleştirerek gerçekleştirmiştir. Koçi Bey mutlak bir kudret algısını liderle bütünleştirmiş, dönemin kısa özetinde var olan bozukluğun tekrar iyileş-

tirilmesini sağlayacak tek güç olarak padişahı karizmatik otoriteyle örtüştürmüştür. Artık oluşturulan, yaratılan kült karşısında bireyi, grubu kontrol altına alma, uygun bir şekilde kuşatma ve kapsama kolaylıkla sağlanmıştır. Koçi Bey, risalelerinin giriş kısmında şu ifadelerle mutlak, kutsal ve aşkın bir karizmatik otorite inşa eder: "Kutlu tabiatlı, kadri yüksek, soyu asil"; "azametli, ülkeler açan padişah hazretleri"; "Allahü Teala, fukaraya merhametli padişahımın mübarek vücutlarını hatalardan koruyup, saltanat tahtında uzun ömürlü eyleye"; "Cem mertebeli"; "Allah'ın gölgesi padişah hazretleri"; "Dinin dayanağı olan"; "Ülkeler fetheden parlak gönül aynası"; "Melek huylu padişah hazretlerine, çok cömert olan yumuşak tabiatlarına"; "Arslan saldırışlı, yiğitlik dolu mübarek kalplerine"; "Eserleri güneş gibi olan ilim deryası gönüllerine"; "Felek vakarlı"; "Kerametli padişahım"; "Cihanı gösteren cam gibi olan, nurla dolu kalplerine; "Adalet yayan ve kullarını nimetlendiren padişah hazretleri"; "Saadetli ve şevketli, dinin sığınağı olan padişah hazretleri, ışıklar saçan nurlu vicdana sahip olan". Koçi Bey'in risalelerine son söz olarak seçtiği cümleler ise: "Baki emir ve ferman saadetli, şevketli, yumuşak ve merhametli, makamı yüce padişah hazretleri"; "Baki ferman ülkeler fetheden padişahındır"; "Baki ferman devletli ve kerametli padişahım hazretlerindir"; "Baki ferman, şecaatli ve sahavetli padişahımındır"; "Baki ferman, devletli ve mürüvvetli hünkarımındır"; "Baki ferman, âlemin sığınağı padişah hazretlerinindir"; "Baki ferman, devletli, saadetli, yüce mertebeli padişah hazretlerinindir"; Baki ferman, İslam dayanağı padişah hazretlerinindir"; "Baki ferman, şanı ulu padişah hazretlerinindir"; "Baki ferman, âlemi süsleyen padişah hazretlerinindir".

Koçi Bey, devlet otoritesinin tesisinin mutlak ve kutsal bir sultanın güçlü olmasına ve tebaa nezdinde de güç ve ihtişamla kabul görmesine bağlar: "Birkaç zamandır saltanatı aliyeyi hanedanın yeni yetişmiş fidanları ve taze gül dalları olan şehzadelerin doğmaması, doğanlarında Allah'ın emriyle yaşamaması, hepsi de padişahıma ilahi tembihtir. Her türlü eksiklikten ari olan yüce Allah, sevdiği kuluna tembih eder. Herkes ila-

hi tembihe mazhar olamaz. Ona göre bilgili ve uyanık olmak lazımdır."[41] Koçi Bey'e göre devlet ve asayişin kaybolmasının en önemli nedeni otoriter bir sultanın yokluğudur. Bir çoban olarak sultan bir sopa olarak saltanatını bir sürü olan tebaasına hissettiremezse devlet düzeni yok olur. Bu yüzden yapılması gereken tek şey otoriter bir yönetim ile halkı şecaatle, mertlikle ve sertlikle korkutmaktır: "Benim şecaatli padişahım, tahtınızda şöyle mertçe oturmanız gerekir ki, hepsi korksun."[42]

Tüm korku siyasetine hâkim olan organizmacı hiyerarşik görüş Koçi Bey'de de mevcuttur. Koçi Bey risalelerinde sultanın bu organizmanın farkına varmasını ve başını ve kalbini temsil ettiği bu bünyeye göre hareket etmesi gerektiğini belirtir. O yüzden nerede iyi nerede kötü, nerede zalim nerede adil olması gerektiğini bilmelidir. İyilikten maraz doğacağını bilen sultan tebaasına dengeli davranmalıdır: "Âlemin düzeni ve intizamı padişahların mübarek kalplerine bağlı ve bitişiktir. Padişahlar âlemin kalbidir; kalp iyi olunca beden de iyi olur. Hükümdarlar iyiliğe yönelirse âlem baştan ayağa düzen bulur; kötülüğe yönelirse halk kederli olup, ağaçlar meyve vermez, yerlerde ot bitmez. Padişahların vücudu bir büyük tılsımdır; işin doğrusu budur"; "Benim devletli hünkârım, saadetle el öpüldükten sonra namaza çıktığınızda, sağa ve sola selam verince mübarek başınızı fazla eğmeyin; hemen azıcık işaret etmeniz yetişir".[43]

Nizam-ı âlem, adalet ve otorite; düzensizlik korkusu

"İnsanoğlu kahır ile zapt olunur; yumuşaklıkla olunmaz"

Koçi Bey'e göre sultan olmazsa tebaası da olmaz. Bu yüzden yapılması gereken sultana ve temsil ettiği nizama kayıtsız şartsız itaat etmektir. Unutulmamalıdır ki, "insanlar hükümdarlarının dinindendir"[44] ve yapılması gereken de tıpkı kulların Tanrı'ya yaptıkları gibi sultanlarına boyun eğmeleri ve ita-

41 *Koçi Bey Risalesi*, s. 83.

42 *Koçi Bey Risalesi*, s. 137.

43 *Koçi Bey Risalesi*, s. 137.

44 *Koçi Bey Risalesi*, s. 82.

at etmeleridir ki hem "kulların hizmet etmekten başka ne işi vardır?"[45] Koçi Bey, dönemindeki kargaşa ve başıboşluğun en büyük sorumlusu olarak devlet otoritesinin kaybolmasını görür. Bu yüzden sultanın tekrar otoriter bir düzen inşa etmesini salık verir. Ona göre; "nasihat ile kul zapt olunmaz ve iltifat ile düzeltilmesi mümkün olmaz".[46] Bu yüzden yapılması gereken tek şey insanların anladığı dil ile yani yumuşaklıkla değil de kahredici korku dili ile konuşmaktır. Çünkü herkes bilmelidir ki "insanoğlu kahır ile zapt olunur; yumuşaklıkla değil".[47]

Koçi Bey saltanatın hâkim olduğu her yerden; ram oldum, itaat ettim, otoriteye boyun eğdim seslerinin yükselmesi için padişahın otoriter yapı oluşturmasını isterken, bir taraftan da halktan ya da devlet kurumlarının içerisinden (askeri-uleması) bu yapıyı bozmaya niyetlenenlerin çıkması durumunda hemen uzaklaştırılması gerektiğini hatta daha ağır olarak yabancı, kirli, kötü ve hain konuma koyulup başkaldırı diye nitelemelerle yere çalınmasını devleti aliye için farzı ayın ilan etmiştir: "İstedikleri zaman sefere giderler; itaat yok, saltanat tarafından korkmak yok. İslam askeri böyle mi olur? Bunlarla meşgul olmak zamanımızda farz-ı ayın olmuştur";[48] "Bölük halkı, 922 tarihine gelinceye kadar temiz, mazbut, itaatkâr, emre boyun eğen, az ve öz bir taifeydi".[49] Koçi Bey eski ve yeni düzen arasında ciddi karşılaştırmalar yaparak düzenin bozulma sebeplerini analiz eder. Ona göre düzeni bozan en önemli unsur organizmacı hiyerarşik yapının dağılması, tebaa arasında ahengin kaybolması ve yeniçeri sisteminin düzensizliği ve başıboşluğudur: "Dergah-ı ali yeniçerileri, cebecileri, topçuları ve diğer ocaklarda olan kullar genellikle devşirmeden olurdu; başka taifeden olmaları yasaktı. Devşirmelik de Arnavut, Bosna, Rum, Bulgar ve Ermeni taifelerine mahsus olup, başka taifelerden olması yasaktı. Her birinin anlatıldığı şekilde belirli sınırı ve ha-

---

45 *Koçi Bey Risalesi*, s. 146.

46 *Koçi Bey Risalesi*, s. 67.

47 *Koçi Bey Risalesi*, s. 67.

48 *Koçi Bey Risalesi*, s. 61.

49 *Koçi Bey Risalesi*, s. 56.

zineden kararlaştırılmış maaşı olup, fazla veya noksan kabul etmezdi. Ağaları olan kimseler, devşirme olup evvela kızıl abayla gelen acemileri İslami görenekleri ve Türkçe lisanı öğretmek için, ikişer filoriye Türkistan'a satarlardı. Yedi yılda bir, yeniçeri kapısı olur, ölenlerin yerine on beş, yirmi çuhalı eski oğlan kapıya çıkardı; fazla bir oğlan bile çıkmazdı."[50] Her türlü bozulmayı otorite eksikliğine ve başıboşluğa dayandıran Koçi Bey için eski düzenin yeniden sağlanabilmesinin tek yolu güçlü ordudur. Dönemin genel düzeni içerisinde özellikle kul nizamına vurgu yaparak eskinin nefer sayısı ile yeni dönem nefer sayısında kıyasa giderek bu durumun tehditlerini tek tek saymıştır. Eğer orduda düzen ve intizam bozulursa hem sayıca az ve güçsüz hem de kanun ve kaidelere aldırış etmeyen bir devlet düzeni ortaya çıkar. Çünkü Osmanlı için devlet demek ordu, ordu demek disiplin demektir: "Böyle olursa ocağımıza yabancı ve tanınmayan kişiler girer, ocakta yürürlükte olan kanun ve kaide elden gider; devlet-i aliyeye bunun zararı olur."[51] Koçi Bey padişahın yarattığı korku algısının içine düzen sağlayıcılar olarak dini, kul sistemini, beytülmali, tebaayı ve tımarı yerleştirip özellikle yönetilen kesimde "inandım ve itaat ettim çünkü güvendeyim" duygusunu oluşturup halkı siyasal iktidarın hâkimiyetine ram etmeye çalışmıştır.

Koçi Bey, organizmacı hiyerarşik düzen anlayışının ürünü olarak devlet-sultan-tebaa özdeşliğini savunur ve bu özdeşliği tehdit edecek ve bozacak unsurları "yabancı" ve "imansız" olmakla lanetler. Böylece hem bu dünyada çarptırılacakları cezayı hem de ahirette uğrayacakları laneti birer korku unsuru olarak kullanır: "İçinizden her kim benim temiz kullarımın arasına yabancı sokmaya çalışırsa dünyadan ahrete imansız gidip, cehennem ateşinden kurtulmasın!"[52] Devlet-sultan-tabaa arasındaki özdeşliği ve toplumsal birlik ve bütünlüğü tehdit eden bu korku unsurlarının en büyük zararı devlet, sultan ve tebaa arasındaki en büyük bağ olan "güven" ilişkisini yok etmele-

---

50 *Koçi Bey Risalesi*, s. 38-39.

51 *Koçi Bey Risalesi*, s. 58.

52 *Koçi Bey Risalesi*, s. 61.

ridir: "Bu türlü sonradan çıkma usuller, geçmişteki sultanların zamanında asla yoktu. Zabitlerde güvenirlilik ve dindarlık vardı."[53] Bu yüzden Koçi Bey, devlet ve millet arasına sonradan sokulan "yabancı" usulleri kötülerken onları din adına da sürekli lanetler. Sıkça başvurduğu korku faktörlerinden biri olan din ile toplumsal yaşamda bir yabancı fikri oluşturup kendisinden olmayanı imansız ve din dışı göstererek sistemden tecrit etmeye çalışır. Ona göre nizam ve intizam içerisinde sultanına bağlı bir toplum "kanun", "düzen", "tertip", "mutluluk" ve "huzur" gibi nimetlere gark olacaktır. Ama bu düzen bozulursa "halk zayi olacak", "telef olacak", "karmakarışık bir düzensizlik gelecek" ve "huzur ve mutluluk bahtı batacaktır". Bu tip ikilemler ile korku yaratan Koçi Bey tebaaya ölümü gösterip otoriteye razı etmeye çalışmaktadır: "Ocağın parlaklık ve güzelliği gitti, içlerinde yürürlükte olan kanun battı, karmakarışık oldu"; "Müslümanların beytülmalı bu yolla zayi ve telef oldu"; "İçlerinde değişme ve bozulma eksik olmazdı... Düzen ve tertip kalktı".[54]

Koçi Bey, "düzen ve tertip kalktı" derken kahır ile yönetilmeyen devletin zayıfladığını ve kurumlarında hiçbir disiplin ve ciddiyetin olmadığını dile getirmektedir. Sürekli olarak otoritenin sertlik ve kahır ile hareket etmesi gerektiğini vurgulayan Koçi Bey, sistemi bozan unsurların ise iç ve dış düşmanlar ile ülkeye yerleşip yeni âdet ve usuller ihdas eden, milleti ve mezhebi bilinmeyen "yabancı" unsurlar olduğunu belirtir. Bu açıdan bakınca Koçi Bey için en büyük tehdit "yabancı" unsurlar ve onların devlet ve millet arasına soktuğu yenilikler/bidatler, doğal olarak da halkı hasta eden "hastalıklardır": "Adı geçen tarihten beri (1584) milleti ve mezhebi bilinmeyen şehir oğlanı, Türk, Çingene, Tatar, Kürt, ecnebi, Laz, Yörük, katırcı, deveci, hamal, ağdacı, yolkesen, yankesici ve diğer çeşit çeşit kimseler katıldı; usul erkân bozuldu, kanun ve kaide ortadan kalktı. O yüzden kötülük ve kavga, fitne ve fesat âlemden eksik olmayıp düzen ve intizam bozuldu. ...köyleri ve kasabaları elleri-

53 *Koçi Bey Risalesi*, s. 57.

54 *Koçi Bey Risalesi*, s. 59.

ne geçirdiler. Beyler beylik edemez, şeriat hâkimleri hükümet edemez, vergi tahsildarları para tahsil edemezler. Bu adamlar âleme, devası olmayan bir dert olmuşlardır. Bölük taifesi böyle olunca âlemde düzen nice olur? Padişahın hizmetleri nice görülür? İşin doğrusu bu şekildedir. Allah hakkından getire."[55]

Koçi Bey padişaha sultasını ve otoritesini oluştururken dini duyguların da tebaa üzerinde bıraktığı etkiyi muhakkak kullanması gerektiğini ve korku kültürünü yaratırken güçlü birer unsur olarak toplumun özellikle dini konulara sorgusuz, sualsiz yaklaşımının değerlendirmesini ifade etmiştir. Dinde var olan itaat kültürünü özellikle din adamları aracılığıyla kullanmak gerektiğini tavsiye eden Koçi Bey, din ve devlet düzenini sık sık aynı özdeşlikle kullanır: "Evvelce şeyhülislam olan kimseler olgunluk ve fazilet kaynağı olmalarının dışında çekinmeksizin gerçeği söyleyen kimseler olup, âlemin sığınağı padişah hazretlerine de her zaman güzel nasihatler etmekten geri kalmazlardı. Din ve devlet düzeni için çalışırlar..... ömürlerinin kalanını ilim ve ibadetle, İslam padişahına ve devletine duayla geçirirlerdi."[56] Kendi yaşadığı dönem içindeki din âlimlerinin ve ulema kesiminin tavrı padişahın makamını ve yerini sağlamlaştırıcı nitelikte halkta tesir etmediği için "İslam dayanağı padişah hazretlerine" dönemin ulemasına kanun niteliğinde şu ifadeleri kullanır: "Hakikaten onların da zalim olanları tam olarak derinliğine anlaşıldıktan sonra, azletmeyle yetinilmeyerek kiminin sürgün, kiminin de ömrünün sonuna kadar azledilmesi gerekir. Her nerede zalim varsa cezasının verilmesi gerekir. Aldırış etmemekle âlem elden gider."[57]

Koçi Bey, iktidarın özünde eşitsiz bir ilişki gerçeğini barındırmasından ötürü, zorba bir yönetim imajından uzak durmak için meşruluğun koruyucu bir kalkan olarak yönetim faaliyetlerine muhakkak yerleştirilmesi gerektiğini birçok risalesinde dile getirmiştir. En belirgin olarak işlenen ifadeyi ise, genel bağlayıcı unsur olarak gösterilen var-yok, iyilik-kötülük ve dü-

55 *Koçi Bey Risalesi*, s. 57.

56 *Koçi Bey Risalesi*, s. 46.

57 *Koçi Bey Risalesi*, s. 50.

zen-bozukluk çerçevesinde halka seçim yapma iradesini verirken sağlamıştır. İstenilen şey, tersinden giderek tedirgin ve karanlık bir tablo içerisinde bırakılan tebaaya bu noktada korkunun emarelerini hissettirip, sığınacak ve güvenlikte olacağı tek yer olarak padişahın sultasını göstermektir. Bu meşruluğu ve itaatin sağlanmasına yönelik korku ifadelerini ise pek çok yerde askeri ve dini değerlerin üzerinden eskinin ihtişamına, "geçmişteki sultanlar zamanına" atıf yaparak ve o dönemlerden bolca devletin bekası için canını veren "cengaverlerden" ve "yiğitlerden" söz ederek mevcut durumdaki yoksunluklara dikkat çekmiştir. Bu mitolojik anlatı ve kullandığı hain ve düşman ifadeleri ile korku siyasetini içte ve dışta yeniden kurmak istemektedir: "İslam ülkesinin etrafında, bir köşede düşman peyda olsa dahi, haberi padişah kapısına gelmeden, devletsiz kelleri divanı-ı hümayunun önüne ulaşırdı";[58] "Yetişip büyüdükleri devlet-i aliyede, padişah uğruna şirin canlarını esirgemeden verirler... aslında din ve devlet uğruna can ve baş veren seçme, mümtaz, cesur, benzerlerinden üstün, itaatkâr ve boğun eğici olanlar o taifeydi... Kanun üzerine cebelileri kırk bin seçme, mümtaz, cesur benzerlerinden üstün ve ileri gelen askerler... Din ve devlet uğruna can ve baş feda ederek, din ve devlet düşmanına karşı koyduklarında Allah'ın inayetiyle zafer kendilerine yakın olup mutlak galip gelirlerdi."[59]

Koçi Bey, "Benim merhametli hünkârım, padişahlık alameti para ve hutbedir," dedikten sonra padişaha kuracağı otoriter düzenin işleyişi hakkında bilgi verirken yine daire-i adliyenin hükümlerine başvurur: "Velhasıl saltanat-ı aliyenin şevket ve kuvveti asker ile, askerin ayakta durması hazine ile, hazinenin toplanması reaya ile, reayanın ayakta durması adalet ve doğrulukladır."[60] Padişah eğer bu ilkelere uymazsa düzeni ve saltanatı elinden gidecektir. Bu yüzden devlette ve tebaadaki bozulmayı önlemek ve "bütün memleketleri rahata kavuşturmak" için tüm tebaayı "padişahın hizmeti uğruna can fe-

---

58 *Koçi Bey Risalesi*, s. 29.

59 *Koçi Bey Risalesi*, s. 31-32.

60 *Koçi Bey Risalesi*, s. 122.

da eder ve padişahın rızasına aykırı iş tutamaz" hale getirmek gerekir: "Benim devletli hünkârım, bütün kullarınızı tanıdıktan sonra her iş kolay olur. Onlar reayaya dikkat edip, padişahımın hizmeti uğruna can feda ederler ve padişahımın rızasına aykırı iş tutmadıkça değiştirilmemeleri gerekir; bu surette bütün memleketler rahata kavuşur."[61] Yaşanılan dönem için Koçi Bey'in üzerinde sıkça durduğu "karışıklık", "fitne", "fesat", "memleketin harap oluşu", "hazinenin ve mallarının azalması", "âlemin işlerinin bozulması", "hastalık" ve "çürümüşlük" gibi korku unsurları tamamen tebaanın güvenilemezliği üzerine inşa edilmiştir. Tüm bu kötülüklerin kaynağı hak ve hukuk bilmez, nankör ve cahil tebaadır. Bu yüzden sultan tıpkı atalarının yaptığı gibi "kanun koyucu", "boyun eğdirici" ve "itaat ettirici" özelliklerle donanıp otoritesini herkese ispat etmelidir. Tebaa ancak kılıç ve kırbaç sesiyle teskin olabilir. Bunu yaparken de kendini herhangi sınırlama ile bağlı hissetmemelidir. Devletin uygulayacağı tüm hukukun tek belirleyicisi padişah ve onun keyfi iradesi olmalıdır: "Evvelki asırda halk da güvenilir ve dindar olduğu için bu tür işlere lüzum olmazdı. Ama şimdi hile ve oyun, yalancılık ve aldatmaca çok olduğundan böyle dikkatli olmayınca asker düzeltilemez ve yabancıların müdahalesinden kurtulamaz. Reaya ata binip kılıç kuşanmaya alışırsa, o lezzet dimağına yerleşir, tekrara raiyyet olamaz ve askerliğe dahi yaramaz; sonradan eşkıya güruhuna katılıp pek çok fitne ve fesada sebep olurlar."[62]

Koçi Bey, hem sultana hem de tebaaya düzen ile kaos ve ihanet ile sadakat arasındaki farkı gösterip güven ve korku arasında bir düzen inşa etmeye çalışmıştır. Tek amacı devletin bekasını temin etmek olan Koçi Bey, bunun da tek yolu olarak sarsılan devlet otoritesini ve bozulan sultan karizmasını otoriter ve baskıcı bir yönetim algısıyla yeniden tesis etmek istemiştir. Ona göre "bu devlet öyle bir devlet-i aliyedir ki, gerektiği şekilde nizam ve intizam bulduğunda Allah'ın keremiyle asla bir korku kalmaz... birisi gitse, yerine on tanesi gelir... en aşa-

---

61 *Koçi Bey Risalesi*, s. 114.

62 *Koçi Bey Risalesi*, s. 29.

ğına padişahın iltifatı olup dirlik verilirse, insan yiyen bir arslan olur". Yeter ki sultan Koçi Bey'in "insanoğlu kahır ile zapt olunur; yumuşaklıkla değil"[63] nasihatinin gereğini yerine getirebilsin.

63 *Koçi Bey Risalesi*, s. 67.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Atatürk'te Siyasal Düzen İnşası ve Korku Siyaseti

Osmanlı Devleti, Koçi Bey'den sonra da birçok risale, siyasetname, teşkilat, aydın hareketi ile kurtarılmaya çalışıldı. Ama tarih mürekkeple değil kanla yazılıyordu ve Osmanlı Devleti Koçi Bey'in de özlü ifadesi ile "nizam-ı âlem" yerine "ihtilal-i âlem" sürecine girmiş ve "altın çağ" yerine "eskatologya çağı" başlamıştı. Osmanlı son yüzyıla Koçi Bey'in öngördüğü gibi "asker düzeltilemez ve yabancıların müdahalesinden kurtulamaz"[1] bir halde girmiştir. Fakat yine Koçi Bey'in "bu devlet öyle bir devlet-i aliyedir ki, gerektiği şekilde nizam ve intizam bulduğunda Allah'ın keremiyle asla bir korku kalmaz... birisi gitse, yerine on tanesi gelir... en aşağısına padişahın iltifatı olup dirlik verilirse, insan yiyen bir arslan olur," şeklinde ifade ettiği gibi olmamış, Osmanlı "insan yiyen bir arslan" değil "dişleri ve tırnakları sökülmüş bir hasta aslana" dönüşmüştür. Osmanlı Koçi Bey'in, hem sultana hem de tebaaya düzen ile kaos ve ihanet ile sadakat arasındaki farkı gösterip güven ve korku arasında bir düzen inşa etmek gerektiği iddiasını başaramamış ve "İnsanoğlu kahır ile zaptolunur; yumuşaklıkla değil,"[2] nasihatinin gereğini yerine getirememiştir.

1 *Koçi Bey Risalesi*, s. 29.

2 *Koçi Bey Risalesi*, s. 67.

Osmanlı içeriden isyan, dışarıdan işgal girişimleri ile Batı karşısında teslim olmuştur.

Osmanlı Devleti son yüzyılına Batı karşısında yenilmişlik psikolojisi ve yok olma korkusu ile girdi. Bu yüzden Osmanlı'nın son yüzyılı bir savunma ve yeniden yapılanma yüzyılı olmuştur. Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları Batı'dan ve içeriden gelen milliyetçilik dalgalarını ve hak arayışlarını kırma ve yönetme girişimleri idi. Osmanlı'nın en büyük korkusu Fransız Devrimi'nin kendi topraklarında doğurduğu her ulusun bağımsız bir devlet kurma korkusu idi. Bu korku paralelinde bölünme, parçalanma, toprak kaybı, milletler birliğinin dağılması ve hatta son tahlilde imparatorluğun yıkılması tehditleri vardı. Son yüzyıl İslamcılık, Türkçülük, Osmanlıcılık ve Batıcılık gibi siyasal akımların ürettiği devleti kurtarma teorileri ve girişimleri ile geçti. Tüm siyasal akımların ortak noktası Osmanlı'nın çağın gerekleri olan modern devlet özelliklerine sahip olmadığı için yıkılıyor olduğu idi. Yine hepsinde ortak olan sorunsal "Devlet nasıl kurtulur?" kaygısı idi. Bu yüzden son yüzyıl geri kalmışlık korkusunu yönetmek ve modernleşme korkusunu yine modernleşme girişimleri ile kontrol etmekle geçti. Bu açıdan bakılınca Osmanlı'da modernleşme öncelikle Batı modernleşmesine bir karşı koyuş, daha sonra da onu örnek alış şeklinde tezahür etmiştir. Bu yüzden Batı'nın meydan okuyuşuna karşı durabilmek için bildikleri en eski yöntem, ordunun güçlendirilmesi/modernleştirilmesi için çaba sarf etmekti. Bu çabaların III. Selim dönemiyle başladığını görmek mümkündür. Fransız Devrimi'ne kadar Osmanlı'nın Batı ile alışverişi sanat ve kültür konuları ile sınırlı idi. Fransız Devrimi ile birlikte askeri reform hareketlerine hız verilmiş ve Batı düşüncesinin Osmanlı'daki yıkıcı ve korkutucu etkileri (milliyetçi isyanlar) ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Fakat zamanla bunun yetersizliği anlaşılınca ordunun da parçası olduğu modern bir siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı kurmak zorunda olduklarını görmüşlerdir. Korkuyu yenemeyince onu yönetme yoluna giriştiler. II. Mahmud'la devam eden bu süreç ise merkezi yönetimin güçlenmesine ve merkezde güçlü bir

bürokratik yapının kurulmasına yol açtı. Böylece ordunun paralelinde Türk devlet geleneğinin ikinci güçlü aktörü bürokrat sınıfı sahneye çıktı. Tanzimat'la başlayan süreçte ise devletin toplumu düzenlemek için müdahalelerine zemin hazırlandı ve Türk devlet geleneğinin toplum mühendisliği yöntemi belirginleşmeye başladı. Buna paralel olarak özgürlük, eşitlik, bireycilik, anayasal düzen, eğitimin önemi gibi düşünceler Osmanlı modernleşmesinde önemli değişimlerdir. Hepsinden önemlisi gerek ordu gerek bürokrasi gerekse fikir adamları arasından bir Osmanlı "intelligensia"sının ortaya çıkıp modernleşme konusunda taleplerin yükselmesidir.[3] Bu açıdan bakıldığında Osmanlı'daki ve Cumhuriyet'teki modernleşme girişimleri kendiliğinden bir ideal süreç yönetimi değil de yenilme ve yok olma korkusunu yönetme işlevi görmüştür. Bu yüzden modernleşmeye bakış Batı karşısındaki "eziklik" korkusunun tüm unsurlarını taşımaktadır.

Osmanlı hem dışarıdan hem de içeriden yapılan geri kalmışlık korkusunu bastırmak için yine bir korku aygıtı olan ve yüzyıllardır düzenini üzerine inşa ettiği orduyu yenilemekle işe başladı. Korkuyu korku ile yenme arzusunda idi. Osmanlı'nın gerilemesiyle birlikte bozulan kurumların başında ordu gelmekteydi. Batı sistemini örnek alan askeri okulların açılması ve bu okullarda yetişen subayların kendilerini devletin kurtarılmasına adaması yeni bir modernleştirici sınıf olarak ortaya çıkmalarına neden olmuştu. Harbiye, Mülkiye ve Askeri Tıbbiye okullarından yetişen bir kuşak Batı'yı "güçlü olmak", "medeni olmak" ve "pozitivist olmak"la bir tutan bir anlayışa sahipti. Bu kuşak Batı'yı aynı zamanda kendi korkularını da bastıracak olan güçlü olmaya prim veren bir uygarlık olarak da görüyordu. Batı'nın bir tarafta korkuyla diğer tarafta güçlülükle bir tutulması eski değerlerin/geleneğin ancak milli gücü artırdıkları oranda önemli oldukları kanısını yerleştirdi. Batıcılık ile güçlülüğün bir tutulmasında bizzat Batı akımlarının "elitist" ve "po-

---

3 Şerif Mardin, "Fransız Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkisi", çev. Kemal Berkarda, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Fransız Devrimi'nin 200. Yılı Özel Sayısı, Yıl:10,Sayı:1-3, 1989, s. 65-74.

zitivist" teorilerinin etkisi büyüktü. İttihat ve Terakki çizgisinde ve daha sonra Cumhuriyetçi kadroda Batı'nın "güçlülük" ile bir tutulduğunu görmek mümkündür. Fakat bu güç hem korkutucu hem de cezp edici bir etkiye sahipti. Bu çizginin Batı uygarlığı fikirlerini "kudret"/"güç"ün bir boyutu olarak toplumun şekillen(diril)mesinin bir yönü olarak görmüş olmaları "hâkim devlet" geleneğinin de bir ürünüydü.[4] Ordu içerisinde en etkin güç İttihat ve Terakki grubu idi. Bu grup Osmanlı'nın yok olma korkusunu ancak korku ile yani modernleşme ile yok edeceklerini düşündüler ve düşündükleri modernleşmeyi gerçekleştirmek için toplumu tepeden aşağıya düzenleyecek devlete ihtiyaç duydular. Devletin ele geçirilmesiyle birlikte devlet ordu, ordu da devlet oluyordu. Korku yön değiştirmiş oluyordu.

İttihatçılar Batı korkusunu bir fırsata çevirip Batı değerlerini "ittihat" ve "terakki" ilkeleri yönünde yeniden uyarladılar. İttihatçılar Batı toplumlarını örnek alarak öncelikle Türk ulusunun güçlü bir ekonomik sınıfa/burjuvaziye ihtiyacı olduğunu anladılar. Bu sınıf Türk modernleşmesinin ana unsuru olacaktı ve toplumsal inşa süreci bu sınıfın kaderine bağlıydı. Bu bağlamda bir ulusal ekonomi ve burjuvazi yaratma süreci 1908'de başladı ve on yıl boyunca özellikle savaş sırasında hız kazanarak devam etti. Savaşın sonunda Türklerin hâkimiyetinde bir ulusal ekonominin oluştuğunu, burjuvazi olarak betimlenebilecek yeni bir sınıfın doğduğunu görebiliriz. Bu sınıf devleti denetleyemeyecek kadar zayıf olmakla birlikte hükümetin izlediği siyaseti etkileyebilecek kadar güçlüydü. Devletin ve devletçiliğin ekonomi politikası, yeni sınıfın yararına olacak şekilde tanımlandı. Devlet kişinin yapamadığı ya da yapamayacağı alanlarda ekonomik faaliyeti, kârlı olmayan ama altyapının geliştirilmesi için hayati olan faaliyetleri üstlenmeye yöneldi.[5] İttihatçıların bu geleneği Cumhuriyet döneminde de sürdü. Bunlardan daha önemlisi, bir bütün olarak ortaya çıkan "halk" ol-

---

4 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 17.

5 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 70.

gusunun tüm siyasanın nedeni ve aktörü olduğuna dair halkçılık inancıydı. Halkçılık, "ittihat" ilkesinin yekpare bir toplum oluşturma projesinin diğer adıydı. Halktan korkan bir korku siyaseti geleneğini temsil eden İttihat ve Terakki, düşüncelerinin ve eylemlerinin meşruiyeti için, bir yığına dönüştürdüğü halk hareketini istediği yönde mobilize ediyordu. Bu süreç toplumun topyekûn olarak mobilize edilerek siyasete pasif katıldığı bir katılım sürecinin de başlangıcıdır. İttihatçıların Cumhuriyet'e de devrettiği en büyük başarısı öncelikle bir meşruiyet arayışı içerisine girmeleri, daha sonra bu meşruiyeti halka içkin kılmaları ve en sonunda da kendi halklarını yaratmalarıdır. Bu halk mobilizasyonunun sosyal plüralizmin doğurduğu gönüllü, örgütlü ve katılımcı olmadığı, aksine tek, bütün ve pasif bir boyun eğişi temsil eden siyasal mobilizasyon/kitle olduğu gerçeği Türk siyasal geleneği içerisinde görülebilir. Osmanlı'dan gelen tepedeki modernizasyonun halk yığınları için hiçbir zaman aktif bir katılım sürecini doğurmaması, alt ve üst sınıfların veya kültürlerin yeni bir iktisadi, siyasal ve sosyal düzen içinde bütünleşememesi, üst kültürün yapmış olduğu modernleşme çabalarını alt kültüre anlatamaması ve onları dışlaması Türk siyasal inşa sürecinin en önemli özelliğidir.[6] Kısaca "ittihat" ilkesi "terakki" amacını yok etti. Bu ilkeler ve yöntemler Atatürk'te ve Cumhuriyet sürecinde de aynı doğrusallıkla devam etmiştir.

Atatürk'te siyasal düzen inşası

Atatürk, kendisinden önceki korku siyaseti düşünürleri ve önderleri olan Machiavelli, Rousseau ve dolaylı olarak da Hegel'den etkilenmiştir. Gerek devlet, gerek toplum gerekse bireye bakış açısı bu düşünürlerden oldukça etkilenmiştir. Rousseau'nun eserlerini çok dikkatlice okuduğu bilinen Atatürk; egemenlik, genel irade, egemen/lider ilişkisi konularda tamamen onunla örtüşmektedir. Atatürk modernleşmeye/Cumhuriyet'e

6 Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, der: E. Kalaycıoğlu-A.Y. Sarıbay, Beta Yayınları, İstanbul, 1986, s. 33-34.

bakış açısı ve uygulanacak yöntem açısından da Fransız Devrimi'nden oldukça etkilenmiştir. Bir demecinde (8 Mart 1928'de yabancı bir gazeteciye demeci); "Türk Cumhuriyeti kendisine has vasf-ı mümeyyizle inkişaf etmekle birlikte Fransa İhtilali'nin açtığı yolu takip etmiştir," demektedir. Bu bağlamda Atatürk'ün konuşmalarında ve yazılarında kolayca görüleceği gibi, Aydınlanma düşünürlerinin ortak paydasını oluşturan ilerlemecilik, Akıl'a güven, laiklik, bilim, uygarlık önemli bir rol oynar. Halk (=millet) iradesi, kuvvetler birliği, genel iradenin egemenliği, ulusçuluk kavramları ile sivil din oluşturmaya yönelik uygulamaları ise Rousseau'ya bağlanabilir.[7] Gerçekten de onun bireyselliğin kolektif olan içinde eritilmesini savunması, birey üzerinde genel iradeye sınırsız yetki vermesi, insanların özgürlüğe zorlanmasını öngörmesi korku siyaseti geleneklerinin ortak özelliği olarak Rousseaucu bir çizgiyi gösterir. Atatürk'ün hem teorik hem de pratik olarak etkilendiği bir başka kaynak Almanya'dır. M. Kemal kültürel ve askeri eğitimini Alman hocalardan almıştır. Cumhuriyetçi kadronun asker kökenli üyeleri Alman askeri uzmanlar ve hocaları aracılığıyla bu okullarda Hegel, Clausewitz, Molke ve Goltz'un başlıca temsilcileri olduğu uluslararası savaş teorisini, Alman savaş öğretisini, reelpolitik felsefesini, askeri gücün önemini ve ulusçulukla sosyal Darwinizmin sentezini öğrenmişlerdi. Goltz'un onun üzerinde çok büyük bir etkisi vardır ki Atatürk'ün onunla fikirsel ve fiziki tanışıklığı vardır. Goltz, ömrü boyunca heyecanlı ve ateşli bir biçimde Spartan bir yaşam tarzını savunmuştur. Atatürk'ün yaşadığı savaşlar ve diplomasi tecrübesi reelpolitiğe, kuvvetin önemine ve sosyal Darwinizme olan inançlarını pekiştirmiştir. Tüm bunlar onun iç ve dış politikaya bir asker gözüyle bakmasına yol açmıştır. Bu bakış açısı onun, vatandaşı devlete karşı koruma kaygısından çok devleti yabancı unsurlara (iç ve dış düşmanlara) karşı koruma kaygısı politikalarına yön vermiş[8] ve korku siyasetini uygulamasına zemin ha-

7 Hasan Ünder, "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", *Birikim*, İstanbul, Kasım 1998/115, s. 66.

8 Hasan Ünder, "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", *Birikim*, s. 67.

zırlamıştır. Böylece, Atatürk'ün kişiliğinde korku siyaseti geleneği açısından Rousseaucu devlet/toplum/birey teorisi, Machiavellci yöntem ve Hegelci/alman askeri/savaşa bakış açısı/hayat felsefesi bir araya gelerek Türk devlet geleneğine damgasını vuran otoriter devlet ve liderlik kültürü ortaya çıkmış ve korku siyasetini etkilemiştir.

Otoriter devlet sistemi; modern ulus-devlet

"Taksim-i kuvva bizim için esas değildir"

Osmanlı'nın yok olmasına sebep olan tüm etkenler Cumhuriyet'in kurulmasında asli korku unsurları olmuştur. Osmanlı'yı yıkan en önemli etkenler; Batı medeniyetinin her açıdan ilerlemesi ve Türklerin Batı karşısında siyasi, ekonomik ve askeri açıdan geri kalmışlığı; milliyetçilik akımları; ulusal birlik ve beraberlik; etnik, dini, mezhebi, sınıfsal ayrımların tehdidi; otoriter bir devlet sistemi ve güçlü bir yol gösterici olarak otoriter bir liderden yoksunluktu. İşte Atatürk modern Cumhuriyet'i bu korkular üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Bir yönüyle korkuları yok etmeye bir yönüyle o korkulardan üretilen tehditleri yeniden dönüştürmekle işe başlamıştır. Bu yüzden Atatürk'ün siyasal düşüncesi öncelikle bir ulus-devlet inşası ve onun öncesinde bir ulus yaratma uğraşı ve onun da öncesinde egemen bir devlet kurma anlayışına dayanır. Ulus-devletin temel öğeleri sayılabilecek egemenlik ve özellikle bağımsızlık, Atatürk'ün devlet anlayışında temel bir yer tutmaktadır. Ancak Atatürk, öncelikle "Devlet, muayyen bir arazide yerleşmiş ve kendine has bir kuvvete sahip olan efradın heyeti mecmuasından ibaret bir mevcudiyettir,"[9] şeklindeki klasik devlet tanımından yola çıkarak bu tanımda yer alan egemenlik anlayışına aşırı vurgu yaparak mutlak, bölünmez, bir ve bütün bir devlet anlayışına kaymaktadır. Bu anlayışın temelinde yatan unsur ise, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde devletin kuruluşunun bir kurtuluş mitolojisi üzerine kurulması, bu kurtuluşun

9 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 387.

bir önderin kimliğiyle örtüştürülmesi ve sonuçta bir ulusu/ulusallığı yaratan olgunun devlet ve önder olmasıdır. Ulusun varlığı bu iki varlığın ürünüdür. Ulusu yaratan devlet ve önderdir. Devlete ve lidere varlığını ve meşruluğunu kazandıran, onu yaratan ulus olmadığı için bir ulusal devletten veya bir ulusal liderden bahsetmek tarihsel olarak da zordur. Devlet ve liderin meşruiyeti kendinden kaynaklıdır. Bu yüzden de bu meşruiyet ilişkilerinin ortaya çıkardığı durum için ulus-devletten ziyade "devletin/liderin ulusu" tanımlaması uygun düşmektedir.[10] Atatürk'ün korku siyaseti kaynaklarına da bu açıdan yani bir liderin ulus yaratması, devlet kurması ve ulusu şekillendirmesi bağlamında bakılmalıdır. Kısacası her şey liderin "eseridir".

> Efendiler, açık ifade edeceğim, beni mazur görünüz; her birinizin salahiyeti fevkalade ile intihab olunmasına ve salahiyeti fevkaladeye malik bir meclisin teşekkülüne ve bu meclisin memleketin mukadderatına vazıulyed bir mahiyet iktisab etmesine çalışan benim! Bunda muvaffak olmak için en yakın arkadaşlarımla fikir mücadelesi yaptım. Bütün hayatımı, mevcudiyetimi, bütün şeref ve haysiyetimi mehalike ilka ettim. Binaenaleyh bu, benim eserimdir. Ben eserimi tezlil ile değil, ila ile muvazzafım.[11]

Modern devleti klasik anlamıyla bir, bütün, mutlak egemen devlet olarak okuyan Atatürk, modern devleti kendisini üreten meşruiyet kaynaklığını toplumdan almak yerine bu mutlak egemenlik anlayışından almak üzerine kurgulamıştır. Toplumdan ayrımlaşmış meşruiyet kaynaklığı, toplumdan farklılaşmış bürokrasi, hukuksal düzeni, ekonomik olarak toplumu düzenlemesi, kendine özgü değerler sistemi ve ideolojiyi yaygınlaştırmak istemesi onun modern devletinin topluma mutlak egemen olmaya, aşırı kurumsallaşmaya, toplumu kontrol etmeye ve kısaca tüm toplumsal alanı kapsamaya çalışma eğilimi içinde olduğunu gösterir. Bu yüzden Atatürk'ün söyleminde klasik ege-

10 Ahmet İnsel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 50

11 Atatürk, *Nutuk I*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1973, s. 655.

menlik teorilerinin tüm unsurlarını görmek mümkündür. Klasik egemenlik anlayışından kaynaklı olarak Atatürk'te ulusal egemenlik ve ulusal bağımsızlık kavramları kendi içinde ulus ve halk arasında bir ayrıma dayandırılmaktadır. Ulus ile halk ayrımı aynı zamanda cumhuriyet ve demokrasi arasındaki çatışmanın da ipuçlarını göstermektedir. Bu ayrım Kemalist devlet ideolojisinin şekillenmesinde önemli yer tutmaktadır. Cumhuriyet, öncenin monarşik geleneksel yapısından bir kopuşu ifade eden, egemenliğin bir ailenin değil milletin hakkı olduğunu savunan bir yönetim anlayışıdır. Cumhuriyet, bu anlamdan daha aşkın bir şekilde, devletin bizzat kendisini de ifade etmektedir. Cumhuriyet, modernleşmiş devletin ve modernleştirici misyonunun adıdır. Bu yüzden cumhuriyet kavramı, oldukça kapsamlı bir anlam ifade etmektedir ki devlet, rejim, devrimler, millet, lider, parti bu kavramda mündemiçtir. Kısaca bu kavram modernleşme sürecinde devrimlerle kurulan siyasal ve toplumsal düzeni, rejimi bir bütün olarak ifade etmektedir. Doğal olarak da cumhuriyet hem devlet şekli hem de Atatürk döneminde kurulan siyasal ve toplumsal düzenin evreleridir. Bu düzenin temelinde Atatürk'te ifadesini bulan ve onun onayladığı amaçlar, değerler, ilgiler, düşünceler, bakış açısı, kısaca resmi bir ideoloji olarak Kemalizm bulunmaktadır.[12]

> (D)evleti teşkil eden milletin sinesinde icrai nüfuz eden kuvvet, ferden hiç kimse tarafından verilmiş değildir. O, bir siyasi nüfuzdur ki, devlet mefhumunda bizatihi mevcuttur ve devlet onu halk üzerinde tatbik etmek ve milleti haricen ve onu diğer milletlere karşı müdafaa eylemek selahiyetine maliktir. Bu siyasi nüfuz ve kudrete "İrade veya Hâkimiyet" denir.[13]

Atatürk'ün bu ifadelerinden de anlaşılacağı gibi halk, devletin siyasi nüfuzunun üzerinde tatbik edildiği bir yönetim aracı iken millet, devleti teşkil eden ve devletle özdeşleşen bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle halktan ayrıştırılmış millet müdafaası devletin asli görevi olarak kabul edilmektedir. Millet soyut, ho-

---

12 Hasan Ünder, "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", s. 61-62..

13 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 389.

mojen bir bütünlüğü ifade ederken halk siyaseti yönetebilecek ve siyasal kararlara aktif katılımda bulunabilecek somut, yaşayan, atomist, heterojen bir parçalanmışlığı temsil eder. Millet egemenliğine yapılan vurgu halk katılımını içermemektedir; aksine millet egemenliği üniter devletin bir gereği olarak düşünülmektedir. Devlet ve milletin özdeşleştirildiği bu anlayış gereği "devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü" ifadesi egemenlik söylemlerinde asli kurucu değer olarak ortaya çıkmaktadır. Egemenliğin bölünmezliği, devredilemezliği ve parçalanamazlığı, hatta kuvvetler birliği, otoriter devlet rejimine zemin hazırlamaktadır. Kemalizmdeki yoğun bağımsızlık ve egemenlik vurgusu, saltanat karşıtı bir içerik taşımasına rağmen kuvvetler birliği halkın ve bireyin özgürlüğünü dışlayan bir yaklaşımla otoriter devlet, otoriter tek parti ve otoriter tek lider anlayışıyla sonuçlanmaktadır.

> Hâkimiyet, fertlerin iradeleri fevkinde, fertlerin teşkil ettikleri milletin müşterek şahsiyetine raci, umumi maşeri iradedir. Binaenaleyh hâkimiyet birdir, cüzilere ayrılamaz ve hâkimiyetin ifade ettiği maşeri irade onun sahibi olan müşterek şahsiyet, millet tarafından hiçbir vakit başkasına devir ve firağ edilemez.
>
> Bizim telakkimize göre; siyasi kuvvet, milli irade ve hâkimiyet, milletin vahdet halinde müşterek şahsiyetine aittir, birdir. Taksim ve tefrik ve firağ olunamaz. Millette olduğu gibi, onun mümessili olan tek mecliste mütemerkizdir. Yani taksim kuva nazariyesi bizim için esas değildir...[14]

Bu bütünlük içerisinde modern devletin en önemli ilkelerinden birisi olan kuvvetler ayrılığı bir "acziyet" şeklinde tanımlanmakta ve güçlü bir devlet için kuvvetler birliğinin gerekliliği savunulmaktadır. Kuvvetler ayrılığını bir acziyet olarak algılatan şey ise Osmanlı'nın yıkılma sendromudur. Dönemin siyasetnamelerinde de gördüğümüz gibi Osmanlı devlet otoritesini ve sultanın tahakkümünü güçlü bir şekilde halkına ve düşmanlarına hissettiremediği için devlet düzeni gevşemiş ve bozulmaya evrilmiştir. Bu yüzden asıl olan devletin mutlak an-

14 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 419-421.

lamda otoriter olması ve liderin de bu otoriteyi tek başına temsil etmesidir. Yapılması gereken de kuvvetler ayrılığı değil tüm kuvvetlerin tek bir liderde toplandığı kudretli bir yönetim kurmaktır. Yoksa devlet de millet de Osmanlı gibi yeniden yok olup gidecektir.

> Taksim-i kuva esaslı bir şey değildir. Taksim-i kuva esasını vaz'etmiş olan insanlar dahi esasen vahdet-i kuvaya kanidirler. Fakat vahdet-i kuvayı teminden aciz oldukları için eşkal-i mevcudeyi esas ittihaz ederek, müstebitlerle mazlum milletlerin yaptıkları pazarlık neticesinde ortaya atılmış bir nazariyedir. Hakikat-i halde vahdet-i kuva vardır ve bu kuvvetin menba-ı aslisi millettir. Binaenaleyh bunun sahibi aslisi de millettir.[15]

Kuvvetler ayrımının cumhuriyet kavramının temelini oluşturduğu ve esas olarak yasama, yürütme ve yargının tek elde toplanmasını ve keyfi yönetimi engelleme amacı dikkate alınacak olursa, Türkiye Cumhuriyeti örneğinde böyle bir amaç taşınmadığı, tam aksine yürütmenin doğal olarak liderin mutlak üstünlüğüne dayanak olarak kullanıldığı görülecektir.

> Efendiler, tarih, gayrikabili itiraz bir surette ispat etmiştir ki, büyük meselelerde muvaffakiyet için kabiliyet ve kudreti lâyetezelzel bir reisin vücudu elzemdir. Bütün ricali devletin naümidî ve aciz içinde...bütün milletin başsız olarak zulmetler içinde kaldığı bir sırada, her vatanperverim diyen bin bir çeşit zatın, bin bir sureti hareket ve içtihat gösterdiği hengâmelerde istişarelerle, birçok hatırlara ve nüfuzlara mahkûmiyet lüzumuna kanaatle, salim ve esaslı bilhassa şedit yürümek ve en nihayet çok müşkül olan hedefe vâsıl olmak mümkün müdür? Tarihte, bu tarzda mazhariyete nail olmuş bir heyeti içtimaiye irade olunabilir mi?[16]
>
> Bugünkü hükümetimiz, teşkilatı devletimiz doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir teşkila-

15 Arı İnan, *Gazi M. K. Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmir Konuşmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1982, s. 74.

16 Atatürk, *Nutuk I*, s. 70.

> tı devlet ve hükümettir ki, onun ismi cumhuriyettir. Artık hükümet ile millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Hükümet millettir ve millet hükümettir...[17]

Atatürk'ün düşüncesinde modern devletin mutlak egemen devlet olma gerekliliği cumhuriyete, cumhuriyet de kuvvetler birliğine hatta yürütmenin üstünlüğüyle özdeşleştirilmesine, toplumun, hükümetin sarsılmaz otoritesi aracılığıyla düzenlenmesine indirgenmektedir. Bu çerçevede, merkezi devlet otoritesi, toplumsal düzen ve disiplin modern ulus-devlet ideolojisinin ana temalarını oluşturmaktadır.

> Vaziyetimizi kuvvet ve ümit veren hareketli bir gidiş haline koymak için işlerimize vereceğimiz şekil ve tarz çok umum olarak şöyle hülasa olunabilir:
>
> Bütün inkılap neticelerini, her sınıftan halkın tam emniyetini ve milli nizam ve inzibati dahili ve adli teşkilat ve kanunları ile koruyan ve hiçbir hadise veya tesir önünde sarsılmayan bir hükümet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.
>
> Cumhuriyeti ve onun bütün inkılap neticelerini herkese hürmetle tanıtacak bir koruma kanunu lazımdır.[18]

Bu ideolojinin hedeflediği devlet inşa süreci yeni korkular olan güvenlik, huzur, istikrar, devletin ve milletin birliği ilkelerine dayanmaktadır. Bu korkular Türk devlet geleneğinde var olan korku siyasetinin de ana tehditleri olmuşlardır. Aşırı bağımsızlık vurgusu ve ondan kaynaklanan güvenlik kaygısı korku siyasetini "güvenlik" merkezli bir devlet örgütlenmesine ve ideolojik inşa sürecine yöneltmiştir. Cumhuriyet, siyasal ve toplumsal inşa sürecinde ilişkilerin temel kaynağını güven değil güvenlik ilkesi üzerine inşa etmiştir. Cumhuriyet'in bu mirası her türlü sorunun da çözümsüzlük kaynağı olarak tebarüz etmektedir.

---

17 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1952, s. 533.

18 *Atatürkçülük I*, "M. K. Atatürk'ün 1931 Yılında Anadolu Seyahati Notları", MEB Yayınları, Ankara, 1997, s. 140.

> Hükümetin hikmeti vücudu, memleketin asayişini, milletin huzur ve rahatını temin eylemektir. Bütün memlekette müstekar bir asayişin (güvenlik) füyüzanı hükümran olmalıdır. Memleketin herhangi bir köşesinde halkın emniyetini, devletin vahdet ve asayişini ihlale tesaddi edenler devletin bütün kuvvetlerini karşılarında bulmalıdırlar.[19]

Bu çerçevede Atatürk, Machiavelli'nin aslan-tilki metaforuna benzer bir şekilde, "ileri hükümetçiliğin şiarı, halkı, kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde inkişafına önem vermek, çok yerinde olur..."[20] görüşüyle vatandaşın her durumda itaatinin sağlanmasını amaçlayan bir korku siyaseti öngörmektedir. Atatürk, pozitivist modernleşmenin derece derece ilerlemeciliğini de aşarak toplumun ve tarihin yasalarını bilen bir karizmatik lider olarak az zamanda çok iş yapma sendromu ile tüm toplumun değişimini kendi tarihiyle özdeşleştirmiştir. Bu yaklaşımda tarihin ve toplumun üstüne çıkan "karizmatik ben" korku siyaseti geleneğinin önemli bir özelliği olan halka güvenmeme ilkesiyle hareket etmektedir. Daha önce korku siyasetinin öncüleri olan Machiavelli, Hobbes ve Rousseau'da gördüğümüz birey doğasının kötü olduğu, zayıf olduğu, toplumsal çıkara değil kendi çıkarına hizmet edeceği, bu yüzden de bir egemene, yol göstericiye ihtiyaç olacağı anlayışı Atatürk'te de mevcuttur. Çoban-sürü, lider-reaya, aydın lider-cahil halk metaforları hiçbir kırılma göstermeden Atatürk'ün siyasal anlayışı için de geçerlidir.

> Benim elime büyük selahiyet ve kudret geçerse, ben hayatı içtimaiyemizde arzu edilen inkılabı bir anda bir "Coup" ile tatbik edeceğimi zannederim. Zira, ben bazıları gibi efkarı avamı, efkarı ulemayı yavaş yavaş benim tasavvuratım derecesinde tasavvur ve tefekkür etmeğe alıştırmak sureti ile bu işin yapılacağını kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan edi-

---

19 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1952, s. 307.

20 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 378.

> yor. Neden, ben, bu kadar tahsili ali gördükten, hayatı medeniye ve içtimaiyeye tetkik ve hürriyeti tezevvuk için sarfı hayat ve evkat ettikten sonra avam mertebesine ineyim? Onları kendi mertebeme çıkarıyım. Ben onlar gibi değil onlar benim gibi olsunlar...[21]

"Tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vakayi ve hadisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkarını ihzar eylemek ve kademe kademe yürüterek hedefe vasıl olmaya çalışmak lüzumu"[22] ile hareket eden Atatürk milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiği büyük tekamül istidadını, bir milli sır gibi vicdanında taşıyarak peyderpey, bütün heyeti içtimaiyeye tatbik ettirmek mecburiyetinde idi.[23] Milletini ve devletini yok olma ve kaos korkusundan emin kılmış bir lider ve "milli sırra" ermiş bir önder olarak Atatürk, toplumun ve tarihin üstüne çıkmakla yetinmeyip toplumun ve tarihin önüne geçer ve geleceğin mutlak ilkelerini de belirler. Bu ilkelerde öncelik devletin milleti kontrol etme ve düzenleme misyonunun devamı, toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanması ve bunun için sürekli ötekilerle çatışma ve dışlama savunulmaktadır. Toplumsal birlik ve dirlik korkusunu sürekli diri tutmak için iç ve dış düşman tehditleri de sürekli ve farklı tanımlamalarla yinelenmektedir.

> İnkılabın kanunu mevcut kavaninin fevkindedir. Bizi öldürmedikçe ve bizim kafalarımızdaki cereyanı boğmadıkça, başladığımız inkılab-ı teceddütkarana bir an bile durmayacaktır. Bizden sonraki devirlerde de hep böyle olacaktır.
>
> Her yeni inkılabın mukabil bir aksi olacaktır. Buna intizar etmek lazımdır. Bu olmaz değildir. Behemahal vuku'u karib bir şeydir. Her nokta-i nazardan variddir. Efkar-ı umumiyeyi onların yalan, yanlış tevilatına kaptırmamak, tenvir etmek lazımdır.[24]

---

21 Ayşe Afet İnan, *M. K. Atatürk'ün Karrsbad Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 43.

22 Atatürk, *Nutuk*, Cilt I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, 10. Baskı, İstanbul, 1970, s. 14-15.

23 Atatürk, *Nutuk*, Cilt I, s. 16.

24 Arı İnan, *Gazi M. K. Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmir Konuşmaları*, s. 74.

Korku siyaseti geleneğinde gördüğümüz gibi, Machiavelli'nin egemeni egemenlikle örtüştürmesi, Hobbes'un egemeni toplumun düzenlenmesinde mutlak, otoriter ve totaliter güçle donatması, Rousseau'nun egemenliği genel iradeye indirgemesi ve sonuçta Hegel ile de egemenlik ve devlet özdeşliği, onun da liderde içselleşmesi/bütünleşmesi teorisi Atatürk'ün düşüncelerine oldukça etki etmiştir. Atatürk, ulusal bağımsızlık ve milli egemenlikten yola çıkarak cumhuriyet ve kuvvetler birliğine, oradan da yürütmenin üstünlüğüne geçerek en sonunda en yüksek lider yani şefin egemen olduğu bir siyasal sisteme ulaşmaktadır. Atatürk, Rousseau'da gördüğümüz genel iradenin yansıması egemen olarak, milletin ortak düşünce ve eğilimlerine tabi olacağını ifade etmesine rağmen kendisini milletle örtüştürür ve genel iradeyi Rousseau'yu da aşarak "bu düşünce ve eğilimlerin gerçek ve ciddi olabilmesini/genel iradeyi temsil etmesini kendi iradesine bağlayarak" teoriyi ters çevirir. Böylece kendisinin tabi olacağı düşünce ve eğilimlerin kendisine tabi olmasıyla egemenlik döngüsü tamamlanır.

> Milli egemenlik esası üzerinde idare edilen medeni devletlerde, kabul edilmiş ve fiilen geçerli bulunan esas; milletin genel isteklerini en çok temsil eden ve bu isteklerin bağlı olduğu menfaat ve gerekleri, en yüksek kudretle ve selahiyetle yapabilecek siyasi grubun, devlet işlerinin idaresini üzerine alması ve bu mesuliyeti en yüksek liderinin omzuna bırakması prensibinden ibarettir.[25]
>
> Milleti idarede düsturumuz, milletin müşterek ve umumi efkar ve temayülatına tebaiyettir. Bu efkar ve temayülatın hakiki ve ciddi olabilmesi, milletin maddi ve manevi ihtiyaç membalarından gelmesine vabestedir.[26]

Türk modernleşmesi başlı başına bir devletleşme ve milletleşme sürecini ifade eder. Devlet milletle özdeşleştirilerek ara-

25 Atatürk, *Nutuk I*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1960, s. 221.

26 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Tamim ve Telgraflar, Cilt V, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 210.

daki tüm ikincil birliktelikler (birey, sınıf, etnisite) yok edilir. Modernizmi salt bir devlet sistemi olarak cumhuriyete indirgemek toplumu ortak bir çıkar/dava etrafında bütünleştirmek gereğinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle modernizm/cumhuriyet, bir milletin ortak/genel iradesinin ürünü olarak "kamusal topluluk" haline dönüştürülmüş milletin/cumhurun var olma nedenselliğine dönüşmüştür. Bu nedenselliğin yürütücüsü olan lider/parti/ideoloji de bu bağlamda toplumüstü olarak kutsallaştırılarak meşrulaştırılır. Modernleşmenin ideolojisi olarak milliyetçilik, toplumsal inşanın zorunluluğunu, tarihselliğini, kuruluş ve kurtuluş mitosunu yeniden tanımlayarak toplumu kuşatır. Millet, devlet ve lider özdeşliği içerisinde modern bir cemaat kültüne; cumhuriyet bir tarihsel cemaat narsisizmine; demokrasi de "milli irade" otoriteryenizmine doğru kayar.[27]

> Bir milletin siyasi mukadderatında mevki sahibi olabilmek için onun ihtiyacını müşahede ve onun kudretini takdirde ehliyet sahibi olmak birinci şarttır.[28]
>
> Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir.[29]

Türk siyasal metinlerinde gördüğümüz "devlet olmazsa millet olmaz, lider olmazsa da devlet olmaz" anlayışından beslenen Atatürk, kendisinin üstün bir niteliği olarak milletin ihtiyaçlarını belirleme yetisine sahip olduğu için milletine yol göstermektedir. Liderin bu yol göstericiliği sadece devlet işleri ile ilgili olmayıp eğitimden giyime, askeri bilgiden yargısal düzenlemelere kadar uzanır.

---

27 Tanıl Bora, "Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakâr Türk Cumhuriyetçiliği", *Birikim*, İstanbul, Kasım 1998/115, s. 24.

28 Nimet Arslan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Tür İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 531.

29 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1952, s. 277.

"Türklük esastır. Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir"

Osmanlıdaki millet olgusu/Osmanlı milleti Cumhuriyet sürecinde hiçbir kırılma göstermeksizin Türk milletine dönüşerek ulusal birlik ve bütünlük içerisinde modernleşme sürdürülmüştür. Bu tarihsel modernleşme miraslarından en önemli kırılma/kopuş modernleşmenin yönünün ve öznesinin değişmesidir. Cumhuriyet'e kadar devletin modernleşmesiyle sınırlı kalan sorunsal, yerini toplumun modernleş(tiril)mesine bırakır. Bu açıdan Cumhuriyet de, devlet içinde modernleşme mücadelesinin genel olarak kazanılması/bitirilmesi ve yeni/modern kurumların oluşturulmasından sonra, bu sorunsalın topluma ihraç edilmesi aşamasına geçişi simgeler. Bu yönüyle modernleşmeye toplum üzerinde mutlak egemen olma araçsallığı şeklinde bakan ve toplumun içindeki her türlü çatışmanın meşruiyetini başından itibaren reddeden, toplumu soyut bir ulusallık dışında algılayamayan ve sadece kendi himayesinde bir toplumsallık düşünebilen Cumhuriyet, Osmanlı patrimonyalizmini büyük bir sadakatle sürdürmüştür.[30] Türk modernleşmesini Osmanlı modernleşme geleneğinden farklılaştıran en önemli özellik ise yöntem ve zaman algılamasında yatmaktadır. Osmanlı'da "aciliyetin geç kalmışlığı" sendromu Türk modernleşmesinde "geç kalmışlığın aciliyeti" sendromuna dönüşmüştür. Az zamanda çok iş yapmak ve bu işlerin tamamını bir kuşaklık zaman dilimine sıkıştırmak gerekirliliği[31] üzerine kurulu yöntem ve zaman tasavvuru, Türk modernleşmesini dünü, bugünü ve yarını kapsayan bir toplumsal-siyasal dönüştürme projesine götürmüştür.

Yeni Cumhuriyet'in ve önderinin en önemli amacı bir millet yaratmak gerekliliğidir. Bu bağlamda Cumhuriyet ile mil-

---

30 Ahmet İnsel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, s. 20, 55.

31 Everett E. Hagen, "İktisadi ve Siyasi Değişme ve Gelişme Üzerine", çev. Mehmet Selik, *İktisat Çevirileri*, AÜSBF. Yayınları, Ankara, 1964, s. 171.

liyetçilik paralel giden bir süreci içerisinde barındırır. Modern devlet geleneği içerisinde milliyetçilik olgusu, çoğu zaman modernleşmeyi de aşan bir ideolojik anlam taşır. Bu yüzden milliyetçilik, Kemalist ideolojinin en önemli inşa araçlarından biridir. Ayrıca Batı'dan gelen milliyetçilik korkularının eritileceği yeni bir "kale" hükmündedir. Bu bağlamda milliyetçilik sadece siyasal bir korunma ve sığınma değil aynı zamanda kültürel bir çerçeveleme alanıdır. Bu yüzden Atatürk'ün milliyetçilik tercihini güçlü devlet anlayışı şekillendirmektedir. Atatürk zaman ve zemine göre milliyetçiliği güçlü devlet bağlamında dönüştürür. Zaman ve zemine göre kültür milliyetçiliği, etnisitenin reddi ve ırk merkezli milliyetçilik benimsenir.

Osmanlı'nın dağılmasına sebep olan etnik ve dini milliyetçi akımlar yeni kurulan Cumhuriyet için en büyük tehdit ve korku unsuru olmuştur. Bu yüzden devletin ilk inşa sürecinde tüm etnik ve dini farklılıkları bir kültürel bütünlük içinde eritmek adına üst kimlik olarak Osmanlıcılığa benzer biçimde Türklük kimliği benimsenmiştir. Bu yüzden Ziya Gökalp'in milliyetçiliği üzerine bina ettiği kültür birliği Atatürk tarafından milli birlik projesi olarak benimsenmiştir.

> Müşterek milli fikrin, ahlakın, hissin, heyecanın, hatıra ve an'anelerin efradında meydana gelmesini ve kökleşmesini temin eden müşterek mazinin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren müşterek dilin milletlerin teşekkülünde en mühim amiller[dir]...
>
> Zengin bir hatırat mirasına sahip bulunan;
>
> Beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan;
>
> Sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir...
>
> ...[B]ir harstan mürekkep cemiyete millet denir...[32]

Atatürk, kültür milliyetçiliği bağlamında "Bizim milliyetperverliğimiz her halde hodbinane ve mağrurane bir milliyetper-

32 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 378-381.

verlik değildir," demesine rağmen "Türklük esastır. Bu mevcudiyeti, tarih içinde araştırmak, müselsel bir tarih içinde, tespit edilecek Türk medeniyeti ile öğünmek, yerinde olur. Fakat bu öğünmeye layık olmak için bugün çalışmak lazımdır. ...Türk! Öğün. Çalış. Güven," ifadeleriyle bu görüşünü daha ileriye götürmekte ve zaman zaman milliyetçiliği etnisitenin reddi üzerine kurmaktadır. Osmanlı'nın parçalanma ve yok olma tehlikesinin kaynağı olan etnik milliyetçilikten oldukça korkan Atatürk kültür ve ırk milliyetçiliği arasında geçiş yapmasına karşın etnisiteyi reddetme konusunda kararlıdır. Atatürk, etnik farklılıkları ulusal birlik ve beraberliği tehdit edecek en büyük korku unsuru olarak görmektedir. Bu yüzden etnisiteyi ulusal birlik ve beraberliğin önündeki en büyük engel olarak görmektedir. Tüm etnik farklılıkları Türk kimliği (potası) içinde eritmektedir.

> Bugünkü Türk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine kürtlük fikri, çerkezlik fikri ve hatta lazlık fikri veya boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve milletdaşlarımız vardır. ... [B]u yanlış tevsimler, birkaç düşman aleti, mürteci, beyinsizden maada, hiçbir millet ferdi üzerinde teellümden başka bir tesir hasıl etmemiştir. Çünkü bu millet efradı da, umum Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.
>
> Millet ve biz yok, vahdet halinde millet var. Biz ve millet ayrı ayrı şeyler değiliz...[33]

Etnik farklılıkları milli birlik ve beraberliğin bir tehdit unsuru olarak gören Atatürk, siyasal düzenini her ne kadar kültürel üst kimlik olarak tanımlasa da yine bir etnik kimlik olan Türklük üzerinden inşa etmiştir. Atatürk'ün Türklüğü tek ulusal kimlik olarak ilan etmesi evrensel ve yerel kimlik ve değerlerin dışlanması ile sonuçlanmaktadır. Ayrıca hedeflediği pozitivist dönüşümde yeni bir ulus yaratma projesi de yer almaktadır. Bu nedenle, toplumu ulusal ahlak, ulusal terbiye ve ulusal şuur etrafında şekillendirerek, devlet ve önder kendi gücünü artırmayı amaçlamaktadır.

---

33 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 376-378.

...[D]ini terbiye, milli terbiye, beynelmilel terbiye bütün bu terbiyelerin hedef ve gayeleri başka başkadır. Yeni Türk Cumhuriyetinin yeni nesle vereceği terbiye milli terbiyedir.

...[M]illi terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü, vasıtalarını da milli yapmak zarureti gayrı kabili münakaşadır. Milli terbiye ile inkişaf ve ila edilmek istenilen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lazımdır.[34]

...Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir.[35]

Atatürk, ulusal birlik ve beraberlik korkusunu çözümlemek için kullandığı Türklük üst kimliğini zaman zaman ırk kökenli olarak da yorumlayarak "bölünme" korkusunu yenmek istemektedir. Atatürk, Türklüğü tek ulusal kimlik ilan ettikten sonra bu kimliğin gurur kaynağı olması gerektiğini savunarak Türklüğü yüceltme çabasına girişir. Bu kimliğin oluşturulmasında vatanın kutsanması, bireylerin ırk kimliği içinde yok edilmesi, bağımsızlık ve kahramanlık gibi özelliklerden ve parçalanma, bölünme ve kaos korkularından yararlanır.

Dünya yüzünde ondan [Türk milletinden] daha büyük, ondan daha eski, ondan daha temiz bir millet yoktur ve bütün insanlar tarihinde görülmemiştir.[36]

Türk milleti, güzel her şeyi, her medeni şeyi, her yüksek şeyi sever, takdir eder. Fakat muhakkaktır ki, her şeyin fevkinde tapındığı bir şey varsa, o da kahramanlıktır.[37]

Türk milleti kahramanlıkta olduğu kadar istidat ve liyakatte de bütün milletlerden üstündür.[38]

...Türk'e yurtluk etmemiş bir kıta yoktur. Bütün dünyada;

---

34 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 201.

35 Nimet Arslan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 573.

36 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 3351.

37 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt III, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1952, s. 89.

38 *Belleten*, Türk Tarih Kurumu, Cilt III, S:10, Ankara, 1939, s. 287.

Asya, Avrupa, Afrika ve hatta Amerika Türk atalarına yurt olmuştur...

Yurt toprağı! Sana her şey feda olsun. Kutlu olan sensin. Hepimiz senin için fedaiyiz. Fakat sen Türk milletini ebedi hayatta yaşatmak için feyizli kalacaksın...[39]

Atatürk, ulusal kimliğin oluşturulmasında ulusal ahlaka yoğun vurgu yapmaktadır. Bu yoğunluk içerisinde evrensel ahlak da, birey de korku unsuru olarak olumsuzlanmakta ve tehdit olarak ilan edilmektedir. Bu korkulardan kurtulmak için korku siyaseti geleneğinin argümanlarına başvuran Atatürk, bireyi toplum ve ulus içerisinde eritir ve bireyin değer kazanmasını ancak kendi varlığını ulusal varlık için feda etmesine bağlar. Milli ahlak, milli şuur ve milli terbiye bireyin "seve seve" bu fedakârlıkta bulunmasını sağlamaya odaklanır. Batı karşısındaki ikircikli korku geleneği burada da ortaya çıkar. Atatürk'ün muasır medeniyetin icaplarından olan bireyin asli değer olarak kabul edilmesi anlayışı yerini otoriter düzen korkusu yüzünden bireyin yok edilmesine bırakır. Atatürk'ün bireyi yok sayıcı tutumu onun aydınlanma karşıtı bir konumda yer aldığını da gösterir. Aydınlanma felsefesinde, özellikle Kant'ta, her türlü vesayet bağımlılığından kurtulması gerektiğine inanılan birey Atatürk'te "bişuurane" bir şekilde milli hissin totalitesi altında yok edilir. Bu yok ediş süreci "evde, mektepte, orduda, fabrikada, her yerde ve her işte millet çocuklarına, milletin her ferdine" uygulanır. Birey olma korkusu korku siyasetinin evrensel değeridir.

... Türklerin aşağı yukarı hep ahlakları birbirine benzer. Bu yüksek ahlak, hiçbir milletin ahlakına benzemez. ... İş nazariyatın hâkimi amiridir. ... Bir işin, ahlaki bir kıymeti olması, ayrı ayrı insanlardan, daha ulvi bir menbadan sadır olmasıdır. O memba, cemiyettir, millettir! Filhakika, ahlakiyet, hususi fertlerden ayrı ve bunların fevkinde, ancak içtimai, milli olabilir. Milletin, içtimai nizam ve sükunu, hal ve istikbalde refahı, saadeti, selameti ve masuniyeti, medeniyette terakki ve tealisi için

---

39 Ayşe Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959, s. 295.

insanlardan, her hususta alaka, gayret, nefsin feragatını ve icap ettiği zaman seve seve nefsinin fedasını talep eden milli ahlaktır. Mükemmel bir millette, milli ahlakiyet icapları, o millet efradı tarafından adeta bişuurane, vicdani hissi bir saikle yapılır. En büyük milli his, milli heyecan işte budur.

Millet analarının, millet babalarının, millet hocalarının ve millet büyüklerinin; evde, mektepte, orduda, fabrikada, her yerde ve her işte millet çocuklarına, milletin her ferdine bıkmaksızın ve mütemadiyen verecekleri milli terbiyenin gayesi, işte bu yüksek, milli hissi sağlamlaştırmak olmalıdır.[40]

Devlete ve öndere sürekli ihtiyaç hasıl olması için Türk siyaset geleneği okumalarında ortak olarak gördüğümüz "dört tarafın düşmanlarla çevreli olduğu" ve "iç ve dış düşmanların asla uyumadığı" bir korku iklimi ve siyaseti Atatürk tarafından da sürekli yinelenir. İç ve dış düşman korkusu üzerine kurulan devlet inşasında millet sürekli "muharip" güç olarak teyakkuzda tutulmaktadır. Milli birlik ve beraberlik de ancak bu düşmanlara karşı sürekli bir savaş halinde kalınarak tesis edilebilir. Devletin temel meşruiyet yasası ulusal birliğin korunması ancak ulusun sürekli savaş tehdidi altında tutulmasına bağlanır. Savaş, Hegel'de gördüğümüz gibi ulusal birliği sağladığı ve milleti devletine ve önderine bağlı ve bağımlı kıldığı için yüceltilir. Savaşın kutsanmasına kadar varan bu milliyetçilik anlayışı bağımsızlığı yitirmek, yok olmak ve kaos korkusu ile milletin savaş düzeninde örgütlenmesi gerektiği anlayışını besler. Türk siyaset geleneği okumalarında gördüğümüz ordu-millet özdeşliği aynı zamanda bir asker ve başkomutan olan Atatürk'te de mevcuttur. Bu anlayış içerisinde beslenen bir başka olgu da militer söylem, militer siyasal ve toplumsal örgütlenme ve militer korku siyasetidir.

...Türklerin her şeye rağmen, bütün devirlerde milli tesanüt ve rabıtalarının mahfuz kalması, hemen mütemadi muharebe halinde bulunmasındandır... [M]uharebe kavimlerin birleşmesinde en kuvvetli bir amildir.[41]

---

40 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 358-361.

41 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 372.

Atatürk'ün siyasal anlayışında devlet ulusla, ulus da liderle özdeşleştirilir. Atatürk, "Bu millet kılı kıpırdamadan dava uğruna ve benim uğruma, canını vermeye hazır olmasaydı ben hiçbir şey yapamazdım,"[42] diyerek kendisini dava ve milletle özdeşleştirmektedir. Bu özdeşliği bozacak her şeyi düşman ve korku unsuru olarak ilan etmektedir. Bu savaşta millet kendisini yoktan var eden öncü gücü ordusuyla bir bütün olarak şefinin izinde doğru yolda yürümeye devam edecektir. Aksi takdirde "Türk milletinin toplumsal düzeni bozulur" ve "yolundan saptırılır". Türk milleti, önderinin izinde ve ordusunun arkasında içerdeki "hainleri", "bozguncuları", "alçakları", "vatansız ve milliyetsiz beyinsizleri" ve dışarıdaki düşmanları "boğmak, ezmek ve kahretmek" zorundadır. Türk milletinin ulusal birliği ve dirliği buna bağlıdır.

> Türk milletinin toplumsal düzenini bozmaya yönelen didinmeler boğulmaya mahkümdur. Türk milleti kendinin ve memleketin yüksek menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen bozguncu, alçak, vatansız ve milliyetsiz beyinsizlerin saçmalamalarındaki gizli ve kirli emelleri anlayamayacak ve onlara müsamaha edecek bir topluluk değildir.
>
> O şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu isteyenler, ezilmeye, kahredilmeye mahkümdur. Bu hususta, köylü, amele ve bilhassa kahraman ordumuz candan beraberdir. Bunda kimsenin şüphesi olmasın.[43]
>
> Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin mesnedi Türk camiasıdır. Bu camianın efradı ne kadar Türk harsiyle meşbu olursa o camiaya istinat eden Cumhuriyette o kadar kuvvetli olur.[44]

Atatürk, ebedi şef kimliğini milletle özdeşleştirmekte, bu özdeşliği devletle ve cumhuriyetle örtüştürmeye vardırmakta ve gelecek kuşaklara da bu amaçla "parolalar" sunmaktadır. Sadece günü değil geleceği de bu günden gören bir ilahi misyon ve

---

42 *Atatürkçülük I*, s. 86.

43 *Ayın Tarihi*, Cilt XX, S:65, 1929, s. 4791.

44 *İlköğretim Mecmuası*, Cilt IV, S: 61, 1940, s. 725.

kutsallıkla donanmış bir lider olarak gelecek kuşakları da başlarına gelecek tehdit ve tehlikelere karşı uyarmaktadır. Atatürk bu yönüyle Orhon Abideleri'nden günümüze kadar gelen korku siyaseti kaynaklarından olan siyasetname ve nasihatname geleneğini de sürdürmektedir.

> Bu dünyadan göçerek Türk milletine veda edeceklerin çocuklarına, kendinden sonra yaşayacaklara, son sözü şu olmalıdır:
> "Benim Türk milletine, Türk Cumhuriyetine, Türklüğün istikbaline ait ödevlerim bitmemiştir, siz onları tamamlayacaksınız. Siz de sizden sonrakilere benim sözümü tekrar ediniz." Bu sözler, bir ferdin değil, bir Türk ulusu duygusunun ifadesidir. Bunu her Türk bir parola gibi kendinden sonrakilere mütemadiyen tekrar etmekle son nefesini verecektir. Her Türk ferdinin son nefesi, Türk ulusunun nefesinin sönmeyeceğini, onun ebedi olduğunu göstermelidir. Yüksek Türk, senin için yüksekliğin hududu yoktur. İşte parola budur.[45]

Siyasal ve toplumsal bütünleşme/ milli birlik ve beraberlik; Cumhuriyet

"O'nun ismi Cumhuriyettir. Artık hükümet ile millet arasında ayrılık kalmamıştır. Hükümet millettir ve millet hükümettir"

Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilmeye çalışılan "muasır medeniyet" ütopyası, her türlü devlet düzenlemesinin bir meşruiyet aracı olarak kalmaz, aynı zamanda geçmiş, bugün ve geleceği de ipotek altına alan bir siyasal ve toplumsal bütünleşme mitosu olarak işlev görür. Bu ipotek sadece tasavvur düzeyinde kalmayıp, siyasetin her alanındaki davranış şekillerine ve reflekslere de sirayet eder. Ülkede bayrak, vatan, millet, cumhuriyet ve egemen ideolojiden kaynaklanmayan/meşruiyetini bundan almayan bir siyasal dilin meşruluk kazanmadaki güçlüğü bu süreç içerisinde oldukça fazladır. Osmanlı'dan başlayan devleti kurtarmak kaygısının siyasal yaşamda hâkim olmasıyla kendisini gösteren reel politik yaklaşım düşün hayatını da

45 Nimet Arslan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 575-576.

etkisi altına alır. Bu ise kendini sosyal ethos arayışından devlet ethosu arayışına doğru bir kaymayla gösterir. "Devletin kurtarılması" söyleminin yerini Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte kısa zaman sonra "devletin bekası" endişesinin alması kaçınılmaz olarak bir korku siyasetini ve onun ürünü olarak da ötekileştirilenlerin toplum, siyasa ve ekonomiden tasfiyesini gerektirir. Kurulan yeni sistem devlet ve ötekiler arasındaki çatışma/korku durumudur. Ötekiler devletin ve milletin varlığı, birliği ve bütünlüğünün korunmasının da ana korku unsurudur. Devlet ve millet için neyin doğru olduğunu bilen siyasal akıl "ortak iyi" ekseninde kurulan genel iradeyi bozacak unsurları yok etme üzerine kurulur. Öyle ki modernleşme ile koşut olarak yükselen Türk milliyetçiliği milletin bölünebileceği korkusu üzerine oturtulmuştur.[46] Bu yüzden de modernleşme ve devlete yönelik muhalif oluşumlar ve girişimler Atatürk'te devlete veya vatana ihanetten çok "milleti bölme" ve "bölücülük yapma" şeklinde suçlanmışlardır. Bu ilişkilerde ise siyasal ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak "güven" ilişkisi yerini yabancılaşmaya bırakmıştır.

Bu yabancılaşma ve uyumsuzluk/bütünleşememe krizleri birey-toplum-devlet arasındaki karşılıklı ilişkilerin "güven" ilkesine dayanması gerekliliğini yok ederek yerine devlet kaynaklı çıkar ilişkileri ve güvensiz toplumsal yapı ortaya çıkarmıştır. Geçmiş kuşakların yıllar boyunca oluşturmuş olduğu toplumsal güven ortamı modernleşme sürecinin rasyonel ve pozitivist ikincil ilişkileri içerisinde yok olmuştur. Güven, bireylerin toplumda ortaklaşa paylaştıkları normlar ve ilkelere bağlı olarak din, adalet, sorumluluk gibi "değer"sel olabileceği gibi çalışma ilkeleri ve ekonomik ilişkiler gibi dünyevi de olabilir. İşte tüm bu değersel dünya (değerler dünyası), o toplumun "sosyal sermaye"sidir ve tarihsel alışkanlıklar, gelenek veya din gibi kültürel mekanizmalar aracılığıyla yaratılır ve iletilir ki böylece bireyleri bağlayıcı bir kültürel ve "ahlaki uzlaşma" ortamı oluşsun ve "organik dayanışma" gerçekleşsin. Devletin bu "kendiliğinden sosyalleşme ve bütünleşme" sürecine yaptığı müdahale-

46 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 186.

ler toplumsal uzlaşma ve dayanışıma atmosferini yok ettiği gibi sivil toplum tarafından tesis edilen kendiliğinden toplulukları ve organizasyonları da zayıflatır.[47] Atatürk'ün algı dünyasının etkisi ve şekillendirmesiyle Türk modernleşmesi, toplumsal dinamiklerin farklılıkları uzlaşı ile çözebildiği bu tarihsel, kültürel, ahlaki uzlaşma geleneğini/sosyal sermayeyi bozarak tüm güven ilişkilerini devlet müdahaleleri ile devletin tekelinde, devlet merkezli ve devlet kaynaklı bir hale dönüştürmüştür. Atatürk'te gördüğümüz devletin bizzat bir toplumsal ahlaklaştırma ve bütünleştirme kurumu olarak işlev görmesi sonucunda bireyler kültürel ve ahlaki bağlılıklar yerine her an çözülebilecek resmi ilişkilere/resmi ahlaka/resmi ideolojiye göre "sermaye" edinmeye çalışmışlardır. Modern kurumların geleneksel, toplumsal ve ahlaki kültür/sosyal sermaye ile güven ve uzlaşı içerisinde geliştiği toplumlar (Almanya, İngiltere, ABD, Japonya), bu değerleri yadsıyarak veya çatışarak modernleşen toplumlara (Fransa, İtalya, Çin, Rusya, Türkiye) oranla daha fazla sosyal mutluluk, toplumsal barış ve kendiliğinden bütünleşme imkânına sahip olmuşlardır.[48] Sosyal sermaye ile devlet sermayesi arasında oluşması beklenen "güven", yerini "ötekilerle savaş", "korku siyaseti" ve "sürekli teyakkuz" (güvenlik sendromu) ilişkisine bıraktığı zaman ise bu iki sermaye arasında tıkanan birey, toplum, sivil ve siyasal kurumlar ikiyüzlü bir siyasal söylem ve eylem dünyasında yaşamak zorunda kalırlar. Türk modernleşme sürecinde topluma ve toplumsal değerlere/sosyal sermaye olan devlet kaynaklı güvensizlik (iç düşman anlayışı), halkın demokratik tercihlerine, halkın siyasal katılımına, sosyal hareketliliğine, kültürel farklılığına, dinsel tercihlerine, ekonomik beklentilerine yönelik müdahalelere kaynaklık etmektedir. Devletin toplumuna yönelik "iç düşman" tasavvuru altında modernleşme de bir nevi sosyal sermayeye yönelik "savaş" sürecini temsil etmektedir. Doğal olarak da hayata hâkim olan dil siyasetin dili değil savaşın ve korkunun dili olacaktır.

47 Francis Fukuyama, *Güven*, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998, s. 37-38.

48 Franciis Fukuyama, *Güven*, s. 117, 139.

Atatürk'ün korku siyasetinde belirgin bir şekilde kullanılan milli birlik ve bütünlük teması sürekli bir iç ve dış tehdit ve savaş söylemleri ile iç içe işlenir. Atatürk'te milli birlik ve beraberlik miti devlet-millet özdeşliğiyle sonuçlanır. Güçlü millet, güçlü devlet argümanı millet ve devlet işlerinde bireysel girişimleri dışlamış devleti "siyasi ve fikri hayatta olduğu gibi iktisadi işlerde de" belirleyici ve düzenleyici kılmıştır. Kemalizmi sembolize eden altı ok; güçlü millet, güçlü devlet ideolojisinin ilkeleri şeklinde somutlaşmıştır. Özellikle devletçilik, milliyetçilik ve halkçılık ilkeleri devletin organizmacı ve korporatist eğilimini temsil etmektedir. Korku siyasetinde de ortak olarak gördüğümüz organizmacı toplum görüşü ile sınıf farklılıklarından kaynaklanan korkular ve sorunlar aşılmaya çalışılmış, her alanda millet ve devlet birliği ve bütünlüğü vurgulanmıştır.

> Siyasi ve fikri hayatta olduğu gibi iktisadi işlerde de fertlerin teşebbüsleri neticesini beklemek doğru olamaz. Mühim ve büyük işleri, ancak milletin umum servetine ve devletin bütün teşkilat ve kuvvetine istinat ederek; milli hâkimiyetin tatbik ve icrasını tanzim ile muvazzaf olan hükümetin, mümkün olduğu kadar üzerine alıp başarması tercih olunmalıdır...[49]
>
> Türkiye Cumhuriyeti halkın ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için işbölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telakki etmek esas prensiplerdendir. Çiftçiler, küçük sanayi erbabı ve esnaf, amele ve işçi, serbest meslek erbabı, sanayi erbabı ve tüccar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması, diğerinin ve umumi camianın hayat ve saadeti için zaruridir.
>
> Türk Devletinin bu prensiplere istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur.[50]

---

49 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 448.

50 *Ulus* gazetesi, 07.05.1985.

Bilindiği gibi modernizm siyasal alanda demokrasiyi, bilimsel alanda pozitivizmi, ekonomik alanda ise kapitalizmi kuşatır. Eğer modernleşme, modern olan modele göre bütünüyle bir değişmeyi ifade ediyorsa, bunun bir yönünün de kapitalist gelişme biçiminin olması kaçınılmazdır. Bu anlamda, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinin yönetici ve aydın kadroları Batı uygarlığının temellerini kapitalist yoldan sanayileşmeye dayandırmışlardır.[51] Buna göre modernleştirici devletin kalkınma için öngördüğü toplumsal ve kurumsal yapı, bir kapitalist sosyoekonomik kuruluşun yapısı olarak belirlenmişti.[52] Modern devlet geleneğine uygun olarak merkezi iktidarın omurgasını teşkil eden bürokrasi, devletçilik vasıtasıyla sosyal ve siyasi alandaki inkılapları ekonomik sahayla bütünleştirmek düşüncesindeydi.[53] Dolayısıyla kalkınma hedefi içerisinde hem ekonomik hem de toplumsal değişimin modern biçimi bir araya getirildi. Bu yöntemle Batı'nın sanayi devrimini gerçekleştirdiği hızlı kalkınma sürecinin Türkiye'de de gerçekleştirilmesi amaçlanmaktaydı. Devlet, amacını tamamlamak için kendi araç ve imkânlarını, Batılı toplumlarda görüldüğü gibi daha sonra sosyal kalkınmanın anahtar rolünü oynayacak özel sektörün gelişip güçlenmesine aktaracaktı.[54] Bu sınıftan hem devletin vesayetçi misyonunun kabul edilmesi hem de ülkenin modernleşme sürecinde resmi ideolojinin toplumsal/ekonomik dayanaklarını oluşturmak gibi çok önemli bir görev üstlenmesi beklenmekteydi. Böylece devlet, modern değerlere sahip olan bir sınıfla ekonomik kalkınma hamlesini gerçekleştirmeyi tercih et-

51 Jerzy J. Wiatr, "Kemalizm ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İlerici Askeri Girişimler", *Uluslararası Atatürk Sempozyumu 17-22 Mayıs 1981*, İkinci Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 155. Ahmet Kal'a, "Cumhuriyet Ekonomisinde İlk Dönem Gelişmeler", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 23-24, Cilt:V, s. 3305.

52 Y. Sezai Tezel, *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, s. 140.

53 Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 137-138.

54 Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s. 124. ve Taner Timur, "Osmanlı Mirası", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul, 1990, s. 17.

mekteydi.[55] Bu yönde burjuvazi ve devlet birbirlerini karşılıklı besleyen bir iktidar ilişkisine girmiş oluyordu. Devletin kendisine yakın bir sınıfla kalkınma hedefine ulaşma isteği, devletin geleneksel değerlere sahip kesimin, kaynakları verimli kullanabilme yeteneğine olan güveninin az olmasından ve aynı zamanda kontrolü elinden kaçırma endişesinden kaynaklanmaktaydı.[56] Halbuki devlet kontrolünde olan bir sınıfla hem siyasal yönetim yapısı desteklenebilir hem de bu sınıf belli ölçülerde bu yapının içine alınabilirdi. Devlet desteğiyle yaratılması düşünülen toplumun bu varlıklı kesimlerinden de siyasal kurumların üst katlarında askeri-bürokrat kadronun başat bir yer tutmasını kabul etmeleri beklenmekteydi.[57] Cumhuriyet sonrası kalkınma faaliyetlerini üstleneceği düşünülen milli ticaret/sanayi burjuvazisi ise, birkaç zümrenin bir araya gelip ittifak kurmasıyla oluşmuştu. İttifak, kaba çizgilerle şu zümrelerden meydana gelmekteydi: İstanbul tüccarı, Anadolu eşrafı ve toprak ağaları ve Milli Mücadele'ye katılan subaylar, mebuslar ve bürokrasinin üst kademeleri.[58] Kalkınma çabalarının önderlerini oluşturan sınıfı meydana getiren bu zümreler birbirini desteklemekte, tamamlamakta ve ekonomik faaliyetin kilit noktalarını elinde tutmaktaydı. Söz konusu ittifakın amacı, devletin desteğini kullanarak yabancıların ve azınlıkların yerini almaktı.[59] Modernleşme hedefi içerisinde değerlendirilen kalkınma hamlesinin gerçekleştirilebilmesi için yabancı müteşebbisin yerine geçebilecek, zengin/zenginleştirilmiş yerli sanayici/müteşebbis bu sınıf[60] ve güçlü bir burjuvazi kalkınmanın motoru olarak görülmekteydi. Fakat bu sınıfın devlet kontrolünde olması

55 Gencay Şaylan, *Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*, V Yayınları, Ankara, 1986, s. 135.

56 Çağlar Keyder, "75 Yılda Türk Ekonomisi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:23-24, Cilt:V, s. 3282.

57 Y. Sezai Tezel, *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi (1923-1950)*, s. 142.

58 İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 10. baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 289; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, s. 224; Gencay Şaylan, *Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*, s. 78.

59 Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi III*, çev. Necdet Sander, Cumhuriyet Gazetesi Armağanı, 1999, s. 108.

60 İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, s. 279.

gerekmekteydi. Çünkü devlet kalkınma süreci içerisinde sınıf çatışmalarının ortaya çıkmasından[61] ve homojen siyasal ve toplumsal yapının dağılmasından korkmaktaydı.

> Biz, memleket efrat ve muhtelif sınıf mensuplarının yek diğerine yardımlarını aynı kıymet ve mahiyette görürüz. Hepsinin menfaatlarının aynı derecede ve aynı müsavaatperverlik hissile teminine çalışmak isteriz. Bu tarz, milletin umumi refahı, devlet bünyesinin tarsini (sağlamlaştırılması) için daha muvafık olduğu kanaatindeyiz. Bizim nazarımızda; çiftçi, çoban, amele, tüccar, sanatkar, asker, doktor, velhasıl herhangi bir içtimai müessesede faal bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti müsavidir...[62]

Kemalist devlet ideolojisinde sınıfların reddi, işbölümü ve solidarizm en büyük korku unsuru olan zayıf devlet bünyesini güçlendirme amacı taşımaktadır. Kemalizme göre, toplumsal düzen ve uyumun sağlanması için sınıfsal farklılıklar işbölümü farklılıklarına indirgenmektedir. Bu organizmacı modelde toplumsal eşitsizlikler çalışma zümreleri içerisindeki eşitlikle örtülmeye çalışılmaktadır. Kemalizmde eşitlik, bireyin özgürleşmesinin bir ifadesi ve koşulu değildir. Tam aksine eşitlik ve özgürlük Hegel'de olduğu gibi birey ve zümrelerin devlet organizmasına uyum gösterme ve itaat etme gerekleri şeklinde ele alınmaktadır.

Kurumsal inşa; ideolojik ve bürokratik vesayet

"Türk Devletinin gayesi içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir"

Muasır medeniyet olgusu aslında bir toplumsal dönüşümü ifade etmesine rağmen, Atatürk'te modernleşme süreci toplumun devletçe ve önderce sıkı sıkıya denetlenmesinin ve kontrol altında tutulmasının bir aracı olarak kullanılmıştır. Bu yüz-

---

61 Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, s. 118.

62 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 425.

den de Atatürk'ün "muasır medeniyete" bakış açısı daima devlete ve kendisine sunduğu toplumu düzenleme ve kontrol etme imkânı tanıdığı kadar olmuştur. Bu bağlamda muasır medeniyet ütopyası da ideolojiye dönüşmüştür. Devlet; varlığı, birliği, bütünlüğü ve bekası ile modernleşme ilkeleri çatıştığında hiç şüphesiz tercihini devlet otoritesinden yana kullanmıştır. Devlet otoritesini tesis için kurgulanmış bürokrasinin/ordunun hâkim devlet geleneğinde aldığı etkin rolün sürekliliği de bu yüzdendir. Devlete hizmetin hem ethos ve eidos'una ve yüzlerce yıldır siyasi kültürü içinde toplanmış değerlerin tatbikiyle görevlendirilen bürokratik bir cihaza sahip[63] bu gelenekte modernleşmenin de buna koşut olarak güçlü bir kurumsallaşmayı ve etkin bir devlet müdahaleciliğini doğuracağı açıktır. "Devlet için iyi olanın herkes için iyi olacağına" inancın beslediği bu anlayış devleti modernleşmeyle beraber güçlendiren bir olgudur. Bu gelenek içerisinde toplumun/ulusun ve devletin bütünlüğünü temsil eden lider en önemli modernleştirici aktördür. Onun iradesi modernleşmenin yönünü ve şeklini belirler. Tüm bu devlet inşa sürecinin üzerine kurulduğu toplumsal birlik anlayışında Mardin'in ifadesiyle "yekpare bir toplum özleminde"[64] de hiçbir kırılma olmaması oldukça manidardır. Yekpare bir toplumu korku siyaseti geleneğinin organizmacı hiyerarşik yapısı ile mezc eden Atatürk; eğitim, aydınlar, halkın ve gençliğin terbiye edilmesi ve orduyu ideolojik bir aygıt olarak bu amaçlarının inşasında araç olarak kullanmaktadır.

Eğitim

"Memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak fert ve kurumları yaratmak"

Türk ve Batı korku siyaseti geleneğinin birçok özelliğini kendi şahsında toplayan Atatürk'ün yeni bir millet yaratma şeklindeki pozitivist dönüşüm projesi doğaldır ki en büyük önemi eğitime verecektir. Eğitim, cahil ve geri kalmış halkı ilerle-

63 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 177.

64 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 107.

terek onu liderince tasarlanan güçlü devletin araçları haline getirme amacına odaklanmıştır. Bu nedenle, pozitivist bilgi felsefesinin "bilgi güçtür" şeklindeki ilkesi eğitim projesine hâkim olmuştur. Öngörülen korporatist ve organizmacı toplum modeli dikkate alındığında, eğitimin amacı bu zayıf ve hastalıklı organizmayı güçlendirecek ve iyileştirecek yeni "bir kudretli neslin" yetiştirilmesi olarak kabul edilmiş; organların, parçaların güçlendirilmesiyle organizmanın güçleneceğine inanılmıştır. Rousseau'dan hatırlayacağımız; "İyi içtimai müesseseler, insanı tabiattan ayırmasını, ona izafi bir varlık vermek için mutlak varlığını kaldırmasını ve 'ben'ini müşterek vahdet içerisine nakletmesini bilen müesseselerdir. O suretteki her cüz, artık kendisinin bir olduğuna değil, fakat birliğin bir kısmı olduğuna ve ancak bütünde bir hassa olabileceğine inanır,"[65] düşüncesi Atatürk'ün siyasal anlayışına da yön vermiştir. Cumhuriyet'in aktif bireyleri ve ulusal bütünlüğün güçlü olması için zayıf ve güvenilmez bir doğası olan insanların iyi yurttaşlar haline getirilebilmesi için, onların güdülerini, bağlılıklarını, yatkınlıklarını biçimlendirecek, bencil doğalarını kötürümleştirecek bir eğitime, özellikle yurttaşlık eğitimine tabi tutulmaları ve böylece "onların memlekete ve millete nâfi uzuvlar"[66] haline dönüştürülmeleri gerekir. Bireyler eğitilip yurttaş olduktan sonra bile, onların hep yurttaş kalabilmeleri için sürekli kontrol altında tutulması gerekir. Çünkü onların dimağını ve ruhunu kirletecek ve zararlı fikirlerle etkileyecek "dahili ve harici düşmanlar her zaman ve her yerde hazır" beklemektedirler. Bu bağlamda Atatürk tıpkı Platon ve Rousseau gibi işi o kadar ciddiye almıştır ki bizzat kendisinin *Medeni Bilgiler* kitabını okullarda yurttaşlık bilgisi dersleri için yazdırdığı bilinmektedir.

> Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşid ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşid aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir...[67]

---

65 Rousseau, *Emile*, s. 10.

66 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 46.

67 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 196.

> Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkalile medeni bir içtimaiye haline isal etmektir.[68]
>
> ...Müsbet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek, ana siyasamızın açık dileğidir.[69]
>
> Memleket behemahal asri, medeni ve müteceddit olacaktır. Bizim için bu, hayat davasıdır. Bütün fedakârlığımızın semere vermesi buna mütevakkıftır.[70]
>
> Biz, garp medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz.[71]

Atatürk'ün Türklüğü tek ulusal kimlik kabul etmesi evrensel ve yerel kimlik ve değerlerin dışlanması ile sonuçlanmaktadır. Ayrıca Kemalist pozitivist dönüşümde yeni bir ulus yaratma projesi gereği "Yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiye, milli terbiyedir,"[72] denerek gençliğin ulusal ahlak, ulusal terbiye ve ulusal bilinç etrafında şekillendirilmesi, böylece devletin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Yeni nesil devletin otoritesinin ve önderin kutsallığının üzerine inşa edileceği bir toprak hükmündedir. Çünkü korku siyasetinin ürettiği eğitim nasıl ki Platon'da olduğu gibi "akıllı, uslu, devletine ve önderine bağımlı" gençlik isterse, Atatürk'te de "devlet, asayişi temin etmek için, memleketi müdafaa eylemek için, sıhhati yerinde, gürbüz ve anlayışları, milli hisleri, vatan muhabbetleri yüksek vatandaşlar ister".

> Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

---

68 Herbert Melzig, *Atatürk'ün Başlıca Nutukları*, 1942, s. 93.

69 Nimet Arslan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 573.

70 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt III, s. 71.

71 Ayşe Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, s. 176.

72 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 200.

> Bu, yalnız kurumlarda değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir... [M]emleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek. Vekaletin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir. İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir.[73]

Atatürk'ün söylemine egemen olan "vazife" (görev) anlayışı aslında sadece o güne ait bir içerik taşımaz, aynı zamanda çocuklara, gelecek genç nesillere, yöneticilere, öğretmenlere, orduya, bürokrasiye yönelik bir ödev bilincinin aşılanması anlamını da taşır. Bu anlayış ulusal egemenlikten kaynaklı birey-toplum-devleti bir bütün olarak algılama ve bireylerin toplumun ve devletin dışında isteklerinin ve yaşam alanlarının olmaması gerektiği inancına dayanmaktadır. Atatürk'ün bireylerin "hak"larına yönelik bir anlayış yerine devletine ve milletine karşı ödev, görev ve sorumluluklarını aşırı vurgulaması onu, bireye güvenmemesi ve bireyin toplum ve devlet içerisinde eritilmesi gerekliliğini savunan kolektivist düşüncelerden üretilmiş korku siyaseti geleneği içerisine yerleştirir. Atatürk, bireyden, bireycilikten ve onların ürünü olan açık toplum ve plüralizmden korkmaktadır. Bu korku unsurlarının en asli amaç olarak inşa ettiği mutlak ve otoriter devlet düzenini ve milli birlik ve bütünlük kaygısını tehdit ettiğine inanır. Bu düşüncenin siyasal sonucu otoriteryenizme kadar varabilecek bireyin, bireysel hayatın ve "insan hakları"nın toplum ve devlet karşısında yok sayılmasıdır. Çünkü bu anlayışın özünde, vatandaşlıkla görevlendirilmiş kişilerin yasal, zorunlu veya ahlakileştirilmiş bir ödevini/görevini/sorumluluğunu yeri-

---

73 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 386.

ne getirmemeleri bahanesiyle o kişilerin temel insan haklarından yoksun bırakılması gerekliliği yatar. Bu anlayış içerisinde de zaten Türk devlet geleneğinde "insan hakları" gelişememiş, temel haklarını topluma ve devlete karşı/rağmen savunabilecek kişiler vatandaşlıktan/devletin kişisinden "insan"lığa geçememiştir. Bu yüzden Türk devlet inşası süreci içerisinde birçok kurum gibi milli eğitim sistemi, üniversiteler ve yüksekokullar da Atatürk tarafından devletin ideolojik aygıtları olarak tanımlanmış ve Kemalist ideolojiyi anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak kişi ve kurumları yaratmak amacıyla "vazife"lendirilmiştir. Bu vazifenin meşruiyet kaynağı da yine bir korku unsuru olan "Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine, ananatı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu"dur.

> Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine ananatı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.[74]
>
> (...)
>
> Çocuklarımızı aynı tahsil derecesinden geçirerek yetiştireceğiz.
>
> Kat'iyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, marizdir.
>
> Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:
>
> 1. Milletine,
> 2. Türkiye devletine,
> 3. Türkiye Büyük Millet Meclisine,
>
> Düşman olanlarla mücadele, esbap ve vasaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı beka yoktur.[75]
>
> Bir milli eğitim programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafı fıtriyemizle hiç de münasebeti olmıyan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesir-

74 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 224.

75 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 45.

lerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kasdediyorum...

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile tearuz eden bilumum yabancı anasırla mücadele lüzumunu ve efkarı milliyeyi kemali istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvayı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki (aşılanması) mühimdir...[76]

Mektep genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi, istiklali öğretir. İstiklal tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir...[77]

Nasıl ki halkçılık Kemalizmin devletçilik ve milliyetçilik ilkelerinin doğal bir uzantısıdır, eğitimde de bu ilkeler esas olarak kabul edilmiş; milli birlik ve bütünlük korkusu eğitim sistemini esir almıştır. Milliyetçiliğin "milli ahlak", "milli şuur", "milli ideal", "milli varlık", "milli terbiye", "milli birlik", "milli beraberlik" ve "milli bütünlük" vurgusuna paralel olarak eğitim, Türkiye'nin benliğine düşman olan her türlü korku unsurlarıyla mücadele etmenin ideolojik aracı şeklinde tanımlanmıştır. Kemalist devlet ideolojisiyle, tek tip eğitim sistemi öngörülmüş, plüralizm dışlanmış ve zayıflık olarak nitelenmiştir. Gençliğe, devletin düşmanlarıyla mücadele etme "bilinci" telkin ve "zerk" edecek bir eğitim örgütlenmesi savunulmuştur. Atatürk, Türk gençliğini, "mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli" olarak Cumhuriyet'in koruyucuları olarak "vazife"lendirmiş ve "dahili ve harici bedhahlara" karşı sürekli teyakkuz ve savaş halinde olmasını emretmiştir. Konuşan bir siyasal liderden öte askerlerine emir veren bir komutandır.

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

(...)

76 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 17.

77 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 43.

Ey Türk istikbalinin evladı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklal ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur![78]

Ordu

"Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp en geniş ve hakiki manasiyle bir sulh amili ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuz"

Osmanlı Devleti'nin gerilemesiyle başlayan "Devlet nasıl kurtulur?" sorusunun Kemalist ideolojide "Devlet nasıl korunur?" sorununa dönüştüğüne değinmiştik. Devletin bir daha kurtarılma durumuna düşmemesi için onu devamlı olarak koruma tedbirlerine başvurulmuştur. Bu kurtarma ve koruma psikozu Atatürk'ün orduyu ve savaşı yüceltmesi ile birleşince toplumun ordunun önderliğinde örgütlenmesi Türk siyaset geleneğine ve modernleşme sürecine hâkim olmuştur. Türk siyaset geleneği okumalarında da gördüğümüz ordu-millet-devlet-lider özdeşliği Atatürk tarafından da çok güçlü bir söylemle devam ettirilmektedir. Çünkü "dört tarafın düşmanlarla çevreli olduğu" ve "iç ve dış düşmanların asla uyumadığı" korkusu sürdükçe o korkudan devleti ve milleti koruyan ordunun "koruyucular sınıfı" olarak vesayetçi rolü de sürecektir. Atatürk'e göre ordunun devlet ve millet üzerindeki vesayetinin meşruiyeti savaş ve kahramanlığa dayanmaktadır. Bu yüzden savaşı ve kahramanlığı besleyen her türlü korku aşırı derecede beslenmiştir. Türk milletinin doğuştan asker olduğu önermesi ordu-millet özdeşliği inancına dönüşmüştür. Ordunun pozitivist dönüşüm projesinin uygulayıcısı ve halkı aydınlatıcı rolü onun sürekli önderliğini kurumsallaştırmaktadır. Özellikle zorunlu askerlik aracılığıyla ordunun askeri eğitimden ziyade ideolojik telkin ve terbiye ocağı olarak işlev görmesi bu kurumsallığın toplumsallaşmasına da katkı sağlamakta ve ordu ve mensuplarının halk ve siyaset üzerindeki vesayetini beslenmektedir.

78 Atatürk, *Nutuk II*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1960, s. 397-398.

Bu, ordunun iç ve dış tehditleri bahane ederek ülke yönetimine müdahale etmesine ve sistemdeki başat konumunun güçlenmesine meşruiyet ve süreklilik kazandırmıştır. Bu yüzden Atatürk, orduyu "şan", "şeref", "inan", "itimat", "vatanseverlik", "ordu-millet birliği" kavramlarıyla tanımlar. Orduyu "kahraman", "medeniyet nurlarını taşıyan", "koruyan", "kurtaran", "gurur kaynağı", "devletin temeli", "kıymetli", "fedakâr", "hürmetli", "vatanın ve rejimin koruyucusu", "sulh amili", "eğitim ve öğretim ocağı", "yenilmez", "büyük milli disiplin okulu", "ekonomik, kültürel ve sosyal savaşlarda en lüzumlu elemanları yetiştiren büyük okul", "milleti sevk ve idare edenlerin dayanağı", "milletin idealinin koruyucusu", "hakiki feyiz mektebi", "istiklali devletin hayatı milletin harisi yegânesi", "kuvvetli", "kudretli", "vazifeyi aliye müdrik", "milletin pişvası (lideri)", "milletin piştarı (önderi)", "her hayati şeyin kahramanı", "fabrika", "kültür ocağı", "sanat okulu" olarak niteler ve "milletin ona karşı vazifesini bihakkın yerine getireceği"ni ifade eder.

> Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber medeniyet nurlarını taşıyan kahraman Türk ordusu!
>
> Memleketin en buhranlı ve müşkül anlarda zulümden, felaket ve musibetlerden ve düşman istilasından nasıl korumuş ve kurtarmış isen, Cumhuriyetin bugünkü feyizli devrinde de askerlik tekniğinin bütün modern silah ve vasıtaları ile mücehhez olduğun halde vazifeni aynı bağlılıkla yapacağına hiç şüphem yoktur.
>
> Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini, dahili ve harici her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifeni her an ifaya hazır ve amade olduğuna, benim ve büyük ulusumuzun tam bir inan ve itimadımız vardır.
>
> Ordu, Türk Ordusu! İşte bütün milletin göğsünü itimat, gurur duygularıyla kabartan şanlı ad.
>
> Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir.
>
> Ordumuz; Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk

> ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız teminatıdır.
>
> Devletin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli olan ve milli mefkureyi, milli varlığı ve inkılabı kollayan ve koruyan Cumhuriyet ordusunu ve onun kıymetli ve fedakâr mensuplarının daima hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına sureti mahsusada itina ederiz.
>
> Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp en geniş ve hakiki manasiyle bir sulh amili ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuzun son sistem silah ve motorlu vasıtalarla cihazlandırılması yolundaki çalışmalara hız vermeliyiz.[79]

Bir asker olarak Atatürk'ün ideolojisindeki ulusal bağımsızlık vurgusu ve ulusal-uluslararası siyasetin güç mücadelesi olarak algılanışı, ordunun sivil yönetime bağlı bir kurum olarak ülke sınırlarını korumanın ötesinde siyaset yapıcı ve yönlendirici bir misyon yüklenmesine yol açmıştır. Ordunun pozitivist modernleşmenin taşıyıcısı ve itici gücü olarak kabul edilmesi orduyu mutlak bir ideolojiye (Atatürkçük) dayanarak siyasete müdahale etme konumuna yükseltmiştir. Türk siyaset geleneğinde ordunun siyasal ve toplumsal alanda başat konum işgal etmesi Atatürkçü ideolojiden beslenmektedir. Ayrıca ordu da devlet siyasetinde işgal ettiği bu ağırlıklı konumunu ona sağladığı için Atatürkçülüğü sürekli beslemektedir. Ordu bu beslemede Atatürkçülüğü Cumhuriyet'le, Cumhuriyet'i devletle özdeşleştirerek Atatürkçülüğü koruma ve kollama gereğini Cumhuriyet'i, devleti ve milleti korumak ve kollamak şeklinde okumakta ve siyasetteki başat konumunu sürdürmekte ve kendisini var eden korku unsurlarını da şartlara göre sürekli yenilemektedir. Bu süreçte "güçlü ordu, güçlü devlet" anlayışı gücü fetişleştirerek devlet ve toplumun bir bütün olarak güce endeksli örgütlenmesiyle sonuçlanır. Bu hiyerarşik örgütlenmenin tepesinde en güçlü kurum/ordu bulunur. Muasır medeniyete ulaşma, ulusal birlik ve beraberlik ve bürokrasi güçlü dev-

---

79 *Atatürkçülük I*, s. 194-204.

let bağlamında yorumlanır. Bürokraside liyakat sistemi özellikle dışlanarak güçlü, sağlam, milli ahlaka sahip ve resmi ideolojiye bağlı kişilerin yetki ve sorumluğu olan görev yerlerine getirilmesi öngörülerek, güç ve hiyerarşi sistemi tüm devlet sistemine yaygınlaştırılır.

> Türkiye Cumhuriyeti yalnız iki şeye güvenir. Biri millet kararı, diğeri en elim ve en müşkül şerait içinde dünyanın takdiratına bihakkın kesbi liyakat eden ordumuzun kahramanlığı; bu iki şeye güvenir.[80]
>
> Türk milleti, güzel her şeyi, her medeni şeyi, her yüksek şeyi sever, takdir eder. Fakat muhakkaktır ki, her şeyin fevkinde tapındığı bir şey varsa, o da kahramanlıktır.[81]
>
> Bilirsiniz ki, Türk milleti ne vakit yükselmek için adım atmak istemişse, bu adımların önünde daima pişva (lider) olarak, daima yüksek milli ideali tahakkuk ettiren hareketlerin pişdarı (önderi) olarak kendi kahraman çocuklarından mürekkep ordusunu görmüştür.
>
> Bunun içindir ki, Türk milleti tehlikelere karşı elinde kılınç yürümeye hazır bulunan kahraman çocuklarına derin emniyet beslemiştir. Ve bu emniyeti daima besleyecektir. Bundan sonra da Türk milletinin ulvi idealinin husulü için kahraman asker evlatları hep önde gidecektir.
>
> Bugün Türk milleti muvaffak olduğu her hayati şeyin kahramanı olarak kendi ordusunu, ordusuna kumanda eden öz evlatlarından mürekkep zabitler heyetini, yüksek kumanda heyetini görmektedir. Millet ve kahraman evlatlarından mürekkep ordu, o kadar yek diğerile birleşmiştir ki, dünyada ve tarihte bunun misali enderdir. Bu milli tecelli ile daima müftehir olabiliriz.
>
> Hayat-ı askeriyeyi öyle bir mektep haline koymalıdır ki, hem vatanı müdafaa edebilecek derecede sanat-ı askeriyesini öğrensin ve hem de memleketine avdet ettiği zaman bütün köy için ve köy halkı için ve hayatı için nafi olabilecek şeyleri öğrensin.

---

80 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 172.

81 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt III, s. 89.

Subay, yalnız, askere harp vasıtalarını öğreten ve ona harpteki vazifesini gösteren bir insan değildir. O, insani ve milli hisleri de işler ve onları icabında düşman karşısında silah kadar tehlikeli bir hale getirir. Bizim askerimiz kışlaya işlenecek bir ham madde halinde gelir. Kışladan ayrıldığı vakit de geldiğinden çok farklı bir halde ayrılır. Kazanmış, yükselmiş, kuvvetlenmiş olarak evine döner. Kışla bizde sadece bir harp öğretim yeri değil, aynı zamanda bir kültür ocağı, bir sanat okuludur. Ve böyle olmakla da memlekete yaptığı hizmet ölçülemeyecek kadar büyüktür.[82]

Cumhuriyet'i/devleti kurtarma ve koruma psikozu millet ve halk kavramları arasında çatışmacı bir ilişkiyi ortaya çıkartmıştır. Bu ilişkide üç boyutlu bir millet kavramlaştırması vardır. Birinci anlamda millet, yönetici sınıf anlamında kullanılmaktadır. İkinci anlamda millet, yönetici sınıf ve orduyu temsil etmektedir. Üçüncü anlamda ise millet kavramı içerisinde yönetici sınıf ve ordu ile birlikte halk da bulunmaktadır. Üçüncü tanımlama çok az kullanılmaktadır. Genelde halk Kemalist pozitivist dönüşüm projesindeki özne-nesne ilişkisindeki nesne konumundadır. Halk, edilgenliğinin ötesinde iç tehdit unsuru olarak değerlendirilir. Milletin birinci anlamda, yani yönetici sınıf olarak, tanımlanışı yaygın şekilde görülmektedir. Ordunun iç ve dış tehditleri ve korkuları bahane ederek ülke yönetimine müdahale etmesi de bu bağlamda meşrulaştırılır. Bu yüzden Kemalizmde ordu; milleti, ülkeyi, fikir hayatını ve ekonomik yapıyı içine alan bir bütün olarak ele alan kavramlarla tanımlanır. Ordunun bu denli sınırsız ve "müphem" şekilde tanımlanması (ülke sınırlarının güvenliğini sağlamak görevi dışında) onun toplum üzerinde egemen güç niteliğine dönüştürüldüğünü gösterir.

Büyük milli disiplin okulu olan ordunun; ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda, bize aynı zamanda en lüzumlu elemanları da yetiştiren büyük bir okul haline getirilmesine, ayrıca itina ve himmet edileceğine şüphem yoktur.

---

82 *Atatürkçülük I*, s. 194-204.

Milleti sevk ve idare edenlerin mesnedi (dayanağı) ordu olmuştur. Diğer milletlerde ordu ile millet daima yek diğeri ile karşı karşıyadır. Halbuki bizde tamamile emir berakistir (tersidir).

Türk milleti ordusunu çok sever, onu kendi idealinin harisi (koruyucusu) telakki eder.

Hakiki feyzi verebilecek mektebi asli kıtaatdır (kıtalardır).

Türkiye devletinin istiklali mukaddestir. O, ebediyen müemmen ve masun olmalıdır.

İstiklal-i devletin, hayat-ı millet ve memleketin harisi yeganesi ise kahraman ordumuzdur. Binaenaleyh, teşkilat-ı askeriyemizin itina-yı mahsusla tanzim ve ilası en mühim esaslardandır.

Milletimizin kemali azimle içtimai ve fikri tekamülüne çalışırken, onu yolundan alıkoyacak dahili ve harici manialarırı karşısında kuvvetli, kudretli, vazifei aliyesini müdrik kahraman ordumuzun hazır bulunduğunu düşünerek müsterih olabilir.

Gerek kahraman ordumuzun bütün zabitani ve gerek onların içindeki ihtiyat zabitani tamamen emin ve müsterih olmalıdırlar ve millet onlara karşı vazifesini bihakkın yapacaktır.[83]

Atatürk'te korku siyaseti ve siyaset korkusu

Osmanlı Batı karşısında her neden korkmuşsa o korkuyu kendi bütünlüğü içinde içselleştirip yeniden dönüştürme yoluna gitti. Batı, Türk modernleşmesi açısından hem bir korku nesnesi olarak kaldı hem de "korku, kontroldür" ilkesi uyarınca toplumu düzenleme ve yönetme işlevi gördü. Osmanlı "intelligensia"sının içerisinden çıkıp ordu ve bürokrasi alanlarında güçlü bir birikimi temsil eden önderlerin en belirgin ortak özelliği de buydu. Onlar, Avrupa geleneği içinde eğitim görmeleri, hem liberal hem de sosyalist teorilerle tanışmış olmaları ve o teoriler içerisinden kendi toplumlarının sorunlarına uygulayabilecekleri yeni bir düşünce üretmiş oldular. Ma-

83 *Atatürkçülük I*, s. 194-204.

cpherson'un ifade ettiği gibi; onların teorileri Batı liberal demokrasilerinki gibi bireyci değildir. Liberal devletin filizlendiği toprak olan rekabetçi piyasa ve bireyci toplum onlar için doğal değildi. Onların geleneksel kültürleri rekabete uyum göstermemiştir. Onlara göre, bir topluluk içinde eşitlik, bireysel özgürlükten daha değerlidir. Siyasal rekabet anlayışı da onlar için tıpkı ekonomik rekabet gibi doğal bir şey olmadığından, rekabetçi bir partiler sistemine de inanmadılar. Onlara göre ülkelerinde rekabeti gerektirecek sınıf, din, etnisite vb. gibi unsurlar zaten yoktu. Onlar için her şeyden önemli olan şey modernleşmek ve modernleşmeyi sağlayacak siyasal önderlikti. Bu yüzden tek parti ve tek önder düşüncesi öne çıkmış ve buna bağlı olarak da muhalefet hainlikle bir tutulmuştur. Yeni kurulan ulus, çalışmak zorundadır, kavga etmek değil. Onların modernleşme anlayışı, yalnızca genel iradenin bütününü temsil eden bir tek partinin ve önderin öncülüğünde ilerlemekti.[84]

Bu düzeni inşa etmek için de gerekli olan iki şeye ihtiyaçları vardı: ideoloji ve ütopya. Ütopyalarını zaten tarih, ilerlemek ve muasır medeniyet olarak zorunlu kılmıştı. İdeolojinin ilkeleri ise bu ütopyaya ulaşmak için halkı hızlı ve zorla modern dünyaya dahil etmek ve siyasal bir ulusal kimliğe tüm halkı bağlı ve bağımlı hissettirmek idi. İdeolojiyi yaratma ve geliştirme durumunda olanlar da siyasal seçkinler olmalıydı. Çoğulculuğa karşı olan bu ideolojinin pratik temeli, devletin birleşmiş bir bütün olarak yönetime ve birleşmiş bir bütün olarak halkın desteğine ihtiyaç duyduğu Rousseaucu genel irade anlayışı idi. Bu yüzden, bu ideolojiler modernleşme devrimleri için gerekli olan ulusçuluğu beslemekte ve kendisi de bu ulusçuluk tarafından beslenmektedir. Ve bu ideoloji, öncelikle modernleşme ütopyasını ve ona önderlik eden liderlerin konumlarını ve otoritelerini meşrulaştırıcı ve destekleyici bir işlev görmektedir. Önderler de, bu ideolojiyi güçlendirmek için devlet ve partinin tüm kaynak ve imkânlarını kullandılar.[85] Bu özelliklerle mü-

84 Crawford B. Macpherson, *Demokrasinin Gerçek Dünyası*, çev. Levent Köker, Birey-Toplum Yayınları, Ankara, 1984, s. 35-37.

85 Crawford B. Macpherson, *Demokrasinin Gerçek Dünyası*, s. 106-107.

cehhez olarak tarih sahnesine bir ulus ve ulus-devlet kurmak için çıkan Atatürk, hem geçmişin korkularını miras olarak aldı hem de kendi ürettiği yeni korkuları Cumhuriyet'e miras olarak bıraktı. Bu açıdan bakıldığında Atatürk'te de ortaya çıkan iki asli amaç vardır: ütopya olarak muasır medeniyet ve ideoloji olarak otoriter ulus-devlet. Bu iki asli amacın karşısında ise Atatürk'ün tüm korku siyasetini üzerine inşa ettiği ikili korku unsuru vardır: irtica ve karşı devrim ile kaos ve özgürlük.

Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşen Türk modernleşme sürecinde devlet ideolojisi olarak Kemalizm, egemen ideoloji olarak siyasal sistemi ve kültür yaşamını belirleyen bir "kamusal felsefe" statüsüne sahiptir. Başka bir deyişle, aile, okul sistemi, kitle iletişim araçları, partiler gibi sosyalizasyon araç ve mekanizmalarıyla ve kültür kurumları ve hatta akademik literatür kanallarıyla egemen ideoloji, dünya görüşü olarak kendiliğinden ve gönüllü olarak hep yeniden üretilmeye devam etmektedir. Kemalizm, modernleşme sürecinde siyasal kültür, siyasal gelişme, siyasal bütünleşme, siyasal katılım, siyasal kimlik unsurlarının hepsinde belirleyici amildir. Bundan kaynaklı olarak da Türk siyasal hayatının tüm düşün ve eylemliliklerinin meşruiyet kaynağı Kemalizmdir. Modern Türk siyasal yaşamında, hem bilişsel hem duygusal-normatif planda, Kemalizme gönderme yapılmadan düşünce-duygu-yargı belirtildiği, ona dayanılmadan siyasal önerme ve proje üretildiği, ülkenin siyasi tarihi ve geleceği üstüne Kemalizm ile ilgisi kurulmadan konuşulduğu ve iş görüldüğü yok gibidir. Kemalizm yalnız meşru sayılan siyasete, milli eğitime ve ulusal kültüre yön veren bir ideoloji/dünya görüşü değildir; toplumsal yaşamın her alanında, sağduyu eseri ve kamuya yararlı sayılan tutumların, görüşlerin ve açıklamaların bir parametresi ve gerekçesi hükmündedir. Bir yandan, resmi siyasetin ve siyasal iktidarın otoritesini dayandırdığı bir meşruiyet formülü ve miti; öbür yandan genel olarak kamunun kabul ettiği ve birçok fikir ve fiili değerlendirmekte kullandığı bir temel meşruiyet normudur. Hep yeniden üretilen ve kabul ettirilen, kabul edildikçe ve yerleştikçe kendi kendini üretmeye devam eden bir meşruiyet miti/normu olan

Kemalizmin kamusal ve günlük yaşamda büründüğü ve hükmünü sürdürdüğü biçim ve sembolleri ("kişi kültü" sembolizmi, ideolojik ritüeller) ile ideolojiden çok daha geniş bir kategori olan "siyasal kültür" dairesinin içini dolduran bir gerçekliktir. Bu kültür atmosferi içerisinde "yüksek kültür" haline gelmiş olan Kemalizmin nüfuz edemediği ölçüde "halk kültürü" ve Osmanlı-İslam toplumunun geleneksel uzantıları/tortuları ya marjinaldir ya da gayrimeşrudur.[86] Bu yüzden Kemalizm sadece kendi döneminde bir korku siyaseti üretme ve yönetme unsuru değil aynı zamanda sonraki dönemlerde de Kemalizm adına korku yaratma kaynağı olarak etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin en asli hedefi olarak "muasır medeniyetler seviyesine yükselmek" ütopyasını ilan eden ve Türk modernleşmesinin en büyük aktörü olarak lider/kahraman/karizma özelliklerinin tümünü üzerinde barındıran Atatürk'tür. Atatürk, Türk modernleşmesini hem Batı korkusuyla hem de bu korkuyu siyasal sisteminin merkezine yerleştirme etkinlikleriyle çok ileri bir noktaya taşımıştır. Atatürk; devlet, millet, eğitim, bütünleşme, ordu ve demokrasi konularını hep bu ikili düzen inşası üzerinden kurgulamıştır. Batı karşısında yenilmişlik ve geri kalmışlık korkusunu Batı gibi olmakla ve Batı korkusunu yönetmekle yenme arzusu kendine özgü bir devlet inşasını doğurmuştur. Fakat her tercih yeni bir korku kültürü yaratılmasına da yol açmıştır. Batı'nın özgürlükçü yönüne eğilim korkusu Batılı değer ve ilkelerin ülkeyi, devleti ve milleti böleceği korkusunu; Batı gibi olmak korkusu otoriter tek parti düzeninin gerekliliğini yerine getiremeyeceği korkusunu; Batı korkusunu yönetmek ise Batılı değer ve ilkeler ile otoriter devlet düzeni arasındaki çelişkileri ortaya çıkaracağı korkusunu büyüttü. "Muasır medeniyetler seviyesine, hatta üzerine çıkmak" bir ütopyadan çok kurulu düzenin ilkelerini tehdit eden bir korkuya dönüştü. Tüm bu korkuları meşrulaştırıp yok edecek söylem ise "kendisine has vasf-ı mümeyyizle", "kendi-

86 Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk'ün Nutuk'u*, Cilt I, İletişim Yay., İstanbul, 1994, s. 12-16.

ne özgülük" ve "milletimizin şeraiti" olmuştur. "Devlet nasıl kurtulur?"dan "Devlet nasıl korunur?"a evrilen bu değişim sorunsalı hem Osmanlı'nın yıkılma, bölünme, parçalanma ve yok olma korkularını hem de yeni kurulan Cumhuriyet'in korunması korkularını Türk devletinin kurucu atası Atatürk'ün şahsında, eylemlerinde ve söylemlerinde siyasal bir kültür mirası olarak yaşamasına ve yaşatılmasına sebep olmuştur. Atatürk de bu korku kuşağının çocuğu olarak korku siyasetinden ve onun ürettiği korku geleneğinden oldukça etkilenmiştir.

Sosyal sermaye ve gericilik tehdidi; irtica korkusu

"Vicdan yerine düşman parası tanıyan alçaklık" ve "millete düşman, düşmanlara dost olarak takip edilen haince siyaset"

Atatürk, Fransız Devrimi'nin jakoben yöntemini kendisine örnek almış bir lider olarak, zaman, yer ve kişi kavramlarından arınmış soyut değerleri yüceltir; koşulları tam olarak bilmeden bu soyut ilkeleri somut tarihsel ve toplumsal gerçeklere uyarlar; kurumları, o kurumlarda yer alan ve o kurumları temsil eden kişilerle bir bütün halinde ele alarak genelleştirir; devlet eliyle, devrim aracılığıyla ve zor yöntemiyle yeni bir yönetim kurmanın zorunluluğuna inanır; tarihsel ve sosyal sermayeye ait her şeyi kendiliğinden gelişme sürecine bırakmak yerine her şeyi silip (*tabula rasa*) yeni baştan yaratmaya çalışır; bireylerin salt amaç olarak rasyonel bir iradeye sahip olmayıp genel ve soyut bir irade içinde eritilmesi gerektiğini düşünür; tarihin, kültürün, dinin, geleneğin ve tecrübenin mirasına, toplum düzenine ve bu düzenin kurum ve kurallarına bağlılık yerine mutlak aklı temsil eden bir önderin izinde ve aydınlanma çizgisi içinde yol alması gerektiğini savunur; başta Fransız Devrimi olmak üzere tüm devrimlerin "gerçekliğin, akıl tarafından tecavüze uğraması" ve "ticarete sermayesiz başlanması" olduğuna değil, "ihtilal" yöntemiyle gerçekliği ütopya ile ve "inkılap" yöntemleriyle sosyal sermayeyi de ideoloji ile dönüştürmeye inanır. Cumhuriyet kavramında içselleşen bu ideolo-

jik söylem önüne çıkacak tüm korku "engellerini" de yeni yaratılan yurttaşların "alkışları" ve "bravo sesleri" ile "berhava" etme kararlığındadır.

> Memnuniyetle görmekteyiz ki cumhuriyet rejimi, yurdumuzda huzur ve sükûnun en iyi yerleşmesini temin etmiş bulunuyor. Vatandaşlar ve bu yurtta oturanlar, cumhuriyet kanunlarının eşit şartlar altında kendileri için hazırlanan hürriyet, refah ve saadet imkânlarından âzami istifade etmektedirler. Milletimizin lâyık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeğe yer bırakılmadığını ve bırakılmıyacağım huzurunuzda söylemekle bahtiyarım (bravo sesleri, alkışlar).[87]

"İhtilal" ve "inkılap" ile "terakki"ye ulaşmayı hedefleyen Atatürk, öncelikle tarihin ve toplumun sıfırdan kurulmasına yönelik bir arzunun ürünü olarak her şeyi bilen bir üstün aklı temsil eder. İkinci olarak da ihtilalcilerin kendi toplumlarına fethedilmiş veya işgal edilmiş bir ülke gibi davranarak tek ve mutlak bir aklı ve amacı dayatması gerçeğini temsil eder. Toplumu yeniden inşa etmek ve toplumu fethetmek olarak karşımıza çıkan bu ikili temsil ve aklın doğurduğu tüm sorunlar, kimlik, katılım, temsil, bütünleşme, bölüşüm ve meşruiyet krizleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Atatürk'ün, "doğal" ve "kendiliğinden" bir süreç içerisinde olması gereken değişimi "doğal olmayan" ve "zorla" bir sürece ve yönteme indirgeyen devrim anlayışı, asla kendiliğinden olmayacak bu sürece devleti, ideolojiyi ve seçkinleri katalizör ve itici güç olarak devreye sokarak, tarihsel ve toplumsal akla ve onun sermaye birikimlerine müdahale eder. Devrimin zorunluluk dediği şeye tarihsel ve toplumsal gerçeklik zorbalık demektedir. Çünkü toplumsal olayların evrensel bir gerçeklik olarak evrimleştiğine olan modern değişim inancı belirli ve özgül bir değişim biçimini de evrenselleştirerek diğer değişim biçimlerinin evrimlerinin yöneldiği "nihai hedef" olarak algılanması; her bir toplumun kendine özgü/nispi değişimini, mutlak değişim yasalarına ve mode-

87 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 410-411.

line "göre" ve "yönelik" dönüşümler olarak kavranması; böyle bir kavrayışın pozitivist bilim anlayışı doğrultusunda "mutlak gerçek"i ve tarihsel zorunluluğu yansıttığının benimsenmesi; bunun topluma, tarihe ve siyasete dönük düzenlemelere meşruiyet kazandırması; bu düzenlemeler için de bir "üst akla" (liderlik) ve "üstün güce" (devlet) gereksinimin kaçınılmaz olduğu inancı zorbalığı temsil eder. Ve tüm bu inanışlar, bir toplumun kendini ve kendini oluşturan paradikmik değerleri toptan reddedip, başka bir toplumun mekânını, zamanını, tarihini, aklını, değişimini, ahlakını, siyasetini yaşamaya zorlanmasıdır. Atatürk önderliğindeki Türk devrim geleneği de bu tür bir değişim projesinin adıdır ve bu bağlamda bir sürekliliğe sahiptir. Toplumsal olarak her şeyin değiştirildiği ama toplum dışı/üstü hiçbir şeyin değiştirilmediği veya "hiçbir şeyi değiştirmemek için her şeyi değiştirmenin gerektiği" bir süreklilikdir. Doğal olarak bu "yeni" değişim projesinin en büyük korku kaynağı da "eski"dir.

Atatürk, "yeni"liği temsil eden "muasır medeniyet" ütopyasını sık sık "terakki" kavramı ile analiz ederken ilerlemeci bir pozitivist algıyı da yöntemine uyarlar. Bu açıdan Atatürk'e göre muasır medeniyetin karşısındaki en büyük tehdidi geriye gitme, eski dönemin (Osmanlı'nın) dinsel ve geleneksel değerlerine yönelme anlamında "irtica" korkusu ve ilerlemenin büyük adımlarını oluşturan devrimlere karşı girişilebilecek "karşı devrim" korkusu oluşturmaktadır. Aslında irtica ve karşı devrim korkusu Cumhuriyet tarihi boyunca Kemalist ideolojinin ve mensuplarının her türlü değişimi lanetlemek, yaftalamak, tanımlamak, çerçevelemek ve cezalandırmak için kullandığı korku siyaseti söylemlerinin de başında gelmektedirler. Atatürk'ün ihtilal ve inkılap olarak nitelediği tüm eylemlerindeki asli amacı "Türk milletini Osmanlı'dan tecrit etmektir. Gerçekten de Kemalist tarih tezi, geçmişe dönük bir nostalji tezi ya da hatırlamadan uzaktır ve özellikle toplumun hâkim inancı olan İslam'la ve Osmanlı ile bağlarının unutturulmasından yanadır".[88] Bu açıdan bakılınca Cumhuriyet bir "ihtilal" ol-

88 Mümtaz'er Türköne (ed.), *Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006, s. 517.

maktan öte Osmanlı'ya ait kurum ve değerler yerine Batı'ya ait tüm kurum ve değerlerin kopyalandığı bir "intihal" sistemidir. Bu yüzden Atatürk için en büyük korku bu "intihal" sisteminin yeni bir toplumda maya tutmamasıdır. Atatürk'te bu korkuyu besleyen tehdit unsurları ise irtica ve karşı devrim kaynağı olarak Osmanlı ve Osmanlı'nın altı asırda inşa ettiği sosyal sermaye birikimleridir.

> Osmanlı hükümdarları (Fatih Selim, Kanunî) asla âmâli hariciyelerini, siyaseti hariciyelerini şark ve garbın uzak iklimlerine yapılan o zararlı sengüzeştleri milletin ihtiyacat ve teşekkülâtı dahiliyesine göre icra etmediler bunun için bütün o seferler zayıf neticeler verdi. Nihayetinde ne o haricî emeller takarrür eyledi, ne de dahilî vaziyette bir istikrar husule geldi. Bütün edvarı tarihiyede muhtelif milletlerde, muhtelif insanların yaptığı harekât hep bu şekilde tetkik ve mütalea edilebilir. Böyle devletlerin âkibeti izmihlâldir. Nitekim Osmanlı devleti de, milleti değil şahısları düşündüğü için, milletin hayati ihtiyaçlarını temin değil, eşhasın şan ve ihtirasını tatmin ile hareket ettiği için inhitata ve sukuta başladı. Nihayet ademin mezarına gömüldü. Milletimiz bu kadar sarsıntılardan sonra asırların bu kadar tahribatından sonra, bînihiaye yoksulluklara rağmen yeniden intibalı bulmuş, azmü iman ile yeniden ayağa kalkmış, münkariz Osmanlı devleti yerine yeni Türkiye devleti halinde arzı mevcudiyet eylemişse, bu milletimizin kendi hukukuna, kendi hâkimiyetine, kendi benliğine sahip olmasından, hukukundan ve millî menfaatleri haricinde emellerden içtinap eyliyerek yürümesinden husule gelmiştir. Milletimiz aynı yolda yürüdükçe hakikaten ebed müddet olacağına şüphemiz olmamalıdır. Bu yolda yüründükçe şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da Cenabıhakkın lütfu bizimle beraber olacaktır.[89]

Atatürk, kendisini Osmanlı tarihinin önemli liderleri ve sultanları olan Fatih, Selim ve Kanuni ile kıyaslayarak hatta onları ciddi şekilde eleştirerek yüceltmekte ve Fatih'in Batı, Selim'in

89 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 166.

Doğu ve Kanuni'nin her iki yöndeki siyasetini mahkûm etmektedir. Atatürk, bu sultanların yaptığı siyaset algısını milletin zararına davranışlar olarak yorumlamakta ve milyonlarca vatan evladını yabancı topraklarda öldürttükleri için onları suçlamaktadır. Aslında Atatürk'ün amacı Türk toplumunun en sempati duyduğu sultanlar üzerinden Osmanlı mirasını "tabula rasa" yapmaktır. Osmanlı'nın "milletin değil şahısların şan ve şerefini artırmak için çalıştığını" söyleyen Atatürk'e göre, Türk milleti "bu kadar sarsıntılardan sonra, asırların bu kadar tahribatından sonra, bînihiaye yoksulluklara rağmen yeniden intibalı bulmuş, azmü iman ile yeniden ayağa kalkarak" Türkiye devletini kurmuştur. Millet "kendi hukukuna, kendi hâkimiyetine, kendi benliğine sahip olmasından, hukukundan ve millî menfaatleri haricinde emellerden içtinap eyliyerek" hareket etmeye devam ederse kurulan bu devlet sonsuza kadar varlığını devam ettirecektir. Böylece vatandaşların ruhunda görev, itaat ve minnet bilinci olarak kendi çıkarları için değil, devletin çıkarları için uğraş vermelerini önermektedir. Atatürk, halkı kötü ve köhne düzeni gösterip yeni ve modern düzene razı etmeye çalışmaktadır.

> Memleketin yaşadığı vahim anları size söylemeğe lüzum görmüyorum. Bunu cümleniz müdriksiniz. Bu bedbaht memlekete karşı mühim vazifelerimiz vardır. Onu kurtarmak yegâne hedefimizdir. Bugün Makedonya'yı ve tekmil Rumeli kıt'asını vatan câmiasından ayırmak istiyorlar. Memlekete ecnebi nüfuz ve hâkimiyeti kısmen ve fiilen girmiştir. Padişah zevk ve saltanata düşkün, her zilleti irtikâp edecek menfur bir şahsiyettir. Millet zulüm ve istibdat altında mahvoluyor. Hürriyet olmıyan bir memlekette ölüm ve izmihlâl vardır. Her terakkinin ve kurtuluşun anası hürriyettir. Tarih bugün biz evlâtlarına bazı büyük vazifeler tahmil ediyor... Kahhar bir istibdada karşı ancak ihtilâl ile cevap vermek ve köhneleşmiş olan çürük idareyi yıkmak, milleti hâkim kılmak, hulâsa vatanı kurtarmak için sizi vazifeye dâvet ediyorum.[90]

90 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 1.

Atatürk için Osmanlı hem siyasi hem de ahlaki olarak kendiliğinden/doğası gereği kötüdür. Atatürk yeni ve aydınlık bir gelecek inşa etmek için eskinin tüm kazanımlarını yok saymış ve onu kendi siyasal sisteminin "ötekisi" olarak mahkûm etmiştir. Atatürk, Osmanlı'yı olumsuz tanımlamalarla nitelerken dönemin sultanını ise "zevk ve saltanata düşkün, her zilleti irtikâp edecek menfur bir şahsiyet" olarak tanımlamıştır. Milletin "zulüm ve istibdat altında mahvolduğunu", hürriyet olmayan yerde "ölüm ve izmihlâl" olacağını belirten Atatürk, "kahhar bir istibdada karşı ihtilâl" çağrısı yapmaktadır.

> Tarihin ve ananatın sevkiyle vatanın tahtı şehametinde oturan Osmanlı padişahı ve halife ve onun hükümeti yalnız şahsi ve hasis menfaatlerini temin için tamamiyle düşmanlara teslim-i nefs eylemişti. Vatana ihanet hususunda onlara peyrev olmuştu... Efendiler, şayanı dikkat bir ciddiyet ve şümul kesbeden bu mesai düşmanların, bilhassa padişah ve halife olan zatın mukabil tedbirlerini intacetti. Harakat-ı milliye müteşebbisleri hakkında takibat emirleri verildi. Tenkil tedabirinin tatbikat-ı fiiliyesine geçildi. Düşmanlar karşısında aciz ve zilleti kabul eden saray ve hükûmeti bütün bakiye-i şevketiyle, bütün vesait-i sefilesiyle intibah-ı milliyi öldürmek, hakkına ve namusuna tecavüz edenler aleyhinde milleti mücahededen menetmek istiyor, memleketi parçalamak için düşmana piştarlık ediyordu... Anadolu'da yeniden milli bir devletin kurulması milletimizin rüştü kiyasetini gösteren şayanı takdir bir eseri intibah idi; fakat düşmanlarla beraber halife ve padişah olan zat, bundan memnun olmadı. Paris'te imza ettikleri Sevr Muahadesini cebren millete kabul ettirmek için müşterek tedabir aldılar. Anadolu'nun milli heyecanlarını bastırmak için müracaat olunmadık şeytanet (şeytanlıklar) bırakmadılar. Bir taraftan dini siyasete alet ittihaz ederek Anadolu mücahitlerini idama mahkûm ettiler. Ahaliyi mahut fetvalarla mukateleye teşvik eylediler. Bir taraftan da bazı pespayelerin ceplerini doldurarak üzerimize saldılar. Saf ve masum halkı birçok tesniat ile iğfal ederek dahilde yer yer isyan ateşleri yaktırdılar...Hakika-

> ten Osmanlı İmparatorluğu en haşmetli, azametli ve kuvvetli devirlerinden itibaren milletin istiklali zararına, menafi hayatiyesi zararına o kadar çok şey feda eylemiş idi ki netice yalnız kendisinin mahv ve münkariz olmasından ibaret kalmadı, belki kendinden sonra da memleketin sahib-i hakikisi olan milleti ispat-ı hak ve mevcudiyet için müşkülata maruz bıraktı.[91]

Atatürk, karanlık-aydınlık, kötü-iyi, geri-ileri, köhne-yeni, çürük-mükemmel gibi dikotomiler ile Osmanlı-Türkiye kıyaslamalarına girer. Osmanlı Devleti tüm bu ikili tanımlamalarda olumsuzluğu temsil eder. Türkiye devletinin iyiliğinin ve mükemmelliğinin meşruiyet gerekçesi Osmanlı'nın kötülüğü ve çürümüşlüğüdür. Osmanlı nasıl ki doğal olarak geriliği temsil ediyorsa Türkiye de doğal olarak ilericidir. Atatürk, hem kendisini hem de kurduğu siyasal düzeni halk nezdinde meşrulaştırmak için Osmanlı'ya ait tüm değer, ilke ve birikimleri lanetlemekte ve dönemin yönetimi üzerinden tüm tarihi "tabula rasa" yapmaktadır. Atatürk, "Oedipus kompleksi"ni çağrıştırır bir biçimde Osmanlı ve Osmanlı yöneticileri hakkında çok ciddi eleştiriler sunar. Atatürk'e göre Osmanlı "siyasetini milletin ihtiyacat ve teşekkülâtı dahiliyesine göre değil zararına göre icra eden", "milleti değil şahısları düşünen", "milletin hayati ihtiyaçlarını temin değil, eşhasın şan ve ihtirasını tatmin ile hareket eden", "halkı yoksullaştıran, köleleştiren", "tahripkâr", "vahim ve bedbaht yönetim", "zulüm ve istibdat yönetimi", "ölüm ve izmihlâl düzeni", "terakki düşmanı", "milleti mahvu perişan eden", "kahhar bir istibdad", "köhneleşmiş olan çürük idare", "milletin istiklali zararına, menafi hayatiyesi zararına o kadar çok şey feda eylemiş idare", "memleketin sahib-i hakikisi olan milleti ispat-ı hak ve mevcudiyet için müşkülata maruz bırakan", "zorla Türk milletini hâkimiyet ve saltanat altında tutan", "altı asırlık tasallut rejimi", "mütecavizler" sistemidir. Yine Atatürk'e göre Osmanlı'yı yöneten padişah ise; "zevk ve saltanata düşkün", "her zilleti irtikâp edecek menfur bir şahsiyet", "yalnız şahsi ve hasis menfaatlerini temin için tamamiy-

---

91 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 331-335.

le düşmanlara teslim-i nefs eylemiş kişi", "vatana ihanet hususunda düşmanlara peyrev olmuş", "düşmanlar karşısında aciz ve zilleti kabul eden", "bütün bakiye-i şevketiyle, bütün vesait-i sefilesiyle intibah-ı milliyi öldürmek, hakkına ve namusuna tecavüz edenler aleyhinde milleti mücahededen menetmek isteyen", "memleketi parçalamak için düşmana piştarlık eden", "her türlü şeytanete (şeytanlıklar) müracaat eden", "dini siyasete alet ittihaz eden", "ahaliyi mahut fetvalarla mukateleye teşvik eyleyen", "saf ve masum halkı birçok tesniat ile iğfal eden" bir "haindir".

Atatürk, daha önce de belirttiğimiz gibi "Oedipus kompleksi"nin bir korku ürünü olarak Osmanlı ile en şiddetli şekilde hesaplaşmaktadır. Atatürk, köhne ve çürük olarak tanımladığı eski düzeni (Osmanlı) halkın gözünde ve ruhunda bitirmeden yeni bir düzen inşa edemeyeceğinin ve ona ait tarihsel ve toplumsal sermayeyi "tabula rasa" yani "ihtilal" yapmadan "inkılap" yapamayacağının farkındadır.

> Hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye, müzakere ile, münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına vazıulyed olmuşlardı, bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de, Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline, bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahs olan, millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu, behamehal olacaktır. Burada içtima edenler, meclis ve herkes meseleyi tabii görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir.[92]

Bütün siyasal sistemler kabaca tek bir basit kural üzerine inşa edilirler: insana güvenmek veya güvenmemek. İnsana güven üzerine kurulu sistemlerin temel kaygısı insanların hakla-

92 Atatürk, *Nutuk*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s. 690.

rı, özgürlükleri ve mutluluklarını yükseltmek ve onların sosyal sermayesi olan tarihsel, geleneksel, dinsel ve kültürel değerlere güvenerek plüralist bir siyasal düzen kurmaktır. Çünkü devletin güvenliği de ancak milletine güvenmek üzerine sürdürülebilir. Bu tip sistemlere "güven devleti" denilebilir. Oysa korku siyasetini esas alan siyasal sistemler insanın doğasının kötülüğü teorisi üzerinden insanlara güvenmemeyi tercih ederler ve devlet yapılarını onlardan korunmak üzerine inşa ederler. Hiç kimseye güvenmemek üzerine kurulu bu düzen güven yerine "güvenlik" ilkesini esas alır. Devlet de bir güvenlik mekanizmasından başka bir şey değildir. "Güvenlik devleti" olarak adlandırabileceğimiz bu sistemlerde korku en asli iktidar aracı haline geldiği için ordudan eğitime, idari yönetimden polise, basından yargıya kadar her kurum güvenlik sendromu üzerinden bir korku üretim aracına ve merkezine dönüşür. Bu yüzden korku siyaseti aynı zamanda bir "güvenlik devleti" kurma ve sürdürme yöntemidir. Batı'nın korku siyaseti ve "güvenlik devleti" teorilerine hâkim olan insana ve insanın doğasına güvenmeme ilkesi Atatürk'te de vardır. İnsan doğasına ve halkın iradesine güven duymayan Atatürk için en büyük korku "boşluk korkusu"dur. Boşluk korkusunun yarattığı siyaset hastalığı ise hiç şüphesiz "kontrol sendromu"dur. Eğer başında bir lider, yol gösteren bir aydın kesim, onu kontrol eden bir bürokratik örgütlenme ve onun ruhunu, bedenini ve dimağını şekillendiren bir tek parti sistemi olmazsa halk boşluk içinde başıboş kalır ve zararlı ve gerici akımların etkisine girer. Bu yüzden Atatürk, halkı muasır medeniyete ulaştırma amacını gerçekleştirmek ve onu karanlıktan aydınlığa ulaştırmak için pozitivist bilginin mutlaklığını vurgular. Fakat halkı liderinin ve öncü aydın elitinin elinden almaya çalışan ve onu tekrar karanlıklara gark etmek isteyen "iki düşman kuvvet" vardır. Bu düşmanlardan ilki "bizi bir müstemleke haline koymak için terakkimizi istemeyen harici düşmanlardır". İkincisi ise "bunlardan daha muzir, daha mühlik bir sınıftır ki içimizden çıkması muhtemel olan hainlerdir. Bunlar aklı ermeyen cahiller, memleketi sevmeyen fenalar, hakikati görmeyen körlerdir".

> [M]üterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.[93]
>
> Hayati hakikatleri bilerek, bilmeyenlere de yolu ile veya zor ile anlatarak gayemize yürüyeceğiz. Bizi o gayeye varmaktan men eden iki kuvvet vardır. Biri harici düşmanlardır. Bunlar bizi bir müstemleke haline koymak için terakkimizi istemeyenlerdir... [B]izim için bunlardan daha muzir, daha mühlik bir sınıf daha vardır: O da içimizden çıkması muhtemel olan hainlerdir. Aklı eren memleketi seven, hakikati gören kimselerden böyle düşman çıkmaz. İçimizde böyleleri çıkarsa onlar ve aklı ermeyen cahiller, ya memleketi sevmeyen fenalar, ya hakikati görmeyen körlerdir...[94]

Atatürk, irticayı "gericilik" olarak tanımlayıp sürekli lanetleyerek ilerlemeciliğe aşırı vurgu yapar. Aslında bu vurgu muasır medeniyetin ilkelerinin tam zıddına yani bireyleri pozitivist dönüşümün nesneleri durumuna indirger. Mutlaklığına inandığı projesini tüm korku siyaseti geleneğinde ortak olan yöntemlerle yani "ikna yolu ile veya zor ile" bireylerin "kafasına koyarak" gerçekleştirmeyi savunur. Kendisinin bu pozitivist dönüşüm projesini benimsemeyen irticai unsurları ve kişileri "muzir", "mühlik", "hain", "düşman", "aklı ermeyen cahiller", "memleketi sevmeyen fenalar" ve "hakikati görmeyen körler" şeklinde itham eder, tanımlar, ötekileştirir ve onları Cumhuriyet'in ve milletin korku kaynakları ve nesneleri olarak damgalar. Atatürk'ün aydınlık-karınlık, aydın-cahil, ilericilik-gericilik, medeniyet-irtica gibi dikotomik yaklaşımları siyasal plüralizme izin vermediği gibi bilimsel plüralizmi de dışlar. Atatürk, muasır medeniyet ütopyasını ve pozitivist bilimi devletin bir ideolojik aygıtı olarak algılar ve bunun karşısında irticayı "bizi bir müstemleke haline koymak için terakkimizi istemeyen harici düşmanlardan daha muzir, daha mühlik" bir tehdit olarak

93 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 44.

94 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 132.

düşman ilan eder. Korku siyaseti teorisyenlerinin yaptığı gibi Atatürk de korkuyu sekülerleştirmektedir. Korkunun dinsel ve metafizik tüm unsurlarını irtica adı altında sekülerleştirerek dine veya toplumsal geleneklere ait korkularını dünyevi bir kavramın ve olgunun arkasına gizlemektedir. Böylece devletin bir ideolojik aygıtı olarak kullanacağı manevi dinsel ilke ve değerler ile devlet için bir tehdit olarak ötekileştireceği dinin sosyal ve siyasal alana içkin maddi yaşam gerçeklerini birbirinden ayırır. Bilim dinin yerine geçerek korkunun sekülerleştirilmesinin de kaynağı haline dönüşür. Dine ait tüm korkular bilimsellik formatı içinde dünyevileştirilir. Zaten Atatürk'ün tüm devrimlerinin ortak yanı irtica olarak nitelendirdiği tarihsel, geleneksel, dinsel tüm değer, ilke ve görünülürlükleri sistem dışına atmak ve korku unsuru olarak ötekileştirip lanetlemektir. Örneğin Atatürk'ün "dil devrimi" bile "din devrimi" niteliğinde olup kuşaklar arası ahlaki ve sosyal sermaye birikimlerini ve bağlantılarını yok etmek amaçlıdır. Atatürk, irticanın karşısına mutlak doğru kabul ettiği pozitivist bilim anlayışını koyar ve bilimin üretilmesini ve yayılmasını devletin tekelinde görür. Bu çerçevede partiyi, aydınları ve muallimleri halkı aydınlatmakla görevlendirerek irticanın temsilcilerinin karşısında sosyolojik ve siyasal bir sınıf inşa eder: "Dünyaca malum olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat bu prensipleri gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutulmamalıdır. Biz ilhamlarımızı, gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ıztırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir. Bu hadisenin bizim, devlet idaresinde kabul ettiğimiz, 'kuvvet birdir ve o milletindir' hakikatine uygun olduğu meydandadır. Kuvvetin yegâne kaynağı olan, Türk milletinin güzide vekillerini, büyük bahtiyarlıkla eğilerek selamlarım."[95] Atatürk'ün boşluk korkusu ve "kontrol sendro-

95 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 423.

mu" sadece siyasal alanla değil toplumsal ve bilimsel alanla da ilgilidir. Muasır medeniyet yolunda ilerlemek bir savaştır ve en büyük düşman irticadır. Bu cahil ve gerici düşmana karşı savaşacak ordu da elbette başkomutanının veya başöğretmeninin emrinde ve izinde bir "irfan ordusu" olacaktır.

> Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, gerçek mutluluğa ulaştırmak için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri memleketin geleceğini yoğuran irfan ordusudur.
>
> Mesut inkılabımızın aleyhinde fikir ve his taşıyanları aydınlatmak ve irşad etmek münevverlere düşen milli vazifelerin en mühimmi ve en birincisidir.[96]
>
> Memlekette kalem hürriyetinin de; demokrat bir idareye layık vakarla kullanılmakta daha dikkatli bulunacağını ümidederim.[97]
>
> Muallimler; Yeni nesli Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır... Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar (koruyucular) ister. Yeni nesli, bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Sizin muvaffakiyetiniz, Cumhuriyetin muvaffakiyeti olacaktır.[98]

Atatürk için "inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkalile medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir". Atatürk, mutlak doğru ve iyi olarak kabul ettiği bu inkılapların karşısında duracak tehdit unsurlarını en büyük düşman ilan ederek "bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek" gerekliliğini dile getirir. Bu denli açık ve mutlak olan hakikati göremeyen ve anlamayan cahil irtica odakları "şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan bir zihniyeti" temsil etmektedirler. Bu bir medeniyet savaşıdır ve "her halde zihniyetlerde mevcut hurafeler kamilen tardolunacaktır". Çünkü "onlar çıkarılmadıkça dima-

96 Mustafa Baydar, *Kemal Atatürk Diyor ki*, Varlık Yayınları, İstanbul, s. 63.

97 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 352.

98 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 174.

ğa hakikat nurlarını infaz etmek imkânsızdır". "Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götüren" ve bu amaçla "birçok müesseseleri yıkan" Atatürk, bu devrimlerin karşısında "binlerce taraftarı" olan ve "fırsat bekleyen" irtica yanlılarının olduğunun da farkındadır. Bu tehdide karşı "inkılabı koruyacak tedbirlere daha çok ihtiyaç vardır". Bu en tehlikeli düşmana karşı "demokrasi adı altında yumuşaklık göstermek acziyettir". Zaten "en ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için sert tedbirlere müracaat edilmektedir". Bu yüzden devrimleri hem zorla yani "yukarıdan aşağıya doğru", hem de ikna ile yani "fertleri mütefekkir" yapacak eğitim ile gerçekleştirmek gerekir.

İç düşmanı genel bir tanımlama olarak "irtica" ile niteleyen Atatürk, muasır medeniyet ve ilerleme için söylediği tüm iyi, doğru, güzel ve faydalı ifadelerin karşısına irticayı koyar. İrtica doğası gereği mutlak kötülük, yanlışlık, cehalet, gericilik, bozuculuk ve zararlılık özellikleri taşır. Atatürk'e göre, "hayatın felsefesi, tarihin garip tecellisi şudur ki, her iyi, her güzel, her nafi şey karşısında, onu imha edecek bir kuvvet belirir. Bizim lisanımızda buna irtica denir".[99] Atatürk'ün korkusu mutlak gerçek ve mutlak doğru olduğuna inandığı ve bir ütopya olarak bağlandığı muasır medeniyet ve pozitivist aydınlanma idealine karşı hayatı geri götüren ve güzel olan her şeyi tahribe yönelen bir şer unsuru olan irticanın yeniden dirilmesi ve eski hurafe ve müesseseleri ile halkı kandırmasıdır: "Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki, en doğru hakikat hakikatı medeniyettir. Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak insan olmak için kâfidir. Rüesayı tarikat bu dediğim hakikati bütün vuzuhiyle idrak edecek ve kendiliklerinden derhal tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık vasılı rüşt olduklarını elbette kabul edeceklerdir."[100] Atatürk için muasır medeniyet ve aydınlanma ne kadar mutlak gerçek ve ideal ise irtica da o kadar "vehim" ve "zan"dan ibarettir. Ona göre "milleti teceddüt vadisinde durdurmaya çalışmak için irticakâr fi-

---

99 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Cilt: 14, s. 339.

100 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 225.

kirler perverde edenler muayyen bir sınıfa istinad edebileceklerini zannediyorlar. Bu katiyen bir vehimdir, bir zandır". Atatürk irticayı sadece eskiye dönüşün özlemi olarak ele almaz, o aynı zamanda ülkenin ihtiyacı olan iyi, güzel ve yararlı şeyleri almak suretiyle yenileşme yolunda yürümeyi engellemek, milli egemenlik ilkesine karşı çıkarak saltanat ve hilafetin geri gelmesini istemek, din istismarcılığı yaparak din işleri ile devlet işlerini birbirinden ayırma projesi olan laiklik ilkesine karşı tavır sergilemek ve bundan politik çıkar ummak biçiminde kendini gösteren her türlü bozguncu fiil ve davranışın adı olarak da tüm "kötülüklerin menbağı" ve "tüm isyanların kaynağıdır": "İsyan hadiselerinin; irticai umumi mürekkep bir cereyan-ı efkar bir silsile-i istihzaratın fiili bir işareti ve neticesi olduğu bir seneden beri cereyan eden ahval ve hadisat ile bir defa daha sabit olmuştur."[101]

Atatürk sık sık irtica kavramı ile "hain" kavramını birlikte kullanır. İrtica sadece bir iç düşman değil aynı zamanda hem içerideki tüm iç düşmanların hem de dış düşmanların yerli işbirlikçisidir. İrtica sadece medeniyet ve aydınlanma düşmanı değil aynı zamanda vatan, millet, devlet ve cumhuriyet gibi yüce ve kutsal değerlerin de düşmanıdır: "Unutmamalıdır ki, milletin hâkimiyetini bir şahısta yahut belirli şahısların elinde bulundurmakta menfaat bekleyen cahil ve gafil insanlar vardır. Bu menfaatperestler, bunu din kisvesine büründürerek milleti iğfale, küçük görmeye çalışırlar. Nitekim şimdiye kadar çalışmışlardır. Nihayet milletin kulağı bu söylentilerle dolar ve o telkinleri dinin icabı ve gerçeklerin ifadesi olarak kabul ederler. Bu gibilere gerici ve hareketlerine irtica derler. Katiyetle söylerim ki, hâkimiyet-i milliyemizin her zerresini şu veya bu suretle takyid etmek isteyenler en koyu mürtecidirler."[102] İrtica, Kurtuluş Savaşı sürecinde "sarayın, Teali İslam Cemiyeti adı altında memleketin her tarafında irtica hareketleri tertiplediğinden"[103] dolayı aynı zamanda milletin de en bü-

---

101 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 356.

102 Atatürk, *İzmir'de Halk ile Konuşma*, 31.01.1923.

103 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 6/384, 398; 7/21-22.

yük düşmanıdır. İrtica, yine Kurtuluş Savaşı'nda "Ermeni hainleriyle işbirliği yaptığı"[104] için vatan hainidir. İrtica, eski düzeni tekrar geri getirmek için her türlü hainliği ve bozgunculuğu yapabilecek bir tehdittir. İrticanın yöntemi "vicdan yerine düşman parası tanıyan alçaklık"[105] ve "millete düşman, düşmanlara dost olarak takip edilen haince siyaset"[106] üzerine inşa edilmiştir. Bu yüzden de irtica muasır medeniyet yolundan "kamilen tardolunacak" en büyük düşmandır. Bu düşman Atatürk'ün şahsında devlete, millete ve cumhuriyete yönelik tüm suikast girişimlerinin doğal nedeni ve suçlusudur: "Bu teşebbüsatın son tezahürü olarak meydana çıkan suikast hadisesi naçiz şahsımıza taalluku itibariyle değil fakat Türk milletinin merdane evsafına yaraşmayan ve millet vekaleti gibi yüksek bir mertebe-i irtibatı vasıta-i tecavüz kılmayı düşünecek kadar tereddi eden irticai bir zihniyet göstermek itibariyle mucibi teessür olmuştur."[107]

Atatürk için muasır medeniyet deterministik bir ilerlemedir ve asla geriye dönmek mümkün değildir. Ona göre tarih de zaten kendisinin öncülüğünde girişilen bir "kurtuluş ve yeniden doğuş" mitolojisidir. Atatürk, aydınlanma felsefesinden öğrendiği karanlık ve aydınlık çağ metaforunu sık sık kendi devrimlerine uyarlar. Özellikle söylevlerinde tarihi bir milat gibi kendisi ile başlatır. Kendisinden önceki tarihi sıfırlar ve medeniyet yoluna sermayesiz başlar. Kendi şahsi tarihiyle özdeşleştirdiği muasır medeniyet devrimlerini de "az zamanda çok iş yapmak" zorunluluğu üzerine inşa eder. Atatürk'ün aceleciliğin nedeni toplumsal sermayeye ait irticai unsurların yeniden dirilme korkusudur. Bu yüzden irticayı geri gelmemek üzere yok etmek için hem tarihi hem de toplumu sıfırdan kurmak gerekmektedir. Bu yüzden medeniyetten önce (MÖ) ve sonra anlayışını sürekli diri tutar. Atatürk'ün yaptığı tüm devrimlerin özü de toplumun tarihi ve kültürüne ait sermayesi ile tüm ilişkilerini ko-

104 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 6/325.
105 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 5/329.
106 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 5/356.
107 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 1, s. 363

parmak yani "tabula rasa" yapmaktır. "Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştamal veya buna mümasil bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve medlülü nedir? Efendiler, medeni bir millet anası, millet kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal milleti çok gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tahsisi lazımdır";[108] "Başımızda ayrı bir alametle kendimizi cihanı medeniyetten ayrı addetmişiz. Bu gün şapkayı giydik. Bundan birçok ecnebiler memnun olmuşlardır. Çünkü onlar başlarındaki şapka ile bizden fazla birçok imtiyaza malik olmuşlardır. Hanımlar da erkekler gibi şapka giymelidirler. Başka türlü hareket etmemize imkân yoktur. İşte size bir misal: Bu başla medeni bir hanım Avrupa'ya gidip insan içine çıkamaz."[109] Atatürk, medeniyet kavramını kendi toplumunun tarihsel ve kültürel birikimlerinin bir değerler bütünlüğü olarak değil de Batı literatürüne içkin olan "barbarlığın" ya da "vahşetin" zıttı anlamında algılamaktadır. Medeniyet kavramına yüklenen bu anlam, medeniyetin olumlanmasını, medeni olarak görülmeyenin ise barbar ve tehlikeli olarak ötekileştirilmesini ve aşağılanmasını öngörmektedir. Batılılar medeniyet kavramını "vahşilere medeniyet götürme" ya da "beyaz insanın yükümlülüğünü yerine getirmesi" şeklinde nitelendirmişlerdir. Bu yüzden de barbarlara medenilere uygulanan kurallardan farklı kurallar uygulanması ve geri toplumları ilerletmek için medeniyet dışı yöntemlerin medenileştirme sürecinde kullanılması meşrudur. Yabancı hukuk kurallarının ve görünülürlüklerin zorla uygulanmasıyla medeniler yurttaş, barbarlar da tebaaya dönüşmüştür. Medenileştirilmesi gereken barbarlar siyasi haklara sahip olmadan, zorla kabul ettirilen yabancı bir hayat tarzı ve hukuk sistemi ile yaşamaya tabi kılınmıştır. Bir toplumun medenileştirilmesi sürecinde mevcut kültürleri yıkarak bir etki yaratmak için halkı asimilasyona tabi tutmak eğilim ve uygulaması olmuştur. Atatürk, ülkesinin İslami geçmişini reddettiği, diniyle, kültü-

108 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 227.

109 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 229.

rüyle ve kurumlarıyla Müslüman olan bir toplumu modern ve Batılı kılmaya kararlı yönetici elit sınıflarla birlikte hareket ettiği için ülkesini kendi medeniyetine yabancılaştırmıştır. Türkiye'yi "kararsız ve kimliksiz ülke" haline getirmiştir. Atatürk, yüzyıllardır var olan bir kültürü yok etmek ve yerine başka bir medeniyetten ithal edilmiş olan tamamen yeni bir kültür koymak gibi zor ve travmatik bir görev ve misyona sahip olmuştur. Ortada bir ideolojiden çok oryantalist bir "toplumsal dönüşüm projesi" vardır. Kılık kıyafet değişimi bir kültür transferi iken eğitim politikaları geçmişin olumsuzluğunu anlatan ideolojik bir endoktrine etme ve "tabula rasa" yapma sürecidir. Bu süreç sıfırdan medeniyet inşa etmeye dönüşen bir kimliksizleştirme projesidir. Atatürk muasır medeniyet yani Batılılaşma serüvenini Batı ile uyumlu olma yerine kendi kültürünü yok etmeye dayalı "Batılı olma" üzerine oturtmuştur. Böyle bir medeniyet ithali de şizofren-tramvatik bir siyasal ve toplumsal gerçeklik doğurmuştur.[110]

Atatürk'ün yukarıdaki söylemlerine de hâkim olduğu gibi toplumun dinsel, kültürel ve geleneksel değer, ilke ve görünülürlüklerine yönelik utanma, kompleks taşıma, aşağılama ve mahkûm etme ifadeleri oldukça fazladır. Atatürk özellikle muasır medeniyet yolunda irticaya karşı savaşımda en önemli askerlik (emir eri) görevini kadınlara yükler. Kadınlar medeni görünüm içinde olmazlarsa "gülünç" ve "vahşi bir vaziyette" "Avrupa'ya gidip insan içine çıkamaz"lar. Oysa önemli olan Avrupalıların gözünde medeni görünmek ve "ecnebileri memnun etmektir". Atatürk korku siyaseti teorisyenlere de hâkim olan "Lider halkı ne kadar aşağılarsa halk da lideri o kadar yüceltir," ilkesinin de farkındadır.

> Bugünün meselesi gibi mütalea edileceğinden burada da bahsetmek isterim. Her milletin olduğu gibi bizim de milli kıyafetimiz varmış, fakat gayri kabili inkardır ki taşıdığımız kıyafet o değildir. Hatta milli kıyafetimizin ne olduğunu bilenler

110 Ümit Kardaş, "Bir Medenileştirme Aracı Olarak Asimilasyon", *Star/Açık Görüş*, 22.05.2011.

> içimizde azdır bile. Mesela karşımda bir kalabalığın içinde bir zat görüyorum. Başında fes, fesin üstünde yeşil bir sarık, sırtında mintan, onun üstünde benim sırtımdaki gibi bir ceket... Şimdi bu kıyafet nedir? Medeni bir insan bu alelacaip kıyafete girip dünyayı kendine güldürür mü? Devlet memurları bütün milletin kıyafetlerini tashih edecektir. Fen, sıhhat noktai nazarından ameli olmak itibariyle, her noktai nazardan tecrübe edilmiş medeni kıyafet iktisa edecektir. Bunda tereddüde mahal yoktur... Bir adam olduğumuzu, medeni insan olduğumuzu ispat ve izhar için icap edeni yapmakta taanüt adamlıkla kabili telif değildir.[111]

Aslında Atatürk irticadan çok onun yaşam alanı olan halktan korkmaktadır. Atatürk halktan ve halkın hayat algısından kurtulmanın yolu olarak "halka karşı" yeni bir "millet" yaratmaya girişmektedir. Millet tanımı da bu amaç doğrultusunda yeni bir yoruma tabi tutulmuştur. Öğün'e göre Kemalist söylemdeki "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" mottosundaki "millet", "halk"tan farklı olarak "politik toplum"u ifade etmektedir. Bu söyleme göre millet, etnik ve kültürel köklerinden soyutlanmak suretiyle politize edilmiş olan yurttaşlar topluluğudur.[112] Yurttaşları millet haline getiren ise devlettir. Öyleyse millet, devlette somutlaşmıştır. Kısaca devlet ile millet aynı şeydir. Devlet seçkinlerinin, toplumun genel çıkarlarına uygun yönetimleri "hâkimiyet-i milliye"dir. Toplumun ortak çıkarları ise halkoyuna başvurarak belirlenemez. Bunun tek yolu her konuda gerçeğin tek kaynağı ve ölçütü olan "bilim"e başvurmaktır. Bilimin gereklerini bilenler ise seçkinlerdir. Atatürk'teki halk ve millet ayrımının kökeni de budur. Muasır medeniyet ütopyasının tek amacı da budur. Bunun yolu ve yöntemi de toplumsal hafızayı silmek (tabula rasa), insanların tarihten, dinden, gelenekten ve hayattan aktarılan tüm "sosyal sermaye" birikimlerini yok etmektir. Atatürk'ün muasır medeniyet ütopyasının ilk ve ana ödevlerinden biri "öncesiz–sonrasız dün"ün

111 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 226.

112 Süleyman Seyfi Öğün,"Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü", *Türkiye Günlüğü*, sayı: 50, Mart-Nisan 1998, s. 31-32.

gücünü yıkmaktır. Gelenek, âdet, kültür ve alışkanlıkların siyasal yaşamın asıl kurucuları ve zorunlu koşulları olduklarını yok saymaktır. Bu yüzden Atatürk, her şeyden önce geçmişin ve geleneğin bu gücüyle savaşmak zorundadır. Bu yüzden de sık sık "medeniyet savaşından", "irfan ordusu"ndan ve "cehaletle ve hurafelerle savaş"tan bahseder. Bunun için de gereken tek şey, Atatürk'ün ifadeleriyle "büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarda değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir... [M]emleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek. Vekaletin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir. İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksekokullarımıza düşen başlıca vazifedir".[113]

Atatürk, muasır medeniyet ilkelerini ve hayat tarzlarını dikte etmeyi sadece insanların dimağ ve ruhları ile sınırlandırmaz aynı zamanda da bedenlerine de yönlendirir. "Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkalile medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir. İnkılabatımızın umdei asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir, şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan, bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Her halde zihniyetlerde mevcut hurafeler kamilen tardolunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağ hakikat nurlarını infaz etmek imkânsızdır."[114] Özellikle kılık ve kıyafet devrimleri ile "ideal yurttaşların tasarımı" için Batı'yı model olarak almış bir desinatör ya da ressam gibi onların hayatlarını ince ince iş-

113 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 386.

114 *Atatürkçülük I*, MEB Yayınları, Ankara, 1997, s. 114.

lemek ve temizlenmiş tuvale istediği gibi resim yapmak amacı gütmüştür. Toplumsal hafızayı tamamen silmek için bu hafızanın tarihsel, kültürel, dinsel ve geleneksel en önemli aktarım araçları olan günlük yaşamın kurallarını dahi (dil, tarih, takvim, saat, ölçü, kıyafet, hukuki düzenlemeler vb.) yine kendi belirlediği muasır medeniyetin mutlak doğruları çerçevesinde yeniden inşa etmiştir. Atatürk, toplumsal hafızayı "tabula rasa" yapmakla yetinmez, aynı zamanda onu bir öğretmen gibi (başöğretmen olarak) yeniden şekillendirir ve gelecek kuşakların dünyasına da dayatır. Popper'ın belirttiği gibi; "toplumsal hafızanın silinmesi, 'tabula rasa' veya tuval temizlemek de bu demektir zaten. Mevcut kurum ve geleneklerin kökü kazınacaktır. Kişiler saflaştırılacak, ayıklanacak, sürülecek, atılacak ve öldürülecektir (modern anlamda tasfiye edilecektir). Toplumun bir sanat eseri gibi güzel olması gerektiği görüşü, şiddet tedbirlerine pek büyük bir kolaylıkla yol açar (meşruiyet sağlar)".[115] Çünkü Atatürk için muasır medeniyet "kesin inanç" gerektiren mutlak doğrudur ve bu "hakikati kabul etmeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir"; "Fertler mütefekkir olmadıkça kitleler istenilen istikamete, herkes tarafından iyi veya fena istikametlere sevk olunabilirler... Şüphe yok ki, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya olmaktan ziyade yukarıdan aşağıya doğru olma zarureti vardır".[116] Bu zaruretler gereği gerekirse şiddet tedbirlerine başvurarak kan da dökmek kaçınılmaz olacaktır: "Filhakika asırlardan beri tebaiyet etmiye alıştığımız bir şekli idarenin haricine çıkarak dünyada mümasili bulunmayan bir devlet kurduk. Fakat bu teceddüdün mutlaka makus bir hareketi icabettireceğini hatırımızdan çıkarmamak lazımdır. Bu harekete tabiri mahsusasiyle irtica derler. Yaptığımız işler ve aldığımız neticelere göre bu gibi irticalara her vakit intizar olunabilir. Kan ile yapılan inkılaplar daha muhkem olur, kansız inkılap ebedileştirilemez... Mesut inkılabımızın aleyhinde fikir ve his taşıyanları tenvir ve irşat

115 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, s. 178.

116 Metin Heper, "Atatürk ve Devlet Düşüncesi", *Atatürkçü Düşünce*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1992, s. 513.

etmek münevvearana terettüp eden vazaifi milliyenin en mühimmi ve en birincisidir."[117]

Muasır medeniyetin topluma zerki için temiz bir tuval gerekir. Tuvali irticai unsurlardan temizlemek için "yukarıdan aşağıya doğru" devrimler, yeni bir tuvale "medeniyet nurlarını" yazmak için de "hayatta en hakiki mürşit olan bilim" gerekir. Bilim karşısında yer alan tehdit de irticanın en önemli unsuru dindir. Din, "Türklerin Arapların dinini kabul ettikten sonra onların büyük bir millet olmasını engelleyen", "Türk milletinin milli rabıtasını gevşeten", "milli hisleri ve heyecanları uyuşturan", "Arap milletinin çıkarlarına hizmet eden" ve "Türk milletini cahil bırakıp beynini sulandıran" İslam dini ve o dine ait sosyal, siyasal ve ekonomik geleneklerdir.

> Türkler, Arapların dinini kabul etmeden evvel büyük bir milletti. Arap dinini kabul ettikten sonra, Türk milletinin millî rabıtaları gevşedi; millî hisleri ve heyecanı uyuştu. Bu pek tabiî idi. Çünkü Muhammed'in kurduğu dinin gayesi, bütün milliyetlerin fevkinde, bir Arap milleti siyasetine müncer oluyordu... Allah'a kendi lisanında değil, Allah'ın Arap kavmine gönderdiği Arapça kitapla ibadet ve münacatta bulundular. Arapça öğrenmedikçe Allah'a ne dediğini bilmeyecekti. Türk milleti, bir kelimesinin mânâsını bilmediği halde, Kuran'ı ezberlemekten beyni sulanmış hafızlara döndüler.[118]

Din ve onun da içinde olduğu irticaya karşı mücadele durumu hayatın ne olduğuna dair yeni bir kavramsallaştırma ve yeni bir paradigma inşasını gerektirmektedir. Asıl olan hangi kavramın hangi anlama geldiğine dair oluşmuş ortak ideolojik evren, ortak söylem ve ortak akıldır. Bunun için de bir mürşit olarak başöğretmen sahne alacak ve yeni bir dinin irşadını gerçekleştirecektir. Atatürk, muasır medeniyet paradigmasının eğitim aracılığıyla küçük yaşlardan itibaren çocuklara ve gençlere aktarılması gerektiğini savunur. "Eğer cumhurbaşkanı olmasam, eğitim bakanı olmak isterdim," diyen Atatürk için eği-

---

117 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 73.

118 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M.K. Atatürk'ün El yazıları*, s. 364-365.

tim "programı milletimizin bugünkü haliyle, sosyal, hayati ihtiyacıyla muhitin şartları ve asrın icaplarıyla tamamen orantılı ve uygun olmalı. Bunun için büyük fakat hayali ve çapraşık düşüncelerden tamamen vazgeçerek hakikate kuvvetle bakmak ve elle temas etmek lazımdır"; "Eğitimde süratle yüksek bir seviyeye çıkacak bir milletin hayat mücadelesinde maddi manevi bütün kudretlerinin artacağı muhakkaktır"; "Okullar öğretim ve eğitim kadar, okul dışındaki neslin sürekli bir aydınlık demeti altında tutulması için gereklidir." Muasır medeniyeti "güç ve mücadele sahasında" üstün olmanın bir aracı olarak algılayan Atatürk, muasır medeniyet eğitimini de güçlü, gürbüz ve sağlam nesiller yetiştirme aracına dönüştürür: "Esas olan, bütün her yaştaki Türkler için beden eğitimi sağlamaktır. Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur sözünü atalarımız boşuna söylememiştir"; "Yalnız görüyoruz ki, tarihlerde cihanlar hâkimi olmuş koskoca Türk milletine, bugünkü neslimiz vâris olduğu zamanda, bu koca milleti biraz zayıf, biraz hasta, biraz cılız bulmuştuk. Efendiler; gürbüz, yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mes'uliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim, itimadım ancak o zaman zail olur."[119]

Atatürk için irticadan daha büyük "felakat" olamaz. Çünkü o, milletin aydınlanması önündeki en tehlikeli ve en karanlık güçtür. Atatürk'e göre irticanın bu denli büyük bir korku unsuru olmasının nedeni milleti "hastalıklı" hale getirmesidir. Ona göre "bir milletin felakete uğraması demek, o milletin hastalıklı olması demektir. Bundan dolayı kurtuluş sosyal yapımızdaki hastalığı açmak ve tedavi etmekle elde edilir. Hastalığın tedavisi ilmi ve fenni bir şekilde olursa iyileştirici olur. Yoksa tam tersine hastalık sürekli ve tedavi edilemez bir hale gelir. Bir sosyal yapının hastalığı ne olabilir? Milleti millet yapan, ilerleten ve yükselten güçler vardır: Düşünce güçleri ve sosyal güçler. Düşünceler, anlamsız, mantıksız safsatalarla dolu olursa, o düşünceler hastadır. Keza sosyal hayat akıl ve mantıktan mahrum, yararsız ve zararlı birtakım inançlar ve geleneklerle dolu olursa

119 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 262.

felç olur. Öncelikle düşünce ve sosyal güçlerin kaynaklarını temizlemekten başlamak gerekir. Fakat bir sosyal yapıdaki hastalığı görmek, onu tedavi etmek, sosyal kurumu çağın gereklerine göre ilerletebilmek için, bu özellikler yeterli gelmez; bu özelliklerin yanında ilim ve fen gereklidir. İlim ve fen girişimlerinin çalışma merkezi ise okuldur. Bundan dolayı okul gereklidir. Okul adını hep birlikte saygıyla söyleyelim".[120] Atatürk için muasır medeniyetin güçlü ve sağlıklı yolunda toplumu hastalıklı kılan tehlike irticadır. İrtica her türlü hastalığın kaynağıdır: "İrtica hadisesi bazı vilayetlerimizde mevcut ve mahsüs olan içtimai ve idari hastalıkları, bütün milletin enzarı ibretinde tamamen tebarüz ettirmiştir. Bir kül olan bu aziz vatanda umum vatandaşların bedeni, mali ve mefkürevi bütün mükellefiyetlerini aynı sühulet ve müsaraatla ifa etmesini temin edinceye kadar müşahede ettiğimiz hastalıkların tedavisinde ısrarla devam mecburiyetindeyiz. Bu yolda ittihazı lazım gelen esaslı ve kati tedbirlerin Büyük Millet Meclisi'nce mütemadi bir surette ve itina ile takip olunacağına millet emin olabilir."[121] Bu yüzden "bir milleti, düşmüş olduğu herhangi bir felaketten kurtarmakta, bir milleti aydınlatmakta devlet adamlarının sahip olduğu büyük önem inkâr edilemez". Atatürk başta milletinin önderi olarak kendisi, daha sonra öğretmenler ve sonra da gençleri eğitim aracılığıyla bu hastalığa karşı savaşa yöneltmektedir. Atatürk, muasır medeniyet ve devletin çıkarını mutlak amaç olarak belirledikten sonra, bu amaç için her türlü müdahalenin de meşru olduğunu söyler. Çünkü hastalığın vücudu felç etmesinden önce sert ve katı tedbirler almak gerekir. Atatürk, daha önce önder, komutan, başöğretmen, mimar ve ressam olarak yaptığı siyasi ve toplumsal müdahaleleri şimdi de toplumsal hastalıkları tedavi eden bir doktor olarak yapmaktadır: "Tabii bir hıfzıssıhha olduğu gibi, içtimai bir hıfzıssıhha da vardır. Her ikisi aynı prensibe istinad eder. Maddi mikropları yok etmek mümkün olmadığı gibi, manevi mikropları da yok etmek mümkün değildir. Fakat, şahsın vücudunda cismani bir

120 Atatürk, *Bursa'da Öğretmenlere Söylev*, 27 Ekim 1922.

121 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 357.

sıhhat yaratmak mümkün olduğu gibi, içtimai bünyede de manevi bir sıhhat yaratmak, bu surette bir mukavemet zemini hazırlamak mümkündür."[122]

Atatürk, bir organizma olan toplumu hastalıklara yakalandıktan sonra tedavi etmenin anlamsızlığını bilerek, yurttaşlar, toplum ve devlet hastalanmadan önce koruma sistemi geliştirmek için tıp biliminin hıfzıssıhha yöntemini siyasete ve topluma uyarlayarak hıfzıssiyasadan yani "siyasal hijyenden" yararlanır. Organizmacı hiyerarşik toplum modelini kabul eden Atatürk için doktor rolü oldukça uygundur. Tıp insanların doğasını, ruhunu ve bedenini, organlarının nasıl çalışmakta olduğunu ve bu tek tek organların her birinin diğerleriyle ilişkisini bildiği ve organizmayı bir bütün olarak kavradığı için gerçek siyasete benzer,[123] özellikle de korku siyasetine. Atatürk tıpkı Platon gibi tıbbı siyasetin bir biçimi olarak yorumlar. "Tıp sanatı, kendine amaç olarak ömrün uzatılması değil, yalnızca devletin çıkarını almalıdır. Yalan ve aldatmacalar bu yüzden topluma bir ilaç gibi sunulmalıdır. Fakat devleti yönetenlerin kuvvetli ilaçlar verecek kadar yürekli olmayan o birtakım 'alelade doktorlar' gibi davranmamalıdırlar."[124] Atatürk'e göre "marazın tedavisi ilmî ve fennî bir tarzda olursa şifabahş olur. Yoksa bilâkis maraz müzmin olur ve gayri kabili tedavi bir hale gelir".[125] Atatürk'e göre halk irtica hastasıdır, kendisi doktordur ve muasır medeniyet de ilaçtır. Atatürk bu noktada Hegel'i takip ederek, siyasal egemenliği ellerinde tutanların halkın gizli olan "gerçek" ya da "akli" iradesini görüp yerine getirebilme ayrıcalığına ve yeteneğine sahip olduklarına inanır. Devlet adamı halk iradesini kendi şahsında temsil eden bir yöneticidir. Halk ise onun sahip olduğu bilgi, sezgi ve deneye sahip olsaydı yapılmasını isteyeceği şeyleri yapması anlamında temsil edilen ve yönetilen bir zümredir. Lider bir doktor, halk ise hastalar topluluğudur. Nasıl ki, bir doktor kötü, zor, tatsız ve has-

---

122 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 493.

123 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 80.

124 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, s. 149.

125 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II. s. 49-47.

tasının hoşuna gitmeyen şeylerle hastasının hayatına müdahale ederse devlet ve devlet adamı da aynı şekilde hasta halkın tedavisini yapar. Devlet ve devlet adamı bu eylemleriyle aslında hastasının iyileşmek yolundaki gerçek iradesini temsil etmektedir. Bu yüzden devlet adamı bu iradeyi iyi anlamalı ve halkının ne düşündüğünü umursamamalıdır: "Asırların mahmul olduğu derin bir ihtimali idarinin bünyei devlette vücuda getirdiği yaraları tedaviye masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lazımdır... Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve ensafı fıtriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı millimizin inkişafı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir."[126]

Atatürk, irticayı mutlak kötülüklerin kaynağı olarak tanımlayarak, toplumdaki tüm hastalıkları da ona atfeder. Ayrıca Atatürk sık sık bir bahçıvan rolü ile irticayı toplumdaki asalak ve zararlı otlara benzetir. Muasır medeniyet bahçesinde biten bu ayrıksı otların temizlenmesi görevini üstlenen bir bahçıvan olarak Atatürk, toprağı, bitkileri, iklim şartlarını da dikkate alarak halkını yetiştirir. Atatürk'e göre, "herkesin kendine göre bir zevki var. Kimi bahçe ile meşgul olmak, güzel çiçekler yetiştirmek ister. Bazı insanlar da adam yetiştirmekten hoşlanır. Bahçesinde adam yetiştiren adam çiçekten bir şey bekler mi? Adam yetiştiren adam da, çiçek yetiştirendeki hislerle hareket edebilmelidir. Ancak bu tarzda düşünen ve çalışan adamlardır ki memleketlerine ve milletlerine ve bunların istikbaline faydalı olabilirler".[127] Bu yüzden de bir bahçıvan titizliğiyle bir toprağa ekilen tohumun meyve verme sürecine kadar korunup kollanması gerekir. Toprak, zararlı maddelerden temizlendiği gibi, toprakta yaşayan bitkiler de zararlı ve ayrık otlardan ayıklanmalıdır. Bu kutsal ve yüce medeniyet ütopyası için her şeyin yapılması mubahtır, haktır, meşrudur. Bu amaca hizmet eden her şey iyi, erdemli ve

---

126 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 19.

127 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 325.

adildir; zarar veren her şey ise kötü, haksız ve hastalıklıdır. Buna yarayan hareketler ahlaki, bunu tehlikeye sokanlar ise gayriahlakidir. Bu açıdan en büyük ahlaksızlık kaynağı geçmişin kötülüklerini ve hastalıklarını temsil eden "vicdan yerine düşman parası tanıyan alçaklık"[128] ve "millete düşman, düşmanlara dost olarak takip edilen haince siyaset"[129] yapan irticadır.

Devletin ve milletin çıkarı için öncelikle toplumsal hafızadaki irticai algılar, bilgiler, düşünceler, davranışlar, görüntüler, hastalıklar ve hurafeler yok edilmelidir: "Asırların mahmul olduğu derin bir ihtimali idarinin bünyei devlette vücuda getirdiği yaraları tedaviye masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lazımdır. Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve ensafı fıtriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum."[130] Modern devlet inşa eden ve bir ulus yaratan tüm liderlerin ortak özelliği olan bahçıvan ve doktor kimlikleri aslında devletin toplum mühendisliği rolünün bir ürünüdür. Bauman'a göre, insanı yetiştirilmesi gereken bir bitki ve iyileştirilmesi gereken bir hasta olarak ele alan bu anlayış "düşünceyi maddesel bir güce dönüştürmek" amacı taşıyordu. İnsanlara bitki ve hasta muamelesi yaparak modern devletin sağladığı tüm imkânları bu amaca yönelttiler. Bitkileri dış ve iç düşmanlardan korumak için onlara biçim verici bir irade olarak bahçıvan-lider gerekti. Bir milletin ahlaki, fiziksel ve ruhsal dengeye ve sağlığa ulaşabilmesinin tek koşulu, toprağının yani kültürünün tam merkezine iyi tasarlanmış bir yetiştirme planı konmalıdır. Bu yüzden bahçıvanın görevi seçme, ayıklama, yok etme ve büyütmedir. Bu süreç, zararlı unsurların ayıklanması, sağlıksız olanların ayrılma-

---

128 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 5/329.

129 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 5/356.

130 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 19.

sı, yabani otların yok edilmesi ve sağlıklı olanların büyütülmesidir. Toplumun denetlenemeyen ve kendiliğinden işleyen mekanizmaları için tasarlanmış, devlet gözetimli bir plan yaratmaya kilitlenen devletin ve liderin ideallerini ve ütopyalarını gerçekleştirmek için tıp metaforu ile bahçıvanlık mesleği güç birliği yapmaktadır. Yabani otlar gibi öldürücü tümörler karşısında bir organizma olan toplumun sağlığı için alınması gereken tedbirler ve uygulanması gereken ameliyatlar ile zararlı bireylerden ve fikirlerden milletin sağlığını korumak için alınacak önlemler aynıdır. Bitki büyütmek ile insan yetiştirmenin, bahçe düzenlemekle toplumu şekillendirmenin, bir inşaat yapmakla siyaset yapmanın, hasta tedavi etmek ile insan ıslahının, hayvan evcilleştirilmesi ile insan terbiyesinin kaynağı son tahlilde modern bilim ve onun yayıldığı eğitim alanıdır.[131]

Aslında "irtica" kavramı ilk kez İttihatçılar tarafından 31 Mart Ayaklanması sonrasında kurulan sıkıyönetim mahkemelerinin eylemcileri suçlamak için kullandığı bir iddia idi. Bu kavramı daha sonra Atatürk, yapılan devrimlere karşı çıkmak ve kendisine yönelik eleştirileri mahkûm etmek için sık sık kullandı. İrtica kavramı Cumhuriyet tarihi boyunca da özellikle dini talep ve iddiaları mahkûm etmek ve yargılamak için kullanıldı. Bu süre içinde Birinci Meclis'teki muhalif gruptan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na, Menemen olayından Şeyh Sait İsyanı'na, çeşitli şehirlerdeki devrimlere özellikle kılık kıyafet devrimlerine yönelik tepkilere kadar irtica her türlü karanlığın, geriliğin ve kötülüğün sembol kavramına dönüştürüldü. Hem ulema hem de halk İslam'ının tüm tezahürleri, Kuran ve ezan ile ibadet dilinin Türkçeleştirilmesinden, tasavvuf ve tekke yasağına kadar, din ve dini hayat ve kurumlar irtica parantezine alınıp boğulmaya çalışıldı. Dar alandaki siyasetin fay hattı inkılapçı-mürteci eksenine oturtuldu. Mutlu Türk efsanesi ile "10 yılda on beş milyon genç yarattıklarını" ileri süren Kemalistler, topluma, çağdaşlaşma adına "medeniyetin minareleri" olarak gördükleri birkaç fabrika sundular. Kemalistlerin inkılabı gerçek anlamda bir kıyafet inkılabıydı: Şapka, Türk halkının serpuşu olarak sunu-

---

131 Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s. 42-44.

lurken, Turan kıyafetiyle alay edilmekte, Türkleştirme yoluyla Batılılaştırma projesi, kamusal görünürlüğü melon şapkalı, ceket-pantolonlu baylar ile başı açık, modern giyinimli bayanlara hasredilmekteydi. 18 yıllık ezan yasağı bile bu bağlamda kurgulandı. Dinin görünürlük ve yaşanabilirlik alanları tamamen kamusal alandan çıkartılmaktaydı. "Bilimin aydınlığında" yol alan Cumhuriyet'in mürşidi hayattı; gaypla bir işi yoktu Cumhuriyet'in. Bunun için Türkler kök-ulus, Türkçe kök-dil olarak bilimsel literatüre kazandırılırken, hayat dininin mensupları Kamalizm etrafında yeni ritüeller inşa ettiler. Bu dine intisap etmeyen, rüşt sahibi olmayan cahil halk yığınlarını vesayetlerine alırken, bilimi idolleştirdiler. "Devlete hörmeti" esas alan yeni toplum tasavvurunda her şeyin devlete ayan olması şarttı: Aksi takdirde devletin cahil halk yığınlarına karşı kendisini güvende hissetmesi mümkün olmayacaktı. Jandarma ve tahsildar ikilisi bu misyonun yılmaz bekçileriydi. İrtica her türlü baskı politikasını meşrulaştıracak bir korku kurgusu idi. Bu durumu tek parti dönemi ve darbeler pratiğinde de yaygınlıkla görmek mümkündür. Örneğin Menemen olayı ve Serbest Fırka olayı da bu zincirin birer parçasıdır. Kürt ayaklanmalarının birçoğu da böyledir, yani "icat edilmiş" ve "tenkil"e vesile kılınmıştır.[132] Hukuki hiçbir karşılığı bulunmayan ve ideolojik bir ötekileştirme olan irtica kavramı Atatürk ve onu takip eden Kemalistlerin, siyaset ve toplum mühendisliği için kullanışlı bir korku kavramlaştırmasına dönüştü.

Karşı devrim ve muhalefet tehdidi; siyaset korkusu

"Cumhuriyet bedava kazanılmış değildir. Bunu elde etmek için kan döktük. Her tarafta kırmızı kanımızı akıttık. İcabında müesseselerimizi müdafaa için lazım olanı yapmağa hazırız"

Atatürk, devlet teorisinin ve devrimlerinin merkezine Türk korku siyaseti geleneğine uygun olarak "güçlü devlet" ilkesini oturtmuştur. "Güçlü devlet" teorisi doğal olarak da devle-

---

132 Ahmet Yıldız, 28 Şubat: Kemalist Çağdaşlaşma Mitinin Çöküşü, *Star: Açık Görüş*, 27.02.2011.

tin güçlendirilmesi süreci Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş ve gelişme aşamalarında Atatürk için son derece önemli bir ilke olmuştur. Atatürk'ün tüm argümanlarının kaynağı bu ilkeden beslenmektedir. Heper'e göre bu güçlü devlet düşüncesinin temelinde iki ana boyut vardır. Birinci boyut; devletin toplum üzerindeki denetimini uygulayabilmesi, kolluk güçlerinin daha etkin duruma getirilmesi istekliliğidir. Devletin bu açıdan ayırıcı temel niteliği, fiziksel bir güce sahip olması ve bu gücü etkili bir şekilde kullanabilmesidir. İkinci boyut ise, "fiziksel güç" olgusunun da ötesinde bir "kavramlaştırma"nın hedeflenmesidir. Bu boyutuyla devlet, metafizik bir nesnedir. Heper, bu anlayışın kaynağının Hegel'in; toplum üzerinde devletin mutlak egemenliğinin, kamu yararının/genel çıkarın devletin kontrolünde olması ve bunun düzenlemesi için mutlak ve evrensel sınıf olan kamu bürokrasinin devleti temsil etmesinin gerektiği düşüncesinin olduğunu vurgular.[133] Bu bağlamda Atatürk'e göre "güçlü devlet" olmak, modernleşmek; modernleşmek, "muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak"tır. Bu ütopyanın öncelikli amacı, ulusal bağımsızlık ve egemenlikle paralel olarak, güçlü devlet, mücadele ve güç sahasında, uluslararası mücadele alanında devlete kazandıracağı var olma ve güçlü olma faydasıdır. Devletin güçlü olmasının şartı "muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak"tır.

> Millet, beynelmilel umumi mücadele sahasında sebebi hayat ve sebebi kuvvet olacak ilim ve vasıtanın ancak muasır medeniyette bulunabileceğini bir hakikati sabite olarak umde ittihaz eylemiştir.[134]

Türk modernleşme geleneğinin Osmanlı'dan devraldığı mirasların en başında devletin toplumu düzenlemesi misyonuna meşruiyet arayışı gelmektedir. Bu Osmanlı'da devletin bekası için anayasal düzenlemeler ve sultanın iradesi iken İttihatçılar-

---

133 Metin Heper, "Atatürk'te Devlet Düşüncesi", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, Der: E. Kalaycıoğlu-A.Y. Sarıbay, Beta Yayınları, İstanbul, 1986, s. 223-224.

134 *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M.E. Bakanlarının Milli Eğitimle ilgili Söylev ve Demeçleri*, MEB Yay., Ankara, s. 28.

da yine anayasal ama bu kez halkın rızasının aranması şeklinde tezahür etmiştir. Meşruiyet arayışı Atatürk için devletin korunması ve modernleşmenin bizzat kendisi idi. Bu yüzden de sürekli olarak devlet, modernleşme ve cumhuriyet kavranıları aynı siyasal bütünlük ve kavramsal özdeşlik içinde kullanılmıştır. Cumhuriyet sürecinde modernleşmenin meşruiyet kaynağı yine modernleşmenin kendisi/vazgeçilemezliği idi. Çünkü Atatürk'e göre "millet, beynelmilel umumi mücadele sahasında sebebi hayat ve sebebi kuvvet olacak ilim ve vasıtanın ancak muasır medeniyette bulunabileceğini bir hakikati sabite olarak umde ittihaz eylemiştir".[135]

Atatürk'ün adını muasır medeniyet olarak koyduğu modernleşme, Batı dışı toplumların kendilerine ait olmayan bir tarihi yaşamaya çalışma çabasıdır.[136] Atatürk'ün Batılılaşma, sanayileşme/kalkınma ve yeni bir kültür yaratma çabaları hep bu yeni tarih yaratma yönünde gelişmiştir. Modernleşme bu olgulara indirgenmiş ve bu yönde yapılan devrimlerle toplumsal değişim öngörülmüştür. Atatürk'ün modernleşmeden kastettiği bir tarih değiştirme çabası yanında bir toplum değiştirme projesidir ve projenin uygulayıcısı hiç kırılma göstermeksizin devlet ve lider-asker-bürokrat kadrosudur. Yeni bir ulus ve devlet yaratmanın tüm unsurları bu amaçla kullanılmıştır. Tarih, dil, mitoloji, ideoloji, din, kültür, hukuk, ekonomi, eğitim vb. unsurlar devletin ve önderin elinde modernleşme araçları olarak kullanılmıştır. Bu açıdan bakılınca Cumhuriyet bir "ihtilal" olmaktan öte Batı'ya ait tüm kurum ve değerlerin kopyalandığı bir "intihal" sistemidir. Sanayileşmiş bir ekonomi, tek tip eğitim, modernleştirici ideolojinin entelijansiyası, devlet otoritesini tesis eden hukuk, halkı bir bütün halde mobilize eden tek parti/lider ve tüm bu yapıtaşlarını aynı amaca yönlendiren ve kontrol altında tutan resmi ideoloji/Kemalizm Türk modernleşmesinin ve bu intihal sisteminin temel dinamikleri olmuş-

---

135 *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M.E. Bakanlarının Milli Eğitimle ilgili Söylev ve Demeçleri*, s. 28.

136 Mümtaz'er Türköne, *Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi*, Ark Yayınları, Ankara, 1994, s. 60.

tur. Ahmad'ın bir "devrim mitolojisi" olarak ifadelendirdiği Kemalizm, Türk milliyetçiliği paralelinde halkçılık ilkesini kullanarak modernleştirici seçkinci sınıfın misyonunu halkın vekilleri sloganıyla meşrulaştırıyordu. Halkçılık aynı zamanda sınıf çatışması ve sınıf mücadelesi gibi kavramları etkisizleştiriyor ve oluşum halindeki burjuvazinin amaçlarına hizmet ediyordu. Halkçılık; halkı farklı sınıflardan oluşmuş olarak değil Türk halkının bireysel ve toplumsal hayatındaki iş bölümünün gereklerine göre çeşitli mesleklere bölünmüş bir topluluk olarak ele alıyordu. Halkçılık ilkesi gereği devlet "yeniden bölüşümcü" bir toplumsal düzen tesis ediyordu. Bu ilke ile modernleşme süreci sınıf çatışması yerine toplumsal düzen ve dayanışmayı güvence altına almak ve çıkarlar arasında uyum sağlamak üzere kurgulanıyordu. Laiklik ilkesi ile din bir vicdan meselesi haline getiriliyor ve devletin kontrolünde bir din anlayışı yaygınlaştırılıyordu.[137] Laiklik bir ideolojik anlam kayması olarak laisizme dönüşüyor ve pozitivizmin ürünü olarak dinsel alanın da devlet tarafından düzenlenmesine zemin teşkil ediyordu. Dini alan üzerinde devletin bu düzenleyici rolü ve laikliğin bizzat kendisinin dine karşı alternatif olması sonucunu doğuruyordu. Bunun sonucunda; birinci bağlamda "resmi din", ikinci bağlamda da "laikliğin dinselleşmesi" ortaya çıkıyordu.[138] Devletçilik ilkesi devletin ekonomi başta olmak üzere her türlü alana müdahale imkânını devlete tanıyordu. Devlet, devletçilik ilkesi gereği elinde bulundurduğu ve müdahale edebileceği her türlü ekonomik gücü, imkânı ve serveti dağıtan/dağıtıcı kaynağı temsil ediyordu. Bu yönde ise devletin tercihi milli bir burjuvazi yaratmak yönünde oluyordu.[139]

Atatürk'ün bir ulus-devlet inşasında kullandığı en önemli ilkelerin ve devrimlerin özünde devletçilik anlayışı yatar. Devletçilik ilkesi, toplumda her türlü dinamiğin devlet denetim ve gözetimi altında gerçekleştiği, her toplumsal gelişme-

---

137 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 91-95.

138 Mümtaz'er Türköne, *Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi*, s. 33-34.

139 Stefanos Yerasimos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye III*, çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s. 135.

nin devletin üstün çıkarları açısından değerlendirildiği, devlet dışı hiçbir toplumsal olgunun özerk meşruiyetinin tanınmadığı bütüncül bir siyasal dünyadır. Devletçilik, resmi ideoloji, lider ve tek parti ile birleştiğinde ortaya bir parti diktatörlüğü ve kahraman/ebedi önder mitosu çıkar. Türk siyasetnamelerinde de okuduğumuz gibi Türk siyasal kültüründe hâkim olan "otoriteryenlik nüvesi"nin mekanizmalarından biri olan "kahraman(lık)"[140] ile toplum-tarih-devlet-kahraman birbiriyle özdeşleştirilir. Atatürk'ün Türk siyasal kültüründen miras aldığı korku siyasetinin ürünü olarak devletin varlığı ve güvenliğini temel amaç olarak algılaması devlet dışındaki tüm değer ve olguların bu amacın aracına dönüştürülmesi ile sonuçlanmıştır. Bu dönüşüm süreci içerisinde devlet etkin, belirleyici ve düzenleyicidir; halk ise edilgin, belirlenen ve düzenlenendir. Atatürk'ün özne-nesne ilişkisi şeklinde özetlenebilecek bu pozitivist yaklaşımı inkılap olarak nitelenen değişimlerde hem içerik hem de yöntem olarak kendini göstermiştir. Devletin toplumu düzenlemesi misyonu bağlamında toplumun dönüştürülmesi devlete ve devlet elitlerine geçici değil sürekli bir misyon yüklemektedir. Doğal olarak da devlet değişim ya da statükoyu korumak (inkılapçılık) için sürekli toplum mühendisliğine (inkılapçılık) başvurmaktadır.

> Devlet, asayişi temin etmek için, memleketi müdafaa eylemek için, sıhhati yerinde, gürbüz ve anlayışları, milli hisleri, vatan muhabbetleri yüksek vatandaşlar ister.
>
> Devlet, dahilde ve hariçte millet işlerini gördürecek, yüksek kabiliyetli vatandaşlara muhtaçtır.
>
> Devlet bütün vatandaşların, devletin kanunlarını anlayıp onlara riayet lüzumunu takdir etmelerini, memleketin asayişi ve müdafaası için ehemmiyetli görür.
>
> (...)
>
> Bu sebepledir ki, vatandaşların tahsili, terbiyesi, sıhhati ile alakadar olmak mecburiyetindedir.
>
> Devlet, memleketin asayiş ve müdafaası için, yollarla, de-

---

140 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 270.

miryollarıyla, limanlarla, deniz vasıtalarıyla, telgrafla, telefonla, memleketin hayvanlarıyla, her türlü nakliye vasıtalarıyla, milletin umumi servetiyle yakından alakadardır. Memleket idaresinde ve müdafaasında, bu saydıklarımız toptan, tüfekten, her nevi silahtan daha mühimdir.[141]

Atatürk'ün "muasır medeniyet" ütopyasının yöntemini pozitivizm anlayışı şekillendirmiştir. Onun pozitivizm anlayışı, öncülleri Jön Türkler ve İttihat ve Terakki hareketlerinden hiçbir kopma göstermeksizin devam etmektedir. Çünkü pozitivizmin, insanların dışında var olan ve bilimsel bilgi ve tecrübe ile bilinecek bir "nesnel gerçekler" alanının varlığını kabul etmesi ve bu alanı (toplumsal dinamikleri ve toplum yönetimini) "en iyi bilenler" olarak önder ve entelijansiyanın egemen sınıf olarak toplumu yönetmelerini öngörmesi Atatürk'ün de vazgeçemeyeceği bir özelliktir. Modern bir siyasal ve toplumsal sistem oluşturma çabası aynı zamanda dinin ve geleneğin yerine yeni değerler ve ilkeler bütününü temsil edecek düşünce sistemini ikame etmektir. Modernizmin buna bulduğu cevap ise doğrusal ilişkiler dünyası, deterministik yasaları ile pozitivizmdir. Doğa yasalarıyla doğanın düzenlenmesi ve kontrol edilmesi gibi, bilim aracılığıyla da toplumsal örgütlenmelerin ve bireysel davranışların en faydalı şekilde düzenlenebileceğine ve kontrol edilebileceğine inanan pozitivist anlayış gereği Atatürk; bilimi, toplumu şekillendirmekte, sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkilerde ve bireylerin hayatının düzenlenmesinde (davranış kuralları konmasında) yol gösterici ve egemen kılmak istemiştir. Korku siyaseti teorisyenlerinde de ortak özellik olarak gördüğümüz Atatürk'te bilimin rehberliği, milleti ve devleti güçlü kılmanın bir aracı olarak ele alınmaktadır. Bilim aracılığıyla, madde üzerinde egemenlik tesis ederek milleti daha güçlü bir duruma getirme istekliliği onun pozitivist düşünceye olan bağlılığını artırmıştır. Atatürk'ün pozitivist düşünce ışığında yol aldığının en önemli kanıtı, onun "laik" tutumudur. O, pozitif düşünce gereği, toplumsal ilişkilerin tanrısal bir düzenlemeye

141 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 435-436.

tabi olmayacağını ve dinin toplumu ve siyaseti düzenlememesi gerektiğini savunarak laikliği din yerine ikame etmek ve laik ahlakı toplumsal ve siyasal ilişkileri kapsayacak kalıcı bir güç haline dönüştürmek için uğraşmıştır.[142]

Atatürk'ün bu pozitivist dönüşüme olan inancı, modern toplumlarda (liberal demokratik toplumlarda) devletin bireyin hizmetindeki bir araç olarak tanımlanması ve devletin vatandaşların taleplerine göre sınırlandırılması ilkesini yadsımaktadır. Bunun aksine, vatandaşın devleti ilkesi yerine Hobbes'ta gördüğümüz *persona civitatis*/devletin vatandaşı anlayışı egemen bir argüman olarak kullanılmıştır. Bunun sonucunda devlet halkı istediği amaca, istediği şekilde götürme misyonunu yüklenmiş ve kendi ideolojisine uygun vatandaş yaratma projesini uygulamaya koymuştur. Devlet eliyle gerçekleştirilen toplumsal dönüşüm projelerinin tek kişinin belirlemiş olduğu amaç ve yöntemler doğrultusunda uygulanması modernleşme süresince hâkim anlayış olmuştur.

> İnkılap mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir.
>
> Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktır.
>
> Devlet hayatında inkılap, içtimai vaziyetimize de dahildir.
>
> (...)
>
> Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkalile medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir.
>
> İnkılabatımızın umdei asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir, şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan, bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Her halde zihniyetlerde mevcut hurafeler kamilen tardolunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağ hakikat nurlarını infaz etmek imkânsızdır.

---

142 Şerif Mardin, "Atatürk ve Pozitif Düşünce", *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si*, Türk Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları, 1981, s. 57-66.

Türkiye'yi derece derece mi ilerletmeli, ani olarak mı? İki sistem var, biri malum büyük Fransız ihtilalindeki tarz; Rejimler değişecek, ihtilallere karşı mukabil ihtilaller yapılacak. Sağ solu tepeler, sol sağı süpürürken bir de bakılacak ki bir buçuk asırlık zaman geçmiş. Bu milletin damarlarında o kadar bol kan ve önünde o kadar geniş zaman var mı?

Biz, büyük bir inkılap yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lazım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için, sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince, inkılabı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız.[143]

Fertler mütefekkir olmadıkça kitleler istenilen istikamete, herkes tarafından iyi veya fena istikametlere sevk olunabilirler... Şüphe yok ki, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya olmaktan ziyade yukarıdan aşağıya doğru olma zarureti vardır.[144]

Atatürk, muasır medeniyet ütopyasını ve otoriter ulus-devlet ideolojisini gerçekleştirmek için hem siyasal, sosyal, hukuki ve ekonomik alanda büyük devrimler yapmış hem de günlük hayatın görünür alanları ile ilgili köklü değişimleri gerçekleştirmiştir. Tüm bu devrimlerini sık sık cumhuriyet kavramı genelliği ile de ifade etmiştir. Cumhuriyet kavramı hem yukarıda aktardığımız altı ok ilkelerinin, hem muasır medeniyetin, hem devletin hem de milletin içine sığdırıldığı bir üst paradigma niteliğindedir. Bu yüzden Atatürk için en büyük devrim Cumhuriyetin bizzat kendisidir. Cumhuriyet yukarıdaki tüm unsurları mezc eden bir bütünsellik, total bir anlamlandırma, kavramsallaştırma ve çerçevelemenin de adıdır. Bu yüzden cumhuriyet sadece siyasal bir bütünsellik değil aynı zamanda toplumsal, ekonomik, kültürel ve hatta dinsel bir içeriktir. Bu bağlamda da kaçınılmaz olarak Atatürk ve yaptığı devrimlere yönelik tüm eleştirilerin ve karşı çıkmaların karşılığı "Cumhuriyet düşmanlığı", "Cumhuriyeti yıkma ve geriye götürme ihaneti" ola-

---

143 *Atatürkçülük I*, s. 114.

144 Metin Heper, "Atatürk ve Devlet Düşüncesi", s. 513.

rak karşımıza çıkar. Bu yüzden de ister içerik isterse yönteme dair olsun tüm eleştiriler "karşı devrim" söylemi içinde telakki edilir. Cumhuriyet kavramındaki bu totalite her türlü eleştiriden masun bir kutsallığın ve mutlaklığın da ifadesidir. Dahası devrimlere veya yöntemlerine yönelik samimi bir itiraz bile "cumhuriyet düşmanlığı ve ihaneti" veya "karşı devrim" suçlamasını beraberinde getirmektedir. Bu ise "karşı devrim" kapsamına sokulamayacak hiçbir eleştirel aklın ve söylemin yaşamasına müsamaha edilmeyen bir iklimin işaretidir. Bu yüzden Cumhuriyet tarihinde "karşı devrim" suçlamasına maruz kalmayan hiçbir düşünce ve söylem kalmamıştır.

Atatürk'ün korku siyasetini kullanarak iç ve dış düşmanlar ve "karşı devrim" ihanetleri suçlarını yaratmak arzusu toplumu sürekli bir şüphe ve ona bağlı olarak endişe ile yönetmek amacının ürünüdür. Ötekinin varlığı şüpheyi, şüphe kaygıyı, kaygı korkuyu, korku histeriyi, histeri terör ve savaşı doğurur. Aslında bu süreç hayali korkunun bizzat gerçeğe dönüşmesidir. Bu gerçek her türlü ahlaki değerin yok sayılmasına dönüşür veya "ahlak siyaseti, hukukun önüne çıkarılır". Siyasal iktidar toplumsal kontrolü meşrulaştırmak için yarattığı korkuları ve korku unsurlarını müphemleştirir. Böylece o müphemliğin içini istediği zaman, mekân ve şartlara göre yeniden uyarlayıp dönüştürebilir. Daha önemlisi ise bu müphemliğin iktidarını iç ve dış korkular/ötekiler yaratmak için "kapsamlı kategoriler" inşa ederek genişletme kapasitesidir. Siyasal iktidar, hem müphemlik hem de kapsamlı kategoriler yaratma gücüyle neyin veya kimin bu alanlara gireceğini bilme ve tayin etme tekelini de eline geçirir. Hayali ve müphem korkuların gerçek tehditlere dönüşmesi zamanla tam tersini de yaratan bir kısırdöngüye yol açmaktadır: Gerçek tehditler varlığından çok büyük bir abartı ile hayali korkuları üretmektedir. Örneğin, siyasal iktidarın birlik ve beraberliğe aşırı vurgusu "bölünme", mutlak ilerlemeci modern söylemler "gericilik", devlete ve devlet sistemine aşırı kutsiyet yükleme "yıkılma", iç ve dış düşmanların varlığının abartılması "işgal" ve "komplo", öteki unsurların bir tehlike olarak sürekli vurgulanması "parçalanma", öteki ilan edilenlerin ha-

in olarak damgalanması ve yaftalanması "ihanet", yekpare (türdeş) bir toplum inşa etme arzusu "özgürlük", düzene yapılan vurgular ise "kaos" korkusunu karşılıklı olarak beslemektedir. Siyasal iktidarın bu denli yoğun ve yaygın bir tehdit ve tehlike korkusuna sığınmasının nedenlerinden biri de bu korkuları gerekçe gösterip temel haklar ve özgürlükler konusundaki sınırlama ve kısıtlamalarına meşruiyet kazandırmak ve kendi beceriksizlikleri ile doğan kötülükleri ve olumsuzlukları mazur göstermektir: Yaşanan tüm kötülüklerin kaynağı bu mutlak kötülüklerdir. Korku üzerine inşa edilen siyasal iktidarlar öncelikle, kamu adına yarattıkları kaos korkusu karşısında konumlandırdıkları korkuları ideolojik bunaltma yöntemi ile yıldırmakta ve kontrol etmektedir. İkinci amaç olarak da, ahlaki sınır çalışmaları ile toplumsal olarak sunduğu davranışların sınırlarını geçenleri cezalandırmaktadır. Bu yüzden de asla vazgeçilmez bir kontrol ve cezalandırma aracı olarak korkuyu kullanmaktadırlar.[145] Çünkü korku ancak müphemliklerin gölgesi altında yaşama imkânı bulabilir.

Atatürk, bilerek cumhuriyet kavramını içine her şeyin dahil edilebileceği bir şümullük/kapsayıcılık anlamında kullanır. Atatürk, cumhuriyet kavramının kendi özgün anlamını dahi yok ederek "müphemliğe" mahkûm eder. Böylece Hegel'de olduğu gibi her türlü karşı görüş ve düşünce hem cumhuriyet kavramı içinde eritilir hem de "cumhuriyet düşmanlığı" olarak lanetlenir. Müphemliğin iktidarını kullanan Atatürk'e göre; "Cumhuriyet, çürümüş bir hanedanın, halife unvanıyla yaşamasına son vermektir";[146] "Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir"; "Cumhuriyet düşünce serbestliği taraftarıdır. Samimi ve meşru olmak şartıyla her fikre hürmet ederiz. Her kanaat bizce muhteremdir. Yalnız muarızlarımızın insaflı olması lazımdır";[147] "Cumhuriyet ahlaki fazilete dayanan bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir";[148] "Cum-

145 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 81.

146 Atatürk, *Nutuk II*, s. 831.

147 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt III, s. 71.

148 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 231.

huriyet, yeni ve sağlam esaslarıyla, Türk milletini emin ve sağlam bir istikbal yoluna koyduğu kadar, asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibariyle, büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur";[149] "Yeni Türkiye Anayasası'nın ilk maddelerini size tekrar edeceğim: Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme kudreti, yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan mecliste toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelimede anlatmak mümkündür: Cumhuriyet";[150] "Bugünkü hükümetimiz, teşkilatı devletimiz doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir teşkilatı devlet ve hükümettir ki, onun ismi cumhuriyettir. Artık hükümet ile millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Hükümet millettir ve millet hükümettir".[151] Kısaca Atatürk'e göre cumhuriyet demek "her şey" demektir.

Atatürk, yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi cumhuriyet kavramını; saltanat karşıtlığından demokrasiye, milli egemenlikten dini erdemliliğe, fikir hürriyetinden devlet-hükümet-millet-lider bütünlüğüne, genel iradeden güvenlik düzenine kadar geniş bir kavramsal totoloji içinde ele alır. Atatürk, bu denli kapsayıcılık ile "müphem"leştirdiği cumhuriyet kavramını sadece medeniyet, devrimler, ilkeler ve teoriler bağlamında yeniden kurmaz, aynı zamanda cumhuriyeti ordu, lider, millet, öğretmenler ve gençlik gibi sahipler aracılığı ile yeniden dönüştürerek "büsbütün yeni bir hayat" olarak da dinselleştirir. Bu Rousseaucu anlamıyla "yeni bir sivil din" inşasıdır: "Temeli büyük Türk milletinin ve onun kahraman evlatlarından mürekkep büyük ordumuzun vicdanında akıl ve şuurunda kurulmuş olan cumhuriyetimizin ve milletin ruhundan mülhem prensiplerimizin bir vücudun ortadan kaldırılması ile bozulabileceği fikrinde bulunanlar, çok zayıf dimağlı bedbahtlardır. Bu gibi bedbahtların, cumhuriyetin adalet ve kudret pençesinde layık oldukları muameleye maruz kalmaktan başka nasipleri olmaz. Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır, fa-

149 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 372.

150 Atatürk, 27.09.1923 tarihinde Neue Freie Preese muhabirine verdiği demeç.

151 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 533.

kat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet yaşayacaktır. Ve Türk milleti emniyet ve saadetinin kefili olan prensiplerle medeniyet yolunda, tereddütsüz yürümeğe devam edecektir."[152]

Cumhuriyet, Atatürk tarafından genel kapsamı ile "büsbütün yeni bir hayat" olarak tanımlandıktan sonra özel olarak da "devrim"lere indirgenir. Böylece Atatürk'ün "her an hazır" olarak "fırsat bekleyen" tüm iç düşmanları aynı zamanda Cumhuriyet düşmanı olarak "karşı devrim" odakları şeklinde kategorize etmesi kolaylaşır. Çünkü tıpkı muasır medeniyet gibi Cumhuriyet de doğası gereği mutlak iyiliğe ve "fazilete" sahipken "karşı devrim" unsurları da zorunlu olarak "korkak, alçak, sefil, rezil" değerlere dayanır: "Cumhuriyet, ahlaki erdeme dayalı bir idaredir. Cumhuriyet erdemdir. Sultanlık korku ve tehdide dayalı bir idaredir. Cumhuriyet erdemli ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide dayalı olduğu için korkak, alçak, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aralarındaki fark bundan ibarettir."[153] Bu yüzden devlete ve millete "büsbütün yeni bir hayat" bahşeden cumhuriyete yönelik karşı devrim unsurlarının tekrar karanlık, kötü, korkak, alçak, sefil ve rezil bir eski hayata döndürme çabalarına asla müsaade edilmemelidir. Cumhuriyetin gerçek sahipleri olan ordu, lider, millet, öğretmenler ve gençlik buna izin vermeyecektir. Çünkü "Cumhuriyetimiz öyle zannolunduğu gibi zayıf değildir. Cumhuriyet bedava da kazanılmış değildir. Bunu elde etmek için kan döktük. Her tarafta kırmızı kanımızı akıttık. İcabında müesseselerimizi müdafaa için lazım olanı yapmağa hazırız".[154] Toplumun bir dini bütünlük gibi faziletli olması gerektiği görüşü, şiddet tedbirlerine kolaylıkla yol açar ve meşruiyet sağlar. Kutsal ve mutlak fazileti temsil eden bir amaç ve "yeni bir hayat" olan cumhuriyet, karşı devrimi temsil eden her türlü sefil ve rezil inanış ve isteğe karşı da her türlü araç ile savunulmayı da fazlasıyla hak eder. Cumhuriyeti "elde etmek için kan dökmek", onu korumak için de kan dökmeyi mubah kılar.

---

152 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt III, s. 80.

153 Atatürk, İzmir Kız Öğretmen Okulunda Bir Konuşma, 14. 10. 1925.

154 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt III, s. 71.

Atatürk, cumhuriyeti ve inkılaplarını bu denli geniş bir paradigma içinde ele alınca "karşı devrim" unsurları da ister istemez aynı genişlikte yer almaktadır. Atatürk, kendisine ve devrimlerine yönelik olarak yükselen liberal, demokratik, sosyalist ve muhafazakâr eleştiri ve talepleri "cumhuriyete muhalefet" ve "karşı devrim" olarak nitelemektedir. Özellikle *Nutuk*, bu yöndeki ağır hakaret ve ithamlarla doludur. Muhalefeti bir bütün olarak cumhuriyete ve devrimlere saldırı olarak telakki eden Atatürk, "hükümeti ve orduyu yıkmaya çalışan hainler", "olumsuz ve karamsar korkaklar ve acizler", "düşmana ümit verenler", "şaşkın ve cahil beyinler", "devrimlere olumsuzca ve fütursuzca direnenler", "komplocular", "işbirlikçiler", "körü körüne emirlere uyanlar", "keyfi irade sahipleri", "gizli iş çevirenler", "safsatacılar", "milletin aklını iğfal edenler", "milli birliği bölmek isteyenler", "idraksizler", "hainler", "kin ve ihtiras besleyenler" ve "çehresi çirkin, vicdanı çirkinler"[155] gibi sıfatlarla muhalefeti lanetler. Bu muhalif unsurlara o dönem açısından göz attığımızda bunların Birinci Meclis'teki ikinci grup ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi liberal ve muhafazakâr unsurlar olduğunu görürüz. Atatürk, halka, halkın öz bilincine ve halkın temsilcilerine ve tüm bunların doğru eylem yeteneğine kesinlikle güvenmez. Halk, ancak önderin işleyip yönlendireceği, kendinin bile bilinçli olarak farkında olmadığı, yalnızca önderin görebileceği değerlere sahiptir. Atatürk'e göre halk büyütülecek bir çocuk gibidir. Ona göre "tarih karşı çıkılmaz bir biçimde kanıtlamıştır ki, büyük meselelerde başarı için yeteneği ve kudreti sarsılmaz bir liderin varlığı şarttır". Hegel'in izinden giden Atatürk'e göre tarihi yapan büyük adamlar ve kahramanlardır. Bu kahramanlar amaçları için her türlü şiddeti ve terörü uygulamaktan kaçınmamalıdırlar. Bu yüzden "devlet ve millet işleri asla liyakatsiz ve tecrübesiz gelişigüzel zevatın" eline bırakılamaz. "Milletin yüksek çıkarını unutanlar", "milleti iğfal edenler", "cahil ve taassupkâr milletin dini duygularını sömürenler", "birtakım Batılı hayali prensiplere temayül eden-

---

155 Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk'ün Nutuk'u*, Cilt I, s. 100, 143.

ler", "komedya oynayanlar" ve "meclisi mahalle kahvesine çevirenlerden" oluşan bu muhalefet eğer ileri giderse "muhtemeldir ki bazı kafalar kesilecektir". Hasta olduğu bilinen muhalefetin önlenmesi için liderinin sözünden asla çıkmayacak millet ve milletvekilleri olmalıdır. Dış düşmanlardan halkı ve devleti kurtaran kurtarıcı (halaskâr) önder, aynı şekilde onları iç düşmanlardan da kurtaracaktır. İç düşman ise yine dış düşmanların kontrol edip yönettiği ve onların prensiplerine temayül gösteren aklıevvel birtakım cahil ve komplocu zevattır. Bunlar gerek mecliste gerekse halk arasında önderin mutlak bilgi ve iradesine karşı çıkmaktadırlar. Özellikle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası içinde örgütlenen bu muhalefetin tehdidi milli birlik ve bütünlüğü parçalamak amaçlıdır. Atatürk'e göre bu fırka "gizli eller tarafından çizilen programı uygulayan", "cumhuriyeti boğmak isteyen", "samimiyetsiz", "cahil, mütaassıp ve hurafeperest halkı iğfal eden", "irticakarane" ve "dine hürmetkârlık perdesi altında şahsi ihtiras sahibi" insanların partisidir. Atatürk'e göre "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programı en hain dimağların mahsulüdür. Bu fırka memlekette suikastçıların tahassungâhı, ümidi istinadı oldu. Harici düşmanların yeni Türk devletini, taze Türk Cumhuriyeti'ni mahvetmeye matuf planlarının suhuleti tatbikatına hizmete çalıştı". Bu hainlere karşı yapılacak tek şey de şiddet ve intikam üzerine inşa edilecek kılıcın ve yasanın terörü olacaktır. Bu yüzden "hükümet ve meclis fevkalade tedbirler almaya lüzum gördü. Takriri Sükun kanununu çıkardı ve İstiklal Mahkemeleri'ni kurdu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası denilen bu muzır teşekkülü siyasiyi seddetti. Asiler imha edildi. Cumhuriyetin düşmanları ve büyük komplonun sahipleri cumhuriyetin mahkemelerinin kahhar pençesi ile yok edildi".[156]

Atatürk muhafazakâr muhalefeti bir önceki konuda gördüğümüz gibi "irtica" olarak tanımlarken karşı devrim unsurlarını sosyalist ve liberal kesimler için de kullanmaktadır. Atatürk, "Bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir,

156 Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk'ün Nutuk'u*, Cilt I, s. 35, 57, 104, 146-148.

sosyalist bir hükümet değildir ve hakikaten kitaplarda mevcut olan hükümetlerin, bilimsel yapıları itibarıyla hiçbirine benzemeyen bir hükümettir. Fakat milli hâkimiyeti, milli iradeyi tecelli ettiren tek hükümettir, bu mahiyette bir hükümettir! Sosyoloji noktasından bizim hükümetimizi ifade etmek lazım gelirse, halk hükümeti deriz,"[157] ifadeleri ile hükümet sistemi ile demokratik ve sosyalist anlayışı ötekileştirir. Bu yüzden de özellikle demokratik ve sosyalist talepleri ve muhalefeti halk ve halkçılık söylemleri ile mahkûm eder. Bu karşı devrim unsurlarını milli birlik ve beraberliği bozan, milli uyum ve sınıf bütünlüğünü tehdit eden düşmanlar olarak görür. Bu bağlamda özellikle komünizmin sınıf çatışmasını körüklediği için en büyük tehdit olacağını vurgular. Ona göre "komünizm içtimai bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin içtimai şeraiti, dini ve milli ananelerinin kuvvetli, Rusya'daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı kanaatini teyit eder bir mahiyettedir".[158] Atatürk, liberal düşüncenin ise özgürlük, bireycilik, keyfiliğin önlenmesi, hukukun üstünlüğü, erkler ayrılığı, demokrasi, plüralizm ve açık toplum gibi ilkelerini de "kendisine has vasf-ı mümeyyizle" ve "milletimizin şeraiti" gereği reddeder. Çünkü Atatürk'ün inşa etmeye çalıştığı düzen kendine özgü "pragmatik bir paradigma" özelliği taşır. Her bir sistemin iyi yanları olduğu gibi kötü yanları da vardır. Oysa Atatürk'ün sistemi "en mütekamil" sistemdir: "Şurası unutulmamalı ki, bu tarz-ı idare, bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü, biz ne Bolşevizim ne de komünist; ne biri ne diğeri olamayız." Yekpare bir toplum ve siyasal düzen inşa etmek isteyen Atatürk için liberalizm ve demokrasi milleti değil bireyi, sosyalizm sınıfsal ve mesleki bütünlüğü ve uyumu değil sınıf çatışmasını, muhafazakârlık laik ve seküler dünya kurgusunu değil dinsel ve geleneksel değerleri savundukları için yıkıcı, bölücü ve gerici karşı devrim unsurlarıdır. Atatürk, tüm bu karşı devrim odaklarını sadece bu özelliklerinden dolayı reddetmez, bunlar aynı zamanda halka düşman olan ve "bizi mahvetmek isteyen emper-

---

157 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 211.

158 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt III, s. 20.

yalizmin" "ve bizi yutmak isteyen kapitalizmin" yerli işbirlikçisi olan hainlerdir. Atatürk'ün amacı, "halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttehit bir surette müşterek ve umumi olan refahı hakikiye isal için faaliyetler"[159] ve devrimler gerçekleştirmek iken bu "çapulcu" ve "alelade siyaset yapan" karşı devrim unsurları halkın "vahdet ve tesanütünü" tehdit etmektedir. Oysa "Türk inkılabı, asırlardan beri gelen eski şekilleri bertaraf eden en mütekamil tarzdır".[160] Bu mükemmel düzeni eleştirmek olsa olsa cahillik ve hainlik olacaktır.

Atatürk, Türk modernleşmesini hem Batı korkusuyla hem de bu korkuyu siyasal sisteminin merkezine yerleştirme etkinlikleriyle çok ileri bir noktaya taşımıştır. Atatürk; devlet, millet, eğitim, bütünleşme, ordu ve demokrasi konularını hep bu ikili düzen inşası üzerinden kurgulamıştır. Batı korkusunu Batı gibi olmakla ve Batı korkusunu yönetmekle yenme arzusu kendine özgü bir devlet inşasını doğurmuştur. Fakat her tercih yeni bir korku kültürü yaratılmasına da yol açmıştır. Batı korkusu Batılı değer ve ilkelerin ülkeyi, devleti ve milleti böleceği korkusunu; Batı gibi olmak korkusu otoriter tek parti düzeninin gerekliliğini yerine getiremeyeceği korkusunu; Batı korkusunu yönetmek ise Batılı değer ve ilkeler ile otoriter devlet düzeni arasındaki çelişkileri ortaya çıkaracağı korkusunu büyüttü. "Muasır medeniyetler seviyesine, hatta üzerine çıkmak" bir ütopyadan çok kurulu düzenin ilkelerini tehdit eden bir korkuya dönüştü. Atatürk'teki bu ideolojik düzen kurgusu toplumu ve siyasayı kendi gerçekliğine kapatırken devleti de modernleşmenin demokratik ve özgürlükçü yönüne yönelme açısından evrensel dünyaya ve evrensel değer ve ilkelere kapatır. Atatürk, modernleşmenin en önemi boyutu olan, "modernleşme ile birlikte gelen", onunla birlikte var olan, kısaca onsuz olmayan "evrensellik" ilkesini ret üzerine kurulu ideolojik modernleşme geleneği içerisinde[161] evrensel değerler (ütopya) karşısın-

159 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 60.

160 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 249.

161 Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, s. 36.

da içine büzülerek (yerelleşerek/kendine özgülüleşerek) bireyi topluma, toplumu devlete, devleti de evrenselliğe kapatır. Modernleşmenin demokratik ve özgürlükçü yönelimine (açık topluma) kapanan bu yapı Popper'ın kapalı toplum modelinin tüm unsurlarını üzerinde barındırır. Ona göre bir siyasal yapının açık veya kapalı olduğunu belirleyen iki temel ilke vardır: "devletin görev ve maksadının yurttaşların özgürlüklerini korumak olması gerektiği ilkesi ile genel bütüncüllük ile bireyin görev ve maksadının devletin istikrarını sağlamak ve kuvvetlendirmek olması gerektiği ilkesi".[162] Atatürk, bu iki ayrım arasındaki tercihini kapalı toplumdan yana yapmıştır. Atatürk'ün devlet inşası, bireysel özgürlüklerin yerine bireyin devletin aracı kılınması, soyut ve hetorojen toplumsal yapıyı değil organizmik, korporatist ve homojen bir toplumsal yapıyı öngörmesi, gönüllü birliktelik ve işbirliğine değil zorunlu görevlere ve işbölümüne dayanması açılarından kapalı topluma[163] yönelmiş bir siyasal projeyi ifade eder. Popper'ın kapalı toplum özellikleri olarak açıkladığı: geleceği kuruculukla donatılmış denetimsiz ve sınırsız bir iktidar/devlet anlayışının var olduğu, her türlü toplumsal ve siyasal değişimin kötü ilan edilip durdurulmak istendiği; bireylerin toplumsal birlik ve bütünlük içerisinde eritilip siyasal iktidara uyumlulaştırıldığı; monist propaganda ile toplumun bir bütün halinde örgütlendirildiği; mutlak iyiliğin sadece devlet için öngörülüp bireysel özgürlük ve mutluluk aramanın yok edildiği; bireylerin haklarından değil görevlerinden bahsedildiği; devletin sıhhatli, kuvvetli, birlikli ve istikrarlı olması için organizmacı toplum modeliyle örülmüş bütüncül egemenliğin olduğu; bireylerin bağımsız hareket etme yeteneğini yok etmek için çocuk yaştan itibaren başlayan bir eğitim sisteminin olduğu; devleti korumanın her şeyden üstün olduğu ve ona itaatin en büyük erdem kabul edildiği; devletin elindeki tüm gücünü vatandaşlarının yaşamlarını denetlemek için kullandığı; adaletin devletin, ulusun, partinin kudreti, sıhhati ve

---

162 Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara, 1967, s. 101.

163 Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları* 1, s. 186-187.

istikrarı için yararlı olan şeylere indirgendiği[164] yapı Atatürk'te ve onun korku siyasetinde de mevcuttur.

Korku siyasetinin en büyük özelliği olan "siyaset korkusu" Atatürk'te de doruk noktadadır. Bu yüzden siyaset korkusu onu Minogue'un tanımlamasıyla despotizmin alanına itmiştir. Bir siyasal iktidarın meşruiyet derecesi, ona yönelmiş olan rızanın gücüne ve kabul derecesine bağlıdır. Siyaset ile despotizmin farkını belirleyen temel ölçü de budur. Siyasal iktidara itaat derecesi, meşruiyet derecesidir ki bu da toplumsal rızanın niteliğiyle, siyasal iktidarın ikna kapasitesi ile iktidar ilişkilerinden doğan otoriteye olan güvenle ve halkın istek ve beklentilerinin otorite tarafından cevaplandırılması ile ilgilidir.[165] Demokrasilerde bu sorunun cevaplandırılması, bireylerin kimlik, bütünleşme ve katılım farklılıklarının siyasal ve sosyal olarak barışçı, adil ve eşit bir şekilde yansıtılması, kurumlaşması ve temsil edilmesi ile gerçekleştirilir. Sonuçta ise temsilin doğurduğu toplumsal rıza siyasal meşruiyete/siyasete dönüşmüş olur. Siyaset; ister insanların doğalarından gelen farklılıklar, tercihler ve taraflılıklar, isterse toplumsal, sınıfsal, dinsel, geleneksel, ideolojik ilke, değer ve çıkar çatışmaları olsun, bu farklılıkların ve çatışmaların yok edilmesi üzerine değil, eşit ve özgür yarışma ortamında, farklılıkların uzlaştırılması üzerine kuruludur. Farklılıkları yok etmek üzerine kurulu tüm uğraşlar, despotizm olarak adlandırılır. Siyaset; ne kadar farklı olursa olsun, insan doğasındaki sırrın belirlenmesi üzerinden değil, keşfedilmesi; yok edilmesi, tekleştirilmesi üzerinden değil de özgürleştirilmesi ve farklılıklara saygı duyulması üzerinden barışçı yollarla sürdürülmesidir. İnsan doğasındaki farklılıkları yok etmek, tekleştirmek ile insanı köleleştirmek, hatta öldürmek arasında hiçbir fark yoktur. İnsan, tek bir dürtünün aracı olarak algılanamayacağı gibi, rasyonel veya irrasyonel bir tek belirleyici sebebin deterministik nedeni veya sonucu/ürünü olarak da ele alınamaz. İnsan; "çe-

164 Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları* I, s. 111-128.

165 David A. Apter, *The Politics of Modernization*, Chicago: University of Chicago Press, 1965, s. 236.

şitli yoğunluk durumlarında oluşan sonuçların bileşiminden çok daha fazlasıdır".[166] Bu yüzden, sonsuz sayıda insan davranış güdüsü, sonsuz sayıda insan ilişkilerinin kombinezonu olabilir. Aslolan, siyasetin tüm insanları ortak bir üst aklın ürünü olan güdü ile tercihe zorlamaması, onların hayatını bir üstün/"iyi" doğa ile düzenlememesidir. Siyaset, insanların doğasını, doğasının iyileştirilmesini, geliştirilmesini düzenlemek üzerine değil, insan doğasının kendisini gerçekleştirmesinin önündeki engelleri kaldırmak ve gelişmesini kolaylaştıran şartları yaratmak üzerine kurulmalıdır. Tek gelişme yolu da bireyin kendi özgürlüğünü sadece kendisinin belirlemesi/planlamasıdır. Diğer tüm belirleyici/düzenleyici/planlayıcı siyasetler bireyin köleliğini geliştirir.[167] Bu planlayıcı politikaların ve korku siyasetinin amacı, yönü ve yöntemi ne olursa olsun, nereye olursa olsun. Son tahlilde siyaset, sorunları yok etmek değil, çözmek sanatıdır. Oysa mutlak egemen devlet, ulusal birlik ve bütünlük ve otoriter bir lider anlayışına dayanan Atatürk'ün korku siyaseti bu farklılıkları siyasadan atmak üzerine kurgulanmıştır.

Siyaset farklılıklar üzerinden siyasa üretmeyi gerektirdiği için Atatürk'ün devlet ideolojisinin temel ilkesi olan güçlü devlet anlayışı, araçsal siyaset kavramlaştırmasına paralel olarak kendisini demokrasi ve siyasal partiler konusunda da ortaya koymakta ve siyaset korkusunu demokrasi korkusu ile kamufle etmektedir. Atatürk'e göre;

> En iyi siyasetin her türlü manasıyle, en çok kuvvetli olmakta bulunduğunu kabul ederim. En çok kuvvetli olmak tabirinden maksadın yalnız silah kuvveti olduğunu zannetmeyiniz. Bilakis, asker olmama rağmen bu bence, kuvvet muhassalasını vücuda getiren amillerin sonuncusudur. Benim murad ettiğim, manen, ilmen, ahlaken ve fennen kuvvetli olmaktır...
>
> (...)

166 Kenneth Minogue, *Siyaset ve Despotizm*, çev. Ünal Gündoğan, Liberte Yayınları, Ankara, 2002, s. 113.

167 Friedrich A.von Hayek, *Kölelik Yolu*, çev.T. Feyzioğlu-Y. Arsan, Liberte Yay, Ankara, 1999, s. 296.

Memleket mütesait bir vahdete muhtaçtır. Alelade politikacılıkla milleti parçalamak hıyanettir.[168]

Atatürk, her şeyden önce korku siyasetinin ortak özelliği olan siyaseti güçlü olmanın bir aracı olarak algılamaktadır. Nasıl ki pozitivist felsefeye göre bilgi güçtür, pozitivizmin uygulayıcısı Atatürk'te de siyaset güç içindir. Bu güç her şeyden önce devlet ve milletin birlik ve bütünlüğünü sağlamaya yöneliktir. Devlet ve milletin organizmacı hiyerarşik anlayış gereği tek vücut gibi algılanışı doğal olarak siyaseti ve siyasetin tüm aktörlerini de bu vücudun bütünlüğünü koruyan organlara indirger. Devlet ve milliyetçilik konusunda ifade edilen tüm farklılık korkuları siyaset alanında da bozuculuk, bölücülük ve hainlikle damgalanıp dışlanır. Atatürk tarafından belirlenen çerçeve dışında siyaset yapmak aşağılanır ve düşman ilan edilir. Halkın zaten vahdetini ve tesanütünü sağlayan tek parti mükemmelen çalışırken buna muhalefet etmek ancak hainlik ve alçaklık olabilir. Bu yüzden Atatürk, demokrasinin olmazsa olmazı olan siyasal partileri olumsuz ifadelerle tanımlar. Siyasal partiler söz konusu olunca "sınıf" ve "zarar" gibi konuları öncelikle dile getirir. Milletin birlik ve bütünlüğünü, ortak çıkarını tek bir partide görür; bütünlüğü bozan partilerin millete zarar verdiğini savunur. Atatürk, siyasal partileri ve sınıfları reddebilmek için daha önce belirttiğimiz gibi millet kavramının içine halkı alma zorunluluğunu hisseder. Atatürk'ün çok partili bir siyasal hayatı dışlayan tutumu Kemalizmin devlet ideolojisinde ve korku siyasetinde mündemiçtir.

...[İ]smi fırka olan halk teşekkülünden maksat evlatı milletten bir kısmının, sunufu ahaliden bazılarının diğer evlad ve sunufun zararına menafiini temin etmek değildir. Belki birbirinden ayrı ve hariç olmayıp halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttehit bir surette müşterek ve umumi olan refahı hakikiye isal için faaliyete getirmektir.[169]

Ben böyle [öyle] bir fırka teşkilini tasavvur ediyorum ki, bu

---

168 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 227.

169 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 60.

> fırka milletin bütün sunufunun refah ve saadetini temine matuf bir programa malik olsun. Milletimizin şeraiti buna müsaittir.[170]

Atatürk, "muasır medeniyetin icaplarından olan" farklı sınıfların siyasete katılımını siyaset korkusu ve "milletimizin şeraiti" gereği reddeder. Tek millet ve tek parti özlemi doğal olarak tek program etrafında bir korku siyasetini gerektirir. Bu siyaset, sistemdeki partilerin niceliğiyle değil niteliğiyle ilgilidir; egemen ideolojiyi ve onun programını kabul etmek koşuluyla birden çok parti siyasal sistemde yer alabilir. Bu, çok partili tek parti rejimidir; bu yüzden çok partili hayata geçiş denemeleri sadece parti devletinden devlet partilerine geçişi simgeler.

> Dünyaca malum olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır...
>
> Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla alakalı kalmaktan men eder. Biz, bütün Türk milletinin hadimiyiz. Geçen yıl içinde, parti ile hükümet teşkilatını birleştirmekle, vatandaşlar arasında ayrılık tanımadığımızı fiilen göstermiş olduk. Bu hadisenin bizim, devlet idaresinde kabul ettiğimiz, "kuvvet birdir ve o milletindir" hakikatine uygun olduğu meydandadır...[171]

Atatürk, otoriter devlet anlayışı, yekpare toplum modeli, organizmacı hiyerarşik yapı ve ulusal birlik ve bütünlük amaçlarını tehdit ettiği için demokrasiden korkar ve sistemini bu korkudan korunma yolları üzerine inşa eder. Atatürk, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından sayılan partileri cumhuriyetin vazgeçilmez unsurlarından kabul ettiği devlet-millet birliği ve bütünlüğüne kurban etmektedir.

> ...[Büyük Millet Meclisinde] [m]emnuniyetle tekrar görüyorum ki laik Cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasi

---

170 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 50.

171 *Atatürkçülük I*, s. 516-518.

> hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Binaenaleyh Büyük Mecliste aynı temele istinad eden yeni bir fırkanın faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini Cumhuriyetin esaslarından sayarım.[172]

Devlet ile partiyi birleştirerek resmi devlet ideolojisini ve parti(lerin) programını belirleyen Atatürk, siyasal partilerin hareket edecekleri esasları da tayin etmektedir. Böylece, siyasal partilere "müstakil grup" fonksiyonu yüklenmesinin nedeni de netlik kazanmaktadır. Atatürk, siyasal partileri resmi ideolojiyle sınırlandırmaktadır. "Program yaparken hayalata da kapılmamak icap eder... Mevhumata iltifat etmemeliyiz! Hedefe vüsul için takip edeceğimiz yolu hissiyatımızla değil, akliyatımızla çizmeliyiz,"[173] ifadesiyle siyasal partilerin farklı ideoloji ve siyaset benimsemelerini ve üretmelerini engelleyerek onları teknik işlerle ilgilenen bürokratik birimlere indirger.

> Teşkilatı siyasiye yani fırkalar makasıd-ı iktisadiyeye istinaden teşekkül eder. Fırka teşkilinde başka bir garaz yoktur. Başka garazla teşekkül eden fırkalar hakiki fırkalar değildir. Onlar hırs ve menfaat ve çapulcu fırkalarıdır. O halde biz öyle bir fırka yapacağız ki, bundan bütün milletin bila tefrik menfaatini ve esbab-ı siyasetini, saadetini te'min etmeyi vazife edinebilsin.[174]

İdeolojik, etnik, sınıfsal ve kültürel farklılıkların siyasal partiler yoluyla siyaset alanında temsili ve uygulanacak siyasaları belirlemesi demokrasinin esaslarındandır. Bu farklılıkların reddi üzerine kurulu Kemalist ideoloji demokratik bir siyasal parti sisteminin gelişmesini engelleyen siyasal bir rejim öngörmektedir. Siyasal partilerin resmi ideolojinin belirlediği sınırlar içerisinde kalarak bu ideoloji tarafından üretilen siyasaları uygulaması beklenmekte ve bunun dışına çıkılmasını da bir korku unsuru olarak tehditkâr bulmaktadır.

---

172 Nimet Arslan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 544.

173 Arı İnan, *Gazi M. K. Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmir Konuşmaları*, s. 37.

174 Arı İnan, *Gazi M. K. Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmir Konuşmaları*, s. 119.

Atatürk, kurmaya çalıştığı yekpare kapalı toplum modelinde sadece ideolojik olarak liberal, demokrat veya sosyalist düşüncelere değil aynı zamanda halktan gelen her türlü talebe de karşı bir duruş içindedir. Halkın uygulanan devrimlere ve yöntemlerine yönelik şikâyetlerini dahi "karşı devrim", "isyan", "devlet otoritesini tehdit" ve "muhalefet" olarak değerlendirir ve şiddetle cezalandırılmasını ister. Özellikle Takrir-i Sükun ve İstiklal Mahkemeleri'nin "demir yumruğu ve pençesi" bu tür şikâyet ve itirazları ezmek için kullanılmıştır. Atatürk, tüm korku siyaseti geleneğinde gördüğümüz gibi halkı isyankâr ve hastalıklı bir organizmaya benzeterek olumsuz ifadelerle tanımlamaktadır. Halkı bile bir korku unsuru olarak tanımlayan ve damgalayan bu anlayış sistemini de "halka rağmen halk için" teorisi üzerine ikame ve idame edecektir.

> Tecrübe göstermiştir ki, her şeyi söylemekten insanları men etmek asla mümkün değildir. Fakat, milli terbiye ve büyük manevi kuvvetlere karşı hükümetin münasip tarzı hareketi sayesinde, isyankâr fikirlerin intişarına müsaade etmeyecek içtimai bir muhit yaratmak mümkündür. Fakat, herhalde, her şeyin söylenmesine müsaade etmek ve bunun karşısında söyleyenlerin fiile geçmesine intizaren tedbir almakla iktifa etmek manasızdır. Bütün halkın fiile geçtiği gün, onları tevkif edecek kuvvet yoktur. Tabii bir hıfzıssıhha olduğu gibi, içtimai bir hıfzıssıhha da vardır. Her ikisi aynı prensibe istinad eder. Maddi mikropları yok etmek mümkün olmadığı gibi, manevi mikropları da yok etmek mümkün değildir. Fakat, şahsın vücudunda cismani bir sıhhat yaratmak mümkün olduğu gibi, içtimai bünyede de manevi bir sıhhat yaratmak, bu surette bir mukavemet zemini hazırlamak mümkündür.[175]

Halkı bir korku kaynağı olarak gören Atatürk, "hükümetin münasip tarzı hareketi sayesinde" isyankâr fikirlerin yayılmasının engelleneceğini ve böylece halkın kontrol altında tutulacağını ifade eder. Bu bağlamda, düşüncenin harekete geçmeden engellenmesini bile savunur. "Her şeyin söylenmesine müsaa-

175 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 493.

de etmek ve bunun karşısında söyleyenlerin fiile geçmesine intizaren tedbir almakla iktifa etmek manasızdır," denerek hukukun en temel ilkesi olan "masumiyet karinesi" reddedilir; hükümetin uygun hareket tarzı hukukun yerini alır. Hükümetin uygun hareket tarzının "bütün halkı tevkif" edecek bir nitelik taşıması da savunulur. Ayrıca, "bütün halkın" haklı bir gerekçeyle fiile geçebileceği, hükümetin yanlış yapabileceği göz ardı edilir. Düşüncelerin eyleme geçmeden önce kontrol edilmesi gerektiği düşüncesi her türlü "komplo" teorisini de meşrulaştırır. "Bütün halkın" ve onları temsil edecek partilerin veya sivil toplum kuruluşlarının düşüncelerini ortaya çıkartmak için her türlü komplo hazırlamak da devletin ve liderin görevleri arasında sayılır. Atatürk kendisine ve partisine taraftar olamayanlara oy vermenin ağır bir fedakârlık olduğunu söyleyerek görüşüne ve fikrine katılmayanları tenkit ve tahlil etmesi için davet eder. Fakat "denmiyor ki, bizi eleştirerek olası hatalarımıza karşı uyaracak görüşler ortaya çıkabilir. Her zamanki gibi tam bir öz haklılık tavrıyla deniyor ki, biz hatasızız, en iyi, en doğruyuz, kendi görüşlerimizi tekrar açımlarken ("teşrih" ederken) farklı görüşlerin yanlışlığını sergileyeceğiz. Kendimizi 'teşrih' ederken başkalarını 'teşhir' edeceğiz".[176] "Her şeyin söylenmesine müsaade etmek ve bunun karşısında söyleyenlerin fiile geçmesine intizaren tedbir almakla iktifa etmek manasız" olduğu için onları düşüncelerinden dolayı açığa çıkarmak ve eylemlerinden önce deşifre etmek için onlara ya parti kurdurtarak, ya dernek kurdurarak, ya görüşlerini sorarak ya da siyaset dışı yollar deneyerek "komplo" hazırlayıp tuzaklara çekmek gerekir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka olayları ile bazı şehirlerdeki halkın "toplu şekavetine" karşı yapılanlar bunun en güzel örnekleridir. Tunceli (Dersim) olaylarında da görüldüğü gibi halkın "toplu şekaveti" devletin otoritesini, Cumhuriyet'in feyzini ve muasır medeniyetin icaplarını tehdit ettiği gerekçesiyle topyekûn seferberlik ve savaş anlayışı kapsamında "bertaraf edilerek" "o mıntıka-

176 Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 56.

da bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur". Tunceli'de yok edilen şey halktan ziyade halkın devlet politikalarına itiraz etme hakkı ve bu itirazların haklı olabilme ihtimalidir. Zaten korku siyaseti o denli bir ruhsal algı doğurur ki, suçun değil suç işleme ihtimalini ve suçu düşünme ihtimalini dahi yok etmeye odaklanır. Tunceli olayı halkın "toplu şekaveti"nin bedelinin toplu ödettirileceğine bir örnek olarak tüm halkın tehdit edilmesine ve bilinçaltının korku ile kontrol edilmesine kadar götürülür ki bu tip toplu bedel ödettirmeler Cumhuriyet tarihi boyunca oldukça fazla yaşanmıştır: "Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu şekavet hadiseleri muayyen bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş o mıntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur. Cumhuriyet'in feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakilerde tamamiyle istifade edeceklerdir."[177] "Halka rağmen halk için" şeklinde özetlenen jakoben yöntem de zaten bunu gerektirir.

Atatürk, inkılapların başarısı için önder kadro arasında tam bir uyumu zorunlu görmüş, ne parti içinde ne de başka bir parti aracılığıyla muhalefeti hoş görmemiştir. Bu nedenle, İkinci Meclis'ten itibaren büyük ölçüde ve Üçüncü Meclis'ten sonra da milletvekillerinin seçimini bizzat kendi yapmıştır[178] ve milletvekili olmak için, parti ilkelerini kabul etmek ve parti lideriyle aynı görüşleri paylaşmayı önkoşul olarak belirlemiştir. Daha önce korku siyaseti teorisyenleri Machiavelli ve Hobbes'ta gördüğümüz düşüncelerin eyleme geçmeden önce kontrol edilmesi gerektiği düşüncesi her türlü "komplo" ve terör yöntemlerini meşrulaştırmak için kullanılmakta idi. Atatürk de aynı gerekçelerle korku siyasetini hiç kimseye güvenmemenin doğurduğu bir "komplo siyaseti" olarak algılayıp uygulamıştır. Bu komplocu korku siyasetinde korku sadece siyasal hayatta değil aynı zamanda sosyal hayatta da bir iktidar kaynağıdır. İktidar sahibi,

---

177 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 424.

178 Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk'ün Nutuk'u*, Cilt I, s. 98.

elindeki iktidarı kaybetme korkusunu topluma başka korkular yayarak aşmaya çalışır. Diğer yandan ise korku ile toplum üzerinde bir iktidar yaratma yolunu seçer. Çünkü korkunun kendisi de bir iktidar üretme aracıdır. Korkuyu harekete geçiren ve yöneten unsur ise bilgidir. Korku üzerine bilgiyi üreten ve yöneten güç, iktidarı da kuran güçtür. Korku üretim bilgisi iktidar yönetim bilgisine dönüşür. Korku, iki tür iktidar üretir; kendilerinden korkulanların giderek artan gizem ve iktidarları, diğer yandan da bunları bastırmak, yok etmek üzere harekete geçen bir güç aygıtının iktidarı. Her türlü iktidar ilişkisinin öncelikle korkutmakla başladığını bilmek gerekir. Korkunun bir iktidar üretme niteliği vardır. Siyasal iktidarlar, toplumda iktidar kurmak için bazı grupları korkunç mahluklar haline getirecek bir korku kaynağı olarak sunarlar. Bu aslında iktidarlar için sıradan bir egemenlik yoludur. Siyasal iktidar, güçlü bir toplumsal denetim ağı kurmak, öteki korku unsurlarını dışlamak, tehdit söylemleri ile devlet otoritesini meşrulaştırmak için sürekli korku söylemlerine başvurur. Böylece devlet iktidarı süreklilik kazanır. Tehlike, korku ve tehditler siyasal iktidara süreklilik kazandırır. Devlet ve kurumları ise toplumu bu korkulardan koruyan bir kaleye dönüşür. Siyasal iktidar, kendi varoluşunu ötekine olan korku üzerine inşa eder. Ötekinin sağladığı korku ortamı ile toplum kendi üzerindeki kısıtlayıcı ve düzenleyici siyasal iktidar uygulamalarına rıza gösterir. Çünkü fırsat verildiğinde korkulan ötekiler çok daha beter bir tahakküm kuracak ve yaşam standartlarını yok edecektir. Böylece siyasal iktidarın baskı, otorite ve şiddeti de meşrulaştırılmış olacaktır. Öteki elinden ölümü görenler statüko elinden sıtmaya razı olacaklardır. Bu bağlamda korku siyasetinde devlet, korku üretme ve yönetme merkezidir. Korku siyasetinde siyasal iktidar, öteki ilan ettiği korku gruplarını veya insanlarını damgalama işlevi görüyor ve hayatın korku ile tahrip edilmesine yol açıyordu. Siyasal iktidar, dış düşmanların veya yabancı istilası korkusu ile "dikenli tel", iç düşman korkusu ile de "vücut avcılığı" yapmaktadır. Dikenli tel, fiziksel kuşatmanın ve cezalandırmanın hem bir parçası, hem de simgesi olan bir çitlemedir. Dikenli tel, ay-

nı zamanda siyasi sapmanın kontrolünde kullanılan teknolojinin göstergesidir. Mekânı ve insanı kontrol etmek içindir. Vücut avcılığı ise devlete tehdit ve tehlikelere karşı sürek avcılığı misyonu yüklemektedir. Avlanan sadece korkulan şeyin fiziksel varlığı değil aynı zamanda onun ürettiği akıl, düşünce, giyim, biçim, sembol gibi tüm görünürlük ve yaşanabilirlik göstergeleridir. Bu durum siyasal iktidarın beden siyaseti yapan bir Leviathan'a dönüşmesidir. Korku siyasetinde ve Atatürk'te gördüğümüz gibi siyasal iktidar iç ve dış düşman korkusu ile sürekli komplo ve teyakkuz halini sembolize eder. Korku faktörleri sadece onların yok edilmesi gerektiğini değil tecrit edilmesi gerektiğini de öğretir. Bu açıdan bakılınca dikenli tel düzeni karşılıklı tecrit sistemidir. Sadece dışarıdaki korkular değil aynı zamanda içerideki tüm unsurlar da gerçeklerden tecrit edilirler. Tecridin meşrulaştırılması için ise siyasal iktidar, dini misyon, ahlaki arınma, ulusal onur, siyasal birlik ve beraberlik gibi söylemleri üretir. Böylece, şeytani tehditlerin toplumsal gerçekliği en vahşi eylemleri de meşru kılar. Mutlak kötülük üzerine inşa edilen şeytanilik tanımlamaları ve korkuları toplumsal bünyeden temizlenmelidir. Devlet, bir doktor gibi bu habis urları toplumsal organizmadan temizlemek için "ameliyat" yapmalıdır. Urun çıkarılması için en acı ilaçların kullanılması da doğaldır.[179] Atatürk'e göre de bir devletin ve önderin "her zaman üzerinde dikkatle durulacak ana meselesi", "kendine inkılabının ve inkılapçılığın çeşitli ve hayati vazifeler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı"dır.[180]

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Atatürk'ün siyasal anlayışında tüm korku siyaseti geleneğinde var olduğu üzere halk, hastalıklı bir organizma kabul edildiği için devletin halka karşı korunması gereği çerçevesinde "koruyucu toplum hekimliği" ve acı reçete uygulama yöntemi çözüm araçları olarak görülür. Devlet ve lider bir doktor olarak hastalıklı halkına en acı ilaçları ve reçeteleri uygulamaktan bir an olsun tereddüt etmemelidir. Atatürk, halkı pozitivist dönüşüm projesinin nesnesi

---

179 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 9-32.

180 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 411

olarak gördüğü ve boşluk korkusu yaşadığı için onu kendi haline bırakmama misyonunu da tek partiye yükler. Ayrıca, Türk siyasal geleneğine damgasını vuran halka hiçbir şekilde güven duyulmaması, modernleşmenin siyasal boyutu olan demokratikleşme, katılım ve temsil krizlerinin özünü oluşturur.

> Milletin hatadan seyaneti için yegâne salim çare, efkar ve efaliyle milletin itimadına mazhar olmuş, siyasi bir fırkanın intihapta millete delalet etmesidir.[181]
>
> Esas olarak kabul olunmak lazımdır ki, siyasi fikirler siyasi fırkaların menfaatine olarak, onlar tarafından ortaya konur. Yoksa, halk kütlesi içinde, kendiliğinden meydana çıkmaz.[182]
>
> Fırkanın programı bütün milletin refah ve saadetini te'mine matuf olacaktır. Nokta-i nazarlarımızı beraber çalışmak istediğimiz insanlardan mürekkeb fırkaya bildirmek lazımdır. Bir de bu fırkanın memleketteki bütün teşkilatı aynı esasatı tamamen idrak etmesini te'min etmelidir. Yoksa halkı kendi haline terk edecek olursak bir hatve ileri atılamaz; program elimizde kalır. Bütün bir milleti müspet bir mesai programı ile alakadar etmek semereli olur.[183]

Atatürk'ün halkı nesneleştiren pozitivist rasyonelliği halka güvensizlikle birleşince halkın siyasete katılımı söz konusu bile edilmez; tam aksine bu rasyonellik, şef ve partisinin yol göstericiliğine ve halkın şekillendirilmesine odaklanır. Tepeden inmeci veya popülist türleriyle partilerin halkla tek yönlü (monolog) ilişkisi Türk siyasetinde geleneğe dönüşür. Tek partili sistemden çok partili döneme geçilmesine rağmen Türk siyasal sisteminin gerçek anlamda demokratik çok partili sisteme olanak tanımadığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi de korku siyasetini ve korku düzenini en iyi şekilde inşa etmiş olan Atatürk'ün bu düzeni yıkacağından kaygı duyduğu karşı devrim ve muhalefet korkusudur. Kısaca, Atatürk'ün korku siyaseti siyaset korkusuna dayanmaktadır.

---

181 Atatürk, *Nutuk II*, s. 502.

182 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 492.

183 Arı İnan, *Gazi M. K. Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmir Konuşmaları*, s. 80.

"Bizi müstemleke haline koymak isteyenler", "hariçten beslenen fesat ve tecavüz odakları", "vatandaşlarımızın birlik ve huzurunu bozanlar", "vatanı gaileye sokmak isteyenler", "milletimizi inhiraf ettirmek isteyenler"

Atatürk'e göre modern ulus-devlet inşası için yaratılacak ulusun ve ulusal bilincin kaynağı işgal, parçalanma ve bölünme tehdidi ile oluşturulmuş kaos korkusudur. Bu yüzden düşman ve yabancı korkuları kullanılarak ulusal bilinç, tarihsel varoluş, kurtuluş ve kuruluş mitleri ve toplumsal dayanışma ve düzen ilkeleri yaratılmalıdır. Renan'a göre ulus bir ruh, zihinsel bir ilkedir. Bu ilkeyi oluşturan asli unsurlar anıların korunması ve beraber yaşama arzusudur. Bir ulus geçmişte yapılmış ve gelecekte yapılmaya hazır özverilerle desteklenen, özel bir akrabalık duygusuna sahip genişletilmiş bir topluluktur. Bir ulus ortak bir geçmiş farz eder ama geçmiş bir somut gerçek üzerine kurulmuştur: Anlaşma yani hep birlikte bir yaşamı devam ettirme arzusudur. Tüm bunlar "toplumsal dayanışma" olarak tanımlanabilir. Ulusu oluşturan temel unsurlar "iç gruplar" ve "dış gruplar" olarak ayrımlanır. İç grup, biz duygusuyla bir arada tutulurken dış grup ötekilerdir. İç grupta anlaşma, barış ve düzen varken dış grupta tehdit, korku ve gerginlik vardır. "Bizim grup" duygusu, üyelerine, bir yere ait olmayı, kendilerini güvenlikte hissetmeyi ve grup içinde veya adına yaptıkları her şeyin aynı zamanda kendi yaşamları için de bir anlamı olduğunu iletmeye çalışır. Bizim grup, temel ilkeler ve davranış kalıplarıyla birlikte simge, sembol gibi işaretlerle de tanımlanır. Bu durum ulusun standartlaşmasını ve süreklilik kazanmasını sağlar. Özellikle "yabancılara" karşı temkinli ve güvenli olunması gerektiğini ve gruptan olmayanlara karşı olumsuz imaj ve korku yaratmaya dönüşür. Böylece ulus üyelerinin yaşam sürelerini aşan bir kalıcılık ve meşruiyet oluşur. Bir grup olarak ulusun varlığını kökenlere götürme ve ulusun bütünlüğünü güçlendirmek için "tarih icat etmek" gerekir. Çünkü tarih bir ulusu eski geleneklerinden bugüne birleştiren, ulusu çözülmez bağlarla birbirine

bağlayan ortak bir alınyazısının kaydıdır. Bir ulusun tarihi, varlığının garantisidir. Ulus tarih aracılığıyla kutsanmış bir yasaya inandığı sürece ötekilere karşı korkuyu, savaşı ve şiddeti meşrulaştırabilir. Ulusal bilinç ve diğer uluslarla savaş ancak mitlerle işlenmiş bir tarih aracılığıyla gerçekleştirilebilir ve ancak tarih bugünün haklılığını geçmişle meşrulaştırabilir. Çünkü bugün ve gelecek geçmiştedir. Tarih, gelecek inşası için geçmişten kanıtlar devşirir. Korku unsuru olarak iç ve dış grupsal tehditler ve düşmanlar yaratmak da bu tarih icat etmek eyleminin işlevlerindendir. Aslında bu durum tehditler ve düşmanlardan korunmak için yaratılan devletten bağımsız bir ulus olamayacağının da kurgulanmasıdır. İnsanlar grup adına öznel ve kişisel sadakatlerini korktukları düşmandan kendilerini koruyan devletine sunarlar. Bir ulusun kendi kimliğini oluşturmasına yardım eden genellikle diğer ulusların olumsuz özellikleridir. Düşman yaratmadan dost, kirlilik yaratmadan temizlik, kötülük yaratmadan iyilik ve korku yaratmadan güvenlik düzeni kuramayacağına inanan devletler hep bu öteki inşasına girişirler. Takdire ve güvene değer tüm özellikler bizim ulusa aitken nefrete ve korkuya değer tüm özellikler öteki uluslara aittir. Bizim grup için hem yeni bir tarih hem de yeni bir kimlik inşasında kullanılan bir başka kaynak savaşlardır. Savaş hem öteki grubu lanetlemek, hem bizim grubu mitsel bir statüye dönüştürüp kutsamak hem de "biz" duygusunu güçlendirmek için kullanılır. Taç, asa, ulus ve din gibi iktidar kaynakları ulusun biz olarak tek vücut olduğunu ve devletle ulusun bütünleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ortak din, dil, kültür, kahramanlık ve savaş gibi olgular uluslara ruh ve şekil veren unsurlardandır. Savaşlar korku unsuru yaratılan ötekilerden korunmak için kaçınılmaz bir durumdur.

Savaş, ulusal bilincin oluşturulmasında katalizör görevi üstlenir. Ortak bir dil ve ortak kahramanlık mitleri savaş aracılığıyla korku ve "kamusal nefret" olgu ve algıları yaratır. Ulusların kendi kimliklerini keşfetme eğilimini oluşturan, ötekilerle tarihsel, kültürel ve siyasi sınırlarını oluşturan ve korkularla toplumsal bütünleşmeyi artıran temel unsur bu düşmanlık-

lar ve düşmanlarla yapılan savaşlardır. Siyasal iktidarlar ise ulusun bilincinin zayıfladığı dönemlerde bu düşmanlıkları ve savaşları sürekli yeniden uyarlayarak topluma sunarlar. Böylece kültürel bütünleşme arttıkça siyasi bütünleşme de artmaktadır. Ulus fikri, yön duygusu sağlama, topluluk hissi verme ve üstünlük ruhu kazandırma açısından insanları siyasi iktidara bağımlı kılmaktadır. Bireyin ulusuyla tanımlanması ve diğer uluslardan devlet aracığıyla ayrılması karmaşık toplumsal ve uluslararası ilişkileri basitleştirmekte ve devlete sadakat sorununu tamamen çözmektedir. Ulus ve devlet "tek ve bölünmez" bir bütünlüğe dönüşmektedir. Devlet sadece bir siyasi güç değil aynı zamanda yokluğunda ulusun da yok olacağı bir manevi ruh ve ilahi bir kozmik düzendir. Devlet insanların ortak siyasi eyleme birlikte boyun eğmeyi yani egemenliği de ifade etmektedir. Ulus bir siyasi iktidarı vatan parçasında bir arada tutan en asli silahtır ve doğal olarak da onu koruyan ve yaşatan diğer iki silahın yani ordu ve eğitimin ürünüdür. Ordu ulusu diğer uluslardan üstün kılan bir değeri temsil ederken eğitim de ortak dil ve ortak kültür inşa etmeyi temsil etmektedir. Eğitim, ortak anılar, kahramanlık hikâyeleri, antlar, marşlar ve ideolojik söylemlerle ulusun ruhunu kurmaktadır. Bu ruh ulusun toplamından daha fazla bir kutsal değer ifade etmektedir. Bu yüzden uluslar manevi varlıklar, kolektif bireyler ve "Tanrı'ya ait fikirler"dir. Ulus, dinsellik ifade eden bir kutsallık çağrışımı olarak da "yoksa bile inanmanın zorunlu olduğu" bir dogmadır. Her ulus "kutsal ulus"tur.[184] Bu yüzden ulusçuluk teorileri ile dinsel inançlar arasında ortak değerler oldukça fazladır. Her ikisi de korku ve inanç esası üzerinde yol alırlar. Atatürk'ün korku siyasetinin temeline oturttuğu korku ve güvenlik söyleminin kaynağı da bu algıdan kaynaklanmaktadır.

Atatürk, Osmanlı Devleti'nin işgali ve arkasından gelen Kurtuluş Savaşı'nın doğurduğu korkuları siyasal sistemine uyarlamıştır. Kendisini milletini işgal ve esaretten kurtaran (halaskâr) bir lider olarak ifade eden Atatürk, bağımsızlık sorununu düşüncesinin merkezine oturtur. Sık sık tarihi kendisi ile başla-

184 Hagen Schulze, *Avrupa'da Ulus ve Devlet*, s. 111-155.

tan Atatürk, kendisi olmasaydı esaret, kölelik, açlık ve işgal altında olan bir milletten bahseder ve halkını tekrar işgal ile korkutur: "Türk vatanını fethetmek fikrini, Türk'ü esir etmek hayalini umumi, maşeri bir fikir haline koymağa çalışanların da layık oldukları akıbetten kurtulamamış olduklarını gözlerimizle gördük,"[185] diyen Atatürk'e göre "uçurumun kenarında yıkık bir ülke, türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar, yıllar süren savaş, ondan sonra, içeride ve dışarı da saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler. İşte Türk genel devriminin bir kısa diyemi".[186] Atatürk, uçurumun kenarındaki yıkık bir ülkeyi türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalarla yıllar süren savaşlar sonunda kurtarmıştır. Eğer devrimler tamamlanmazsa tekrar aynı uçurumun kenarına ve işgale maruz kalınabilir: "Millet yalnız kendi kolları ve kanıyla değil, aynı zamanda kendi başı ve kendi dimağiyle kazandığı cevher-i hâkimiyet ve istiklali son felakete kadar büyük bir saffet ve gafletle kendisine rehber tanıdığı ve en derin teslimiyetle hafızı hayatı addeylediği eşhas ve eşkale artık emniyet edemez. Millet bundan sonra hayatına, istiklaline ve bütün varlığına bizzat kendisi nigehban olacak ve bütün aktar-ı vatanda yine yalnız kendisi ve kendi iradesi hükümran kalacaktır. Efendiler, Misakı Milli netayici istihsal olunduktan sonra dahi milli iradeyi gevşettiğimiz dakikada büyük mahasalın elden gitmesi muhakkaktır."[187]

Savaş, düşman işgali, yabancı bir güç tarafından yağmaya uğrama korkusu, grup olarak aşağılanmışlık duygusu ve ötekinden nefret etme gibi unsurlar ulusal kimliklerin ve bilincin oluşumunda katalizör rolü oynamıştır. Atatürk'ün sık sık vurguladığı gibi "uçurumun kenarında bir ulus" imajı çizilmeden ve ulusal varlığı tehdit eden bir düşman korkusu yaratmadan ulusal kimlik inşa edilemez. Ulus, kötülüğün sembolü olan düşmanın kutsanmış kurbanı olarak yüceltilmektedir. Düşman, yeniden dirilmiş şeytandır ve ulusal değerleri yok etmeye şart-

185 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 184.
186 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 398.
187 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 326.

lanmıştır. O halde yapılması gereken iç ve dış şeytani odakları ulusal ruhtan dışlamak ve ulusal alandan atmaktır. "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için" ilkesi ile yapılan şeytanlara karşı "ulusal seferberlik" savaşında ise her araç mübahtır. Ulusun ve ulusal bilincin ortaya çıkmasındaki en önemli unsur düşman ve öteki korkusudur. Korku ulusal bilinci ve direnci harekete geçirme ve devlet tarafından kontrol edilme gücü vermektedir. Özellikle yurtseverlik ve milliyetçilik propagandaları ile beyin yıkama işlevi sayesinde ulus sürekli devletin kontrolünde tutulmaktadır. Ulusal bilincin ve ulus fikrinin tüm topluma yayılmasını sağlayacak okullar ve silahlı kuvvetler vardır. Basın ve yayın araçları, partiler, ideolojiler ve dernekler de bu misyonun toplumsal araçlarını oluşturmaktadır. Ulusal bilinci yaratan korku unsurlarından biri de intikam güdüsüdür. Tarihte yaşanmış düşmanlıkların yeniden yaşanmasını önlemenin tek yolu düşmandan intikam almaktır. Ulus, hem içeriden hem de dışarıdan tehdit edildiği için birlik ve bütünlük içinde kalmak gerekir. Bu "kuşatılmışlık korkusunu" yenmek için intikam ateşi sürekli beslenmektedir. Ayrıca toplumun temizliğini ve sağlığını tehdit eden iç parazitlere karşı da sürekli hijyen politikaları uygulanmalıdır. Ulusal birlik ve bütünlüğü tehdit eden ve ulusun hastalanmasına, gevşemesine ve yozlaşmasına neden olan en tehlikeli parazit ise "bireycilik"tir. Ulus, egonun üstünde kutsal bir aşkınlık ve hayatın en önemli ve öncelikli değeri olmalıdır. Bireyin, organizmacı bir algı gereği ulusunun onun için uygun gördüğü işlevi yerine getirmekten, "soyunun kutsal yasasını" izlemekten, "toprağının ve ölülerinin sesini dinlemekten" ve üyesi olduğu daha yüksek bir topluluk (bizim grup) için kendini feda etmekten başka bir seçeneği yoktur. Ulusun ortak mirası, içeride egoizmin yozlaştırıcı etkilerine, dışarıda da düşman kültürlerin sızmasına karşı korunmalı ve savunulmalıdır. Bireycilik, kozmopolitizm ve demokrasi gibi tehditler bir ulusun bütünlüğünü tehdit edebilecek en büyük hastalıklardır. Bu yüzden ulus bir bütün olarak bu tehlikelere karşı içeride ve dışarıda savaşmalıdır. Savaş hem bireyi hem de ulusu yeniden yaratan bir Tanrı'dır. İç ve dış düşman korkusu

ulusal dayanışmayı arttırmak ve devletin ulusu bir "baba" gibi koruyup kontrol etmesi için kullanılmaktadır. Devleti ulusu ile birlikte var kılmak ve yaşatmak için onlara karşı saldırma ihtimali olan her türlü iç ve dış düşmana karşı birleşmek zorunludur.[188] Atatürk'e göre, ulus-devlet ne kadar tehdit altında gösterilirse birleştirici uzlaşma ve dayanışma, doğal olarak da devlete ve lidere sığınma da o kadar artacaktır.

Atatürk, "istiklalin ve hâkimiyetin" bir bütün olduğuna inanarak "istihkak-ı istiklali" her türlü işgal, itiraz, cehalet ve karşı devrimlerin karşısına yerleştirir, sıradan hürriyet taleplerini bile istiklale engel kabul eder ve "istiklalimiz önüne dikilecek olan bütün manileri yıkacak" bir kuvvet ve kudret olarak hâkimiyetten bahseder: "Bu izahatımdan sonra hep beraber enzar-ı ihtiramımızı mutafı vicdanımız olan muhit-i millete nasbedelim. Orada faziletin, vefa ve sadakatın, arzuyu teceddüdün, aşkı hâkimiyet ve istiklalin intifa napezir ateşi yanmaktadır. Bu mukaddes ateş kendi içindeki cehli zulmeti yakacak ve istiklalimiz önüne dikilecek olan bütün manileri yıkacaktır. Efendiler, millet önünde, onun istihkak-ı istiklali önünde, onun liyakat terakki ve teceddüdü önünde her kuvvet, ancak milletin irade ve emeline uymak suretiyle yaşayabilir. Milletin irade ve emeline uymayanların talihi hüsrandır, izmihlaldir. Efendiler, bu muazzam iradenin huzurunda kemali hürmet ve inkıyat ile eğilelim!"[189]

Atatürk, otoriter devlet ideolojisini inşa ederken istiklali hâkimiyeti milliye ile özdeşleştirdikten sonra bağımsız kalabilmenin tek yolu olarak da emniyet ve asayişi öne çıkarır. Eğer bir ülkede asayiş berkemal olmazsa devleti ve milleti işgal etmek için her an hazır bekleyen harici ve dahili düşmanlar fırsat bulabilir. "Benim ilk varid-i hatırım olan mühim nokta asayiştir," diyen Atatürk için "hükümetin hikmet-i vücudu memleketin asayişini, milletin huzur ve refahını temin eylemektir. Bütün memlekette müstekar bir asayişin füyuzanı hükümran olmalıdır. Millet vasi bir huzur ve emniyet içinde müsterih bulunmalıdır. Memleke-

---

188 Hagen Schulze, *Avrupa'da Ulus ve Devlet*, s. 230-252.

189 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 1, s. 328.

timizin herhangi bir köşesinde halkın emniyetini devletin vahdet ve asayişini ihlale tasaddi edenler devletin bütün kuvvetlerini karşılarında bulmalıdırlar."[190] Bu yüzden de "Türkiye devletinin istiklali mukaddestir. O, ebediyen müemmen ve masun olmalıdır. İstiklali devletin, hayatı millet ve memleketin harisi yeganesi ise kahraman ordumuzdur. Zayıf olanların hukukuna hürmetin noksan olduğunu veya hiç hürmet edilmediğini çok acı tecrübelerle öğrendik. Onun için Efendiler, bütün ihtimalatın talebedeceği hazırlıkları yapmakta asla teahhur edemeyiz".[191] Atatürk için devletin varlık sebebi güvenlik, güvenliği tesis edecek güç ordu, orduyu ve milleti koruyacak şey de sürekli teyakkuz halinde bulunmaktır. Çünkü güçlü olunmadığı sürece düşmanların şerrinden ve işgalinden emin olmak mümkün değildir. Tüm bu güvenlik sistemini ayakta tutacak şey ise devlet, millet, meclis, ordu ve liderin bir bütün içinde "göstereceği vahdet ve tesanüt olacaktır".[192] Milli birlik ve uyumluluk içinde ancak bir millet ayakta kalabilir ve dış ve iç düşmanlara karşı gelebilir. Aksi takdirde ülkenin dışarıdan işgal ve içeriden isyanlarla kaosa sürüklenmesi kaçınılmazdır. "Emniyet ve asayişin muhafaza ve tarsini nokta-i nazarı; o derece mühimdir ki ahvali hazıra cidden şayanı memnuniyet olmakla beraber, bu hususta mütemadi alaka ve tatbikatta asla müsamahakâr olamayız,"[193] diyen Atatürk "Cumhuriyet'in emniyet ve asayişin muhafazasına verdiği ehemniyet memleketin her tarafında herkes tarafından hissolunmuş ve mütemadiyen artmakta bulunan semeratı, halkın huzurunu temin eden dereceyi bulmuştur. Gerçi Hakkâri vilayetimiz dahilinde, bazı Nasuri eşkıyasının ika ettiği ağır ceraim, tedbiri mahsusayı istilzam etmiş ise de hadise halkın emniyetinin Cumhuriyet haysiyetinin talep ettiği bir sürat ve katiyetle hallolunmuştur,"[194] ifadeleri ile de asayişin ancak milli birlik ve beraberlik içinde topyekûn seferberlik anlayışı ile gerçekle-

190 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 337.

191 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 337.

192 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 338

193 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 345.

194 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 351.

şeceğini ifade eder. Sadece Hakkâri değil birçok şehirde ortaya çıkan isyanları bastırmanın ve devlete ve millete kasteden düşmanların yok edilmesinin yolu da devlet-millet-ordu-lider özdeşliğini gerçekleştirmektir. Yoksa "böyle bir seviyeye malik olmayan fertler ve böyle fertlerden mürekkep milletler hiçbir dakika hakiki bir devlet teşkil edemezler. Böyle milletler birer fesat ocağı olurlar".[195] Nasıl ki dış ve iç düşmanlar vahdet ve tesanüt içinde topyekûn bir halde cumhuriyete saldırıyorlarsa "Cumhuriyet ve medeniyetin başlıca nimeti olan huzur ve asayişin takrir ve teyidi için" devletin de yapması gereken topyekûn seferberliktir: "Şarkı irticaının istilzam ettiği ıslahkarane tedbirler isabetle ve muvaffakıyetle tatbik edilmiştir. Bu tedbirler vatandaşlarımızın içtimai ve iktisadi hayatları üzerinde, sükun ve refah gösteren tesirlerini şimdiden hissettirmektedir."[196] Topyekûn seferberlik sadece savaşmakla değil aynı zamanda dış ve iç düşmanlara karşı topyekûn bilinçlenmeyle mümkün olacaktır: "Acı, kara günlerden sonra milletin içine düşürüldüğü ölüm mezarından kurtulması, milletin bu günkü mevkii şerefini bulması hakkında şükrü mahmedete layık, teşebbüsat ve faaliyette bulunan arkadaşların gayelerine varmakta muvaffak olabilmesi ancak milletin münevverlerinin milleti her hadisede, her vak'ada tenvir ve irşad eylemleri, milleti daima hedefi umumiye tevcih eylemleri sayesinde mümkün olmuştur."[197]

Her ne kadar istiklal elde edilmiş hâkimiyet-i milliye tesis edilmiş ve müstekâr bir otorite inşa edilmiş olsa da "düşmanlarımız o kadar çok ve kalplerinde, vicdanlarında ve kafalarında aleyhimize besledikleri hissiyat ve efkâr o kadar kavidir ki, elde ettiğimiz bu kadar muzafferiyet ile o hissiyat ve efkârın bertaraf edildiğini zannetmek gaflete düşmek olur".[198] Gaflete düşmek yerine "milletleri yükselten bir amile dayanmak gerekir; intikam hissi. Milletlerin kalbinde hissi intikam olmalı. Düşmana merhamet acz ve zaaftır. Bu, insaniyet göstermek değil,

---

195 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II s. 146.

196 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 362.

197 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 159.

198 *Atatürk'ün Söylev ve Demecleri*, Cilt II, s. 120.

insanlık hassasının zevalini ilan etmektir".[199] Atatürk dış düşmanları yenmenin yolunun intikam hissi ile bilenmiş "milletin azmi tesanüdü ve hamaseti" olduğunu belirtir. Dış düşmanların amacı olan işgal ve kaostan kurtulmanın yolu milli birlik ve beraberliktir: "Harici düşmanı bu hale, milletin birliği ile getirdik. Lakin düşman yalnızca hariçte değildir. Dahilde de bu milletin hayaliyle oynamak isteyen düşmanlar var. Harici düşmana karşı ittihaz ettiğimiz tedabiri, gösterdiğimiz birliği dahili düşmana karşı da daha şiddetle, daha teyakkuzla göstermeliyiz. Süngüyle, silahla, kanla istihsal ettiğimiz zaferden sonra, irfan, ilim, fen, iktisadiyat gibi sahalarda muzaffer olmak için çalışacağız."[200] Fakat Atatürk'ün asli amacı olan otoriter devlet ve medeniyet yolunda sadece "bizi o gayeye varmaktan men eden ve bizi bir müstemleke haline koymak için terakkimizi istemeyen kuvvet harici düşmanlar" yoktur. Bir de "bunlardan daha muzir, daha mühlik, aklı ermeyen cahiller, memleketi sevmeyen fenalar ve hakikati görmeyen körler sınıfı vardır ki bunlar da içimizden çıkan hainlerden" oluşan iç düşmanlardır. O halde Atatürk'e ve millete düşen tek görev; "Bütün bu basit fakat hayati hakikatleri bilerek, bilmeyenlere de yolu ile veya zor ile anlatarak gayemize"[201] yürümek olacaktır.

Atatürk, dış düşmanları yenmenin yolunun, milli birlik ve beraberlik içinde ordu-millet-lider el ele sürekli intikam ve savaş halinde teyakkuz yönetimi olduğunu belirtir. Hegel'i çağrıştırır bir şekilde halkın sürekli dış düşman ve savaş ile vahdet ve tesanütünü sağlamayı ve orduya ve lidere sığınılmasını amaçlayan Atatürk, bunlardan daha tehlikeli olan iç düşmanı ise "yolu ile veya zor ile" yok etmenin yöntemlerini belirler. Bu bağlamda iç düşmanları kontrol etmek için yargısal denetimi, onları yok etmek için Takriri Sükun ve İstiklal Mahkemelerini, sürekli ileri hamleler için inkılapları, halkı birlik ve bütünlük içinde tutmak için tek parti iktidarını ve halkın dimağını şekillendirmek için de eğitimi yeni savaş silahları olarak savaş ala-

---

199 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 121.

200 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 139.

201 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 136.

nına sürer. Atatürk'e göre korkulardan korunmanın tek yolu "sonsuz uyanıklık"tır. Sürekli teyakkuz durumu önce güç kullanımını meşrulaştırır sonra da korkunun yarattığı felç durumunun büyümesini ve yayılması sağlar. Mutlak kötülük üzerine kurgulanmış ve inşa edilmiş ötekiler korkusu bir şeytanlaştırma söylemi içerisinde her türlü devlet şiddetini de meşrulaştırır. Böylece devlet, kendi histerisini toplumu da yaymış olur. Devlet, tüm bu korku düzeni içerisinde sadece siyasal bir sınır değil aynı zamanda ahlaki bir sınır inşa eder. Böylece bu sınırın ötesine geçen ötekilerle savaş amacını meşrulaştırır. Devlet, bu ahlaki sınırı topluma ilan edip kendi iktidar alanını ve toplumsal korku muhayyilesini de düzenler. Aslında, siyasal iktidarın varlığı ve meşruiyeti böylece ötekilerin varlığına bağlanır. Öteki tüm kötülükler, şeytanlar, düşmanlar, korkunç unsurlar ve sapık davranışlar siyasal ve toplumsal düzenin pürüzsüz, uyumlu, birlik ve beraberlik içinde sürdürülmesi için asli zorunluluklardır. Çünkü ancak siyasi ve ahlaki düzen toplumsal değer ve normları tehdit eden unsurların temizlenmesiyle sürdürülebilir. Öteki korku unsurlarının, kişilerin veya davranışların toplum için bir tehdit olduğunun ilanıyla birlikte ilgili korkular ve kötülüklerin cezalandırılması sağlanır. Bu "kamusal ipe çekme" eylemidir. Cumhuriyet döneminde bazı şehirlerdeki halkın "toplu şekaveti" üzerinden yaşanan toplu yargılamaların ve cezalandırmaların özünde de bu "kamusal ipe çekme" durumu vardır. Siyasal iktidar kavgası, gerçek tehdit ve hakiki kötünün ne ya da kim olduğuna dair kavgadır. Doğal olarak sürekli kullanılan korku kaynağının unsurları da "damgalama", "yaftalama", "dışlama", "şeytanlaştırma", "temizleme" veya yok etme gibi eylemlerdir. Belirli bir durumu ve bu durumdan sorumlu oldukları iddia edilen insanları, grupları, davranışları siyasal ve toplumsal bir problem ve korku unsuru olarak tanımlama ve kendisine karşı sürekli teyakkuz halinde olunması gereken bir düşman olarak damgalama ve yaftalama her siyasal iktidarın başvurduğu bir yöntemdir. Başta eğitim, propaganda ve kitle iletişim araçları olmak üzere tüm bu destekleyici kültürel çevre unsurları aracılığıyla siyasal iktidar,

gerçeklerin korkutucu görünümünün toplumda kök salmasını sağlar.[202] Bu düzene itiraz edenler ise devletin cezalandırıcı eli olan mahkemelerin kahhar gücüyle tanışırlar. "Devlet ebed müddet" anlayışı gereği devrimlerin ve devlet otoritesinin tesisi ve iç düşmanların yok edilmesi için öncelikli olarak Takriri Sükun Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri birer devrim mahkemesi olarak işlev görecektir. Devrim mahkemelerinin öncelikli amacı ise korku düzenini tüm ülkeye ve her bir bireyin ruhuna sirayet ettirmek olacaktır.

> Şark vilayetlerimizin bir kısmında ihdas edilen umumi edilen umumi müfettişlik isabetli ve faydalı olmuştur. Cumhuriyet kanunlarının emniyetle sığınılacak yegane yer olduğunun anlaşılması bu havalide huzur ve inkişaf için esaslı bir mebdedir.[203]
>
> Geçen yılımız, mühim hadiselerle doludur, senelerden beri hariçte beslenen fesat ve tecavüz emelleri, bu sene şark vilayetlerimizde, vatandaşlarımızın huzurunu bozan vakalara sebep oldu. Teferruatını bildiğiniz bu hadiseler vatan düşmanlarını ümitsiz kılan neticelerle bitirildi. Bu neticeleri, vatandaşların cumhuriyeti müdafaa için gösterdikleri alaka ve hassasiyete ve cumhuriyet ordu ve jandarmasının iftihar edeceğimiz dirayet ve cesaretine borçluyuz. Bu yüzden şehit olan vatandaş ve askerlerimizin hatıralarını hürmet ve minnetle yadederim. Ordu ve jandarmamızı idare edenlerin asgari külfetle vatanı gaileden kurtaran tedbirlerini, fedakârlıklarını ve vazife başında bulunan mülkiye memurlarımızın gayretlerini teşekkürle zikrederim. Geçen hadiseler Cumhuriyetin kuvvetini, resanetini, bir daha göstermemiştir. Bu hadiseler vatandaşların her türlü saadet ve huzurunun Cumhuriyet kanunlarında ifade olunan milli birlikte mündemiç bulunduğunu, vatan haricinden hiçbir iğfal ve tahrikin olmıyacağını da anlamıştır ümidindeyim.[204]

---

202 Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, s. 22-27.

203 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 373.

204 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 382.

> Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu şekavet hadiseleri muayyen bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş o mıntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur. Cumhuriyetin feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakilerde tamamiyle istifade edecekler.[205]

Başta anayasa olmak üzere hukukun, yargının ve mahkemelerin görevi devleti ve cumhuriyeti liderinin emrettiği çerçevede korumaktır. Gerek anayasa, gerek yargı, gerek mahkemeler gerekse liderin düsturları "milletçe Nusus-ı Kuraniye mertebesinde mühim"[206] kabul edilmek zorundadır. Tüm bu düsturlar Kuran hükümleri mesabesinde olup hem kutsal, hem mutlak hem de asla değiştirilmez hükümlerdir. Bu yüzden bu kutsallığı ve mutlaklığı temsil eden yargı ve mahkemeler devletin bir ideolojik baskı ve kontrol aracı olarak "cumhuriyetin asalet ve mevcudiyetini, hükümetin itibar ve nüfuzunu müdafaa" edecek ve yargı kurumlarının (adliyemizin) "yüksek iktidarı sayesindedir ki, cumhuriyet, mukadder tekamülü takip edebilecek ve türlü şekil ve kisvedeki tecavüzlere karşı vatandaşın hukukunu ve memleketin nizamını masun tutabilecektir".[207] Bu yüzden de "milletimizi inhiraf ettirmek isteyenlere karşı, bizzarure, vazettiği Takrir-i Sükun Kanunu, bu şiarın asarındadır. Bu kanunun; ıslahat-ı umumiyenin iyi anlaşılmasına, hüsnü tatbikına alelumum ve istikrarın husulüne ve devlet nüfuz ve haysiyetinin takrir ve teyidine ne derece nafi olduğu meydandadır. Takrir-i Sükun Kanunu'nun alelumum fena hareketlere ve suiistimallere karşı hürriyet-i efkar ve matbuatı asla takyidetmediği müsellemdir. Bu hutut dahilinde tatbik edilmekte bulunan Takrir-i Sükun Kanunu'nun, milletin hayatı için asıl olan huzur ve emniyetin, ıslahat ve inkılabatın, müdafaa ve teyidi gibi esasat-ı hayatiye, iktiza ettirirse münasip bir müddet

---

205 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 424.

206 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 87.

207 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 384.

daha idame-i meriyet-i Büyük Millet Meclisince derpiş ve mütalaa edilmeye şayandır".[208] Bu uygulamalar kendisine Fransız Devrimi sonrası jakoben uygulamaları örnek almış bir lider ve devlet anlayışı için oldukça doğaldır. Yukarıdaki alıntılardan anlaşılacağı üzere "şark vilayetlerimiz", başta İzmir ve Menemen olayları olmak üzere "garp vilayetlerimiz", çeşitli "Anadolu vilayetlerimiz", Hakkâri, Dersim bölgesi gibi birçok vatan toprağında "mühim hadiselerle dolu" isyanlar ortaya çıkmıştır. Bu isyanların hepsi de haklılık gerekçelerinin olup olmadığına veya hukuki muhakeme esaslarına bakılmaksızın suçlu ilan edilen "hariçten beslenen fesat ve tecavüz emelleri", "vatandaşlarımızın huzurunu bozan vakalar", "vatan düşmanlarının çabaları", "vatanı gaileye sokmak isteyenlerin son çırpınışları", "vatan haricinden iğfal ve tahrik edilen saldırılar", "cumhuriyetin feyzinden istifade edemeyen cahiller", "milletimizi inhiraf ettirmek isteyenlerin türlü şekil ve kisvedeki tecavüzleridir". "Cumhuriyet kanunlarının emniyetle sığınılacak yegane yer olduğunun anlaşılması", "huzur ve inkişaf için esaslı bir mebde olması", "vatan düşmanlarının ümitsiz kılınması", "vatandaşların cumhuriyeti müdafaa etmek için gösterecekleri alaka ve hassasiyetin artırılması", "cumhuriyet ordu ve jandarmasının iftihar edeceğimiz dirayet ve cesarete ulaşması", "vatanın gailelerden kurtarılması", "düşmanlara karşı tüm halkın birliğinin sağlanması", "cumhuriyetin kuvvetinin herkese gösterilmesini", "vatandaşların her türlü saadet ve huzurunun cumhuriyet kanunlarında ifade olunan milli birlikte mündemiç bulunduğunun idrak edilmesi", "vatan haricinden hiçbir iğfal ve tahrikin bu milli birliği yıkamayacağının anlaşılması", "her türlü toplu şekavetin Tunceli örneğinde olduğu gibi şiddetle bertaraf edileceğinin herkesçe görülmesi", "cumhuriyetin feyzinden yurdun diğer evlatları gibi bu isyankârların da yolu ile veya zorla istifade etmelerinin sağlanması", "ıslahat-ı umumiyenin iyi anlaşılması", "devlet otoritesinin ve istikrarın sağlanması", "devlet nüfuz ve haysiyetinin takrir ve teyit edilmesi", "hürriyet-i hususi, hürriyet-i efkar ve matbuatın haddinin bildirilme-

208 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 364.

si", "hürriyetin, medeniyetin ve cumhuriyetin ilke ve değerlerinin suiistimallerine fırsat verilmemesi", "milletin hayatı için asıl olan huzur ve emniyetin, ıslahat ve inkılabatın, müdafaa ve teyidi gibi esasat-ı hayatiyenin idame ettirilmesi", "hain dimağların terbiye edilmesi" için şiddet uygulamak ve kan dökmek kaçınılmazdır. Unutulmamalıdır ki, "kan ile yapılan inkılaplar daha muhkem olur, kansız inkılap ebedileştirilemez". Devlet-millet-lider bütünlüğünü, milli birlik ve beraberlik gücünü, medeniyet ilerleyişini ve cumhuriyetin feyizli yolunu karartmak, kapatmak ve ortadan kaldırmak isteyen bu fesat ve kaos girişimlerine karşı yapılması gereken tek şey de kan ve kanun dökerek "cumhuriyetin mahkemelerinin kahhar pençesi ile onları yok etmektir".

Atatürk'ün modern ulus-devlet anlayışı plüralizmden ziyade birlik, dirlik ve bütünlük içerisinde bir düzen inşasını ifade eder. Bu yüzden Atatürk için en büyük korku unsuru milli birlik ve beraberliği bozacağına inandığı etnik, dini, mezhebi, ideolojik ve sınıfsal farklılıklardır. Atatürk, Osmanlı'nın bu farklılıklardan dolayı yok olduğuna inandığı için tüm farklılıkları devlet ve cumhuriyet için tehdit olarak görür ve bu unsurları ötekileştirir. Kurulan yeni sistem devlet ve ötekiler arasındaki çatışma/korku durumudur. Ötekiler devletin ve milletin varlığı, birliği ve bütünlüğünün korunmasının da ana korku unsurudur. Devlet ve millet için neyin doğru olduğunu bilen siyasal akıl "ortak iyi" ekseninde kurulan genel iradeyi bozacak unsurları yok etme üzerine kurulur. Öyle ki modernleşme ile koşut olarak yükselen Türk milliyetçiliği milletin bölünebileceği korkusu üzerine oturtulmuştur.[209] Bu yüzden de modernleşme ve devlete yönelik muhalif oluşumlar ve girişimler Atatürk'te devlete veya vatana ihanetten çok "milleti bölme" ve "bölücülük yapma" şeklinde suçlanmışlardır. Bu ilişkilerde ise siyasal ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak "güven" ilişkisi yerini yabancılaşmaya bırakmıştır. Sosyal sermaye ile devlet sermayesi arasında oluşması beklenen "güven", yerini "ötekilerle savaş", "korku siyaseti" ve "sürekli teyakkuz" (güvenlik

209 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 186.

sendromu) ilişkisine bıraktığı zaman ise bu iki sermaye arasında tıkanan birey, toplum, sivil ve siyasal kurumlar ikiyüzlü bir siyasal söylem ve eylem dünyasında yaşamak zorunda kalırlar. Türk modernleşme sürecinde topluma ve toplumsal değerlere/sosyal sermaye olan devlet kaynaklı güvensizlik (iç düşman anlayışı), halkın demokratik tercihlerine, halkın siyasal katılımına, sosyal hareketliliğine, kültürel farklılığına, dinsel tercihlerine, ekonomik beklentilerine yönelik müdahalelere kaynaklık etmektedir. Devletin toplumuna yönelik "iç düşman" tasavvuru altında modernleşme de bir nevi sosyal sermayeye yönelik "savaş" sürecini temsil etmektedir. Doğal olarak da hayata hâkim olan dil siyasetin dili değil savaşın ve korkunun dili olacaktır. Bu yüzden Atatürk'ün korku siyasetinde belirgin bir şekilde kullanılan milli birlik ve bütünlük teması sürekli bir iç ve dış tehdit ve savaş söylemleri ile iç içe işlenir. Atatürk'te milli birlik ve beraberlik miti devlet-millet özdeşliğiyle sonuçlanır. Güçlü millet, güçlü devlet argümanı millet ve devlet işlerinde bireysel girişimleri dışlamış, devleti "siyasi ve fikri hayatta olduğu gibi iktisadi işlerde de" belirleyici ve düzenleyici kılmıştır. Kemalizmi sembolize eden altı ok; güçlü millet, güçlü devlet ideolojisinin ilkeleri şeklinde somutlaşmıştır. Özellikle devletçilik, milliyetçilik ve halkçılık ilkeleri devletin organizmacı ve korporatist eğilimini temsil etmektedir. Korku siyasetinde de ortak olarak gördüğümüz organizmacı toplum görüşü ile sınıf farklılıklarından kaynaklanan korkular ve sorunlar aşılmaya çalışılmış, her alanda millet ve devlet birliği ve bütünlüğü vurgulanmıştır. Cumhuriyetin amacı olan homojen (yekpare) siyasal ve toplumsal yapının dağılmasından korkulduğu için her alanda "vahdet ve tesanüt" içinde bir düzen inşası öngörülmüştür. Bu yüzden de "Türkiye Cumhuriyeti halkın ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için işbölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telakki etmek esas prensiplerdendir. Çiftçiler, küçük sanayi erbabı ve esnaf, amele ve işçi, serbest meslek erbabı, sanayi erbabı ve tüccar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması, diğerinin ve umu-

mi camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Türk Devleti'nin bu prensiplere istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur".[210]

Devlet otoritesinin tesisi, milli birlik ve beraberliğin sağlanması, cumhuriyet devrimlerinin yerleştirilmesi ve bunlara karşı kaos yaratmak isteyen iç düşmanların yok edilmesi için kan ve kanunlarla mücadeleden sonra ikinci adım olarak bütün halkı örgütleyecek, bilinçlendirecek, cumhuriyetin feyizli yolunu anlatacak, vahdet ve tesanütü sağlayacak bir tek parti iktidarına ihtiyaç vardır. Dış ve iç düşmanlar çeşitli gailelerle milleti ve devleti parçalamak istiyorsa yapılması gereken tek bir lider, tek bir parti ve tek bir millet olarak bütünleşmektir. "İşte bu hakikatın istilzam ve icbarı üzerinedir ki, bütün sunufu yekdiğerine lazımı gayrı müfarik olan, çünkü menfaatleri de yekdiğerlerinden tehalüf eylemeyen, halkımızın müşterek ve umumi olan menafi ve saadetini temin için 'Halk Fırkası' namı altında bir fırka teşkili tasavvur edilmektedir. Fakat milli maksatlardan ziyade şahsi menfaatler esnasına müstenit siyasi teşekküllerden ve bu teşekkülatın iğfallerinden, müsademelerinden tevellüt etmiş olan tarzların elan cezasını çekmekte olan milleti aynı mahiyette birtakım bisut iştigallere sevk etmek kadar kebairden günah yoktur. Bu ifade ile beyan edilmek istenilen şudur ki, ismi fırka olan halk teşekkülünden maksat evladı milletten bir kısmının, sunufu ahaliden bazılarının, diğer evlad ve sunufun zararına menafiini temin etmek değildir. Belki birbirinden ayrı ve hariç olmayıp halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttehit bir surette müşterek ve umumi olan refahı hakikiye isal için faaliyete getirmektir. Vuku bulunması lazım gelen mesainin tarz ve derecesi hali tabiisini bulmuş, herhangi bir milleti emniyet ve huzur içinde takip ettiğin tarzdan ve dereceden başkadır. Çok fazladır. Çünkü millet ve memleketimiz en büyük ve bütün cihanda hayretbahş zaferlerinden sonra dahi emniyet ve huzur içinde kendini göstereme-

210 *Ulus* gazetesi, 07.05.1985.

mek bedbahtlığına mahkûmdur. Mazi karanlık ve meş'um mazi millete ancak böyle bir miras bırakmıştır."[211]

Kemalist devlet ideolojisinde sınıfların reddi, işbölümü ve solidarizm en büyük korku unsuru olan zayıf devlet bünyesini güçlendirme amacı taşımaktadır. Kemalizme göre, toplumsal düzen ve uyumun sağlanması için sınıfsal farklılıklar işbölümü farklılıklarına indirgenmektedir. Bu organizmacı modelde toplumsal eşitsizlikler çalışma zümreleri içerisindeki eşitlikle örtülmeye çalışılmaktadır. Kemalizmde eşitlik, bireyin özgürleşmesinin bir ifadesi ve koşulu değildir. Tam aksine eşitlik ve özgürlük Hegel'de olduğu gibi birey ve zümrelerin devlet organizmasına uyum gösterme ve itaat etme gerekleri şeklinde ele alınmakta ve bunu bozacağına inanılan çok partili demokratik düzen tehdit olarak algılanıp tek parti "milletimizin şeraiti" açısından zorunlu görünmektedir. Atatürk tek partiyi milli birlik ve beraberlik "hakikatinin istilzam ve icbarı" açısından kaçınılmaz olarak görür. Ona göre, "bütün sunufu yekdiğerine lazımı gayrı müfarik olduğu", "sınıfların menfaatleri de yekdiğerlerinden tehalüf eylemediği", "halkımızın müşterek ve umumi olan menafi ve saadetinin temini", "milli maksatlardan ziyade şahsi menfaatler esnasına müstenit siyasi teşekküllerden ve bu teşekkülatın iğfallerinden, müsademelerinden tevellüt etmiş olan tarzların elan cezasını çekmekte olan milleti aynı mahiyette birtakım bisut iştigallere sevk etmek kadar kebairden günah olmadığı", "halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttehit bir surette müşterek ve umumi olan refahı hakikiye isal etmek" için "Halk Fırkası namı altında bir fırka teşkili tasavvur edilmektedir". Bu tek parti sadece sınıflar arası menfaat birliğini ve mesleki dayanışmayı sağlamakla yetinmeyip "bütün milleti tenvir ve bütün millete delalet vazifesiyle mükelleftir". "Adi ve alelade politikacılık yaparak milleti parçalamak" "nankör insanların yapacağı hıyanettir". Çünkü devlet kaosa karşı müstakar bir düzene, "memleket de mütesanit bir vahdete muhtaçtır".[212]

---

211 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 64.

212 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 235.

Atatürk, ütopyası olan muasır medeniyet ve ideolojisi olan otoriter modern ulus-devlet inşasını tehdit edecek her türlü iç ve dış düşman tasavvuruna karşı milli birlik ve beraberlik hedefi ve miti doğrultusunda "ileri, daima ileri" gitmek gerekliliğini vurgular. Atatürk için muasır medeniyet ütopyası ve ona ulaşmak için yapılan inkılaplar ideolojik ve paradigmik bir anlam bütünlüğü içinde ele alınır. Bu yüzden muasır medeniyet ve inkılaplar bir ütopyanın gerçekleştirilmesinin değil bu amaçtan "daha vasi bir tahavvülü ifade ederek" toplumun lider ve devlet aracılığıyla ve öncülüğüyle kontrol altında tutulmasının, yönetilmesinin ve düzenlenmesinin bir ideolojik söylem ve eylem kaynağıdır. Bu yüzden Atatürk, korku siyasetinin üçüncü halkası olarak inkılapları sürekli bu amaçla dile getirir. O halde "Türk inkılabı nedir? Bu inkılap, kelimenin vehleten ima ettiği ihtilal manasından başka, ondan daha vasi bir tahavvülü ifade etmektedir. Bu günkü devletimizin şekli, asırlardan beri gelen eski şekilleri bertaraf eden en mütekamil tarz olmuştur. Milletin, idame-i mevcudiyeti için efradı arasında düşündüğü rabıtai müştereke, asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini tebdil etmiş, yani millet, dini ve mezhebi irtibat yerine, Türk milliyeti rabıtasiyle efradını toplamıştır. Millet, beynelmilel umumi mücadele sahasında sebebi hayat ve sebebi kuvvet olacak iklim ve vasıtanın ancak muasır medeniyette bulunabileceği, bir hakikati sabite olarak umde ittihaz eylemiştir".[213] İnkılaplar, milleti hayata bağlayan, onu güçlü kılan, milleti bölen her türlü farklılığa karşı onu Türk milliyeti bağı ile homojenleştiren, eskiye dayalı tüm bağları ve şekilleri "bertaraf eden en mütekamil" yol ve yöntemdir. Bu bağlamda Atatürk'ün yaptığı "inkılapların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkaliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir. Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki, en doğru hakikat hakikatı medeniyettir. Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak insan olmak için kâfidir. Rüesayı tarikat bu dediğim hakikati bütün vuzuhiyle idrak edecek ve ken-

213 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 249.

diliklerinden derhal tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık vasılı rüşt olduklarını elbette kabul edeceklerdir".[214] Bu "mütekamil" "hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek", "milletin dimağını paslandıran, uyuşturan zihniyetler ve hurafeleri kamilen tard etmek", "hatvelerini, atılan medeniyet ve teceddüt hatvelerine uydurmak istemeyenleri bedbaht etmek" ve "milleti iğfal edeceklerini ümit edenleri hüsrana uğratmak"[215] "zaruridir".

Atatürk için "yeni" muasır medeniyet yolunda ve otoriter devlet ideolojisinin önündeki en büyük engel "eski" idi. Eskiye ait her türlü zihniyet ve şekil tarumar edilmesi ve tardolunması gereken mutlak kötülüklerdi. Bu açıdan da "eski"yi yok edip "mütekamil yeni"yi topluma ve vatandaşların dimağlarına zerk etmek için dördüncü adım olarak "tabula rasa" yapmak "zaruri" idi. İşte bu yüzden Atatürk için en büyük ideolojik "tabula rasa" ve endoktrine aracı eğitimdir. Atatürk'te eğitimin amacı muasır medeniyet ütopyası ve otoriter ulus-devlet ideolojisini hâkim kılacak bir kültürel toprak yaratmak ve ona uygun bitkiler yetiştirmektir: "Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin payidar neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir. Milletimizi hakiki saadet ve selamete isal etmek istiyorsak bizi ölümden kurtaran hayata götüren bu günkü şekli idaremizin ebediyetini istiyorsak, bir an evvel büyük, mükemmel, nurlu bir irfan ordusuna malik olmak zaruretinde bulunduğumuzu inkar edemeyiz."[216] Aksi takdirde toplumsal hafızanın "tabula rasa"sı için yapılacak tüm müdahaleler ve zorlamalar toplum tarafından kabul görmeyebilir. O halde yapılması gereken "eski"yi mutlak kötülük mitosu haline dönüştürüp her türlü devlet düzenlemesinin bir meşruiyet aracı olarak kullanmak ve aynı zamanda geçmiş, bugün ve geleceği de ipotek altına alan bir siyasal mitos olarak korku işlevi yüklemektir. Ancak "eski" sürekli bir korku tehdidi olarak ruhlarda yaşatılırsa mu-

214 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 225.

215 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 234.

216 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 168.

asır medeniyet adına yapılan her şey meşru kılınabilir. Bu ipotek sadece tasavvur düzeyinde kalmayıp, siyasetin ve toplumun her alanındaki davranış şekillerine ve reflekslere de sirayet eder. Devlet ve millet için neyin doğru ve mütekamil olduğunu bilen bu süreç yeni bir toplum ve toplumsal hafıza yaratma iddiasının "toplum için neyin doğru olduğunu bilmek" şeklindeki tezahürünü ve buna bağlı olarak toplumsalın "ortak bir iyi" ekseninde kurulma iradesini bozacak "eski" ile yaftalanan tüm unsurları yok etme üzerine kurulur. Bu yüzden de toplumsal hafızanın yeniden inşası sürecinde "korku" mitosları "eski" genellemesi ile devreye sokulmuştur. Çünkü ancak korku sayesinde toplum, hafızasının yenilenmesine hazır hale getirilebilir ve gerçek ile yalan, eski ile yeni arasındaki fark yok edilebilir. Toplumsal hafıza ile devlet arasında oluşması beklenen "güven", yerini korkularla meşrulaştırılmış "eski ile savaş" veya "sürekli teyakkuz" (güvenlik sendromu) ilişkisine bıraktığı zaman ise bu iki hafıza arasında tıkanan birey, toplum, sivil ve siyasal kurumlar yalanlar arasında ikiyüzlü bir siyasal söylem ve eylem dünyasında yaşamak zorunda kalırlar. Korku siyasetinin asli amacı da budur. Tarih, kültür, din ve gelenek kaynaklı "eski" toplumsal hafıza ile ideoloji, devlet ve korku kaynaklı "yeni" devlet yapısı karşılıklı güvensizliği besler. Topluma ve toplumsal değerlere/sosyal sermayeye "eski" korkusu ile yaratılan devlet kaynaklı güvensizlik, halkın tercihlerine, halkın siyasal katılımına, sosyal hareketliliğine, kültürel farklılığına, dinsel tercihlerine, ekonomik beklentilerine yönelik müdahalelere de kaynaklık etmektedir. Devletin toplumun değerlerini "eski" olarak kabul edip onu "iç düşman" olarak tasavvuru altında muasır medeniyet de bir nevi sosyal sermayeye ve onu yaratan ve sürdüren toplumsal hafızaya veya topluma karşı bir savaştır.

Atatürk, dış düşmanlardan biri olan "Yunanları" nasıl "tepeleyip onlara galebe çalmışsa" iç düşman olan "eski" düzen özlemcilerine karşı da aynı sonu müjdelemektedir. Yeter ki bu büyük savaş çağrısına millet "ordusuyla", "ilim ve irfan erbabıyla", "irfan ordusuyla", "genciyle", "memurlarıyla", "mebuslarıyla", "işadamlarıyla", "fen adamlarıyla" birlikte liderinin/

başkomutanının izinde katılsın. Bu sadece ordunun yapacağı kısmi bir mücadele değildir, bu dış düşmanlardan daha tehlikeli olan milli birlik ve beraberliği bozarak kaos yaratmak isteyen iç düşmanlara karşı milli seferberlik ve "topyekûn savaş" ilanıdır: "İşte meydan. Ordu vazifesini yaptı. Memleketin ilim ve irfan erbabı, memurları, mebusları, işadamları re'silara geçtiler. Kendilerini göstersinler. Bu vatanı hür ve mesut hale getirsinler. Biz pek müthiş ve biaman düşmanlara göğüs gerdik. Nihayet galebe çaldık. Bu günkü idari müşgülatımız vakıa pek büyüktür. Fakat çalışmakla biz bunları da Yunanları olduğu gibi tepeleyeceğiz ve nihayet galebe çalacağız. Bu gayemizin istihsali için 5-10 sene kâfi değildir. Bu günkü memurlarımız, fen adamlarımız, ilmimiz ve kudretimiz de kâfi değildir. Galebe yavaş yavaş hasıl olacak ve memleket yetiştireceği memurlariyle, fen adamlariyle, aşariyle nihayet birçok sene sonra sulh ve ıslahat vadisinde muzaffer olacaktır."[217]

Ordu, dış düşmanları işgal korkusundan koruyarak görevini yapmıştır. Sıra milletin dimağını paslandıran ve iğfal eden akıl işgallerine karşı yeni bir irfan ordusu kurup eğitim savaşının seferberliğine çıkmaktır. Eğer, "milletimizi hakiki saadet ve selamete isal etmek istiyorsak bizi ölümden kurtaran hayata götüren bu günkü şekli idaremizin ebediyetini istiyorsak, bir an evvel büyük, mükemmel, nurlu bir irfan ordusuna malik olmak zaruretinde bulunduğumuzu inkâr edemeyiz".[218] Devletin ve cumhuriyetin muhafızları sadece ordu değildir. Asıl koruyucu sınıf, irfan ordusunun yetiştirdiği genç emir erleridir. Bu erler bilmelidir ki, "mevcudiyeti milliyemize düşman olanlarla dost olmayalım. Böylelerine karşı bir Türk şairinin dediği gibi; 'Türküm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi' diyelim. Düşmanlarımıza bu hakikati ifade ettiğimiz gün, kanaatimize, mefkûremize, istikbalimize yan bakan her ferdi düşman telakki ettiğimiz gün milli benliğe uzanacak her eli şiddetle kırdığımız, milletin önüne dikilecek her haili derhal devirdiğimiz gün, halası hakikiye vasıl olacağız. Ve sizler gibi münev-

217 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 170.

218 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 168.

ver, azimli, imanlı gençler sayesinde bu halasa vasıl olacağımıza emin olabiliriz".[219]

Atatürk, milletin "asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini tebdil etmiş, dini ve mezhebi irtibat yerine, Türk milliyeti rabıtasiyle efradını toplamıştır". Böylece gençliği tek bir rabıtaya müntesip kılan Atatürk eskiye dair tüm değer, ilke ve şekil yerine Türklük kimliğini inşa etmiştir. Atatürk'ün Türklüğü tek ulusal kimlik kabul etmesi evrensel ve yerel kimlik ve değerlerin dışlanması ile sonuçlanmaktadır. Ayrıca Kemalist pozitivist dönüşümde yeni bir ulus yaratma projesi gereği "Yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiye, milli terbiyedir,"[220] denerek gençliğin ulusal ahlak, ulusal terbiye ve ulusal bilinç etrafında şekillendirilmesi, böylece devletin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Yeni nesil devletin otoritesinin ve önderin kutsallığının üzerine inşa edileceği bir toprak hükmündedir. Çünkü korku siyasetinin ürettiği eğitim nasıl ki Platon'da olduğu gibi "akıllı, uslu, devletine ve önderine bağımlı" gençlik isterse, Atatürk'te de "devlet, asayişi temin etmek için, memleketi müdafaa eylemek için, sıhhati yerinde, gürbüz ve anlayışları, milli hisleri, vatan muhabbetleri yüksek vatandaşlar" istemektedir. Muasır medeniyet yolunda, komutanının izinde, ideolojinin hizmetinde ve korku siyasetinin ortasındaki bu gürbüz erlerden oluşan gençlik ordusunun birinci vazifesi "Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir". Fakat gençlik ordusu korkmalıdır ki, onları bu mütekamil yoldan, bu mütekamil hazineden "mahrum etmek isteyecek, dahilî ve haricî bedhahlar olacaktır. İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şerâitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabi-

219 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 147.

220 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 200.

lirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr-ü zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir". Atatürk, korku siyaseti gereği korku unsurları ile tehdit ettiği ve "bütün umudum" dediği gençlik ordusuna savaşmak için de umut vermektedir. Tüm korku siyasetlerinde olduğu gibi Atatürk de bilmektedir ki, korku ve umut arasında bir toplum yaratmadıkça korku siyaseti sürdürülemez ve toplum kontrol edilip düzenlenemez: "Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerâit içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!"[221]

Demokrasi ve plüralizm tehdidi; özgürlük korkusu

"Ferdi hürriyeti tahdit, devletin de adeta esası ve vazifesidir"

Atatürk'ün siyasal sistem anlayışı ve devrimlerinin özü "yekpare" bir toplum inşa etmektir. Bu yüzden bir bütün olarak devrimlerini ifade eden cumhuriyet kavramı da "yekpare" bir anlam bütünlüğü içerir. Macpherson'un ifadelerinden de uyarlanabileceği gibi Atatürk'ün teorileri Batı liberal demokrasilerinki gibi bireyci değildir. Liberal devletin filizlendiği toprak olan rekabetçi piyasa ve bireyci toplum onun için doğal değildi. Ona göre, toplum içinde "tesanüt", bireysel özgürlükten daha değerlidir. Siyasal rekabet anlayışı da onun için, tıpkı ekonomik rekabet gibi doğal bir şey olmadığından, rekabetçi bir partiler ve ideolojiler sistemine de inanmadı. Ona göre ülkesinde rekabeti gerektirecek sınıf, din, etnisite vb. gibi unsurlar zaten yoktu ve olması milli birlik ve beraberlik için de tehlikeli idi. O'nun için her şeyden önemli olan şey modernleşmek ve modern ulus-devleti kuracak siyasal önderlik ve toplumsal bütünlüktü. Bu yüzden, tek parti ve tek önder düşüncesi öne çıkmış ve buna bağlı olarak da muhalefet "karşı devrim" suçlamasıyla hainlikle bir tutulmuştur. Yeni kurulan ulus, çalışmak, bir ve beraber olmak zorundadır, kavga etmek değil. Onun modernleşme anlayışı, yalnızca genel iradenin bütününü temsil eden

221 Atatürk, *Nutuk II*, s. 397-398.

bir tek partinin ve önderin öncülüğünde ilerlemekti. Bu düzeni inşa etmek için de gerekli olan iki şeye ihtiyacı vardı: ideoloji ve ütopya. Ütopyasını zaten tarih, ilerlemek ve muasır medeniyet olarak zorunlu kılmıştı. İdeolojisinin ilkeleri ise, bu ütopyaya ulaşmak için halkı hızlı ve zorla modern dünyaya dahil etmek ve siyasal bir ulusal kimliğe tüm halkı bağlı ve bağımlı hissettirmek idi. İdeolojiyi yaratma ve geliştirme durumunda olanlar da siyasal seçkinler olmalıydı. Plüralizme karşı olan bu ideolojinin pratik temeli, devletin birleşmiş bir bütün olarak yönetime ve birleşmiş bir bütün olarak halkın desteğine ihtiyaç duyduğu Rousseaucu genel irade anlayışı idi. Bu yüzden, bu ideolojiler modernleşme devrimleri için gerekli olan ulusçuluğu beslemekte ve kendisi de bu ulusçuluk tarafından beslenmektedir. Ve bu ideoloji, öncelikle modernleşme ütopyasını ve ona önderlik eden liderlerin konumlarını ve otoritelerini meşrulaştırıcı ve destekleyici bir işlev görmektedir. Önderler de, bu ideolojiyi güçlendirmek için devlet ve partinin tüm kaynak ve imkânlarını kullandılar. Atatürk de tüm devrimlerini bu ütopya ve ideolojinin amaçları doğrultusunda gerçekleştirdi. Atatürk, devrimlerini yukarıda açıkladığımız devletçilik, milliyetçilik, laiklik ve halkçılık şeklinde toplamış, bu devrimleri genel isim olarak cumhuriyet kavramıyla ifadelendirmiş ve tüm bu devrimlerin korunması ve sürekliliğinin sağlanması yöntemi olarak da inkılapçılığı savunmuştur. İnkılapçılık sayesinde liderin ve devletin toplumu düzenlemesi misyonu bağlamında toplumun dönüştürülmesi lidere, devlete ve devlet elitlerine geçici değil sürekli bir misyon yüklemiştir. Doğal olarak da devlet değişimi gerçekleştirmek ve statükoyu korumak için sürekli inkılapçılık aracılığıyla toplum mühendisliğine başvurarak cumhuriyeti korumak adına demokrasiyi yok etmiştir.

Atatürk, tarihi büyük adamların (kendisinin) yaptığına inanan, yüksek misyonunu milletten (kendisinden) alan, milleti (kendisini) koruyan ve yücelten, meşruiyetini herhangi bir somut kurul ve kolektiviteden değil soyut bir milletten (kendisinden) alan, en üstün yetenekli şefin otoritesini ve yetkilerini, kararını ve yöntemini, kuralların, kanunların, meclislerin üstün-

de gören tipik bir karizmatik liderdir; kahramanlığa inanan ve kahramanların doğal hakları olduğunu ve meşru tapınılma taleplerinin yerine getirilmesi gerektiğini düşünen bir karizmatik liderdir. Atatürk, paternalist, patriyarkalist, otokratik ve elitistir. O, "milletin mukadderatına vaz'ıyed eden"[222] bir kahraman olarak kurtarandır (halaskâr), koruyandır (hami), kurandır (bani), yetiştirendir (mürebbi), yol gösterendir (mürşit), denetleyendir (vasi), önderdir (pişva), her şeye layık olandır (liyakatli), şaşmaz olandır (layetezelzel), baş-başkandır (reis), havarileri olandır, tektir (Ben), en büyük babadır (Atatürk). Tüm bu özellikler ne kadar ilginçtir ki, modernleşmekte ve Batılılaşmakta olan bir toplumun ve sürecin mimarlığını yapma misyonunu yüklenmiş bir siyasi liderin söyleminde, Osmanlı siyasal kültüründe var olan sultanist ve patrimonyalist söylem, simge ve ritüeller ile siyasal sistem ve davranış normları son derece ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Bir paradoks olarak toplum ve siyasetin modernleşmesi ve rasyonelleşmesi amaç edinilirken, siyasal-kültürel liderin konumu ve özellikleri, son derece geleneksel, dinsel, antidemokratik sıfat ve kategorilerle kavramlaştırılmaktadır. Her şey modernleşirken liderin konumu modern dışı kalmaktadır. Atatürk'ün amacı daha önce de belirttiğimiz gibi modern ulus-devlet ve yeni bir siyasi rejim kurmaktır. Bu yeni siyasi rejimin adı cumhuriyettir. Cumhuriyet saltanatın karşıtı olan, milli egemenliğe dayalı, halk hükümeti demektir. Bu cumhuriyet, Bonapartist ve plebisiter bir rejimdir. Kültürel bir milliyetçilik ve din-devlet işlerinin ayrı olması, dinsel kurumların toplum yaşamındaki varlıklarına son verilmesi, dinsel düşünüşün yerini pozitivist bilimsel düşüncenin alması anlamında laiklik bu cumhuriyetin en önemli ilkesi ve inkılapların kaynağıdır. Bu inkılaplar, somut toplumsal güçlerin gelişim-açılım sürecinin ve kolektif siyasal aksiyonun sonucu ve ürünü değil karizmatik liderin tarihin genel seyrinden ve soyut bir millet algısından çıkarsadığı bir yüce misyonun projesidir.[223] Bu kutsal

---

222 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 363.

223 Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk'ün Nutuk'u*, Cilt I, s. 167, 170.

ve mutlak misyona "aleyhtarlık edenler" ve "muhalefet edenler" "hain-i vatan", "hain-i içtimaiye", "hain-i siyasiye" ve "hâkimiyet-i milliye düşmanları" olarak "addedilecek" ve bunlar "ensali müstakbelemizin selameti ve vatanın istikbali namına" tüm hak ve özgürlüklerden "men" edileceklerdir.

> Efendiler, nihayetsiz bir hürriyet kabil-i tasavvur değildir, hakların en büyüğü olan hakkı hayat bile mutlak değildir; intihara karar veren bir zatın netice-i cürmü, hududu yalnız şahsına maksur olduğu halde zabıta onu men ile mükelleftir. Aynı zatın aynı hareketini biraz büyük mikyasta tasavvur eder ve düşündüğümüz cürmü bir şahıstan bir aileye teşmil eylersek müteşebbisin mevkii derhal hunhar bir cani manzarası arz eder. Binaenaleyh hâkimiyet-i milliye düşmanlığı müstesna bir mevkii izzet ve şerefi haiz bulunan bir milletin her şeyine bir anda kastetmek cürmünden başka bir şey değildir. Bunu elbette bütün milletin maddi ve manevi evsafı güzidesinin mürekkep zabıta-i aliye-i milliye katiyyen meneder. Efendiler izahını iltizam ettiğim mevzuu kendi hayatımızı ve kendi Meclisimizin tarihine tatbik ile teşrih eyliyelim. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ferda-i küşadında kendi meşruiyetine kavlen, fiilen, tahriren ve herhangi vasıta ile tariz edenleri meclis hangi hak ile hain-i vatan addettiyse, Misakı Milliye aleyhtarlık edenleri hangi esbabı siyasiye ve içtimaiye ile hain tanıdıksa ve nihayet ihtişam ve şevkiyle, bütün kavanin ve kudretiyle Meclisin ve Milli Misakın aleyhinde vaziyet alan asırdide bir idare ile onun mensuplarını hangi sebepler ve hangi haklarla hıyanetle vasfeyledikse bu günkü hâkimiyet-i milliye düşmanlarını da aynı haklar ve aynı sebeplerle hain telakki ederiz. Hâkimiyeti Milliyenin ifade-i kanuniyesi olan teşkilat-ı esasiyemize ve onun bir sened-i teyidi olan 1 teşrinisani 38 kararına muhalefet edenleri aynı hak ile menederiz, ensali müstakbelemizin selameti ve vatanın istikbali namına menederiz.[224]

Atatürk, klasik egemenlik teorisi gereği inandığı bağımsızlık ve milli hâkimiyet özdeşliğini millet-meclis-lider bütünlüğü

---

224 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 328.

ile sonlandırır. Eğer bağımsız olmak isteniyorsa, eğer "en yüksek hürriyetin, en ali müsavat ve adaletin temin-i istikrarı ve mahfuziyeti" isteniyorsa yapılması gereken budur. Bunun için "hürriyet-i şahsiye" yerine tüm milletin ortak hürriyeti yani bağımsızlığı esas alınmalıdır. "Koca bir milletin hayatına ve hürriyetine iras-ı zarar eyliyecekse, muazzam ve pür şeref bir hayatı millet bu yüzden sönecekse ve o milletin ensal ve ahfadı bu yüzden mahvolacaksa bu teşebbüsat hiçbir vakit meşru ve şayanı kabul olamaz."[225]

> Asrı demokraside, ferdi hürriyetler, hususi bir kısmet ve ehemmiyet almıştır; artık ferdi hürriyetlere devletin ve hiç kimsenin müdahalesi mevzu bahis değildir. Ancak bu kadar yüksek ve kıymetli olan ferdi hürriyetin medeni ve demokrat bir millette, neyi ifade ettiği, hürriyet kelimesinin mutlak suretle düşünülebilen manasıyla anlaşılamaz. "Mevzu bahis olan hürriyet, içtimai ve medeni insan hürriyetidir." Bu sebeple, ferdi hürriyeti düşünürken, her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti göz önünde bulundurmak lazımdır. Anlaşılıyor ki fert hürriyeti mutlak olamaz. Diğer hak ve hürriyeti ve milletin müşterek ferdi hürriyeti tahdit eder. Ferdi hürriyeti tahdit, devletin de adeta esası ve vazifesidir. Ferdi hürriyetin, ne kadarından feragat edilmesi lazım geleceği, içinde bulunulan zamana ve memlekete göre değişir. Müstesna zamanlar, müstesna tedbirler icap ettirebilir. Bir de hürriyetin suiistimali, hürriyetin muvakkat, lakin geniş mikyasta tahdidini icap ettirebilir. Bütün bu tedbirleri ve tahditleri tanımak lüzumu, devlet fikri ve mefhumunu ifade eder... Çünkü "bu hudut ancak kanun marifetiyle tespit ve tayin edilir". Her halde vatandaşların umumi hürriyet ve saadeti için fertlerden, ancak devlet için zaruri olan bir kısım hürriyetlerinin bırakılması istenebilir. Ferdi hürriyet derecesi devlet faaliyetini zaafa düşürmemek lazımdır. Devletsiz bir cemiyet, veyahut zayıf bir devlet hayatının neticesi, herkesin herkese karşı mücadelesidir.[226]

---

225 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 327.

226 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M.K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 53.

Atatürk, ferdi hürriyetleri, "Her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti göz önünde bulundurmak lazımdır," teorisi ile umumi hürriyet karşısında yok etmektedir. Rousseaucu anlayış içerisinde genel iradenin olduğu yerde özel irade her zaman genel iradenin içerisinde erimek zorundadır. Bununla ülke içerisindeki insanların, birbirlerinden bağımsız karar almalarını önlemek ve en nihayetinde, devletin öngördüğü şekilde, onun düşüncesine göre yaşamlarının sürdürülmesi gerekmektedir. Belirlenmiş olan sınırın dışına çıkılmaması elzem olup, sınırın dışına çıkıldığı veya ferdi hürriyeti umumun hürriyetinden üstün tutulduğu an, diğeri/ öteki / beriki haline gelerek yok edilmesi gereken bir düşman olunmaktadır. Böylelikle devlet, ferdi hürriyetlerini umumi hürriyet karşısında "zoraki" olarak umumileştirecektir. Eğer tam tersi olursa ferdi hürriyetler umumi hürriyetlere üstün tutulursa, toplumsal alanda devletin zayıfladığı söylemi yayılır. Bununla birlikte insanların güvenlik ihtiyaçları hissiyatı ağır basar ve "herkesin herkesle savaştığı" bir başka düzen içerisinde bulunmak istemezler. Çünkü hürriyet-i şahsiye kaos ve anarşinin kaynağıdır. Yapılması gereken her bir ferdin devlet otoritesini ve toplumsal düzeni sağlayan umumi hürriyet lehine kendi şahsi hürriyetlerinden feragat ederek devlet otoritesine boyun eğmesi, toplumsal bütünlüğe ram olması, genel iradeye teslim olması ve tüm bunların temsilcisi liderin egemenliğine kayıtsız şartsız itaat etmesidir. Zaten devlet istediği zaman yurttaşların bir kısım hürriyetlerini bırakmasını emredebilir. Yurttaşlar da kendilerini şahsi hürriyetlerden koruyan devlete karşı hürriyetlerinin bazılarını (devlet için zaruri olanını) seve seve feragat ederler veya şahsi hürriyetlerini umumi hürriyet içinde eritmeye mecbur bırakılırlar.

> Beyan etmeliyiz ki, devlet ve fert birbirlerine muarız değil, birbirlerinin mütemmimidir. Devlet ve fert dediğimiz zaman bu kelimelerin mücerret manasını değil, yegane hakikat olan "içtimai insan", yani cemiyet içinde yaşayan fertleri murat ediyoruz. İşte bu içtimai insanın, iki türlü menfaati vardır. Bu men-

faatlerden bir kısmı şahsidir, diğer kısmı müşterektir. Cemiyetin hayatını muhafaza eden bu müşterek menfaattir. Cemiyetin hayatını muhafaza eden bu müşterek menfaattir. İyice düşünülürse bu iki nevi menfaat birbirine muadildir. Çünkü içtimai insanın hayatı için her iki menfaat aynı derecede lüzumludur. Buna nazaran bizce devlet ve fert kelimeleri, umumi veya hususi menfaatlerden biri düşünüldüğüne göre ve fakat her iki halde de içtimai insanı ifade ve izah eden iki tabirdir. Yani demek istiyoruz ki yalnız başına ve fertlerden mücerret devlet düşünmüyoruz.[227]

Atatürk'ün bu söyleminin Rousseau'nun "Herkesin kendini herkese bırakması, kendini hiç kimseye bırakmaması için, her bir kişi tamamen topluma boyun eğmelidir. Herkes müşterek organın gayri şahsi otoritesine boyun eğeceğinden, hiç kimse kişisel olarak başka birine bağımlı olmaz. Birey olarak her kişi, özel çıkara hizmet eden özel iradeye sahiptir. Ancak yurttaş olarak her biri, yurttaşların ortak çıkarına hizmet eden genel iradeye katılırlar," sözlerinden hiçbir farkı yoktur. Her ikisi de beslendikleri otoriter devlet ve organizmacı toplum modeline uygun bir paradigma bütünlüğü içindedir.

Atatürk, bağımsızlık kavramını bütün milletin düşmandan ve işgalden kurtulması anlamında okurken hürriyet sorununu da yine kolektivist ve Rousseaucu genel irade bağlamında yorumlamaktadır. Hegel'de de gördüğümüz gibi Atatürk, "hürriyet-i şahsiyeyi" "hürriyet-i milliyenin" içinde eriterek bireyi ve bireyselliği devlet ve millet bütünselliği içinde yok eder. Ona göre hürriyet devletin bağımsız olmasıdır ve bireylerin hürriyeti devleti ve milleti tehlikeye sokacak kaosun kaynağıdır. Bu yüzden Atatürk sık sık bağımsızlık ve hâkimiyet kavramlarını eşanlamda kullanır. Atatürk, Türk siyaset okumalarında da gördüğümüz gibi "devlet ebed müddet" anlayışı çerçevesinde "devlet için iyi olanın millet için de iyi olacağı" ve oradan da "millet için iyi olanın birey için de iyi olacağı" anlayışına ulaşır. Atatürk'ün millet anlayışı bireyin içinde eritildiği ve yok edil-

---

227 Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M.K. Atatürk'ün El Yazıları*, s. 48.

diği kolektivist anlayıştan beslenir. Atatürk'ün anlayışına göre millet, ortak veya kolektif çıkarla birbirine bağlanmış tek ve bölünmez bir bütündür. Buna göre, millet sadece bir toplumun belli bir andaki tek tek üyelerinden oluşan bir varlık olmayıp; bu bireylerin kendilerini içinde buldukları kurumlar, yapılar ve kültür yanında, geçmiş ve gelecekteki üyeleri de kapsar. Böyle bir görüş her bir bireyin "özel iradesi"nden ziyade "genel irade" veya kolektif irade üzerinde odaklaşan, Rousseau'nunki gibi bir devlet modeline yol açar.[228] Bu model gereği devleti aşırı kutsallaştıran ve yücelten Atatürk, milleti devlet için ve içinde, bireyi de millet için ve içinde araçsallaştırır: "Hiç şüphe yok devletimizin ebedi müddet olması için, memleketimizin kuvvetlenmesi için, milletimizin refah ve mesudiyeti için hayatımız, namusumuz, şerefimiz, istikbalimiz için ve bütün mukaddesatımız ve nihayet her şeyimiz için behemehal ve en kıskanç hislerimizle açık teyakkuz ve intibahlarımızla ve bütün kuvvetimizle hâkimiyet-i milliyetimizi muhafaza ve müdafaa edeceğiz. Binaenaleyh hâkimiyet-i milliye cevheri mukaddesinin vasıta-i tecellisi olan bu günkü şekil ve mahiyet hükümetimizin düşmanlarını derhal menetmek ve hürriyet-i milliyenin mahfuziyetini temin ve müdafaa eylemek pek tabiidir."[229]

Atatürk, Hobbes, Rousseau ve Hegel'de de gördüğümüz gibi, sosyal özgürlük, tarihsel özgürlük, ekonomik özgürlük, kolektif özgürlük, devlete bağlılıkta özgürlük gibi ifadelerle bireye ait bir olguyu, millet gibi genel bir kolektiviteye, bir sınıfa veya devlete içkin hale dönüştürerek kavramın içini boşaltmaktadır. Özgürlük olgusu Atatürk'te, "nihayetsizlik" adı ile yani başıboşluk ve her istenen şeyin yapabilme keyfiliği olarak aşağılanmaktadır. Böylece Atatürk, genel özgürlük içinde bireysel özgürlüğü ve milli terbiye ve kültür içinde de özgürlüğün ahlaki boyutunu yok etmektedir. Atatürk'ün otoriter devlet ideolojisinin temel amacı ve ilkeleri özgürlüğü yok etmek iken siyasi yöntemi de plüralizme karşıdır. Atatürk, demokratik, danışmacı, katılımcı, çoğulcu siyaset yapmaya inanmaz. Grup-parti-meclis gi-

228 Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Orion Yayınları, Ankara, 2011, s. 106.

229 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 1, s. 327.

bi siyasal kurulların karar alma mekanizmaları değil karizmatik liderin iradesinin ve kararlarının sorgusuz sualsiz onaylayıcı ve uygulayıcıları olmaları gerektiğini düşünür. Tüm kurullar, alt-şefler ve izleyiciler karizmatik liderin mutlak yönetiminin "araç"ları ve "nesne"leri oldukları ölçüde vardırlar. Kendi geçerli otorite ve meşruiyet kaynakları ve temelleri yoktur, hiçbir kişi, kurul, parti, meclis liderle milleti arasına giremez. Devletin ideolojik amacı olan milli birlik ve beraberliği ancak lider-millet bütünleşmesi temsil edebilir. Milli birliği ve selameti ancak şef temin ve temsil eder. Şefe veya partisine muhalefet demek doğal olarak millete, milletin yüksek çıkarlarına ve devlete karşı gelmek demektir. Mutlak doğru olan tek millet, tek parti ve tek lider bütünlüğünü tehdit edecek her türlü iddia ve farklılık millete düşmanlıktır. Bu düşmanlık, "millete idraksizce fenalık etmek" ve "kötü niyetle ihanet" etmeye kadar gitmektedir. Bu yüzden yukarıda anlatıldığı gibi muhalefet demek bölücülük demektir. Bu açıdan Atatürk'ün devlet ve siyaset teorisinde çoğulculuğa ve katılımcılığa yer yoktur. Bunlar tek kelimeyle meşru değildir. Çünkü "ötekiler"in yalnız fikirleri ve eylemleri yanlış değil aynı zamanda niyetleri de kötü, zararlı, haince ve düşmancadır.[230] İrtica başta olmak üzere her türlü muhalefet ve farklılık toplumu hastalıklı bir bünyeye dönüştürmüştür. Özellikle hak ve özgürlük gibi hastalıklı talepler tüm toplumu yok edecek mikroplardır. Zaten "nihayetsiz bir hürriyet kabil-i tasavvur değildir, hakların en büyüğü olan hakkı hayat bile mutlak değildir". Bu yüzden vatandaşları, toplumu ve devleti bu hastalıklardan korumak için çok kudretli ve müstekar bir idare elzemdir: "İrtica hadisesi bazı vilayetlerimizde mevcut ve mahsüs olan içtimai ve idari hastalıkları, bütün milletin enzarı ibretinde tamamen tebarüz ettirmiştir. Bir kül olan bu aziz vatanda umum vatandaşların bedeni, mali ve mefkürevi bütün mükellefiyetlerini aynı sühulet ve müsaraatla ifa etmesini temin edinceye kadar müşahede ettiğimiz hastalıkların tedavisinde ısrarla devam mecburiyetindeyiz. Bu yolda ittihazı lazım gelen esas-

230 Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk'ün Nutuk'u*, Cilt I, s. 168-169.

lı ve kati tedbirlerin Büyük Millet Meclisince mütemadi bir surette ve itina ile takip olunacağına millet emin olabilir."[231] Bu amaçla Halk Fırkası kurmak elzemdir. Milletin "bir bütün halinde", "bir aile gibi", "bir arkadaş grubu gibi" kontrolünü sağlayacak, "halkı tenvir edecek", "tasanüt ve yüksek birliği sağlayacak", "halkı her türlü ayrılıktan koruyacak", "halkı kendileri ve büyük Türk ulusu için faydalı kılacak", "toplumu iş bölümlerine göre düzenleyecek", "milleti ahenkdar ve müsmir kılacak" ve tüm bunları yapmayı "kutsal görev" bilecek bir parti kurmak gerekir. Çünkü "bundan asla zarar gelmez, fakat aksinden çok zarar görüleceği tecrübelerle sabittir".

> Biz yüksek mefkûreli büyük bir fırka ailesinin, birbirine samimi arkadaşlıkla bağlı âzasıyız. Müşterek mefkûre ve karşılıklı samimîyetin icabı, birbirimizi tenvir ve irşadederek umumi heyeti en isabetli yolda yürütmekdir. Fırkamız mensuplarının bu şiarı yükseldikçe, fırkamızda tesanüt, yüksek birlik ve millî mefkûreye hizmet kudreti inkişaf eder, yükselir. Biribirimizi irşat ve halkı tenvir etmekte yalnız fayda vardır. Bundan asla zarar gelmez, fakat aksinden çok zarar görüleceği tecrübelerle sabittir.[232]
>
> Cumhuriyet Halk Partisinin esas düşünce ve dileği vatandaşları her türlü ayrılıktan korumak, onları, kendileri ve büyük Türk ulusu için faydalı kılmaktır. Programımızda iş bölümlerinin her birinde bulunan, yurtdaşların özel ve genel asığları ve genlikleri, ayrasız gözönünde tutulmuştur. Bu hakikatin bütün yurtdaşlarca, yalın olarak, bilinmesi çok önemlidir. Bunu yurtdaşlara anlatmak ve bu suretle onların sevgilerini ve güvenlerini kazanmak, parti üyelerinin kutsal ödevidir.[233]
>
> İktisat ve irfan mesaisinde çok büyük azim ve gayret lâzımdır. Bu mesaiyi esaslı umdelere istinat ettirmek ve doğru istikametlerde mütevali kılabilmek için bütün milletin sây ve gayretini ahenkdar ve müsmir kılmak maksadiyle badelsulh Halk

---

231 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 357.

232 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 387.

233 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 401.

> Fırkası namı altında bir teşekküli siyasiye lüzum olduğu kanaatindeyim. Bence bizim milletimiz yekdiğerinden çok farklı menafi takip edecek ve bu itibarla yekdiğeriyle mücadele halinde buluna gelen muhtelif sunufa malik değildir. Mevcut sınıflar yekdiğerinin lâzım ve melzumu mahiyetindedir.[234]

Atatürk'ün toplumu bozacağına inandığı özgürlük mikrobunun doğuracağı hastalık plüralizmdir. Farklı etnik, siyasi, mezhebi, dini, sınıfsal ayrımlar milli birlik ve beraberliği ve bir bütün olarak organizmik hiyerarşik düzeni tehdit etmektedir. Organizmayı bir arada tutarak hedeflenen muasır medeniyet ütopyasına otoriter devlet ideolojisi ile ulaşmak için farklı farklı ayrımlar ve taleplerle fırkalar kurmak gereksizdir. Çünkü "vasıl olunması zaruri olan hedefler çoktur. Behemehal bu merahil katolunacak, en nurlu hedeflere varılacaktır. Onun için birbirimize vereceğimiz işaret ileri! İleri! Daima ileridir!"[235] Milletin, devletin ve liderin ne o kadar zamanı ne de damarlarında o kadar kanı kalmıştır. Bu yüzden yapılması gereken plüralizmi toplumdan, devletten, siyasetten ve düşünceden silip tek lider, tek ideoloji ve tek parti öncülüğünde "İleri! İleri! Daima ileri" gitmektir. Çünkü: "Bu milletin siyasi fırkalardan çok canı yanmıştır. Şunu arz edeyim ki, memaliki saire de fırkalar behemehal iktisadi maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini muhafaza için teşekkül eden siyasi bir fırkaya mukabil diğer bir sınıfın menfaatini muhafaza maksadiyle bir fırka teşekkül eder. Bu pek tabiidir. Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıf varmış gibi teessüs eden siyasi fırkalar yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Halbuki Halk Fırkası dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dahildir. (...) Halk Fırkası halkımıza terbiyei siyasiye vermek için bir mektep olacaktır."[236] Tek parti sadece tüm halkı temsil eden ve onu plüralizm hastalığından koruyacak bir "üst akıl" ve doktor değil ay-

---

234 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 86.

235 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 245.

236 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 102.

nı zamanda "halkımıza terbiye-i siyasiye vermek için bir mektep olacaktır". Bu yüzden "Cumhuriyetin beka ve inkişafı için" yapılması gereken şey "siyaset sahasında karşılıklı faaliyetin feyizli inkişafları ancak vatandaşlar arasında düşmanlık husulüne mahal verilmemesiyle temin olunabilir". Cumhuriyetin beka ve inkişafını engellemek isteyen ve siyaset sahasında milletin vahdet ve tesanütü yerine vatandaşlar arasında düşmanlık yaratan bu hastalıklı ruhları, "fırkaların içine girebilecek gayri samimi ve gizli maksatlı unsurların kanun fevkinde netice isteyen emel sahiplerinin bütün milletçe menfur görülmesi ve cumhuriyet esası üzerinde çalışan fırkalarca bu gibilerin faaliyetlerinden daima uzak kalınmasıdır". Asli amaç olan "Cumhuriyetin beka ve inkişafı" ancak "siyaset sahasında karşılıklı faaliyetin feyizli inkişafları vatandaşlar arasında düşmanlık husulüne mahal verilmemesiyle temin olunabilir".[237]

Bu tek parti ideolojisi "devlet idaresindeki ana program" olacaktır. Çünkü program modern çağın aydınlanmacı mutlak ve üstün aklı olan liderinin mükemmel düşüncesinin ürünüdür. Bu program; "idarede ve siyasette milleti aydınlatıcı ana hatlardır". Bu programın "prensipleri gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutulmamalıdır". Onun kaynağı "gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan alınmış" değerler ve ilkelerdir. Bu mükemmel ideoloji ve programın uygulanabilmesi için "yalnız bir kısım vatandaşla alakalı kalmak" değil "bütün Türk milletini" içine alıp eritmesi gerekir. Bu yüzden de yani "vatandaşlar arasında ayrılık tanınmadığını" ve kabul edilmediğini "göstermek için" "parti ve hükümet teşkilatını birleştirmek" gerekir. Çünkü "kuvvet birdir ve o milletindir hakikatine uygun olarak"[238] millet de partidir, parti de liderdir.

> Halbuki beşer daima tesir altında kalır. Yalnız yeter ki bu tesir içtimai heyeti vücuda getiren insanların hakikaten onları düşünen ve bütün varlığını onlara hasrü tahsis edenleri tarafından yaratılsın. Bu suretle yaratılacak olan efkarı umumiye bu mem-

---

237 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 384.

238 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 423.

leketin istikbalini temin edebilir. Yoksa herhangi esen bir hava ile tebeddül edebilecek bir efkarı umumiye içinde yaşarsak yarına itimat mümkün olmaz. Türk milletinin sağlam bir fikre malikiyetini temin etmek gayemizdir. Yürüdüğümüz hakikat yolunun milleti saadet isal eden yegane yol olduğunu anlatmak lazımdır. Her şeyin husulüne çalışırken bütün mesainin, bütün mesainin teşebbüslerin fevkinde Türk efkarı umumiyesini hakikati idrak ve ihtisasa alıştırmak, bu hali ona hali tabii yapmak, şuradan ve buradan gelecek günlük fikirlere ve sahtekar ve iğfalkar telkinlere asla ehemmiyet vermeyecek bir olgunluk da yaratmaktır. Bu yapmak heyeti aliyyenize terettübeden bir vazifedir. Fırkamız diğer memleketlerde olduğu gibi herhangi bir politik fırka gibi telakki edilmemelidir. Malumu alinizdir ki, siyasi fırkalar, mahdut maksatlarla teşekkül ederler. Mesela: İzmir tüccarları yalnız kendi menfaatlerini tatmin edebilecek bir fırka yapabilirler. Yahut yalnız çiftçilerden ibaret bir fırka olabilir. Halbuki bizim fırkamız böyle mahdut bir nazar takibeden bir teşekkül değildir. Bilakis her sınıf halkın menfaatlerini müsavi bir surette, bir diğerini mutazarrır etmeden temin etmeği istihdaf eden bir teşekküldür. Bunu tavrı hareketmiz ispat etmektedir. Bundan sonra da böyle olacaktır. Diğer memleketlerde bu teşekkülün bir müşabihini aramağa lüzum yoktur. Arkadaşlar, zaman, fani hadisat, takip ettiğimiz istikamette bizi aldatmamıştır. Bu yol üzerinde her gün daha çok tenevvür ederek hedefe yürüyeceğiz. Bizimle beraber yürümek istemiyenlere bir şey diyemeyeceğiz. Onlar da istedikleri gibi hareket ederler. Bizim hedefimize doğru yürürken isabetli olduğumuza ve en nihayet muvaffakiyetle hedefe vasıl olacağımıza itimadımız o kadar kuvvetlidir ki, şunun ve bunun müteessir olması bizi asla mütessir etmez. Belki tenbih eder, daha çok dikkatli yapar. Yalnız bizi geriye götürecek olanların takibedecekleri istiikamete asla müsait davranamayız. Kanunlarımız müsait değilse o kanunları tadil ederiz, yeni kanun yaparız. En nihayet lüzum ve mecburiyet görürsek bu yolda her şeyin fevkine çıkarak hedefimize yürümekte asla tereddüt etmeyiz.[239]

239 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 297.

Atatürk yukarıdaki alıntıdan da anlaşılabileceği gibi halka asla güvenmez. Halk yani "beşer daima tesir altında kalır". Halkı "herhangi esen bir hava ile tebeddül edebilecek bir efkarı umumiye içinde" olursa "efkarı umumiye bu memleketin istikbalini temin edebilir. Yoksa yarına itimat mümkün olmaz". Bu yüzden tek partinin ve tek liderin yapması gereken şey "Türk milletinin sağlam bir fikre malikiyetini temin etmek", yürünen "hakikat yolunun milleti saadet isal eden yegane yol olduğunu anlatmak" ve "Türk efkarı umumiyesini hakikati idrak ve ihtisasa alıştırmak, bu hali ona hali tabii yapmaktır". Hepsinden önemlisi bir hıfzıssahha idaresi gibi tek partinin de bir hıfzıssiyasa kurumu olarak halkın dimağına dışarıdan ve içeriden gelebilecek "günlük fikirlere ve sahtekar ve iğfalkar telkinlere" karşı halkı koruması gerekir. Tek parti "diğer memleketlerde olduğu gibi herhangi bir politik fırka gibi telakki edilmemelidir". Onlar "mahdut maksatlarla teşekkül etmişlerdir". Oysa tek parti "her sınıf halkın menfaatlerini müsavi bir surette, bir diğerini mutazarrır etmeden temin etmeği istihdaf eden bir teşekküldür". Tek parti bu kutsal ve mutlak doğru yol ve amaç için her türlü aracı kullanmaktan asla çekinmemelidir. Hem kan hem de kanun aynı amaç için araçsallaştırılmalıdır: "Kanunlarımız müsait değilse o kanunları da tadil ederiz."

Atatürk'ün, mutlak ve kutsal olduğuna inandığı amacı doğrultusunda ilk araçsallaştırdığı şeylerden biri kanun, hukuk ve adliye kurumudur. Atatürk, müstakar bir otoriter devlet için tıpkı Rousseau'nun ifade ettiği gibi bir "kanun yapıcı" rolündedir. Atatürk'e göre kanunlar devlet otoritesini muhkem kılmanın ve halkı kontrol etmenin bir aracıdır. Hukukun iki temel amacı vardır: keyfiliğin önlenmesi ve geleceğin güvence altına alınması. Atatürk'te ise hukuk siyasal iktidarın mutlak egemenliğine kanuni temel ve rasyonel uyum kazandırmaktadır. Kanunlar aracılığıyla hukuk yok edilmektedir. Atatürk'ün amacı da zaten hukuk devleti değil kanun devletidir. Hukukun özü insanların temel hak ve özgürlüklerini korumak, yaşamlarını güvence altına almak, adil, eşit ve özgür bir toplumsal düzen kurmakken ve devlet bu amacın bir aracı olarak kurumsal-

laştırılırken Atatürk'te hukuk, egemen gücün buyruğu olarak karşımıza çıkmakta ve devleti sınırlayıcı değil devlet tarafından toplumu sınırlayıcı, terbiye edici ve cezalandırıcı bir duruma dönüştürülmektedir. Atatürk'ün hukuku bu şekilde bozmasında en önemli unsur pozitivizmdir. Pozitivizmin temel felsefesinde hukuk, hükümran gücün iradesinin yansıması ve toplumu planlamanın, yönlendirmenin ve ona yeni bir biçim vermenin aracıdır. Hukukun egemen olduğu bir devlette en öncelikli şart kanun hâkimiyetidir. Eğer kanunların sürekliliği yerine iktidarın iradesi veya bir lider veya parti aklının üstünlüğü öncelenirse yani "hukuk planlamacılığı" yapılırsa devlet bu planlamacılığın tarafı olur ve toplumu bu planlara uydurmak için hukuku ideolojik bir baskı aracı olarak kullanır. Çünkü devlet artık "ahlaki" bir kurumdur ve iyi, kötü, haklı haksız artık devletin tekelinde bir olgudur. Hukuk planlamacılığı genişledikçe hukuki ilkelerin yerine devletin belirlediği bir eylemin iyi, makul, adilliği alır. Bu ise iktidarın takdir alanını bireylerin aleyhine genişletir. İktidarın çıkarına ve zamanın şartlarına göre iyi, makul ve adil olan şey değişebilir. Bu da ortaya keyfi iktidarı çıkarır. Keyfi iktidarın zıddı sadece kanun hâkimiyeti değildir. Kanun hâkimiyeti Atatürk'ün algısında da görülebileceği gibi diktatörlüğe de yol açabilir. Asıl olan, kanunların hususi tesirlerinin önceden bilinememesi ve bunu bilecek bir partinin veya aklın olmamasıdır. Her fert kanunlar önünde eşit olacak ve kanunların sonuçlarını önceden bilerek kendi geleceğini planlayabilecektir. İkincisi ise her şeyin kanunlarla düzenlenmesi gerektiği anlamında değil, iktidar sınırının ancak kanunlarla düzenlenmesi, teşri selahiyetinin sınırlı olması, toplumsal geleneğe ve kendiliğinden işleyen yapıya uygun olması, insan haklarının ve bireysel özgürlüklerin dokunulmazlığı gerekir. Oysa Atatürk, "Kanunlarımız müsait değilse o kanunları da tadil ederiz," ifadesi ile amaç için her aracın meşrulaştırılabileceği iddiasındadır. Bu çerçevede adaletin ve hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi gerektiği yerine adliyelerin görevlerini sıralar: "Adliyemiz siyasi faaliyetler içinde vatandaşın emniyet ve haysiyetini, cumhuriyetin asalet ve mevcudiyetini, hü-

kümetin itibar ve nüfuzunu müdafaa yolunda yeni bir imtihan geçirdi. Bunu ehemmiyetle işaret etmek isterim. Adliyemizin emin olduğumuz yüksek iktidarı sayesindedir ki, cumhuriyet, mukadder tekamülü takip edebilecek ve türlü şekil ve kisvedeki tecavüzlere karşı vatandaşın hukukunu ve memleketin nizamını masun tutabilecektir."[240]

Atatürk'ün özgürlük korkusu, insan haklarının tesisi, savunmasının kalesi ve düşünceyi ifade özgürlüğünün teminatı olan basını da araçsallaştırmakla doruğa çıkar. Atatürk, ortada zaten mutlak ve mükemmel bir ütopya ve ideoloji ile onu milletine zerk eden bir üstün akıl olarak lider var iken insanların "güncel düşünceler" ile uğraşmasına ve fikirlerini ifade etmesine tahammül edemez. Basının yapması gereken sorgusuz ve sualsiz mutlak itaat içinde liderlerini takip etmektir: "Muhterem Efendiler! Hürriyet-i matbuatın izale-i mehaziri bizzat hürriyet-i matbuatla kaim olduğuna dair bu büyük Meclisin mürşit ve musaffa sahasında tevkir olunan esaslar eğer cumhuriyetin ruhu olan faziletten mahrum erbabı cürete, sine-i matbuatta şekavet fırsatını verirse eğer iğfal ve ıdlal erbabının saha-i fikriyatındaki meşum tesirleri, tarlasında çalışan masum vatandaşların kanlarını akıtmasına, yuvalarının dağılmasına sebep olursa ve eğer, en nihayet şakavetin en muzırını ihtiyar eden bu kabil erbabı ıdlal kanunların hususi müsaadelerinden istifade imkânını bulurlarsa Büyük Millet Meclisinin mürebbi ve kahhar yed'i idaresinin müdahale ve tenbih etmesi elbette vacib olur. Muhakkaktır ki, cumhuriyet devrinin kendi zihniyet ve ahlakıyatiyle mütehalli matbuatını yine ancak cumhuriyetin kendisi yetiştirir. Bir taraftan geçmiş devirler evrak-ı matbuasının ve müntesiplerinin gayri kabil-i ıslah olanları nazarı millette taayyün ederken diğer taraftan cumhuriyet matbuatının temiz ve feyizli sahası ittisa ve itila etmektedir. Büyük ve necip milletimizin yeni hayat-ı mesai ve medeniyetini teshil ve teşci edecek, işte ancak bu yeni zihniyetteki matbuat olacaktır."[241] Atatürk, basın özgürlüğünün önemini vurguladıktan sonra özgürlük

240 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 384.

241 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 357.

korkusunun sınırlandırma ve tehdit etme araçları olan "ama" ve "eğer" kavramları ile basına çekidüzen verir. "Eğer" basın, liderini takdir etmek ve onaylamak yerine şikâyetlerde ve eleştirilerde bulunursa devletin "mürebbi ve kahhar yed'i idaresinin müdahale ve tenbih etmesi elbette vacib olur" ve cumhuriyet her alanda ve araçta olduğu gibi kendi feyizli yolunu takip edecek "yeni zihniyetteki matbuatı" da kurar. Bu kurulacak olan "yeni zihniyetteki matbuat"; özgürlük, demokrasi ve plüralizm gibi hastalıklara kapılmadan "milletin hakiki sada ve iradesinin tecelligahı olan cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale vücuda getirecektir. Bir fikir kalesi, zihniyet kalesidir". "Erbabı matbuattan bunu talep cumhuriyetin hakkıdır". Çünkü cumhuriyetin ihtiyacı olan "müttehit ve mütesanit bir millet" yaratmak ve "umumun selameti ve saadeti" için kişisel görüşlerden ve eleştirilerden kaçınmak gerekir. Bu tip farklılıklar milletin ittihadını, terakkisini ve tesanütünü tehdit eder. Unutmamak gerekir ki iç ve dış düşmanlarla "mücadele bitmemiştir". Bu yüzden cumhuriyet ve devletin en asli amacı olan "müttehit ve mütesanit bir millet" "hakikatini milletin kulağına, milletin vicdanına lüzumu gibi isalde matbuatın vazifesi çok çok mühimdir".[242] "Eğer" matbuat kendisine biçilmiş bu rolü ve görevi yerine getirmeyip kendisine çizilen kalem hürriyetinin sınırlarını suiistimal ederek milletin ittihadını ve tesanütünü bozacak özgürlük, demokrasi ve plüralizm gibi amaçların peşinde koşarsa devletin kahhar elini ve elindeki "Demokles'in kılıcını" tadacaktır: "Memlekette kalem hürriyetinin de; demokrat bir idareye layık vakarla kullanılmakta daha dikkatli bulunacağını ümit ederim. Hürriyet suiistimalinin tevlidettiği birçok felaketleri çekmiş olan bu memlekette, bu dikkate bilhassa lüzum olduğu kanaatindeyim."[243]

Atatürk, sık sık belirttiğimiz gibi özgürlük korkusunu yenmek için her şeyi kendi kontrolünde yeniden inşa eder. Yeni bir tarih, yeni bir toplum, yeni bir devlet, yeni bir millet, yeni bir hayat, yeni bir medeniyet, yeni bir din, yeni bir ideoloji ya-

---

242 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 171.

243 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 384.

ratan Atatürk, tüm bu yeniliklerin sadece var olan durumdan geriye giderek değil kendi belirlediği sınırın daha da ilerisine giderek de tehdit edileceğini düşünür. Bu yüzden özgürlük, demokrasi ve plüralizmin sınırlarını da kendisi çizer. Bu sınırları kanunlar ve basının araçsallaştırması ile denetler. Sınırı aşanları da sürekli korku kaynakları ile tehdit eder. Atatürk hem muasır medeniyet ütopyası hem de otoriter devlet ideolojisini her türlü korku unsuru ve tehdidine karşı teminat altına almak için asla vazgeçmediği eğitim aracığıyla inşa etmek ister. Atatürk'ü korkudan emin kılacak tek yeni değer "yeni bir insan" yaratmaktır. Bu yüzden Atatürk'ün başlangıç noktası da, sonuç noktası da dönüp dolaşıp eğitime çıkmaktadır. Çünkü korku siyasetinin amacı olan vahdet ve tesanüt içinde bir toplumun inşası ancak eğitimle mümkündür.

> Arkadaşlar, Büyük davamız, en medeni, en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmiştir. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekaletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburidern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden yetlerdir. İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir.[244]
>
> Muhterem muallim Hanımlar ve muallim Beyler, biz iki ordudan birincisine, vatanı çiğnemeye gelen düşman karşısında kan akıtan birinci orduya, bütün dünya bilir ve bütün dünya

244 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 420.

şahit oldu ki pek mükemmelen malikiz. Vatanın dört sene evvel düştüğü büyük felaketten sonra yoktan var olan büyük ordu vatanı yok etmeğe gelen düşmanı vatanın harimi ismetinde boğup mahvetti. Yalnız işimiz, yalnız bu orduya malikiyetle bitmiş, gayemiz yalnız bu ordunun zaferleriyle hitama ermiş değildir. Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin payidar neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir. Bu ikinci ordu olmadan birinci ordunun semeratı ufuleder. Milletimizi hakiki saadet ve selamete isal etmek istiyorsak bizi ölümden kurtaran hayata götüren bu günkü şekli idaremizin ebediyetini istiyorsak, bir an evvel büyük, mükemmel, nurlu bir irfan ordusuna malik olmak zaruretinde bulunduğumuzu inkar edemeyiz.[245]

Atatürk, en medeni ve en müreffeh bir millet yaratmak için sadece kurumların değil insanların düşüncelerinde de "temelli bir inkılap" yapmak amacıyla eğitimin zorunluluğunu sık sık vurgular. O, sadece bir medeniyet değişiminden değil bir toplum değiştiriminden de yanadır. Atatürk yine "zaman korkusu" ile "bu ideali en kısa zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek" mecburiyetinden bahseder. Planlı ve en rasyonel bir şekilde kalkınma savaşına askerler yetiştirmek gerektiğini vurgulayan Atatürk, eğitimin amacı olarak da "memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak" olarak ilan eder. Eğitim kurumlarının "başlıca vazifesi" de başöğretmen olarak Atatürk'ün "işaret ettiği(m) umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak(tır)". Atatürk, bu metinlerden de anlaşılacağı üzere, milletin devletine ve önderine itaat etmeleri için öğreti (ideoloji), bu öğretinin umdelerini gençliğe ve millete öğretmek için öğretici, milletin bu umdelere boyun eğmesini sağlamak için öğretim yerleri, öğreticiliğin bir düzene bağlanması ve sürekliliğinin sağlanması için zorunlu öğretim, öğretinin mevcut

245 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 168.

dünya görüşünün dışında anlamlanmaması ve yorumlanmaması için disiplin ve bu disiplinin toplumsal kontrole dönüşmesi için yaygınlık, yoğunluk ve sürekliliğe vurgu yapar. Atatürk, eğitim aracılığıyla, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir 'eritme potası' içinde kaynaştırıp bütünleştirme amacına yönelmiştir. Devlet, tüm toplumu kendi ideolojik ilkeleri doğrultusunda kodlamakta, eğitmekte ve kendi ideolojik formlarından kaynaklanan sembolleri, simgeleri ve dili topluma yaymaktadır. Atatürk, en üstün akıl olarak eğitim kurumları aracılığıyla akıl planlamacılığına soyunur. Başta tarih, hukuk, ekonomi, siyaset gibi disiplinler dahi liderin ve ideolojisinin doğrulanmasını tek amaç edinerek iktidara hizmet eder. Bilgi ve bilim bir iktidar kaynağı olarak lider elinde ve ideoloji hizmetinde araçsallaşır. Atatürk, özellikle bizzat kendi yazdırdığı *Medeni Bilgiler* kitabı ile bu amaca hizmet etmiştir. Atatürk'te eğitim, mutlak ve kutsal amacın ve onu millete aktaran ideolojinin tek ve mutlak doğruluğu üzerine kurulu bir zorunluluktur. Atatürk'e göre eğitimdeki en önemli ideolojik kaynak mutlak ve zorunlu ilkesellikler dünyasında ferdi iradenin ve tercih hakkının yok edildiği pozitivizmdir. Pozitivizmin, insanların dışında var olan ve bilimsel bilgi ve tecrübe ile bilinecek bir "nesnel gerçekler" alanının varlığını kabul etmesi ve bu alanı (toplumsal dinamikleri ve toplum yönetimini) "en iyi bilen" üstün akıllar olarak önder ve intelligentsia'nın egemen sınıf olarak toplumu yönetmelerini öngörmesi Atatürk'te de temel argümandır. Doğa yasalarıyla doğanın düzenlenmesi ve kontrol edilmesi gibi, bilim aracılığıyla da toplumsal örgütlenmelerin ve bireysel davranışların en faydalı şekilde düzenlenebileceğine ve kontrol edilebileceğine inanan pozitivist anlayış gereği Atatürk; bilimi, toplumu şekillendirmekte, sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkilerde ve bireylerin hayatının düzenlenmesinde (davranış kuralları konmasında) yol gösterici ve egemen kılmak istemektedir ki hem kendisinin hem de resmi ideolojinin "bilimsellik" iddiasını kabul ettirebilsin. Atatürk okumalarında da görüleceği gibi mutlak rasyonaliteye dayalı bir irade olarak lider başat ve "üstün" akıl olarak kutsanır. Pozitivizmin bilimi iktidar ara-

cı yapması, mutlaklaştırması, kutsallaştırması (dinselleştirmesi) nedeniyle insanın ve toplumun düzenlenmesinde jakobenizm meşruiyet bulur. Çünkü bu durum mutlaklığın, kutsallığın ve 'gerçekliğin' sahibi olan iktidara bunlardan yoksun olan, karanlıkta olan toplumun aydınlatılması misyonunun meşruiyet ölçütüdür. Aydınlatıcı iktidar, bilgi ve resmi ideoloji birleşerek jakoben toplumsal düzenleme gerçekleştirilir. Bu toplumsal düzenleme tıpkı bir ordu örgütlenmesi gibi "inzibat", "disiplin", "dikkat ve ciddiyet" içinde inşa edilecektir.

> Hayatın her safha-i mesaisinde olduğu gibi bahusus tedris hayatında inzibat esası muvaffakiyettir. Müdürler ve talim heyetleri inzıbatı temine ve talebe inzıbata riayete mecburdurlar. Efendiler! Maarifte hayatın icabat-ı ameliyesini ve muhitin şerait-i hususiyesini temin eden bir sistem üzerindeyiz. Semeratı mücerrep ve meşhud olan bu sistemin tevsian tahakkuk ettirilmesi esasında dikkat ve ciddiyetle yürümek lâzımdır.[246]
>
> Fikirler, manasız, mantıksız safsatalarla mâli olursa, o fikirler marîzdir. Kezâlik hayatı içtimaiye akıl ve mantıktan âri, bifaide ve muzir bir takım akideler ve an'anelerle meşbû olursa meflûç olur. Evvela fikir ve içtimaiyat kuvvetlerinin menbalarını tathirden başlamak lâzımdır. Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için, hamiyet, hüsnüniyet, fedakârlık elzem olan evsaftandır... Fakat bir heyeti içtimaiyedeki marazı görmek, onu tedavi etmek, heyeti içtimaiyeyi asrın icabatına göre terakki ettirebilmek için, bu evsaf kâfi gelmez; bu evsafın yanında ilim ve fen lâzımdır. İlim ve fen teşebbüsatının merkezi faaliyeti ise mekteptir. Binaenaleyh mektep lâzımdır. Mektep namını hep beraber hürmetle, tâzimle zikredelim. Mektep genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi istiklâli öğretir... İstiklâl tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir... Memleket ve milleti kurtarmağa çalışanların aynı zamanda mesleklerinde birer namuskâr mütehassıs ve birer âlim olmaları lâzımdır. Bunu temin eden mekteptir. Ancak

246 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 359.

bu tarzda her türlü teşebbüsatın mantıkî neticelere îsali mümkün olur.[247]

Atatürk, eğitim düşüncesi ve eğitim alanlarına yüklediği total anlamlar aracılığıyla en geniş alanda değil en dar alanda, akıl ve beden üzerinde egemenlik kurmak ister. Bu kurumsal düzenleme Atatürk'te otoriter olmaktan ziyade totaliter bir yöntem ile gerçekleştirilir. Bu yüzden Atatürk, elinde bulundurduğu tüm imkânlarla topluma, kendi ideolojik ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir otoriter ve totaliter iktidar dünyasını temsil etmektedir. Bu yüzden Atatürk, insanların sadece akılları, dimağları ve düşünceleriyle yetinmeyip terbiyeleri, vicdanları, ahlakları, sağlıkları, bedensel yetenekleri üzerinde de tahakküm hakkını kendisinde görür. Atatürk'e göre "en mühim, en esaslı nokta terbiye meselesidir. Terbiyedir ki, bir millet ya hür, müstakil, şanlı, ali bir heyeti içtimaiye halinde yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefalete terk eder... Yeni Türk Cumhuriyetinin yeni nesle vereceği terbiyenin milli terbiye olduğu kat'iyetle ifade etmek"[248] gerekir.

> Efendiler, çok ali bir işin müteşebbisi bulunan mutahaplarıma açık ve kat-i söyleyeyim ki muvaffak olmak için her türlü muavenetten ziyade, bütün milletçe sporun mahiyeti, kıymeti anlaşılmak ve ona kalbden muhabbet etmek, onu vatani vazife telakki etmek lazımdır. (...) Efendiler; Türk ırkında mazinin meş'um, menfi,b,mane izleri kalmıştır. Bunun esbabı tarihiyesini başka vesilelerle çok kere izah ettim. Tekrar etmiyeceğim. Yalnız görüyoruz ki, tarihlerde cihanlar hâkimi olmuş koskoca Türk milletine, bugünkü neslimiz vâris olduğu zamanda, bu koca milleti biraz zayıf, biraz hasta, biraz cılız bulmuştuk. Efendiler; gürbüz, yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mes'uliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim, itimadım ancak o zaman zail olur.[249]

---

247 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 46-47.

248 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 206.

249 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 262.

Başöğretmen ve başkomutan olan Atatürk'e göre hayat bir savaştır. Kendisinin ve milletinin savaşı da "medeniyet", "güçlü olmak", "kalkınmak" ve "tesanüt" içinde olmak savaşıdır. Bu savaş olmak ya da olmamaktır. Bir tarafta ütopya olarak yükselen umutlar diğer yanda ise düşmanlar olarak korkular vardır. İç ve dış tüm düşmanlarla savaşmak için sadece akıl üstünlüğü yetmez, aynı zamanda beden üstünlüğü gerekir. "Ordu-Millet" olarak var olan toplum fertleri birer asker olarak güçlü olmalıdır. Bu yüzden "bütün milletçe sporun mahiyeti, kıymeti anlaşılmak ve ona kalbden muhabbet etmek, onu vatani vazife telakki etmek lazımdır". "Tarihlerde cihanlar hâkimi olmuş koskoca Türk milletine" bugünkü "zayıf, hasta ve cılız" kişilik ve beden yapısı uymamaktadır. Bir organizmanın hücreleri, bir ordunun askerleri, bir bahçenin çiçekleri hükmünde olan gençleri eğitmek, terbiye etmek, büyütmek, tedavi etmek kısaca "bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mes'uliyetini" "irfan ordusu" üstüne almalıdır. Yoksa irfan ordusundan "gürbüz ve yavuz evlatlar" isteyen başkomutanın kurmayları "hakkındaki muhabbeti ve itimadı zail olacaktır".

Korku siyasetinin temel amacının insanların aklını ve ahlakını yok etmek olduğunu daha önce belirtmiştik. Korku siyasetinin tüm korku yöntemlerinin amacı önce insanların akli yetilerini ellerinden alıp mutlak, kutsal ve üstün bir akla ram etmek, daha sonra ise o aklı ve aklın ürünlerini hiçbir değer ve ilkenin sorgusundan geçirmeden mutlak doğru olarak kabul edip ahlakı ve ahlaka ait değer, ilke ve yöntemleri ortadan kaldırmaktır. Bu yüzden Atatürk'ün düşünme yöntemi korku siyaseti teorisyenleri olan Platon, Machiavelli, Rousseau ve Hegel'in ilginç bir sentezi gibidir. Atatürk'ün onlardan farkı kendini bilimsel bir yöntem tutarlılığına bağlı kılmadan pragmatik bir pratik içinde yöntemi de araçsallaştırmasıdır. Bu açıdan Atatürk ile korku siyaseti teorisyenleri Platon, Machiavelli, Rousseau ve Hegel arasındaki bağlantılar konumuz bütünlüğü açısından önem arz etmektedir.

Platon'un tüm teorisi her şeyde metafizik ikiciliğe (düalizme-çatışmaya) dayanır: mantıkta tümel ile tikel; matematik-

te tek ile çok; epistemolojide salt akıl (mutlak bilinç) ile insan kanaatleri (kötü fikirler); ontolojide özgün, mutlak, değişmez ve doğru olan gerçeklik ile değişen, göreceli, yanlış, aldatıcı yalanlar, bozulmalar; kozmolojide asıl, türeten ile türeyen, çürüyen; siyasette ise mükemmel, kendi kendine yeten, kolektif, devlet ile kemalsiz, eksik, sınırlı, yetersiz, devlete ve topluma bağımlı, özel nitelikleri devletin birliği uğruna bastırılması gereken bireyler ve farklılıkların çatışmasıdır.[250] Platon'daki bu çatışmacı teorilerin özünde insanları kaos ve ölümü gösterip otoriter ve totaliter bir düzene razı etme kaygısı vardır. Bu kaygı düzeninin tepesinde, her türlü kötülüğü yok etmek için korku ve tehdit ile şartlandırılmış sürekli propaganda ve bunu düzenleyen yönetici akıl vardır. Atatürk'e göre de bir yanda mükemmel bir ütopyayı temsil eden ve ulaşılması gereken bir mutlak ve kutsal doğruluk evreni olan idealar âlemi yani muasır medeniyet varken diğer yanda bozulmuş ve gerçeğin zorunluluğuna mahküm olmuş bir nesneler âlemi yani ideolojk devlet inşası vardır.

Atatürk, tıpkı Platon gibi iki âlemin olduğuna inanır. Nasıl ki Platon ideal devletini gerçeklerin yok ettiğini gördüğünde en iyi ikinci devletini inşa etmeye girişmişse Atatürk de muasır medeniyet ütopyasını "milletimizin şeraiti" ve "az zamanda çok iş yapmak zorunluluğu" gereği yok etmiştir. Bu yüzden Atatürk'ün tüm söylevlerine "İdeal olan budur ama bizim gerçeklerimiz buna müsait değildir," söylemi hâkim olmaktadır. Bu yöntem ile Atatürk, hem ideale ulaşmak için yapılan her türlü eylemi meşrulaştırmakta hem de ideal amaç için tüm diğer bireysel ve toplumsal olguları ve değerleri araçsallaştırmaktadır. Bu amaç için zihinsel anlamda eğitim, mitoloji ve ideoloji; geleneksel anlamda tarih, din, kültür ve hukuk; toplumsal anlamda yeni ritüeller, müzik, beden eğitimi, dil, yasalar ve sınıflar kullanılmıştır. Atatürk'e göre gerçekler, her türlü bireysel, toplumsal ve siyasal kaosa karşı mutlak, değişmez bir düzenin inşasını zorunlu kılmaktadır. İdealar âleminin değerleri ile nesneler âleminin değiştirilebileceğine ve yeniden yaratılabile-

250 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları* I, s. 90-91.

ceğine inanan Atatürk, toplumun altyapısını oluşturan ve onu inşa edecek olan en temel kaynak olarak da "hayatta en hakiki mürşid olan" bilimi gösterir. Ütopyaya göre bir düzen inşa edecek bilimin kullanılacağı alan da politikadır. Politika, insan doğasını ve ruhunu keşfedecek ve yeni bir doğa ve ruh ile yeniden icat edecek bir bilgi alanıdır. Atatürk, siyasi ahlakı bile bilim aracılığıyla kurgulamıştır. Bu düşünce, bilgiye dayalı yeni bir devlet kuramı ile doruk noktasına ulaşmıştır. Böylece bilgili bir lider veya ve onun izinden giden aydın bir azınlık toplumun yaratılmasında tek söz sahibi olmaktadır. Bu ideal gerçekliği kabul etmeyen ve anlamayan muhalif ve düşman unsurlar nesneler âleminin zorunlulukları gereği "tardolunmalıdır". Kendiliğinden mutlak iyiyi temsil eden ideal düzen karşısındaki bu kötülük kaynaklarını yok etmek gerekir ki idealar evrenine giden yol temizlenmiş olsun. İdealar âleminin nesneler âlemine yansıyan göstergesi olarak devlet en üstün güçtür. Bu yüzden herkesin tek görevi vardır o da devletin istikrarını sağlamak ve kuvvetlendirmektir. Mutlak ideayı temsil eden nispi değer olarak devletin istikrarını sağlamak ve kuvvetlendirmek için yapılan her şey haktır, ahlakidir ve meşrudur. Asıl olan devletin çıkarıdır. Bunu çoğaltan her şey iyi, erdemli ve adildir; azaltan her şey ise kötü, haksız ve ideale aykırıdır. Bu amaca hizmet eden her şey ahlaki, bunu tehlikeye sokan korku unsurları ise gayriahlakidir. Ahlaklılığının ayracı da sadece devletin çıkarıdır.

Atatürk'ün devletin çıkarını her şeyin üzerinde tutması onu bir başka korku siyaseti düşünürü Machiavelli ile buluşturur. Machiavelli tarihselcidir ve tarihin her zaman ve her duruma uyarlanabilecek değişmez, mutlak, genel ve evrensel yasaları olduğuna inanır. Dahası bu inancını ispatlayabilmek için tarihi bile araçsallaştırarak kendi mutlak amacına hizmet ettirir. Önce evrensel ve genel yasalar koyar, daha sonra tarihi emrine amade bir şekilde yardımına çağırarak bu yasalara deliller ve örnekler bulur. Machiavelli'nin ortaya koyduğu tarihsel bilgi ve örnekler görsel bir yanılsama (illüzyon) etkisi altındadır. Özelden yola çıkıp genel yargılara varan, her ilkeyi mutlak yasa şek-

linde formüle eden, öncesiz-sonrasız doğruluklar ve evrensel değerler sunan Machiavelli saltık hakikate inanan ortaçağ geleneğini sürdürür. Machiavelli tarihi ve siyaseti öğrenmek ve anlamak için değil görevlendirmek ve yargılar çıkarmak için kullanır. O sadece somut gözlemlerden hareketle, bazı varsayımlarda bulunur. Siyasal başarı ve başarısızlıkları sadece hükümdarın yeteneğine bağlar. Dolayısıyla, sınırlı gözlemlerden, yüzeysel, genel ve evrensel sonuçlar çıkarmıştır. Cassirer'e göre; Machiavelli, "tarihsel yaşamın dinamiği ile ilgili değil, statiği ile ilgilenmekteydi. Yani belli bir tarihsel dönemin tikel özellikleriyle ilgilenmemekte, tüm dönemlerde özdeş olan, yinelenen özellikleri aramaktaydı... Machiavelli, gerçekte tüm yargılarında kendine çok fazla güvenmekte, en cüretli genellemelerden çok hoşlanmaktaydı. Antik ya da modern tarihten alınmış birkaç örnekten hemen en geniş kapsamlı sonuçlara atlamaktaydı. Eğer Machiavelli'nin kuramının sonuçlarını anlamayı istiyorsak, onun bu tümevarımcı düşünme ve tartışma biçimini her zaman göz önüne almamız gerekir".[251] Atatürk'ün hayat ve tarih algısının da aynı özellikleri taşıması oldukça ilginçtir.

Atatürk'ü Machiavelli ile buluşturan diğer bir unsur korkularının ortak olmasıdır: insanların devlete olan itaatinin azalmasından dolayı asli amaç olan siyasal birliğin dağılıp kaosun hâkim olması ve ülkenin eski kargaşa dönemine geri dönmesi. Machiavelli'nin, insana, doğal olarak da halka bakış açısını tamamen tehdit ve düşman algısı üzerine oturttuktan sonra, onların devlet için birer araç olarak kullanılmasının yol ve yöntemlerini de göstermesi örnekleri Atatürk için de geçerlidir. Her ikisi için de kutsal amaç aynıdır: ulusun birliği değil ulusal birlik; ulusun egemenliği değil ulusal egemenlik. Yapılması gereken şey de bellidir: Halk iç düşman olduğunda onu parçalara ayırıp, her bir parçayı ötekileştirip birbirine kırdırmak, yok eğer bir dış düşman var olduğunda ise halkı bir ve bütün kılıp bir kale gibi ona sığınmak gerekir. Bu yüzden de sürekli iç ve dış düşman tehdidi altında bir siyasal düzen inşa etmek ve halkı korku ve umut arasında mutlak amaca ram etmek gerekir.

251 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 130-132.

Her şey bu mutlak amaç için ve amaç içindedir. Atatürk'ün söylemleri ile Machiavelli'ninkilerin örtüşmesinin ana nedeni de bu ortak amaç birliğidir. Machiavelli'ye ait görüşlerden "Halk, başında biri olmadığı zaman çaresizdir, kararsızdır, iyi ve kötüyü tam anlayamaz; eğer devlet yönetimi halka bırakılırsa her şey dağılır ve kaos çıkar; halk asli amacın gereği olan ulusal birliği ve mutlak egemen devleti temsil edemez; hiçbir halk üstün bir önderlik olmadan yaşayamaz," inancı Atatürk'te de mevcuttur. Machiavelli'nin ulusal birliği sağlamakla ve devlet kurmakla müjdelediği hükümdar Türk milleti için Atatürk'ten başkası değildir: "Egemenliği inşa eden egemen (hükümdar/prens) halkın tek yol göstericisi, iktidarın birlik ve bütünlüğünün tek teminatı olarak mutlak aklın sembolüdür. Egemen, bu yüce amacı gerçekleştirmek için hiçbir engel tanımayan, halkını bazen okşayarak bazen tepeleyerek yöneten, ama her zaman ülkesinin birlik ve beraberliği için çalışan bir kişidir. Egemen; halkını yoktan var eden ve bu yüzden herkesin ona şükran borcu olduğu kimsedir. O, ülkeyi tüm iç ve dış düşmanlardan temizleyecek olan bir kurtarıcı, daha sonra ulusal birliği ve devleti inşa edecek bir kurucu ve son olarak da halkını ve devletini her zaman ve her yerde her türlü düşmana karşı savunacak bir koruyucudur. O, insanlara inanma gücünü aşılayan, bir amaç etrafında kenetleyen ve hiç hata yapmayan kişidir. O, amaca ulaşmak için her yolun mubah olduğuna inanan bir üstün kişi olarak kuvvet veya kurnazlık yoluyla galip gelip iktidarı ele geçirmek, halka kendini sevdirmek ve korkutmak, askerlerin saygınlığını ve itaatini kazanmak, kendisine zarar verebilecek herkesi yok etmek, eski kurumların yerine yenilerini yerleştirmek, aynı zamanda hem sert hem de bağışlayıcı olmak, yüce gönüllü ve serbest düşünceli olmak, eskisini dağıtıp yeni bir düzen kurmak gerektiğini iyi bilmektedir. Çünkü o, tarihin ve talihin, kendisine bir fırsat verdiğini ve istediği düzeni keyfince biçimlendirebileceği hammaddeyi önüne serdiğini ve ancak yasa ve kılıç korkusu ile silahlanıp insanları kendine ve emirlerine itaat etmeye zorlayabileceğini de iyi bilmektedir". Her ikisi için de asıl olan asli amacın gerçekleşip gerçekleşmemesidir. Yoksa

iyi-kötü, doğru-yanlış, gerçek-yalan gibi "boş hayaller" önemli değildir. "Önemli olan asli amaç yani ülkede birlik ve düzeni sağlamaktır. Bunun için zalim olmaktan korkmamalı, merhametli ve şefaatçi olup ülkede düzensizliğe, cinayetlere, soygunlara göz yummaktansa, zalim olup düzeni ve birliği sağlamak daha hayırlıdır."

Atatürk'ün Machiavelli'den etkilenmesine neden olan önemli bir diğer unsur da "güç"e bakış ortaklığıdır. Machiavelli için gerekli olan tek şey "güç tarafından yaratılmış ve güç tarafından sürdürülecek olan bir siyasal örgüt", bir siyasal birlik ve bütünlüktü. "Machiavelli, biricik dürtüsü hükmetme tutkusu olan bir hükümdarın, egemenliğini kurup sürdürmek için ne gibi araçlar kullanması gerektiğini de ayrıntılı olarak dile getirmiştir... Bu tek adam, kitlenin iyiliğini düşünecek yerde ona karşı hileli önlemler alan biridir."[252] Ona göre egemenliği yaratan egemen, "devleti yaratan yöneticisinin iradesidir".[253] Zaten devlet bir terör döneminden sonra kurulan bir egemenlik birliğidir. Machiavelli, devletin ve yönetimin ilk doğuşuna dayalı cezalandırma korkusunu sürekli hale getirmek ister ve bunu her on yılda bir sisteme uymayanların idamdan geçirilmesi gerekliliği ile de teyit eder. Machiavelli'ye göre "başlangıçta terör vardı" ve başarılı bir hükümdar siyaseten terörist olmak zorundadır.[254] Bu yüzden Machiavelli için iktidarın niçinliği değil nasıllığı esas sorundur. Machiavelli, niçinlik sorununu "tarihsel determinizmin" ilkeleri ile es geçerken tüm yoğunluğunu iktidarın kurulması ve sürdürülmesinin nasıllığına yöneltmiştir. Bu bakımdan kendisinden önceki tüm düşünürleri "boş hayallerle uğraşanlar", kendisini ve yöntemini de tamamen tarihsel yasalara uygun, gerçekçi ve mutlak doğrular olarak ilan eder. Bu yüzden Machiavelli, ısrarla her şeyde "iyi-kötü", "başarılı-başarısız" ayrımları yapar. Özellikle halkın vicdanını rahatsız edecek olan zulüm konusunda bunu daha sık yapar. Machiavelli, "iyi kullanılan gaddarlık/zulüm" ile "kötü kullanılan

---

252 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 125.

253 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 145.

254 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 154.

gaddarlık/zulüm" ayrımını sık sık yapar. Bir hükümdarın zulmü halkını "birleşmiş ve inançlı" olarak tutuyorsa bu "iyi kullanılan zulüm"dür. Merhamet gösteren hükümdarlar kendileri ile beraber halkın da mahvına sebep olurlar. Yerinde kullanılan gaddarlık "iyi/başarılı yönetimin" ayrılmaz parçasıdır. İnsanlar eğer hükümdarın gaddar kanunları ve yönetimi altında toplumsal barış içinde yaşayacaklarsa, bu insanlar arasında yaygın bir cezalandırma korkusu olmalıdır. Böylece Machiavelli pozitivist hukukun (hukukun araçsallaşması) "Hukuk sırtını tehdide dayamış egemenin emrinden başka bir şey değildir," inancını savunarak hukuku da asli amacı için araçsallaştırır. Hükümdar, yönetimi şiddet aracılığıyla tesis eder ve sürdürür. Aslında Machiavelli'ye göre tüm yönetimler örgütlü, organize şiddetten başka bir şey değildir.[255] Machiavelli için egemenlik egemenin mutlak iradesi olunca hukuk da doğrudan devletin özünden türetilmiş, devlete bağlı ve hükümdarın güçlü bir devlet için kullanacağı bir iktidar aracıdır. Hukuk egemen gücün buyruğudur. Çünkü devletin olmadığı yerde hukuk da olmaz. Bu bağlamda Machiavelli Roma'daki diktatörlük kurumu gibi bir kurum olmadan, herhangi bir devletin ayakta kalamayacağını iddia eder. Çünkü Machiavelli'ye göre, Roma diktatörü "kimseye danışmadan uygun gördüğü her şeyi yapabilme ve herhangi bir merciye başvurmadan istediği herkesi cezalandırma iktidarına sahipti".[256] Dört tarafı düşman ve ihanet odakları ile çevrili hükümdarın güvenebileceği tek şey bir Roma diktatörlük düzeni ve hükümdarın emrinden çıkmayan, yalnızca hükümdarını ve devletini düşünen güçlü bir ordudur. Machiavelli için bir devletin sahip olması gereken iki temel şey vardır: İyi yasa ve iyi silah. Machiavelli, devleti halka emanet etmeye güvenemediği için, devletin ve yasaların güvencesi olarak orduya bu misyonu yükler. "Güçlü ordu, güçlü devlet" algısını yücelten Machiavelli, gücün fetişleştirilmesini savaş, şiddet, zulüm, katliam ve ordu kavramları bağlamında yeniden üretir. Bu teorik evren bütünlüğünü Atatürk'te de görmemiz şaşırtıcı olmasa gerek.

---

255 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 153-154.

256 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 163.

Atatürk, Platon ve Machiavelli'nin izlerini takip ederek Rousseau ile buluşur. "Şunu anladım ki her şey köktenci bir biçimde siyasetle bağlantılıdır. Ve ne kadar ilerlenirse ilerlensin hiçbir halk, kendisine biçim vermiş olan yönetimin doğasından değişik olamayacaktır," diyen Rousseau, Atatürk için de ilham kaynağı olur. Rousseau'nun eserlerini büyük bir titizlikle okuduğu ve birçok söylevini ondan yaptığı alıntılarla süslediği de dikkate alınırsa Atatürk'ün Rousseaucu bir düşünce yöntemine sahip olduğu söylenebilir. Modern çağın tam da merkezinde olan Rousseau, halkın yaratacağı bir devletten, siyaset aracılığıyla devletin yaratacağı bir halka geçiş düşünürüdür. Hobbes'ta Leviathan'ı yaratan halk, Rousseau'da yerini devletin yarattığı halka bırakır. Hobbes'un sorunu mutlak bir iktidar kurmak iken Rousseau'nun sorunu sarsılmaz bir meşruiyete dayalı mutlak bir itaat kurmaktır. Rousseau, iktidara değil itaate mutlaklık aramaktadır. Bu yüzden de kullandığı en büyük silah meşruiyettir. "En eski silahların en iyi ve en güçlü silahlar oldukları" anlayışından yola çıkan Rousseau, mutlak egemen bir devlet inşa etmek için aydınlanma çağının tek tek yok ettiği eski silahları modern bağlamda yeniden üretecektir. Modern meşruiyet kaynaklarını geleneksel kaynakları revize ederek kurgulayan Rousseau, özellikle dini, tarihi ve kolektif düşünceyi yardımına çağırır. Çünkü modern devletin artık iktidara değil çok güçlü bir itaate ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı gören ve modern devletin yardımına koşan bir düşünür olarak Rousseau, modern inşa sürecinde kendisinden öncekilerin modern meşruiyet kaynağını salt iktidara dayandırmalarının bir sorun olduğunu görüp "sivil bir din" yaratılarak toplumsal itaatin daha güçlü sağlanması peşindedir. Atatürk'ün meşruiyet silahı da Aydınlanma felsefesinin açtığı yolda muasır medeniyet ütopyası ve sivil bir din olarak kurguladığı ideolojisidir.

Atatürk'ün Rousseau'dan etkilendiği en önemli düşünce demokrasiyi reddetmek uğruna siyasal iktidarın sınırlandırılması ve kuvvetler ayrılığının "esaslı" bir şey olmadığı düşüncesidir. Toplumu bir bütün olarak algılama, bu bütünlüğü soyut bir genel irade ile tanımlama, egemenliği bu iradenin yansıması ola-

rak sunma ve sonuçta da bu iradeyi tek bir kişinin/egemenin temsiliyetine indirgeme şeklinde ilerleyen döngü her ikisinde de hâkim anlayıştır. Böylece toplumsal iradeyi esas alan meşruiyet kurgusu her bir bireyin genel irade içerisinde eritildiği bir totoloji ile sonlanır. Sonuçta, meşruiyetin hem iktidar hem de itaat alanını, yasasını belirleyen unsurun toplumsal eşitlik kurgusu (ütopyası/soylu yalanı) olduğu ortaya çıkar. Bu anlamda eşitlik ise siyasal iktidarın otoritesine mutlak itaat ile özdeşleşir. Devlet toplumu düzenlemenin, planlamanın ve eşitleştirmenin aracı olarak salt akla dönüşür. Bu mutlak akıl Rousseau'nun ısrarla vurguladığı gibi, eşitsizliği yok etmek için özgürlüğü yok eder. Herkes genel irade içinde özel iradesini erittiği için de herkes bir ve aynı olur. Genel irade ile çok yoğun olarak ve birlikte kullandığı "kolektif" kavramı kolektivist her türlü sosyal ve siyasal düşüncenin de meşruiyet zeminini yaratır. Rousseau, özel irade ile genel iradeyi organizmacı algı ile birbiri içinde erittikten, özel çıkarı genel çıkar içerisinde yok ettikten ve bireysel her türlü farklılığı genel iradenin kolektif bütünlüğü içerisinde yok saydıktan sonra soylu akıl olarak ilan ettiği genel iradenin mutlaklığını vurgular. Ona göre genel irade hata yapmaz, yanılmaz, her zaman doğru yoldadır, haklıdır ve her zaman kamu yararına yöneliktir. Ancak halkın içindeki görüş ayrılıkları ve tartışmalar bunun aksi bir izlenim doğurabilir. Toplum her zaman kendi iyiliğini ister ama bu iyiliğin nerede olduğunu her zaman göremez. Halkı aldatmak mümkündür ve bu durumda halk kötü olanı istiyormuş gibi görünebilir. Çoğu zaman kişilerin iradesi ile genel irade arasında ayrılık bulunur. Genel irade ortak iyiliğe yöneliktir, kişilerin iradesi ise özel iradelerdir ve özel çıkarlara yöneliktir. Genel irade herkesin iradesidir ve herkese uygulanır ki genel irade eşitliği sağladığı için doğru yoldadır. Genel iradenin her kararı tüm yurttaşları eşit olarak borç altına sokar ya da olanak sağlar. Genel iradeye uyan kimse de gerçekte kendi iradesine uymuş sayılır. Ve birey genel iradeye uymaya zorlanarak, özgür olmaya zorlanır.[257] Rousseaucu bu genel irade döngüsü Atatürk'ün fikir sis-

257 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 203-204.

temin de kaynaklarını oluşturur. Bu yüzden Atatürk'ün egemenlikle ilgili her sözü Rousseau'dan yapılan bir alıntı gibidir.

Atatürk, Rousseau'nun genel irade teorisinde en çok, bu iradenin lidere yüklediği misyondan etkilenmektedir. Atatürk tıpkı Rousseau gibi konuşarak "Milli egemenlik esası üzerinde idare edilen medeni devletlerde, kabul edilmiş ve fiilen geçerli bulunan esas; milletin genel isteklerini en çok temsil eden ve bu isteklerin bağlı olduğu menfaat ve gerekleri en yüksek kudretle ve selahiyetle yapabilecek siyasi grubun, devlet işlerinin idaresini üzerine alması ve bu mesuliyeti en yüksek liderinin omzuna bırakması prensibinden ibarettir,"[258] demektedir. Atatürk, milli egemenliğin "en yüksek liderinin omzuna bırakılan bir mesuliyet" olduğu görüşünü Rousseau'dan öğrenmiştir. Rousseau'ya göre, topluma uygun yasaları bulma ve belirleme işi, olağanüstü yeteneklere ve üstün bilgiye sahip bir liderin görevidir. Liderin hazırladığı yasa tasarısına yasa kuvvetini ise genel irade verecektir. Yasa yapıcı liderin görevi herkesin en büyük iyiliğini gerçekleştirmektir. Bu yasa yapıcı en yüksek lider; "uluslara uygun düşen en iyi toplum kurallarını bulup belirlemek için, insana özgü tüm tutkuları yaşadığı halde hiçbirine kapılmayan; doğamızı tam anlamıyla bildiği halde onunla hiçbir bağı olmayan; mutluluğu bizimkine bağlı olmadığı halde bizim mutluluğumuzla yakından ilgilenen; zamanın akışı içinde kendine uzak bir utkuyu amaç edinip bir sonraki yüzyılda keyfini sürmek için bir yüzyıl emek verebilen yüksek bir akla" sahip ve "insan doğasını değiştirecek denli güçlü duyumsamalı kendisini; her biri başlı başına eksiksiz birer bütün olan her bireyi, bir bakıma yaşamını ve varlığını borçlu olduğu daha büyük bir bütünün parçasına dönüştürecek denli güçlü; insan yapısını değiştirip güçlendirecek, hepimizin doğadan aldığımız özdeksel ve bağımsız varlığımızı tinsel (manevi) bir varlığa ve bir bütünün parçasına dönüştürecek denli güçlü olmalıdır".[259] O milli egemenliği omuzlarına yüklendiği için "ancak tanrıların yapacağı bir işi" yaptığının bilincinde ve ayrıcalığındadır

258 Atatürk, *Nutuk I*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1960, s. 221.

259 Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 79.

ki "eğer böyle bir güçlü otorite sağlanmazsa olabilecek en büyük iki kötülük; anarşi ve demokrasi gelir". Anarşi ve demokrasi tehditlerinden korunmak için "her zaman neyin kendi menfaatine uygun olduğunu doğru olarak değerlendiremeyen halkın, lideri tarafından aydınlatılması gerekir". Gerçekten de Rousseau'nun ifade ettiği ve "milletin mukadderatına vaz'ıyed eden"[260] Atatürk'ün ispatladığı gibi, "bir halk temsilcisini seçtiği anda, artık ne özgürdür ne de vardır". Halk sadece temsilcilerini seçerken özgürdür, seçim biter bitmez köleye dönüşür.[261] Atatürk sadece kendisini değil altında bulunan diğer yasa yapıcı milletvekillerinin de niteliğini belirler. Atatürk, "milli iradeyi temsil edecek", "kanun teklif edecek, kanun yapacak ve kanun vaz edecek bir insanın" mutlaka "beşeriyetin bütün hissiyatına, bütün ihtirasatına herkesten daha çok nafiz ve vakıf olacak; fakat nefsini herkesten ziyade ve tamamen bütün şümulüyle, bunlardan tecrid etmek kudret ve kabiliyetine malik olacak" kişiler olması gerektiğini vaz eder. Bu kişilerin özelliklerini Platon'un koruyucular sınıfı, Rousseau'nun yasa yapıcıları için de aynı şekilde kullandığına dikkat etmek gerekir.

Atatürk'ün Rousseau'dan esinlendiği bir başka ilke de vatandaşların neredeyse özel yaşama sahip olamayacak kadar kamusal faaliyetlere müdahil olmasını gerektiren söylemidir. Rousseau, insanların özel yaşamlarındaki alışkanlıklarını ve görüşlerini bile kamusal düzenlemelere ve yasalara tabi tutar. Çünkü ona göre, "yaşam, en mahrem alanları da dahil olmak üzere yurttaşlık erdemini destekleyecek şekilde tasarlanmalıdır". Dini inançlar ve ibadetler bile, Rousseau'nun "sivil din" diye adlandırdığı şeye göre yasa koyucu "en yüksek lider" tarafından denetlenmelidir. Rousseau'ya göre sosyal birliği ve bütünlüğü tesis etmek için devletin kullandığı bir araç olarak dini devletten ayırırsanız toplumsal birlik ve bütünlük bozulur ve her şey değersizleşerek bir hiçe dönüşür. Rousseau'nun asli amacı olan toplumsal birlik ve beraberliği sağlayan her şey değerli iken "toplumsal birlik ve bütünlüğü bozan her şey değersizdir. İn-

260 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 363.

261 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 300.

sanı kendisiyle çelişkiye düşüren bütün kurumlar değersizdir". Kısaca amaca hizmet etmeyen her şey değersizdir. Bu yüzden, Rousseau'ya göre, yasa koyucu egemen, sadece toplumsal ve siyasal ödevler için gerekli olan yasalar koymakla yetinmeyip bir "Tanrı gibi" dinsel nasları da kapsayan, "tam anlamıyla sivil bir din" kurmak zorundadır. Bu naslara açıkça iman ettiğini söylemeyenler sürgüne gönderilmeli ve bu naslara inanmıyormuş gibi davrananlar ise ölümle cezalandırılmalıdır. Çünkü "toplum sözleşmesi gibi yasalar da kutsaldır".[262] Aynı kutsallık anlayışı Atatürk'te de mevcuttur. Başta devlet ve lider olmak üzere yasaların, yargının ve mahkemelerin görevi kutsaldır: devleti ve cumhuriyeti liderinin emrettiği gibi korumak. Gerek yasa, gerek yargı, gerek mahkemeler gerekse liderin düsturları "milletçe Nusus-ı Kuraniye mertebesinde mühim"[263] kabul edilmek zorundadır. Tüm bu düsturlar Kuran hükümleri mesabesinde olup hem kutsal, hem mutlak hem de asla değiştirilmez hükümlerdir. Bu yüzden bu kutsallığı ve mutlaklığı temsil eden devlet ve lider ile onları koruma araçları olan yargı ve mahkemeler devletin bir ideolojik baskı ve kontrol aracı olarak "cumhuriyetin asalet ve mevcudiyetini, hükümetin itibar ve nüfuzunu müdafaa" edecektir. Bu bağlamda okunduğunda Rousseau ve Atatürk ortak karara varmış gibidir: "Devlet siyasal bir din", "din ise sivil bir devlettir". Rousseau'nun "sivil din" dediği şeye Atatürk muasır medeniyet ütopyasını gerçekleştirmek için zorunlu olan resmi "ideoloji/Kemalizm" diyecektir. Doğal olarak her ikisi için de en büyük tehdit demokrasi olacaktır.

Atatürk'ün demokrasi hakkındaki görüşleri Rousseau'nun etkisi altındadır. Her ikisi de muasır medeniyetin icapları olan Özgürlük, eşitlik, kuvvetler ayrılığı, demokrasi söz konusu olunca "ama"ların müphemliğine sığınmaktadırlar. Rousseau, "Özgürlük her ülkede yetişen bir meyve olmadığından her ulus onu elini uzatıp kolayca elde edemez," derken Atatürk "Koca bir milletin hayatına ve hürriyetine iras-ı zarar eyliyecekse, muazzam ve pür şeref bir hayatı millet bu yüzden sönecekse ve o

262 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 303-304.

263 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 87.

milletin ensal ve ahfadı bu yüzden mahvolacaksa bu teşebbüsat hiçbir vakit meşru ve şayanı kabul olamaz,"[264] demektedir. Her ikisinin de ortak çabası; bireycilik ile kolektivizm, kişisel benlik ile toplumsal benlik, özgürlük ile eşitlik, özel çıkar ile kamu yararı, insan olmak ile yurttaş olmak arasındaki gerilimleri ve çatışmaları ikincilerin lehine hafifletmeye, ikisi arasında bir bağ ve denge kurarak bireysel her türlü düşün ve eylemlilikleri toplumsal birlik ve bütünlük içinde eritmeye yöneliktir. Rousseau, her bir bireyin eşitliğini "genel iradenin bir parçası olmak ve parçası olduğu bütünün emirlerine kendi emirleri gibi boyun eğmek" eşitliğine dönüştürürken Atatürk de "vahdet ve tesanüt" adına özgürlükleri yok eder. Herkes genel iradenin emirlerine boyun eğmek konusunda eşit yurttaşlık bilincine sahip olduğunda gerisi "değersiz"dir. Çünkü asıl olan eşitliktir ve eşitliğin özgürlükte veya kölelikte olmasının bir önemi yoktur. Sonuçta, "egemene itaat etmekle herkes bir anlamda sadece kendine itaat etmiş ve daha önceki kadar özgür olmuştur zaten". Genel irade, Rousseau'nun somut egemenlik kavramını soyut olarak ulusal egemenlik kavramına dönüştürmesidir ki Atatürk'ün milli egemenlik adı altında yaptığı da aynı şeydir. Her ikisinin de ortak olarak kullandığı bu soyutluk da siyasal organizmayı oluşturan insanların halkın yararını ya da genelin yararını tanımlamak üzere kullanılmakta ve aynı zamanda bu, genel amaca ya da yarara ulaşabilmek için her bir yurttaşın iradesini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bireyin çıkarı ile genelin çıkarı çelişse bile genel irade (doğal olarak onu temsil eden lider) her zaman üstündür. Rousseau'ya göre egemenlik düzeneğinin genel iradeye uygun bir biçimde çalışabilmesi için iki önlemin alınması gerekir: Devlet içinde hiçbir topluluk, grup ya da hizip olmaması ve devlet içinde böyle bir grup olsa bile bu egemenliğin halkın meclisinde temsil edilmemesi gerekir. Bazen genel iradenin bu hizipsel iradeyi (plüralizm) dışlamaktansa ona karşı olması gerektiğini dile getiren Rousseau'nun böyle düşünmesinin nedeni egemenin tek bir irade olması ve sadece o tek iradeyi temsil etmesi içindir. Bu yüzden

264 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 327.

Rousseau, egemenliğin parlamenter bir demokratik yapı içinde temsil edilmesini gayrimeşru olarak görür. Rousseau, "Demokrasi gibi mükemmel bir yönetim biçimi insanların harcı değildir. Zaten gerçek demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve hiçbir zaman da var olmayacaktır. Çünkü bu yönetimde ayrılması gereken şeyler ayrılmamıştır. Egemen, toplum ve yönetici aynı olunca, hükümetsiz hükümet durumu ortaya çıkmıştır. Sonra, yasayı yapanla uygulayanın aynı kişi olması da iyi değildir. Özel çıkarların kamu işlerini etkilemesi mümkündür ki, bundan daha kötü bir şey düşünülemez. Öte yandan çoğunluğun yönetmesi, azınlığın yönetilmesi de doğal düzene ters düşer. Bundan başka demokrasinin gerçekleşmesi öyle koşulları gerektirir ki, bunları bir araya getirmek de olanaksızdır," derken Atatürk için de "inkılabı koruyacak tedbirlere daha çok ihtiyaç" olduğu bir zamanda tehlikeli düşmanlara karşı demokrasi adı altında yumuşaklık göstermek acziyettir. Zaten "en ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için sert tedbirlere müracaat edilmektedir". Bu yüzden her işi "yukarıdan aşağıya doğru" yapmak "milletimizin şeraiti" için daha uygundur. Bu teorilerde ortak nokta demokrasinin iç savaşlara ve karışıklıklara açık bir yönetim biçimi olduğuna inançtır. Demokrasi "ancak tanrıların toplumunda uygulanabilecek bir yönetim olduğu" için mükemmel, ancak insanların dünyasına uymayacak kadar gerçekdışı ve tehlikelidir. Oysa örnek alınması gereken siyasal düzen, demokrasiye tahammülü olmayan savaşçı-yurttaşlar tarafından yönetilmiş olan Sparta'dır.[265]

Platon, Machiavelli ve Rousseau'nun korku siyasetini doruk noktaya çıkaran ve Atatürk'ü Alman hocaları aracılığıyla dolaylı olarak etkileyen düşünür Hegel'dir. Hegel'in her şeyin herhangi bir şeye dönüştürmekte bir simyacı gibi kullandığı diyalektik yöntemi zaman zaman Atatürk tarafından da kullanılmaktadır. Hegel diyalektik ve özdeşlik yöntemini hukuk, anayasa, eşitlik ve özgürlük gibi konularda totolojilere başvurarak yapar: "Yaşayan bir akıl olarak devlet, türlü bölümlere ayrılmış olan örgütlenmiş bir bütündür. Anayasa ise bunların ayrılması

---

265 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 284.

veya örgütlenmesini ifade eder. Anayasa mevcut olan adalettir ve özgürlük ile eşitlik ise bu anayasanın nihai amaç ve sonuçlarıdır. Ama vatandaşlar yasalar karşısında ancak yasalar dışında da eşit oldukları açılardan eşittirler. Ancak yaş ve servet gibi sahip oldukları eşitlikler sayesindedir ki yasalar karşısında da eşit olmayı talep edebilirler. Yasaların kendileri eşit olmayan koşulların yürürlükte olduğunu varsayarlar. Gerçekte bireyler arasındaki yüce ve somut eşitsizliği yaratan şeyin modern devletlerdeki yüce gelişme ve biçim olduğunu söylemek gerekir." Böylece Hegel, eşitliği de tam karşıtına dönüştürür. Hegel devam ederek, "özgürlüğe gelince, eski zamanlarda yasalarla tanımlanmış haklara, şehrin tanıdığı özel ve kamusal haklara özgürlükler denirdi. Gerçekten her gerçek yasa özgürlüktür. Çünkü içinde ussal bir ilke taşır. Bu da içinde bir özgürlük taşıdığını gösterir," demektedir. Hegel bu ifadesi ile özgürlük yasadır ve ne kadar yasa varsa o kadar da özgürlük vardır sonucuna gider. Hegel, doğal olarak tıpkı Platon'daki gibi, "özgürlük yasaların koruyuculuğu ve sınırlayıcılığı altında olmazsa güçlüler zayıfların tiranı olur" anlayışına ulaşır. Sonuçta özgürlük tiranlığa yol açacağı için devlet tarafından sınırlandırılmalı ve tam aksine dönüştürülmelidir. Hatırlanacağı gibi aynı modern paradoks Rousseau'da da vardır. Hegel, "Özgürlüğün başkasının özgürlük sınırı olduğu, devletin de sınırının bu olduğu ve yasalarının da amacının bu olması gerektiğini savunan teoriler, özgürlüğü sıradan bir zevk ve irade sorunu gören bir düşüncedir," diyerek gerçek özgürlük teorilerini küçümser. Rousseau'nun bıraktığı yerden korku siyaseti geleneğini sürdüren Hegel'e göre, "siyasal özgürlük, esas görevleri sivil toplumun türlü özel amaç ve etkenliklerini yürütmek olan sıradan vatandaşların devletin kamu etkenliklerine resmen katılmaları anlamına gelir. Oysa özgürlükleri belirleyen anayasaları yapan ulusun tarihi ve içindeki ruhtur. Gerçekten yaşayan bütünlük, devleti ve anayasasını sürekli olarak koruyan ve sürekli olarak yeniden yaratan şey; hükümettir". Hegel felsefesinde organizmacı bir bütünlük olarak bakılan hükümette egemen güç ya da her şeyi ayakta tutan ve her şeyi buyuran akıl devlet iradesidir ve bu

onun en yüksek zirvesi, her şeye nüfuz etmiş ulusal birliktir. Devletin içinde bütün öğelerin özgür varlıklarına kavuştukları bu en yetkin biçimdeki irade, bir tek gerçekten buyuran "tek bir birey"in iradesidir. Ona göre, "bizatihi hükümdarın kendisi nihai karar vermeli, mutlak kendi kendine karar vermeli ve bütünün içindeki mutlak olarak belirleyici öğe bir tek bireyi yani hükümdarı temsil etmelidir".

Atatürk'ün Hegel'de bulduğu üç temel söylem onun düşüncelerini etkilemiştir: devlete tapınma, kahramana tapınma ve savaşı kutsama. Hegel'e göre "Devletin ana ilkesi düşüncedir. Bundan dolayı düşünce ve bilim özgürlüğü ancak devlette ortaya çıkabilir".[266] Özgürlük ancak haddini bilmektir ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna ancak devlet karar verir: "Genel olarak devletin neyin nesnel doğruluk olduğuna kendi başına karar vermesi gerekir." Böylece diyalektik ve özdeşlik kuramı gereği özgürlük tam da zıddı olan köleliğe dönüştürülmüş olur. Hegel, bireyi asla toplum ve kolektivite dışı bir olgu, bağımsız ve saltık bir değer olarak ele almaz. Atatürk'ün de sürekli kullandığı bu özdeşlik düşüncesi her ikisi tarafından da "bireyin sosyal olanla ve bireysel özgürlüğün de sosyal ödevle örtüştürlmesi" ile sonlanır. Hegel'e, "birey, ödev ile esas özgürlüğünü elde eder. Ödev, özümüzün gerçekleştirilmesi ve pozitif özgürlüğün kazanılmasıdır". Hegel, insanların özgürlüklerini sadece toplulukların üyeleri ve devletin yurttaşları olmakla gerçekleştireceklerine inanır. Buradaki özgürlük ise toplumsal olanın ve devlete ait olanın belirlediği görev ve sorumlulukları yerine getirme zorunluluğunun farkında olma bilinci olarak özgürlüktür. Hegel, devleti doğası gereği rasyonel[267] olarak ilan etmekte ve devletin rasyonelliğinin kaynağı olarak da onu oluşturan ulusun ulusal bilincini göstermektedir. Devlet kendi kişiliğinde, kamu yararı ile özel çıkarlar arasında bir uyumu temsil ve muhafaza eden üstün akıldır. Hegel'e göre, "kendine itaat ettiği için ve kendinde varlık özgür olduğunda, sadece yasaya itaat eden irade özgürdür", keyfi dürtülere ve maymun iş-

---

266 Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları II*, s. 39-45.

267 Larry Arnhart, *Plato'dan Rowls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 317.

tahlı arzulara sınır koymakla devletin hukuku gerçek bireysel özgürlüğü sınırlamaktan ziyade, güvence altına alır. Bu yüzden "özgürlük fikri, sadece devlet olarak tam anlamıyla gerçekleşmiş hiledir". Hegel, insanların ancak devlet otoritesine körü körüne itaat etmekle, kendi gerçek özgürlüğünü bulabileceklerini iddia etmektedir. Hegel'e göre "gerçek" özgürlük; "bireyin, toplumun ve devletin yasalarına boyun eğip uymasından" başka bir şey değildir. Çünkü "birey bu bütünlüğe uymak, boyun eğmek ve saygıda bulunmak sayesinde bu aşkın ve kutsal bütünlerle örtüşür ve özdeşleşir. Bu sadece bir zorunluluk değil aynı zamanda da organik bütünlüğün kutsal bir ödevidir. Nesnel ahlak ise ancak ve sadece devletin kendi bünyesinde, her bir yurttaşın iyiliği için sunduğu ve güvence altına aldığı yasalar çevresinde amacına varabilir. Bu yüzden haklardan önce ödevler, özgürlüklerden önce görevler gelir". Bu durum Atatürk'te tüm yurttaşları farklı kategoriler içinde (ordu, basın, yargı, parti, öğretmenler, yurttaşlar, Türk gençliği gibi) sürekli "vazifelendirmesinde" de gözlenmektedir.

Atatürk'e etki eden bir başka Hegel teorisi de "bireysel istenci" "ortak istence" ve "genel istence" dönüştürmesidir. Bu bağlamda her ikisinin görüşleri Rousseau'nun "genel irade" kuramıyla da örtüşmektedir. Hegel'e göre bireyin hakkı ve hukuku, yalnızca, ussal ve evrensel bir biçimde, bireysel olmanın ötesinde ve üstünde gerçekleştirilen bir örgüt olan devlet içinde gerçekleşmektedir. Ahlaksal bir yaşamın olabilirlik kazanması sadece, bireyin, içinde yer aldığı bir değerler dizgesinde kendi tavrını belirlediği, ama dizgenin tümüne karşı bir tavır ortaya koyamadığı bir yaşamın toplumsal bir yaşama dönüşmesine bağlıdır. Zira devlet, birey için "ilk öz"ü içermektedir. İlk öz, devletin gücü ve iktidarıdır: "Devlet, içinde bireylerin kendilerinin ifade edilmiş özlerini buldukları ve orada, onların tikellikleri, doğrudan ve sırf, onların evrenselliklerinin bilinci olan, saltık olanın ta kendisidir." Demek ki, insan varlığını ve özgürlüğünü bir devlet içinde aramakta ve bulmaktadır. Devlet, birey için, bireysel bilincin açılıp yayılmasının, gelişip serpilmesinin zeminini oluşturmaktadır. Devlet, aynı zamanda, evren-

sel bilince yükselen özel bilinç için hem bir amaç hem de bir araç içermektedir. Yani, "bu özel bilincin kendisi de bir evrensel bilinç halini almaktadır". Devlet gücü, kendi bilincinin özünü ifade etmektedir; o, bir ölçüde, dengeli, sağlam, dayanıklı, sürekli oturmuş, yerleşmiş yasadır, bir ölçüde de, evrensel operasyonun tikel ve özel devinimlerini düzenleyen hükümet, komutan ve buyruktur. Sonuçta birey, "devlette kendisinin ifade edilmiş, örgütlenmiş, düzenlenmiş ve güncelleştirilmiş özünü ve temelini bulmaktadır". Atatürk'ün Hegel gibi düşündüğü bir başka örnekte devlet ve cumhuriyet kavramlarını aynı aşkın bütünsellik ve şumullük içinde ele almasıdır. Her ikisinde de devletin kapsamı, yönetimin resmi kurumlarından çok daha geniş bir anlam ve aşkınlık içinde ele alınır. Bu devlet "bir halkın ruhunu", kültürünü ya da siyasal topluluğun yaşam tarzını kapsar. Bundan dolayı, "bir halkın ruhu olarak devlet, hem devlet içindeki tüm ilişkilere hem de aynı zamanda yurttaşlarının tarz ve ilişkilerine nüfuz eden hukuku" temsil eder.

Atatürk, Hegel'in devlet kuran kahramanlar için yaptığı methiyeleri kendisi için de yaparak onun yolundan gider. Hegel'in bir Tanrı gibi sunduğu kahraman lider Atatürk'ün şahsında tecessüm eder. Hegel, kahramanlara, idenin gerçekleşmesi için halkın iradesini kendi iradesine bağlayan tek ve mutlak otoriteler kişilik misyonunu yükler. Hegel'de kahraman tarihin, tinin ve idenin tek bir kişide özdeşleşmesidir. Tüm bunların bir bütün olarak bir tek kişide buluşmasıdır. Ona göre; "dünyanın istencini oluşturan töz, büyük insanların ereklerindedir. Bu içerik onların asıl gücüdür. İnsanlar, böyle bir ereği gerçekleştirmeyi ilgi duyarak üzerine almış olan kişiye içten gelen bir güdüyle itilirler, karşı koymak ellerinden gelmez. Halklar, o kişinin bayrağı çevresinde toplanırlar. Büyük insan onlara içlerindeki güdüyü gösterir ve onu gerçekleştirir. Bu iki ilke birlikte idenin gerçekliğini meydana getirir".[268] Hegel, her şeyin en iyisini bildiklerini iddia ettiği kahramanları, tinin en genel ilkesini, hatta genelin de genelini bilen, kavrayan insanlar olarak tüm insanlara idenin değerlerini ve ilkelerini sunan, bu yüzden

268 Hegel, *Tarihte Akıl*, s. 92.

de diğerlerini kendine boyun eğdiren ve etraflarında toplayan kişilik olarak aşkın, yüce ve kutsal bir anlamla tüm tarihin üzerine yükseltir. "Tek bir kahramanın gücü, öteki güçler arasında birlik ve bütünlüğü simgeleyen tek özel-tikelliği oluşturmasında ve ayrı güçlerin birbirinden ayrılmaz bir biçimde meydana getirdikleri birlik liderin tek özel-tikellik niteliği çerçevesinde, devletin tek bağımsız, özerk egemenliği, hükümranlığı olarak kendini ifade etmesinde" saklıdır. Kahraman devlet adamı, kendisinin hukuksal ve evrensel kişiliğinde devletin yüceliğini, özerkliğini, bağımsızlığını, egemenliğini tamamen somut bir biçimde şahsında cisimleştirmektedir. Tek bir kişinin mutlak iradesi karşısına kamu işlerini, yani devlet işlerini yönetmeyi hak etmeyen kişilerin gücünü, iktidarını ve çatışmalarını öngören demokrasi saçmalığını koymak yanlıştır. Ona göre, devleti ve kamuyu yönetmek işi, bireyden belli bir nitelik, derin bir bilgi ve görgü, ayrıntılı bir deneyim ve yadsınamayacak yetenekleri zorunlu kılar.[269] Hegel'in saydığı tüm bu yetenekler "milletin mukadderatına vaz'ıyed eden"[270] bir kahraman olarak kurtaran (halaskar), halkını iç ve dış düşmanlardan koruyan (hami), yoktan bir devlet kuran (bani), halkını terbiye edip yetiştiren (mürebbi), milletine aydınlık bir yol gösteren (mürşit), onları yasa ve güç ile denetleyen (vasi), halkının en üstün aklını temsil eden (pişva), her şeye layık olan (liyakatli), şaşmaz ve yanılmaz olan (layetezelzel), baş-başkan olan (reis), havarileri olan, milletinin ebedi önderi olan (şef), tek ve mükemmel olan (Ben), en büyük baba olan Atatürk için de geçerlidir.

Atatürk'ün demokrasiye bakış açısıyla da ortaklık gösteren Hegel'in görüşüne göre, demokrasilerde tehlike, iki sorun altında ortaya çıkar. Öncelikle politik aldatma ve kandırma ile halkın temsilcisi olan milletvekilleri her şeyden önce devletin çıkarı yerine kendi özel çıkarlarını düşünebilir ve devlet işleriyle uğraşacaklarına, kişisel-özel işlerle uğraşabilirler. İkinci sorun olarak da halk, meclislerde gerçekten temsil edilemez

---

269 Şahin Yenişehirlioğlu, *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, s. 236-247.

270 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, s. 363.

ve hazır bulunamaz. Bazen, milletvekillerince alınmış olan kararların halkın büyük çoğunluğunun çıkarlarına karşı olduğu vakidir. Aslında tüm bu nedenlerden öte Hegel'in asıl sorunu "kültürsüz basit bir töz" olan halkın güvenilmezliği ve özel istenç ile genel istenç arasındaki evrensel yasaları bilemeyecek kadar cahil olmasıdır. Atatürk ise demokratik kültürün doğurduğu bu kargaşayı "adi ve alelade politikacılık", "milleti parçalama hıyaneti", "nankörlük", "memleket mütesanit bir vahdetten alıkoymak", "millete idraksizce fenalık etmek", "kötü niyetle ihanet etmek", "komploculuk", "keyfi irade sahibi olmak", "gizli iş çevirmek", "safsatacılık", "milletin aklını iğfal etmek", "milli birlik ve beraberliği bölmek", "idraksizlik", "kin ve ihtiras içinde hareket etmek", "milletin yüksek çıkarını unutmak", "milleti iğfal etmek", "cahil ve taassupkar milletin duygularını sömürmek", "bir takım hayali prensiplere temayül etmek", "komedya oynamak" ve "meclisi mahalle kahvesine çevirmek" olarak tanımlar. Atatürk de tıpkı Hegel gibi "devlet ve millet işlerinin asla liyakatsiz ve tecrübesiz gelişi güzel zevatın" eline bırakılamayacağını düşünerek bu görevin "en yüksek liderin omzuna" yüklenmesi gerektiğini savunur.

Atatür korku siyasetinden öncülleri olan bu düşünürlerden: devletin ruhu ya da kanı olarak bir tek seçkin ulusun varlığı ve üstünlüğü; bütün öbür devletlerin düşmanı olarak devletin varlığını savaşta ortaya koyması gerektiğini; devletin her türlü ahlaksal yükümlülükten arınması gerektiği ve tek yargıç olarak tarihin ve başarının kabul edilmesini; bireysel davranışların tek ilkesinin kolektif yararlılık olduğunu; savaşın toplumsal birlik ve beraberliği sağlayan en değerli unsur olduğunu; Büyük Adam'ın (liderin), dünya çapındaki kişiliğin, derin bilgiler ve büyük tutkular adamının yaratıcı rolünü; kahraman adam idealini; devleti kutsamayı, ona mutlak akıl atfetmeyi ve idea ile yeryüzü ilişkisinde devleti yüceltmeyi; miras almıştır. Atatürk Platon gibi idealar evreninden yola çıkar ama nesneler evreninin zorunluluklarına teslim olur. İdeasını gerçekleştirmek için ideolojide karar kılar. Machiavelli gibi bu ideale ulaştıracak her şeyi meşrulaştırmaya, zarar verecek şeyleri yok et-

meye çalışır. Rousseau gibi bu ideaların ne kadar ulaşılmaz bir yücelikte olduğunu anlatıp milletin şeraitine teslim olur. Hegel gibi idea (muasır medeniyet) kavramları ile nesneler âleminin (ideoloji) kavramlarını birbiriyle özdeşleştirir. Bu yüzden Atatürk de tüm korku siyaseti teorisyenleri gibi idealar ve gerçekler arasında "ama"lara sığınır: Liberalizm iyidir ama otoriteryenizm; demokrasi iyidir ama cumhuriyet; muasır medeniyet iyidir ama ideoloji; serbest piyasa doğrudur ama devletçilik; çok parti güzeldir ama tek parti; laiklik güzeldir ama sivil din; evrensel değerler önemlidir ama milliyetçilik; plüralizm iyidir ama halkçılık zorunludur.

> Türk Milleti!
> Kurtuluş savaşına başladığımızın 15 inci yılındayız. Bugün cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır.
> Kutlu olsun!
> Bu anda büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.
> Yurttaşlarım!
> Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, Temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir. Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkarane yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti ze-

kidir. Çünkü Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü, Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fıtri zekasını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür. Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyete hakiki huzurun temini yolunda, kendine düşen medeni vazifeyi yapmakta, muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk Milleti, On beş yıldan beri giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vaat eden çok sözlerimi işittin. Bahtiyarım ki, bu sözlerimin hiçbirinde, milletimin hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım. Bugün, aynı iman ve katiyetle söylüyorum ki, milli ülküye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu, bütün medeni âlem, az zamanda bir kere daha tanıyacaktır. Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafıyla, atinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk Milleti!

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim.

Ne mutlu Türküm diyene![271]

Tüm bu okumalar ışığında Atatürk'te gördüğümüz, korku üzerinden "tabula rasa" yapmak, korku unsurları yaratarak toplumu devlet otoritesine ram etmek, hayatı ve siyasayı korkularla meşrulaştırılmış "ötekilerle savaş" veya "sürekli teyakkuz" (güvenlik sendromu) ilişkisine dönüştürmek, korku siyasetini tüm halkı "iç düşman" tasavvuru altında "savaş" örgütlenme-

271 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, s. 318-319.

sine dönüştürerek siyaset korkusu yaratmak, "yapılması gereken tek şey devlet için en yararlı olan şeydir" düşüncesiyle devleti kutsamak, her şeyi devlet için ve devlet içinde inşa etmek söylemleri onu korku siyaseti geleneğinde önemli bir halka kılar. Atatürk, Sparta ve Roma'ya övgüler dizen korku siyasete geleneği bağlamında öncülleri olan Platon, Machiavelli, Hobbes, Rousseau ve Hegel'den çok şey öğrenmiştir. Atatürk, Platon'dan korku ile birey ve toplumun doğasının değiştirilmesine ve devletine köleliğe hazır hale getirilebilir ve gerçek ile yalan arasındaki farkın yok edilebilirliği düşüncesini ve Spartan kültür bağlamında yurttaşın ve devletin bölünmez bütünlüğünü, bireylerin organizmacı bağımlılığını, yekpare bir toplum olarak birleşmesini, kutsal ve mutlak amaca ulaşmakta öncü akıl ve temsilcilerine boyun eğdirmekte en güçlü ve en önemli bir araç olarak savaşın, kutsanması gerektiğini öğrenmiştir. Atatürk, Machiavelli'den "halka asla güvenmemek" gerektiği ve "diktatörlük" ilkelerini; devletin varlığı ve birliğinin güvencesi olarak asla halka dayanmamak gerektiğini; halkın düşünce ve çıkarlarına uymanın devlet yönetiminde kargaşa ve kaosa yol açacağını; Roma'daki gibi "kimseye danışmadan uygun gördüğü her şeyi yapabilme ve herhangi bir merciye başvurmadan istediği herkesi cezalandırma iktidarına sahip bir diktatörlük kurumu olmadan" herhangi bir devletin ayakta kalamayacağını; insanlara ölümü göstermeden sıtmaya razı etmenin zor olduğunu; dört tarafı düşman ve ihanet odakları ile çevrili yöneticinin güvenebileceği tek şey bir Roma diktatörlük düzeni ve hükümdarın emrinden çıkmayan, yalnızca hükümdarını ve devletini düşünen güçlü bir ulusal ordu olduğunu; amaca ulaşmak için her yolun mübah olduğunu; ister terörle ister iyilikle eldi edilsin tarihin ve halkın her türlü başarıya nasıl olsa meşrulaştıracağını öğrenmiştir. Atatürk, çok iyi okuduğu bilinen üstadı Rousseau'dan, Sparta'nın sanat ve bilimle uğraşmak yerine korku ve savaşla donatılmış olduğundan dolayı dayanıklı bir ulus kurduğunu; öncü bir lider, yasa yapıcı bir yargıç ve güçlü bir komutan sayesinde insan doğasının ve ruhunun istendiği gibi değiştirilip düzenlenebileceğini; medeniyet adı altında bile değişimin dur-

durulabileceğini; Sparta ve Roma devletlerinde hayranlık uyandıran şeyin bireysel doğaların ve çıkarların toplumsal doğaya ve çıkarlara bağlanması olduğunu; çıkarcı ve cahil halka asla güvenilemeyeceği için ütopik bir hayal olan demokrasi gibi bir yönetim tarzının imkânsız olduğunu; halkın ancak her şeyi bilen üstün bir aydınlanmış akla sahip önder ve aydın bir azınlık tarafından yönetilebileceğini ve yönlendirileceğini; devletin kontrolünde olmadığında siyaseten tehlikeli olabilecek bilgi, bilim, din gibi olguların toplumsal birlik ve beraberliği yıkacağını; doğaya ve akla en uygun yönetimin gerçek anlamda özgür ve eşit toplum modeli olan ve demokrasiye ve plüralizme tahammülü olmayan savaşçı-yurttaşlar tarafından yönetilmiş olan Sparta düzeni olduğunu; herkesin organizmik bir bütünlük olarak genel iradeyi temsil ettiğini, genel iradeyi yönetme hakkının küçük bir aydınlanmış azınlıkta olduğunu, bunun da ancak bir liderin iradesi ile gerçekleştirilebileceğini, bu iradeye itaat etmeyenlerin hain, düşman ve muhalefet olarak yok edileceğini öğrenmiştir. Atatürk, Hegel'den ise; Sparta ve Roma'nın güçlü olmasının nedeninin dinsel, kutsal ve siyasal bir birlik olarak devletin milletini vahdet ve tesanüt içinde tutması olduğunu; bu kutsal nimeti bozmaya çalışmanın, onun kurallarına uymamanın en büyük günah ve suç olduğunu; toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlamanın ve toplumu yönetmenin bir aracı olarak sürekli savaş teyakkuzu içinde olmak gerektiğini; insanları yasaları gerçekçi olan bir devletin yurttaşı yapmak için kanunlarla, inkılaplarla, ideoloji ve din ile boyunduruk altına almak zorunluluğunu, özel istencin genel istenç, hürriyet-i hususinin hürriyet-i umumi içinde eritilmesinin önemini öğrenmiştir.

Atatürk'ün devletin iç ve dış düşman varlığını bir tehdit algılaması olarak devamlı siyasetin gündeminde tutması ve teyakkuz halinde bir toplumsal yaşam kurmaya çalışması; toplumun sürekli güvenlik sendromu ile korku ve tehdit algılaması içerisinde tutularak kontrol edilmesi ve toplumun askeri bir düzen içerisinde örgütlendirildiği bir düzen inşasını savunması; güvenlik sendromu ile düşmanlar yaratılarak devletin varlığını düşmanların varlığına bağlaması ve toplumun ve devletin

var olması şartını düşmanları yok etme mücadelesine dayandırması; iç düşman ve dış düşman algılamasına dayanan korkular yaratarak bu korkuları toplumu düzenlemenin gerekçesi olarak kullanması; düşmansız ve savaşsız var olunamayacağını kuvvetle ve sıklıkla vurgulaması; savaş ve ondan kaynaklı güvenlik sendromu ile bireysel özgürlük alanını daraltacak ve hatta yok edecek kanunlar düzenlemesi; insanları güvende tutacak tek şey olan özgürlükler yerine görevleri ikame etmesi; devletin ve milletin doğal olarak da güvenliğin teminatı olarak orduyu aşırı imtiyazlarla devlet yönetiminde etkinleştirmesi ve orduya ait olması gereken güvenlik konseptini devlete veya topluma şamil kılarak özel bir organizasyon olan askeriye tüm devlete ve topluma şamil hale getirmesi Sparta ve Roma sistemine bağlılığının işaretleridir. Her iki sistemin de ortak amacı; bireyleri devletin sadece askerleri olmakla bırakmayıp aynı zamanda onun köleleri durumuna dönüştürmek ve güvenlik korkusu ile özgürlüklerini devlete armağan eden milletin kendilerini korusun diye itaat ettikleri gücün sadece koruyucusu değil aynı zamanda hizmetçileri olmalarını sağlamaktır. Korku siyasetinin amacı da budur zaten: güvenlik uğruna özgürlüklerden vazgeçmek. Tıpkı Sparta ve Roma gibi.

Aslında Atatürk, ciddi anlamda etkilendiği Platon, Machiavelli, Hobbes, Rousseau ve Hegel gibi korku siyaseti teorisyenlerinin hedeflediği ve gereksizce teoriler ürettiklerini iddia ettiği korku devleti ütopyaları olan Sparta ve Roma'ya "mevhumata iltifat etmeden" "az zamanda çok iş yaparak" gitmek istemektedir. Atatürk, muasır medeniyet derken de, otoriter devlet derken de, hâkimiyeti milliye derken de, milletin vahdet ve tesanütü derken de, liderin üstün aklı ve karizması derken de aklında hep bu iki korku devleti durmaktadır. Tıpkı korku siyaseti ve öncülleri gibi Atatürk için de "bütün yollar (Sparta üzerinden) Roma'ya çıkmaktadır". Atatürk'ün farkı bu yola "behemehal" kestirmeden gitmek istemesidir.

SONUÇ

İnsanlar Tanrıyken

Prometheus'un ateşi çalıp insanlara vererek onları daha güçlü kılmaya çalışmasına öfkelenen Zeus ondan intikam almaya karar verir. Hephaistos'u insanoğlunun gördüğü en güzel yaratığı (kadını) yaratmakla görevlendirir ve tanrılar meclisini toplayarak her birinin yeni yaratığa özel bir yetenek vermesini ister. Tanrıların verdiği özel güçlerden dolayı ona "her şey bahşedilmiş" anlamında Pandora adını verir. Kadın, Zeus'un kapalı bir kutuya koyduğu bir çeyizle dünyaya gönderilir. Prometheus'un erkek kardeşi Epimetheus Hermes'in sunduğu Pandora ile evlenmeyi aptalca kabul eder. Bir gün Pandora merak dürtüsüyle çeyiz kutusunu açar ve istemeden insanların üstüne tüm kötülükleri ve salgınları saçar. Hemen kapattığı kutuda sadece umut kalır.[1] Pandora'nın kutusundan dünyaya saçılan kötülüklerden ve bu kötülüklerin kaynağı olduğuna inandıkları şehirden/öteki insanlardan kendilerini korumak isteyen bir grup insan kendilerini güvende hissedecekleri uzakta bir köy (village) inşa ederler. "Korku, köyün veya köy hayatının bir parçasıdır." Bir ormana sığınan bu insanlar çocuklarını ormanın dışındaki kötülüklerden korumak için onları "etçil ve büyük pençeleri olan çakallardan çok daha büyük vah-

1 Juliane von Laffert (Ed.), *Mitoloji*, s. 125.

şi yaratıklarla" korkuturlar. Onlara olan korkuyu artırmak için onları birer hayalet, "sır", bilinemez ve soyut anlamlar barındıran "sözünü etmediklerimiz" adıyla anarlar ve "çocuklarını onların korku ve tehdidiyle büyütüp onlara sürekli ve dikkatle göz kulak olurlar". Çocukların söylediği şarkılar, oynadığı oyunlar hatta "kullandıkları renkler" bile "sözünü etmediklerimize" göre düzenlenir. Zaman zaman çocukların korkularını ve köye olan güven ve sadakatlerini tazelemek için "kendilerinin oluşturduğu ormandan gelen çığlıklarla" düzenin devamını sağlarlar. "Ormandan gelen çığlık seslerini biz oluşturduk. Et törenini de, derisi yüzülen hayvanların her yere yerleştirilmesini de biz yaptık. Her seferinde büyüklerden biri yapar bu işi. Hiç kimsenin şehre gitmesini istemediğimiz için talimleri, eğitimleri de biz yaptık. Tüm bunlar sahte bir oyundu. Çünkü bu köyde yeri doldurulamayacak birini kaybetmemiş, şehirden ve şehirlilerden korkmamış ve kendini kaybolmuş hissedip, yaşananların anlamını sorgulamayan kimse yok. Bu durum çocukların asla bilmesini istemediğimiz bir karanlık. Tüm bunlar bizim yalanlarımız. Bunları köyde yaşayan herkesi korumak ve çocuklarımızın kendi iyiliği için yaptık. Köy düzeni ve içindekilerin güvenliğinin yani yalanlarımızın geleceğini çocukların bu yalanlara inanmalarına bağladık. Çünkü köyde koruduğumuz tek şey masumiyettir." Köyün dışındaki varlıklar o kadar korkunçtur ki sözünü etmek dahi tehlikelidir. Orman, köy halkı ile "sözünü etmediklerimiz" arasındaki bir gizli sınır hükmündedir. "Birbirlerini tehdit edip sınırlarını çiğnemedikçe aralarında barış vardır." Ama barış onları güvende tutmak için değil korkuyla yaşatmak ve sürekli teyakkuzda tutmak için üretilmiş bir efsane, bir "kocakarı masalıdır". Onların asıl korkuları daha önce kendilerini ve yakınlarını tehlikeli bir hayata mahkûm eden "öteki insanlar" ve onların yaşadığı şehirlerdir. "Şehirler; kötü insanların yaşadığı kötü yerlerdir." Herkes daha önce yaşadığı korku ile köyü şekillendirir ve korkular unutulmaya yüz tutunca tekrar hatırlatılır, yaralar kabuk bağlamaya yüz tutunca tekrar kavlatılır. Geçmişin korkuları "gelecek" korkularını şekillendirir. Çünkü "sözünü etmediklerimiz" "do-

ğası gereği mutlak kötülüktür", onların "koruduğu tek şey de mutlak masumiyettir". Bu masumiyeti tüm korkulardan "kör" olduğu için Ivy temsil eder. O, "hem şehirlilerden korkmadığı hem de köy düzenine saygı duymadığı için herkesin dizleri titrerken güçlü ve cesur olabiliyordu". Çünkü o "korkmaktan korkuyordu". "Unutma Ivy sen onlardan korkmuyorsun. Bu yüzden sana zarar vermeyecekler. Çünkü sen onları ve onların ürettiği korkuları göremiyorsun. Sana sevgi ve umut yol gösteriyor. Dünya sevgi ve umut için döner. Onların önünde korkudan diz çöker. Görülecek bir dünya var. Bakınmanın ve bilmenin zamanı, gölgelerin nasıl gelip geçtiğini."[2]

İnsanların korkularından sığındıkları köy, günümüzde "global köy" adı altında tüm dünyayı bir korku köyüne/evrenine dönüştürdü. Machiavelli'nin korku ile insanları terbiye etme ideali evrenselleşti. Rousseau'nun çitle çevirdiği korku düzenleri sadece devletler değil artık tüm dünya oldu. Dünyanın içindeki düşmanlar yetmediği gibi dünya dışı "yaratıklar" icat edildi. Hem global köyün içindekilerin güvenliği ve korunması hem de bizzat dünyanın korunması için global korku düzenleri ve bu düzenleri koruyan korku güçleri ortaya çıktı. İnsanları tüm korkularından emin kılmak için Hobbes tarafından yaratılan Leviathan/Canavar artık evrensel tek bir korku imparatorluğunun da küresel Leviathan'ına evrildi. Bu korku filozofları Machiavelli, Hobbes ve Rousseau'nun kurmak istedikleri modern korku imparatorluğu Hegel'in elinde küresel korku imparatorluğu söylemine dönüştü. Hegel kendisinden önceki korku filozoflarının teorisini evrensel/küresel boyuta taşıdı. Onların bir devlet için kurguladıkları korku siyaseti Hegel'in ellerinde bir dünya siyasetine dönüştü. Onların inşa ettiği ulusal korku hukuku Hegel aracılığıyla uluslararası korku hukukuna evrildi. Machiavelli'nin bir ulus için öngördüğü hükümdar Hegel için tüm uluslar için küresel bir hükümranlık, Rousseau'nun bir ülke için düşündüğü genel irade Hegel için evrensel bir irade, Hobbes'un bir devlet için yarattığı Leviathan Hegel için kü-

2 *The Village (Köy)*: Yönetmenliğini M. Night Shyamalan'ın yaptığı 2004 yılı ABD yapımı korku filminden.

resel bir Leviathan'a dönüştürüldü. Özellikle iki büyük dünya savaşının kökenlerinde de bu küresel Leviathan olma mücadelesi vardı. Bu mücadeleyi küresel bir misyona dönüştüren ise Hegel'in savaş ve korku siyasetiydi. Hegel'e göre barış ise, egemen gücün özel çıkar ve evrensel egemenlik haklarının diğer taraflarca onanmasıdır. Egemen güç, barışın kendi çıkarlarını tehdit ettiğini düşündüğünde ise, onu ihlal etme hak ve gücüne de sahiptir.[3] Kısaca korku ve güven arasında inşa edilen savaş da barış da egemen gücün işine gelendir.

Global köyün ve evrensel barışın tüm korkulardan teminatı olarak ortaya çıkan ve korku siyasetini tüm dünyaya yaymak isteyen küresel Leviathan'lar Arnhart'ın ifade ettiği gibi; özgürlüğün güvenliği için çok güçlü ve etkili bir yönetimin olması zorunluluğu üzerine bina edilmiş bir anayasa; Hobbes'un "bir süre için tüm iktidar uygulamalarını gerçekleştirecek geçici monarklar olması gerektiğini" savunan teorisiyle tamamen uyumlu, olağanüstü dönemlerde geçici olarak bir diktatörün tüm yetkilerine sahip olacak bir hükümet; Leviathan'ın otoritesini sürekli kılacak bir yönetsel organın olmaması, ancak hemfikir olma derecesinde yönetimin iktidarının Hobbes'un Leviathan'ı kadar mutlak ve sınırsız olacağı idari ve bürokratik kurumların varlığı; dünya üzerinde Leviathan'lığa soyunan devletlerin olduğunu gösterir.[4] Bu modern Leviathan damarının dünya ölçeğinde küresel Leviathan'a dönüşmemesi için güçlü olmaktan başka bir gerekçeye de ihtiyaç yoktur. Sadece güçlü ve mutlak egemen bir devletin bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına alacağı inancının doğurduğu modern küresel Leviathan'ın *ülke* düzeyindeki mutlak yönetimindeki esneklikler, modern küresel Leviathan'ın kendi güvenliğini (doğal olarak kendi vatandaşlarının özgürlük ve güvenliklerini) korumak ve tesis etmek için *dünya* ölçeğinde diğer devletlere tanınabilecek esneklikler arasında yer almaz. Diğer devletler idari ve siyasi olarak tam bağımlılık içinde olmak, tüm insanlar da onun tek

---

3 Şahin Yenişehirlioğlu, *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, s. 276-279.

4 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 225.

taraflı olarak ilan ettiği sözleşme yasalarına gönüllü veya zorla boyun eğmek zorundadırlar. Hobbes'un modern devlet için öngördüğü tüm özellikler günümüzün küresel Leviathan'ının uluslararası/global mutlak iktidarın mutlak kuruculuğu istekliliğiyle de tamamen uyuşmaktadır. Değişen sadece korku meşruiyeti üzerine kurulan modern iktidar ve itaat söyleminin küresel bir söylem ile yenilenerek global/evrensel forma dönüştürülmesi, küçük köylerin ve bahçelerin yerini global köy ve bahçelerin almasıdır. Nasıl ki, Hobbes'un modern Leviathan'ını kuran argüman bireylerin ve toplumların özünün korku, kavga, savaş, güvensizlik ve kaos olması ve bundan kaynaklı olarak toplumsal düzene egemen olan kavga "rekabet, güvensizlik ve şan-şeref tutkusu" ise ve bu kavgalar insanları kazanç için, güvenlik için ve şöhret için mücadele etmeye itmişse ve bu mücadeleler sonucu insanların eşitliği güvensizliğe, güvensizlik de savaşa sürüklemişse; küresel Leviathan'ın kuruluş gerekçesi de aynıdır. Dün devletin olmadığı durumda herkesin herkese karşı daima savaş hali varsa, bu gün de aynı insanlar gibi güdülerle donanmış modern devletlerin birbirlerine karşı savaş hali vardır. Devletlerin, diğer devletlere saldırganlık içgüdüsü, her bir devletin diğer devletlerle ve her devletin her bir devlete yönelik kin, tehdit ve düşmanlığını doğurur. Dün, nasıl ki modern Leviathan'ın yokluğundan dolayı toplumsal düzene hâkim olan ilke "insan, insanın kurdudur" anlayışı ise, günümüzde de küresel Leviathan'ın yokluğundan dolayı uluslararası toplumda "devlet, devletin kurdudur" ilkesi ve bunun doğurduğu uluslararası korku ve kaos egemendir.

Çözüm ise basittir; dün, insanlar bu korku, kaos ve savaş durumundan kurtulmak için *toplum sözleşmesi* ile doğal durumdaki tüm haklarını bir egemene devretmişlerse, bu gün de tüm devletler *devlet sözleşmesi* ile bu uluslararası doğal durumdaki tüm haklarını bir egemen devlete devretmelidirler. Dünya barışını tesis etmek için, devletlerin kendi egemenliklerinden feragat etmelerinden daha doğal ne olabilir. Uluslararası kaos ve savaş durumunda, devletlerin egemenlikleri ve özgürlükleri sınırsız ama güvenlikleri yok iken, devlet sözleşmesi ile, dev-

letlerin egemenlikleri ve özgürlükleri sınırlı ama güvenlikleri tamdır. Bu güvenliği kuracağına söz veren küresel Leviathan'a karşı uyruk devletler de, onun mutlak egemenliğine itaatte kusur etmeyeceklerine söz vermelidirler. Dünyanın korkudan arındırılmasının ve güvenliğinin sağlanmasının bedeli de budur. Uluslararası düzene özgürlüğün hâkim olmasının bedeli olarak kaos, uluslararası düzeni sağlayan küresel Leviathan'a itaatin doğurduğu güvenlikli durumdan daha kötüdür. Kötülerin en kötüsü savaşa karşı, daha az kötüye yani küresel Leviathan'a rıza göstermek daha rasyoneldir. Tıpkı doğal durumda insanların inandığı gibi; "en baskıcı, en despotik, en diktatör yönetim bile, en büyük kötülük olan korku ve savaştan daha iyidir". Bu yüzden, tüm hak ve özgürlüklerin bu egemen devletin kontrolüne bırakılmasından ve nasıl yönetirse yönetsin ona mutlak itaatten daha doğal ve rasyonel bir yol yoktur.

Bu devletlerüstü egemen iradenin doğması için, meşru kabul edilebilecek gerekçeye ihtiyaç yoktur. Meşruiyet, sadece yeni devletin mutlak gücüne dayalı tek yanlı irade beyanıdır. Çünkü yeni devlet kurulduktan sonra herhangi bir meşruiyet ilkesinin egemen iradeyi sınırlandırabilme riski vardır. Oysa üst egemenlik formatı içinde, mutlak egemen devlet; "mutlak", "bir", "sürekli" ve "bölünmez"dir. Modern Leviathan'ın meşruiyeti, en azından, "halkın güvenliğinin sağlanmasında yatmakta ve egemen, bu göreve doğa yasasıyla bağlı olmakta ve bunun hesabını, doğa yasasını yaratan Tanrı'ya ve sadece ona vermekle yükümlü olmakta" iken, küresel Leviathan'ı sınırlandıracak hiçbir şey yoktur. O modern Leviathan'ın ölümlü tanrılığını da öldürüp tanrı olma iddiasını taşımaktadır. Doğal olarak, onun hesap vereceği tanrı da yine kendisidir. Daha da önemlisi, yukarıda belirttiğimiz gibi, tıpkı modern Leviathan'ın toplum sözleşmesine taraf olmadığı gibi küresel Leviathan da devlet sözleşmesine taraf değildir. Taraf olması onun mutlak egemenliğini sınırlandırır. Bu yüzden küresel Leviathan, hiçbir yükümlülük altında değildir. Ona hesap soracak, onu yargılayacak hiçbir maddi ve manevi baskı aracı yoktur. O, istediği uluslararası hukuk sözleşmelerine uyar, istediğine uymaz. O, uyruk dev-

letler için reva gördüğü yaptırım, cezalandırma ve güç kullanma gerekçelerine kendi uymak zorunda değildir. Uyruk devletler için bu yaptırımlara konu olan yasaklamalar onun için serbesttir. O, istediği silahı üretir ve kullanır, istediği devlete istediği gibi müdahale eder, insanların özgürlüklerini, haklarını, yaşamlarını ve sağlıklarını istediği gibi tehdit ve tahdit edebilir. Tüm dünya devletleri bu yeni tanrının uyruk devletleri, tüm insanlar da bu kadiri mutlak tanrının kullarıdır. O dünyayı korku çitleriyle çevirip "Bunun içindekiler benimdir," diyen, global köyü bir bahçeye çevirip içinde istediği gibi bahçıvanlık yapan mutlak iradedir.

Küresel Leviathan, korku üzerine inşa ettiği tanrısal iradeyi de kendi uhdesine aldıktan sonra, sadece mutlak bir egemen güç olmakla kalmaz, aynı zamanda, kutsal bir güç haline de dönüşür. Bunun sonucu olarak da, tüm dünyayı iyi-kötü, dost-düşman, doğru-yanlış, yalan-gerçek, melek-şeytan ikilemi içinde tercihe zorlar: Benden değilsen, düşmanımsın; ya iman et, ya da öl; cenneti kabul etmiyorsan, işte sana cehennem. Kutsallık misyonuyla donanımlı küresel Leviathan, kuruluş amacının ışığında, diğer devletlerdeki "rekabete, güvensizliğe ve şerefe dayalı doğayı" "kötü" ilan edip yok ederek, kulluğa dayalı bir düzen inşa etmek istemektedir. Bu süreç, nasıl modern Leviathan'ın her bir bireyi *persona civitatis* (devletin kişisi) haline getirmesiyle son bulmuşsa, aynı şekilde, küresel Leviathan için de, diğer tüm devletler "uyruk/uydu" haline getirinceye kadar sürecektir. Bu bir evrensel yasadır, bu deterministik bir yoldur, bu tarihin sonudur ve buna direnmek mümkün değildir. Bu sözleşmeye direnecekler, zaten bilmektedir ki, salt yasanın gücü değil kılıcın gücü de tepelerinde asılıdır. Hobbes'un ifade ettiği gibi, "kılıçsız yasalar basit sözlerden başka bir şey değildir. Salt yasalar güvenliği sağlayacak güçten yoksundurlar. Güvenilir tek senet, kılıç korkusudur".[5] Kılıcın ihtişamı da ancak savaşta parlar. Her bir devletin, her bir devlete karşı savaşması ihtimalini (kaosu) yok etmenin tek yolu, tek bir devletin her bir devlete karşı savaşması ihtimalidir. Savaşa son vermenin tek yolu savaştır.

5 Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 204-205.

Küresel Leviathan, tüm bu mutlak ve kutsal nitelikleri aracılığıyla, uluslararası düzende kaosa yol açan devletlerin kötü doğalarını ve kötü doğalı devletleri yok etme "görev"ini üstlenmiştir. Bu kaos durumundan görev çıkaran küresel Leviathan, tıpkı modern Leviathan gibi "genel bir rehberlik yoluyla" bu görevini yerine getirmek zorundadır. Zorundadır, çünkü bu onun kaçamayacağı evrensel, deterministik ve ilahi bir sorumluluktur. Bu denli görev, zorunluluk ve sorumlulukla mücehhez bir egemen devlet olan küresel Leviathan; modern Leviathan'ın, bireyler üzerinde ne kadar otoriter ve totaliter bir düzen inşa ettiğinin tarihsel örnekliğinden yola çıkarak, devletler üzerinde de aynı otoriter ve totaliter uygulamalarda bulunmayı kendisinin doğal, kutsal ve tarihsel bir hakkı olarak görür. Küresel Leviathan, bu haklarla donatılmış iken, diğer uyruk devletlerin görevi de, tıpkı modern Leviathan'ın uyrukları gibi, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır: "Uyruklar egemenin karar ve eylemlerine kendi eylem ve kararlarıymışçasına boyun eğecek", "onun eylem ve kararlarına itiraz etmeyecek, eleştirmeyecek", "uyruklar için neyin gerekli olduğuna egemen karar verecek", "hangi şeylerin uyruklardan kime ait olduğuna egemen karar verecek", "yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkı egemene ait olacak", "iyi, kötü, yasal, yasal olamayana egemen karar verecek", "uyruklara hangi düşüncelerin öğretileceğine, kanıların denetlenmesine, kimlerin halk topluluklarının karşısında hangi durumlarda ve nereye kadar konuşmalarına izin verileceği ve bütün kitaplardaki düşünceleri yayımlanmalarından önce kimin inceleneceğine egemen karar verecek", "ödül ve ceza, şeref veya payeyi egemen verecektir". Uyruklar unutmamalıdır ki, "egemen güç, yokluğu kadar zararlı değildir".

Korku ile doğan toplum sözleşmeleri korku ile kaim olan modern Leviathan'ları yani devletleri yarattı. Leviathan'lar toplumlarını yönetmek için kılıç korkusunu en güvenilir senet, öteki/düşman Leviathan'ları da halklarını korkutmak için en büyük müttefik ilan ettiler. Korku, her yere sirayet ettiği gibi uluslararası düzene de hâkim oldu. Devletler etrafı çitlerle çevrili birer korku köylerine, dünya da tamamı korku adacıkların-

dan oluşan bir global korku köyüne dönüştü. Leviathan'ın veya küresel Leviathan'ın kim olacağına ise karar veren tek güç/merci korku oldu. En çok korkutan, en çok korkulan, en çok korku araçları üreten ve en çok korku pazarlayan güç küresel Leviathan oldu. En büyük korku diğer küçük korkuların tanrısı oldu. Hayatta kalmaya karar veren şey üretilen korku iktidarının büyüklüğü oldu. Ötekilerin korkularından emin olmanın tek yolu berikilerin korkularından ötekilerin emin olmaması oldu. Korku, beşeri bedenlerden toplumsal bedenlere, oradan ulusların bedenine, oradan da evrenselin bedenine ruh oldu. Evrensel yasa gereği de korku geldiğinde her şey gitti, korku geldiğinde her şey ona boyun eğdi. Böylece tanrılar insanken ("inuma ilu av-ilu") sözleriyle başlayan tarih, "insanlar tanrıyken" sona erdi. Mükemmel bir güvenlik ve korku düzeni inşa etmek isteyen iktidarlar, halka kaosu gösterip din, polis, ordu, yargı ve medyayı kullanarak "zulüm, müsamahasızlık ve baskı" uygulayarak halkın "yönetimlere itiraz etmek, düşünmek ve inandığı gibi ifade etmek" haklarını yok eder. Korku iktidarları sürekli olarak "kaosa ne kadar yakın olduklarını halkına hatırlatır. Her erkeğin, kadının ve çocuğun anlamasını ister. Herkesin kendine he kadar muhtaç olduğunun sürekli hatırlanmasını ister". "Şiddet ve terörü bu düzenin korunması amacıyla meşrulaştırır". "Artık insanlar kendilerini tüm kötülüklerden koruyan bu düzene kayıtsız şartsız uymaya, boyun eğmeye mecbur eden bir sansür ve gözetim altındadır". Gözetim o denli ilerler ki "insan insanın kamerası olur". Bunu sağlayan şey ise korkudur. İnsanları akıllarından ve sağduyularından yoksun bırakmak, akıl yürütemeyecek ve sorgulamayacak bir duruma sokmak için birleşmiş bir korku ağı vardır. Korku, insanları bozguna uğratır. Ve panik halinde, devlete ve güvenlik güçlerine sığınırlar. Onlar insanlara güvenliğin, barışın, düzenin, birlik ve beraberliğin sözünü verirler. Bunlar karşılığında talep ettikleri tek şey; sessiz ve itaatkâr rıza veya gönüllü kulluktur. İnsanların özgürlüklerini korkularına kurban etmeleri istenir. Korku üzerine kurulmuş siyasetler din, medya, bürokrasi ve özellikle eğitimin yoğun ve yaygın propagandası ile kendi ürettiği düş-

manlardan nefret etmeyi ve korkmayı; korkuları ve korkularından koruyan kendisi olmadan yaşamanın mümkün olmadığını; onlara nasıl düşüneceğini, nasıl yaşayacağını, nasıl yiyeceğini, nasıl içeceğini, nasıl nefes alacağını; ruhlarında ve damarlarında akan korkularla nasıl kendisine itaat edeceklerini; güvenlikleri karşılığında istediği özgürlüklerini kendisine vermedikçe, hayatlarını yok edeceği tehdidine boyun eğmeyi öğretir. "Oysa insanlar, kendi devletlerinden korkmamalı. Devletler, kendi insanlarından korkmalı."[6] İnsanlar da unutmamalı ki, korku kaçtıkça büyür, yüzleştikçe küçülür.

---

6 Alan Moore'un yazıp David Lloyd'un çizdiği aynı isimli çizgi romandan 2006 yılında Wachowski biraderlerin sinemaya uyarlayıp yapımcılığını üstlendiği ve James McTeigue'nun yönettiği *V for Vendetta* filminden.

KAYNAKÇA

Adolf A. Berle, *İktidar*, çev. Nejat Muallimoğlu, Tur Yayınları, İstanbul, 1980.

Agop Dilaçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988.

Ahmet İnsel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1990.

Ahmet Yıldız, "28 Şubat: Kemalist Çağdaşlaşma Mitinin Çöküşü", *Star: Açık Görüş*, 27.02.2011.

Arı İnan, *Gazi M. K. Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmir Konuşmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1982.

Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

Atatürk, 14.10.1925, İzmir Kız Öğretmen Okulunda Bir Konuşma.

Atatürk, 27.09.1923 tarihinde Neue Freie Preese Muhabirine Verdiği Demeç.

Atatürk, 31.01.1923, İzmir'de Halk İle Konuşma.

Atatürk, Bursa'da Öğretmenlere Söylev, 27 Ekim 1922.

Atatürk, *Nutuk I*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1960.

Atatürk, *Nutuk II*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1960.

Atatürk, *Nutuk*, C. I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, 10. Baskı, İstanbul, 1970.

Atatürk, *Nutuk*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1952.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1952.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.III, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1952.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgraflar, C.V, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Atatürkçülük I, MEB Yayınları, Ankara, 1997.

Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 9. baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2000.

Ayın Tarihi, C.XX, S:65, 1929.

Ayşe Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959.

Ayşe Afet İnan, *M. K. Atatürk'ün Karrsbad Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Ayşe Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969.

Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Belleten, Türk Tarih Kurumu, C.III, S:10, Ankara, 1939.

Brian Redhead, *Siyasal Düşüncenin Temelleri*, Alfa Yayınları, 2001.

Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.

Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, Çev. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Yayınları, 2005.

Cemal Bali Akal, *Sivil Toplumun Tanrısı*, Afa Yayınları, İstanbul, 1990.

Cemal Bali Akal, *Yasa ve Kılıç*, Afa Yayınları, İstanbul, 1991.

Claude Levi-Strauss, "The Structurul Study of Myth", *Social Theory: The Multicultural and Classical Readings*, Ed: Charles Lemert, Oxford: Westview Press, 1993.
Crawford B. Macpherson, *Demokrasinin Gerçek Dünyası*, çev. Levent Köker, Birey-Toplum Yayınları, Ankara, 1984.
Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M.E. Bakanlarının Milli Eğitimle ilgili Söylev ve Demeçleri, MEB yay., Ankara.
Çağlar Keyder, "75 Yılda Türk Ekonomisi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:23-24, Cilt:V.
Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
David A. Apter, *The Politics of Modernization*, Chicago: University of Chicago Press, 1965.
Dian Schefold, "Rousseau'nun Devlet Öğretisinin Tarihselliği ve Güncelliği", çev. Nuşin Ayiter, *AÜHF. Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 1-4, 1974.
E. Goode- N. BenYehuda, *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*. Oxford: Blackwell, 1994.
Edward Shils, "The Concept and Function of Ideology", *International Encyclopedia Social Sciens VII*, 1968.
Eliade Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1993.
Ercan Çitlioğlu, "Küresel Güvenlik", http://busam.bahcesehir.edu.tr/konferansdosya/kureselguvenlik. 06.05.2011.
Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, çev. Bozkurt Güvenç, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995.
Ernest Gellner, *Concept and Society in Sociological Theory and Philosophical Analysis*, New York: Harper Torchbooks, 1970.
Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. B. Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.
Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
Erol Göka, "Bugün: Dünün ve Yarının İlginç Bir Karışımı", *Türkiye Günlüğü*, S:52, Ankara, Eylül-Ekim 1998.
Etienne de la Boetie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, çev. M. Ali Ağaoğulları, İmge Yayınları, Ankara, 1995.
Ettienne Balibar-Immanuel Wallerstein, *Irk, Ulus, Sınıf*, çev. Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.
Everett E. Hagen, "İktisadi ve Siyasi Değişme ve Gelişme Üzerine", çev. Mehmet Selik, *İktisat Çevirileri*, AÜSBF. Yayınları, Ankara, 1964.
Fahri Unan, *İdeal Cemiyet, İdeal Devlet, İdeal Hükümdar*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2004.
Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
Fikri Silahdaroğlu, *Günümüz Türkçesiyle Kutadgu Bilig Uyarlaması*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1996.
Francis Fukuyama, *Güven*, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998.
Frank Furedi, *Korku Kültürü*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
Frank Furedi, *Taking the Politics of Fear to a New Low*, http://www.frankfuredi.com/19.05.2011.
Friedrich A.von Hayek, *Kölelik Yolu*, çev. T. Feyzioğlu-Y. Arsan, Liberte Yay, Ankara, 1999.
Friedrich W. Nietzsche, *Gelecekteki Felsefe*, çev. Ümit Özdağ, İmge Yayınları, Ankara, 1991.
Friedrich W. Nietzsche, *The Will to Power*, İng. çev. Walter Kaufmann-R.J. Hollingdale, New York: Vintage Books, 1967.

Gabriel Almond-Bingham Powell, *Comparative Politics*, Boston: Little Brown, 1978.
Gabriel Almond-Sidney Verba, *The Civic Culture*, Boston: Little, Brown, 1965.
Gencay Şaylan, *Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*, V Yayınları, Ankara, 1986.
Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Seçilmiş Parçalar*, çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, Ara Yayınları, İstanbul, 1991.
Georges Sorel, *The Illusions of Progress*, çev. John and Charlotte Stanley, Berkeley: University of California Press, 1972.
Gerrad Winstanley, "Ortak Sermaye", *Siyasal Düşünce*, ED: M. Rosen-J. Wolff, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi*, çev. Şule Kut-Binnaz Toprak, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
Giorgio Agamben, "İstisnai Durum, Hukuk Devleti ve Saf Şiddet: Siyasal Olanın Özü", çev. Naci Kadızade, *Tezkire*, S: 34, 2003.
Hagen Schulze, *Avrupa'da Ulus ve Devlet*, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005.
Harry Ecktein, "A Culturalist Theory of Political Change", *American Political Science Review*, Vol: 82-3, September 1988.
Hasan Ünder, "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", *Birikim*, İstanbul, Kasım/115, 1998.
Hayati Develi, *Mutluluk Bilgisi* (Kutadgu Bilig), Alkım Yay., İstanbul, 2006.
Henri Michel, *Faşizmler*, çev. Füsun Üstel, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
Henry Tudor, *Political Myth*, London: Macmillan, 1972.
Herbert Melzig, *Atatürk'ün Başlıca Nutukları*, 1942.
http://www.2de1.com/arsiv/t-73103.html: Kaynakçası: Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi*, (Neşr. Ali Kemal Aksüt), İstanbul 1939; İslâm Ansiklopedisi, "Koçi Bey Maddesi", cilt 6, s. 832-835; M. Tahir Bursalı, Osmanlı Müellifleri, 3 cilt, s. 79, İstanbul 1965.
http://www.incil.com/doc/incil_html/frame1.html. İncil; İsa'ya layık olmak: (Mar.9:41; Luk.12:51-53; Mat.34-37). İncil; Son Buyruk: (Mar.16:14-18; Luk.24: 36-49; Yu.20:19-23; Elç.1:6-8):
http://www.kutsalkitap.org/index.php?option=com_flexicontent&view=items&cid=318%3Ainciliokuyun&id=399%3Akutsal-kitab-okumak-istiyorum&Itemid=428.
http://www.kutsalkitap.org/index.php?option=com_flexicontent&view=items&cid=318%3Ainciliokuyun&id=399%3Akutsal-kitab-okumak-istiyorum&Itemid=428. Tevrat; Yasa Kitabı: 2/25,
http://zemin.terapad.com/resources/2172/assets/makale/Ergin,Muharrem.-Orhun_Abideleri-(v1.0).pdf/ 08.11.2010.
İvan Illich, *Şenlikli Toplum*, çev. Ahmet Kot, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1988.
İbrahim Kafesoğlu, *Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980.
İlköğretim Mecmuası, C.IV, S: 61, 1940.
İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 10. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.
Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.
Jean Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
Jean Jacques Rousseau, *Emile*, İstanbul, 1966.
Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Alpagut Erenulu, Öteki Yay., Ankara, 1996.

Jerzy J. Wiatr, "Kemalizm ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İlerici Askeri Girişimler", *Uluslararası Atatürk Sempozyumu 17-22 Mayıs 1981*, İkinci Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
Jiddu Krishnamurti, *Korku Üzerine*, çev. Anita Tatlıer, Ayna Yayınevi, Ankara, 2002.
John B. Thomson, "What is Bureaucracy?", *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*, Ed: John B. Thomson, Cambridge: Polity Press, 1986.
John G. Gager, *Kingdom and Community*, Prentice-Hall: Englewood Cliffs, 1975.
Jonathan L. Freedman-David O. Sears-J. Merrill Carlsmith, *Sosyal Psikoloji*, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989.
Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji: Tanrıların Maskeleri*, çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yayınları, Ankara, 1995.
Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, çev. E. Özbudun, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1984.
Judith Butler, *Kırılgan Hayat, Yasın ve Şiddetin Gücü*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
Judith Drick Toland, "Inca Legitimation as a Communication Process", *State Formation and Political Legitimacy*, Edited by: Ronald Cohen-Judith D. Toland, Transaction Books, New Brunswick (USA)-Oxford (UK), 1988.
Juliane von Laffert (Ed.), *Mitoloji*, NTV Yayınları, İstanbul, 2010.
Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları I*, çev. Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara, 1967.
Karl Raimund Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları II*, çev. Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara, 1967.
Kenneth Minogue, *Siyaset ve Despotizm*, çev. Ünal Gündoğan, Liberte Yayınları, Ankara, 2002.
Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi* (Sadeleştiren: Zuhuri Danışman), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2007.
Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi III*, çev. Necdet Sander, Cumhuriyet Gazetesi Armağanı, 1999.
Larry Arnhart, *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. A. Kemal Bayram, Adres Yay., Ankara, 2004.
Maurice Duverger, *Politikaya Giriş*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964.
Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 1980.
Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Aruoba, Hil Yayınları, İstanbul,1997.
Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul,1993.
Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994.
Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi II*, Seçilmiş Yazılar, Teori Yay., Ankara, 1986.
Mete Tunçay, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi III*, Seçilmiş Yazılar, Teori Yay., Ankara, 1986.
Metin Heper, "Atatürk ve Devlet Düşüncesi", *Atatürkçü Düşünce*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1992.
Metin Heper, "Atatürk'te Devlet Düşüncesi", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, Der: E. Kalaycıoğlu-A.Y. Sarıbay, Beta Yayınları, İstanbul, 1986.
Michael Hardt-Antonio Negri, *Çokluk*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.

Michael Neocosmos, *The Politics of Fear, Journal of Asian and African Studies*, SAGE Publications, Los Angeles, Vol:43/6.
Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. M. Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1992.
Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
Michel Foucault, *Power, Knowledge, Selected Interviews and other Writings*, İng. çev. Colin Gordon, Leo Marshal, John Mepham, Kate Soper, New York-London: Harvester Wheatsheaf, 1980.
Michel Foucault, *The Will to Truth*, İng. çev. Alan Sheridan, New York-London: Tavistock P., 1980.
Mithat Sancar, *Korku Siyaseti*, birikimdergisi.com, 10.05.2007.
Mustafa Baydar, *Kemal Atatürk Diyor ki*, Varlık Yayınları, İstanbul.
Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Orion Yayınları, Ankara, 2011.
Mücahit Bilici, "Öğretmen Cumhuriyette Mazbut Demokrasi", *Birikim*, İstanbul, Kasım/115, 1998.
Mümtaz'er Türköne (ed.), *Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006.
Mümtaz'er Türköne, *Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi*, Ark Yayınları, Ankara, 1994.
Nejat Doğan, "Kutadgu Bilig'in Devlet Felsefesi I", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:12.
Nicolo Machiavelli, *Hükümdar*, Çeviren: Anita Tatlıer, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997.
Nimet Arslan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Tür İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayyar, Türkiye İş Bakası Yayınları, İstanbul, 2010.
Paul E. Sigmund, *The Ideologies of Developing Nations*, New York, Praeger, 1967.
Peter L. Berger-Thomas Luckmann; *The Social Construction of Reality*, New York: Anchor, 1967.
Pierre Mannoni, *Korku*, çev. Işın Gürbüz, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
Pitirim A Sorokin, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, çev. Mete Tunçay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.
Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig ve Türklük Bilgisi*, Türk Kültür, 1979, s. 355-357.
S. Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of Mods and Rockers*, London: Routledge, 1972.
S. E. Finer, "State and Nation Building in Europe", *In the Formation of National States in Western Europe*, Ed: C.Tilly, Princeton: Princeton University Press; 1975.
S. Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alaaddin Şenel, İmge Yayınları, Ankara, 1995.
Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul Üni. Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul, 1947.
Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, İlksan Matbaası, Ankara, 2008.
Stefanos Yerasimos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye III*, çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul, 1992.
Süleyman Seyfi Öğün, "Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 50, Mart-Nisan 1998.
Şahin Yenişehirlioğlu, *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, Birey-Toplum Yayınları, Ankara, 1985.
Şerif Mardin, "Atatürk ve Pozitif Düşünce", *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si*, Türk Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları, 1981.

Şerif Mardin, "Fransız Devriminin Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkisi", çev. Kemal Berkarda, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Fransız Devriminin 200. Yılı Özel Sayısı, Yıl:10,Sayı:1-3, 1989.
Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, Der: E. Kalaycıoğlu-A.Y. Sarıbay, Beta Yayınları, İstanbul, 1986.
Şerif Mardin, *İdeoloji*, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1976.
Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, Der: Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, Cilt I, Atatürk'ün Nutuk'u, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, Cilt II, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
Taner Timur, "Osmanlı Mirası , *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul, 1990.
Tanıl Bora, "Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakar Türk Cumhuriyetçiliği", *Birikim*, İstanbul, Kasım/115, 1998.
The Village (Köy): Yönetmenliğini M. Night Shyamalan'ın yaptığı 2004 yılı ABD yapımı korku filmi.
Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
Thomas Nagel, "War and Massacre", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. I, Num. 128, 1972.
Tülin Gençöz, "Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Başetme Yolları", *Kriz Dergisi* 6 (2): 9-16.
Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, çev. Nihat Ülner, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
Ulus gazetesi, 07.05.1985.
Ümit Kardaş, "Bir Medenileştirme Aracı Olarak Asimilasyon", *Star/Açık Görüş*, 22.05.2011.
V for Vendetta: Alan Moore'un yazıp David Lloyd'un çizdiği aynı isimli çizgi romandan 2006 yılında Wachowski biraderlerin sinemaya uyarlayıp yapımcılığını üstlendiği ve James McTeigue'nun yönettiği film.
Y. Jewkes, *Media and Crime*. London: Sage Publications, 2004.
Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982.
Yasin Aktay, *Korku ve İktidar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010.
Zygmunt Bauman, *Legislators and Interpreters on Modernity, Postmodernity and Intellectuals*, New York: Cornell University Press, 1987.
Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
Zygmunt Bauman, *Parçalanmış Hayat*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.
Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.